

Levelei. (Briefe. Übersetzt von Johann Kis. Mit dem
Originaltext nach Döring und Wielands erklärenden Anm.
vers. durch Franz Kazinczy.)

Trattner-Karolyi
Pesth 1833

Signatur: 55581-B
Barcode: +Z15559300X
Zitierlink: <http://data.onb.ac.at/ABO/%2BZ15559300X>
Umfang: Bild 1 - 558

Nutzungsbedingungen

Bitte beachten Sie folgende Nutzungsbedingungen: Die Dateien werden Ihnen nur für persönliche, nichtkommerzielle Zwecke zur Verfügung gestellt. Nehmen Sie keine automatisierten Abfragen vor. Nennen Sie die Österreichische Nationalbibliothek in Provenienzanangaben. Bei der Weiterverwendung sind Sie selbst für die Einhaltung von Rechten Dritter, z.B. Urheberrechten, verantwortlich.

Hinweis: Das Dokument enthält hinterlegte Textdaten, die eine Suche in der Datei ermöglichen. Diese Textdaten wurden mit einem automatisierten OCR-Verfahren ermittelt und weisen Fehler auf.

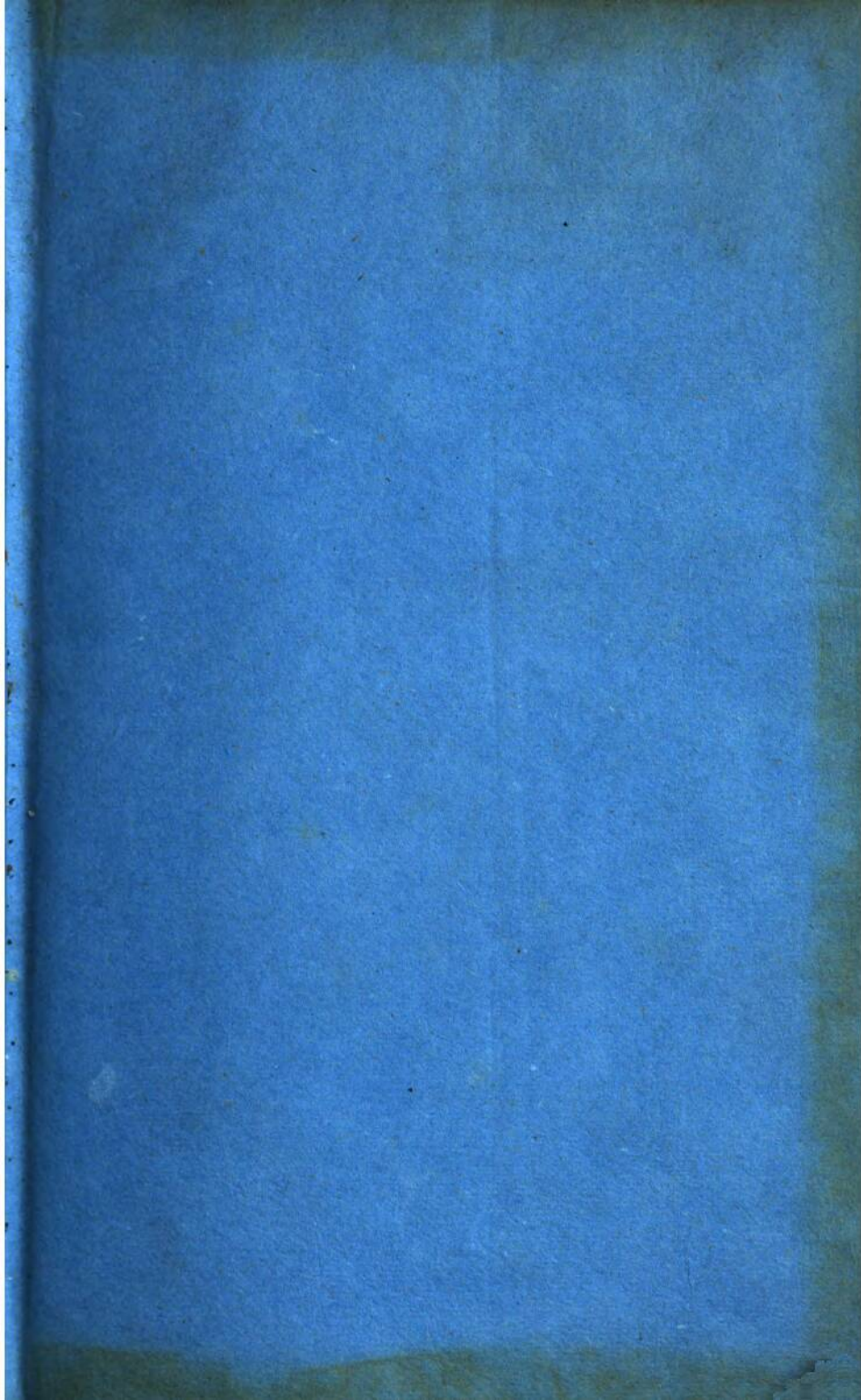
KAIS. KÖN. HOF

BIBLIOTHEK

55.581-B

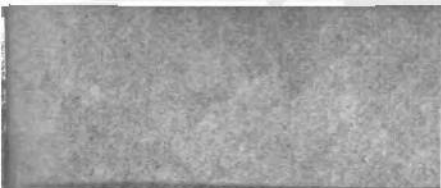
Alt-

55581-B.

HORATIUS'

L E V E L E I.

FORDÍTÁ

KIS JÁNOS,

SUPERINTENDENS, A' M. T. TÁRSASÁG' R. TAGJA.

A Z

EREDETI TEXTUSSAL DÖRING SZERINT, 'S WIELAND'

MAGYARÁZÓ JEGYZETEIVEL

KAZINCZY FERENCZ,

M. T. TÁRSASÁGI R. TAG

ÁLTAL.

PESTEN,

A' MAGYAR TUDÓS TÁRSASÁG' KÖLTSÉGÉVEL.

1833.

Trattner-Károlyi' nyomtatása.

HORÁTIUS'
L E V E L E I.

ELSŐ KÖNYV.

EL S Ő K Ö N Y V.

ELSŐ LEVÉL.

CÁJUS CILNIUS MÆCENÁSHOZ.

BEVEZETÉS.

MÆCENÁS' CHARACTERE.

Maecenás, barátja 's pártfogója Virgílnak és Horátnak, az a' Nagy, kinek ez a' két Költő az Augustushoz közelíthetés' szerenéséjét 's azon boldog üret köszönheté, mellynek az ő Munkájik lettenek szép gyümölcsei, olly tekintetbe tevé magát e' kedvései által a' tudós új világ előtt, hogy neve, míg a' szolgalelkű hízelkedők emlegetéseik által közönséges névvé nem leve, csaknem imádási tisztelettel nevezetett. A' könyvcsinálók azt tevék vele, a' mit az Eggyház' férjfijai a' Nagy Constantínnal 's a' Törvénytudók a' magok' Divus Justinianusokkal: kötelességeknek ismerték azt a' nagy Urat, ki Virgílt és Horátnot falusi jószágocskákkal ajándékozta-meg, és a' kinek háza 's asztala a' maga korabeli Tudósoknak mindég nyitva állt; nem csak úgy tekinteni, mint Evergetam Musarum Optimum Maximum, a' hogy ötöt Meibóm, az ő leghevesebb imádója, nevezi, hanem úgy

is rajzolni-le, mint minden Uralkodói 's Ministeri tökéletek' legteljesbb példányát; 's valami homályt vehete characterére, nevezetesen a' dorgálni-szerető Seneca' vádjait, marokkal, körömmel és sarkkal küszdve hárították-el róla, és a' hol gyenge oldalait minden görbedezéseik mellett is el nem rejthették egészen, annyi gonddal igyekeztek elfedni, annyi mentséggel élnek hibájának 's erőtlenségeinek, fájdalom! épen nem elegendő védelmére, — de a' melly hibák és erőtlenségek nélkül ő nem volt volna Maecenás, mintha a' világ és a' tudományok kipótolhatatlan kárt vallanának, ha a' Múzáknak ez a' nagy Jóltevője egy Halotti-Beszédnek minden praedicátumain végig minden jónak és minden szépnek remekje nem volt volna. Meggondolván, hogy a' nagy-tudományú férjfiaknak erre utoljára is nem leheté egyéb indító okok, mint az, hogy olly jótételekért mutassanak hálát és köszönetet, melyet ők nem magok, hanem egy régen megholt és porrá- vált emberek, vevének, szükség lesz megvallanunk, hogy a' Tudósok felette jó szívű teremtesek; 's hathatós ösztönül szolgál a' mi időnk' csillogni-vágyó Nagyjainak, hogy Augustus igen jó Császárnak és az ő ritka feddtelességű Ministerének nyomdokait a' Tudósok' becsülésében 's felsegélésében követni igyekezzenek.

Mind e' mellett, és ámbár a' Régiségnek kevés neve említetik gyakrabban és kedvezőbb előítéletekkel, úgy látszik, mintha az a' képzelet, a' melyet az emberek a' Maecenás' characteré 's azon roll felől magokban csinálni szoktak, nem a' legtisztább. Így péld. egészen hibás képzelet az midőn ötlet, a' mint sokaknál történ, az Augustus' Ministerének, vagy épen (mint egy bizonyos Henricus Salmuth in Notis ad Panciroll. de Nov. invent.) Országlási Cancelláriusának veszik. Való, hogy ő ezen Uralkodónak, kit olly nehéz a' maga igazi nevén nevezni, míg még Caesar Octaviánus

vala, Rómának 727. évéig, a' midőn néki az Uralkodói hatalom, bizonyos maga általa ravaszúl javasolt meghatározások alatt, általadaték, sok fontos szolgálatokat teve. Maecenás ezen időben Agrippával, ki később veje lőn Augustusnak, egész mértékben birta az ifju Caesar bizodalmát: minden kétséges kimenetelű alkalmakban oldala mellett volt, 's igen is hihető, hogy Octavián e' két férjfi' segéde nélkül ohajtásainak célját soha nem érte volna el. Maga Augustus olly annyira érzé, hogy ő az olly barát' segédje nélkül, mint Maecenás, el nem lehet, hogy a' midőn néhány évvel ennek halála után, elkeseredvén keménységén, mellyel leánya Júlia eránt bána, így kiálta fel gyötrelmesen: Ez nem történt volna rajtam, ha élne Maecenás! Azonban az ő minden efféle szolgálatai Augustusnak ezt a' kedveltjét épen úgy nem teszik az ő Ministerévé, mint Személyes - pecsétje, melly egy ideig Maecénél állott, nem Cancelláriusává *). Maecén mind ezekben csak azt tette a' mint egy barát tézzen a' maga barátjáért, a' kinek pártjára állott, a' kit kedvel, és a' kinek javával a' maga tulajdon javát szorosabban öszvefűzte. Ő mindég magányi karban maradt-meg, hivatalt soha nem viselt, megelégedett azon tekintettel, mellyet rá az Augustus barátsága vetett, 's kevélységét nem bántotta az, hogy tíz ezer Római Lovagok közt eggyetlen eggy lépcsővel álla feljebb mint a' köz ember Rómában.

De tegyük - fel, hogy őtet azon behatás miatt a' mellyel Augustusra nézve birt. nem tulajdon értelem-ben a' szerént nevezhetnének is az ez Ministerének, a' hogy maga Augustus neveztetik közönségesen első vagy második Római Császárnak (noha a' nevezeteknek il-

---

*) A' Praefectura Urbis et Italiae, mellyet Augustus az Actiumi ütközet után ada által neki, nem hivatalsbéli foglaltság volt, hanem csak megkülömböztetés, 's baráti bizodalmának jelensége.

lyenféle öszvetévesztéseik magok után hibás megfogásokat szoktak vonni): azon felesleges dicséretetek, a' mellyekkel őtet az újabbak a' legelső Musagetának akarják tartatni, és a' mi az ő nevét mind azon nagy Tisztviselőknek, kik a' Tudósokat kedvelik, legfőbb titulusokká bélyegezte, inkább látszik nagyított képzeleteken mint igazságon épülve. Hogy ő Költőket, az elmés embereket, 's a' Tudósokat ha jó-társalkodású emberek voltak, örömet törté maga körül, és midőn az alkalmak engedék a' maga Augustusának beajánlotta, annak, először is, egy igen szembe-ötlő politikai oka volt; 's osztán, mivel volt az több, mint a' mit akármelly nem épen barbarus népnél minden illy tekintetű 's birtokú embertől várni lehet? — „Úgy de asztala mindég terítve állott ezeknek az uraknak, kik konyhájokon igen kisded tüzet szoktak rakatni,“ — A' helyett az, Augustusnak csípős-enyelgésű szava szerint, *parasitica mensa* volt, melly mellett a' Nomentanusok, Balathrók és Bathyllusok úgy találkoztak mint Virgíl és Várius, — egy szóval az, a' mi a' Nagyok' asztalaik mindég voltanak. „Úgy de ő Horátnak egy falusi jószágocskát ajándékozza, 's ő neki köszönheté Virgíl, hogy Augustus épen ezt a' jótétét érzeté vele is.“ — Jó! a' mi Horátnak illeti, ezt Maecén, igen is, szerette, a' néki ajándékozott falusi jószág (Epist. XVI). nagy jószág nem volt, 's attól, a' kit Augustus a' Proscriptiók' és Polgári-háborúk' zsákmányaiból temérdek gazdagságokkal halmozott - el, kicsinység gyanánt vétethetik, 's Virgíltre nézve pedig, a' ki Octavián miatt a' minden Triumvirátusok' legirtózatossabbikában atyai jószágától megfosztatott, mit teheté Augustus kevesebbet egy Virgílért, mint azt hogy vissza adja neki a' mi tőle igazságtalanul volt elvéve? És ha Horátnak és Virgílnak a' Maecenás' közbenjárósága által szert tettek volna is a' kisded szerencsének valamelly olyan nemére, a' mellyel az illy ártatlan és

józan emberkék meg szoktak elégedni, mivel több Maecen még itt is mint számtalan mások előtte és utáná? Ha a' dolgot szorgosan akarnánk vizsgálatba venni, elmondhatnánk, hogy talán soha sem vásároltatott hír és név olcsóbb áron, mint az övé. Neki érdem gyanánt vétetett, a' mit érte a' történet tevé, sőt a' mit maga tevé magáért; 's végre is sokkal kevésbbé az ő tulajdon fénye az, a' mellyből az a' nimbus támadá, a' mellyben ezt a' képzelt Musagetát a' maradék szokta nézni, mint az a' ragyogás, a' melly őrá az ő barátinak érdemeikről szállott.

Egyéberánt bár melly kevés gondoljaik legyenek is a' mi legtöbb Tudósainknak arra, hogy a' magok képzeleteiket helyesebbekké igazabbakká tegyék egy férjfi felől, ki a' maga rollját régen kijátszotta, 's nekik sem hasznokra sem ártalmokra nem lehet: ez a' kérdés sem a' Horátz' Levelei' Fordítójának sem az olly Olvasóknak, a' kik azon vannak, hogy a' Munkát minél inkább lehet megérthessék, 's annak leggyengédebb-vonású szépségeire érzéket kapjanak, egyenlékeny nem lehet. Én Shaftesburyval (*Characterist. Vol. III. Misc. 1. 3.*) meg vagyok győződve, hogy a' ki Augustus, Maecenás', Flórus' és Lollius' 'stbb. characterével mélyebben meg nem ismérkedett, az ezekhez írt Leveleken nem találhatja-fel azt a' gyönyörűségét, a' mellyet azokon minden Olvasójiknak lelteni kell, a' ki a' Szép' és Igaz' gyengéd érzésére organizálva vagyon. És minthogy ez a' legközelebbi ok, a' melly miatt én magamnak e' fordításban munkámat, a' mindenik Levélnek elébe tett Bevezetés által örömet megnehezítettem: reménylenem szabad, hogy az a' szoros és különös - nemű öszve-függés, a' mellyben a' mi Költőnk Augustussal állott, annyival inkább mentségemre kelend, ha egynehány lapot még el fogok tölteni e' nevezetes ember' characterének annyi fejtegetésével, a' mennyit ezen öszvekapcsolódás és a' hozzá-írt Leveleknek igazabb megértése kívánni látszanak.

Maecenásra, mind a' mellett hogy Hetrúriai Lukumóktól vette nem új eredetét, sem őseiről nem maradt olly fény, mellyet neki fenn-tartania ille, sem azon adományokkal nem látszik a' természettől megajándékozottnak, a' mik belőle olly valamit csinálhattak volna, a' mit nagy embernek szokás nevezni. Ellenben annál többet köszönhete a' szerencsének, mert ez őtet épen azon környülmények közzé helyeztette, a' hol leginkább vala alkalma éreztetni magát; 's úgy tetszik, abban állott legfőbb érdeme, hogy ő értette mint kell e' kedvező környülményekből a' legnagyobb hasznót vonni. Erős szenvedelmek, 's nagyra-vágyás és kevélység nélkül, de a' legkényesebb ízléssel 's a' legtisztább fővel, eléggé eleven, hogy a' legfontosbb szempillantások közt munkás legyen, eléggé okos és hidegvérű, hogy a' minek teljesítését magára vállalta, jól és egészen megtegye; eléggé sebes-vérű, hogy magának minden esetekben szerencsés előmenetelt ígérjen, 's a' gátlások által magát el ne rettentesse, de sokkal puhább örömeket - szomjúzóbb mint hogy a' munkásságot szerethette 's kereshette volna, ha a' kénytelenség nem kívánta *) — személyére nézve kedves, a' társalkodásban vígkedvű, másoknak szolgálni kész; épen olly kész, túrni másoknak csípkedő tréfá-jikat, mint nevetközni mások felett; holmi kicsinységekben, ollykor szinte a' különösségig, de kedvesen különböző: de a' nagyokban annál erősebb, bizonyosabb 's tántoríthatatlanabb ravasz és hajlékony másokat a' maga céljaira megnyerni; alkalmas mindeket használni tudni, de szorosbb barátjainak megválasztásokban vigyázó, hív és állhatatos minekutána választott, és midőn az idő áldozatokat kívánt, arra elszánt — mind e' tulajdonaival Maecenás épen az va-

---

*) Vir, ubi res vigiliam exigeret, sane exsomnis, providens, atque agendi sciens. Vellej. II. 88.

la, a' kinek az Augustus' meghittjének lenni illett, a' kire ennek a' hiú, negédes, galád, félékeny, magát meghatározni nem tudó, és még is eggyik bohó cselekedete után másik bohó cselekedetet követni szerető elkényeztetett gyermeke a' szerencsének szüksége volt. E' tulajdonaival ő első öszveszövetkezések oltá Augustusnak úgy meg tudta nyerni bizodalmát, hogy azt, kivévén egy nem sokaig tartott elhűlést, egész haláláig egyenlőleg birta. Augustus az ő barátjánál mindig jól érzette magát, mert őnála mindig feltalálta a' mi nála ritkán volt, tanácsot, kiszabadulást a' szorultságokban, elszánást, bátor víg kedvet, dévaj örömet—és (a' mi az illy nemű öszve-szövetkezésekben nem a' legkisdedebb tekintet érdemli) valamit mindig, a' mi vele magát erősebbnek és bölcsőbbnek éreztet-hette, mindig valamit, a' mi miatt barátját enyelegve karczolhatta, a' nélkül hogy ez még így is őelőtte veszt-hetett. Augustus szerette nevetgetni az ő puhaságát, az ő báboskodásait holmi ritkaságokkal, drága-kövekkel, faragott Gemmákkal, 's azt az ő affectatióját, hogy a' Hetrúriai régen elfelejtett szókat a' Roma' Nyelvébe kevergeté, 's új szókat faragcsált: de ezeknek helyébe Maecenás is neki-bátorodhaték, az ismeretes Surge tandem Carnifex - et*) kimondani Augustusnak, a' nélkül hogy attól kellett volna tartania, hogy a' csípős Laconismus neki rossz neven fog vétetni.

---

*) Octavián, még Triumvir akkor, a' Törvényszékben ült- 's már egy nagy csoportot halálra kárhoztata. Maecenás meghallá mi történt, tartott tőle, hogy a' Triumvir messzebb ment mint kelle, 's örömet sugta volna meg neki, hogy már abba hagyhatná. De hozzá nem férhetvén a' Tribunál körül állott sokaság miatt, elővette írókönyvét, 's e' három szót karmolta belé: De kelj-fel már valaha, Hóhér! 's a' könyvet kézről kézre Octaviánig juttatá. Dion. az V. könyvb.

Maecén, ki más környülmények közt soha sem fogott volna egyéb lenni, mint a' mit az Angolyok a' *Man of Wit and Pleasur* névvel jegyeznek, az idők által annak az ifju embernek tétetvén meghittjévé, a' ki az Országlói talán legveszedelmesbb rollt játszát, — épen azért mert az elmélkedés és a' gyönyörűségek' szeretete tették characterének legfőbb vonásait, nem az az ember volt, a' ki a' polgári pályán Epaminondást vagy Cátót választhatta volna példányául. A' Rény' heroismusa, melly mindég kész azt tenni, a' mi a' Legnemesebb, 's a' morális Szépség' felséges képzetének akármelly áldozatot is nyujt, a' léleknek olly energiáját 's az ő legtisztább organumának azt az elrendelkezését téteti-fel, melly nem volt az övé. Midőn az volt kérdésben, ha Octavián a' felső hatalmat tovább is megtartsa e, vagy vissza adja a' Tanácsnak és Népnek, Maecén nem azt tanácslá neki a' mi bizonyos értelemben a' legnemesbb, 's igazságos volt, hanem a' mi a' házára és annak akkori szükségére nézve a' leghasznosabbnak, a' maga személyére nézve pedig a' legbátorságosabbnak tetszhetett. Azon okok, mellyeknél fogva ő az Agrippa által javaslott vissza-adást ellenzette, 's az az országlási plán, mellyet ő ezen alkalommal Octaviánnak elébe rajzolt *) megbizonyítják, hogy Maecén igen helyesen meg tudta ítélni, mi volt légyen az akkori emberekhez 's időkhöz, 's a' Római Birodalom' temérdek nagyságához képest, mind az Országnak leghasznosabb, mind a' megkéselt Július' örökösére nézve legbátorságosabb. A' Szabad Társaság utolsó éveiben ugyan mindég a' Haza' javát pengették ajakaikon, a' kik ezt vagy amazt javaslották: de ezt

---

*) Dion. L. 52. Noha azon Beszéd authenticitása, a' mellyet ez a' Történet-Író Maecenással tartat, igen jó okoknál fogva kétségbe vétethetik: igen hihető, hogy az ott előadott Országlási Plán nagyjában Maecéntól eredett, —

bizony senki sem cselekedte igazábban 's több méltósággal, mint Maecénás. 'Az a' mit ő ekkor javaslott olly szerencsésévé tévé vala a' Római Birodalmat, a' milyenné az a' lehetőségek' útján válhatott volna, szerencsésebbé, mint a' vagy magában szünetlenül rázkodtatott, vagy az egész egyéb világot megrázó, elborító Szabad Társaság' idejében mindég volt; ha a' Végezésék' könyveiben az nem volt volna feljegyezve, hogy a' világnak elébb a' Tibériusok, Caligulák, Nérok és Domitiánusok által kelljen megostoroztatni, minekelőtte a' Titusokban, Trajánusokban és Antonínusokban találandó vigasztalást.

Augustus' barátjának nagy rény gyanánt vétett az a' mérséklés hogy ő nem vágyott hívatatra, 's a' magányos élet' homályába vonta magát, melyet Consulatusok és triumphusok által tehetett volna csillogóvá. Nagyon kétlem ha ez az ő mérséklése valami egyéb volt e, mint vérének könnyű folyamatja, az ő henye-élet' és örömek' szeretete, és talán az a' ravasz okossága is, melly vele láttatá a' mi megtörténhetne. Bírta a' mi bírni-való volt, Augustusnak fülét és szívét, a' Nép' szeretetét, végig-láthatatlan gazdagságot, 's mind azt, a' mi az illy gondolkozású ember előtt a' magányos életet kedvessé teheti: hogy bánthatta volna őtet tehát az az aggodalom, hogy ruháján nem a' széles hanem csak a' keskeny csík piroslott? Magára nézve nem választhatott volna bátorságosabb szert, megmaradhatni a' Fejedelemnek is a' Népnek is kedveken, mint azt a' mérsékletet, melly őt minden veszedelmes öszve-ütődésektől, a' feleleteknek minden terheiktől, 's minden kedvetlen következésű alkalmaktól távolságban tartotta.

---

*) Omnia cum posses tanto tam charus amico,
Te sensit nemo velle nocere tamen.

Magasztalták jószíűségét, ártani senkinek nem akaró voltát. Ezereknek tett jót, csak egynek sem rosszat hatalmas befolyása által *). Augustussal olly öszve-függésben élt, a' melly mellett minden kedvetlen szolgálatot szabad vala kikerülnie; ő magának csak azokat tartotta fenn, a' mellyek kedves szolgálatokra adtak rést. Beajánla másokat, kegyelmeket kért, 's szelídséget javasla mindég. Az ő nagy hatalma így a' popularitás' színétjátszá, 's sem az Uralkodó előtt nem válhata gyanússá, sem azoknál a' kikkel ennek kegyelmében osztozott, nem rettenetessé. Megmaradhatott volna e e' korlátok között, ha hívatalt viselt volna?

De Augustusra nézve is, kit ő olly szívesen szeretett, a' hogy valamit magán kívül szerethetett, egyenesen ez az ő magányos élte volt az a' pont, a' mellyben Maecénás leginkább lehete neki szolgálatjára. A' ki ismeri az embereket és a' világot akkor ítélni legigazábban a' közönséges hivatalokat viselők és az ő foglalatosságaik 's a' dolognak mente felől, ha maga ezektől bizonyos távolságban áll; 's az ilyen a' legjobb tanácsolója azoknak, a' kiket a' foglalatossági élet' lármás pályája annyira elkábít, hogy sem szeme 's füle, sem belső csende nincs eléggé, ellehetni illy emlékeztetők nélkül *). 'S ezenfelül hol pihenhetett, múlathatott, vídámúlhatott 's betegeskedhetett volna Augustus olly egészen kényére mint a' szerencsés 's gond nélkül elő Maecén' házánál? Melly szüksége lehetett neki az olly barátira, a' kinek nyugalmas kebelében ő legalább pillantatokig, csendet találhata, a' kinek falai közt a' Világ' Uralkodóját elfelejthette, 's eggy két óráig ismét Octaviánussá lehetett?

Eddig Maecént azon oldaláról tekintettük, melly a' Nézőt legkedvesebben érdekelheti. Az ő barátsága

---

*) *Speculatus est per summam quietem ac dissimulationem praecipitis consilia juvenis (Octaviani). Vellej. I. c.*

Augustus eránt, 's az a' szer, a' mellyel őreá hatott, őtet szeretetre-méltóvá tesz. Az én szemeimben legalább keveset veszt az által, hogy ezen Uralkodó eránt talán semmi más okból nem vala annyi hajlandósággal, mint azért hogy mind azok között a' kik a' felső hatalom miatt egymás ellen törekedtek, senkit nem ismert, a' kinek több jó tulajdonsági, eltűrhetőbb hibáji, 's több alkalmi voltak, észre-vétlenül Monarchiává változtatni a' Respublicát — és (a' mit minden Kedvence a' Fejedelmeknek bizonyosan begyében hord) a' kinek több készsége volt, magát Mecén által vezettetni, egy szóval, a' ki a' Meczen' Boldog-életi Plánját inkább ízlelte volna, mint — Augustus.

A' mi Maecenás a' maga tulajdon magányos-éltében, a' maga házában, életének színében, ízléseiben, barátjainak választásában, gyönyörködéseiben volt, az bennünket az eránt, a' mit mi — egy szóval, a' mit nem Duns vagy Occam, hanem nem valami kisebb más, mint Cicero (Epist. ad Famil. VII. 3.) beszél — az ő Maecénségének neveznének, bővebben fel fog világosítani.

Rómának egy előkelő 's nagy gazdagságú Polgára az akkori időben úgy élt, hogy háza inkább hasonlított egy Fejedelem' Udvarához, mint egy magányos ember' lakásához; 's Maecén fényesbb házat tarta mint talán minden más gazdag Polgár, 's bizonyosan fényesebbet mint maga Augustus. Nem bocsátkozunk sem azon vádak' vizsgálataiba, mellyeket ellene az ő bujálkodó puhasága miatt Seneca tész — minden halandók közt épen az, a' kinek szájába e' vádak legkevesbbé illenek — sem azon mentségeikébe, a' mellyekkel azokat róla az ő Biographusai igyekeznek elhárítani. Légyen elég azt vallanunk, hogy ezen vádaknak helyessége nem tagadtathatik.

Ő az Exquiliakon egy palotát építete, nagyot mint egy Colosseum (molem vicinam nubibus arduis

— így nevezi Horátz) melly, hihetőleg magassága miatt, közönségesen Maecénás' tornyának' neveztetik. Laurusnak Splendor antiquae Urbis nevű Munkájában a' II. Rész' 104. Levelén látni rajzolatját, melly legalább gyaníthatja velünk, mint nézhete - ki ez a' Világ' csudája. A' kinézés innen elterjede az egész város és annak környéke felett, szinte Tivoliig, Tusculumig, Palaestrináig stbb. 's eggyike volt a' legszebbeknek a' mellyeket gondolni lehet, 's ő itt, körülfogva a' legpompásbb kertektől, a' mellyekké az annakelőtte egésztelen Esquilinus hegyet átalváltoztatta, a' legszebb falusi laknak minden gyönyörűségeivel a' bujálkodásig élt. Itt eresztette neki magát — a' polgári háborúk' zivatara 's inségei után és minekutána minden törekedéseinek célját a' Város' 727dik évében (melly életének mintegy negyvenedike lehetett) elérte, 's Augustust a' maga hatalmának 's méltóságának nyugalmas birtokában látá, melly bizonyos értelemben az ő munkája volt — itt eresztette neki magát a' nyugalom', a' mulatságok', 's azon Mesterségek' szeretetének, mellyek leányai is anyjai is az örömnök és gyönyörűségeknek. Háza, asztala, kertjei gyűlő-helyei voltak a' jobb fejeknek, a' víg embereknek, Virtuózoknak, Bala-dínoknak, 's a' Róma' henyéjinek. Öröm, enyelgés, jólélés vett ott örök szállást, 's az ő lakását az Alcinous' udvarának lehete nézni, a' hol minden szívesen vala látva, ha a' gazda' 's a' vendégek' mulattatására valamiben alkalmatosnak érzette magát.

A' Meibómok úgy mondják, hogy Maecénás az Epikúr' Philosophiájának híve volt. Ez meglehet az Epikúr' theoriájának egy részére nézve; mert az leginkább illet a' Szerencse' kedveltjeihez, kik életüket puhácskán szerették volna az örömek' virágjai közt végig - folytatni, 's a' bölcselkedésben is azt szerették, a' mi legkönnyebb. De a' praxisban egészen más Gyönyört tisztelte mint az a' Mestere, a' kit igen hamis

oldalokról ismert, és a' kinek ebédjei vacsoráji kenyérbőlé sajt - szeletekből állottak, 's a' Gyönyört, melly miatt olly rossz hírt vont minden vétke nélkül magára, a' fájdalomtól való szabadlételben helyezettte. Maecén azt fogta gondolni, hogy az ő Mestere az ő helyében azt tette volna a' mit ő tevé. Maecénás a' negativa Voluptas' képzeletét a' legkikeresettebb könnyenélésre, 's a' mind azon kényszerítéstől való szabadlételre terjesztette - ki, a' mi a' régibb Római szertartás szerint illendőségnek neveztetett: 's annyit tevé hozzá a' positivaéból, a' mennyit elégségesnek ítéltetett arra, hogy az élet' ízléseit fenntebb vihesse 's meg külömbfélésíthesse, a' nélkül hogy az arany NE QUID NIMIS mellől eltávozni nagyon rettegett volna. Bujálkodás 's csaknem gyermeki szesz jegyzik - ki igen szembe - tűnőképen az ő legkedvesbb multságainak 's időtöltéseinek characterét. A' Színek minden Játékai között a' Pantomími Tánczosoknak adta az elsőséget. Ő vala az első, a' ki ezeket Romába bevitte, 's az a' szépsége 's mestersége miatt annyira elhíresedett Bathyllus kedvence vala neki *). Pliniusnak egy helyéből látjuk, hogy még a' konyhák' Philosophiája is egy találmányt köszönhet neki, mert ő volt az első, a' ki arra a' gondolatra jutott, hogy a' számfiból egy nyalánk étek készítessek **).

A' lélek' eltágultsága, melly természetes következése a' bujálkodásban töltött henyességnek, és a' melly Maecénben öltözete, járása, 's még fejének tartása által is jelentgette magát, látható vala írása' módjában is. Időtöltésül írt ő hol prózában, hol versekben; de

---

*) „Indulserat ei ludicro (histrionum) Augustus, dum Maecenati obtemperat, effuso in amorem Bathylli“ mond Tacitus (Annal. I. 54) olly erős kifejezéssel, mellyet én igen szelídítettem.

**) Pullos asinarum opulari Maecenas instituit. H N. VIII. 43.

a' Római Literatúra' arany korának legjobb Írójival űzött társalkodás keveset javított írása' módján. Izlete, stylusa, 's az az affectatio, hogy ne úgy beszéljen mint más, hogy az elavult szókat szükség nélkül ismét életbe hozza, 's újakat szükség nélkül teremtgessen, az a' labris columbari 's egyéb ehhez hasonlók, az elpuhultat árúlják-el (Senec. Epist. 114.) a' ki a' Piaczon, a' Római szokásnak ellenére, fejét palliumával befedte, 's a' polgári háborúnak közepette, midőn az egész város fegyverben volt, egy bugyogó, testhez - nem övedzett ruhában, egyedül hét herélt által kísérve, járt Rómának uczájin fel és alá. Igen könnyen megtörténhetnék, hogy Seneca' neki épen e' két kicsinységet veszi nehezebben, mint a' hogy ő azokat vétetni akarhatá. Az elsőbb természetes gond lehetett egésségére, mert ő (ha Plinius, Hist. Nat. VII. 51. hitelt érdemmel) egész életében örök hideglelést szenvedé; a' másodikkal pedig meglehet hogy egyedül azt akará megmutatni, hogy ő ártatlan élete' érzésében a' haza' háborgásai közt is bátorságosnak hitte magát, és hogy ő a' nép' hajlandóságához bízik. Azonban semmi sincs bizonyosabb, mint hogy Maecén egy gyönyörűségek által egészen elpuhított ember volt — otio ac mollitiis pene ultra foeminam fluens, mond Velléjus — és hogy az ő példája a' Római sanyar erkölcsök' megvesztegetésére, melly a' mint Tacitus jegyzi - meg, Augustus alatt történt, igen sokat teve; noha nem kellene ismernünk sem Sallustot, sem Cicerót, sem Plutárchot, ha őtet a' Római erkölcsök' első megvesztegetőjének akarnánk (a' hová hajlani Seneca látszik) tartani.

De itt egy valami tolja magát észre - vétünk elébe; az, hogy mind ezekben a' Maecénás' politicája 's az ő szívének természeti hajlandósága egy pontra futott - ki. Az a' nagy változás az országlásban, a' mire ő segéllé Augustust, politicai tekintetekben tette szükségessé az erkölcsöknek közönséges eltágulását;

's ő és az ő kedves Caesarja nem akarhatták, hogy a' Római szabad Nép tovább is inkább tisztelje azt a' mi Nagy és Jó, mint azt a' mi nekik parancsoltatott. Rómának Polgárjai arra jutottak most, hogy egy Eggyetlennek szavát fogadni tanulják, hogy egykori nagyságokat 's jusaikat felejtsek, 's az ellent - állhatásnak csak! képzeletét is veszítsék - el, 's így szükség vala, hogy az elszóródás' és gyönyörűségek' minden nemei által hasonlatlanokká tétessenek magokhoz, hogy elpuhíttassanak, 's hajdani férjfiás characterek gyermekivé, szolgálivá, parasítaivá tétessék, a' millyet a' szenvedő mástól - függés kíván. Az a' közönséges kimondhatatlan vágy, a' mellyel most minden személyének 's birtokának tulajdona után epedett, 's a' polgári háborúknak inségeitől valaha már megszabadulni kívánt, már sokat teve arra, hogy az ő kemény nyakaik megtörtetessenek 's Augustus nekik, a' Maecentől vett bölcs tanács szerint, mind meghagyta azt, a' mi őket azon szemfényvesztésben tarthatá - meg, mintha a' Respublica még is állana. Eadem magistratum vocabula! mond Tacitus. De az erkölcsökre nézve mindennek más színt kelle magára venni még pedig minél kellemesbbet, és minél elébb; és a' mit a' Római Polgár a' Tanácsban, a' Fórumban 's a' Campus Martiuson a' maga szabadságából elvesztett, azért neki abban kellett pótolékot kapni, hogy most felszabadíttassék az illendőség' tisztelése alól, hogy szabad kéje 's kénye szerint élhessen, 's mind azt tehesse a' mit elfajúlt Géníusa kívánt. Ezek nem voltak ugyan azok a' Maximok a' mellyeket a' Rostrákon kellett és lehetett volna kihirdetni; de Maecen ezeket a' maga példája által tanította, 's a' Rómaik olly jó tanítványok voltak, hogy kevés idő alatt annyira felülhaladták Mestereket, hogy az a' bujálkodás a' mellyel ötet a' declamáló Seneca terheli, öszvevetve azzal, a' melly felől a' 95dik Levélben úgy szól mint szemmel - látott tanú, a' Saturnusi évszakok' egygyűgyűségébe tűn - el.

A' miket Maecen felől eddig mondtam (és a' mikre a' Meibomus' Compilációjában több bizonyítások találatnak, de rossz renddel) az elégségesnek látszik arra, hogy minden Olvasónkkal megfogathassa, mint történhetett légyen, hogy a' kik vele baráti lábon állottak, 's kedvező előítéletből, vagy sympathiából, vagy hála' érzéséből, vagy egyetemben mind ezekből, Maecent csak szép oldaláról akarák látni ('s ezen esetben vala a' mi Költőnk is) mint az, hogy még egy Pédo is, a' ki Maecenást, a' mint látszik, személyesen nem is ismerte, elfogva az ő characterének szépsége által, mindent elkövettek, hogy az ő gyengeségeit kimenthessék.

Nem tudok semmi különöst gondolni magamban midőn azt látom, hogy őtet Seneca ezen egy verse miatt: *Nec tumulum curo, sepelit Natura relictos*, mellyben én csak egy igazi Epicuraeus' gondolkozását láthatom, férjfiúi nagy lelkű embernek tekintí, ha ezt a' férjfiúi nagy lelket ön - magával együtt, fel nem övedzette volna *). De ha egy részről nincs okunk őtet nagy férjfinak nevezni, annyival inkább nem isteninek, a' hogy őtet Július Caesar Scaliger tisztelgeti, kinek szokása volt nagyítgatni mindent: nem tévedünk messze az igazságtól, ha őtet úgy képzeljük mint olly embert, a' ki minden tulajdonságokkal bírt, mellyek neki az ő barátjaiknak szíveiket megnyerhették, és a' mellyek mellett még temérdek gazdagsága 's nagy tekintete is neki, a' szokás ellen, nem irigyeket támasztott, hanem jóakarókat. Horátz Maecenást mindig egyedül lelke' és szíve' tulajdonságai, társalkodásának nyügetlen és vidám volta, a' két nyelv' Literaturájának ismerete, csillogó szerencséje mellett is mindég megmaradt szerénysége, 's azon nemes, sza-

---

*) *Habuit ingenium grande et virile, nisi illud secum discinxisset.* Ep. 92.

bad 's minden czimborálkodástól ment mód miatt, a' mellyel az ő házánál vendégei éltek egymás közt és ő-vele, dicséri. De kinek is volt több oka, mint Horátnak, hogy őtet szeresse, 's felőle mind azt a' jót mondja, a' mit felőle hízelkedés nélkül mondani lehetett?

Azonban nekem úgy tetszik, hogy azon képből, a' mellyet felőle magunk elébe festettünk, és a' melly resultátja az ő caractere' minden reánk általjött vonásainak, világos annyi, hogy őalatta, mind a' mellett hogy barátja 's pártfogója volt a' Tudósoknak, nem kell egyebet keresnünk, mint a' mik a' mi időnkbeli gazdagok lenni szoktak. Maecen inkább vala világ' embere mint Philosophus, inkább Kedvelő mint Értő, több elméssége volt mint ízlete, 's tudósabb volt a' szmaragdok', beryllusok' és gyöngyök' ismeretében, mint hogy a' Genie' Munkájának fenntebb szépségeire valamelly megkülömböztetett érzékkel bírhatott volna. A' ki a' Pyladeseket és Bathyllusokat olly határtalanul szerette, nehezen lehetett alkalmas egy Váriusnak egész becsét érzeni. Egy szóval hiúságnak, azon szükségnek hogy magát mások által mulattatva láthassa, azon hasznokra való tekintetnek mellyek Augustusra a' legjobb fejekkel, 's kivált a' maga korabeli Történet - Írókkal 's a' Poetákkal való nyájás bánásból hárámíhatott, hihetőleg legalább is annyi része volt az ő barátságában a' Mercuriális férjfiak eránt (a' hogy Horátz magát és az őhöz hasonlókat, Od. II. 17. nevezi) mint hajlandóságának az ő személyeikeránt 's az ő Munkájik' becsülésének. Ha itt van valamelly kifogásnak helye, úgy az a' mi Horátzunkat illeti, kit Maecen minden mások felett kedvelt, és a' ki által szívesen szerettetett, a' mint ezt ennek szép Ódája: *Cur me querelis exanimis tuis*, mindennek bizonyíthatja, a' ki mind azt a' mit a' Költő az érzés' legforróbb hangzásában mond, a' Phantasia' játékanak 's a' szempillantás' hevületének

nem nézi. Úgy tetszik, Horátz neki elméjének szépsége, társalkodásának szép tónja, dévaj kedve 's szeszei miatt, egy szóval mind az miatt, a' miért őtet Shafesbury (*Characteristiks*. Vol. 1.) the most Gentleman-like of Roman Poets nevezettel nevezi, még mindég eléggé tetszett volna, ha olly tüzes Ódákat nem énekelt volna is, 's méltónak nézte volna azon bízott barátságra, a' mellyet az ő Maecenhez intézett Versezeiteiben szintén álméllással látunk.

Ha az a' Levél, melly a' Maecenhez írt három között az első helyet foglalá - el, 's Ajánlás vagy Előszó gyanánt látszik a' többieknek elébe téve, igazán csak akkor volt e írva, midőn Horátz a' maga Epistolájának Első könyvét akará kiereszteni, — a' mint ezt mind annak tartalmából gondolhatni, mind azon czímjéből: *Ad Maecenatem Adlocutio*, mellyet *Torrentius* egy régi kéziratban találá — vagy talán azért íratott, hogy *Musája'* henyeségét, mellyért Maecen őtet néhány ízben barátságosan megfeddette, mentse - ki, nehezen határozhatni - meg, 's a' dolgon semmit nem változtat. Hihető marad mindég, hogy barátjai, 's kivált azok, a' kik magoknak azzal hízelkedhetének, hogy közlelbi hatalmat nyertek rajta, látván *Satyráinak*, *Epodjainak* és *Ódájainak* szerencsáját 's a' közönséges javalást, mellyet azok által nyere, alkalmat vevének, *Muzájától* több és nagyobb dolgokat várni, mint a' mit nyújtani ő magában készséget és kedvet érze. Kétség kívül akkor is azt hitték már az emberek, hogy az olly költőknek, a' kiknek szerencséjük vagy szerencsétlenségeik vala tetszeni, igen kedves complimentet tesznek midőn tőlök, ha már sokat adtak is, még többet kívánandanak. Olly neme a' complimentnek, melly által az Irónak az adatik — noha, hogy a' megbántásért még fejet is tartozzék billenteni — tudtára, hogy ő végre is nem egyéb mint a' *Publicumnak* alázatos martalékja, alkalmasint a' szerént mint a' *Gla-*

diátorok és Baladínok Rómában, kik olly teremtéseknek nézettetének, a' kiknek azon kevés részvételeért a' négy elementumokból, mellyet nekik engedtek, 's a' taps' szerencséjéért, melly az éhenhalástól nem mindég védelmez, a' világ' haszontalanul élő része' mulatságáért soha sem tehetnek eleget.

Ezen első Epistola' elején Horáitz túrni látszik a' megalázó hasonlóságot; de mingyárt javára fordítja azt, midőn kimondja, hogy ő eléggé öreg azt kívánhatni, a' mi a' sokáig szolgált 's az elbocsátás' pálczájával megajándékozott Gladiátorokkal esni szokott. Az ő legjobb évei, a' tréfák és játékok' kora, oda van, 's neki szükségesnek tetszik, hogy a' mi napokat még remélhet, ne a' Költésnek szentelje, mellyet ő mindég csak játékanak szokott vala tekinteni, hanem az élet' Philosophiájának, 's a' maga' javítására és éldelletére. A' Levél' fő tartalmát az a' különbség teszi, melly ezen ő gondolkozása és az azoké között vala, a' kik az ő idejében, talentomaik 's a' Nagyoknak kedvezések által úgy nevezett szerencséjeket tenni reménylhatték; 's Horáitz itt igen elmésen válogatta fordulásait, hogy épen az alatt, míg ezek az ő nagy ragyogású barátját elmésségek által mulattatták, éreztethessék vele mennyivel vala eszesebb Rómától távol lenni 's azt keresni a' mit a' Bölcsesség azoknak ígér, a' kik azt igazán szeretik.

A' Maecenáshoz írt Leveleket a' bátor de kímélő csipkedőzés' könnyű színe jelleli - ki a' több Leveleitől a' mi Költőnknek, 's azok szerint a' miket ezen Levelezője felől tudunk, ez volt az a' tón, melly ennek a' gazdag 's bujálkodó Nagynak házában uralkodott, és a' melly a' mi Költőnknek is olly tulajdona volt, hogy ő gyakran a' legkomolyabb tárgyak mellett is észre - vétlenül látá magát általa meglepve. Mindég halljuk itt azt a' kisíkárlott világ'-emberét,

a' ki a' maga elmésségével, mint olly fegyverrel, a' mellyet mesteri módon tud forgatni, olly szabadon 's olly magához való bizakodással játszik, mintha minden pillantatban sebet akarna osztogatni; de min-

Te, kinek szenteltem legelső versemet,
 'S szentelni tartozom végső énekemet:
 Maecenás, a' régi színre kívánsz hívni,
 Agg játszót, ki méltán megszűntem bajt vívni:
 Sem erőm, sem kedvem nincs az elébbi már.
 Vejánus, gyakran ha nyertes volt is bár,
 Nem akarván harczon gyászos véget érni,
 'S a' néptől megúnván, engedelmet kérni,
 Felfüggeszti kardját szentje' templomában (1)
 'S gond nélkül rejtezik falusi honnjában. (2)
 Nekem is, mihelyt jut e' bajtárs eszembe,
 Ezt súgja, nem tudom, melly szózat fülembe: (3)
 „Ha eszed van, kíméld a' csúftól magadat
 Bocsássd nyugalomra jókor vén lovadat,
 Ne hogy azon pályán, hol egykor fejedre
 Borostyánt nyert, utóbb váljék szégyenedre.“
 A' verseléssel, hát 's más gyermekségekkel
 Felhagyok már 's egész szívvel és lélekkel (4)
 Az igazra vágyok és az illendőre,
 'S gyűjtök a' mi hasznos lehet jövőndőre. a)
 Akarod-e tudni, melly bölcs felekezet'
 Tanítványa legyek? (5) Hova a' szél vezet,
 Ott találok szállást hajósok' módjára;

---

a) Itt a' tücsökről 's hangyáról szóló eszméletes mesére céloz, 's azok' ellenvetésének veszi elejét, a' kik azt mond-

denkor csak játszik 's soha nem sebhét, és épen az által, hogy a' maga egész erejét mással soha nem érezteti, a' legtöbb elmés fejüek' sorsát, csudáltatni és gyűlöltetni, szerencsésen elkerüli.

Prima dicte mihi, summa dicende Camoena,
Spectatum fatis, et donatum iam rude, quaeris,
Maecenas, iterum antiquo me includere ludo?
Non eadem est aetas, non mens. Veianius, armis
Herculis ad postem fixis, latet abditus agro,
Ne populum extrema toties exoret arena.
Est mihi, purgatam crebro qui personet aurem:
Solve senescentem mature sanus equum, ne
Peccet ad extremum ridendus, et ilia ducat.
Nunc itaque et versus et cetera ludicra pono:
Quid verum atque decens curo et rogo, et omnis
in hoc sum:

Condo et compono, quae mox depromere possim.
Ac ne forte roges, quo me duce, quo lare tuter:
Nullius addictus iurare in verba magistri,
Quo me cunque rapit tempestas, deferor hospes,

---

hatták volna, hogy őtet, még öregsége 's erőtlensége nem kényszeríti a' Múzák' játékáról lemondani.

Nem esküszöm semmi mesternek szavára. ^{b)}
 Most nagy tüzzel fontos munkákra hevülök,
 A' polgári dolgok' árjába merülök
 'S vagyok a' szent virtus' sanyarú szolgája,
 Majd Aristippusnak bájol systemája;
 'S arra török, mindent hogy kéjemre tegyek,
 'S a' dolgoknak urok, ne jobbagyok legyek. ⁽⁶⁾
 Mint az olyanoknak hosszú az éjtszaka,
 Kiket hazugsággal tart Szépek' ajaka;
 Mint unalmas a' nap a' robotolóknak,
 'S lassú az esztendő a' pajkos ficzkóknak,
 Kiknek kényét kemény tútor tartóztatja:
 Ugy tunya 's kedvetlen minden pillantatja
 Éltemnek, melly késlel holmi csekélységgel,
 'S azt nem hagyja tennem buzgó serénységgel,
 A' minek ifjat 's vént épít gyakorlása
 'S szegénynek 's boldognak árt elmúlatása.

Azonban, kezdő Bölcs, míg többre mehetek,
 Magamat biztatván ekkép leczkézgetek:
 Félvak, bár nem vágyhatsz Lynceus' ^{c)} szemére,
 Siess, hályogodat bízzd orvos' kezére,
 'S Glycon' erejére ámbár szert nem tehetsz ^{d)}
 A' tsumós köszvénytől légy mentt, ha mentt le-
 Addig megy az ember, míg ér tehetsége. (hetsz,
 Szíved fűsvénységtől 's szerelemtől ég-e?
 Semmit se félj! vagynak babonás dalaink; ⁽⁷⁾
 Csak énekeljék rád tudós asszonyaink:

---

b) Vagy a' Pythagoraeusok' autos ephájára vagy a' Római katonák' felesküvésére néz, mellyel azok egészen sajátul adták magokat Generalisoknak.

Nunc agilis fio, et mersor civilibus undis,
Virtutis verae custos rigidusque satelles:
Nunc in Aristippi furtim praecepta relabor,
Et mihi res, non me rebus subiungere conor.
Ut nox longa, quibus mentitur amica, diesque
Longa videtur opus debentibus; ut piger annus
Pupillis, quos dura premit custodia matrum:
Sic mihi tarda fluunt ingrataque tempora, quae
spem

Consiliumque morantur agendi gnaviter id, quod
Aeque pauperibus prodest, locupletibus aeque,
Aeque neglectum pueris senibusque nocebit.
Restat, ut his ego me ipse regam solerque ele-
mentis:

Non possis oculo quantum contendere Lynceus,
Non tamen idcirco contemnas lippus inungi;
Nec, quia desperes invicti membra Glyconis,
Nodosa corpus nolis prohibere cheragra.

---

c) A' Lynceus nevü Argonauta' csuda éles látása a' Ré-
gieknél példabeszéddé lett.

d) Hihető, hogy Horátius' idejébéli híres Athléta vagy
Gladiátor volt.

Ha vissza nem tesznek ép állapotodra,
 Legalább enyhülést szereznek bajodra. (vés sor
 Nagyra-vágyás puffaszt? Van egy könyv, ke-
 Csudát tesz, csak olvasd jó szemmel háromszor.
 Irigy, mérges, lomha, részeg, bujálkodó,
 'S akármelly másféle bűnre tántorodó,
 Nincsen sehol olly vad, hogy meg ne lehessen
 Szelidíteni, csak tanulni szeressen.
 Kerülni a' vétket, a' virtusnak fele,
 Nem esztelenkedni már bölcseség' jele.

Fejedet 's eszedet mint megerőlteted e)
 Hogy elkerülhessd azt, a' mit képzeleted
 Fő szerencsétlenség gyanánt szokott venni,
 Érték 's tiszttség nélkül hátulsók között lenni!
 A' szegénység elől mint futsz Indiának,
 Melly bátran még tűznek, víznek, kősziklának!
 'S a' ki bálványidnak int elhagyására,
 Annak nem figyelmezs 's nem hajolsz szavára?
 Ki az, a' ki inkább útszán 's a' korcsmában
 Szeretne czivódni 's kérkedni karjában,
 Mint sem Olympia' síkján győző lenni (8)
 Ha por nélkül lehet pálmára szert tenni?
 Az arany becsesebb sokkal, mint az ezüst,
 'S a' virtushoz képest az arany is csak füst,
 De nem itt ám! Nálunk mást szokás tartani,
 „Pénzt kell, Urak, elébb pénzt takarítani;
 „A' virtus a' pénznek 's kincsnek jár nyomában“

---

e) Horatius itt is magával beszél, vagy inkább ezen költőtt beszélgetés által a' maga idejébélieket leczkézi, egész ezen versig: Ha a' Római nép 's a' t.

Est quadam prodire tenus, si non datur ultra.
Fervet avaritia miseroque cupidine pectus?
Sunt verba et voces, quibus hunc lenire dolorem
Possis, et magnam morbi deponere partem.
Laudis amore tumes? sunt certa piacula, quae te
Ter pure lecto poterunt recreare libello.
Invidus, iracundus, iners, vinosus, amator?
Nemo adeo ferus est, ut non mitescere possit,
Si modo culturae patientem commodet aurem.
Virtus est vitium fugere, et sapientia prima
Stultitia caruisse. Vides, quae maxima credis
Esse mala, exiguum censum, turpemque repulsam,
Quanto devites animi capitisque labore:
Impiger extremos curris mercator ad Indos,
Per mare pauperiem fugiens, per saxa, per ignes:
Ne eures ea, quae stulte miraris et optas,
Discere et audire et meliori credere non vis?
Quis, circum pagos et circum compita pugnax,
Magna coronari contemnat Olympia, cui spes,
Cui sit conditio dulcis sine pulvere palmae?
Vilius argentum est auro, virtutibus aurum.

kiáltja Janus a' piac' hosszában, ⁽⁹⁾
 mind öreg, mind ifjú Ament mond szavára,
 k erszényre van gond 's számvető táblára.
 szonöt ezered tiz, husz forintokkal
 rbúljon csak, bírj bár minden virtusokkal
 tudj erkölccsel, nyelvvel jósággal ígézni,
 ma téged még is köznépnek fog nézni ⁽¹⁰⁾.
 játszó gyermekek f) más rendet tartanak,
 legjobb játszó lesz király, így szóllanak;
 lelkiesméret légyen érczbástyája,
 s ne sárgúljon soha vétektől orczája.
 Mit gondolsz, mellyiknek van igaza ebben?
 Roscius' törvénye szóll-e helyesebben g)
 Melly az ember' árrát summák szerént szabja,
 Vagy a' gyermekdálnak említett darabja,
 Melly a' legjobbkat kínálja thronussal,
 Mellyet Curius is zengett Camillussal?
 Az ád-e jobb leczkét ki téged ekkép int:
 Gyűjts pénzt, gyűjts jámborúl, vagy, csak gyűjts
 akár mint,
 Hogy közelbbről hasson fő-nemes székedbe
 Pupius' ríkató játéka füledbe ⁽¹¹⁾;
 Vagy az a' ki tanít, mint kell nagy elmével
 Harczolni Fortúna' dagályos kéjével?
 Ha a' Római nép talán tudakozza,
 Különözésemet vallyon mi okozza;

f) Az a' játék, melly itt értetik, a' lapdázásnak egy ne-
 me volt. A' ki soha sem hibázott, királynak hívatott, a'
 ki mindég hibázott, számárnak, 's ennek, mig a' többi játszott,
 vesztég kellett ülni 's nézni.

O cives, cives! qnaerenda pecunia primum est,
 Virtus post nummos! Haec Janus summus ab imo
 Prodocet: haec recinunt iuvenes dictata senesque,
 Laevo suspensi loculos tabulamque lacerto.
 Si quadringentis sex septem millia desunt,
 Est animus tibi, sunt mores, et lingua fidesque,
 Plebs eris. At pueri ludentes, Rex eris, aiunt,
 Si recte facies. Hic murus aheneus esto,
 Nil conscire sibi, nulla pallescere culpa.
 Roscia (dic sodes) melior lex, an puerorum est
 Naenia, quae regnum recte facientibus offert,
 Et maribus Curiis et decantata Camillis?
 Isne tibi melius suadet, qui rem facias, rem,
 Si possis, recte; si non, quocunque modo rem,
 Ut propius spectes lacrimosa poemata Pupi:
 An qui fortunae te responsare superbae
 Liberum et erectum praesens hortatur et aptat?
 Quod si me populus Romanus forte roget, cur

---

g) Roscius' törvénye szerint egyik elsőségek a' Vitéz Rendbelieknek az volt, hogy az Amphitheatrumban különös helyen 's a' játékhoz közelebb ültek; mint a' köz polgárok.

Kedveltt szokásait miért nem követem,
'S viszont a' mit gyűlöl, azt miért szeretem:
Válaszomat ama' róka elmondotta,
A' beteg oroszlányt melly így szállította:
Sok hozzád bemenő nyomdokot szemlélek,
Kijövőt egyyet sem, ezen okból félek:
Sok fejű állat vagy; mellyiknek szavára
Hajoljak? Kiki hív a' maga útjára.
Némellyek ravaszon öszeárendálnak ⁽¹²⁾
Minden közöst, a' hol bő hasznót találnak;
Mások vesztegetnek gazdag özvegyekre
Csemegét, míg őket ejthetik kezekre;
Ez nagy örökséget nyer családságával,
Az dúsgazdaggá lessz titkos uzsorával.
De ám a' különbség legyen megengedve,
Ám vonja ezt ehez, amaszt ahoz kedve:
Ki az, a' ki abban meg nem botránkozik,
Hogy minden szív minden órában változik?
Ha egygy gazdag így szól: nincs kiesbb környéke
A' földnek mint Bajae' gyönyörű vidéke:
Tó, tenger, száraz föld, egész táj hirtelen
A' földes Ur' hevét érezni kénytelen ⁽¹³⁾
Ha éjjel mást álmod: reggel tetszésére
Viszont költözni kell Theanum' ^{h)} földére.
Házase? Boldogabb a' nőtelennél nincs.
Nőtelen? Pár nélkül mit ér akarmelly kincs.
E' csuda Proteust mi zabolázhatja,
Ki magát szüntelen másképp változtatja?

---

h) Egy város Campaniának éjszaknapkeleti szélén Bajae-
tól mintegy 30 Római mértföldnyire.

Non, ut porticibus, sic iudiciis fruar ídem,
Nec sequar, aut fugiam, quae diligit ipse, vel odit:

Olim quod vulpes aegroto cauta leoni

Respondit, referam: Quia me vestigia terrent

Omnia te adversum spectantia, nulla retrorsum.

Bellua multorum es capitum: Nam quid sequar?

aut quem?

Pars hominum gestit conducere publica: sunt, qui

Crustis et pomis viduas venentur avaras,

Excipiantque senes, quos in vivaria mittant:

Multis occulto crescit res foenore. Verum

Esto, aliis alios rebus studiisque teneri;

Ídem eadem possunt horam durare probantes?

Nullus in orbe sinus Baiis praelucet amoenis,

Si dixit dives, lacus et mare sentit amorem

Festinantis heri; cui si vitiosa libido

Fecerit auspicium: cras ferramenta Teanum

Tolletis, fabri. Lectus genialis in aula est:

Nil ait esse prius, melius nil coelibae vita;

Si non est, iurat bene sôlis esse maritis.

Quo teneam vultus mutantem Protea nodo?

Még a' szegényebb is (ne vess bár) mit nem tesz ?
 Bérbe mind untalan új szobát 's konyhát vesz,
 Cselédje, ruhája, asztala, szekrénye
 Szüntelen változik, 's ha úgy hozza kénye,
 Beül egy kibérelt hintóba pípesen
 'S ritka dúsgazdag tesz, mint ő, olly kényesen.

Ha rosszúl nyirt hajjal látsz az utcán menni :
 Nevetsz 's idomtalan embernek vélsz lenni ⁽¹⁴⁾
 Ha kopott ruhám van, vagy öltözetemet
 Nem tartom csínosan, csúfolod tettemet :
 Hát midőn szívemet pártos indulatja,
 Ezer ellenkező részekre szaggatja,
 Ha minden órában új kénye számtalan
 Cél 's regula nélkül haboz mind úntalan,
 Ront, épít, munkáját ezerkép formálja
 A' négyszegűt tüstént kerekké csinálja ?
 Akkor csak ezt mondod : ennek is mint másnak
 Vagynak bogarai. Nem hogy nyavalyásnak
 Sietnél jó Orvost idején felvenni,
 Vagy jókor jelentést tútor eránt tenni ;
 Holott nekem adtad egészen szívedet,
 'S engem tőled függő örökös hivedet, (tenni,
 Ugy szeretsz, hogy kész vagy szemrehányást
 Csak egy körmömet lássd rosszúl metszve lenni.

Eggy szóval : igaz hát a' mit a' Stoa mond :
 Bölcseségre vágni legszebb 's legdicőbb gond.
 A' Bölcs Féljupiter, akarki vizsgálja,
 Gazdag, szép, szabad, sőt királyok' királya,
 Kivált egészséges, kivéven egyedül,
 Ha benne is a' rossz nedvesség öszvegyül. ⁽¹⁵⁾

Quid pauper? ride: mutat coenacula, lectos,
Balnea, tonsores: conducto navigio aequè
Nauseat ac locuples, quem ducit priva triremis.
Si curatus inaequali tonsore capillos
Occurro, rides: si forte subucula pexae
Trita subest tunicae, vel si toga dissidet impar,
Rides. Quid? mea cum pugnat sententia secum?
Quod petiit, spernit, repetit, quod nuper omisit?
Aestuat, et vitae disconvenit ordine toto?
Diruit, aedificat, mutat quadrata rotundis?
Insanire putas solemnia me, neque rides,
Nec medici credis, nec curatoris egere
A praetore dati, rerum tutela mearum
Cum sis, et prave sectum stomacheris ob unguem
De te pendentis, te respicientis amici!
Ad summam, sapiens uno minore Iove, dives,
Liber, honoratus, pulcher, rex denique regum;
Praecipue sanus, nisi cum pituita molesta est.

MAGYARÁZATOK.

(1) A' Régieknél minden Kézi-Mesterség eggy valamely Istent választá Patrónusúl; és a' ki a' maga dicséreteken viselt Mesterségét le akará tenni, az a' maga szerszámát e' Véd-Isten' templomába függesztettefel. Hogy a' Kardallók a' Hercules' védje alatt állottak volna, a' mint azt Turnébus véli, talán nem bizonyíthatatik-meg: de legalább ez az Istenek közzé lépett Athléta igen jól vala qualificálva e' tisztelethez, vagy talán Vejánius őtet személyes Védőjének választhatta; 's így most neki nyujtotta-be kardját, mint a' Poeta Plató' Láisa, az Anthologiában, a' szerelem' Istennéjének, a' tükört.

(2) Az a' Vejánius, a' kivel itt Horátz magát össze-hasonlítja, a' legtudósbb Commentátorokat kifárasztotta. Ki vala ez? Azon Gladiátorok' számába tartozott e, kik magokat e' véres Kézi-mesterségre eladták? Vagy azon szokatlanabbaknak vala egyike, kik rend kívül való erejek és ügyességek miatt, nem annyira szükségből, mint dicsőség és az ezen gyakorlások' szeretete miatt, állottak e' professióra? Jó kardalló, rossz kardalló volt e? Ha rossz volt, mint jutott azon tisztelésre, hogy őtet a' Nép még akkor is kívánta látni, a' midőn már el vala eresztve a' szolgálatból? Ha jó volt, mint jutott olly gyakran azon kénytelenségre, hogy a' Népnél irgalomért esedezzék? E' szirtek közt, azt hiszem, legszerencsésebben fogok elcsúszhatni, ha Torrentiust követem, ki a' mi Költőnk' göcsös helyeinek feloldásában nem ritkán szerencsés. Horátz nem mondja, hogy Veján a' Népnél életéért könyörgött (azaz extrema arena po-

pulum exorare erőszak nélkül is enged más értelmet) — ő csak azért könyörgött, hogy valaha a' szó' legszorosbb jelentésében eresztessék-el, vagy, el akará tiltani magától azt a' megtiszteltetést, hogy újra meg újra parancsoltassék a' Színre; mert elúnta a' veszedelmes játékot, 's érzette, hogy akármelly tökéletesen érti mesterségét, megtörténhetnék, hogy egy ifjabb 's izmosabb Küzdő által meggyőzetik, 's így, a' nép' indiscretiója miatt, melynek kedveltje rég olta volt, végre öreg napjaiban egyszerre fosztatik-meg keserves munkával szerzett dicsőségétől. Hogy e' csapást elkerülhesse, Veján a' maga bajkardját felfüggesztette a' Hercules' templomában, elhagyta Rómát, 's magát Italiának egyik tartományában rejtette-el, 's csendesen élt majorkájában. Ezen magyarázat után a' róla vont kép olly jól illik a' mi Költőnkre, hogy szükségtelen volna a' dologról egy szót is többet ejteni.

(3) Ez az egész Epistola olly tele van czélzásokkal, hogy igen is lehetséges, hogy Horátz itt a' Socrates' Démonát, vagy Plátónak vagy valamelly más Görögnek valamelly helyét tartotta szeméi előtt. Cruquius Herodotra emlékeztet, a' ki a' Deus in nobis felől (mellyet a' Görögök, ellenébe az érzéki Léleknek, az emberi természet' értelmes és isteni részének neveztek) azt mondja, hogy annak helye a' füllemben van, εν ωτι των ανθρωπων οικει. Lambinus a' Plató Kritonának egy helyét említi, hol Socrates, — minekutána az Athéni Törvényeket és Respublicát personificálta és beszélésbe hozta, hogy ezek mint terjesztik neki elébe azon okokat, a' melyekre nézve neki a' reá-kimondott halál előtt, ámbár azt, a' szerint a' hogy Socrates hitte, meg nem érdemli, nem szabad megszökni, — ezt mondja: „ő úgy látszik ezeket hallani, mint a' Corybánsok vélik, hogy a' magok' dühökben sípoknak zengését hallják; 's ez a'

szózat (a' Törvényeké és Hazáé) olly hangosan zeng füleiben, hogy ez miatt semmi egyéb szót nem hallhat. — Egyéberánt a' 7. versben előforduló *personet* szó szépségét, úgy hisszük, hogy németben szerencsével adni nem vala épen könnyű munka:

Auch mir, Mäcen,

Raunt oft, ich weiss nicht welche Stimm', in's Ohr.
valamint azt az enyelgözést is, melly (a' mint gyanítjuk) a' *purgata auris*-ban fekszik. Mert el nem tudom hitetni magammal, hogy itt Horátz a' Léleknek *philosophus* tisztulására czélozott volna, *qua proprio et innato nobis vigore ad similitudinem Dei traducimur*, a' mellyről *Cruquius* álmodozik; azt gyanítom inkább, hogy a' mi költőnk ezen tréfájával a' Maecenás' kötődését akarta megelőzni, mellytől rettegni okát vélhette.

(4) Nagyon hibázna, a' ki a' mi költőnknek ezt a' tulajdon vallását, ha tudnillik az, úgy venné, mint bizonyítást azoknak állításokra, a' kik a' Verselést csak játéknak, még pedig bölcshez 's már megért idejű emberhez, nem illőnek szokták venni. Mert hogy Horátz a' Verselést, a' költői Mesterséget igen jól öszve tudta eggyeztetni azzal a' mit a' *quid Verum atque Decens, curo et rogo, et omnis in hoc sum*, jelent, azt a' *Lollius*hoz írt Levélből, 's azon *Socratesi Philosophiából*, mellyet ő a' *Pízókhoz* írott *epistolában* ajánl, 's *Munkájinak* sok más helyeikből, látjuk. Az ő Magyarázóji abban hibítják - el a' dolgot, hogy valamit ő mond, mind azt neki mindég igen is komolyan, igen is tanítólag veszik, 's gyakran egészen látszanak felejtetni, kihez, melly környülmények közt, 's melly kedvében, melly szándékkal mond valamit. Itt azt kívánta tőle a' hely hogy egy *Római Nagynak* tolakodásai alól szabadítsa - ki magát, a' ki neki barátja volt ugyan, de eggyzersmind az az ember, a' ki eránt ő tekintetekkel tartozott. Hihető, hogy Mae-

cenás a' mi költőnket azon dicsőségnél fogva, melyet Lantos költeményei által szerzett, akará kényszeríteni, hogy az elkezdett pályát fussa végig; 's fel szabad tennünk, hogy ő olyan formán fejezte - ki magát ezen kényszerítésben, mintha az a' kedvesség, a' melyet Ódái nyertek, kötelességévé tenné neki, hogy barátjainak 's az egész Olvasó közönségnek reményeket újabb dolgozásai által elégítse - ki. Horácz inkább szeretete a' maga függetlenségét és az Olaszok által úgy nevezetett szentséges Sem mit - sem - tevést (il sacrosanto far niente) mint hogy az illy terhelő to lakodás ellen magát bátorságba tenni minden szerrel ne igyekezett volna. Becsmelkedve szól tehát verselési felől, noha ez a' becsmelkedés nem igen jöve szívéből, úgy festi azt, mint bábozást, a' mint valóban bizonyos értelemben az is vala, 's kimondja Maecen - nek, hogy az ő éveihez nem jól illik, hogy idejét e' játékokra vesztegesse. Látni fogjuk más Leveleiből, nevezetesen a' másodikából a' Július Flórushoz írottaknak, melly okai lehettek az illy gondolkozású embernek mint a' mi költőnk volt, hogy magát az akkori Belletristák' czéhéből kivonni igyekezzenek. 'S minél mélyebben jutandunk - el az ő ismeretségebe, annál kevesebbé akadunk - fel, midőn hallani fogjuk, hogy, ámbár ő a' maga elhíresedését, a' Maecen és Augustus előtt való kedvességet, 's életének szerencsés ürét leginkább a' maga költői tehetségének köszönheté, olly igen nem óhajtott a' korabeli Poeták' czéhe közzé tartozni, hogy nem átalotta azt valami maga felől, hogy őtet csak a' szorultság kényszeríté verseket faragni —
paupertas compulit audax

Ut versus facerem —

de most, midőn már van annyija hogy élhet, a' világnak minden zászpája sem tisztíthatná - ki fejét, ha készebb nem volna, inkább végig aludni napjait, mint versek' kóholására fordítani.

De hogy az illy kifakadásokat nem komoly igazság, hanem csak dévajság' szesze gyanánt kell nézünk, már onnan eléggé világosan kitetszik, mert mind a' mellett hogy örökké azt állítja, hogy ő verseket nem farag, a' szerelmeskedés meggyőzte a' fel-tételt,

*Ipsē ego, qui nullo me adfirmo scribere versus,
Invenior Parthis mendacior, et prius orto
Sole vigil, calamum, pennas et scrinia posco.*

(5) A' Philosophia, úgy tekintve mint az a' Mesterség, a' melly élni tanít, a' Görögök közt úgy találá Iskolákat mint az egyéb nemesbb Mesterségek, mint a' Faragás és Festés. Socrates maga nem alkotott Sectát, 's épen azért nem, mert ő Socrates volt: de minden őutána támadott Philosophiai Iskolák 's Felekezetek az ő tanítványainak egyikétől vagy másikatól vették eredeteket. Plátó, ki ezeknek számában leghíresebb leve, az Akadémiát alkotta, Aristoteles, a' legjobb fej a' Plátó' tanítványai közt, a' Lycéumot. Aristippus egy tulajdon Systemát csinált ugyan magának, de őtet épen úgy nem lehet valamelly Felekezet' fejének tartani, noha azzá csinálták, mint magát Socratest. Antisthenes, egy új Iskola' Alkotójává lett, melly egy nem igen tiszteletes név alatt, (a' kutyai, a' Cynicus) bizonyos tekintetbe tudá magát juttatni, 's sanyarúsága miatt a' Philosophiai Iskolák közt az volt, a' mi a' Discalceatusok' Szerzete a' mai Monakok között. Száz évvel a' Socrates' halála után Zéno és Epikúr alkottak két új Iskolát, amaz az által hogy az Antisthenes' Cosmopolitismusát, ez az által hogy az Aristipp' Egoismusát tisztábbra vonni igyekezett; 's ez a' két Iskola kevés idő alatt minden egyéb Iskolákat felül múlt, de minden megfogásaikban 's principiumaikban egymásnak antipódjai voltak. Az Epikúrról nevezett Felekezet az által színlette magát az elmékbe, mert a' gondolkozást a' leghatártalanabb

szabadságra szabadította - fel, - a' vakság, babona 's minden előítéletek ellen harczolt, 's olly Erkölcsi - Tudományt hirdete, mellynek lehetetlen volt sokak előtt nem tetszeni, mert minél kevesbb örölködést és tusakodást kívánt, 's vídám 's fájdalomtalan életet ígért. Az a' másik az Athéni nagy sétáló tornácztól (Stoa) a' Stoica Philosophiának nevét vette - fel, mert Zéno ezen tornáczban tartogatta tanításait. Ez a' Secta magát egy részről olly Physica által különböztette - meg magát, melly az uralkodó Religióval inkább egyezett mint minden más egyéb Philosophiai Felekezetek; más oldalról olly Morál által vont fényt magára, melly az embert megnemesítette, midőn boldoglételnek eggyetlen feltételévé a' kötelesség' és rény' legtökéletesebb teljesítését, és a' haza' és az egész emberi társaság' java' buzgó előmozdítását tette. Nem azt kellene e gondolni, hogy a' legtisztább rényű férjfiaknak 's kivált azoknak a' kik a' Görög Respublikák' mindég inkább meg inkább erőt vevő hanyatlását tartóztatni akarták, egyenesen a' Stoa' Iskolájában kellett neveltetnie? És még is e' felől semmit nem tud a' Világ; sőt Plutarch eggy ezeránt dolgozott különös Értekezésében azzal vádolja a' Stoicusokat, hogy ők a' haza' munkás szeretetét tanították ugyan, de a' tanítás' teljesítését nagy bölcsen másokra hagyták — olly vád, melly bizonyos tekintetekben a' többi minden felekezetre is illik. A' Görög Philosophiának ezen tekintetesbb familiáji között a' Cynica maradt fenn sok ideig, mint anyja a' Stoicának, vagy inkább mint bizonyos Philosophiai Szerzet, melly a' legfőbb boldogságot a' minden társasági kötelektől szabadon lételben, 's az embernek legfőbb tökéletességét mind azon dolgok nélkül való ellehetésben helyhez tette, a' melly a' fennlételre nem elmúlhatatlanul szükséges. Idővel az Akadémia is különböző új alakokat veve magára, 's ezek annak az olly henye, újságon - kap-

kodó 's a' szép csevegést annyira szerető népnél a' millyen a' Görög volt, viszont kedvességet szereztek. Ez magát Tanítójinak éles - elmésségek 's ékesen - szólások által ajánlotta, 's azon nagy állatvány által, hogy minden emberi isméret bizonytalan, 's ennél fogva alkalmok volt, minden dolog felől pro és contra beszélni. És minthogy a' Szólás' Mestersége, 's az az ügyesség, hogy a' dolgok minden ő oldalaikról, és még inkább azon oldalaikról, a' mellyeket a' Szólo' céljai tevének szükségessékké, mutattassanak, első tulajdona volt azoknak, a' kik a' háza' dolgainak folytatásába avatkoztak; a' jó - születésű ifjakra neveltetésekre olly szükségesnek tartatott, hogy az Újabb Akademiában Szólókká képeztesse, mint a' Stoában jó - erkölcsű 's becsület - szerető emberekké.

Ez vala a' Philosophiai Iskolák' állapotja a' Görögöknél, midőn a' tanulatlan Rómaiak velek bővebb ismeretségbe jutottanak. Kevésbé hasonló dolog talán nincs mint a' Rómaiak' 's Görögök' karaktere 's lelke még azon időtájban is volt, a' midőn Karneades, az Újabb Akadémia' alkotója, Diogenessel a' Stoicussal, 's a' Peripateticus Kritolaussal az Athén' Városa' dolgaiban Rómába követképen küldettek. Ez az a' felejthetetlen időpont, a' mellyben a' Görög Philosophia és Ékes-szólás, melly a' Tanács' Végezéséből csak kevés esztendő előtt küldetett - ki számkivetésbe Rómából, most egy Országos követség' fényébe öltöztetve jött vissza, hogy a' fél Világ' Urain az ő kőfaik között, triumpháljon. Mind azon eleven behatás mellett, a' mellyet ez a' három Bölcs ('s kivált Karneades, a' legelmésebb és legszavattyúsabb fia Hellásznak a' maga századjában) a' Római ifjú Nemességre teve, még jó ideig tartott az, míg a' Római sivatag Génius hozzá szoktathatá magát, hogy az Attikai Múzákat egyének 's valami jobbnak nézze, mint olly Hetérácskáknak, a' kik körül egy két üres órát igen kellemesen

lehet ugyan eltölteni, de nem érdemlik, hogy beléjek komoly hajlandósággal tapadjanak. A' Görögök' Tudományaik 's Mesterségeik úgy nézettetének mint Luxusra tartozó portékák, mellyek arra valók, hogy a' világ' Urainak szolgáljanak, nem hogy rajtok uralkodjanak. A' Római Nagyok Görög Építőket, Festőket, Metszőket, Felolvasókat, Tánczosokat 's Bala-dínokat tartottak szolgálatjaikban, hitveseiket görög leányok által frizírozatták, gyermekeiket görög Paedagogusok által neveltették. De míg még egy Antiochust, egy Mithridatest kelle meggyőzniek, míg még egymás közt azon nagy nyomosságú Problémán villongottak, hogy mellyike legyen közzülök mind nyájoknak ura, kevés idejek maradt a' haszontalan és henye Speculatiókra; 's csak akkor látjuk, a' midőn a' feltett kérdést végre Július Caesar feloldotta, hogy egy Cicero, a' maga bizony nem igen óhajtott, bizony nem igen keresett Tusculumi magányában Aka-demiai Értekezéseknek eredett, 's Platonica és Stoica Philosophiának Római földre általültetésében mulat-ságot talált, 's élete' nyomorúságainak 's a' Szerencse' változásainak enyhítésére vígasztalást keresett *).

Azonban nem lehet tagadni hogy már a' Római Szabadság' utolsó félszázadában, a' Philosophia más némelly nevezetes Római Lakosok által, 's ilyenek voltak kivált azok, a' kik inkább akartak Ékes-szólás és a' Törvények' ismérte mint hadi szolgálatok által a' legfőbb hivatalokra utat nyitni magok előtt, mint czéljokra vezető eszközök, komolybb igyekezettel gyakoroltatott. De minthogy azt úgy nézték, mint egyikét a' Görög Mesterségeknek: természetes volt az a' megtévedések, hogy azt a' forrásból kell meríteni,

---

*) Cic. ad Famil. I. IX. Epist. 2. Modo nobis stetit illud, una vivere in studiis nostris, (Varróhoz szól) a quibus antea delectationem modo petebamus, nunc vero etiam salutem.

az az hogy azt a' Görögöktől kell eltanulni, hogy magokat ezeknek egyyik vagy másik Iskolájokhoz kell vallaniok. Philosophusnak lenni nálok annyi volt, mint vagy Academicusnak, vagy Stoicusnak, vagy Epicuraeusnak lenni, 's érzették ők, hogy könnyebb azon Theoriákat, mellyeket a' Görögök' boltjaikban készen találtak, a' magok' céljaikra 's szükségeikre fordítani, mint egyy újat készíteni. Ezen felül az a' gond, hogy a' vallott Philosophiát életek' vezéréül vegyék, a' legkevesebbnek juta eszébe; 's ha egyy Catulus, Cató és Brútus itt a' kifogásba valók, az nehezen jött más okból mint onnan, hogy ők, Akademia és Stóá nélkül is azok voltak volna, a' mik voltak. De e' nagy férjfiak' halála után 's azon Revolutio által melly ezt követte, a' Római Philosophiának lelke is megváltozott. A' Caesárok Századja Cátókat sem nem szülhetett, sem el nem tűrhetett. A' Szabad Haza észre - vétlen' egyy Aristokratia' kísértetévé változván - el, mellynek lelke egyy ember vala, az Ékes - szólás megszűnt a' leghatalmasbb eszköz lenni a' haza' dolgai körül, 's a' legjobb polgár az volt, a' ki leginkább tudott engedelmeskedni, A' Philosophia tehát hamar alá esett azon tetőről és méltóságról, a' mellyre azt néhány nagy hazafi Rómában juttatta volt. Most már a' világ' anyavárosában is azzá vált a' mi Athénben már jó idő oltá vala, henye Mestersége a' haszontalan fejtegetéseknek 's csevegésnek. Szükség vala azt annyira mennyire ismerni, mert a' jó tónhoz tartozott, a' Literatura 's Philosophia 's a' Festések és Faragások felől egyyet kettőt szólhatni: de szeretni is a' Philosophiát, a' sokaság' szemeiben, 's még a' jobb sokaságéban is esztelenségnek, 's a' legméltányabbaknál legalább egyy különös 's rendes affectationak fogott volna nézettetni.

De egyy olly időszakban mint a' millyen itt az Augustus' uralkodása vala, nem lehetett az hogy itt 's

amott olly különbözők is ne találtassanak, kik a' szerencsés középszer' ürében, gazdagság és szegénység között, inkább szeretve a' függetlenséget mint a' telhetetlenség' és ragyogás' szomja által kínozva, egyedül a' magok kedvéért és hasznokért, annak feküdjenek, hogy az ember és emberi dolgok felől igazában ítélhessenek, 's helyeseknek talált törvények szerint igazgassák életüket, mint a' nagy csoport szokott. Horátz ezen Levelében úgy nyilatkoztatja - ki magát a' maga nagy barátjának, mint a' ki e' különbözők' számába kíván számláltatni, kik a' Philosophiát szakáll és palást nélkül, szeretik, 's úgy üzik, mint valamelly, ha úgy szabad szólni, oeconomiai czélt, nem másért, mint hogy általa dolgaikat javíthassák, Eggyzersmind kimondja neki, hogy ő, épen ezért, eggyik Iskolának sem adta nevét, eggy Mesternek szavaira sem esküdt - meg; hanem hogy, hasonló eggy Utazóhoz, majd itt majd ott kiköt 's kiszáll, 's ettől is amattól is csak annyit vesz, a' mennyire szüksége vagyon. Ezen egész helyen, ha érzékim meg nem csálnak, a' dévajsnak eggy igen sokszínű árja ömlött - el, 's Horátz ez által a' Maecenás előre - látott 's bizonyosan várt kötődéseit igyekezett megelőzni, 's azt a' nevetségest akará elhárítani magáról, a' melyet a' világ' emberei az ex professo Philosophusokra vetni szeretnek. De azt nem hiszem, hogy ez a' csípős enyelgés annyira megyen, a' mennyire azt Batteux e' helynek felvilágosításában kiterjeszti. Mert hogy Horátz azzal a' Philosophiával, a' melyet ezen Levelében előad, nem üzte a' maga játékát, már onnan világos, mivel ez épen az, a' melyet minden egyéb dolgozásaiban feltalálunk. Igazságos a' Stoa eránt, mert elég világosan tudatja velünk, hogy ő, mihelytt magát (tudnillik lélekben) a' polgári élet' hullámai közzé veti, a' szoros tántoríthatatlan rényhez tartózkodást a' legokosabb partjának nézi, a' melyhez áll-

hatunk. De egy úttal igen kimélve azt a' vallást is teszi, hogy az olly emberhez mint a' millyen ő, — a' ki a' Republicának keveset használhatott volna azzal, ha Cátó és Brútus akart volna lenni — semmi sem illik jobban, mint úgy hagyni a' dolgokat a' mint vannak, 's csak azon lenni, hogy magát tehesse olly karba, hogy ő, — olly haza' lakosa, a' hol a' politikai Szabadság elveszett, a' polgári pedig szoros korlátok közzé jutott, — a' személyi és erkölcsi Szabadságtól, a' balgatagság' kívánságaitól és gyötrő szenvedelmektől való szabadon-lételtől, tulajdon vétke által meg ne fosztassék.

(6) E' szép helytt Horátz a' Stoa' Philosophiáját ellenkezésbe hozza az Aristippével, nem hogy különbségeiket inkább éreztesse, mint hogy okát adhassa, miért találja az utolsót a' maga állapotjához illőbbnek. A' Stoaé, az ő képzelete szerint, inkább a' hivatalokat - viselők' Philosophiája volt, kik mint hazafiak és világ' polgárjai, minden tehetségeket arra fordítják, hogy a' köz jót előmozdítsák. Az Aristippuséi a' magányos-éltet élőké vala, kit elrendeltetése nem hitt e' nagy foglalatosságra, 's az ártatlan henyeség' nyugalmaiban, megelégszik azzal, hogy magát szabadságban 's boldog-lételben tarthatja-fenn. — Mit akart légyen Horátz mondani e'sorban: Et mihi res, non me rebus, submittere conor, Commentátorai előtt nem látszik eléggé világosnak. Sanadon nem tud segíteni magán egyébként, mint úgy, hogy szabad kéjjel 's minden kéziratok ellen, a' rendek' sorát megváltoztatta, 's az említettet az előtte-állónak: *Nunc in Aristippi furtim praecepta relabor*, e-lebe szúrta, mert elhitette magával, hogy az úgy megfordítva van. Épen a' Stoicus az, úgy véli, a' ki azt tanítja, hogy a' Bölcs a' dolgokat alája veti magának, nem magát a' dolgoknak: ellenben az Aristippus' Philosophiája épen ezt az utóbbitat hagyja. Sanadon mind

a' kettőben megtévede. A' négy sor épen úgy adja a' legszebb értelmet, a' hogy minden kéziratok szerént a' Horátz' tollából folyt, 's a' legigazábban adja a' Stoica és Cyrenaica Philosophiának képét.

A' Stoicusok' legfőbb állítása ez vala: A' Bölcs mindenkor és mindenben alája veti magát a' dolgok' természete' örök és szükséges törvényeinek; ő minden gondolkozását 's cselekedeteit ezen egygy zsinórmérték szerént intézi; az ő legfőbb szabadsága abban áll, hogy ő azt akarta a' mit kell, azt teszi a' mit illik. A' dolgoknak változhatatlan természete, ez az egygyetlen és az engedelmesség alól soha fel nem szabadító törvénye a' Bölcsnek, neki minden szempillantásban, az életnek minden eseteiben elébe szabja mi a' helyes, és így mit kell neki akarnia, tennie; 's ő egygyedűl azért igyekszik a' dolgokat a' szerént a' mint vannak ismerni, nem a' hogy azokat az előítéletek és szenvedelmek hagyják látni, hogy mindég azt tegye a' mit illik. A' Bölcs tehát magát mindég úgy tekinti mint egygy részét az Egésznek, a' ki egygyedűl ennek java miatt van itt, és a' mellynek java és tökéletessége az övével olly szorosan vagyon egygybeszőve, hogy ő csak annyiban él egygyezőleg a' maga természetével, a' mennyiben az Egésznek tökéletesítésén ő is igyekezik. Ezt taníták a' Stoicusok, 's így világos, miért tette Horátz a' *se rebus submittere* - ta' Stoicus' megkülömböztető bélyegévé. Mert hogy a' két elsőbb rendben rólok foly a' beszéd, noha őket meg nem nevezi, nem szenved kétséget sem kérdést.

Aristippnek systemája felől keveset tudunk bizonyost; mert az ő írásai elvesztek, az úgy nevezett Cyrenaicusokról pedig, kik az ő követőjinek kívántak volna tartatni, következtést vonni órá nem lehet. A' mit őfelőle Diogenes Laertius keresgélt egygyüvé, legbecsesbbek az Anekdótok és az ő *bon-móts* - ji, noha némellyikét nem lehet gyanús portékácskáknak nem

vennünk. De ha felőle semmit nem tudnánk is azon felül, a' mit nekünk Horátz mond a' Scaevához írt Levélben 's eggy helytt a' Satyrákban: ez 's némelly vonás, melyet Ciceróban, Plutárchban és Athenaeusban találunk, már elégséges volna, hogy e' Bölcs' gondolkozása' módjáról, a' kinek az a' szerencsétlen sors juta, hogy nehezen találhasson jó követőket, alkalmason helyes képzeletet csinálhassunk. Az ő egész Philosophiája, úgy látszik, az itt következő alapon épült:— Az ember semmit sem tud bizonyosabban mint azt hogy ő van, mert ezt érzi; és épen ez az érzés mondja neki minden szempillantásban, mi legyen ő, tudnillik eggy lény, kinek létele olly kedves és kedvetlen érzések' láncza, melyek őket vagy kívülről érik, vagy a' mellyeket maga csinál ön - magának. Azokból reá ismér ugyan arra hogy őrajta kívül a' dolgoknak végetlen sokasága vagyon; de mik legyenek magokban ezek a' dolgok, nem tudja; és mint-hogy igazán tekintvén ez őrá épen nem tartozik, neki e' kérdés fejtegetésére gondjának lenni nem is kell. De a' mit bizonyosan tud, mert érzi, abból áll, hogy ezek a' dolgok neki vagy örömet vagy kedvetlenséget csinálnak, vagy alkalmat adnak, hogy magát miattok gyötörje. Ezt az utóbbikat elkerülni nagy mértékben függ az ő akaratjától vagy még is bölcseségétől, mert képzeletei 's szenvedelmei magában vagynak, 's így elég erővel bír, ha akarja 's jól fog hozzá, hogy azoknak Urok legyen. A' mi a' rajta - kívül levő dolgokat illeti, lásson hozzá, ha lehetséges, hogy elkerülhesse a' mi neki kedvetlenséget, 's keresse a' mi örömet csinál. De ha amazokat el nem kerülheti a' nélkül hogy magára nagyobb bajt vonjon, ha bölcs, el fogja tűrni a' kisebb bajt a' nagyobb jó miatt; 's épen úgy inkább nem fog keresni valamelly gyönyörűséget, ha tudja vagy hihetőleg felteheti, hogy az több kedvetlenséggel jár mint a' mennyit a' keresett öröm ér-

demel. Az elkerülhetetlen fájdalmakat türelem által könnyíti-meg; minden örömet éldell, ha azt valami kevés kedvetlenség követi is; de úgy éldelli mintolly valamit, a' mi nélkül ellehet, a' szerént az a' ki kísértált, leszakasztja a' rózsát ha útja mellett virított; és minthogy a' legtöbb dolgok minket nem az által tesznek szerencsésekké vagy nem-szerencsésekké, a' mik azok magokban, hanem az által a' mikké mi azokat a' magunk rólok csinált képzeletünkkel csináljuk: a' bölcs ember arra szoktatja magát hogy a' magán kívül lévő dolgokat a' legkedvesebb, legalább a' legtűrhetőbb oldaláról nézellje. A' gondolkozásnak ezen módja által tartja-fenn magát a' maga szabadságában 's függetlenségében, 's az egész világ övé. Mind azt a' mi jó, a' legolcsóbb áron veszi-meg, mert nem adja érte azt a' mi többet ér mint a' mit vásárolt; ha el nem éri, vagy ha az tőle elvétetik, úgy tekint, mint olly portékát, a' mi soha nem vala övé. Eggy szóval a' Bölcs mindennel élhet, minden nélkül ellehet, mindent eltűrhet; 's a' rajta kívül levő dolgok soha nem lesznek neki Urává, hanem ő az Ura, ő marad az Ura azoknak. — Ez az, a' mint ugyan én hiszem, a' miben Horátz igyekezett hasonlóvá tenni magát Aristippushoz, a' miben Aristippushoz valóban igen hasonló vala, és a' mit a' Mihi res, non me rebus által mondani akart.

Nem vizsgálom én ha ez az alkalmasan nem-poetai philosophálás a' legjobb e; én egyedül azt mondom, hogy ez az Aristippusé volt; 's valamit az ő életéből tudunk, mind az bizonyítja állításomat.

Aristipp és Antisthenes egyenlő okföből indultak-ki. Az én leányom Arete nekem semmit sem köszönhet inkább, monda Aristipp, mint azt, hogy arra tanítottam, hogy arra, a' mi nélkül el lehet lenni, ne tegyen semmi becset.

Aristipp a' többek közt mindég úgy intézte dolgait, hogy soha nem vala pénz nélkül, pedig soha sem nézte többnek a' pénzt, mint azt a' mit azon venni lehetett. Eggyyszer ötven drachmát adott egy fogoly-madárért, melly a' mi pénzünkhez vetve mintegy három aranyat teszen. Nyalánsága miatt egyik barátja vesztegetőnek szidalmazta, 's egész poenitentialis Oktatást tartta neki. De úgy e, monda neki Aristipp, ha egy Albuſt kívántak volna a' madárért, te is megvevéd vala? Annyiért igen is! felele neki ez. Jó, monda az; de hát ha nekem ötven drachma nem több, mint neked egy Albus, mit mondasz osztán?

Más alkalommal, midőn útban volt, az a' szolgálja a' ki portékájának egy részét 's pénzét is vivé, panaszkodék, hogy a' teher neki nehéz kezd lenni. Vessd - el tehát a' mit nem bírsz, felele Aristipp.

Olvasóink közzül ki nem ismeri azt a' szép Láist, a' kinek ajtaja előtt az egész Graecia térdepelt? Aristipp mindent elkövete, hogy a' Szépség' Istenasszonya' leányának kedvezéseiben, ki a' maga nemében épen olly eggyetlen vala, mint Aristipp az a' magáében, ő is vehessen részt. Egy valaki, a' ki talán maga szeretett volna szerencsés lenni a' szép leánynál, sokat harsogott körülé, hogy ő nagyon csalatkozik ha azt hiszi, hogy Láis szereti őtet. Mi gondom nekem arra? felele Aristipp: engem az a' halsemszeret, a' mellyet én gyönyörreleszem, és még is eszem. Egy más jóakarója nem akará megfoghatni, mint történhet az, hogy egy Bölcs magát egy Láis' hálójában fogattatá - meg. Tévedésben vagy, felele neki Aristipp, én bírom őtet, de ő engem nem bir. (Görögül a' feleletre csak három szó kellett: *Εχω, εν εχομαι* — habeo, non habeo — bírok, nem bíráttatom — 's a' felelet három szóval még jobban hangzik.) — Kétség kívül Horátnak ez és több ehhez hasonló vonások forgottak szemei előtt, midőn Aristippnak Philoso-

phiaját e' két szóba szorítá: Mihi res.— De elég Aristipp felől, minthogy a' Scaevához szóló Levél bennünket hozzá ismét vissza hozand.

(7) Minekelőtte a' Hippokrateszi Iskola az Orvos Tudományt az okosság' alapján építette, 's ennekutána is (mert ki gyógyíthatná-meg az embereket az ő legtermészetesbb betegségektől, a' boldonságtól, 's ki akarná, ha tudná is?) a' Görögöknél, mint a' keletieknél 's minden más Népeinél a' világnak a' mai napiglan, az orvoslásnak bizonyos babonás módja volt szokásban, melly a' több szereik közt, bűbajos szók és idézetek által gyógyítá a' betegségeket, mellyek rossz Lelkek' 's megbántott Istenek' míveinek tartatának, és így a' kiket el kelle kergetni vagy megengesztelni. Illyen varázsszók voltak péld.: az úgy nevezett Milétusiak (*Μιλήσια γράμματα*) Bedy, Zoph, Chron, Plekton, Sphinx, Knaxzbi, Chtheptis, Phlegmos és Drops; 's az Ephesusi szók vagy Grammák: Aski, Ketaski, Aix, Tetrax, Damnameneus és Aision, mellyeknek a' babona nagy hatalmat tulajdonított a' gonosz Lelkek felett.

Horáth itt, a' maga alludálni szerető módjában, olly szólásokkal él mellyek e' varázs Orvosi Tudománytól vannak kölcsönözve, 's midőn azt a' Philosophiára, a' Léleknek Orvosi Tudományára, alkalmaztatja, a' komoly Morálnak azt az enyelgési általlátszó festéket adja, mellyet könnyebb kézzel senki sem tud felrakni mint ő. Egyéberánt úgy látszik, hogy az Euripides' Phaedrójának egy helye forgott szeme előtt, hol a' szánakozó dajka a' szerelmében beteg Királynénak ezt mondja: *Εἰσιν δ' ἐπωδαὶ καὶ λογοὶ δελκτιριοὶ* (vannak varázskének és fájdalmat-enyhítő szavak), 's a' *Sunt verba et voces* szóról szóra ezt fordítja.

(8) Az Olympiai játékok' pályáján győzni olly dicsőség volt, a' minél fenntebbet a' magányi életet

elő Görög nem ismért, és a' melly miatt vele még Fejedelmek is méltónak tarták vetélkedésnek eredni. Minthogy a' kardallók' vívó-helye, valamint a' futóké is, igen apró szemű fövennyel vala be hintve, a' játékok mindég nagy port támasztottak. De voltak példák, hogy a' jutalom *axoni* (por nélkül) nyeretett-el, tudnillik, ha senki sem találta a' ki a' küzdésre kilépett Athletával megmérkezni bátorkodék. Pausaniás beszéli, hogy ez a' megtiszteltetés legelőször a' Mantineai Drombeust érte; de már sokkal előtte Hercules a' küzdésnek minden nemeiben elnyerte a' jutalmat, mert az illy erejű Vívó ellen kikelni senki nem merészlett. A' hasonlóság' alkalmaztatása, melly talán nem minden Olvasónak ötöl önkénytt szemébe, ebben áll: a' ki a' gazdagság' jutalma után törekszik, 's azon elsősegeket szeretné magáéivá tenni, a' mellyek azzal együtt járnak, mennyi nyugtalanságot, munkát, veszedelmet kell annak kiállani, 's mennyi útálatos emberekkel jut egy társaságba? Ki ne vágyna inkább a' bölcsesség és rény végtelenül nemesbb jutalma után, kivált hogy azt elnyerni olly könnyű, és jól tekintvén a' dolgot, végre is minden arra megyen-ki, hogy igazán akarjunk? — Még egy szót a' győztesek' palmája felől. Az Olympiai Játékokban a' koszorú vad-olaj-ág volt, az Isthmiaiakon fenyő-ág, a' Nemeiakban repkény (*apium*, *hedera*, németül *Epheu*), a' Pythiaiakban borostyán. De a' koszorúval együtt a' győztes egyszersmind palmagallyat is nyere kezébe. Ez a' szokás közös vala minden nemeivel a' vívásnak, 's úgy látszik, hogy a' legtovább Regiségről ment által a' Hellénusokra.

(9) Az az: a' Római kereskedők' özszevgyűlésekben, a' Börzén, nem hallhatni egyebet mint ezt. Janus egy régi Istensége Látiumnak, kinek már Romulus templomot építe a' Janiculuson, minden Be és Kijövetel Védője volt, 's kivált a' nagy és boltos által-

meneteleket a' köz vagy magányi épületekben Janusoknak nevezték. A' Római Fórumon, melly boltos Porticusok (sétáló tornácok) és kalmár-boltok által vala körülveve, három ilyen Jánus állott, 's ezek a' Felső, Közbülső és Alsó Jánus nevek által különböztetének egymástól. Ez a' három Jánus volt a' Római Börze; 's a' Váltó-Urak ad Janum Medium tartották asztalaikat 's íróházaikat, a' mint ezt a' többek közt Cicerónak egy helyéből láthatni: De quaerenda, de collocanda pecunia, etiam de utenda, commodius a quibusdam optimis viris ad Janum Medium; sedentibus, quam ab ullis Philosophis ulla in Schola disputatur. Offic. II. 25.

(10) Romulus Rómának lakosait három Karokra osztotta; az elsőt tették a' Senátorok, a' másodikat a' Lovagok, a' harmadikat az a' Nép, melly sem az első, sem a' második Karba nem vétetett, a' Plebs. Későbbben egy új felosztás járult ezen elsőhöz, 's e' szerint valaki Patricius nem volt (az az, a' ki eredetét a' Romulus által állított száz Tanácsostól, 's a' Pater Conscriptusoktól, vagy a' kiket a' később Királyok nem számláltak ezek közzé nem vette) Plebéjusnak neveztetett. A' Plebs szó itt az első 's legközségesebb értelemben vétetik.

(11) Nekem itt egy kisded szabadságot kell men-
tenem, az eggyetlent a' maga nemében, mellyet magamnak textusomra nézve engedtem. Tudnillik e' szók után: Rex eris, si recte facies! ez következik Horátnál: Hic murusa heneus esto: Nil conscire sibi, nulla pallescere culpa! Ez a' másfél sort elhagytam. Az érzés szép, de itt úgy tetszik, helyén kívül áll; 's azon felül hogy ez a' pompás tón azzal a' másikkal a' mellyet előtte is, utána is hallunk, nem egyez, a' költő beszélgetését tulajdon magával igen kedvetlenül látszik megszakasztani. Nem tudom, ha a' dolog jobbá lesz e az által, a' mit Lambinus mond,

hogy ez az ércz kőfal egygy Plátó által (De Legib. VI.) idézett régi költő' helyére czéloz: Jobb, ha a' Várost ércz (fegyverbe - költ vitéz férjfiak) mint ha földből égetett falak védik. Meglehet hogy valami efféle Horátnak, minthogy akkor tájban olvashatá, emlékezetében forgott. Legyen a' mint lenni akar, a' másfél sor a' legpompásabb Epopoeában is helyet kívánhatna: de éppen azért, a' *puerorum naenia* mellett, ha ugyan ízlésem meg nem csal, igen visszás hatást csinál.

(12.) Púpius neven egygy Consulságok által fényessé lett házat találunk. Azon Szomorú - Játékok' Írója felől, a' kit itt Horátnak említ (miként jutott ő e' kevély famíliai névhez, nem tudhatni) semmit sem tudnánk, ha róla a' mi költőnk, még pedig, a' mint ugyan látszik, csak csufolkodva, nem emlékeznék, 's ez által Ácron Scholiastájának alkalmatosságot nem adott volna, közleni velünk sírja' felülírását, melly bennünket legalább azon fáradságtól szabadít-fel, hogy könnyeket - fakasztó Játékaikat megkönnyezzük. Az íme következik:

*Flebunt amici et bene noti mortem meam,
Nam populus in me vivo lacrumavit satis.*

Meine Freunde und Bekannte mögen meinen Tod beweinen,
Denn dem römischen Volke hab' ich lebend Thränen gnug gekostet.

Látni innen, miért nevezte Horátnak az ő Játékaikat *larymosáknak*. A' jámbor azon költők' számára tartozott, a' kik attól függesztik-fel a' jó Tragoedia' becsét, ha a' Nézőket megsíkatja, fuldoklásokra fakasztja.

(13) E' hely' megértése végett Wieland kibővítette a' mit Horátnak csak egygy két szóval mond: *Pars hominum gestit conducere publica.*

Die einen lüster
Nach Pachtungen des Staates, werben um
Contracte — wo ein Tempel aufzuführen,

Ein Sumpf zu trocknen, ein Canal zu graben,
Ein Leichenbegängniss anzuordnen ist.

Sok Olvasó ezen Magyarázás nélkül a' helyet meg nem fogta volna érteni, 's a' magyarázás Juvenálnak III. Satyrájából van véve, hol ez a' maga Rómából Cúmába menő barátjával elmondhatja, miért nem maradhat tovább az anyavárosban. Vesztegeljenek itt, mond ez, a' kik a' feketét fejjérré tudják tenni, 's a' kiknek könnyű

aedem conducere, flumina, portus.

Siccandam eluvium, portandum ad busta cadaver . . .

Már Horátnak idejében is hemzsegett a' Világ' anyavárosa az olly emberektől, a' kik szerencséjeket akartak csinálni — pedig a' Horátz' kora a' Juvenáléhoz képest arany kor volt még; 's azon utak számában, a' mellyek ennek az Istennének templomához vezettek, az vala a' legtömöttebb, mellyen a' vámok' 's a' haza' egyéb jövedelmeinek 's némelly olly foglalatosságok' árendálói tolongottak, a' mik által másoknak erszényeiken eggyet rántani lehetett. Ezen utolsó cikkely' rubrikájiba tartozott a' temetések' pompája is, mellyekre a' Nagyok 's Gazdagok sokat szoktak volt költeni, és a' mellyet közönségesen azokra bíztak bizonyos megalkudott árért, kik Designatoroknak nevezettek. Mind ezek a' becsületes emberek, a' kiket itt emlegetünk, a' tisztalelkűséget nem vették olly szorosan mint a' Stóá' becsületes embere szokta, kivel setétben is bízvást játszhatni Párost - Páratlant; ezeknek az Uraknak a' nyereség' szaga mindég igen kellemes szag volt, ha forrása mephiticus párázattal párázott is. De a' helyett hamar meggazdagodtak, ebédekot adtak, jószágot vásároltak, szép házikókat építettek, öszve-elegyedtek a' Nagyokkal, az az örömek volt, hogy magokat a' Nép' seprejétől, melly közzé kevés idő előtt még tartoztak, csudáltatni láttak, 's kevélyen néztek - le az olly becsületes embe-

rekre ugyan, de minden becsülefességek mellett is, valóságos gombákra, a' milyen ez a' Nigritius is volt, kiknek nem vala elég eszek, azt az útát választani, a' mellyen ők boldogultak. Így vala ez, minekutána az istentelenség az erkölcsöket megvesztegette Rómában.

(14) Valaki nagy volt, gazdag volt, kastélyt akara bírni a' szép Campaniában, kivált a' Nápoly', Bá-jae', Puteoli' vidékein, a' tenger' legbájosbb szépségű szélein. De mind e' mezei pompás lakásokat véghe-tetlenül felülhaladá a' Lucullus híres Villája (falusi pompás lakása), melly inkább látszott a' leg-szebb városnak, mint kastélynak. Ez a' Romai Xer-xes *) itt hegyeket vájata - ki, 's úgy ereszté a' ten-ger' vizét eggy ott ásott tenger - nagyságú tóba; el-lenben a' tengernek egész öbleit betöltette, hogy itt márványpaloták állhassanak. Ez az épen az őrzöngé-sig ment építész-beli bujálkodás, mellyet Horátz a' ma-ga Lantos költeményeiben néhány helytt említ, az Augustus uralkodása alatt ment mindég tovább meg-tovább, 's talán senki sem vitte annyira mint Maecen.

(15) Az az ember, a' ki Augustusnak alkalmasos vala a' legfontosbb szolgálatokat nyújtani, mind abban a' mi a' maga személyét illeté, olly kised, 's olly affectált csínosságú vala mint a' legnevetségesebb szép bohócska. Ezek a' parányi gondok alkalmas adának Augustusnak, ki az effélékben az ellenkező extrémum felé hajlott, Maecenáson nevetközni, 's látjuk itt, hogy Horátz sem retteg, mulatni magát az ő gondjain, a' mellyekkel azoknak öltözeteiken, a' kik körülé for-gottak, holmit gáncsolgatni 's igazgatni szeretett.

---

*) Lucullus profusae huius in aedificiis convictibusque et apparatibus luxuriae primus auctor fuit; quem ob injectas moles mari, et receptum subfossis in terras mare, Magnus Pompejus Xerxen togatum vocare consuevit. Vellej. II. 33.

(16) Horátz, mintha egyszerre eszmélne-fel, kihez szól e' Levélben, vagy hogy kedvét találja vele Maecennek, ki mindég örömmel látta, ha a' Stoicuskon valaki egyet vágott, vagy azért mivel ezeken egyet csipni neki is vala pajkossága, az ezek' ismeretes Paradoxonának megkaczagásával rekeszti-be levelét: hogy egyedül a' Bölcs igazán szép, igazán nemes, igazán egészséges, igazán gazdag, igazán szabad, igazán király, 'stbb. Ezeknek igen könnyű igaz értelmet adni de más részről igen is alkalmasok voltak, hogy a' kik az állítást vagy nem értették, vagy érteni nem akarták, ezeken nevetessenek.

Úgy látszhatnék, hogy a' brüszk *Ad summam* (eggy szóval) arra az egész erkölcsi leczkőzésre, melyet itt Horátz komoly hangon tartott, ki akarja terjesztetni a' nevetségességet, és hogy itt kedve van, mind azt a' jót, a' melyet általa Maecennél elérni, akara, elkaczagni magától és oktatás alá vett barátjától. De Horátz jobban ismerte az embereket 's azt, a' kivel itten dolga volt, mint hogy azon igyekezhett volna, hogy ebbe olly gondolkozást önthessen, mely semmiképen nem illett akár életéhez 's fekvéséhez, akár eddig gyűjtött képzeleteihez. Nem az volt az ő szándéka hogy megtérítse Maecenást, hanem hogy neki a' maga gondolkozását 's érzéseit elébe tegye, 's kémeléssel elmondja, hogy az olly gondolkozású ember nem hiheti magát a' Róma' nagyjainak mulattatások miatt teremtvé. Hogy a' mi Költőnk minden gyermekeskedései, pajkossága, enyelgése, tréfái mellett igen komoly szeretettel szerette a' Bölcseséget 's annak tudományát, arról kételkednünk nem lehet. Leveleinek egész gyűjteménye világosan tanítja ezt. De épen ezért kelle az ő Urbanitásától várnunk, hogy Maecénással nem fog úgy bánni mint egy sivatag Pedánt; kivált, mivel ő, szint úgy mint Socrates és Shaftesbury, meg vala győződve a' felől, hogy a' vi-

lágosságnak az a' neme, a' mellyben mind az a' mi hamis, nagyított és fonák, nevetségesnek mutattatik, a' Valónak természeti szépségét annál inkább emeli, vagy, igazábban szólván, árnyékképének árnyékrajzában, mellyel nekünk maga helyett kell megelégednünk, ez a' neme a' világosságnak a' helytelent, a' kificzamlottat, az idétlent, a' nagyítottat annál érezhetőbbé teszi.

MÁSODIK LEVÉL.

MAXIMUS LOLLIUSHOZ.

BEVEZETÉS.

Azon előkelő Rómaiak között, a' kikhez Horátz a' maga Munkáját intézte, két Lolliust találunk. Az egyik, az a' kinek nevét az Odák IV. Könyvének IX. Dala viseli czímjéül, Marcus Lollius Palicanus volt, ki Propaetora Galatiának, az Augustus' bizodalnát megnyerni tudta, 's a' Város' 733. évében (Petaviusnak száml. szerint) Quintus Lepidussal Consulságot viselt. Nehány év mulva szerencsétlen vala mint Proconsul Galliában, megütköztvén némelly Germaniai seregekkel, mellyek az ő Provinciájába becsaptak, elvesztetni az Ötödik Légio' Sasát. De továbbad, vagy az által hogy a' rajta történt szennyet magáról lemosá, vagy valamelly más módon, ismét meg kelle nyernie

az Augustus' bizodalját, mert a' 752. évben Augustusnak fogadott fiját és reménylett követőjét, az ifjú Cájus Caesárt, midőn ez bizonyos lázadások' elcsendesítése végett a' keleti tartományokba küldetett - ki az atya által, ehhez Nevelő - képen (veluti Moderator Juventae , úgy mond Paternus) vala adva. De ezen bizottságban olly gyalázatba keveredett telhetetlensége által, mellyről a' mi Kültőnk nem is álmodott, midőn neki ezt éneklé:

est animus tibi
Vindex avarae fraudis , et abstinentiae
Ducentis ad se cuncta pecuniae.

Az ifjú Caesár megértvén a' maga Mentora gáztetteit, annyira megneheztele reá, hogy azontúl barátságát félbe szakasztotta; 's Lollius ez után olly hamar ide hagyá a' világot, hogy kétséges leve, ha az ifjú Fejedelem parancsára veve e mérget, vagy bánatjában önkénytt veve azt.

Unokájáról, Lollia Paullináról, kinek kevés ideig veszedelmes szerencséje vala az eszelős Caligula' hitvesének neveztetni *) azt beszéli Plinius, hogy ezt valamelly jegyváltás' alkalmával, még pedig nem a' legnevezetesebb házak egyikében, fejétől fogva lábaig, gyönggyel 's gyémánttal látta elhintve, mellyek

---

*) Lollia elébb Cájus Memmiushoz volt kiadva. Caligula azt találá egykor hallani, hogy ennek a' Lolliának nagyanyja rend kívül szép volt, 's az eszelőst azon pillanatban megszállja a' kívánság, hogy az illy nagyszépségű asszonynak unokája az ő felesége légyen. Kiadá a' parancsolatot, hogy az asszony hozattassék vissza a' Provinciából, hol férje akkor Kormányzói hivatalt viselt, 's ezt arra kényszeríti, hogy feleségéről mondjon - le, azt eressze-által neki, 's a' házasságilevélben magát egykori felesége' atyjának neveztesse.

negyven millio sesterciumokra, a' mi pénzünk szerént egygy millio és hatszáz ezer tallérokra becsültettek; 's hogy ez az asszony ezt a' temérdek kincset nem férjétől kapta, hanem az *avitae opes, provinciarum spoliis partae* volt. Oh, igen is, hogy méltó vala, ezt veti a' mondottakhoz, hogy Marcus Lollius, elborítva azzal a' szégyennel, hogy a' Kelet' Fejedelmeitől temérdek pénzt és adományokat csikarra-ki, 's azon bánkódva, hogy az ifjú Caesar' barátságát 's bizodalját elvesztette, mérget igyék: hogy unokája egykor a' gyertyák' világánál a' gyémántok' szikrázásai között pillogjon.

Hogy az a' Lollius, a' kihez ez a' Levél, 's hihetőleg a' XVIII. is, szól, nem a' Consuláris Marcus Lollius volt légyen, a' hogy azt Torrentius, Baxter, és mások minden ok nélkül állítják, világos a' Levelnek tartalmából 's egész tónjából. Ez olly ifjúhoz van írva, ki magát még a' Declamálásokban gyakorlá, Marcus Lollius ekkor már Galliai Proconsul volt, ki nek nem mondhatá ezt Horátság:

nunc adhibe pura

Pectore verba puer, nunc te melioribus offer.

Torrentius ugyan úgy véli, hogy Horátság a' maga Ethicai tanításait Marcus Lolliusnak, mint az ifju Caesar' Nevelőjének, és szorosan ennek javára, adá; de nem gondolta-meg, hogy ezen esetre a' mi Költőnknek Jósi lélekkel kellett volna bírni. Mert a' Levellek I. Könyve legalább nincs később írva mint az ő életének 46-dik vagy 47-dik évében, a' midőn Cájus Caesar (legidősb fija Agrippának és Júliának az Augustus leányának) két három évű gyermek volt; 's Horátság már öt év olta nem élt, midőn Marcus Lollius az említett ifjú Fejedelmet Arméniába mint Rector Juventutis kísérté.

Az ifjú Lollius tehát, a' kihez a' két Epistola írva vagyon, úgy tetszik, a' Consularisnak fíja, 's az említett Paullinának atyja volt *). A' Maximus név, melly itt a' Lollius előtt áll, olly melléknév vala, a' mint már Gessner nagy okkal jegyzé-meg, melly által ez a' maga ifjabb testvéreitől különböztetett. Azon felül, a' mit a' mi Költőnk' helyeiből húzhatunk - ki, felőle semmit nem tudunk; hanemha azt említenénk, hogy felőle Pédónak a' Maecen' halálára írt Versezetében is vagyon emlékezet; mert az a' Lollius, a' ki Pédóval ezt a' Versezetet íratá, nem igen lesz más mint a' miénk. Látni fogjuk a' következő XVIII. Levélből, hogy ő magát a' Gymnastika' gyakorlásai, 's a' Múzák' Mesterségei által megkülönböztette, hogy (mint akkor mindenek mások) Versecskéket örömezt írogatott, és hogy a' Város' 729. évében, Augustusnak vezérsége alatt, a' mai Biscayában lakó Cantaberek ellen kezdette, 's még igen fiatal korában, katonai szolgálatait. Akkor, a' midőn hozzá ez a' Levél vala írva, ő huszonkét évű lehetett.

A' Levél azt téteti-fel, hogy Horáitz barátja vala a' Marcus Lollius házának, és hogy a' sok szép tulajdonságú ifjúnak előmenetelében meleg részt veve. Úgy szól hozzá mint az az atya, a' ki a' maga szeretett 's

---

*) Plinius, a' ki ezt az asszonyt személyesen ismerte, azt mondja Term. Hist. IX. 35. hogy ez unokája volt a' Consularis Marcus Lolliusnak, Tacitus ellenben, Annal. XII. hogy leánya. Egyike vagy másika megbotozhatott. Ha Tacitusnak volna igaza, úgy Lolliának, midőn Caligula ötlet elvonta elsőbb férjétől (tudnillik A. V. 791. lásd Cuspinian in Cassiod. Fast. Consular. p. 314.) ha akkor született volna is, a' midőn az ő annak-vett atyja megholt (tudnillik 754-ben) már harminczhét évűnek kellett volna lenni, 's negyvenhét évűnek, midőn a' Messalina' megölettetése után (801-ben) Agrippinával együtt szóba jöve Caesar Claudiusnál; — 's ezt elhinni nem igen lehet.

nagyreményű fiját az ifjúság, a' kísértetek, és a' romlott idők közönséges példájának veszedelmei ellen, a' maga tanácsai 's intései által megőrizeni akarná. Erre neki a' Homér' Iliása ad alkalmat, melyet ő Praenestében most ismét olvasott. Olly szempontból tekintí a' Poetáknak ezt az atyját, a' mellyből mi, kik az ő munkájiban csak Poezist keresünk, ötet használni nem igen szoktuk — mint olly Erkölcsi Tanítót, a' ki, a' maga Iliása 's Odysseája által, jobban tanítja mi legyen mind az egyes-embernek mind az egész társaságoknak hasznos vagy ártalmas, mint az Iskolák' Moralistáji. Előhoz néhanyat példái közzül, 's azokat hazafi-társaira alkalmaztatja, 's sebes és éles vonásokban rajzolja a' nem fékezett szenvedelmek' ártalmas következéseit, 's kivált a' gazdagság' határtalan vágyját, melly Rómát a' Horátz' idejében sanyargatta. Az ő Erkölcsi Tanításai, kivált az utolsó húsz sorban, rend nélkül látszanak, mint Aphorismusok elhintve, de egy vékony szálon függnek-eggyüvé, 's egy pontban futnak-össze.

Míg veled, Lollius, nagy ösök' magzatja,
A' főbb Ékes-szólást Róma próbáltatja (1):
Addig én kedvemet csendes Praenestében
Lelem a' Trojai had' Énekesében,
Ki a' Szépről 's Jóról leczkéjit úgy adja,
Chrysippust 's Crántort is hogy felül-haladja. (2).

Mi okom van lennem illyen értelemmel,
Ha időd engedi, halld meg figyelemmel.
A' költemény, (3) mellyben két népnek egy Búja'
Szerelme miatt lett hosszas háborúja
Foglaltatik, a' vak népek dühösségét,
'S a' bódúlt Nagyoknak festi hevesességét.

A' Horátnak olly igen megszokott iróniai tón e' Levélből, minthogy itt egészen helyén kívül állott volna, egészen eltiltva vagyon, 's a' helyett néhány helyen a' satyrai érezteti magát, de csípősség nélkül, azt lehetne hinnünk, hogy itt Socratest halljuk ifjú barátjai közt. Az ő képzelései mindég a' legtermészetesebbek, 's Philosophiája merő tiszta resultátuma a' közönséges tapasztalásoknak; előadása elmés, de antithesisek vadásztatása nélkül, noha azokat nem kerülí, ha önkénytt tolakodnak kezei közzé, 's tömött, de nem aenigma; dictiója erőltetés nélkül csínos 's ment minden hibától; versificatiója könnyű, ut sibi quivis speret idem, széphangzású, numerosus, 's gondosabban készült, mint azt azok felérhetik, a' kik a' könnyűséget olly igen szeretik a' gondatlansággal felcserélni. De ah! mennyi vész-el, nekünk elég nehéz igyekezetünk mellett is, a' Római Nyelvből való általhozás alatt eggy ahhoz olly hasonlatlanba mint a' Német, mind ezekből!

Troiani belli scriptorem, maxime Lolli,
 Dum tu declamas Romae, Praeneste relegi;
 Qui, quid sit pulchrum, quid turpe, quid utile,
 quid non,
 Planius ac melius Chrysippo et Crantore dicit.
 Cur ita crediderim, nisi quid te detinet, audi.
 Fabula, qua Paridis propter narratur amorem
 Graecia Barbariae lento collisa duello,

Antenor, hogy a' had' forrását gátolja,
Szép Helenát visszaadni tanácsolja;
Hát Páris mit mivel? Erős esküvéssel
Fogadja, sem nyájas szóval, sem feddéssel
Nem engedi magát annyira únszolni,
Hogy otthon békével fogjon országolni.
Nestor, Agamemnon 's Achilles bajában
Békességet siet kötni de hijában:
Az elsőbbnek szívét a' szerelem gyújtja,
A' harag egymásra mindeniket bűjtja;
'S a' Főbbek dühökben akármit koholnak,
Mindenkor a' szegény Görögök lakolnak.
Az egyenetlenség, a' szív' délczégsege,
A' gőg, 's a' szerelem' mérges édessége,
Árasztják a' vétket 's veszélyt mindenfelől,
Ilion' falain mind kívül, mind belől.

Viszont mit ér az Ész 's Virtus egyesülve,
Ulissesben arról remek vagyon szülve;
A' ki midőn Tróján vévén diadalmat,
Honnjába utazott keresni nyugalmat,
Állandóságában meg nem csüggedt soha,
Bár a' sors soká volt hozzája mostoha.
Haszonra fordítván hosszas bujdosását,
Gondosan vizsgálta sok népek' szokását,
'S akarmint küzködött ellene szélvesze,
Az elsüllyedéstől megmentette esze,
Jól tudod, hány Siren ígézte szavával,
'S Circe mint kínálta bűvös italával,
Ha ezt társaival ő is itta volna,
Most felőle a' Hír vallyon mit rajzolna?
Azt, gyáva nyakára hogy egy lyány igát tett,

Stultorum regum et populorum continet aestus.
Antenor censet belli praecidere causam :
Quid Paris ? ut salvus regnet, vivatque beatus ,
Cogi posse negat. Nestor componere lites
Inter Peliden festinat et inter Atriden : (que.
Hunc amor , ira quidem communiter urit utrum-
Quicquid delirant reges , plectuntur Achivi ;
Seditione , dolis , scelere , atque libidine et ira,
Iliacos intra muros peccatur , et extra.
Rursus , quid virtus et quid sapientia possit ,
Vtile proposuit nobis exemplar Vlysem ;
Qui domitor Troiae , multorum providus urbes
Et mores hominum inspexit ; latumque per aequor ,
Dum sibi , dum sociis reditum parat , aspera multa
Pertulit , adversis rerum immersabilis undis.
Sirenum voces et Circae pocula nôsti ;
Quae si cum sociis stultus eupidusque bibisset ,
Sub domina meretrice fuisset turpis et excors ,
Vixisset canis immundus , vel amica luto sus.

Hogy fajtalan ebbé, 's mocskos disznóvá lett. *)
 Melly férjfi! Mik vagyunk, ha mérkezőnk vele?
 Mi más? csak a' nyáinak haszontalan fele,
 Kikkel csak a' szám több (4), csak enni 's inni jók.
 Penelope' nyüge, 's olly semmire valók,
 Mint Alcynousnak nyalánk társasága,
 Kiknek csak az éltünk' foglalatossága,
 Hogy nyalkán cifráljuk 's hízlaljuk magunkat,
 'S nem szégyenljük délig nyújtani álmunkat;
 'S kiknél, ha az elme' egy jobb gondolatja
 Felébred, a' hárfa tüstént elaltatja.

A' gonosz zshiványok, hogy embert öljenek,
 Sokszor ébren egész éjekeket töltenek.
 Hát te, hogy éltedet meg tudhassd tartani
 Nem sietsz álmodat félben szakasztani?
 Heverő 's henyélő, mit nyersz restségeddel?
 Vizi-kórságot kapsz rendetlen élteddel,
 'S akkor, nyavalyádnak elhárítására,
 Kinok közt kell futnod az Orvos' szavára (5)
 'S ha még hajnal előtt nem olvassz gyertyánál, (6)
 Nem nézed éltedet az ész' világánál;
 Ha jókor elmédet nagy gondolatokra
 'S szívedet nem bírod nemes vágyásokra:
 Utóbb minden nyomon kísér a' gyöttelelem,
 Álmodtól is megfoszt irigység 's szerelem.
 Kis szálkát is sietsz szemedből kivenni,
 Mért hagyod lelkedet a' fenének enni?

---

*) Felteszem, hogy Horatius' olvasóji előtt Homerus' munkájának tárgya eléggé esmértes, 's azért az azokra czélzó helyeket magyarázat nélkül hagyom.

Nos numerus sumus, et fruges consumere nati,
Sponsi Penelopae, nebulones, Alcinoique,
In cute curanda plus aequo operata iuventus,
Cui pulchrum fuit in medios dormire dies, et
Ad strepitum citharae cessatum ducere curam.
Vt iugulent homines, surgunt de nocte latrones;
Vt te ipsum serves, non expergisceris? Atqui,
Si noles sanus, curres hydropicus: et, ni
Posces ante diem librum cum lumine, si non
Intendes animum studiis, et rebus honestis,
Invidia vel amore vigil torquebere. Nam cur,
Quae laedunt oculum, festinas demere; si quid
Est animum, differs curandi tempus in annum?
Dimidium facti, qui coepit, habet: sapere aude;
Incipe: qui recte vivendi prorogat horam,
Rusticus expectat, dum defluat amnis; at ille
Labitur, et labetur in omne volubilis aevum.
Quaeritur argentum, puerisque beata creandis

Mért nem vetsz hamar czélt nagy nyavalyájának ?
A' frisen elkezdő felén van dolgának.
Kezdd el ! Merj bölcs lenni. A' ki halogatja
A' virtust, a' mellytől fő javát várhatja,
Az ama' parasztként teszi utazását,
'S várja a' folyónak fogytig lefolyását.
Eggyügyű ! Az idő sebes víz' módjára
Foly's mindig fog folyni; csak hogy nem visszára.
De most más szokás van. Gazdagokká leszünk,
Hogy nevünk ne vesszen feleséget veszünk,
'S a' berket irtjuk ki, melly volt csak veszendő.
Ne kívánjunk többet, ha van elegendő.
Ház, föld, rét, szőlőhegy, arany 's ezüsthalom
Meg nem gyógyít, ha gond gyötör vagy fájdalom.
Egészségesnek kell a' gazdagnak lenni
Ha örömet akar gazdagságán venni.
Félelem, 's kívánság miatt ha nyugta nincs,
Csak úgy vidámítja szivét a' jószág 's kincs,
Mint a' folyó szemet Apelles' festése,
A' fájó füleket cziterák' zengése,
'S a' melengetés azt, ki szenved köszvényben :
Minden megsavanyúl a' mocskos edényben.
Félj a' gyönyörűség' gyáva rabja lenni !
Azt sok fájdalomkon drágán kell megvenni.
A' telhetetlen sziv mindig szükségét lát,
Függeszd közel hozzád óhajtásid' célját.
Az irigyet, minthogy maga magát eszi,
Másnak kövérsége ösztövérré teszi:
'S a' melly kínzást hajdan Phalaris kigondolt,
Az az irigységnél kisebb gyötrellem volt.

Vxor, et incultae pacantur vomere silvae.

Quod satis est, cui contigit, hic nihil amplius optet.

Non domus et fundus, non aeris acervus et auri

Aegroto domini deduxit corpore febres,

Non animo curas. Valeat possessor oportet,

Si comportatis rebus bene cogitat uti.

Qui cupit, aut metuit, iuvat illum sic domus et res,

Vt lippum pictae tabulae, fomenta podagrum,

Aurículas citharae collecta sorde dolentes. (-cescit

Sincerum est nisi vas, quodcunque infundis, a-

Sperne voluptates: nocet emta dolore voluptas.

Semper avarus eget: certum voto pete finem.

Invidus alterius macrescit rebus opimis:

Invidia Siculi non invenere tyranni

Maius tormentum. Qui non moderabitur irae,

Infectum volet esse, dolor quod suaserit et mens,

Dum poenas odio per vim festinat inulto.

Ira furor brevis est: animum rege: qui, nisi paret,

A' kit szélvészfént visz mérges indulatja,
 Azon sokszor későn bosszút áll bánatja.
 A' harag rövid düh. Fék, 's láncz kell kényednek;
 Hóhéra léssz, csak járj kedvére szivednek.
 A' csikót, míg nyakát még könnyen hajthatja,
 A' kocsis a' lámhoz 's kantárhoz szoktatja.
 Az agár még kölyök, midőn próbát téssen,
 Kicsiny 's nagy vadakra ugatni merészen.
 Most gyűjts kincset, Ifjú, lelked' tárházába,
 Most siess a' Bölcsék' 's Jók' társaságába;
 Az edény soká lesz jó szag' birtokában,
 Ha drága kenet volt benne új korában.

Ám menj a' mint tetszik, én is fogok menni,
 'S úgy teszek, valamint eddig szoktam tenni:
 Sem nem váraozom reád, ha elmaradsz,
 Sem nem futok mohón feléd, ha hátra hagysz.

MAGYARÁZATOK.

(1) Dum tu declamas Romae, Praeneste relegi. Nem a' Nép nem a' Törvényszékek előtt, hanem gyakorlásképen. Cicero akkor, a' midőn a' Római Respublica Július Caesárnak kezében volt, egy Declamáló-Academiát nyitott fel a' maga házában, 's a' nagy házak' gyermekei magokat nagy gonddal gyakorlák itt. E' Declamatiókat vagy nyilván tarták, a' mint Néro is, már Imperátor korában, többször cselekedett (Sueton. in Neron. X. 9.); vagy egy e' végre meghitt Auditórium előtt — a' szerént a' hogy ekkor tájban szokás vala az Íróknál, felolvasni dolgozataikat. — Horátz e' Levelét Praenestéből írta Lolliushoz, egyikében azon Róma körül fekvő kisebb

Imperat; hunc frenis, hunc tu compesce catena.
 Fingit equum tenera docilem cervice magister
 Ire viam, quam monstret eques. Venaticus, ex quo
 Tempore cervinam pellem latravit in aula,
 Militat in silvis catulus. Nunc adhibe puro
 Pectore verba puer, nunc te melioribus offer.
 Quo semel est imbuta recens, servabit odorem
 Testa diu. Quod si cessas, aut strenuus anteis,
 Nec tardum opperior, nec praecedentibus insto.

Városoknak, hova a' gazdag és henye Rómaiak nyárban magokat kivonni szerették, és a' melly ugyan-
 ezért Flórusnál (I. 11.) *aestivae deliciae* névvel neveztetik.

(2) Crantor, tanítványa a' híres Xenocratesnek, a' szerént a' mit Cicero mond (Quaest. Tusculan. III. 6.) nagy tekintetben állott a' Régibb Académia első Tanítóji között. Chrysippus a' Stóá' nagy oszlopának tartatott. Plutarch az ő Munkáját, mellyet *Vígasztalások a' Szenvedésekben* czím alatt adott vala ki, úgy említi, mint egy kisded de aranykönyvet, melly méltó hogy könyv nélkül tanultassék-meg. Minthogy Horátz e' két Bölcsét minden más Philosophusok helyett akarta említeni, természetes volt, hogy a' két legnevezetesebb Iskolának két legnevezetesebb embereit nevezze.

(3) *Fabula, qua Paridis* — a' *Fabula* (*μυθος*, mese, költemény) szónak a' Régieknél igen széles jelentése volt, 's úgy jegyezte az Iliást és az Oedipust, mint Ézópnek Meséjit. A' *Fabula*, az az a' költött környülmények mesterséges öszverakása egygy tételnek (*actionak*) eleven előterjesztéséül, melly épen ezen mesterséges öszverakás és eleven előterjesztés által nyeri-meg az *Altatót* vagy *Igaznak* - *tetszőt* (mert a' Költőnek ez a' kettő azon-egygy) teszi az *Epica* és *Dramatica Poësis*' valóságát — 's e' nemei a' Költésnek sem a' tárgy' nagyságát 's fennségét, sem a' személyek' és történetek' historiai igaz-voltát vagy igaznak tetszőségét nem tekinti úgy, mint szükséges-kepen való megkívánásait, 's leginkább nem a' legutolsót. Mert a' hihetlent hihetővé tenni, a' mint *Pindár* mondja, ebben áll a' Költőnek legfelségesebb triumphja. Az egész *Odysséa* olly mesékből van öszveszöve, a' mellyeken látni, hogy soha meg nem történhettek; de minthogy benne minden úgy beszéltek, hogy mindég látjuk, halljuk, érezzük a' mit a' Költő akar, kénytelenek vagyunk — hinni tulajdon érzékeinknek,

(4) *Nos numerus sumus* — tulajdonképen: mi csak a' számot tesszük teljessé; mi a' morális becslés szerént azok vagyunk, a' mik a' *capite censusok* voltak politikai becslés szerént Rómában, *sine nomine vulgus*, olly emberek, kik közül ennyi 's annyi ezeret lehet egygybe venni, 's azt tehetni-fel, hogy általán fogva, egygyik alkalmasan annyit ér, mint a' másik. Ez elég nehéz sors, mond *Lambinus*; de *nullo numero esse*, a' mint az illyeket a' Régiek mondták (számba nem jőni), még keservebb. Ezen esetben valának a' Görögök közt a' *Megarae Városiak*, kiknek a' *Delphiben* tisztelt Isten, midőn egygykor a' Görög - országi Népek' érdeme felől tudakoztatott-meg, e' kedvetlen compli-

mentet tette: „Megariak, ti sem harmadik, sem negyedik, sem tizenkettedik nem vagytok, 's sem számrasem észre.“ — Blanchard *Recherches sur la ville de Mégare*. Mem. de Litterature. XXV. T.

(5) *Ad strepitum citharae cessatum ducere curam.* — Kínos dolog elnézni, hogy némelly *Vir Doctissimus* mint gyötrötte-el magát ennek a' versnek szép értelmét léhasággá változtatni. Némellyek azt hitték, hogy itt *cessantem*-et kell olvasni. *Josephus Scaliger*, a' maga korabeli *Philologus*oknak Fejedelme (a' hogy ötet nevezni szerették) *cessantam*-ot javaslott, Mind az eggyik igazítás, mind a' másik ízetlenné 's gyermekessé teszi a' kinyomást. *Bentley*, kinek a' közönséges olvasásban sem a' gondolat sem a' kifejezés nem tetszik, noha gyávább, silányabb semmi nem lehet mint az általa felhordott ok — úgy hiszi, hogy a' verset így lehetne megigazítani: *ad strepitum citharae certatim ducere noctem*. De végre ezen olvasás mellé áll: *cessantem ducere somnum*; 's sok olvasottságot pazarol - el, ezt az igazítást más Költőknek hasonló Verseik 's magának Horátnak némelly helyei által is, védelmezni. — Mi, mint csaknem minden más helyeken, a' közönséges olvasás mellett maradtunk-meg, 's a' *Scaligereket* 's *Bentleyeket* csak annak példájául hozánk - fel, hogy mint ronthatják - meg az Írót az olly *Commentátorok*, a' kik szótudományban és igazítási viszketegben nagy részben bírják, a' minállok ízlésben 's józan észben megnincs. — *Jo. Matth. Gessner* ezt az alföldi phrásist hozza-fel *Ruthgersből*: *Syn sorge speleen leiden* (*seine Sorge spielen führen* — játékra vinni gondjait), mint ollyat, melly a' Horátz' kifejezésével igen jól eggyez.

(6) *Lambinus* a' *curres hydropicus* alatt ezt érti: kénytelen lészesz az Orvoshoz futkosni. Szokása ellen feledé, hogy az akkori Orvosok a' vízkor-

ságosokkal sokat járkáltattak. „Si nondum nimis occupavit (morbus) — multum ambulandum, currendum aliquando. Celsus de Re Medica. III. 24. A' hely' értelme tehát ez: Ha lomhaságból nem akarsz mozgást tenni, rajtad lévén a' vízkórság, Orvosod' hagyásából, szaladni is kénytelen leszel; 's mit nyersz vele, hogy lomha voltál? Egyéberánt az értelmes Olvasó nem várja hogy emlékeztessük, hogy itt minden csak allegória és kép; vagy ezt Horátnál mindég említenünk kellene.

(7) Rómának régi szokása szerint ott virradtakor minden kikölt ágyából, 's munkájához látott. Fél délig nyújtózkodni, mint az Alcinous' udvara, a' magát becsülő embernek épen olly rút volt volna, mint részezen tántorgani végig az úczán, vagy egy lyánkákat-tartó kúfár' házához járni. Midőn tehát a' mi Költőnk az olly ifjútól mint Lollius, ki ragyogó pálya reménylésére vala születése's atyjának tekintete's gazdagsága által szabadítva, azt kívánja, hogy még virradta előtt felkeljen, 's lelkét az olvasás és elmélés által az egész napra elkészítse, épen nem vala szertelen kívánság.

HARMADIK LEVÉL.

JÚLIUS FLÓRUSHOZ.

BEVEZETÉS.

Rómának Nagyai, még a' Szabad Társaság idejében is, annyival inkább a' Caesárok alatt, kivált mi-

dón valamelly Tartomány' igazgatására mentek, vagy a' haza' dolgaiban utaztak, a' magok Libertusaikon 's Servusaikon kívül több szabadon-született embereket vittek magokkal, kik az illy köz tekintettel ragyogó férjfi eránt hűséget bizonyítottak, 's ettől viszont azon kétértelmű megkülönböztetés által tiszteltettek, hogy ez a' nagy Úr velek, neki igen alázas, engedelmes és köteles szolgálival, baráti módon bánt, 's őket hol holmi tiszteletes, 's olykor nem-tiszteletes parancsolatjaival is meghitte. Ezen Uraságok Comites, Amici, Cohors Amicorum, Contubernales, Commensales nevet viseltek, 's részént olly személyekből állottak, a' kik a' Patrónusnak Tisztjei voltak, péld.: Titoknokjai, Orvosai, Számtartóji, 'stbb., részént olyanokból (kivált az itt szó alatt forgó időkben) a' kiket az illy nagy Úr inkább horda magával pompára 's asztali társasága' kedvéért, mint szükségért, és a' kik inkább szorultak a' Patrónusra mint ez őrájuk. Minthogy az illyeknek gyakran volt alkalmok, megkedveltetni magokat a' kísért nagy Úrral, 's ezeknek egész bízodalnokokat megnyerni, 's így szerencséjeket is csinálni: könnyen képzelthetik melly irigylésre méltó állapot lehetett olly Úr cohorsába vétetni fel, a' ki Augustusnak háza-népe közzé 's rokonságához tartozott, 's így a' minden kegyelmek', tisztségek' 's gazdagságok Oceánjához olly közel állott, hogy abból nem csak magára, hanem a' magához-tartozókra is eleget áraszhasson.

Július Flórus, a' kihez ez a' Levél, és a' II. Könyvnek Másodika írva vagyon, és a' ki a' Július nevet hihetőleg a' Domus Julia eránt való Clienteláris hűség miatt viselte, egyéberánt pedig egészen ismeretlen personnázs, midőn Tibérius Claudius Néror 734-ben Armeniába küldetett, hogy Tigranest a' királyi méltóságba beiktassa, ennek az Augustus' mostoha, 's Cájus és Lucius Caesar, Julia leányától, és

Agrippától született unokájának halálok oltá, fogadott fijának cohorsában állott. De a' mi neki a' később idők előtt egészen más becsületére vál, az nyilván az, hogy ő a' Horátz' barátjai között nem állott fényetlen helyen, kinek nevét az idő épen olly ragyogóvá tette, mint a' Tibériusé gyalázattal vagyon megbélyegezve.

Melly kevésbé érdemlett légyen irígylést az a' hely, a' melyet ez a' Flórus, azon jobb fejekkel együtt, a' kik eránt Horátz itt tudakozódik, a' komor, senkinek nem hívó, álnok's hideg vérrel kegyetlen Tibérius' asztala mellett foglalja, más alkalommal fogjuk magunknak Suetonius által elmondadni.

Azonban az Uralkodói házhoz tartozó Tibérius felől kiki többet vára ekkor még, mint a' mit a' később idők bizonyítottak. Akkor még mintegy huszonkét évű vala, 's részént Augustustól féltében, részént hogy a' Rómaiaktól megkedveltessék, kénytelennek látta magát a' képmutatás' mestersegeit űzni, 's undokságait az ellenkező rények' álarczai alá rejteni. Azonfelül sokat bíbelődött mind a' két akkori nagy Nyelv' Literaturájával, kérkedett azzal hogy körülé jó fejek vannak, 's ez által udvara olly formán néze-ki mint egy Tudós Társaság vagy Académia, 's azt igyekezett elhitetni a' Közönséggel, hogy ő a' maga üres óráját a' Múzakkal töltögeti; noha a' kérdések, melyeket a' maga tudós Asztali-társaival fejtegetett, nem voltak nagyobb tekintetűek, mint péld.: hogy Hekubának ki volt az anyja? 's Achill, midőn a' Laodamia' gynaeceumában lány gyanánt neveltetett, melly nevet visele, 'stbb. Sueton. Tiber.

Méltó, úgy hisszük, a' megjegyzésre, hogy ez a' Július Flórus, valamint Titius is, ki itt a' Róma Pindarusának 's Aeschylusának mondatik, idővel meg nem feleltek a' mi Költők' reményeinek 's magasztalásaiknak. Az ő nevek sehol sem fordul-elő, 's Quin-

tiliánnak hallgatása, ki őket a' Római Költők' sorában (Instit. Orat. X. 1.) bizonyosan említette volna, ha az Augustusi idők' jobb Íróji közzé szabad volt volna számoltatniok, világosan érezteti velünk, hogy kevés érdemet 's fényt szerezhettek. Azt kell tehát hinnünk, hogy Horátz felőlök vagy barátságból vagy szerénységből kedvezőbbleg ítélt mint a' maradék; 's én úgy hiszem, hogy ezért inkább érdemel javalást, és dicséretet mint gáncsol. Őhozzá, kit nem érdekelhet az a' gyanú, hogy ezen kedvezés által magasztalókat igyekezett magának szerzeni, vagy hogy a' poetai repkény' ilyen érdemekkel bíró Praetendenseit csak azért magasztalá, hogy annál inkább ragyoghasson közöttök — ő, a' ki a' maga becsét olly igen érezhető — és érzé is! — 's azzal még is olly kevéssé büszkélkedett — igen jól illett az, hogy a' gyengébb erőt élessze, bátorítsa, serkentgesse, 's olly próbáknak is adja javalását, mellyek csak későbbi remekekre vezethető gyakorlásoknak nézethetének. Titius Septimiusra nézve ezt egy más okra nézve is lehet mentenünk, 's alkalmunk lesz egy más helytt ezt az okot elmondani.

Az Urbanitás, melly a' Horátz' dolgozásainak ismértető bélyege, e' Levélben annyira hasonlít a' jószívűséghez, hogy lehetetlen annak nem vennünk. Itéleteiben mindig elő meg elő csap ugyan a' baráti érzés; de a' mellett azt is lehet hallani, hogy az itt adogatott dicséret a' Mester' dicsérése, ki szereti 's érti Mesterségét, 's épen olly elmésen mint szerényen jegyzi-ki a' hibákat, a' mellyektől a' megdicsért barátjának magát óvnia kell. Hogy ő nem vala igen szégyenlős kimondani azoknak a' kiket szerete, a' nem kedves igazságokat, mutatja az az intés, mellyet itt Celsusnak ad, és a' melly, mind a' mellett hogy a' legbohóbb hasonlatosságba vagyón beszöve, ollyan forma volt, hogy azt a' kis magahítt Költőncz nem

nyelhettem el eggy kis küszködés nélkül; de a' mellyet érdemlett is, mert már olly sok intésnek nem engede. Egyéberánt mind az a' szívesség, a' mellyel Flórusnak kimutatja, min múlt hogy ő a' tökéletek'

Hol látja Claudius most hírét fényleni,
Nyugtalanúl vágyok, Flórusom, érteni.
Thrácia ígér e diadalmat 's kincset,
Ott, hol Hebrusra vet a' tél jégbilincset,
Vagy a' két-városi szűk tenger' melléke
'S Asiának kérlel termékeny vidéke?
Miben fáradoznak a' tudós bűvárok
Közttek? arról is tudósítást várok.
Ki kezdi Augustus' tetteit festeni (1)
'S dicső országlását örökösíteni?
Mit mível Titius (2), kinek majd nevével
Róma harsogni fog? ki magas elmével
A' köz patakokat 's tókat megvetette,
'S Pindarus' forrását bátran merítette.
Mint van? nem zárt e ki baráti' számából?
Thébai hang zeng e Római lantjából?
Vagy a' Tragoedia' saruját hordozva,
Zug, dúl, fül versében, mérgesen habozva (3)?
Mit csinál Celsusom (4)? ki sokszor intetett
Általam, 's intetik, ne tegye a' mit tett.
Mondd neki, ezután saját földét szántsa,
'S a' Palatinális Könyvház (5) ne bántsa;
Nehogy a' madarak a' czifra szárnyakat
Meglátván, 's kitepven a' lopott tollakat,
Jusson ama' bohó varjúnak sorsára,
'S tárgyat 's okot adjon csúfra 's hahotára.

útján előbbre nem haladhat, mind az a' melegség, a' mellyel ezt a' maga társával Munatiussal ismét öszvébékéltetni igyekezik, bizonyságok, hogy ő e' két ifjú ember' javán nem vett csak mindennapi részt.

Iuli Flore, quibus terrarum militet oris
Claudius, Augusti privignus, scire laboro.
Thracane vos, Hebrusque nivali compede vinctus,
An freta vicinas inter currentia turres,
An pingues Asiae campi collesque morantur?
Quid studiosa cohors operum struit? haec quoque
Quis sibi res gestas Augusti scribere sumit? (curo;
Bella quis et paces longum diffundit in aevum?
Quid Titius, Romana brevi venturus in ora,
Pindarici fontis qui non expalluit haustus,
Fastidire lacus, et rivos ausus apertos?
Vt valet? ut meminit nostri? fidibusne Latinis
Thebanos aptare modos studet, auspice Musa?
An tragica desaevit, et ampullatur in arte?
Quid mihi Celsus agit? monitus multumque mo-
Privatas ut quaerat opes, et tangere vitet (nendus,
Scripta, Palatinus quaecunque recepit Apollo:
Ne, si forte suas repetitum venerit olim

Hát te melly czélt tevéél elődbe, melly véget ?
 * Melly virágokból szívész mézes édességet ?
 Lelkednek szép elme lőn tulajdonává,
 Nem tetszik bojtorján 's bogács vad pusztává ;
 Akár mint Szószóló védelmezz ügyeket,
 Akár fejtesz sűrűn-szövött törvényeket,
 Akár a' szerelem tanít énekelni :
 Borostyán-ágot fogsz mindég érdemelni ;
 'S ha a' szívfagylaló gondokat elvernéd,
 A' Bölcseség' legszebb pálmáját megnyernéd.
 Ez a' legdicőbb czél, erre kell sietni ⁽⁶⁾,
 Hogy hazánk 's kedvesink tudjanak szeretni.
 Írd-meg azt is, lel e már, enyhülésedben,
 Munátius illó rangot 's helyt szivedben ⁽⁷⁾ ?
 Vagy talám alig hogy a' seb begyógyúla
 Irigyitek miatt ismét kiujúla ?
 Akár meleg vértől gyúl heves szivetek,
 Akár tudatlanság hint konkolyt köztetek :
 A' testvéri frigyét vétek felbontani,
 Melly, akárhol éltek, fog boldogítani.

Jertek hamar vissza! hived óhajtva vár,
 'S áldozatul legszebb tulkát hízlalja már,
 Megérkezésteknek innepi napjára,
 A' barátság-védő Istenek' számára.

MAGYARÁZATOK.

(1) Horátz, ki a' maga becsületét sokkal inkább szerette, mint hogy felejtette volna azt a' szép szövetséget, melly őtet ifjabb esztendejiben Rómának utolsó szabad fiaival Brútussal és Cassiussal öszvefűzve

Grex avium plumas, moveat cornicula risum
Furtivis nudata coloribus. Ipse quid audes?
Quae circum volitas agilis thyma? non tibi parvum
Ingenium, non incultum est, nec turpiter hirtum.
Seu linguam causis acuis, seu civica iura
Respondere paras, seu condis amabile carmen;
Prima feres hederæ victricis præmia: quodsi
Frigida curarum fomenta relinquere posses,
Quo te coelestis sapientia duceret, ires.
Hoc opus, hoc studium parvi properemus et ampli,
Si patriæ volumus, si nobis vivere cari.
Debes hoc etiam rescribere, si tibi curæ,
Quantæ conveniat, Munatius: an male sarta
Gratia nequicquam coit, et rescinditur? At vos,
Seu calidus sanguis, seu rerum inscitia vexat
Indomita cervice feros, ubicunque locorum
Vivitis, indigni fraternum rumpere foedus.
Pascitur in vestrum reditum votiva iuvenca.

tartotta, mind addig kerülé, míg szép móddal lehete, azt az igen is kétértelmű dicsőséget, hogy Augustusnak tetteit énekelje, a' hogy azt Maecenás és maga Augustus is óhajtani látszottak. Abban állott mindenkor mentsege, hogy neki az illy nagy munkára elég ereje nincs, és hogy ő azt több tehetségű Költőnek

tartozik általengedni. Az igaz ok könnyen kitaláltatja magát, de azt világosan kimondani, hozzá semmi tekintetekben nem illett; sőt mint egy eléggé kisikárlott Udvari-ember minden alkalmakban igyekezett éreztetni szíves akaratját. Ezért kezdi itt is a' maga tudakozásait a' Tibériust követő tudós cohors foglalatosságai eránt azzal a' kérdéssel, hogy ki választá magának tárgyúl az Augustus' tetteinek éneklését? — Ez legalább ollyformán hangzik, mintha az a' vágy, hogy azt valaki tegye, neki nagyon szívéen fekünnék.

(2) Egy régi kézirat' glosszája ezt Titius Septimiusnak nevezi, 's bizonyoságot teszen, hogy ezen idő körül élt egy illy nevű Római Lovag, ki Tragoe-diákat 's Lanti dalokat írt, de a' mellyek a' mi időnkre által nem jöttek. A' Família Titia Rómában nem volt fény nélkül; Ciceró nagy tisztelettel említi egy Cajus Titius' Beszédeit. De sem ez, sem négy öt más Titius, kik az ő Leveleiben előfordúlnak, sem az a' Marcus Titius a' kit Plutarch Antóniusban, Dion pedig az 50. Könyvben említ, és a' ki a' Triumvirátus' idejében mindég a' szerencse' felén állott, nem egy azzal, a' ki felől itt vagyon szó. Hogy ez a' most nevezett Marcusnak fíja volt, talán az elhihetőségig meg lehetne mutatni, ha valaki találkozhatnék, a' kit az érdekelhetne.

(3) Hogy Horátz az *am pulla tur* alatt, mellynek egész erejét a' német Fordító két szóval is:

Oder wüthet, schäumt

Und sprudelt er im tragischen Kothurn!

csonkán tudta adni, a' Görögök' *ληκυδιζειν* szavokra célzott légyen, a' mint Lambin és Torrentius hiszik, igen könnyen meglehet: de hogy az *am pulla* r alatt egyebet gondolt, mint a' mit a' görög szó teszen, abban én Torrentiussal tartok. Horátzot úgy ismerjük, hogy ő bizonyosan távol vala, szépeknek lelteni azon nagy buborékokat 's egész réfnyi szókat, mellyek ál-

tal a' Római régibb Tragicusok ugyan - annyi Aeschylusokká válni reménylettek; 's innen az a' sejtés lep-meg, hogy az a' *pullatur* szóban itt szelíd irónia lappang, és hogy Horátz a' maga fiatal barátjának kímélőleg akara intést adni, hogy a' való felséges' határjain kívül ne csapongjon, a' mi rajta annyival könnyebben történhetett volna meg, minthogy Pindarust tevé példányává. Általában Horátz inkább dicséri az ifju' merészségét, hogy Rómának Pindárjává törekszik tenni magát, mint a' dolgot. 'S hogy a' merész szándék el nem sült, mutatja az Ódák' IV. Könyvének 2-dik Dala, melly ezen Epistolánál több évvel későbbben készült.

(4) Hihetőleg az az Albinovai Celsus, a' kihez a' VIII. Levél szól, és a' ki ekkor Titoknak vála Tibérnél.

(5) Az Actiumi, Rómának szerencsétlen, Augustusnak szerencsés, ütközet után (A. V. 726) Augustus a' maga házában a' Palatinus hegyen templomot szentele Apollónak, és abban Bibliothecát nyitott. Hogy ő Lucullusnak gazdag könyvtárját ide általvitette, nem bizonyos, de igen hihető: de hogy Apollónak colossális, harmincz réf magasságú szobrát, mellyet Lucullus Apollóniából (Pontusban) Rómába hozatott, a' Palatinus hegy' Bibliothecájában felállítatotta volna a' hogy azt Abbé Belley állítja (Mém. de Littérature. Tom XLV. p. 14), 's ez eránt Pliniusnak XXXIV. Könyv. 7dik Fejezetére támaszkodik, arról Plínus egy szót sem mond.

(6) Ez a' hely a' Tibérius' Commensalisához írt Alkalmi Levélben, nekem különös figyelmet látszik érdemelni. Úgy tetszik, ez meg mutatja, hogy Horátz a' rényt szívesebben szerette, mint a' hogy azt az ő Munkájának lelketlen Olvasói felőle feltenni szokták. Eggyike lévén ő még azon Rómaiaknak, kik a' Szabad Hont még látták 's ennek fenn - maradását forró óhaj-

tásokkal óhajtották, soha sem tudott azon nagy változásokhoz szokni, melyekben *prisci et integri moris* semmi nem szenvedtetett - meg; 's minden szempillantásban fellobban benne egy gondolat, egy érzés, melly egy illy romlott időhöz a' maga nemessége, régi - rómaisága által teljességgel nem illett. Nem válhatott - meg azon igen is hiú gondolattól, hogy a' Római Polgárnak még ekkor is volt Hazája, 's abban, hogy egy ifjú Fejedelmi - szolgának még a' Bölcseséget és Rényt ajánlá, még pedig azzal a' melegséggel és bizonyossággal, a' hogy a' nagy tapasztalású Orvos fogná a' szeretett betegnek a' maga szereit, abban Horátz még nem lele semmi nevetségest. Ez, úgy hiszem, becsületére vál a' mi Költőnk' szívének, 's annál több becsületére, mert, a' figyelemnek és érzésnek nem igen nagy osztályrészével is, e' gondolkozást neki minden írásain előmölve látjuk.

(7) Ki volt legyen ez a' Munátius? fíja e, vagy testvérétől született unokája, vagy valamely más rokona azon Lucius Munátius Plancusnak, a' ki, Julius Caesárnak egyik híve, ennek halála után 712ben Consul, ezután Gallia Comatában Proconsul, továbbad Antóniusnak nagy tekintetű czimborása, 's minek - utána ezt elhagyá 's Octáviushoz általtért, az utolsó előtt igen kedves leve, 742ben Aemilius Lepidussal Censor volt — vagy talán a' Munátius nevet valamely más, a' Rómaiak közt gyakorlott, okokból viselte? épen olly ismeretlen dolog, mint a' hogyszükségtelen.

NEGYEDIK LEVÉL.

ALBIUS TIBULLUSHOZ.

BEVEZETÉS.

Hogy ez a' Tibull épen az, a' ki a' maga lágy, és mintegy a' Chárisok által gyengéd érzésekre's édes szomorgásra alkotott lelkének képét nekünk Elegiájiban hagyta - fenn, minden kétségei mellett a' tudós Cruquiusnak, bizonyos. Hogy a' mi Költőnk ezt különösen szerette, annak két tanúságait találjuk Munkájiban: az Odák' Első Könyvének 33dik Dalát, és ezt a' Levelet, mellynek dátumát bizonyossággal meg nem határozhatjuk ugyan, de úgy tetszik, hogy ez néhány esztendővel vagyon írva később mint az említett Óda, noha talán elébb mint az Epistolák' gyűjteményének akármelly darabja.

Miként juthatott a' Commentátorok' tudós serege azon gondolatra, hogy e' barátságos Levelet Vigasztaló - Levélnek tartassa, mellyben Horátz a' maga megszomorodott barátját fájdalmainak édes elaltatása által akarta felderíteni, alig foghatnánk - meg, ha igen sok példából nem tudnánk, hogy ezek az Urak az előttük álló sok fák miatt nem ritkán rá nem ismernek az erdőre. Az egész kiseded Levélben semmi nyoma nincs ugyan a' Tibull' emlegetett búslakodásának: de az nem tetszhetett nekik természetesnek, hogy az a' Költő, a' ki, Elegiájinak bizonyításai szerint, olly kedves öszvefűggésben élt a' Déliákkal és Neaerákkal,

olly egyszerre magányosan az erdők közt bujkálhasson, 's morális elmélkedések közzé süllyedhessen. Emlékeztek, hogy Tibull a' maga Messála Corvínushoz írt hexameterében nagy gazdagság felől szól, mellyektől a' szerencse' változandósága szerint megfosztatott, és hogy Elegiáját azon vallástételen kezdi, hogy ő szegény. Úgy hitték, hogy ez mindent megfoghatóvá teszen; mert természet szerint annak, a' ki gazdag embertől szegény emberré leve, elég oka van eleresztetni fejét, fülét, 'stbb. De feledék, hogy Tibull, épen ott a' hol elvesztett birtokáról teszen emlékeztetést, azt is mondja, hogy még maradt valamije, a' mi elveszhetne; és hogy az a' szegénység, a' mellyet Első Elegiájában olly felette kedves színekkel festeget, csak a' Maecenas', a' Messála', 's a' Cnéus Lentulus' gazdagságaikhoz hasonlítva érdemli hogy szegénységnek neveztessek; egy szóval, hogy az olly nemű szegénység volt a' mellynek birtokában a' józan eszű ember nem fogja soha irigyleni említett Cnéus Lentulusnak huszonöt millió forintját, mellyekkel Senecának bizonyítása szerint bírt *), a' nélkül hogy azt használni tudta volna, 's nagyjában ismét elvesztette, a' nélkül hogy tudná, mi történt.

Tibullnak környülményei felől talán ezt mondhatnánk: A' polgári háborgásokban, hihetőleg az utolsó Triumvirátus alatt, elvesztette azon eléggé nagy jószágait, mellyeket ősei, talán a' köz jövedelmek' árendálásai által, szerzettek volt. De midőn Augustus helyre akará hozni, a' mi károkat a' polgári háborúk tettek,

---

*) Seneca de Benef. II. 27. Lentulus volt a' legfőbb példája a' gazdagságnak a' maga rendében, mert ő Augustusnak bővkezűsége által négyszáz millio Sesterciumok' birtokában látta magát. — Ha négy sestercium teszen egy denáriust, 's négy denárius egy mai forintot, úgy a' feljebb kitett szám jó-ki.

vissza - kapott annyit a' közönséges hajótörésből, a' mennyivel kicsapongáshoz nem szoktatott óhajtsái mellett függetlenül 's kellemesen élhetne. Ezt mutatja az előttünk álló Epistola, 's Tibullnak Költeményeiben semmi nincs, a' mi ezzel meg ne egyezne.

Az, hogy ő a' gazdag Messála Corvínushoz ragaszkodott, semmit nem bizonyít Tibullnak szegénységére nézve; mert minden Római közép sorsú polgárnak volt egy Patrónusa a' Nagyok közt. Ez vala az az erős czément, a' mellyel a' Róma' alkotója a' maga országslási alkotmányát felépítette; 's a' midőn a' Szabad Társaság néhány istentelenek' ravaszsága által észre - vétlen' Monarchiává vált, szükségesebb volt mint mindenkor másszor, egy barátnak 's védőnek ótalmában állani, a' ki közel álljon ahhoz, a' ki től minden függött.

De ez a' kötelék a' mellyel ő Messálához vala kapcsolva, nem gátolta, hanem nevelte inkább azt a' szabad és munkátlan életet, a' mellyben Tibull azon jóltevő Isteneknek áldozott, kik a' bölcs Sólont, még öreg napjaiban is, szolgálatjokban látták, és a' kiktől, az ő mondása szerint, a' halandóknak minden örömei jönek.

Tibull a' maga képzeletiben a' Saturnus' arany kora közt 's az Elysiumi mezőkön szeretett élni; ő, mint az ő barátja Horátz, a' szabad - lételt 's a' tudós üret kedvellé. 'S ugyan ezért, mint Horátz, többére falun lakott, 's ez a' Levél akkor vala hozzá írva, midőn ő a' maga Pédumi jószágában, Tibur és Praeneste között, múlata.

Úgy tetszik, Horátznak e' Levél' írása alatt nem volt egyéb célja, mint az, hogy hasonló hajlandóságú, de tőle távol, az az más körökben, élő barátjának mintléte eránt tudakozódjék egyszer megint, hogy őtet biztosan és nyájasan magához meghívja, 's ezen alkalommal azon barátságos indulatjáért, a' mellyel

az ő kiadott Sermóji (Satyráji) felől ítélt vala, háláját bemutassa.

Azt a' városi társaságok' igen kedves tónját, melly e' Levelen eláradt, inkább lehet érzeni, mint magyarázni 's utánolni. Képzeltethetik e valami kényesebb, gyengédebb, mint az a' fordulat, a' mellyel a' Tibull' dicséretéből egygy szeretetre - méltó 's szerencsés - születésű ember' képének festésére mégyen - által, és a' melly a' legkímélőbb emlékeztetéssé változik el, hogy azzal érje - bé magát a' mit természet és szerencse érette tevének, és hogy boldoglétét azon nyughatatlan törekedés által hogy még boldogabb lehessen, el ne ölje.

Az a' szerénység is méltó figyelmünkre, a' mellyel ő Tibullt, ki egynél több tekintetekben kétségen kívül alatta vala neki, nem csak úgy nézi mint a' maga egyenlőjét, hanem azon becs által, mellyet az ő javalásának ad, bizonyos tekintetekben magánál még feljebbre magasztalja.

E' liberális módban, melly azoknak ön - szereteket, a' kikkel dolgunk vagyon, csapodárság és ala-

Te, ki verseimről olly kegyesen ítélsz,
Tibullus, Pédumnak szép vidékén mint élsz?
Dalokat költesz e, időtöltésedre,
Hogy elnyerd Cassius' (1) myrtusát fejedre;
Vagy a' zöld erdőknek árnyékit bujkálsz,
'S a' bölcs 's jó lelkekhez mi méltó, vizsgálod?
Nem szült téged anyád lelketlen bálványá,
Az egek, formálván remek - alkotmányá
Szépséget, 's kincset is a' szépséghez, adtak,
'S mint kell azzal élni, arra is oktattak.
Melly áldást kívánhat legszívesbb dajkája
A' kedves gyermeknek, ha széphangú szája

csony magunk' elvetése nélkül csiklándozza, Horátz igen nagy Mester; 's ebből látjuk mint élhetett össze-
 ütődések nélkül azokkal, a' kiket olly méltán a' ge-
 nus irritabile nevezet által jegyez - meg.

Azon környülményből, hogy az első versben csak Sermójit említi, mellyek minden Munkáji között leg-
 elsőben mentek - ki világ' elébe, összevetvén a' Levél'
 berekesztésével, hol magát pinguis, et bene cu-
 rata cute, nitidus Epicuri porcus -nak ne-
 vezi, alkalmasan világos, hogy ez a' kis Alkalmi-Le-
 vél néhány esztendőkkel hamarabb íratott mint a' töb-
 biek. Mert, ámbár Bentley azon éveket, a' mellyekben
 Horátz a' maga Munkáit dolgozta 's publicálta, a' mint
 ugyan nekünk látszik, alkalmasan igazán adta - elő;
 abból, hogy ő az Epistolák' első könyvét a' maga negy-
 venhatodik vagy hetedik éve előtt ki nem eresztette,
 nem következik, hogy ezek mind ekkortájban készül-
 tenek, — noha az a' Logica, a' melly a' Syllogismu-
 soknak ezt a' nemét követi, a' régiek' Magyarázójik-
 nál közönséges.

Albi, nostrorum sermonum candide iudex,
 Quid nunc te dicam facere in regione Pedana?
 Scribere, quod Cassi Parmensis opuscula vincat?
 An tacitum silvas inter reptare salubres, (est?
 Curantem, quicquid dignum sapiente bonoque
 Non tu corpus eras sine pectore. Dâ tibi formam,
 Dâ tibi divitias dederant, artemque fruendi.

Annak, a' mit bölcsen gondol elméjével (2),
 Bájló erőt tud adni beszédével?
 Ha szép híre neve mellett tud tetszeni,
 'S van egészsége, 's van miből költeni?
 Te vagy e' szerencsés, barátom! Míg mások,
 Kiknek szívét dúlják félelmek 's vágyások,
 Esztelenül gyűjtnek aggságot aggságra,
 Élj te vígan, 's tégy szert igaz boldogságra.
 Minden reggelenként képzeld, 's mondd szived-
 Hogy utolsó napja derült-fel éltednek. (nek,
 Ha éltedhez az ég toldást kíván tenni,
 Nem-reménylett időd kedvesebb fog lenni.

Én itt frisen vagyok, 's ha időt vehetnél
 Vidám barátoddal hogy egyet nevetnél,
 Nem győznéd beszélni csudálkozva róla
 Mikép meghízlalá Epikúrus' óla (3).

MAGYARÁZATOK.

(1) A' Pármai Cassius egyike azon öszve - esküdteknek, kik Július Caesárt megkéselék, 's az ő halála által a' haza' szabadságát vissza állíthatni remélették, meghasonlván Octavián és Antónius egymás között, az utolsó mellé állott, 's az Actiumi ütközetben egy sereget vezérlett. Az ütközet szerencsétlen kimenetele után Athénbe vonta magát, 's ott Octaviának hagyására Quintus Várus által író - asztala mellett öletett meg. (Valer. Max. 7.) Cruquius, a' régi Scholiasta Cassius felől szólván öszvetéveszti az Actiumi ütközetet a' Philippiivel, noha a' kettő közt tiz év folyt - le, 's Quintus Várust, ki magát orgyilkossá hagyá tenni, Lúcius Variussal, a' ki a' Tragoediák'

Quid voveat dulci nutricula maius alumno,
 Qui sapere et fari possit, quae sentiat, et cui
 Gratia, fama, valetudo contingat abunde,
 Et mundus victus, non deficiente crumena?
 Inter spem, curamque, timores inter et iras,
 Omnem crede diem tibi diluxisse supremum:
 Grata superveniet, quae non sperabitur, hora.
 Me pinguem et nitidum bene curata cute vises,
 Cum ridere voles, Epicuri de grege porcum.

írásában a' maga Thyestese által méltó vala a' Görögök' első rendű Költőjikkel öszvehasználtatni — (Varii Thyestes cuilibet Graecorum comparari potest, mond Quintilián X. I.) — 's az Epicumban talán csak az eggy Virgílnak engedhete elsőséget; azzal a' Váriussal, a' kit Horácz eggyüvé köt Virgíllel:

animae, quales neque candidiores

Terra tulit, neque quis me sit devinctior alter.

'S ez a' nyavalyás Glossáló mind ezen dicséret mellett őt nem csak orgyilkossá csinálja, hanem i n n u e n d o azt is akarja hitetni felőle, hogy ő ezen alkalommal a' Pármai Cassiustól ellopta ennek Thyestesét, 's maga Munkája gyanánt adta - ki. Ezt, úgymond, sokan azért hitték, mert Várus író - asztala mellett vágta agyon Cassiust, 's írásait elvitte, Cassiusnak pedig

sok Tragoediáji voltak. — A' megmutatás még akkor is hiányos fogna lenni, ha Quintus Várus és Lúcius Várius azon egy személy volna; így pedig, a' midőn két különböző név két különböző személyt jegyez, az Anekdót maga hazudtolja - meg magát, 's azoknak számába való, mellyeket irígység és kajánság találtak, az ostobaság bizonyítások nélkül elfogadott és elterjesztett, hogy a' legnemesbb emberek' híréen mocskot ejtsen. — Nem töltöttem volna az időt egy Poetának apologiájával, a' ki bár egyike volt a' maga kora' legelsőbb díszének, nem hagyván ránk semmit, bennünket nem érdekelhet, ha az ismeretlen Glossátornak ezt a' gyalázatos schóliumát a' Horátz' legjobb kiadásában is nem találnám, 's ilyen a' Baxteré és Gessneré, és ha ezek a' tudós férjfiak csak egy sorral is védelmére költek volna egy ártatlanul bántott ember' becsületének.

Horátz itt a' Pármai Cassiusnak Munkáját említvén, azokat Opusculáknak nevezi, 's az által hogy a' Tibull' Munkájival veti - össze, 's ennek Compliment gyanánt mondja hogy az ő Elegiáji a' Cassius' darabjait nem csak utól - érik, de meg is haladják, eléggé érezteti velünk, millyen lehetett az elveszett Költemények' becse.

A' régi Irók' Magyarázóji olykor egyenesen az által tévesztik - el azoknak igaz értelmeket, hogy a' magyarázott Íróra, mintha az nem bírt volna elég elmésséggel, a' magokét tolják rá, 's ez nem mindenkor a' legjobb nemű. Cruquius itt iróniát gyanít, mellyet rajta kívül senki sem fog találni; Baxter pedig azt hiszi, hogy az Opusculáknak itt különös sullya vagyon, 's annyit tesz, mint olly Munkák, a' mellyek érnek annyit aranyban a' mennyit nyomnak. Mintha az Opusculáknak itt, a' hol kiseded, könnyű, enyelgő, vagy szerelmes Költeményecskékről vagyon szó, egye

bet kellene jelentenie, mint a' mit az Opusculák jelentenek!

Különösen méltó pedig a' figyelemre, hogy Horátz eléggé merész volt 's merészelt megnevezni 's tisztelettel említeni ifjúságának egyik barátját, a' ki Marcus Brútussal tartott, 's a' ki annyira gyűlölte a' Júliusok' felekezetét 's magát Angustust, hogy Brútusnak és Cassiusnak halála után, a' maga kétségbeesésében, később volt Antóniust követni, mint Octáviushoz hajlani. Ez is olly vonás, melly velünk a' mi Költőnknek erkölcsi characterébe, kit e' részről kevesen ismernek a' szerint a' hogy érdemli, pillantathat. Továbbad majd több olly kinyilatkoztatásaira fogunk akadni, mellyek bizonyosságot tesznek, hogy ő, a' hasznalos 's romlott udvarnokjai közt ennek a' mindenható, és minden mérséklete 's színlett szerénysége mellett épen nem veszedelmetlen bitanglónak, élt azon becses jussal, hogy kimondja a' mit érzett. A' ki azt mondaná, hogy ez Augustusnak úgy van dicséretére mint Horátiusnak, azt én egy történetre emlékeztetném, mellyet Suetón tarta-fenn, és a' melly annyira characterében vagyon az elsőbnek, hogy igaznak vehetnénk, ha egy régi Glossátor beszélne is. Bizonyos Aemilius Aeliánus Cordubai Polgár, némelly gonosztétek miatt el vala vádolva, mellyeket ez a' szelídségéről elhíresedett Uralkodó maga akart vizsgálat alá venni. A' Vádló, hogy annál többet nyomjanak panasza, kivált arra teve nagy sullyt, hogy ez az Aeliánus tiszteletlen beszédeket szokott magának engedni Augustus ellen. „Azt neked haladék nélkül be kell bizonyítanod! mondá Augustus, színlett haraggal szakasztván félbe szavait; én még rosszabbúl fogok ellene szólani, mint ő szokott ellenem“. — 'S midőn Tibérius egy Levelében a' maga mostoha-atyjához az efféle panaszok eránt nagy tüzzel szóla, Augustus azt felelé neki; hogy a' maga fiatal tüzét mérsé-

kelje, 's ne vegye olly rossz neven, ha valaki felőle rosszul beszél; elégedjünk - meg vele, hogy dolgunkat annyira vivénk, hogy nekünk senki nem árthat. — Octavián olly gyalázatos és kegyetlen szerekek nyitja maga előtt utat a' legfőbb hatalomra, hogy most nem jóság, hanem csak okosság vala Augustustól, szelíden uralkodni 's ennek az új, 's merő jót ígérő névnek szép ragyogása által azon gonoszságokat, fertelmeket eltakarni, a' mellyekkel előbbi 's felejtetni kívánt neve meg vala mocskolva.

Eggy belső szükség arra kényszerít bennünket mindég és magunk által is meg nem sejtve, hogy önmagunkat, 's gondolkozásunknak 's életünknek módját vegyük sinórmértékül, akár csak valami kedvest és hízelkedőt akarunk másnak mondani, akár midőn kémélessel éreztetni akarjuk mással, millyennek kelle ne neki lenni. Horátz ezen egész Epistolában magát tette a' Tibull' helyébe. A' kettő közt valóban igen nagy hasonlóság vala kivált a' falusi független és dologtalan élet' szeretetére nézve, és abban is, hogy mind ez mind az az ohajtást leginkább érdemlő szükségben épen olly gazdag legyen, 's nem gazdagabb, mint ezen hajlandóság' kielégítésére kívántatott. De ezen hajlandóság' modificatiojában, 's magokban az ő lelkeiknek alapvonásaikban is, a' különbség még nagyobb-nak látszik, mint a' hasonlóság vala; 's ámbár a' Tibull' Elegiájiban a' leggyengédebb gondolatokat 's képeket leljük, ha emlékezetem meg nem csal, annak a' philosophusi szellemnek, melly Horátz-nak minden Munkájin vagyon eláradva, és ennek az élesen-látásnak és a' megnemesedett Sensus communisnak azt a' tulajdon characterét adja, semmi nyoma nines. A' Tibull' neki - tulajdon characterere inkább — vagy talán egyedül — megnemesített sensualitás *). Csak ez sugal-

*) Merem a' szót, mert a' Sensualitás úgy áll az Érzékiséghez, mint a' Szabadsághoz a' Licentia, és így a' kettő nem egy jelentésű.

hatá neki, a' képzelődésnek tündéres lelkesítése által felélesztve, az ő első Elegiáját, melly minden egyéb Elegiái között legszebb is, 's a' búslakodó szerelemnek és a' halotti - képeknek ezt az öszve - elegyítését. De hogy rá olly kép illhessen mint a' mit e' két sorban találunk:

tacitum silvas inter reptare salubres,
Curantem quicquid dignum sapiente bonoque est —

vagy hogy lelkében olly óhajtság támadhatott volna, mint ez:

Sit mihi quod nunc est, etiam minus: ut mihi vivam
Quod superest aevi, etc.

azt nem hihetjük-el. A' Tibull' ligetei, bokrai, ernyőji neki nem egyebek mint szerelme' kedvelt scénája, 's ezek minden becseket órá nézve az ő Delia' jelenlététől veszik. Horátnak az ő kis Majorja az a' hely, melly neki magát vissza-adja (mihi me red dentis agelli), 's midőn keblének olly szíves kiterjedésével így kiált-fel: (Satyr. II. 6. 60.)

O rus, quando ego te aspiciam! quandoque licebit,
Nunc veterum libris, nunc somno, et inertibus horis,
Ducere sollicitae jucunda oblivio vitae?

nincs szüksége, mint Tibullnak, hogy telekét és réteit képzeletének varázslásai által egy gyönyörrel eltölt Elysiummá változtassa, hol

— juvenum series, teneris immista puellis
Ludit, et assidue proelia miscet Amor. (I. 3.)

Ez, még midőn mostani csendes boldoglétét magasztalja is, lopva ejt egy két pillantatot, lopva szalaszt-el egy két el nem fojthatott fohászt, azon ragyogóbb szerencsére, mellyel nem bírt, de a' mellynek bírására született; 's úgy látszik, hogy kedves időtöltésekre vagyon szüksége, mellyek őtet, mint egy nagyerejű Nepenthe, a' kínos emlékezetek ellen

védjük: Horátz ellenben, a' maga kisdéd szerencséje' eldellésében, túlhaladva látja kívánságait:

Hoc erat in votis! — —

Auctius atque Dī melius fecere.

neki nincs más óhajta, mint hogy megmaradjon a' mije van, 's az még kevesebb lehetne, a' nélkül hogy azt kevesellené. A' Tibull' élete álom volt, 's szerencséje lelkének elrészegülése. Horátz ébrentt élt, 's tapasztalásai által két nagy kincset szerze: a' világ' ismertetét és a' maga' ismertetét. Játszott ugyan ő is, 's nem pirult azért, hogy játszott; de ő félbe tudta szakasztani játékát, 's az élet' és a' mulatságok' zaja nem tompította-el füleit, hogy Géniusának lassú sugallatait (az ő jobb Magáéit) ne értse, midőn ez arra inté, hogy magával éljen, 's magában keresse a' mit az emberek mindenhol keresnek, csak ott nem, a' hol azt fel fognak találni, 's még csudálkoznak 's bosszankodnak, hogy sehol nem találhatják.

Horátz tehát, a' mint tetszhetnék, nagy becsületet teszen Tibullnak, midőn őtet e' sorban: *Quid voveat dulci nutricula majus alumno* a' maga helyébe teszi; sőt talán úgy is igen nagyot, ha őtet elég bölcsnek képzelte, megérteni azt a' gyengéd intést, mellyet neki itten ad. Tibull mind bírt azzal, a' mi miatt őtet az ő barátja boldognak nevezi, csak a' *Sapere*-vel nem vala úgy egészen a' dolog a' mint lenni kellett volna; pedig éppen az teheté jóvá mind azt a' sok többit.

(3) Kár hogy Horátz előre nem láthatta azt az elakadást, a' mellybe ez a' hely, sok száz esztendők' múltával is, annyi becsületes és tudós embert keverni fog, kik olly szívesen akarnák azt az Író, a' ki illy szépen ír deakul, és a' kit az ifjúság' kezébe nem adni nem igen lehet, az Epicuraeismus' útált szennyé-

től megmenteni *). Ez a kövér, fényes, jóltartott Epicúrusi disznó csak tréfa ugyan; látják azt azok a jó Urak: de olyat tréfából sem kellene mondani! — Meg kell vallanunk, Horáitz mind a mellett, hogy Morálja eléggé komoly, sok ízben gondolatlanka és szeles: a tréfákban-gazdag Maecenási ház, 's Augustus Császár maga, ki a dévajkodást nagyon is szeretete, e részben rajta keveset javíthattak; 's osztán a ki örmest tánczol, annak jó hegedülni. — „De nem nevezheté e magát ironiával épen úgy Epikúri nyáj' disznójának, mint Socrates magát a Plátó' Apológiájában 's más alkalmakban a' legtudatlanabb halandónak? — A' mentség nem volna olly felette rossz, csak azt mondhatnánk, hogy Horáitznak itt épen olly jó oka volt az ironiára, mint Socratesnek. De annak semmi nyoma nem látszik. Eggy szóval, ha a' Vir barbatissimusok a' mi Költőnknek semmi pajkosságot nem akarnak elnézni — a' mellyet tőlök különben várnia lehetne, tekintetbe vévén, hogy az Augustusok', Maecenások', Polliók', Lámiák', Messálak' rossz társaságokban holmi reá ragadhata — nem felejtvén a' csintalan Cynarát, és azt a' kedves Lalagét, a' kinek olly jól álla mind a' nevetés mind a' beszéd: úgy kénytelenek vagyunk őtet az ezek' ítéletek alá ereszteni, nevezzék Philosophiáját a' minek tudják 's a' minek tetszik, ő pedig lakoljon bohóskodásaiért a' mint érdemli.

Azonban az olly Olvasók' kedvékért, a' kik nem eléggé ismereteseek a' Régiekkel, hogy e' tréfa' savát olly kedves - csípősségűnek találják, a' mint azt Tibull fogta találni, légyen szabad ezekhez eggy két

---

*) Meibóm nem tud magán és rajta különben segíteni, mint ugy hogy a' porcum helyett parcum olvastat. Való, hogy így a' tréfának vége van, de az ember (a' mint ő hiszi) megmarad becsületében.

szót vetni. Az Epicuraea Philosophia, mely a' gyönyör' (voluptas, $\eta\delta\ \eta\delta$, németül Wollust) szóval élt azon Ideál' megjegyzésére, a' melybe a' Bölcs' boldogságát helyezteté, ezen egy szó miatt közönséges gyűlölséget talált Rómában. A' Rómaiak utálták ezt a' szót, 's erkölcsaiknek legiszonyatosbb romlottságában is nem akartak azoknak tetszeni, a' kik jobb öseiknek érzéseiktől 's legalább nyelvektől egészen elfajultak. Általán fogva nekik az Epicuraeus annyi volt, mint vallástalan, erkölcstelen ember; 's Cicerónak heveskedései 's némelly ezen időben élt fő Rómaiak' feslett életek, kik (hogy nekik is legyen valamelly Philosophiájok) magokat az Epicúrus' követőjinek akarák tartatni, megerősíték e' hibás és igazságtalan vélekedésben. Augustusnak idejében ugyan sok holmi szelídebb fényben nézetett mint azelőtt; de az a' képzemény, a' melyet a' Rómaiak egy Epicuraeus felől csináltak, megmaradt még most is; 's ámbár azok, a' kik jobb nevelést kaptak, 's iskolájakat Athénben végeztek, jól tudták mi vagyon a' dologban: a' szót még is, legalább tréfából, úgy vették, a' hogy a' közönséges életben vétetett. Midőn tehát Horátz, hogy Tibullnak dévajkodva azt mondhassa, hogy őtet a' falun - mulatás miatt kövérebben, gömbelyegebben fogja találni mint volt, magát egy neki-szokott Dilogiával, Epicúri disznónak nevezi, az consequentia nélkül van a' Sectára nézve mondva; mert ez a' uevezet az ő ajakin semmi nem leheté egyéb, mint a' tudatlanság' állításának egy oldalvást tett csúfolása; de magára nézve is consequentia nélkül, mert, ezen benevola fassio miatt*) egy hajszálnyival sem vala inkább Epicuraeus, mint Cicero, midőn a' maga jókedvű barátjának Paetusnak ezt írta: Illa mea, quae so-

---

*) Brucker és mások azt a' legkomolybb értelemben önkénytt tett vallás gyanánt veszik.

lebas antea laudare: „o hominem facilem! o hospitem non gravem!“ abierunt. In Epicurinos adversarii nostri castra conjecimus. Ep. ad Famil. L. IX. 20. „Azon magasztalásait, mellyekkel eddig kívánságaimnak kevéssé volt felől itélni szoktál volt, azoknak vége van. Én az a' vendég, a' kit olly könnyű látni, a' ki mindennel megelégszik, többé nem vagyok. Ellenségemnek Epicúrnak seregébe szöktem - által, barátom Pae-tus! Nem mintha heves buzgóságomban annyira mentem volna, mint ennek az iskolának ismeretes fejei: most elejénte elégnek tartjuk azt a' jóízlést és csinos-ságot keresni, mellyet te is gyakorlottál, míg erszé-nyed jól állott. Várj olly vendéget tehát bennem, a' ki sokat tud emésztetni, és a' ki a' sok évés' theoriá-jában már nevezetes előmenetelt teve.“ — Szomorú dolog a' Cicerókra 's Horátságokra nézve, ha ollyan Olvasójik vannak, a' kiknek elébb meg kell mondani, mi a' tréfa: de az olly Olvasók a' kik tréfát sem nem értenek sem tőrni nem tudnak, még inkább járják-meg. Orvosaikkal kellene szólaniok a' dolog eránt.

ÖTÖDIK LEVÉL.

MANLIUS TORQUATUSHOZ.

BEVEZETÉS.

Az a' Torquátus, a' kihez ez a' barátságos vacso-rára hívás íratott, azon Lúcius Manlius Torquátus,

fija lehet, kinek Consulsága alatt (A. V. 689.) Horátz világra jöve; 's kétség kívül épen az, a' kit a' IV. Könyv 7-dik Ódája arra buzdít, hogy használja jobban az életet. Eredetét a' Róma legrégibb és legnemesebb házainak egyikéből vette, 's a' nagy Beszédtartók' számába számláltatott. Horátz ezen szerencsés tulajdonai mellett lelke' tisztasága felől is magasztalja :

Cum semel occideris, et de te splendida Minos
Fecerit arbitria,
Non, Torquate, genus, non te facundia, non te
Restituet pietas.

Sermójinak 10-dikében azon barátjai között említi nevét, a' kiknek javallások az ő dicsőség' szeretetének teljesen elég; 's ez olly cím, mellynek érdeme a' legsebbe emlékekkel felér.

Az Aristippi Morál, mellyet Horátz ezen Meghívó Levelében félig játszva félig komolyan feldolgozott, az ő barátjának eggy épen ellenkező gyengeségét látszik megérinteni; 's ez csaknem a' bizonyosságig hág, ha arra emlékezünk, hogy az a' neme a' boldonságnak — kaczagó maradék' kedvéért fősvénykedni — mellyet ezen Epistolában fedd, az említett Ódában is, noha ott csak szelíden, illettetik, és ha azt

Ha Archiás által készült ágyszékekkel (1),
'S kevés tálból álló közszerű étkekkel
Meg tudsz elégedni, Torquátus, én mára
Hívlak, 's napnyugotig várlak vacsorára (2).
Bort itten barátod csak ollyat köszön rád,
A' millyet Minturnae' 's Petrínium' tája ad;
'S azt, a' mi akkor lett asztali itala,
Midőn Taurus másod ízben Consul vala (3).

vesszük hozzá, hogy ez a' Torquátus (a' mennyiro kinyomozhatám) utolsó vala nemzetében, a' kiról a' Történet 's a' más Írók emlékeznek. Mert a' Torquati Asprenates más familiát csináltak, 's csak Augustustól nyerték e' nevet. Sueton. in Aug. c. 45.

Egyéberánt ez az Epistola annnyival kedvesebb lehet a' mi Költőnk' Olvasóji előtt, mert ebben ötet, úgy szólván, házi-öltözetében látjuk itt, 's közepette a' maga rideg háztartásának. Öröm ötet látni itt, mint van gondja minden kicsinységre, 's mint kevélykedik csaknem burgeresen a' maga abrosza', tálai' 's kantáji tisztaságával. Ezek azok a' vonások a' mellyeket Plutarch olly nagy gonddal szedegetett-öszvé, és a' mellyek által előttünk Biographiáját és Hőseit megkedvelteti. Nem tudom, mennyin fognak e' részben velem sympathisálni; de előttem az ő erkölceinek ez az egygyűűsége, ez a' házi érzék, az az öröme a' Költőnek, hogy barátjait egy kisded vacsorával láthatja, hogy magát ebben a' pompát és gazdagságot nem ismerő házban olly gazdagnak, olly boldognak leli, 's az a' vídámság, melly ezt az érzést végig-önti az egész Levelen — mind ezek előttem az ő morális characterét szebb fényben látatják, mint minden egyéb, a' mit egy szakálas Philosophus dogmatisáló vagy neki-tüzesedett tónjában fogott volna mondhatni.

Si potes Archiacis conviva recumbere lectis,
Nec modica coenare times olus omne patella:
Supremo te sole domi, Torquate, manebo.
Vina bibes iterum Tauro diffusa palustres
Inter Minturnas, Sinues sanunque Petrinum.

Ha tenéked jobb van, légyen benne részem,
Ha nincs, leljen nálad kedvet az én készem.
Rendben van már minden elfogadásodra;
Tűzhelyem' edénye tündöklék számodra.
Hagyj-fel a' híg gonddal és Moschus' ügyével (4),
És a' pénzre-vágyás' több gyászos perével.
Minthogy holnap Caesar' öröminnepére
Virradunk, az éjjel szívünk' tetszésére
Szabad lesz mulatnunk nyájasan magunkat,
'S reggel, míg akarjuk, nyujtanunk álmunkat (5).
Mit nyernék, tennék szert bár Croesus' kincsére,
Ha nem fordíthatnám éltem' örömére.
A' fősvény közlelről rokon a' kábához,
Mert örökösiért mostoha magához.
Én hát mától fogva vígan fogok élni,
A' bort, a' virágot nem fogom kímélni.
Mondjon bár a' világ szelesnek, bohónak,
Ha a' bort megvetjük, mit mondhatunk jónak?
A' szívről 's a' nyelvről az a' zárt leveszi,
A' reménység' álmát valósággá teszi;
Vitézzé lesz tőle a' rest, bátortalan,
Vígga az elcsüggedt, bölccsé az oktalan.
Melly selypnek nem pereg a' kancsónál nyelve?
Melly holt szegény nincsen thrónusra emelve?
Tőlem sokat ne várj, de annyit tehetek,
'S teszek is örömet, hogy a' készülétek
Mutassanak nálam szíves tiszteletre;
Kés, kalán ne adjon okot csömörletre,
Tál, tányér ne lászon fényből fogyatkozást,
'S ne legyünk olyakkal, kik a' barátkozást

Sin melius quid habes, arcesse, vel imperium fer.
Iamdudum splendet focus, et tibi munda supellex.
Mitte leves spes, et certamina divitiarum,
Et Moschi causam: cras nato Caesare festus
Dat veniam somnumque dies; impune licebit
Aestivam sermone benigno tendere noctem.
Quo mihi, fortuna si non conceditur uti?
Parcus ob haeredis curam nimiumque severus
Assidet insano. Potare et spargere flores
Incipiam, patiarque vel inconsultus haberi.
Quid non ebrietas designat? operta recludit;
Spes iubet esse ratas; in proelia trudit inertem;
Sollicitis animis onus eximit; addocet artes:
Fecundi calices quem non fecere disertum?
Contracta quem non in paupertate solutum?
Haec ego procurare et idoneus imperor, et non
Invitus: ne turpe toral, ne sordida mappa
Corruget nares, ne non et cantharus et lanx

Fecsegő nyelvekkel el tudnák árulni;
 Öszve-illő szívek fognak párosulni.
 Butrát, Septiciúst, 's ha más nem hívta már,
 Vagy Szépjénél reá jobb mulatság nem vár,
 Sabínust, reményilem társaiddá tenni ⁽⁶⁾;
 Árnyéknak ^{a)} is eggynél többnek fog hely lenni.
 De nagyon sok nem kell, mert ha szorunkodunk
 Tudjuk, hogy egymásnak alkalmatlankodunk. ^{b)}
 Te hanyad magaddal jössz, add értésemre,
 Tedd félre dolgodat szíves kérésemre;
 'S míg Cliensed elől strázsálja házatad,
 Lopd'-ki a' hátulsó kis ajtón magadat.

MAGYARÁZATOK.

(1) Archiás asztalos Mester, kit Horátz itt történetből a' késő maradékokig általráncczigált magával, a' mint látszik, csak közönséges munkákat szokott vala készíteni. A' czifra, ezüst vagy elefántcsont lábú asztalok 's nyugvó - székek Rómában közönségesek voltak a' gazdagoknál és a' kik gazdagoknak akartak tetszeni. A' mi Költőnk' házában minden olyan volt, a' millyet az ő környülményei kívántak, 's ő nem szégyellé, hogy nála sem elefántcsont, sem aranyozás nem csillogott. (Ód. II. 18).

---

a) Így neveztettek a' hívatlan személyek, kiket, mint jó barátait, a' fő Vendég magával hozott.

b) Horátz a' dolgot nevezi, mint a' Rómaiak több esetekben szokták volt. Az illendőség nálunk azt tenni tilalmazza.

Ostendat tibi te ; ne fidos inter amicos

Sit, qui dicta foras eliminet ; ut coëat par •

Iungaturque pari. Butram tibi, Septiciumque,

Et nisi coena prior potiorque puella Sabinum

Detinet, assumam : locus est et pluribus umbris ;

Sed nimis arcta premunt olidae convivja caprae.

Tu, quotus esse velis, rescribe ; et rebus omissis,

Atria servantem postico falle clientem.

(2) Az asztalhoz-ülésnek, melyet a' Rómaiak coena névvel neveztek, ideje post nonam volt, az az, a' mai óra-számlálás szerént dél után háromkor. vagy négykor. Hogy Horátz a' maga nagy-úr vendégét nap' lementekorra hívja, vagy inkább hogy addig akar utána várákozni, nem onnan jó, a' mint Baxter hiszi, hogy igen frugális asztalt akara terítetni számára: hanem egyedül onnan, mert ennek idő kellett általesni dolgain, 's az egész éjt vígaságban készültek eltölteni.

(3) Hogy Horátz a' maga barátját, minden megtevédés' elhárítása végett, előre tudósítja, millyen bor fog elébe tétetni, megzavarta a' Commentátorokat. Lambin és Cruquius azt húzzák-ki annak mind helyéről mind idejéről, hogy a' bor alkalmasan rossz lehetett: ellenben Baxter és Gessner úgy hiszik, hogy az legalább Falernusi bor volt, melly Italiának akkori jobb levei közt első helyet foglalal-el. Mert, ha Sinuessa a' Massicus (más nevével Falernus) hegy alatt feküdt, 's az egész táj a' hegynek ezen oldalán Minturnae felé a ger Falernus nevet visele, úgy a'

Minturnae és Sinuessa között termet bort Falerni bornak leheté venni, ha ezek között legjobb nem volt is. Chorographiai ismeretünk e' részben hiányosabb mint hogy ezt a' fontos Oenologiai kérdést eldőljethetnék. De minden környülményekből azt gyaníthatni, hogy Horátz a' maga italát azért characterisálta ennyi gondossággal, hogy barátja a' vendéglés' közepszerűségéből kedvetlen következtetést ne vonjon a' borra. Mert hogy Horátz egy Manliust rossz borral készült légyen jól tartani, azt velünk semmi Commentátor nem hitetheti - el. 'S a' bornak idejéről sem mondhatunk olly kedvetlent, a' mint Lambín és Cruquius tétet - fel. Mert a' szerint, a' mit Horátztól tudunk, az Statílius Taurusnak második Consulátusában, az az 728. vonatott kantákra, következésképen e' Levél' irásakor legalább hat esztendő volt; pedig hat esztendő az Itáliai borokra nézve, kivált a' mellyek itt teremnek, szép időcske.

(4) Ez a' Moschus, egy régi Scholiasta' megjegyzése szerint, Pergamusi híres Rhetor vala. Méregkeveréssel vádoltatott, 's ezen nyakszegő perében Asinius Pollio és a' mi Torquatusunk segedelmével élt.

(5) Az az innep, mellynek előestvését Horátz v'g vacsorával akará megülni, as Istenek közzé — késett Július Caesar' születési napja volt, egy nap, melly egy régi Scholiasta' bizonyítása szerint a' Quintilis (Július) holnap' Idusán nagy pompával szokott vala innepeltetni *). Ekkor minden munka megszűnt, 's Torquátnak ideje volt egy nyári éjt socraticus poharak közt végig csevegni. Mert hogy Horátz, mind a' mellett hogy itt a' részegségnek egy humoristicum Elogiumot tart (mellyben a' tréfa mellett sok való

---

*) Ha így, Caesar'nak nevezetes napjai voltak az Idusok: a' Júliusin született, a' Mártusin veszett-el. K.

is van) a' maga vendégeit földig készült volna itatni, az olly feltétel volna, melyet nem szükség megczáfolnunk.

(6) Azon Vendégeknek neveik a' kiket itt Horátz vacsorára hívott, az ő írásaiban más helyt elő nem fordulnak, 's innen azt lehet hinnünk, hogy egyedül Torquátusnak kedvéért hívtak. A' Cruquius' Scholiastája, a' ki Butrát leánynak tekinti 's Brútának nevezi, 's az újabbak, kik Septiciust Septimává változtatták el, sokat engedtek imaginatiójoknak. Én a' legszámosabb kéziratok' olvasását 's a' legértelmesebb Commentátorokat követtem. Butrának és Septiciusnak személyeik ismeretlenek, neveik nem. Mert az utóbbikat (Bentleynek jegyzése szerint) némelly régi Íróknál feltalálni, az elsőbbet pedig Gruternél egy Felülíráson. Ha az a' Sabinus Tyró, a' ki Maecénnek Κοινηστικα név alatt egy Költeményt ajánla - be a' kertészkedésről, és a' kiról az egy Plínus (XIX, 10.) emlékezik, az volt, a' ki felől itt szó vagyon, nem mondhatjuk, de gyanítani szabad. De akár ki volt legyen, téve van róla, hogy caractere ismeretlen ne maradjon. A' nisi coena prior, potiorque puella Sabinum detinet, az embert úgy festi előnkbe, mintha vele és a' szép Cynarával Horátznál együtt vacsoráltunk volna.

HATODIK LEVÉL.

NUMÍCIUSHOZ.

BEVEZETÉS.

A' jelen való Levél azoknak számokba tartozik, a' mellyeknek az úgy nevezettekkel semmi hasonlatossága nincs azon felül, hogy egy bizonyos személyhez szólanak, bérekesztések egy Ajánlom-magamat, 's minden gond, minden mesterség és methodus nélkül vannak írva, egészen a' szerént, a' hogy gondolat és kifejezés önkénytt tolakodtak az Író' tollába. Nem egyéb mint versekbe-szedett beszélgetés, melly épen illy jól, 's még jobban, a' mi Költők' Sermóji az az Satyráji között is elállhatott volna. Miért intézé Horátz ezen Értekezését Numíciushoz, kit sem a' Történetek nem ismernek, sem a' mi Írónk más helytt nem említ, nem érthetni a' tartalomból. Numícius ugyan egy régi Patriciusi nemzet' neve volt, 's a' mi emberünk ennek egyik tagja lehetett; de úgy látszik, nem szült elhíresedett fiaikat, 's rég olta homályba süllyede. Mert a' Történet egy ötszáz évnél hosszabb időszakban, tudtomra, csak két Numíciust nevez; Titus Numícius Priscust, ki (Petav. Doctr. Temp. II. p. 314). 285ben Consul volt, és Numícius Thermust, ki Claudius vagy Néró alatt Praetorságot viselte, és ezen utóbbik által a' maga kedves Tigellínusa'

gyűlölségének feláldoztatott. (Tacit. Annal. L. XVI. c. 20.)

Illy környülmények között szabad lévén magunkon a' képzelődés által segítenünk, azt a' Numíciust, a' kivel a' mi Költőnk itt szónak áll, úgy képzelem magamnak, mint egy oly embert, a' ki nohasem ösei-nek tekintetek, sem személyes érdem, sem pénz és birtok nélkül nem volt valamelly nevezetes roll' ját-szására meghíva, egy illy időben a' hol sok ember szerencsét csinált, nem akara hátul maradni, de nem egészen jutott még tisztára magával, mint fogjon a' dolghoz. Az embernek néha voltak szempillantásai, a' melyekben azt lehetett volna hinni felőle, hogy ő is Philosophus, örömet petyegett, a' mint tőle kitelheték, Morált, sajnálkozva beszélte hogy a' hajdani jobb idők már nincsenek, 's nagy kedvet mutatott arra, hogy ő ugyan magát az özönnel el nem kaptja. De viszont ő is gyarló embernek érzé magát, örömet akara módis embernek tartatni, szerette a' szép Mesterségeket, a' szép lyánykákat, 's más egyéb szép portékákat; a' hiúság' és nagyra - vágyás' pillantataiban eszébe jutott, hogy ötszáz és előtt neki is volt egy Consuli méltóság által ragyogó atyja, 's több eff. 'S mikor osztán olly házakba lépe, a' hol csillogott a' sok arany; a' sok ébur, a' legdrágább bútor és a' Graeciai Mesterek' remekjei; vagy mikor meghallá hogy egy tegnap - szülte jámbor speculatio vagy valamelly gazdag házasság által emberré tette magát; vagy ha azt látta hogy egy jó - maga - forma legény a' Nép' kedvezése által curúlis méltóságra emelkedett: eggyyszerre megint az az érzés, lepte - meg, hogy az a' magasztalt Bölcsesség, a' világnak minden Philosophiájával, valóságos bolondság; és hogy akármit mond ez, csak ugyan nem tréfa dolog, fényes házat tart-hatni, mindennel bírni, 's két garádiccsal feljebb mint az egész hátra - való világ egy elefántcsonttal kiczif-

rált karszéken audientziát osztogathatni. Ez az örök ingás a' két egymással ellenkező extrémum közt a' nyavalyás Numíciusnak azt a' bizonytalan charactert adá, hogy soha sem tudta igazán mit akar, hogy mindenben csak fél valami volt, 's végtére is egyenesen azért nem lehetett boldog, mert el nem tudta magát az egyik vagy másik útra szánni. Horátz tehát megkönyörüle a' gubón, 's egy kis philosophiai leczke alá fogta, által akarván vele látatni — de a' mit az emberek általlátni vagy nem tudnak, vagy nem akarnak — hogy ha boldogok akarunk lenni, szükség hogy magunkat megértsük, egyik vagy másik fél mellé álljunk, a' mellett tántorgás nélkül megmaradjunk, és így a' mik lenni akarunk, egészen legyünk, vagy minden praetensionokról holdoggá lehetni 's eszes és értelmes lénynek neveztetni általjában le kell mondanunk.

Ha meg nem tévedek, ez a' kulcs a' jelen való Epistolához; 's így egészen elesik az a' botránkozató, a' mi az ebben előmleni látszó morális Scepticismusból, mely merő Socratica Irónia, eredhetne. Nem

Tartós boldogságot akarsz e találni?

Legjobb mód, barátom, Semmit nem csudálni ⁽¹⁾.
Azok, a' kik a' nap' 's hold' fogyatkozását,
A' nagy csillagzatok' 's idők' változását
Borzadozás nélkül merészlik szemlélni ⁽²⁾,
Csekélyebb dolgokról mint fognak ítélni?
Mit gondolsz; a' földi 's tengeri kincseket,
A' köz-néptől nyert hírt 's egyéb kegyelmeket ⁽³⁾,
'S valami a' kábák' szívét kecsegteti,
Az ilyenek' szeme mikép' tekintheti?
A' ki képzelt rossztól fél, 's azért gyötrődik,
Az a' csudálóval egy bajban sinlődik.

mondja Horátz, hogy mind eggy, akár a' Mimnermus' Philosophiájával tartsunk, akár azon becsületes emberekével, a' kiknek asztalaik ad Janum Medium állottak, akár azokkal, a' kik mindent csudálnak és óhajtanak a' mi salyog, akár azokkal, a' kik fejeket tisztán és józanon 's szíveket szabadon igyekeznek fenn-tartani. Ő csak ezt mondja: Válasszd az eggyikét, 's tarts a' mellett! Mert jobb ha azon törvény szerint gondolkozol és élsz, a' mellyet szorosan megvizsgálván természetedhez legalkalmazhatóbbnak találtál, mintha ma így gondolkozol, holnap amúgy, hogy ma becsülöd a' mit tegnap semminektekintettél, hogy holnap megbánod a' mit ma cselekvél, 's így ezen örök habzás miatt semmi nyugalmat, semmi éldelletet nem lelsz.—Nem tudom, nem bántom e meg ezt a' Numiciust azon ideám által, mellyet róla magamnak itt csináltam: de hogy a' világ tele van illy Numiciusokkal, azt tudom; és így azt is értem, hogy nem Horátzban lesz a' hiba, ha ezen Epistolája senkit sem teend bölcsebbé.

Nil admirari prope res est una, Numici,

Solaque, quae possit facere et servare beatum.

Hunc solem, et stellas, et decedentia certis

Tempora momentis, sunt, qui formidine nulla

Imbuti spectent: quid censes munera terrae?

Quid maris extremos Arabas ditantis et Indos?

Ludicra quid, plausus, et amici dona Quiritis?

Quo spectanda modo, quo sensu credis et ore?

Mind a' kettőt tündér kísértet zavarja.
Szívedet akár bú akár öröm marja,
Akár ollyat kívánsz, a' mit sorsod nem ad,
Akár félsz hogy vesztessz, mind egy a' nyavalyád.
Mit tesz a' dologhoz, bár szíved' félelme,
Bár reménye, légyen életed' gyötrelme?

A' Bölcs vak, az Igaz igazságtalan lesz,
Ha még jót is ez vagy amaz felesleg tesz.
Menj, bámúlj már reá a' drága kövekre,
Csudáld az ó márványt 's ezüstöt, mellyekre
A' Művész életet öntött vésőjével;
Imádd Tyrus' gyolcsát, Corinthus' érczével (4)!
Kérkedjél, hogy ezer szem néz figyelmezve,
Ha Gyűlésben szólasz, elsők közt helyhezve.
Virradtától fogva mind estig szüntelen'
Lakjál a' Fórumon, ne hogy olly nemtelen,
Mint Mútus, szert tegyen gazdagabb mátkára,
'S helyetted ő legyen méltó a' csudára.
Mert ki mérsékelje bosszús indulatját,
Mikor maga felett egy pórfajzatot lát?
Képtelenség! Mérged akármit fog tenni,
Az idő hatalmán erőt nem tud venni:
Az, valamit akar, a' porból felemel,
'S porba dönt, a' mi ma bámulást érdemel.
'S ha bátor Appius' útja 's Agrippának (5)
Oszlopi legfőbbnek téged mutatnának,
Néked is (a' sorsnak ki tehet ellene?)
Núma 's Ancus után költöznöd kellene.

Ha hát, mint betegnek, bajod 's fájdalomad nagy,
Keress Orvost, míg még orvosolható vagy.

Qui timet his adversa, fere miratur eodem,
Quo cupiens, pacto: pavor est utrobique molestus,
Improvisa simul species exterret utrumque.
Gaudeat, an doleat; cupiat, metuatne; quid ad rem,
Si, quicquid vidit melius peiusve sua spe,
Difixis oculis, animoque et corpore torpet?
Insani sapiens nomen ferat, aequus iniqui,
Vltra quam satis est, virtutem si petat ipsam.
I nunc, argentum et marmor vetus, aeraque et
Suspice, cum gemmis Tyrios mirare colores: (artes
Gaude, quod spectant oculi te mille loquentem:
Gnavus mane forum, et vespertinus pete tectum;
Ne plus frumenti dotalibus emetat agris
Mutus, et, indignum! quod sit peioribus ortus,
Hic tibi sit potius, quam tu mirabilis illi.
Quicquid sub terra est, in apricum proferet aetas,
Defodiet condetque nitentia; cum bene notum
Porticus Agrippae, et via te conspexerit Appi,
Ire tamen restat, Numa quo devenit et Ancus.

Vágysz e (ki nem vágyna ?) boldog ember lenni?
 Ha azzá egyedül a' Virtus tud tenni:
 Tagadd - meg magadat, ma fogj vele kezet,
 Buzgón 's híven kövessd, valamerre vezet.
 Ha neked a' Virtus nem más, mint pusztá szó,
 'S a' szent liget nem szent, csak tüzelni való ⁽⁶⁾:
 Rajta, bocsássd szélnek minden vitorládát
 Te kössd - ki elsőben a' partra gályádat.
 Siess, ne hagyjd szállni Róma' Zsidójira,
 A' mi hasznót ígér Chalcedon 's Cibra ⁽⁷⁾.
 Csináld kerekszámra első milliódát,
 Osztán a' másikat, ne nyugtassd hajódat,
 Míg harmadiknak is nem jutsz bírására:
 Még jobb, ha szert tehetsz négyszeres summára.
 A' pénz, melly királyként bírja e' világot,
 Szerez hitelt, rangot, gazdag házasságot,
 Suádát rá - bájolja bár melly selyp ajakra,
 'S Vénusi szépséget ruház a' rutakra.
 Rabszolgákkal gazdag, de pénznek dolgában ^{a)}
 Holt szegény a' Király Cappadóciában.
 Te ne úgy, hanem vágyj Lucullus sorsára,
 Ki, midőn a' Praetor a' Játszók' számára
 Egykor tőle kölcsön száz bársonykontöst kért,
 Sokallta, de annyit, a' mennyi lesz, ígért,
 Hogy mit adhat, számba veteti, fogadta;
 'S csak hamar azután azt a' választ adta,

---

a) Mert minden lakosa ennek a' földnek rabszolga volt. Pénzzé tehetné volna tehát őket; de a' Cappadoxok olly rossz hírből voltak, hogy velek nem lehetett semmit nyerni.

Si latus aut renes morbo tentantur acuto ,
 Quaere fugam morbi. Vis recte vivere? quis non?
 Si virtus hoc una potest dare, fortis omissis
 Hoc age deliciis. Virtutem verba putes, ut
 Lucum ligna? cave ne portus occupet alter:
 Ne Cibyratica, ne Bithyna negotia perdas;
 Mille talenta rotundentur; totidem altera porro, et
 Tertia succedant, et quae pars quadret acervum.
 Scilicet uxorem cum dote, fidemque, et amicos,
 Et genus et formam regina pecunia donat:
 Ac bene nummatum decorat Suadela, Venusque.
 Mancipiis locuples eget aeris Cappadocum rex:
 Ne fueris hic tu. Chlamydes Lucullus, ut aiunt,
 Si posset centum scenae praebere rogatus, (bebo,
 Qui possum tot? ait: tamen et quaeram, et, quod ha-
 Mittam: post paulo scribit, sibi millia quinque
 Esse domi chlamydum; partem, vel tolleret omnes.
 Exilis domus est, ubi non et multa supersunt,

Hogy nála ötezer köntös találtatik,
Vigyenek - el annyit, a' mi kívántatik.
Szegény ház, a' hol nincs kelletlen portéka,
'S tolvajnak 's cselédnek lehet martaléka.

Ha tehát a' kincs ad néked boldogságot,
Ne kímélj érette semmi fáradságot:
Ha pedig azt véljük az Szerencse - fija
Kinek a' nép hírt, fényt, 's polczot ad bírnia,
Vásároljunk szolgát a' ki mindeneket
Ismér a' városban, 's tud minden neveket ⁽⁸⁾;
Hogy az útczán velünk tisztünket tudassa,
Kezünket majd ennek, majd annak nyujtassa,
'S így suttogjon: „Ez itt 's amott mindent tehet,
Amaz a' Gyűlésben veszedelmes lehet,
A' fő polczot adja a' kinek akarja,
'S ha kell, a' Consult is székéből kimarja“.
Hajts térdet, mosolyogj nyájasan mindennek,
Mondd annak: „Kedves Úr!“ mondd: ennek
Ha az boldog, kinek van rakott asztala: (Édesem!
Rajta! minden napnak már kora hajnala
Lásson ott, hol bőven kap enni 's inni szánk;
Halásszunk, vadásszunk, hogy kiki nézzen ránk,
Mint Gargilius is kedvet abban lele,
Hogy sok szolgát, kutyát 's fegyvert vivén vele,
A' tömött piaczon pompával 's lármával
Méne végig reggel az egész csordával,
'S estve is a' népnek így lön értésére
Hogy pénzen - vett disznót visz haza öszvére ⁽⁹⁾.
Szűnet nélkül tartson vendégeskedésünk,
Terhelt hassal legyen mindennap' fürdésünk.

Et dominum fallunt, et prosunt furibus. Ergo,
 Si res sola potest facere et servare beatum,
 Hoc primus repetas opus, hoc postremus omittas.
 Si fortunatum species et gratia praestat;
 Mercemur servum, qui dictet nomina, laevum
 Qui fodicet latus, et cogat trans pondera dextram
 Porrigere: Hic multum in Fabia valet, ille Velina;
 Cui libet, is fasces dabit, eripietque curule,
 Cui volet, importunus ebur: frater, pater, adde;
 Vt cuique est aetas, ita quemque facetus adopta.
 Si, bene qui coenat, bene vivit, lucet, eamus,
 Quo ducet gula: piscemur, venemur; ut olim
 Gargilius, qui mane plagas, venabula, servos
 Differtum transire forum populumque iubebat,
 Vnus ut e multis populo spectante referret
 Emtum mulus aprum. Crudi tumidique lavemur,
 Quid deceat, quid non, obliti, Caerite cera

Feledjünk tekintni az illendőségre ;
 Úgy sem tehetünk szert semmi dicsőségre :
 Mi már Ulyssesnek hajós - népe lettünk ,
 'S Circe' italából bővséges részt vettünk. (10).

Ha végre úgy ítélsz , mint Mimnermus mond-
 Hogy tréfa 's szerelem a' Bölcsnek fő gondja : (Ja,
 Tréfáld - el éltedet, szedd a' szerelemnek
 Virágit valahol legszebbek teremnek.

Isten hozzád ! Ha tudsz jobb tanácsot adni ,
 Közöld ; ha pedig nem , légy kész szót fogadni.

MAGYARÁZATOK.

(1) Lambínnak tudós Tárháza ezen Epistola' magyarázásában sok segedelemmel van szolgálatomra. Az ő olvasottsága vagy az ő Collectaneáji ötlet nem egygy hamar hagyják csűrben, midőn Horátz egy szót vagy mondást ejt, melly valamelly görög Philosophus' vagy Poeta' mondására emlékeztetheti. Övé maradjon tehát az az egész dicsőség, melly Pythagorásnak 's Plátónak itt következő citatiojából reám hárámolhatna, 's egyedül az alkalmaztatás az, a' mellyhez jusomat tartom. Tudnillik Pythagorás (a' szerént a' mit Plutarch mond a' maga περί αρετων 'stbb. című Értekezésében) azt vallá maga felől, hogy ő a' Philosophiának köszöni, hogy semmit nem csudál. Ellenben Plátó, kit Cicero a' Philosophusok' Istenének nevez, világosan ezt mondja a' maga Theaetétusában: Nincs Bölcshez illőbb szenvedelem mint csudálkozni, mert minden bölcselkedésnek a' csudálkozás a' kezdete. Mint fér - öszve itt a' kettő? Úgy tetszik nekem, igen jól. Világos dolog hogy a' két Philosophus egymásnak nem mond ellene. Az egyyike Csudálkozás által fog munkájához, a' má-

Digni, remigium vitiosum Ithacensis Ulyssei,

Cui potior patria fuit interdicta voluptas.

Si, Mimnermus uti censet, sine amoren iocisque

Nil est iucundum; vivas in amore iocisque.

Vive, vale: si quid novisti rectius istis,

Candidus imperti; si non, his utere mecum.

sik a' Nem - csudáláson szűn - meg. Amazt a' Csudálkozás ingerli a' dolog' megtekintésére, vizsgálására, megfejtésére; 's mihelytt azt igazán ismeri, 's érti, hogy és miért olyan a' dolog a' millyen: azt is érti, hogy minekutána annak lennie kellett, így kellett lennie. Ezen munkálkodás alatt kihal a' Csudálkozás — a' hogy az ifjú' szenvedelme halna - ki ha előtte imádvá - szeretett lánykáját felbonczolná. 'S az a' ki e lébb merő csudáló vala, azon ponton áll immost, a' hol Pythagorás a' maga Philosophiájával véget ért. Az az eggy, a' mit ennek szemére lehetne lobbantani (mint-hogy az *Αυτος εφη* — Ő m o n d o t t a — nálunk többé semmit nem nyom) abban áll, hogy ő a' maga isméreteinek határát a' Természet' és Mesterség' határává látszik tenni akarni; mert e' kettőnek nem vala abban legkisebb vétke, hogyha neki, végét érven éltenek, semmi csudálni - valója nem maradt.

De az épen nem volna szép, ha tovább akarnánk eggy szóval játszani, hogy Citatumokkal és Erudítióval kérkedhessünk. — Midőn Plátó a' Csudálást (*το θαυμαζειν*) philosophusi ösztönnek nevezi, egészen egyebet ért a' szó alatt, mint midőn Horátz az emberek'

boldogságát attól függeszti-fel hogy semmit ne csudáljanak. A' Plátói Csudálás olyan mint a' Plátói Szerelem, melyet sem tanítani, sem mással akármeddig szerrel közleni nem lehet. A' Természet által kell erre organizálva 's érzékítve lenni, 's illy szerencsésen organizálva, illy tisztán érzékítve kevés halandó van. Ellenben a' Csudálkozás, a' melytől bennünket Horátz eltilt, és a' melyből a' Bölcsesség meggyógyít, az a' szenvedelem, a' mellyel a' gyermekek, és kifogás nélkül minden ember a' ki eszére nézve gyermek maradt, tudatlanságok és érzékiségek miatt, mindent bámúlnak a' mi ragyog, a' mi tarka, a' mi szokatlan, 's a' mi az ő szemeikben dicső 's megérdemli hogy óhajtassék; 's minthogy ez az indulat öbennek nem azt a' nemes törekedést támasztja, hogy a' dolgot vizsgálják, hanem csak arra ingerli hogy a' mit látnak, magokévá tehessék: világos, hogy semmit nem csudálni az ember' nyugalma és sorsával való megelégedésére felette idvezséges, és, feltéven hogy az a' bölcseségnek érett gyümölcse, 's nem az érzéketlenség' és tompaság' mechanica munkája, legalább azon esztendőkből, a' mellyekben az Epistola' Írójával együtt annak Magyarázója vagyon, felette óhaj-tandó állapot.

Végre csak mintegy elmenve azt kell megjegyzennem, hogy egy még fenntebb 's philosophusibb értelemben a' Semmit nem csudálni (*οὐδὲν θαυμάζειν*) az Aristippusi Philosophiának egyik talpköve volt, melly (a' mint az 1. Levélhez bővebben elmondánk) a' Bölcs' boldogságát a' Lélek' független voltában keresé, 's így világos ellensége a' szenvedelmeknek, ha azok egy vagy más tárgynak határtalan hatalmat engednek rajtunk.

(2) Az égi testeknek, a' nap és holdbeli fogyatkozásoknak 's minden meteoronnak babonás rettegése, az a' képzelődésbeli kórság volt, melly minden régi

nemzetet, a' Rómaid nem kevésbé mint a' legsivatagabb barbarusokat, fogva tartá, és a' mellyben ezek az országlás' Religiója által, politikai okokra nézve, fogva tartatának. Mert a' Görögök és Rómaiak nem is kérdék: „haszabad e a' népet, saját javára, orrán vezetni?“ 's hogyha valaki nekik ezt a' kérdést tette volna, azt fogták volna felelet helyett tőle kérdeni: „ha szabad e a' keserű orvosság' csészéjét annak szélein mézzel megkenni?“ a) — A' Római Történet-Irók, a' mint minden előtt tudva vagyon, tele vannak az illy példakkal. Augustus alatt, kinek korában az Irreligió egy bizonyos classisban olly közönséges vala mint a' miénkben, a' babona a' nagy sereg közt úgy uralkodott, mint annakelőtte, 's maga Augustus sem volt ment a' gyengeségnek ezen symptomájitól *). Egy Cométa, egy elsötétedés a' napban vagy holdban, egy karika a' nap körül, egy tüzes golyó melly az egen végig reppent, elégséges vala a' népet reszkető várásban tartani, hogy a' hazát nagy szerencsétlenség fogja érni. A' Philosophusokat physikai 's astronomiai ismereteik védték ezen képzelődésbeli bajoktól, de a' helyett az a' másik baj érte, hogy azon jó lelkek által, a' kik hitben inkább akarnak sokat bírni és tenni mint keveset, vallástalan embereknek kiáltatának - ki. Azonban Horátnak épen nem vala szándéka, hogy rajtok e' miatt, a' mint Torrentius hiszi, szúrást tegyen. Az ő syllogismusa κατ' ανθρωπον van szöve, a' nagyról a' kicsinyre: Az olly férjfinak, a' ki magát a' napot, e' hatalmas és rettentő Istenséget a' föld' lakóji' sze-

---

a) De hát ha az Orvos a' mérég' csészéjét kenné-meg mézzel, 's még neheztelne, hogy a' mérget orvosságnak nem nézik, holott ő mondja hogy a' mérég — orvosság? K.

*) Ha komornika reggel jobb lábára a' bal cipőt találta adni, Augustus azt igen gonosz előjelnak (ut dirum) nézte. Sueton. in Aug. c. 92.

meikben! hideg vérrel 's teljes nyugalomban tudja látni, melly kicsinyek, melly gyermekesek az ilyen' szemeiben a' leghevesbb emberi szenvedelmek' tárgyai? Melly hanyagsággal fog ez nézhetni egy rakás aranyat, egy csillogó kövekkel megrakott 's nagy gyönggyel körülfont metellát, 's a' sokaság' tapsait, melyet egy Gladiátor, egy Kötéltánczos még hangsúlyosabban nyér - el mint a' legnagyobb érdemű hazafi!

(3) Ámbár eléggé tudva vagyom, hogy Augustus azon nagy változtatásban a' mellyet a' Róma' alkotmányának adott, a' régi Republicai épület' egész homlokfalát továbbá is meghagyta: mindazáltal kiki feladhat azon hogy Horátz azt ezen Levélben mindennütt úgy festi, mintha fél századdal élt volna hamarabb. A' legfelsőbb Méltóságok a' hazában neki a *mici dona Quiritis*; minden a' nép' kedvezésétől függ, 's a' legkevésbb tekintetű polgár még annyi hatalommal 's befolyással bír, hogy ez 's amaz, a' ki felől ezt alig tehetné - fel az ember, a' vokсок' sokaságát a' Comitiumokban annak adhatja, a' kinek akarja. Caesar Augustus és az ő mindent túlhaladó hatalma 's befolyása felől ott annyira nincsen szó, mintha akkor olyan valaki nem is volt volna. Csudálkozom hogy ezt a' világos békétlenkedést a' dolog' akkori folyamatjokkal egy Commentátor sem sejtette - meg. Nekem az erősebben ötlött szemembe, mint hogy annak hihető okát nyomozni elkerülhettem volna; 's úgy hiszem, hogy a' göcs a' köz dolgoknak itt következő előterjesztése által, azon időben a' mikor ez a' Levél írva volt, igen hihetőleg engedi magát megfejtetni.

Octaviánus, nyugodalmas birtokába jutván az Antonius' halála által a' legteltesebb Autokrátiának a' Római nagy bírodalomban, egy ravasz plán szerint, mellyet Abbé de la Bléterie (*Mémoires de Litterature. T. XXXI. p. 234. és a' követk. Kötetekben*) igen jól fejteget, vissza - adott a' Tanácsnak és Népnek minden

tőlök vett Triumvirális hatalmat, 's Rómát ezen lépése által elaltatta, és legalább egy rövid pillantáig, a' régi Szabadság teljes birtokába vissza-helyezte. A' Tanács, mellynek legnagyobb része az ő teremtéseiből állott, 's a' Nép, melly őtet a' szeretet leghevesebb elbódulásával szerette, ezen Szabadsággal nem élt egyéb célra, mint hogy azt ennek a' szeretett Uralkodónak ismét és egyszerre vissza akará adni. De Octavian, vagy új neve szerént, Augustus, érzette, hogy a' Monarchai hatalmat, szívének legforróbb kívánságát, nem tanácsos illy iramló alapra építeni, 's okosabbnak tartotta, hogy annak minden részeit egymás után adassa magának; ekkor tehát, hosszas ellenkezése után, a' Tribúnusi hatalmon kívül, mellyet már bírt, csak a' Consulit vállalta-fel, 's a' szokás-ként, csak esztendőre, a' Vezérit pedig tízre, 's azon világos kikötés mellett, hogy ezt még elébb le fogja tenni, ha a' neki-esett Tartományok hamarabb csendességre juttathatnak.

Ezen idő oltá úgy látszott, hogy Rómában minden a' maga törvény által kiszabott útján megyen, hogy a' Tanács a' maga hajdani tekintetébe, a' Nép a' maga jusaiba vissza-állítatott. Ez úgy tartá a' maga Comítiumait mint a' Scípiók' és Aemíliusok' idejében, 's maga választá Tribúnusait, Aediliseit, Praetorait és Consulait; egy szóval a' Rómaiak úgy hitték hogy ők még is Rómaiak, 's Augustusban, ki a' scéna megett az árnyékjátéknak minden színeit kezében tartotta, az ő Szabadságoknak Védistenét, a' béke' 's a' köz boldogság' Vissza-állítóját nézték.

De fel lehet e tenni, hogy a' félénk Augustus hitte volna, hogy a' Rómaiak' szeme mindég vakon marad, 's ezt a' vastag illusiót végre meg ne sejtsek? hogy az ő polgártársai fel ne józanodjanak e' veszedelmes mámborból, 's végre ne lássák, hogy az az ember a' ki a' Tanács' Fejedelme' méltóságát, 's a' Tribunu-

sét, a' Consulét, az Imperátorét minden körülírás nélkül a' maga személyében egyesítette, mindent tehet az Országlásban a' mit akar; hogy a' Republica csak türes szó, és hogy a' Tanácsnok Cájus Octáviusz' és az Átia asszonyság' kedves gyermeke, királyi czím nélkül, épen úgy király Róma, Itália és az egész Birodalom felett, mint a' Cappadociai Király az a' maga martalékjain?

Az illy reflexio veszedelmes lehetett volna, ha azt elhűlt vérrel tették volna a' Rómaiak. Augustusnak tehát egy új lépést kelle tenni, újabb szemfényvesztéssel kellett több erőt adnia az illúciónak. 'S ha szerencsés lehetne annyira vinni a' dolgot, hogy a' Rómaiak új tapasztalások által kézzel foghatólag győztethetnének - meg az eránt, hogy az ő őseiknek hajdani szabadságok rájuk nézve nem szerencse többé, 's így okosabban nem bánhatnak mintha a' köz jó igazgatását olly szelíd és bölcs Fejedelem' kezében teszik-le, a' millyennek Augustus bizonyította magát a' Triumviratus' vége olta: úgy azt hitte ('s meg nem csalta magát ezen hitében) hogy a' még határtalanabb, szélesbb - kiterjedésű hatalom is, mint a' mellyel már bírt, kedvetlén és gyűlöletes nem lehet.

Erre nézve 731ben a' kilencz év olta meg nem szakadva viselt Consuli méltóságot nyilván letette; 's az az idea, a' mellyet a' Rómaiak a' Consulatussal öszvekötének, még mindég olly nagy volt, hogy Augustus ezen méltóság letétele után, mind a' mellett, hogy a' Republicának, sok más címek alatt, Ura maradt, a' magányi rendbe látszott vissza - lépettnék. A' Várost a' ragadó nyavalyák, a' Tiberis' kiömlése 's a' gabona' megfogyatkozása nagy inségbe ejték, 's a' Rómaiak megbánták, hogy a' jó Caesar' elbúcsuzását elfogadták, 's vétkeket az isteni Augustus eránt azzal igyekeztek helyre hozni, hogy erőszakkal reá-tolják a' mindenkori Dictátorság' legfőbb hatalmát.

De Augustus nem feledé, mi történt az ő nagy bátyjával, 's a' szempillantási felhevülésnek ezt a' munkáját olly móddal tolta - el magától, melly őt még inkább tevé bálványává a' Népeknek. Ezzel együtt nem rázhatá - le magáról, 's lerázni nem is akarta, azt a' kármentést, a' mellyet neki azért a' Nép erőszakkal ajánlott; de, hogy megmutassa, melly igen szíven fekszik, hogy a' haza' szabadsága a' neki nyújtott hatalmak által öszve ne szoríttassék, egy keresett ok' ürüje alatt 732ben oda hagyá Italiát, 's három évig múlta Siciliában, Graeciában és Asiában, 's ezt azért, hogy a' Római Név' Majestását ennek a' széles kiterjedésű Országnak Tartományaiiban és az idegen Népek közt olly fényben tartsa - fenn, melly egy úttal az ő saját fényét is megalapítsa, 's a' világot nem hagyá kétségben, hogy annak tulajdonképen ki az ura.

Ezen három év, a' midőn Róma meg vala fosztva az ő jelenlététől, és mintegy magára hagyatott, bizonyos tekintetekben az utolsó időknek nézethetik, mellyekben a' világ' Urai még szabadoknak képzelheték magokat; 's az idegen, a' világnak ezen anyavárosában, meg nem fogta volna sejteni magától azon változásokat, a' mellyek itt huszonöt év olta véghezmentek. Augustusnak titkos céljai voltak, miért nem akarta légyen őket a' Szabadságnak ezen képzeletében megháborítani; 's az ő egész maga viselete a' Város' belső dolgaira nézve ezen távollét alatt *) megmagyarázhatatlan volna, ha azt nem vennénk - fel, hogy ő Rómának lakosait egyedül azért hagyá magokra, hogy megmutassa nekik, melly kevésbé lehetnek - el nélküle. A' következés igazlá Politikáját, 's teljesen elérte a' mit óhajtott, a' nélkül hogy legkisebbet látszott volna erte fáradni.

---

*) de la Blétérie III. Mémoire sur la nature du gouvernement Romain, T. XL. des Mém. de Litter. p. 233.

A' Rómaiak, kik már régen elfelejték a' törvények' tisztelete által határok közt tartatni magokat, olly szilajssággal 's zenebonásan viselék magokat a' Comitiumi Gyűlés alatt 's a' legfőbb hivatalok' megválasztásakor, hogy a' Város, factiókra szakadozva, több ízben igen veszedelmes zendülések által rázattatott-meg. De olly nagy vala e' pillantásokban a' Szabadság' bírásának áttatása, hogy a' midőn eggy bizonyos Egnatius Flaccus egyedül a' Nép' kedvezése által, melyet ez mint Aedilis nyere-meg, minden rend ellen Praetorra leve, 's mingyárt ezen szolgálatja elmúltával ugyan e' szer által erővel Consullá akará magát tétetni, 's azon lázadási scénákkal, a' mellyeket ezek az ő törvénytelen lépései okoztak, nem gondolt, — az akkori Consul Sentius Saturninus e' vakmerőségeknek olly méltósággal álla ellent, melly méltó vala a' régi időkhez (Vellej. II. c. 92.) 's kimondá, hogy ha Egnatius meg fog is választatni, ő azt soha sem hagyandja helybe, 's felőle Jelentést tenni soha nem fog; — hogy épen ez a' Saturnínus a' Quaestúrara vágyókat, kiket ő érdemtelenségek miatt kirekesztett vala, és a' kik mind a' mellett meg nem szűntek a' Nép' kedvét keresni, a' régi Respublica' Fejeinek méltóságában azon büntetésekkel (consularis vindicta) ijesztette-meg, a' mellyre neki Consuli hivatala hatalmat adott; — és hogy a' Tanács, a' midőn az Egnatius' cimborája erőszakokra vetemedett, Saturnínusnak a' régi idők' szokása szerint parancsolatot ada: videret consul, ne quid respublica detrimenti capiat.

E' fáctumok, úgy hiszem, bizonyítják hogy sem a' nép, sem Egnatius, sem Saturnín, sem a' Tanács nem emlékezett, midőn így bána, hogy nekik Urok van. A' csalódás ugyan az illy heves convulsiók után nem tarthata sokáig; de elég hogy még néhány évig tartott, és minthogy ez a' Levél, Bentleynek hitelt érdemlő számlálása szerint 735 előtt nem vala írva:

az eddig-mondottakból alkalmasan világos, miként szólhata Horátnak a' Nép mindent - tehető kedve felől a' szerént, a' hogy kevés esztendőkkel később már nem fogott volna illeni. Akkor a' midőn így szóla, kifejezései illének azokhoz a' mik az ő szemei előtt történtek; 's akár azt vesszük, hogy ő is meg vala csalva a' Szabadságnak azon szemfényvesztése által, a' mellyel Augustus a' Rómaiakat a' maga nagyra - vágyása' plánjainak végre - hajtására horgozta: akár azt ('s ez hihetőbb) hogy ő megsejtette melly menetelt tézen ez a' fortélyos istentelen: mind az egyik mind a' másik esetben az a' kifejezés a' mellyel itt élt, olyan vala, a' millyet az idő kívánt, — 's ez az, a' mit én ezen historiai fejtegetés által bém bizonyítani igyekeztem.

(4) Horátnak itt egygyüvé fogja, a' min az akkori gazdagok leginkább kapkodtak. Az ő pompájok 's vesztegetések a' nagyárú ezüstedényekben felülhalad minden képzeletet. Egy pár század előtt még olly kevés ezüst vala Rómában, hogy a' legfőbb lakosok egymástól kölcsönöztek azt, midőn vendégséget ütöttek. Ezek a' Rómaiak, ezek igen atyafiságosan élnek egymás között, mondák egykor a' Carthágói Követek: mi itt számos házaknál ebédlénk, 's mindenütt azon-egy ezüstön. (Plinius a' Term. Hist. XXXIII. c. 11.) — De a' miolta Scípió Africánus a' Carthágó és Numantia zsákmányait 's Lúcius Scípió a' Nagy Antiochusét Rómába hozta által, a' dolog nagyon megváltozott, 's most egy Római Nagynak tábláján és Crendenz-asztalain több aranyat 's ezüstöt leheté látni, mint a' mit annakelőtte az egész Respublicában találhattak volna. Most vetélkedtek egymással kinek van több és szebb, 's dühök annyira ment, hogy az Akagras' és Mys' míveiken, még minekutána az idő mind eltörlötte is rajtok a' véső' nyomait, maga a' Művész' neve sok arannyal fizettetett. Már Lúcius Cras-

susnak voltak ezüst edényei, melyeknek fontja száz hatvanhat tallérával vásároltatott, 's egy pár, Mentor aranyműves által készített pohara, melyet ez a híres Beszédtartó négyezer tallérnál drágább áron vett. Valamivel később két pohár kiálló figurákkal, Zopirusnak munkája, ötezer talléron költ. Az edények nagyságában is tovább 's meg tovább ment a' bujálkodás, míg Drusillánus Rotundus, Libertusa Claudiusnak, addig vitte féktelenségét, hogy egy ötszáz fontot nyomó tálat öntetett, 's nyolcz kisebbet ötven fontúakat, 's e' miatt műhelyt kelle építtetnie. Az arany edényeknél még becsesbbek voltak azok a' kannák és egyéb művek, a' melyeket nevezetes régi Mesterek az úgy nevezett Corinthi érczből készíttettek; 's az akkori idők elegáns Uraik valami nagyot kerestek abban, hogy ezen munkákhoz értenek, 's kitalálják mellyikét melly Mester készítette; noha abban képzelődések legtöbbet tett *).

A' Rómaiak a' drága köveken, az Onyx poharakban domború képekkel, a' gyémánton és gyöngyökön azolta kezdenek kapni, a' midőn Pompéjus Mithridatesen triumphált, 's kevés idő alatt a' bujálkodásnak azon grádicsára lépett, a' mellyre határt nem ismerő luxusoknak minden egyéb nemei. Arany ágyakat 's drága kövekkel kirakott bútort kelle bírni (a' mint Seneca mondja, Ep. 110.) hogy valaki a' közönségesnél feljebb emelkedjék. Az ekkor ismert drágább ivóedények közt vala egy, a' melyet Murrhínának neveztek, és a' mellyet azok után a' miket erről Plinius 's a' tudós Salmasius mond, porzellánnak tartatunk **). Annyi bizonyos, hogy ezek a' Murrhínák

---

*) Mihi major pars eorum simulare eam scientiam videtur ad segregandos se a caeteris magis, quam intelligere aliquid ibi subtilius. Plin. XXXIV. c. 2. Mint ma is szokása az illyeknek.

**) Exerc. Plinian. p. 114. conf. Mariette, Recueil des Pierres grav. du Cab. du Roi. p. 218. seq.

drágább áron költek az aranyból. Petronius Arbiter, arra kényszerítetvén Néro által, hogy a' világból kotrodjék ki, hogy ezt a' Tyránnt a' maga hátra - marandandó birtoka' legszebb darabjától megfoszthassa, darabokra törte egy ilyen fazekát (trulla murrhina), melly tizenkétezer tallérnél drágább árú volt. — Ez az őrzöngés ideje természetesen felette nagy különbözésben állott azon régiebbekkel, a' midőn a' haza' legelső férjfiái Campániai cserépből ettek; a' midőn Aelius Catus Consul az Aetoliai Követek által neki ajándéku' küldött ezüst edényt (ezek ötet cseréptál mellett találák) ezeknek vissza küldötte; és a' midőn maga Scípio Africánus, a' ki a' maga Carthagói triumphja alatt négyszáz hetvenezer font ezüstöt vive a' Capitóliumba, csak harminczkét font ezüstöt hagyta maradékainak (Plin. XXXIII. c. 11.) és még is az akkoriak' mértékek szerint, úgy hala-meg mint gazdag ember.

(5) Marcus Vipsanius Agrippa, az a' férjfi, a' kinek Augustus a' maga nagyságát köszönheté, és a' ki elvévén az ő leányát Júliát, második emberré leve Rómában — egy alacsony születésű, de annál fenntebb lelkű férjfi, 's Senecának ítélete szerint (Epist. 94.) mind azoknak számokban, a' kik a' polgári háború által nagyokká lettek, az az egy, a' ki illyenné a' haza' javára lett. Ez az Agrippa a' Várost sok díszes épületek által tette ékessé, inkább mint akárki más előtte, és utána (De Benef. 32.) *). Ha Augustus azt mondhatá maga felől, hogy ő Rómát fából épülve találta, 's márványból épülve hagyta hátra, úgy abban Agrippa tette a' legtöbbet. Az itt említett Porticus nyilván az a' pompás tornácz lesz, a' mellyel Augustusnak ez a' veje az általa (Agrippa által) 727ben

---

*) Az isteni Colosseumról Seneca még nem tudhata sem mit.

alkotott Pantheont (ma Maria Rotonda) építette. Ez a' tornác, és a' hozzá tartozó Área vala az a' hely, a' hol a' Római nagy-világ öszve gyülekezett: a' hogy a' Via Appia vala az az út, a' hol kikocsizni szerettek, hihetőleg azért, mert minden Római utak között ez volt a' legszélesebb és legszebb, és mivel a' legtöbb Nagyoknak a' szép Campaniában vala jószágok, 's ez az út arra vive.

(6) *Virtutem verba putas, ut lucum ligna?* Nekem úgy látszik, igen világos az, hogy Horátz itt az akkori szabad gondolkozásnak személyében szól, kik előtt egy Isteneknek szentelt régi liget (*lucus*) nem vala egyéb mint fák, az az olly erdő mint minden más erdő; noha a' vallástisztelők ezeket szenteknek nézték, és e' miatt az illy liget' szent homályába borzadással 's félelemmel léptek. Az illyeknek, minthogy azt vagdalni nem vala szabad, természetesen sűrűbbnek, hívesebbnek, sötétebbnek kelle lennie mint a' közönséges erdő lenni szokott, 's igen alkalmasnak arra, hogy azt a' borzadozó érzést támassza, mellyet valamelly Istenség' titkos jelenlétének tulajdonítottak. — Horátz, úgy hiszem, e' két *praedicátumot*: „a' rényt üres szónak, 's a' ligetet csak erdőnek tekinteni“ egyenesen azért teszi egygyüvé, mert közönségesen az, a' ki rényt nem hiszen, Religiót sem hiszen; a' ki pedig egyikét sem hiszi a' kettőnek, vagy egy magával rosszúl egybe-szótt ember, vagy nem ismerhet főbb jót mint a' gazdagságot, melly neki mindent adhat egyebet, a' minek az ő szemében becse van. Ez az a' mit Horátz mondani akar, és a' mivel, a' mint ugyan én gondolom, igen sokat mondott.

(7) Mit érte Horátz ezen Cibyrái 's Bithyniai foglalatosságokon (*negotia*), az eránt bennünket az ő Magyarázóji alkalmasan homályban hagynak. Cibyra város felől ugyan egy külön Értekezést hagyta Abbé

Belley (Mém. de Litter. XXXIX. p. 378.); de neki itt csak némelly Cibyrai pénzek' magyarázására van gondja, 's' a' mi Költőnknek e' helyéről nem is emlékezik. Ez a' Város jóval előbb már mint a' hogy Római hatalom alá juta, a' nevezetesekek közzé' számíltathatott, 's' most még inkább leve az, midőn olly Ítéző-szék' helyévé téteték, mellyhez huszonöt más város, 's' ezek között Laodicéa is. Abbé Belley azt mondatja Strábóval (a' XIII. Könyv' végében), hogy sok jövedelmet vont a' maga vasbányájából; de Strábó egy szóval sem mond többet mint azt, hogy Cibyrának az a' szerencséje van, hogy ott szép vésett Munkák készülnek vasból. Az Athenaeus' Sophisták' Vendégségében az eggyik Vendég azt mondja, hogy a' Cibyrai sódar semmit sem enged a' Galliaiaknak, 's' Belley ebből is azt huzza-ki, hogy Cibyra nevezetes kereskedést űzött a' sódarokkal. De ha ez a' commerce nem volt volna is olly considerable, hihető marad mindég, hogy Cibyra eggyike volt a' legelső rendű Kereskedő-Városoknak Kis-Azsiának azon részében, melly akkor Provincia Asia nevet visele, 's' Bithyniával azon Tartományok közzé' számíttatott, mellyeknek igazgatását Augustus a' Tanácsra bízta volt, és így a' mellyek Provinciae Senatoriae névvel neveztettek. Ez a' két Tartomány nevezetes részét tette a' Kis-Azsiának, 's' a' Bithyniai Igazgatáshoz tartozó Városok, Chalcedon, Apamea, Astacus, Prusa, Nicomedia, Olbia, Heraklea, Amasiris, Cimoilis, Sinope, mellyek egyetemben részent a' Thraciai Bosporus, részent a' Pontus Euxínus mellett feküdtek, ugyan-annyi Kereskedő piaczkok voltak, 's' itt mentek véghez azok a' vevések, adások 's' szállítások, a' mellyeket ezen időkbén a' Fekete-Tengeren szokás vala tenni. Itt tehát tágas mező nyílt a' Római Speculánsoknak, kik az által gazdagodtak-meg, hogy az Országnek a' Provinciákból begyűlni szokott jöve-

delmét kiarendálták, a' köz építések' munkáját megalkudták, 's a' Város' temérdek szükségeinek tárgyait a' világnak minden tájairól össze-gyűjtötték.

(8) Az a' Servus, a' ki azzal a' csudálandó adománnyal bírt, hogy egy olly nagyságú Városban a' millyen Róma vala, minden embert nevén tudá szólítani, Nomenclatornak neveztetett, 's igen szükséges bútor vala az olly Római Nagy' házánál, a' ki a' Nép' kedvezését kereste. Mert szokás lévén, hogy az első hivatalokra vágyók magokat a' legkisebb tekintetű polgároknak is tulajdon személyekben ajánlják, nékik barátságosan megszorongassák kezeiket, 's őket neveiken szólítsák: szükség volt, hogy a' Candidátust azon kimenései alatt mellyeket e' végre tett, olly Nomenclátor kísérje, a' ki neki megsugja, hogy azt a' Vargát, vagy azt a' Kovácsot kinek hívják, a' kit ez nyájasan akara köszönteni, és a' kik az által nagyon megtisztelve érzették magok, hogy őket egy illy nagy-úr olly közletről ismeri. De a' Nomenclátornak egész kötelessége nem ebben magában állott, mert úgy látom Senecából (Ep. 19. és de Benef. VI. 33.) hogy az akkori Nagyok akkor is rájuk szorultak, midőn azt akarák tudni, hogy az ő előszobájokba felgyülekezett sokaságban ezt 's amazt kinek hívják; hogy az ő tiszték volt számban tartani a' ház' barátjait és Clienseit, és hogy ollykor rájuk vala bízva, hogy melly vendégeket hívjanak. Megtörtént az is, hogy némelly enni-szerető a' végre is tartott Nomenclátort, hogy ez a' körülhordott éték felől tartson magyarázatokat *). De a' Nomenclatoroknak legkülönböesebb neme kérdésen kívül az volt, a' mellyeket a'

*) Plinius egy nagynemű austrigáról teszen említést, melyet a' Nomenclátor tridacnának kiálta-ki, mert olly nagy volt, hogy egyet háromszori belé harapással kelle megenni.
XXXII. 6.

Seneca' idejében bizonyos Calvisius Sabínus tartott. Ez az ember, mint akkor és még ma is sok hozzá-hasonlók, per fas et nefas kimondhatatlanul gazdaggá tévé magát; 's minthogy a' maga Opulentiájának ereje által azoknak számok közzé tartozott, a' kiknél egy bizonyos' nevelést szabad és kell feltenni, és a' kik annak alkalmával mutatni tartoznak, hogy ők is olvastak: szeretvén könnyen általesni a' dolgon, egy sereg görög szolgálkat vásárla-össze, kik közzül az egyik a' maga Homérját, a' másik a' maga Hesiodját, más kilencz a' kilencz Lyricust, egy szóval mindenike egy egy Író't könyv nélkül tanúla-még. Azon nap olta, a' hogy Calvisius ezt az eleven Bibliothécát maga körül össze-gyűjtötte, asztalánál meg nem lehetett a' csupa tudomány miatt maradni. Azonban még is kiki csudálta az ő szolgálait. Meghinném! monda Calvisius; elég sokamba is kerültek; négyezer találéromba' van a' tréfa! Egy szóval, a' mi embercsénk elhitette magával, hogy övéi lévén a' szolgálak, az is övé a' mi ezeknek fejekben vagyon; 's szerencsés volt azon gondolatja által, hogy most már, a' mi a' tudományos dolgokat illeti, nincs ember az egész Rómában annak Gazdagai közt, a' ki nyomába léphessen. (Senec. Ep. 27.)

(9) Ez a' kisedet kicsapintás egy bohó történetre czéloz, a' mivel Gargil, a' kérkedni-szerető, a' Római Publicumot megnevetteté, és a' melly a' mi Költőnknek annyira friss emlékezetében vala, hogy tollából csak kiesettnek képzeltehetik.

10) Mimnermus, eroticus Költő, Kolophoni születésű, 's egyidejű a' maga barátjával a' bölcs Solonnal, verseinek kedvessége miatt *λυσσαταδης* nevet kapott. Hermesianax, az ő földije, 's úgy Papja Eratónak mint ő, ötlet egyedül azon okból teszi az Elegia' feltalálójává, mert ezt a' Versnemet ő tette olly édes-zengésűvé, a' millyenné az válhat, és mivel ő éneklő

azon, minden mások előtt, a' szerelem' kínjait és örömeit. Az ő Költeményei semmit sem lehelltenek egyebet, 's egész élete e' két munkának vala, a' mint látszik, szentelve: szerelmet űzni, szerelmet énekelni. Minden kíványa ez volt:

Add, o Párka, hogy én gond nélkül hatvanig éljek,

'S akkoron éltémnek messd hamar el fonlát!

Sólon, a' ki még éltesebb korában rózsákat fűze, mint Anakreon, homlokára, ezt írta neki:

Kérj egyebet, 's mondd ezt: Oh hagyj, hagyj, nyolczvanig
élnem!

'S még hamar akkoron is, messd el a' fonlát.

De a' Párka megbüntette a' Költőt, a' ki, nem olly bölcs mint Solon, elmulasztta gondoskodni az élet' szép szakában a' télről. Idősebb leve hatvannál, 's még akkor is betegeskedett eggy szép Leány' sípos' szerelmében, kitől kevés köszönetet érdemlett.

HE TEDI K LEVÉ L.

MAECENÁSHOZ.

BEVEZETÉS.

Az én szemeimben szép és becses Horátnak leg-rövidebb Levelkéje is: de a' jelenvalóhoz a' maga nemében társainak egyikét sem merném hasonlítani. Ebben a' legnemesbb nyiltszívűség jelen-meg, a' legtet-

szöbbször kedv által, mint a' Gratiának könnyű keze által, a' legnyájasabb társasági tón' lepleibe öltöztetve; de az szerént öltöztetve, a' hogy a' Szépségnek illik, melly csak a' szokás ellen nem akar véteni, 's nem lél okot elrejtteni magát, 's így csak annyit fed-el a' mennyi arra szükség, hogy meztelensége által szemet ne bántson. Melly valóan el lehet mondani ezen Epistola felől, a' mit a' szeretetre-méltó Persius a' mi Költőnknek characterévé teszen:

Omne vafer vitium ridentis Flaccus amici

Tangit, et admissus circum praecordia ludit.

Olly Levél, a' millyet nekem egy Horáts írhatta egy Maecenáshoz: de úgy tetszik, hogy azt minden ő társainak neveken minden Maecenásokhoz írta.

Maecenas kétség kívül, roppant lakjának közepette is, mellynek toronynyi magasságából a' világ asszonyát annak teljes fényében maga körül elterülve szemlélheté, közepette a' maga gyönyörlehellő kertjeinek, 's fejedelmi asztala mellett is, — sokszor elúnta magát; a' mértéket túlhaladt boldogság egyik neme a' boldogtalanságnak, de talált a' szerencsének ez az elpuhult, elkényeződött, érzékeny fíja elég való 's képzelt okot a' kedvetlenségekre. Augustusnak elhűlése, mellyet mások talán még sem sejtettek, de a' mellyet ő maga mindég inkább látszott érzeni, minél bizonyosabb 's gyorsabb lépésekkel ez hágdosa azon maga nagyságáig, hol osztán a' Maecén' segédje nélkül is fenn tarthatá magát; egy hitves a' kívül, és a' ki nélkül lenni nem tudott; egy olly testnek nevedő gyengélkedései, a' melly az igen is puha élet természetes büntetéseit érzeni elkezdé; az álmatlanság, melly ötet annyira vitte, hogy messzére állított Symphoniák' lassan-enyésző zengése mellett, vagy mesterséges patakok' zuhanásai körül lopdosgasson egy rövid óranyi szendergést; egy minden nemei által az éldelléseknek ellankasztott lélek' üres volta,

mellyet az ő jól elhízlalt Parasítusai 's barátjai nem valának kipótolni képesek: mind ez igen megfoghatóvá teszi, hogy Maecenás gyakran kívánczozhatott olly kedves társalkodású embert látni maga körül, a' millyen a' maga ifjabb idejiben a' mi Költőnk vala neki, és hogy ez őtet a' kívánságnak azzal a' nyugtalanságával óhajtgatta magához, a' melly a' semmi mentségnek és gátlásnak engedni nem szokott Nagyokat gyötri. 'S mi mentségekkel is élhetett volna Horátz, a' ki a' legteljesebb függetlenségben élt? 's mint vonakodhatott ennek a' függetlenségnek egy részét annak áldozni-fel, a' kinek azt egyedül köszönheté?

Horátz kétség kívül mind ezt érzette, de szerencsétlenségére Maecénnek, neki sem hajlandóságai sem szükségei nem eggyeztethetének - öszve azzal, a' mit az ő nagy barátja óhajtott. Minél tovább haladt élete, annál több szükségét látá, hogy magával és magának élhessen, 's annál többbe kerültek neki azon áldozatok, mellyeket ifjabb korában könnyen nyújthatta, mert akkor a' mulatságok' szeretete neki gazdag kármentést ada azért a' mit veszte, a' Maecenás' házában. De most, midőn nem épen nagy bánkodással, ezt kelle mondania:

Non sum qualis eram bonae

Sub regno Cynarae,

most, midőn neki gyengélkedő egészsége a' falun-lakást, 's a' rendesebb Diétát javaslá; midőn neki az élet annál becsesbb vala minél sebesebben látta mintegy kezei között elszuhintani; most, minekutána vére el vala hűtve, 's az a' pusztaság, a' mellyet lelkében a' nagy világ' mulatkozásai hagyának, tágíthatatlanúl szükségévé tévé, hogy tulajdon módja szerint legyen boldog: — most erősebben érze ezen áldozatoknak súlyát 's terheességét, mint hogy azt tovább elviselhetné volna. El valának hervadva azok a' virágok, a' mellyekkel az ő lánczait körülfonák, 's most érzette hogy

azok a' lánczok vaslánczok, 's szabadságot szomjúzó lelke lerázá őket magáról. Egy szóval az áltatás' napjai oda voltak; 's bár melly igen óhajtott is mindent tenni azért, a' kit valaha olly nagyon szeretett, bár melly igen érzette is, hogy azt tenni neki csak hálából is tiszte: épen olly erősen érzé annak szükségét, hogy azt a' mivel magának tartozik, azzal a' mit tőle a' barátság kívánhat, egyenletbe hozza. A' Levél általtában, de kivált annak némelly helyei, azt hagyják feltennünk, hogy neki Maecén vagy egy Levelében, a' mellyre ez válaszképen íratott, vagy talán valamely közös barátjok által, valamit ollyat mondott, a' mi a' hálatalanság' vádjához hasonlíthata. Úgy tetszik nekünk, az a' melegség, a' mellyel magát e' czikely eránt magyarázza, megbizonyítja azt, hogy szíve tele volt, és hogy az eggy olly hánykódásában, mellyet el nem tudta csendesíteni, erősb kifejezésekben öntötte-ki magát, mint a' miket hidegebb vérrel választott volna. Az illyet az olly ember mint Horátz az ollyannak mint Maecén csak szívének nem akart feldagadásai közt, a' fellobbanásnak azon pillantatában mondhatá, a' hol szükségesnek látta, hogy vele magát semel pro semper tisztára tegye. Mert, ámbár azt neki egész elgyengüléssel és annyi kíméletekkel mondja, a' mennyit eggy nemes szív' elkeseredése akkor engedhet, midőn magunkat érdemetlenül érezzük bántatni: e' szavaiban: — „tégy próbára, ha úgy tetszik, 's vedd-vissza a' mit adál“ — annyi magaelszánását találhatjuk, hogy azt ön-maga is nagyon megbántónak fogta volna ismerhetni, ha kevésbbé volt volna elmelegedve.

Elégnek tartjuk kimutatni azon szempontot, a' mellyből ezen Epistolának nézetni kell, 's az Olvasónak engedjük azt a' gyönyörűséget, hogy a' maga elméléseit ezen intéseinkhez vethesse. Ezt a' mi Költőnknek eggy Epistolája sem érdemli inkább, mert, ha nagyon meg

nem tévedtem, az ő lelkének és szívének saját caractere egyikben sem nyomta-ki magát inkább, 's egyik sincs csiklandóbb fekvben írva. Az ő relatiója Maecenáshoz — mellytől, valljuk-meg, az ő életének egész szerencséje függött — itt igen nagy döcczenést szenved; így tovább nem maradhatának; 's minthogy a' dolog annyira jutott, hogy magyarázatokra kelle fakadniok: Horátz azon veszéllyel-teljes perczben látá magát, a' hol az ő morális caractere, kisikárlott világgal-bánásai, 's hátra - való napjainak egész sze-

A' midőn, Maecénás, tóled búcsút vettem;
Csak öt nap kések itt, olly fogadást tettem,
'S ím egy egész holnap, a' nyár' legszebb fele,
Éntőlem, hazugtól, a' falun eltele.
Pedig, ha óhajtasz nekem fris életet,
Szükség az is, hogy még azt a' kiméletet,
Mellyet ruháztál rám betegeskedőre,
Ruházzd betegségtől gondosan félőre,
Míg a' fige - érés a' Designátornak
Kedvetlen' munkát ad, 's divatot a' tornak ⁽¹⁾,
'S atyák - 's anyácskákkal rettegve várátja,
Nem lesz e magzatjok halál' áldozatja;
Míg a' Clienseket és Patrónusokat
Tüzelő buzgóság a' nyári bajokat
Hidegleléseknek seregével toldja,
És sok testamentom' pecsétjét feloldja.
'S alig fog elmúlni e' rossz idő tőlem,
A' tél tesz remetét, mint tudod, belőlem.
Mert ha ez havat hint Albának tájára
Költőd a' tengernek kél délibb partjára ⁽²⁾.
Ott kíméli magát, éjenként könyvet vesz,

rencséje, egyenlő mértékben eggy tú' hegyén ingottanak. Én úgy hiszem, hogy az a' szer, a' mellyel ő magát ezen nehézségek közzül kiszabadította, egyenlő mértékben csinál becsületet mind eszének, mind szívének, mind urbanitásának; noha nem lehet tagadni, hogy olly emberrel lévén dolga mint a' millyennek mi Maecént már ismerjük, kevésb veszélyben forgott itt, mint, hasonló környülmények közt, minden más-sal fogott volna, a' ki e' classisba tartozik.

Quinque dies tibi pollicitus me rure futurum,
 Sextilem totum mendax desideror. Atqui,
 Si me vivere vis recteque videre valentem,
 Quam mihi das aegro, dabis aegrotare timenti,
 Maecenas, veniam: dum ficus prima calorque
 Designatorem decorat lictoribus atris;
 Dum pueris omnis pater et matercula pallet;
 Officiosaque sedulitas, et opella forensis
 Adducit febres, et testamenta resignat.
 Quodsi bruma nives Albanis illinet agris,
 Ad mare descendet vates tuus, et sibi parcat,
 Contractusque leget; te, dulcis amice, reviset
 Cum Zephyris, si concedes, et hirundine prima.
 Non, quo more piris vesci Calaber iubet hospes,
 Tu me fecisti locupletem. Vescere sodes.
 Iam satis est. At tu quantumvis tolle. Benigne.

'S olvas sugorogva. De, ha még kedves lesz,
Az első fecskével kél Zephyr' szárnyára,
'S repül a' szeretett barát' látására.

Te nem úgy tetézel engem szívességgel,
Mint a' paraszt étet körtvét a' vendéggel;
„Egyék ked, jó koma!“ Már jól vagyok lakva.
„Tegye zsebjebe hát a' mi fel van rakva.“
Köszönöm. „Vegye ked, a' gyermek illyet vár.“
Ollyba tartom, mintha eltettem volna már.
„Lássa ked, nem nekünk gazdálkodik vele;
A' mi megmarad lesz disznók' cledele.“ —
A' tékozló csak azt adja barátjának,
'S a' buta, a' mi nem kedves ő magának;
'S az olly fáról, mellyet így szoktak ültetni,
Csak a' hálátlanság' gyümölcsét szedhetni (3).
A' Jó 's Bölcs szívesen szolgál a' Méltónak,
De azért a' fapénzt nem nézi valónak (4).
Érdemidhez én sem lehetek mostoha;
De ha el nem szabad jönnöm tőled soha,
Add vissza az ifjú' erős teteimeit,
'S félhomlokig lenőtt barna hajfürtjeit;
Cselekedd hogy most is szám' nyájas szólása
Édes, elmés legyen, tessék mosolygása,
'S illjék a' bor mellett szabadon tréfálnom,
'S a' pajkos Cinara' elszöktét sajnálnom (5).

Eggszer egy kis Eger egy hombár' oldala'
Hasadékan bebújt, 's hogy jól megtölt vala,
Vissza akar menni, szorúl, de hijában.
Egy Menyet, megsejtvén ezt a' kamarában,
Ekkép szól hozzája: Soványnak kell lenni,

Non invisa feres pueris munuscula parvis.
Tam teneor dono, quam si dimittar onustus.
Vt libet: haec porcis hodie comedenda relinquis.
Prodigus et stultus donat, quae spernit et odit.
Haec seges ingratos tulit, et feret omnibus annis.
Vir bonus et sapiens dignis ait esse paratus;
Nec tamen ignorat, quid distent aera lupinis.
Dignum praestabo me etiam pro laude merentis.
Quodsi me noles usquam discedere, reddes
Forte latus, nigros angusta fronte capillos;
Reddes dulce loqui; reddes ridere decorum, et
Inter vina fugam Cynarae moerere protervae.
Forte per angustam tenuis nitedula rimam
Repserat in cumeram frumenti; pastaque rursus
Ire foras pleno tendebat corpore frustra:
Cui mustela procul, Si vis, ait, effugere istinc,
Macra cavum repetes arctum, quem macra subisti.
Hac ego si compellor imagine, cuncta resigno:
Nec somnum plebis laudo, satur altitium, nec
Otia divitiis Arabum liberrima muto.
Saepe verecundum laudasti; rexque paterque
Audisti coram; nec verbo parcius absens:
Inspice, si possum donata reponere lactus.

A' mint előbb valál, ha ki akarsz menni. —
Ha ez engem példáz, mindent vissza adok;
Gondolkozásomhoz végig hív maradok.
Nem dicsérem, csupán csemegékkal telve,
Az al - sors' javait, mint sok gazdag' nyelve,
'S egész Arábia nem hódít kincsével,
Ha szabadságomnak jár ez vesztésével.
Tudod, nem volt vétkem büszkén fellengezni,
Királyom - 's Atyámnak szoktalak nevezni.
Kérd - vissza, ha tetszik, a' mit tőled vettem,
'S lássd - meg, máslelkűvé hogy még most sem
Jól szól a' nagytűró Ulysses' magzatja: (lettem.
Ithaka lovaknak sokát nem tarthatja,
Ott a' kopasz sziklák szűk legelőt adnak;
Tartsd ajándékodat, Atrides, magadnak.
Magad jobban tudod, mint én, hasznát venni.
A' kicsinynek kicsiny sorsban illik lenni.
Nem kívánom én már nagy Róma' pompáját,
Hanem csendes Tibur' 's Tarentum' szép táját (6).

Philippus, ama' fő ember, kinek neve
Törvénytudóink közt olly híressé leve (7),
A' Tanácsból egykor hogy haza jött délest (8),
Messze lévén a' ház, aggott lévén a' test,
Úntából egy Borbély' üres műhelyébe
Betekint, 's egy ember tün ottan szemébe,
Nem felette csinos, ki lágy henyéléssel
'S csendesen metélé körmét egy kis késsel.
Eredj, Demétrius (az Inasnak neve
Ez volt, a' ki mindent Urá' ízén teve),
Eredj, mond Philippus, kérdezzd - meg ki légyen?

Haud male Telemachus, proles patientis Vlyssæi:
Non est aptus equis Ithacæ locus; ut neque planis
Porrectus spatiis, neque multæ prodigus herbar:
Atride, magis apta tibi tua dona relinquam.
Parvum parva decent: mihi iam non regia Roma,
Sed vacuum Tibur placet, aut imbellè Tarentum.
Strenuus et fortis, causisque Philippus agendis
Clarus, ab officiis octavam circiter horam
Dum redit, atque, foro nimium distare Carinas,
Iam grandis natu queritur, conspexit, ut aiunt,
Abrasum quendam vacua tonsoris in umbra,
Cultello proprios purgantem leniter ungues.
Demetri (puer hic non laeve iussa Philippi
Accipiebat) abi, quaere, et refer: unde domo, quis,
Cuius fortunæ, quo sit patre, quove patrono.
It, redit et narrat: Vulteium, nomine Menam,
Praeconem, tenui censu, sine crimine notum;
Et properare loco, et cessare, et quaerere, et uti,
Gaudentem parvisque sodalibus, et lare certo,
Et ludis, et, post decisa negotia, Campo.

Ki' fíja ? melly sorsú ? honnét 's hova mégyen ?
 Az Inas fut, megjó, 's szavát így hallatja :
 Ez magát Vultéjus Ménának hívatja.
 Praeco, kevés adót fizet; egyéb képen
 Ismeretes madár, nem rossz madár épen.
 Ireg - forog, szerezh, 's ha van mit kiadni,
 Szeret hasonlókcal házánál vígadni;
 'S valahányszor végzi foglalatosságát,
 A' Szín 's Márs' mezeje teszi mulatságát. ⁽⁹⁾
 „Hogy bővebben jussak dolga' tudására,
 Térj-vissza, 's mondd, jöjjen hozzám vacsorára.“
 Alig hisz fülének Ména, álmélkodik;
 Valami lappang itt, ekkép gyanakodik,
 És nem-mel válaszol. „Hogyan? 's hát megvet-e?“
 Uram, vagy fél, vagy nincs hozzád tisztelete.
 Más reggel Vultéjust Philippus utjában
 Látja árulgatni egy kis boltocskában
 Óeska portékákat a' köznép' számára.
 Hozzá mégy, köszönti, áldást mond dolgára.
 Amaz menti magát szorgos munkájával,
 Hogy nem tisztelheté látogatásával,
 'S hogy most is későbbben találta meglátni.
 „Ha ma vendégem léssz, meg fogok bocsátni.“
 Parancsolhatsz velem. — „Délest elvárlak hát.
 Addig láss dolgodhoz. Kívánok jó munkát!“

Vacsora' idején ott terem; széltébe'
 Békever illetlent 's illót beszédébe;
 'S megtelvén, aludni haza kísértetik.
 Most már az ál horgot, mellyel itt lesetik,
 Az oktalan csuka önkénytt mohón nyeli,

Scitari libet ex ipso, quaecunque refers: dic
Ad coenam veniat. Non sane credere Mena:
Mirari secum tacitus. Quid multa? Benigne,
Respondet. Neget ille mihi? Negat improbus, et te
Negligit aut horret. Vulteium mane Philippus
Vilia vendentem tunicato scruta popello
Occupat, et salvere iubet prior. Ille Philippo
Excusare laborem, et mercenaria vincla,
Quod non mane domum venisset; denique, quod
Providisset eum. Sic ignovisse putato (non
Me tibi, si coenas hodie mecum. Vt libet. Ergo
Post nonam venies; nunc i, rem strenuus auge.
Vt ventum ad coenam est, dicenda tacenda locu-
Tandem dormitum dimittitur. Hic, ubi saepe (tus,
Occultum visus piscis decurrere ad hamum,
Mane cliens et iam certus conviva, iubetur
Rura suburbana indictis comes ire Latinis.
Impositus mannis, agrum coelumque Sabinum

Mindennap udvarol, 's magát vendégeli.
Egyszer, a' törvényes perek' nyugvásával⁽¹⁰⁾
Eggyet kell a' falun pihenni Urával. —
Melly öröm gyönyörű kocsin kirándulni!
Sabínum' szép egét nem gyózi bámulni ⁽¹¹⁾.

Neveti Philippus, 's hogy még több tréfának
Szerezhessen mezőt's nyugvó-helyt magának⁽¹²⁾
Félezer forinttal megajándékozza,
Felet kölcsön ígér, 's unszolva kínozza,
Vegyen egy jószágot. Megesik a' vásár.
'S, hogy ne terheljelek sok beszéddel, most már
A' Paraszt - Úr magát gazdakép' forgatja;
Föld, rét, szőlő minden szava 's gondolatja.
Vet, ültet, szilfákat plántál, lót, fut, fárad;
A' gondtól nem soká megvénül 's elszárad.
'S mit tesz utóbb, midőn meggyúlnek bajai,
Kecskéji hullanak, elvesznek juhai,
Sovány hasznót arat tenger munkájából,
Lova bénul, ökre kidől az igából?
Egy éjjel mérgesen fel-ül rossz lovára',
'S a' Consulárisnak nyargal udvarára.
Ez midőn meglátja szurtosan, szennyesen,
Kemény Gazda! úgy mond, illy rettenetesen
Magadnak magadat mért kell lehurczolni? —
Sőt, felel az, hahogy nem akarsz csúfolni,
Ne mondj jó Gazdának, mondj boldogtalannak;
Másnak igazsággal nem mondhatsz, mint annak.
'S szent Géníusodra 's áldó kezeidre ⁽¹³⁾,
'S házadat kegyesen őrző Istenidre
Kényszerítve kérlek, szánd - meg sok kínomat:
Ajándékozzd vissza előbbi sorsomat!

Non cessat laudare. Videt ridetque Philippus:

Et, sibi dum requiem, dum risus undique quaerit,

Dum septem donat sestertia, mutua septem

Promittit, persuadet, uti mercetur agellum.

Mercatur: ne te longis ambagibus ultra, (atque

Quam satis est, morer; ex nitido fit rusticus,

Sulcos et vineta crepat mera, praeparat ulmos,

Immoritur studiis, et amore senescit habendi.

Verum ubi oves furto, morbo periere capellae,

Spem mentita seges, bos est enectus arando,

Offensus damnis, media de nocte caballum

Arripit, iratusque Philippi tendit ad aedes. (lippus,

Quem simul aspexit scabrum intonsumque Phi-

Durus, ait, Vultei, nimis attentusque videris

Esse mihi. Pol, me miserum, patrone, vocares,

Si velles, inquit, verum mihi ponere nomen.

Quod te per Genium, dextramque Deosque Pena-

Obsecro et obtestor, vitae me redde priori. (tes

A' ki az új útnál jobbnak látja lenni
 A' régít, siessen korán vissza - menni.
 Jeles ama' köz szó, 's kétség hozzá nem fér:
 Ne nyujtózzék senki tovább mint leple ér.

MAGYARÁZATOK.

(1) Sextilis holnapban, melly később az ekkor uralkodott Caesar' nevéről Augustusnak nevezteték - el, Rómában veszedelmes hideglelések pusztították a' lakosokat. Minthogy ilyenkor a' temetésre - ügyelőknek, kik Designator nevet viseltek, legtöbb dolgok volt, Horátz őket dévajkodva első rangú Méltóságokká csinálja, 's a' felvett képhez képest, a' magok' Sírásójikat, kopórsó - vivőjiket Fekete - Lictorokká.

(2) Valaki Rómában lakott, vagy Patrónus vala, vagy Cliens. A' ki a' köznép közzé tartozott, rendszerént a' Patriciusok vagy (a' később időkben) akár-melley más Nagyok közzül Patrónusnak ismert valakit 's az illyet vagy maga választá ennek, vagy azért marada védelme alatt, mert szüléji is alatta voltak, mert a' Patronátus és Clientéla firól fira ment - által, A' Római Országlás legelső idejében semmi sem vala szentebb mint ez az öszvecsatlatás. A' Cliens bizonyos tekintetekben a' maga Patrónusa' pupillusának tekintetett; ő az országlás által vala ennek hűségére 's védelmére bízva, 's a' melly Gyám a' maga Cliensét akarva csalta - meg, az a' törvényeknek minden védelmétől meg vala fosztva, az az, a' szerént a' hogy a' Németek ma szólanak, szabadon volt hagyva mindennek, hogy lőjje, mint a' madarat, ha tetszik. Patronus, si clienti fraudem faxit, sacer esto, mond a' XII. Tábla' Törvénye. A' Patrónusnak köteleességében állott, Clienséért pert folytatni, azt minden

Qui semel adspexit, quantum dimissa petitis

Praestent, mature redeat, repetatque relictā.

Métiri se quemque suo modulo ac pede, verum est.

történhető bajában, jelen vagy távol léve, védeni, 's minden polgári elakadásaiban a' maga tekintete, tudománya, szószólása által, rövideden tanácsal és tettel, segíteni. Ezeknek helyébe viszont a' Clienseknek is kötelességek volt, erszényeket Patronusaikért, a' hol azt a' szükség 's azoknak dignitások kívánta, nem kímélni; ha hadi-foglyokká estek, vagy ha lyányaikat illendőleg ki nem készíthették, ha az atya birtok nélkül volt, segíni, 's több eff. Minden Szabadosok, gyermekeikkel 's ezeknek maradékaikkal, előbbi Uroknak, mint természeti Patrónusoknak, védelmek alatt éltek; 's azon időben, a' midőn a' mi Planetánknak ismért legnagyobb része (legalább Római aestimatio szerént) ezt a' csudálást-érdemlő Republicát urának vallotta, egész Városok és Tartományok méltónak nézték, hogy bizonyos házaknak vagy személyeknek clientelájába véssenek-fel.—A' többek között a' Clienseknek az is kötelességeik közzé tartozott, hogy Patrónusaiknak udvaroljanak. Reggel elmentenek házaikhoz, azt megköszönteni (salutare), egész seregben kísérték, midőn hivatalbeli dologban ment valaki, vagy a' Tanácsból házához vissza tért 's barátokat szerettek ennek, ha a' nagyobb Méltóságokat kereste. Eggy szóval számtalanok voltak azok az alkalmak a' melyekben a' kölcsönös tartozás és részvétel a' Patrónus és a' Cliens között mezőt talált.—Mind ez értenünk engedi, mit akart légyen itt jelenteni Horátz az officiosa sedulitas és opella forensis alatt, mely a' meleg

holnapokban olly sokba került a' külömben is igen forró - egű Rómában.

(3) A' hálátlanság tagadhatatlanúl útálatos véték: de van egy bizonyos neme a' jótételnek is, melly nem kevésbbé útálatos, és semmi hálát nem érdemel. Maecén ezen esetben látta volna magát, ha azt hitte volna, hogy egy olyan embert mint Horátz, a' kis és neki haszontalan Sabínus által, mellyet ennek ajándékozott, rabszolgájává vásárolta - meg, a' ki ezért, ha el akarja kerülni a' hálátlanság' vádját, egész existenciáját neki tartozik áldozni.

(4) Azt akarja mondani, *hogy a' barátságos szolgálatok és barátságos szolgálatok közt nagy a' külömbség. A' Bölcs érti mit kell 's miképen kell vissza - szolgálni, 's vannak esetek, mellyekben felszabadítja magát a' vissza - szolgálás köteleessége alól. — A' lupinum bab' neme volt, mellyel a' gyermekek pénz gyanánt játszottak.

(5) Az a' csintalan lyány, a' kiről itt szó vagyon, egyyike vala azoknak, a' kiket a' gazdagok, a' Görög és Római szokás szerint, vendégül hívának - meg, midőn az estét és éjt az öröm Isteneinek volt kedvek szentelni. A' mi Költőnk, a' ki ezt a' Cinarát egyykor szerette, (*quem scis immunem Cinarae placuisse rapaci. Ep. ad Villicum*) még akkor is gyönyörrel eltelve emlékezik erről, midőn már nem vala életben (*Od. IV. 13*). A' legnagyobb dicséret, a' mellyet ő az itt említett Dalban Lykének, egyy másik régi kedvesének, ad, az, hogy Cinara után ő volt a' legszebb leány Rómában; 's azon Dalában, a' hol a' Szerelem' Istennéjét arra kéri, hogy vele bánjon több irgalommal, ezt mondja, szomorú vissza - pillantással a' mult időkre.

Én már nem vagyok az, a' ki valék, midőn
A' jó Cinara bírt —

Az a' történet, a' mellyről Horáitz itt emlékezik, hihetőleg a' Maecén' házánál 's vacsorája mellett méno véghez; 's nem lehetetlen, hogy az a' csíny, a' mellyel a' pajkos Szép a' Szerelem és Bacchus közt megosztott Költőt megjátszodtatá, olly tréfa volt, mellyre Maecén maga beszéllé reá a' leányt, hogy a' társaságnak legyen mit nevetni, midőn ez a' Cinara' hűlt helyét lelé, 's fohászokra fakadozott.

(6) A' mi Költőnk' Munkájiban sok nyomát találjuk azon különös kedvelésnek, a' mellyet ő e' két itt megnevezett hely eránt érze. Vajha Tibur egykor az én öreg napjaimnak lakja lehetne! Vagy ha a' Párka erántam olly kegyes nem akar lenni, légyen azzá Tarentum! úgy mond a' Septímiushoz szóló szép Ódában melly e' Levél előtt sok esztendővel íratott (II. 6).

Ille terrarum mihi praeter omnes
Angulus ridet; ubi non Hymetto
Mella decedunt, viridique certat
Bacca Venafro;

Ver ubi longum, tepidasque praebet
Jupiter brumas, et amictus Aulon
Fertili Baccho minimum Falernis
Invidet uvis.

Tibur előtt a' vacuum 's Tarentum előtt az i m b e l l e épen olly kevésbé haszontalan folt, mint minden más epithét az egész Horáitzban. Tibur kisdud és népetlen hely volt, noha a' körüle - fekvő táj egyike a' legkieesebbeknek az egész világon, 's akkor már, mint most is, el vala lepve a' Római Nagyoknak falusi-házaikkal, kik a' meleg nyári - napokban itt a' tisztább 's hűsebb léget keresték. — Tarentum, egykor legnevezetesebb városa a' Nagy-Graeciának (Alsó Olaszországnak), már virágzása' legszebb éveiben is nevezetes volt lakosainak puhaságokról. Öseiknek Spártai vérek a' szép ég alatt igen hamar elfajúlt. Fekvések,

a' tenger' szélén, 's mintegy fele útban Róma és Görög-ország közt őket egygy nagy-kiterjedésű tengeri-kereskedésre rendelte; ez által nagy gazdagságokat gyűjtöttek, 's vetélkedtek a' Sybaris' lakóival, mellyike múlandja felül a' másikat bujaságban. Egyéb emberek a' magok életeket az örök iparkodás gondjai által veszti- el, úgy mondák: mi vagyunk azok egyedül, a' kik élni nem készülünk, hanem már élünk — *ο μελλειν αλλ' ηδη βιωσαι.* (Athenaeus. IV. 19). — Az illy gondolkozásuak nem sokat törődnek maradékaikkal, 's itt is ezek lakoltak öseiknek jó napjaik miatt. A' mi Horátzunk' idejében Tarentum nagyon leszállott, de az ő társasági örömeiket kedvelő csendes characterek fenn-maradott; 's nem nehéz megfognunk hogy az illy temperamentumú Bölcs mint kaphatá-fel azt a' kíványt, hogy életét e' szép ég alatt, 's illy jó szívű halandók között élje - el.

(7) Kérdésen kívül azon Lucius Marcius Philippus felől van a' beszéd, a' ki 693ban Consul, 698ban pedig Censor vala. A' mit Horátz itt az ő Ékesen-szólása felől mond, azt a' legcompetensebb Bírónak eggynél több helyei is bizonyítják. Ciceró ötöt kivált facetiáji miatt emlegeti, az az mint olly embert, a' ki örömet lövelle elmés mondásokat; 's az a' historiácska, a' mellyet Horátz itt ad előnkbe, mutatja, hogy ő örömet üzé tréfajit az ollyakkal, a' kikkel ollyat lehetett. Rómának erkölcei ekkor már sokat vesztettek - el egykori sanyarúságokból; a' Republica' első férjűjai nem pirultak többé az olly bujálkodás miatt mellyet a' Censor száz eszt. előtt még megrótt volna; 's ez a' Marcius Philippus, minden Vir Consularis és Censorius-sága mellett, annyira vivé péld. a' nyálánságot, hogy csak a' tenger' és a' Tiberis' halait vette halaknak. Midőn egykor házának egy Cliensénél Casinumban ebédele, egy csukát hoztak-fel az asztalra, melly a' szomszéd folyamban fogattatott.

Philippus szájához vitte azt, de azonnal le is tette. Vesszek - el, úgy mond, ha azt nem hittem, hogy hal. (Columella de Re Rust. VIII. 16).

(8) A' Rómaiak 480 eszt. alatt nem ismerték egyéb felosztását a' napnak, mint a' reggel, dél és este. Csak épen a' hatodik Száznak vége felé határozta - meg egy Scipio Nasica által felállított közönséges Vízi - óra, a' nap' órájít, mellyek tizenkettőre osztattak, de úgy, hogy az órák, az évszak' külömbségéhez 's a' nappalnak hosszabbságához 's rövidségéhez képest, nem voltak mindég egyenlők. A' nap' feljöttekor kezdődött a' számítás, 's a' dél a' hatodik óra volt, 's tizenkettedik az este. Minthogy sem torony - órájok, sem házi - órájok nem voltak, minden tehetősbb házaknál egy szolgának állott tisztében, hogy az órára figyelmezzon 's azt bejelentse.

(9) A' Campus Martius, az Exquiliák, a' Palatium és a' Coelius - hegy közt, hol Cicerónak és Pompéjuszak házaik is állottak. Római módon szólok, midőn házakat mondok; mert millyen házak lehettek azok, a' mellyekben a' Respublica' Magnásai laktak, abból lehet megítélni, mivel Cicero, ki épen nem tartozott a' maga kora gazdagabbjai, annyival inkább leggazdagabbjai közzé, a' magáét száznegyvenöt ezer tallérnál drágábban adta el. (Ep. ad Famil. V. 6.)

(10) Feriis Latinis. Ezen szünnapokat a' Consul a' maga tetszése szerint határozta - meg, 's a' Praecók kiálták - ki 's ezt teszi az indictis. Nehány napokig tartottak. A' munkával elterheltek, a' millyen a' mi Consulárisunk is vala, az illy alkalmakban falusi jószágaikra vonták - ki magokat.

(11) Olly vonás, melly a' Rómában felnőtt, 's annak kapuján soha ki nem lépett bambát egészen festi. Ez most látván legelőbb mezei-vidéket, a' hegyes völgyes szűk Sabínumot is Elysiumnak gondolja.

(12) Az a' kisdéd jószág, a' melyet Philippus, Vultéi Ména Ő Kelmének ajándékoza, a' Philip-pus' Sabínumi Villája (mezei lakja) és a' Város közt fekketett; vagy legalább közel a' Városhoz, a' hova ez a' Nagy könnyen kirándulhata, midőn megpihenésre vala' szüksége.

(13) Tulajdonképen csak a' jobbágy esküvék az Ura' Géniusára; de később Patrónusaiknak ezzel a' Cliensek is hízelkedtek.

NYOLCZADIK LEVÉL.

CELSUS ALBINOVÁNUSHOZ.

BEVEZETÉS.

A' Celsus nevet Rómának két nevezetes familiája viselte, tudnillik a' Pápiusok' egy ága, és a' Cornéliusoké. De még ebből ennek a' Celsusnak eredetére nézve semmit nem következtethetünk. Torrentius eggy Quináriust emleget, melyet ő maga bír, és a' mellynek eggyik felén eggy Mercurius Petasatus áll, e' Körülírással: L. PAPI. CELSI, a' másik felén eggy lant: de ő nem avatkozik, 's ezt igen méltán, azon kérdés' fejtegetésébe, ha a' pénz azt a' Celsus Albinovánust illeti 'e, a' kihez ez a' Levél írva vagyon, és a' kinek Horátz a' Flórushoz írt Levélben az Ezóp' varjóját emlegette; annyit azonban tudunk, hogy az ő lantja sem a' maga korabelieket, sem a' később maradékot nem bájolta - el igen nagyon.

Az, a' mit ezen Celsus felől tudunk, tehát nem egyéb, mint a' mit nekünk Horátz mond felőle. Úgy látszik hogy ő a' mi Költőnknek exotericus barátjai közé tartozott; a' szó alatt azokat a' jó-barátokat értem, a' kikkel nem lehet ismeretségben nem lennünk, de szorosabb 's mélyebb ismeretségekben állani nem is vágyunk; a' kiket elfogadtunk, mert ők ke-restek bennünket, 's megtartunk, mert félünk, hogy ártalmunkra lehetnének; a' kiknek barátságokkal nem igen szeretünk kérkedni, noha ők a' miénkkel minden alkalmakkal pöffeszkednek; eggy szóval, a' kikkel egész életünkben van dolgunk, a' kiknek szünetlen nyújtunk holmi apró szolgálatokat, 's a' kiktől viszont il-lyeket mi is veszünk; a' kik felől az egész világ úgy hiszi, hogy nekünk barátink, holott szívünkhöz soha sem közelítettek. Celsust az a' hiúság gyötrötte, hogy eggy időben, hol Várius, Virgil, Horátz, Catull, Ovid, Tibull és Propertz minden maga-formákat elcsüggeszthete, ezekkel eggyütt ő is Poetának tartas-sék, 's mint Titoknokja Tibériusnak az Ország' eggyik legnagyobb embere körül sokat tehete. Ez a' két cím elégséges vala hogy a' mi Költőnk, a' ki szerette a' nyugodalmat, 's a' darázsokat, kik mézet adni nem tudnak, nem örömet bántotta, eránta figyelmet mu-tasson, 's őtet eggy Levelével megtisztelje. Az ember kétség kívül örült neki, mert benne olyan forma hang-zik mint a' barátság és barátsági bizodalom, noha kö-zelebbről tekintvén megsejthette volna, hogy az ugyan csak — hangzik.

Cruquiusnak régi Commentátora botránkozással vette azt, hogy Horátz ezen Levelében maga felől olly sok rosszat mond, 's iróniát szagolt benne, 's úgy hit-te, hogy Horátz azért pofozgatta magát, hogy a' csa-pásokat Celsus érezze. Az újabb Magyarázók nagyobb hada ezt az öreget vaktában követi. Baxter vala talán az első, a' ki mind azt a' mit a' mi Költőnk a' maga

rossz kedve felől mond, a' Melancholia' vagy, a' hogy mondani inkább akarám, a' Hypochondria' symptomájit, megsejtette; mert az Orvosok meg fogják, úgy vélem vallani, hogy ezen bajnak az elmére való általhatásait, kivált azoknál a' kiknek inszövények gyengédedebb, nem lehet jobban festeni. Azonban nem látszik előttem lehetetlennek, hogy a' fidiis offen-

Menj Celsushoz, Néró hív Titoknokjához,
Múza, 's köszöntsé 's kívánj sok áldást dolgához.
Ha kérdi, mint vagyok? mondd, sok szépre 's jóra
Tökélem magamat, 's még is ritka óra
Foly - el mint kívánnám, bölcs gyönyörűségben;
Nem azért, hogy talán a' nyári hévségben
Termékeny olajfám megszáradott volna,
Vagy a' vinczellérem kevés bort sajtolna;
Vagy mirigy nyavalya rongálná nyájamat:
Hanem mivel beteg testalkotmányomat
Még betegebb lélek lakván, mindent tenni
Restellek, a' mitől jobban fognék lenni.
Sérelemnek tartom, ha hív Orvosaim
Bölcs tanácsot adnak, vagy jó barátaim
Gyász lethargusomat el akarják űzni,
'S szüntelen más más célzt kell előmbe tűzni.
A' mi sokszor ártott, olyat mit koholok,
'S kerülöm azt, a' mit használni gondolok.
Rómából Tiburba sietek, én bohó! (1)
'S ha Tiburban vagyok, csak Róma szép és jó.
Azután tudakozzd, Múza, egészségét;
Kérd, mint bírja szívét? mint kötelességét?
Szeretett e főrendű Ura' kegyelmére?
'S az azt körülvevő sereg' tetszésére?

dar medicis Celsusra van mondva; és hogy Horátz testének lelkének ezt az akkori állapotját azért terjeszti illy környülményesen elébe, hogy a' magát nagyon elhitt ifjú Uraság orrához kapjon azon kis nehezteléskéért, melyre magát az Ezópi varju olvasásakor elkapattatni engedte volt.

Celso gaudere, et bene rem gerere, Albinovano,
Musa rogata, refer, comiti scribaeque Neronis.
Si quaeret, quid agam, dic, multa et pulchra mi-
nantem,

Vivere nec recte, nec suaviter: haud quia grando
Contuderit vites, oleamve momorderit aestus,
Nec quia longinquis armentum aegrotet in agris;
Sed quia, mente minus validus, quam corpore toto,
Nil audire velim, nil discere, quod levet aegrum;
Fidis offender medicis, irascar amicis,
Cur me funesto properent arcere veterno; (dam:
Quae nocuere, sequar, fugiam, quae profore cre-
Romae Tibur amem ventosus, Tibure Romam.
Post haec, ut valeat, quo pacto rem gerat et se;
Vt placeat Iuveni, percontare, atque cohorti.

Ha ezt mondja: Igen, jelentsd örömemet,
 Eggszersmind add hozzá szíves ösztönemet,
 'S ezt sugd neki: a' mint te fogod viselni
 Jó sorsodat, mások úgy fognak kedvelni (2).

MAGYARÁZATOK.

(1) Azt a' vádat, a' mellyet Horátz itt maga ellen teszen, sok esztendővel elébb már a' II. Könyv' 7dik Satyrájában adja egyik cselédjének szájába: *Romae rus optas, absentem, rusticus, urbem tollis ad astra, levis.* — A' hypochondriai rossz kedv, mellyet itt panaszol, tehát nála épen nem vala újság; noha a' dolgot hypochondria nélkül is igen könnyű magyarázni. Egyéberánt arra, hogy miért nevezi itt épen Tiburt, azt kell megjegyzennem, hogy e' tájon hihetőleg némelly telkeket bira, mellyek az ő Sabínumi jószágához tartoztak. 'S így kell érteni az ő Suetónnak tulajdonított Biographiájában azt a' helyet, a' hol az mondatik, hogy ő a' Sabínumi jószágon kívül Tiburban is bírt egyget; mert ezzel különben ellenkeznék az a' mit a' II. Könyv' 10dik Ódájában találunk.

(2) Baxter úgy hiszi, hogy Horátz itt Tiberiust 's ennek Kísérőjét tartotta szem előtt, 's csak urbanitásból él a' Mi szóval, hogy azon leczkének, mellyet itt Celsusnak ad, minden kesernyességét elvegye. Nekem úgy tetszik, hogy sem többet sem kevesebbet nem kívánt mondani, mint a' mit gondolni mindennek kell, a' ki a' nyelvet tudja. A' Mi, akkor midőn a' Te szónak tétetik ellenébe, az egész egyéb világot teszi: a' hogy te fogod viselni a' szerencsét, a' szerént visel - el téged is a' világ; ha szerényen viseled, úgy az irigység elnémúl, 's barátidnak javalások, 's a' világnak becsülése lesz jutalmad: de ha magadat nagyon elhiszed, 's kevélyé engeded magad szerencséd

Si dicet, Recte; primum gaudere; subinde

Praeceptum auriculis hoc instillare memento:

Vt tu fortunam, sic nos te, Celse, feremus.

által tétetni, minden ellened kél; barátid hátra von-
ják magokat, a' többiek pedig azon lesznek, hogy
megbuktathassanak.

KILENCZEDIK LEVÉL.

CLAUDIUS TIBÉRIUS NÉRÓHOZ.

BEVEZETÉS.

Ez az Epistolium, épen úgy mint az előtte-álló, a' mint ugyan látszik, akkor vala írva, a' midőn Tibérius a' Birodalom' keleti részeiben némelly Augustus által rá-bízott dolgok' végre-hajtása miatt mulatott. Legtökéletesebb példánya a' Nagyokhoz írandó Ajánló-Leveleknek mind azoknak számában, a' melyeket ismerek; olly tónja van, melyet csak a' nagyvilág adhat, 's ámbár úgy látszik, hogy a' legnagyobb könnyűséggel van írva, távol minden mesterségtől, úgy van választva benne minden szó, mintha gyémánthérczen mérettetett volna. Nem volt még senki, a' ki inkább értse, mi illik magának neki, mi illik arra nézve a' kivel dolga van, 's mi azokra, a' kik-

nek szolgálni akart, mint Horátz. Minél inkább óhajtotta, hogy közbenjárása sikeres legyen, annál inkább szükség vala, hogy az olly elméjű fiatal ember körül mint Tibér, vigyázva 's kíméléssel bánjon. Barátjának kelletinél nagyobb magasztalása, a' kelletinél több melegség, ennek csak ártani fogott volna; mert hidegség, negéd, tartózkodás 's nem-hitel és gyanú mélyen ültek a' Tibér' lelkében; 's ez vala tulajdona már ifjúságában is, a' midőn hasonlíthatatlanul jobb vala mint később esztendejiben, és a' midőn a' tartalék 's az ő nagyra-vágyása zabolában tarták természeti gonoszságát, 's őtet magába vissza-rettentették. Nem fogott volna illeni, hogy ezen ifjú Magnás eránt, a' ki, ha még ekkor kevés reménye volt is, hogy valaha az Augustus székébe béülhet, már az által hogy legidősbbs gyermeke vala a' mindent-tehető Líviának, a' legelső személyek közzé tartozott, olly magához-bízással szóljon, mintha, azért hogy ő szövetségben él némelly Nagyokkal 's Augustus által is alkalmasan szenvedtetik, olly embernek nézné magát, a' kinek ajánlása nyom valamit. De még ezenfelül volt valami, a' mitől Horátznak magát óvnia kellett. Természetes volt az, hogy Tibérnek valamit mondjon ezen alkalommal, a' mi az ő hiuságának hízelkedhessen, és még is hízelkedésnek ne vétethessék: 's Horátz, a' ki mindég tisztán tudta magát tartani a' hízelkedők' alacsony-characterétől, többet mondani nem is akart mint a' mit végtére is az egész Róma valónak kénytelen volt venni. Szerencsés Géniusa megsugta neki melly fordúlással menjen végig e' veszélyes sziklák között, 's épen ennek a' fordulásnak egyszerűsége érdemli leginkább csudálásunkat. Az egész dolgot egy mestersegtelen előbeszélésbe öltözteti, miként történt légyen, hogy az ő ifjú barátja Septimius meggyőzte az ő magához-bízatlankodását, 's olly lépésre bírta, melly olly formán néz-ki, mintha azt hinné hogy ő Tibér

körül sokat tehet. 'S ezt egy részről merészkedés, más részről csúszás nélkül mondja. Mind az a' mit barátja' dicséretére mond, a' levél' utolsó két szavában áll: *forte m crede, bonum que*; de e' két szóban meg is van az a' két tulajdon, a' melyet Tibérius becsülni látszani kívánt. A' mi magát ezt a' Caesári ifjú urat magasztalja, ez egy sorban áll: *Dignum mente domoque legentis honesta Neronis*. Ez, igen is, nagy dicséret kevés szóban: de öszve-vetve azzal a' nagy reménnyel, a' mellyel Róma Tibérius eránt volt, 's azzal a' közönséges tisztelettel, a' mellyet ez a' ravasz fiatal ember erkölcsleinek tettetett tisztasága által támasztott *), inkább tekinthetnék kevésnek, ha nem látnánk, hogy épen ez a' szűken - magasztalás volt a' legkedvesebb magasztalás annak, a' ki igen nyomós okoknál fogva, halálos gyűlölséggel gyűlölt, ha csak tettetésből is, minden hízelkedést.

Azon Septímius felől, a' ki neki e' Levélben Comesül ajánltatik, kevés mondani valónk vagyon. Baxter azt állítja, hogy neve Titus Septímius volt, egy Római Lovag, derék Poeta, 's egykor Commilitója Horátnak. Gessner azt veti mellé, hogy ez épen az vala, a' kihez a' 6-dik Ódája a' II. Könyvnek szól. Ha e' gyanításra elégséges okunk volna, úgy ötet a' mi Költőnk' egyik legbiztosabb barátjának nézhetnénk, 's az a' színlelt hidegség, a' mellyel Horátnak ötet a' senkinek nem hívó Tibérnek ajánlja, mutatná hogy ő az embereket nagyon ismerte. Mert a' legbizonyosabb mód az illy természetű Nagyoknál barátjainknak ártani, az, ha ezeket forróbban dicsérjük 's ajánljuk. Melly szerencsével ajánlá itt a' mi Költőnk a' magát, nem mondhatjuk-meg. Azt látjuk

---

*) *Egregius vita famaue, quoad privatus; vel in imperio sub Augusto fuit. Tacit. Ann. VI. 51.*

Suetónból, hogy a' Tibér' cohorsában állani éppen nem vala az az irígylést érdemlő állapot, a' millyennek azt ez a' Septímius és Ajánlója képzelni fogták; legalább arra nézve a' mit az behozott. (Suet. in Tiber. c. 46.) — Mert ő a' maga Commensálisainak, a' közönséges szokás ellen, semmi rendes fizetést nem adott, 's egyéberánt sem juttata nekik semmi ajándékokat; egygy esetet kivévén, a' midőn Augustus a' maga erszényét nyitotta-meg, 's mostoha fijának nevében osztaki annak cohorsa között egygy kedveskedést, melly, hogy ezeknek az Uraknak hálájokat fellobbanthassa,

Csupán Septímius érti, nálad mit ér
Személyem, Claudius; mert midőn kérve kér,
Hogy őtet ajánljam, 's Néró' kegyelmére,
Melly csak az érdemnek szokott lenni bére,
Méltónak rajzoljam, minthogy tart hivednek,
Jobban tudja mint én, mi vagyok szivednek.
Mindenkép próbáltam nyakamról lerázni;
De félvén, hogy azért láttatom alázni
Hitelemet, mintha tulajdon hasznomat
Vadásznám, 's restelném kis szolgálatomat:
Hogy okot ne adjak főbb bűn' gyanujára,
Büszke levék, nyalka uracskák' módjára.
Ha jóvá hagyhatod kedvéért hívemnek
Lett félre- tevését a' szép szeméremnek,
Ird őtet a' derék emberek' számába,
'S iktassd megbizottabb Hiveid' nyájába.

---

igen mértékletes kíványokat hágy velünk benne gyanítatni *).

---

*) Az egész summa mintegy ötvenezer tallért tett. Tibér három classist csinála belőlök. A' legelsőnek, melly tekintetben álló személyekből állott, huszonöt ezret adata, a' másikkal tizenhatezer hatszáz hatvanhatot. A' harmadik osztályba a' Görög Tudósok jöttek, a' kiket, a' szokás' kedvéért, magával hordott, noha sem nemzeteket, sem nyelveket nem kedvelé. Soha nem hívta őket, mint a' többieket, barátjainak hanem csak, megvetésképen, az ő Görögjeinek, 's ezeknek azzal kelle megelégedniek, a' mi hátra-maradt a' summából.

Septimius, Claudius, nimirum intelligit unus,
Quanti me facias: nam, cum rogas, et prece cogit,
Scilicet ut tibi se laudare et tradere coner,
Dignum mente domoque legentis honesta Neronis,
Munere cum fungi propioris censet amici,
Quid possim, videt ac novit me valdius ipso.
Multa quidem dixi, cur excusatus abirem:
Sed timui, mea ne finxisse minora putarer;
Dissimulator opis propriae, mihi commodus uni.
Sic ego, majoris fugiens opprobria culpaе,
Frontis ad urbanae descendi praemia. Quod si
Depositum laudas ob amici iussa pudorem,
Scribe tui gregis hunc, et fortem crede bonumque.

TIZEDIK LEVÉL.

FUSCUS ARISTIUSHOZ.

B E V E Z E T É S.

A' Scholiasták és Magyarázók nem tudják mit csináljanak ebből az Aristusból; az egyiknek ő Comicus Poeta, a' másiknak Tragicus, a' harmadiknak híres Rhétor, a' negyediknek Iskola - Mester, mint tulajdon maga. Az eltalálásban talán az lesz a' legszerencsésebb, a' ki őtet úgy képzei, a' ki sem nem igen szegény, sem nem igen gazdag, sem nem igen előkelő, sem nem igen alacsony, de minden tekintetben teljesen elég volt arra, hogy a' Róma' legválogatottabb társaságában helyt foglaljon. Mert Horátz őtet az 1. Könyv' 10dik Satyrájának végében ide teszi: probet

A' várost - szerető Fuscust idvezeljük
 Mi, kik a' falukon - mulatást kedveljük,
 'S kik ez egyben épen nem eggyezünk vele,
 Bár másban eggyikünk másikának fele,
 Egymásnak testvéri lélekkel hódolunk,
 'S meghitt régi tubák eggykép' turbikolunk.
 Te a' fészket őrzöd: én fris forrásokra
 'S erdőkre sietek 's mohos kőszirtokra.
 Mit csudálsz? Élek én, sőt Királlyá lettem,

haec Octavius optimus, atque Fuscus — a' mit nem igen fogott volna tenni, ha Aristius illy társaságokban megjelenni nem szokott volna. Az a' kised véletlenül - jött roll, a' mellyet az ezelőtt álló 9dik Satyrában játszát ezzel az Aristiussal, ötet jovialis - elméjű embernek (facetusnak nevezték a' Rómaiak) mutatja: és ha mind ezt 's azon Ódát, a' mellyet Horátz a' maga ifjabb éveiben öhozzá intézett volt (a' 22dik az 1. Könyvben) egygyüvé vesszük: elég okunk lesz ezt az Aristiust úgy képzelni, mint a' mi Költőnknek egygyik legkedveltebb legbiztosabb barátját, mint olly embert, a' ki az ő szívének legszeretettebb barátja volt.

Egyéberánt magából ebből a' Levélből azt húzhatni - ki, hogy Aristius, a' ki, minden Rómában benn született polgártársainak gondolkozások szerént, nem tudott semmi szerencsésebbet képzelni mint a' Rómában - élést, a' gazdagodás' vágyaitól, melly akkor epidemiai nyavalyája volt a' világ' asszonya' gyermekeinek, nem vala egészen ment, 's ennél fogva a' Nagyokkal eléggé öszve vala fűzve hogy neki Horátz, a' ki azt a' gazdagságot és a' mit az a' gazdagság ad, sokkal hanyagabb szemekkel nézé, és egyedül ebben különbözött barátja' gondolkozásától, egygy igen szelíd feddő leczkét ne adjon.

Vrbis amatorem Fuscum salvere iubemus

Ruris amatores, hac in re scilicet una

Multum dissimiles, ad caetera paene gemelli,

Fraternis animis, quicquid negat alter, et alter;

Annuimus pariter vetuli notique columbi.

Tu nidum servas, ego laudo ruris amoeni

Ama' hívságoktól midőn búcsút vettem.
Mellyeket ti most is bálványként tisztelni
'S részeg hangon égis szoktatok emelni.
Az egyszeri Paptól elszökött szolgálva
Megúntam már élni mézes pogácsával (1);
Jobb a' házi - kenyér tápláltatásomra,
Mint a' melly csemegét vár az Urak' gyomra.

Ha a' természetet bölcseség követnünk,
'S ha, midőn építünk, legelsőbb kell vetnünk
Alkalmatos udvart: ki merné tagadni
Hogy legjobb lakhelyet faluk tudnak adni?
Hol langyabbak mint ott a' csikorgó telek?
Hol fúnak kellemesbb hűvességű szelek?
Enyhületet a' gyúlt Ebsillag' tüzére,
'S a' nap' - nyila - lőtte Oroszlán' mérgére?
Lehet e úgy vetnünk akárhol ágyunkat,
Hogy kevésbb irígy gond űzze - el álmunkat?
Kellemetlenebb e a' fű' színe 's szaga,
Mint bár melly drága kő' ragyogó csillaga?
Tisztább e az a' víz, melly pompás úczákon
Erőltetve tolong az ón csatornákon,
Mint a' mellynek élő kútból van forrása,
'S ezüst színnel 's hanggal csergedez folyása?
Lám a' városban is kertek műveltetnek,
'S a' messze kilátó házak dicsértetnek.
A' természet, ámbár időre órára
Elkergettethetik, megtér nem sokára,
Erőt vesz rajtatok észre - vétetlenül,
'S fattyú - finnyáságtok tőle megszégyenül.

Az, a' ki Aquinum' hazug pirosára
Alkuszik mint Sídon' drága bíborára (2),

Rivos, et musco circumlita saxa, nemusque.

Quid quaeris? vivo et regno, simul ista reliqui,

Quae vos ad coelum effertis rumore secundo,

Vtque sacerdotis fugitivus liba, recuso:

Pane egeo, iam mellitis potiore placentis.

Vivere naturae si convenienter oportet,

Ponendaeque domo quaerenda est area primum,

Novistine locum potiore rure beato?

Est ubi plus tepeant hiemes? ubi gratior aura

Leniat et rabiem Canis, et momenta Leonis,

Cum semel accepit solem furibundus acutum?

Est ubi depellat somnos minus invida cura?

Deterius Libycis olet aut nitet herba lapillis?

Purior in vicis aqua tendit rumpere plumbum,

Quam quae per pronum trepidat cum murmure ri-

Nempe inter varias nutritur silva columnas(vum?

Laudaturque domus, longos quae prospicit agros.

Naturam expellas furca, tamen usque recurret,

Et mala perrumpet furtim fastidia victrix.

Non, qui Sidonio contendere callidus ostro

Nem okoz bizonyosbb kárt 's több bút magának,
 Mint a' ki hiú fényt tart igaz javának.
 A' kit igen bájol a' sors' mosolygása,
 Azt könnyen csüggeszti balra-fordulása.
 Attól a' mit csudálsz, nehéz lesz megválnod
 'S a' nagyságot 's pompát mi szükség csudálnod?
 Olly boldogság férhet szegény hajlékodbá,
 Hogy még a' Királyok sem érnek nyomodba (3).

Hajdan a' Szarvastól a' Ló meggyőzetvén,
 'S a' közös legelő - helyről elűzetvén,
 Magát az embernek adta óltalmába,
 'S a' zabolát önkénytt bévette szájába.
 Ekkor igen könnyen bírt az ellenséggel,
 De midőn, mint nyertes, megtért délczezség-
 A' lovagot 's féket sokkép' próbálta bár, (gel,
 Hátáról 's fejről le nem rázhatta már.
 Így jár az is, a' ki félvén szegény lenni,
 Arany szabadságát kész koczkára tenni.
 Örökös szolgaság tartja zabolában,
 Minthogy fenn héjazott alacsony sorsában.
 A' kinek nem elég kevéske birtoka,
 Annak mindenhol lesz panaszokra oka;
 Gyötrődik mint egykor egy jó jámbor gyötrődött,
 Ki lábbelijével szüntelen vesződött:
 Szoros vala neki 's megnagyobbította,
 Igen bőv lett, 's gyakran orrára buktatta.

Te, kedvesem, tudom, mint Bölcs, vígan éled,
 Sorsodat, 's a' feddést tőlem sem kiméled,
 Ha felesleg gyűjtöm a' kincset halomra,
 'S nem tudok vígyázni nagyravágyásomra (4).
 Vagy nekünk kell tennünk rabbunkká pénzünket,

Nescit Aquinatem potantia vellera fucum,
Certius accipiet damnum, propiusve medullis,
Quam qui non poterit vero distinguere falsum.
Quem res plus nimio delectavere secundae,
Mutatae quatient: si quid mirabere, pones
Invitus: fuge magna: licet sub paupere tecto
Reges et regum vita praecurrere amicos.
Cervus equum pugna melior communibus herbis
Pellebat, donec minor in certamine longo
Imploravit opes hominis, frenumque recepit:
Sed postquam victor violens discessit ab hoste,
Non equitem dorso, non frenum depulit ore.
Sic, qui pauperiem veritus, potiore metallis
Libertate caret, dominum vehet improbus, atque
Serviet aeternum, quia parvo nesciet uti.
Cui non conveniet sua res, ut calceus olim,
Si pede maior erit, subvertet; si minor, uret.
Laetus sorte tua vives sapienter, Aristi:
Nec me dimittes incastigatum, ubi plura

Vagy az bír, egyg kínzó hóhérként, bennünket.
 'S a' rablánczra, mellyen függnie kellene,
 Minket vet, ha jókor nem állunk ellene.

Ezt néked Vacúna' hantjain íratam (5)
 Barátom, hol egy szép délesten múltattam,
 'S hol vidámságomnak csak az volt csorbája
 Hogy nem élesztheté elméd' bölcs tréfája.

MAGYARÁZATOK.

(1) Úgy látszik, olly történetecskére van itt célzás, melly Aristius előtt úgy vala ismeretes, mint a' mi Költőnk előtt. — A' líbumok mézből gyúrt pogácsák voltak, 's csaknem minden áldozatokban, de kivált a' Bacchusnak, Pánnak 's az egyéb Mezei Isteneknek tartottakban, szokás vala bemutattatniok. A' mézes - süteményeknek nagy rakásra kellett gyűlni azon Papnál, a' ki felől itt vagyon szó, ha cselédjét is azzal hízlalhatá.

(2) A' régiek a' bíbornak (purpura) sok nemeit ismerték, mellyek mind színekre mind árokra nézve nagyon különböztek egymástól. Az Augustus' századának elején a' Tyrusi purpurával kétszeresen festett gyapju' egy fontja ezer denáriuson (az az 166 talléron) költ, 's az a' Római Nagyok közt még is olly közönséges viseletben vala, hogy Publius Lentulus Spinter, Aedilissé tétetvén; ezt a' nemét a' bíbornak nem ítélte eléggé érdemesnek, hogy tógája ezzel szegetessék - körül; mert, úgy monda, kinél nem találunk illy biborral kitűzött vánkoshéjakat? (Plin. IX. 39.) — A' mindig nevededő luxus tahát a' Febricánsokkal a' bibor színének újabb és drágább nűanszait találta - fel, hogy a' gazdagok' bujálkodó elegantiájok kielégíttessék; a' haszonlesés ez által természetesen vala ingerelve, hogy azon színek' meghamisításával, a' mellyek legsűrűbben kerestetének 's így legdrágábban fi-

**Cogere, quam satis est, ac non cessare videbor.
Imperat, haud servit, collecta pecunia cuique,
Tortum digna sequi potius, quam ducere funem.
Haec tibi dictabam post fanum putre Vacunae,
Excepto, quod non simul esses, caetera laetus.**

zettetének is, a' dologhoz nem értő hetykeséget megcsapolja.

(3) Ez vala tehát az a' hasznos - tudomány, a' melyet a' mi philosophus Költőnk, a' ki olly szorosan vala öszve - fűzve a' Nagyokkal, a' maga tapasztalásaiból kihúzott. — *Licet sub paupere tecto reges et regum vita praecurrere amicos!* — A' *reges et regum amicos* a' hazának akkori állapotját tekintvén nagyobb jelentésű, mintha a' vers csak közönséges apophthegma gyanánt olvastatik. Horátn magát a' szó' hangzása 's a' republicai bábjáték által nem engedte megvakítatni; keresztül látott ő azon szemfényvesztéseken, mellyek által Augustus el tudá titkolni a' Rómaiak előtt, hogy ők — Királynak szolgálnak; noha az a' fordulat, a' mellyel ezt érteti, eléggé vigyázva van téve, hogy ezt a' biztos barátjához írt Levelét is a' *Publicum* kezeibe ereszhesse.

(4) Az a' kímélés, a' mellyel Horátn itt az ő barátjával bán, az a' szerénység, a' mellyel neki tanácsokat ad, az a' tartózkodás, a' mellyel megelőzni tudja azt a' feltételt, hogy ő magát ennél talán felsőbbnek, értelmesebbnek, okosabbnak tarthatná, az Olvasónak egész figyelmét érdemlik. Melly szép az a' fordulat, a' mellyel itt él, hogy mind annak a' mit eddig intésképen mondott Aristiusnak, azt a' színt adhassa, hogy ő azt színt úgy mondotta magának mint neki, — a' mellyel itt ezt kéri, hogy szemesen vigyázzon őreá, 's ne hagyná büntetlen, ha azt látná, hogy

ő a' maga Maximáji ellen vétendő. Mind ezekben, mind a' Levél' egész tónjában egy olly valami van, a' mit inkább lehet érzeni, mint magyarázni. Nem a' hideg nyájasság' tartózkodása ez, nem az a' rettegés, hogy megbántani talál: ez a' szeretetnek, a' becsülésnek, az igazi szerénységnek tartalékja olly kímélő gyengéd érzés, melly nélkül soha sincs a' szebb lelkek barátsága, a' melly nélkül barátság soha nincs, és a' mellyet így a' régi meg nem változott barátok között mindég fel fogunk találni.

(5) Hogy Vacúna hajdani Istennéje volt az egykori Sabínusoknak, kiknek földjén Horátnak mezeje, erdeje 's háza állott, túl van minden ellenmondáson, de ha ez a' jó Vacúna e' nép között Minerva, Diana vagy Céres helyett állott e, vagy magánálló Istennéjek volt, a' ki a' lakosok' áldozatjaikat, a' mezei munkák' végzetével, elfogadni szokta volt, azt olly kevésbé lehet kinyomozni, mint hogy Horátz a' Levél' dátumát egyedül azért írta a' henyeség' Istennéjének romba-indult templomkája mellett, hogy (a' mint Torrentius hiszi) saját henyesége felett enyeleghessen. Én a' Horátz szavait betűi értelemben veszem. Vacunának a' Horátz' jószága körül egy szentelt ligete állott (Plín. III. 2.) 's a' mint látszik, egy régi kápolnája is, melly, minthogy építményi tiszteletben senki által nem tartatott, lassanként össze - roskadt. Elképzelem mint ült itt a' mi Költőnk, egy sivatagon - szép magányos vidékben, a' parasztos kápolna' romja mellett, a' fűben, 's mint közli itt barátjával gondolatjait, melyek egységben állottak a' most festett scénaival; 's én ezt a' képet mulattatóbbnak lelem mint a' Torrentius' tréfáját.

TIZENEGGYEDIK LEVÉL.

BULLÁTIUSHOZ.

BEVEZETÉS.

Ennek a' Bullátiusnak mind neve mind személye ismeretlen. Hogy a' mi Költőnknek jó barátja, és, nevének homályos volta mellett is, legalább a' maga Ura 's magát valahogy bíró ember volt, azt a' Levél' tónjából 's némelly környülményekből gyaníthatnánk, ha a' hisztoriai hírek' fogytokozását gyanítások által kipótlani akarhatnánk. Úgy tetszik, el nem sült*reményei, vagy talán csak hypochondriai elposhatása által, el volt Róma ellen keserítve, 's azt a' gondolatot kapta - fel, hogy egyg útát tesz Graeciába 's Asiába, sőt e' szép földnek valamelly szép városában le is telepedik. Horátz, a' ki a' maga emberét hihetőleg közelebbbről ismerte, e' Levelében azt tette-fel, hogy őtet, meg nem háborítva komor kedve' bohóságaiban, az illy sérvéses-nyavalya feltételétől észre-vétlen' elvonja. Azon vagyon tehát, hogy őtet meggyőzhesse az eránt, hogy az ember Ulubraeban is (melly egy nyomorult falucska volt a' Pontinai semlyékekben, és így a' mellyet a' Rómában lakók igen is közel értek) boldog lehet mint Rhódusban, és a' szép Mitylenében, csak úgy legyen alkotva, hogy boldog lehessen valahol. Ez a' leczke olly könnyű 's olly vidámtónban és annyi kedvességgel van elővezetve, hogy

Bullátznak úgy kelle tetszhetni, mintha az utolsó verseket ön-maga mondotta volna magának; 's ez az oktatásnak az a' jó módja, a' mellyet a' mi Költőnk

Beszéld-el, te vándor barátom, útatad !
Millyen örömekkel mulatád magadat ?
Mint tetszenek híres szomszédink' honjai,
Mitylén', Colophon', Smyrna' városai (1) ?
Mint Sárdis, hol Croesus bíra sok kincsekkel ?
Mint Chios, mint Sámos, több szép szigetekkel ?
Mint lelted ? mit mondott rólok a' Hír' szája ?
Elvett e becsekből, vagy toldott hozzája ?
Róma' szép tájához képest mind ezeket
Nem de úgy találtad, mint csekélységetek ?
Vagy talán megtetszett Attalus' hazája (2),
'S bájoló erővel von szíved hozzája ?
Vagy szárazon 's vízen úgy elfáradtál már,
Hogy Lebedosban is édes nyugalom vár (3) ?
Eltűnt annak, tudod, virágzó századja,
'S akármely kis város most felülhaladja.
Még is ott is távol szeretett honomtól,
Elhagyva, megválva minden barátomtól,
Tudnám a' csend' komoly örömeit élni,
'S Neptúnnak haragját a' partról szemlélni.
Mindazáltal senki a' kit Cápuaból
Romába mentében, a' zápor útjából
Bekерget egy hitvány vendégfogadóba,
Nem szegődik mingyárt holtig e' kunyhóba;
'S az, a' ki megfázik, bár kályhát 's ferdőket
Szeret is, olly igen nem dicséri őket,
Mintha kívülöttek semmit nem szeretne,

Socratestől és Aristippustól eltanúlt, és a' mellyben, a' mennyire nekem adatott tudnom, őtet mind ez ideig senki utól nem érte.

Quid tibi visa Chios, Bullati, notaque Lesbos?
 Quid concinna Samos? quid Croesi regia Sardis?
 Smyrna quid, et Colophon? maiora minorave fama?
 Cunctane prae campo et Tiberino flumine sor-
 An venit in votum Attalicis ex urbibus una? (dent?
 An Lebedum laudas, odio maris atque viarum?
 Scis, Lebedus quid sit; Gabiis desertior atque
 Fidenis vicus; tamen illic vivere vellem,
 Oblitusque meorum, obliviscendus et illis,
 Neptunum procul e terra spectare furem.
 Sed neque qui Capua Romam petit, imbre lutoque
 Aspersus, volet in caupona vivere; nec, qui
 Frigus collegit, furnos et balnea laudat,
 Vt fortunatam plene praestantia vitam.
 Nec, si te validus iactaverit Auster in alto,

'S boldoggá egyedül e' kettő tehetne.
 Vagy, ha talán dühös fergetegek között
 Ideig óráig a' szélvész üldözött,
 Tanácsos e mingyárt a' hajót eladni,
 Mihelyt a' kikötő nyugalmat kezd adni?

Annak, ki friss testtel bír 's józan elmével,
 Csak úgy használ Rhódos szép Mitylenével ⁽⁴⁾,
 Mint a' bunda, midőn süt a' nyár' melege,
 'S a' patyolat, midőn fagylal a' tél' jege;
 Mint a' téli ferdés Tiberis' árjában,
 'S mint a' meleg kályha Quintilis' havában.
 Míg a' szerencsének mosolyog orczája,
 Öröminkek Róma légyen a' tanyája
 Chiost, Samost, Rhódust 's más szép szigeteket
 Itten magasztaljuk, mint boldog helyeket.
 Valahány szép órát ad Isten' jósága,
 Köszönje-meg mind azt szíved' vídamsága.
 Szűnj-meg álmodozni, majd utóbb kedvedet
 Mint neveld: most örülj, 's rendeld úgy éltedet,
 Hogy vigyen bár a' sors akarmelly helyekre,
 Gyönyörködve nézhess az elébbiekre.
 Mert ha bús gondunkat az Ész ép Elmével,
 Nem a' Táj úzi-el külső kellemével:
 Ki külföldön keres örömet epedve,
 Az új legelőt szív, de nem újul kedve. —
 Mint fáraszt a' Semmi! mint futunk hajókon
 A' boldogság után 's hatlovas hintókon!
 A' mit kergetsz itt van; 's hibás szívnek jele
 Ha kezet nem foghatsz Ulubraeban vele.

Idcirco navem trans Aegaeum mare vendas.

Incolumi Rhodos et Mitylene pulchra facit, quod

Penula solstitio, campestre nivalibus auris,

Per brumam Tiberis, Sextili mense caminus.

Dum licet, et vultum servat fortuna benignum,

Romae laudetur Samos, et Chios, et Rhodos absens.

Tu, quamcunque Deus tibi fortunaverit horam,

Grata sume manu; nec dulcia differ in annum;

Vt, quocunque loco fueris, vixisse libenter

Te dicas; nam si ratio et prudentia curas,

Non locus effusi late maris arbiter, aufert;

Coelum, non animum, mutant, qui trans mare cur-

Strenua nos exercet inertia: navibus atque (runt.

Quadrigis petimus bene vivere: quod petis, hic est;

Est Vlubris, animus si te non deficit aequus.

MAGYARÁZATOK.

(1) Horátz a' legrégibb, legkiesebb, 's fekvések, clímájok és culturájok miatt leghíresebb Görög szigetek és városok közzül nehanyat nevez itt, mellyeket Bullatius a' maga útjában fel akara keresni. Ezek között egy sincs, a' mellyről egész könyvek nem volnának írva, 's ez elég ok arra, hogy felőlők itt semmit többet ne mondjunk.

(2) Egyike azon városoknak, mellyek a' Pergamusi Királysághoz tartoztak; — Attalus, a' Harmadik, meghalván (Rómának 621. eszt.) minden maradék nélkül, a' maga országát, mellyet az Attalidák 154 esztendőig bírtak volt, a' Római Republicának hagyá. Pergamus, Myndus, Apollónia, Tralles, Thyatira 's más városok voltak ennek az országnak, melly Kis-Asiának nyugoti tartományain terjedett - el, legnevezetesebb helyei.

(3) Ez a' Lebedos, mintegy négy mélyföldnyire Colophontól, a' Jóniai szélen, Herodotusnak idejében egykik volt a' szép Ionia' tizenkét legnevezetesebb városai közzül, 's híres az által, hogy Apollo Clariusnak egy régi templomát bírta, és hogy Bacchusnak egy minden esztendőben tartani szokott innepén ennek az Istennek Művészei (τεχνηται) az az, a' Költők, Lantverők és Színjátászók, az egész Joniából öszve-gyülekeztek, 's vetélkedést tartottak (Plín. V. 29. és Strábó a' XIV. K.) — Torrentius tehát csudálkozik mint hasonlíthatá-öszve Horátz ezt a' helyet a' népetlen Gabiival; de ezt felette természetesen találta volna, ha megemlékezett volna arról a' mit Pausaniás mond (in Attic. 9.) hogy Lysimachus ezt a' várost elpusztította, 's lakosait Ephésusba vité-által, úgy hogy ez a' mi Költőnk' idejében egy

nyomorúlt 's kevés lélekből álló falu volt, melly megtiszteltnek nézhető magát, hogy Gabiival 's Fidenáéval össze-hasonlíttatott. Egyéberánt azt jegyzem - meg még, hogy mind abban a' mit itt Horáitz egymásra halmozva hord-elő, eggy szelíd ironia van elrejtve, olly ironia, melly az ő barátjának nyugtalan és változó lelkét bélyegezi. Az olly ember, a' ki azt hiszi, hogy jobban lesz dolga ha megváltoztatja lakását, noha magával viszi az okot a' melly miatt dolga rosszúl van, az első helyen mellyet megszeret, hajlandóságot érez magában, örökké ott maradni: de alig telepedett-meg ott, 's megint érzi, hogy valami híja van, a' mit ott fel nem talál. Tovább megyen tehát, 's véletlenül más helytt leli - fel a' mi neki amott hibázott 's úgy hiszi hogy végre feltalálta az óhajtott helyet. De nem sokára megint felébred benne a' nyugtalanság; most valami egyébnek van híjával, a' mit ismét más helytt kell keresnie. 'S így az eggyik próbát a' másik próbatán teszi, 's csak azért sejtí - meg tévedését, hogy új tévedésbe essék. Ez volt, a' mint látszik, a' szegény Bullátius' baja, 's ez az, a' mit neki Horáitz az itt következő Inductiók által, a' tréfának eggy jószívű nemével, jelenteni akar.

(4) Mityléne minden társai felett a' *Szépnek* neveztetett - el — *Μεγαλη και καλη*, a' nagy és a' szép — (Longi Pastor. 1.) mind felséges fekvése 's igen kies tája, mind ékes épületei miatt (Cic. II. de Lege Agr. 16.). Sappho híres polgárnéja' ideje olta mindég lakja volt a' Múzáknak és Mesterségeknek, 's midőn ez a' Levél íratott, ismét virágzó állapotban látta magát, noha a' kegyetlenkedő Lucius Sulla által mintegy hatvan év előtt csaknem földig pusztítatott.

(5) Ez az a' Morál, a' mellyre Horáitz mindég visszatér, és a' mellyben magát az ő egész Philosophiája concentrálja; ez az a' szabás, a' melly szerént élt, az az Arcánium, a' mellynek egész boldogságát

köszönhette, 's az egyetlen Ars semper gaudendi, mellyet az idő mind a' mai napig sikeresnek bizonyít. De nagy kár, hogy mint az Izlés, mint a' Szerelem, mint az Igazság' Érzéke (Bona Mens) mindazoknak a' kik azt már nem bírják, örökké titok marad; és hogy az olly embernek, a' ki érezni, szeretni, éldellelni — (a' szó azt teszi a' mit a' deák frui és a' német geniessen) — nem tud, ezt mondani: érzek, szeretek, éldellek! csak annyi mintha a' köszvényben fekvő beteget tánczra, a' vakot a' nap' pompás felkelése' nézelletére hívnánk - meg. Horátz testére lel-kére nézve e' szerencséssé - tenni tudó Philosophiára vala teremtvé, Bullátius, mint tíz meg' tíz ezeren mások nem; ez mindég keresé a' mit csak azért nem lelt, mert kereste, 's mert messze kereste, holott előtte volt.

TIZENKETTEDIK LEVÉL.

ICCIUSHOZ.

BEVEZETÉS.

Azon historiai tudósítások, a' mellyeket azon ember' környülményei felől, a' kihez a' Levél írva vagon, adhatunk, igen kevésből állanak: de characteré felől, öszve - vetvén e' Levelet az I. Könyv' 29dik Ódájával, melly hasonlóképen az ő nevét viseli czímül, sok holmit lehet felkapnunk a' mi e' Levelet felvilá-

gosíthatja, a' mik nélkül előttünk ennek legvékonyabb vonású szépségei észre - vétlenek maradtak volna.

Ez az Iccius tehát a' mi Költőnknek másod' rendű barátjai közzül látszik lenni; — azokat értjük a' szó alatt, a' kikkel az ember egygy ideig alkalmasan egygy útat megyen, észre - vétlenül megismerkedik, hogy egész életében osztán olly formán tekinthesse mint régi jóakaróját. Iccius a' maga ifjúságában nagy elszánással egészen arra adta, a' mit akkor Philosophiának hívtak, öszve - vásárlotta a' Socratesi Iskolának és Panaetiusnak, a' nevezetes Stoicusnak, minden Könyveiket, 's úgy tetszett, hogy kevesebbre koránt sem törekszik, mint hogy e' nemben a' Cicerókat és Varrókat elhomályosítsa. Azonban néhány évvel azután, hogy Caesar Octaviánus a' fő hatalma a' hazában a' maga kezére játszodta, 's a' világnak egy közönséges békét adott, Rómában erősen azt beszélték, hogy immár semmi nincs hátra, mint hogy azon kegyetlen mocsok megbosszultassék, a' melyet a' Római név Marcus Crassus alatt a' Parthusoktól szenvedett; 's azt várak a' Július' örökösétől 's Egyptus' meghódítójától, hogy ő még ezt a' hatalmas országot is, Arabiával és a' több Keleti tartományokkal (mellyeknek végetlennek nézett gazdagságát Róma már rég olta irígy szemekkel tekintgette) járom alá fogná hajtani. Augustus hajlandónak látszott teljesíteni annak a' nemzetnek kíványait, melly őtet imádta, és a' melly az ő Szerencséjével mindent lehetségesnek nézett; 's mint-hogy 729ben az Egyiptusi Kormányzó, Aelius Gallus, a' boldog Arábia' Királya ellen táborba költ: minden úgy hitte, hogy azon csillogó készülleteknek végre-hajtása, a' mellyekkel a' henye Quirisek a' magok képzelődéseket gyönyörködteték, ajtajok előtt áll. Egyszerre megfordúla a' Philosophus Iccius' egész gondolkozási - módja is. Tekintetbe vevé, hogy az neki nagy hasznót adhatna, ha ő is részt venne azon

háborúban, mely a' legalsóbb rendű Tisztnek is annyi szerencsét ígér, a' mennyi egész életében gond nélkül fogja hagyhatni; 's annál több realitást talált azon gondolatban, hogy ezen eggy hadba-menetel által gazdaggá fogja tehetni magát, mivel az a' Philosophia, a' mellyet ő eddig űze, a' maga híveit csak az *αρετων* által boldogíthatja. Álló lábán eladá tehát minden Plátójit 's Panaetiusait, 's azoknak helyébe eggy Tarracónai pánczélt veve magának, és (a' mint Horátius az említett Ódában csípkedve mondja) hadra készült az Arabia' Fejedelmei 's — kincstárjaik ellen. De mint-hogy, minden reménységnek ellenére, az Aelius Gallus' igyekezetei csirájokban fojtattak - el, a' jó Iccius' tüzes reménységei is egyszerre vízzé váltak. Azonban, gazdagulási - szándékokra lévén fordítva eggyeszer már az ő eszének éle, míg az Istenek jobb időt hoznának rá, megelégedett azon szerencsével, hogy Marcus Agrippának Sicíliai temérdek jószágaiban, (ő volt ekkor Augustus után Romában a' legtehetősebb Űr) Fő - Igazgatóvá tétetett, 's ezen hivatalban vala még, midőn Horátz hozzá ezt a' Levelét intézte.

Ebből azt látjuk, hogy ő még ekkor sem adott - fel azon jusan, hogy Philosophusnak tartassék, és hogy e' mellett el nem tudta felejtteni, hogy az Arabiai Királyok' gázájikban nem osztozhatott. Az Agrippa' Tisztartója a' felvilágosodott agyak' számában óhajtott állani; de minden Philosophiai speculációk mellett belsőjében rosszul állott a' dolog. A' telhetetlenség örökös uralkodó szenvedelme marada; 's midőn ollykor a' Stoicust játszá, 's úgy tett, mintha ezeknek tanításaikat „hogy a' Rény elég ön - magá-

Ha bölcs vagy, ama' szép érték bírásában,
Mellyet Agrippától nyersz Siciliában,
Iccius, vágyhatsz e több gyarapodásra?

nak“ élete” törvényévé tette: az egyedül azért esett, hogy (a’ mint azt neki Horátz igen gondos kiméléssel kimondja) a’ maga fösვნénységét elfedhesse, ’s legkedvesebb vétkének szép nevet adhasson. Eggy szóval, Iccius úgy játszá a’ Bölcsét, a’ hogy a’ számár játszá az Oroszlánt; de a’ hosszú fülek minden lépten kitetszettek az oroszlán’ bőre alól, ’s el-elárúlta magát békétlenkedései ’s örök panaszai által, mellyekkel az a’ Levele is el vala, a’ mint látszik, telve, a’ mellyre ez az Epistola válaszképen íratott.

Az a’ szelíd, a’ szökevény szemek által észre alig vétethető, és még is, élesebben megtekintve, eléggé érezhető csípkedés, a’ melly e’ Levelen el vagy onntve, remek a’ maga nemében: az irónia olly játszva csiklandozza a’ megkaczagott’ önszeretetét, hogy maga Iccius nem tehete jobbat, mint hogy azt, ha igen jól értette is, meg nem értettnek tettesse. — Felette kedvet, ezt a’ Levelet, és a’ két előtte állót, a’ tónra nézve egymással öszve - hasonlítani, mert mind a’ három fedd és fenyít holmit az olly személyeken, a’ kiket az Író kimélni akara. A’ feddés az Aristiushoz szólóban olly szerény, baráti és szelíd, hogy feddésnek alig mondathatik; a’ Bullátiusnak írottban vigkedvű tréfába vagy on tekergetve; egyedül az utolsóhoz kevertetett eggy kis só, melly a’ legszelídebb Attikai ugyan, de ollyan elenyésző ízt hord magával, mellyben valami megvetőt érez az ember. Ki-kitetszik, hogy Aristiust becsüli, hogy Bullátiuson segíteni szeretne, és hogy Iccius — eggy nyavalyás bohónak nézi.

Fructibus Agrippae Siculis, quos colligis, Icci,
Si recte frueris, non est, ut copia maior
Ab Iove donari possit tibi; tolle querelas;

Élj vígan, nincs okod panaszkodásra!
 Minden szükségesből ha ki lát bővséget,
 Nem szegény az, bírass csak jó egészséget:
 Irigylést érdemel sorsod' boldogsága,
 Mellyet nem nevelhet Croesus' gazdagsága.
 Ha talán most, midőn ekkép bővelkedel,
 Nálad csalán 's paréj a' szokott eledel (1),
 A' szokás mindenkor, hidd-el, megmaradna
 Bár az aranyözön nyakadig áradna;
 Vagy azért, mert a' pénz nem ad új életet,
 'S nem szülheti újjá az ó természetet,
 Vagy mivel szívednek virtus a' bálványa,
 'S mind azt a' mi kisebb, megveti 's elhányja (2).

Ha Democritusnak elhagyott telkeit (3)
 Más' barma legeli, míg ő képzeteit
 A' lelkek' felséges honjába bájolja,
 Csudálhatja e azt, a' ki meggondolja
 Hogy, a' nyerekedés' közös pestisében,
 Te most is az észnek lakol szent egében?
 Nem ügyelvén egyéb alacsony lelkekre,
 Kiterjedsz ama' fő-tárgyú kérdésekre: (4)
 Mi tartja a' tenger' dühét zabolában?
 Melly bölcs ész tündöklék az év' forgásában?
 Szabva van e, vagy nincs, csillagink' pályája?
 Mint csorbúl, mint újúl holdunk' karikája?
 A' dolgok' rendetlen rende melly csuda mív?
 Bölcs Empedoclessel Stertínius mint vív? (5)

De akármiben fog levelem gátolni (6),
 Akár halat, akár hagymát fogsz gyilkolni:
 Grosphust (7), kit ajánlok, fogadd szívességgel,

Pauper enim non est, cui rerum suppetit usus.

Si ventri bene, si lateri est pedibusque tuis, nil

Divitiae poterunt regales addere maius.

Si forte in medio positorum abstenius herbis

Vivis et urtica, sic vives protenus, ut te

Confestim liquidus fortunae rivus inauret:

Vel quia naturam mutare pecunia nescit;

Vel quia cuncta putas una virtute minora.

Miramur, si Democriti pecus edit agellos (lox;

Cultaque, dum peregre est animus sine corpore ve-

Cum tu inter scabiem tantam et contagia lucri

Nil parvum capias, et adhuc sublimia cures: (num;

Quae mare compescant causae; quid temperet an-

Stellae sponte sua, iussaene vagentur et errent;

Quid premat obscurum lunae, quid proferat orbem;

Quid velit et possit rerum concordia discors;

Empedocles, an Stertinium deliret acumen.

Verum seu pisces seu porrum et caepe trucas,

Vtere Pompeo Grospho; et, si quid petet ultro,

'S ha mit kíván, tedd-meg értem is készséggel.
 Grosphus jeles férjfi, mindenütt kelendő,
 Nem tud mást kívánni, csak a' mi illendő.
 Olcsón lehet venni baráti hűséget,
 Midőn jó emberek szenvednek szükséget.

Ha pedig kellenek Róma' új hírei,
 Halljad miként fogynak volt ellenségei:
 Agrippa' fegyvere a' Cantabereket
 'S Néróé megverte a' vad Örményeket;
 Phraates a' Sorsnak engesztelésére
 Térden állva (8) esküdt Caesar hűségére;
 'S a' bővség' Istene aranyos szarvából
 Özönt árasztott ránk minden áldásából (9).

MAGYARÁZATOK.

(1) Hogy a' csalán, még pedig nem csak a' Lá-mium, hanem a' Csípő is, az asztali zöldségek számába tartozott, Pliniusból (XXI. 25.) látjuk. Csak tavasszal ették ugyan: de Horátz nem is határozza meg az időt hogy azzal mikor él Iccius; 's itt ezen felül a' csalán minden rossz és olcsó helyett áll. Az a' környülállás tehát, hogy ez a' Levél ősszel vala írva, nem indíthat bennünket, hitelt adni Gessnernek, hogy itt szó nem a' csalánról van hanem az Urtica halról. Nem lévén olly hal, a' melly e' nevet viselte volna, ez a' tudós Commentátor, hihető, a' Tengeri-csalánt akarta mondani — eggy polypusi tengeri-állatot, melly csaknem minden tengerben találhatik, és a' melyet Plínus a' IX. Könyv' 49. Fejezetében ír-le. Azonban én azzal, a' ki a' bölcs Icciusal inkább akar tengeri-csalánt mint csípő-csalánt étetni, perleni annyival inkább nem fogok, mivel a' X. Rész a' Ter-

Defer: nil Grosphus nisi verum orabít et aequum,

Vilis amicorum est annona, bonis ubi quid deest.

Ne tamen ignores, quo sit Romana loco res:

Cantaber Agrippae, Claudí virtute Neronis

Armenius cecidit: ius imperiumque Phraates

Caesaris accepit genibus minor: aurea fruges

Italiae pleno defundit Cópia cornu.

mészet? Theatrumának arra tanít, hogy ezen Tengeri-csalánnak legalább egyik neme jó étket ad.— Paul. Jovius is említ (de Romanor. Piscibus, c. 41.) említ valamelly Urticát, melly Civita Vecchia körül nagy számban találtatik és a' melly a' Római asztalok' csemegéji közt helyet fog. Így erről itt nem lehet szó.

(2) Horátz, hogy Icciuson 's ennek bohó praetensióján, hogy ő is Philosophusnak tartassék, magát mulathassa, kötődésből azt tudatja ezzel, hogy magát ő is a' czéh közzé számlálja, 's neki itt egy Dilemmával udvarol, mellyben több csintalanság fekszik mint gondolnánk. Én azt így értem: „Hogyan? te bölcs vagy, és még is panaszkodol, hogy nem vagy gazdagabb? Hát ha mind az a' mihez nyúlsz, egyszerre arannyá válna is, mit nyernél vele? Nem élnél e még akkor is úgy csalánnal 's egyéb fűvel, mint most, a' midőn a' legízletesbb enni - valók' bővségében koplalsz? Oh bizonyosan így! Mert a' te mostani életed' módja vagy a' te természetes gondolkodásodnak 's érzésednek

munkája, vagy a' te Philosophiád, ha amazé, úgy az arany természetedet meg nem változtatja: ha ezé, úgy neked mint igazi Stoícusnak, a' Rény elégséges a' boldoglételre, 's te minden egyebet semminek nézsz.“ — A' tudós Gessner nem lehetett vidám kedvű, midőn azt hitette - el magával, hogy ő mind ezekben semmi nyomát nem lelheti az ironiának, sőt inkább neki úgy tetszik, hogy itt Horátz nem egyéb, mint ingenuus laudator amici et virtutis. Épen ez az a' mit viszont én szemeimnek minden megfeszülések mellett sem lelek. Az igazi Stoicus, a' ki teljes meggyőződése szerint a' Rényben, 's magában a' Rényben, helyhezeti a' maga boldogságát, 's abban azt fel is találta, a' legmegelégedettebb ember a' világon nem panaszkodik, mint Iccius, hogy ő szegény, kivált midőn bővségben bírja a' mire szüksége van; nem ő a' szegény, hanem azok a' szegények (az ő gondolkozása szerint) a' kik nem tudnak ellenni a' nélkül, a' mit ő nem kíván. Ha tehát Horátz itt egy Iccius felől úgy szól mint Philosophus felől, azt csak ironiának kell vennünk, vagy Horátz itt az a' valami, a' mi — egész életében nem vala.

(3) A' dolog Cicero által olly elhatározólag adatik - elő, hogy Bruckernek auctoritását: „non audiendi sunt Horatius et Cicero.“ Hist. Crit. Philos. T. 1. p. 178. szabad lesz megvetnünk. — A' hely Cicerónál (de Finib. V. 29.) ez: „Democritus (vere falsone quaereremus) dicitur se oculis privasse: certe, ut quam minime animus ac cogitationibus abduceretur, patrimonium neglexit, agros deseruit incultos.“ Hogy a' történetnek Icciusra alkalmaztatásában, 's azon dévaj fordulatban, mellyet Horátz itten tesz — „hogyan? mi még csudáljuk, hogy Democritus 'stbb. holott az a' nagy példa, a' mellyet te adsz, szemünk előtt vagyon“ — irónia vagyon, mellyet minden hiusága mellett Iccius maga is meg fogott érteni.

ezt már Torrentius is látta, noha Gessner még itt sem lát semmit.

(4) A' ki valamelly Írót igazán akar érteni, annak azt magából kell megmagyarázni. Horátn, mint igazi tanítványa a' Socratesi 's Aristippi Iskolának, nem ismert, nem kedvelt 's nem üzött más Philosophiát, mint a' melly azt a' bölcseséget tanította, hogy mint kell eszesen élni, mint kell eszesen a' dolgokat eldelleni. A' mi feljebb van megfoghatásunknál, ez^t gondolá, arra semmi gondunk. Jól gondolá e ezt, nem jól e, az nem kérdés: de hogy így gondolá, arról senki sem kételkedik, a' ki ismeri az ő írásait. Az tehát ismét irónia, midőn úgy tesz mintha Iccius oly igen nagyon csudálná azon elme - töréseiért, hogy a' testi-világ Mikéntjeit és Miértjeit kitanulni igyekezett. Ha Iccius ezen Tudományokban igazán tett volna valamit olyat a' miről méltó volna szólani, úgy a' dolog más volna; de úgy annak hozzánk is általhatott volna híre 's valami nyomát találunk az egytk vagy másik Író-nál, ha tulajdon Munkái elvesztek volna is. De a' mennyire a' dologhoz vetni lehet, az ő sublimis tanakodásaiban több hiúság 's szélcsinálás volt mint valóság, 's így Horátnak kettős oka lehetett az embert megcsapolgatni: először, mert az Agrippai jószágok' Tisztartójához 's ahhoz az emberhez, a' ki olly szomjú vala meggazdagodni, nem jól illett, hogy idejét az efféle speculatiókra vesztegesse; osztán azért is, mert minden maga epeztései mellett csak annyira sem tudna menni, hogy magának ezen a' pályán egy kis neveskét csináljon.

(5) Empedocles, an Stertinium deliret acumen—Ez a' vers világosan mutatja a' csalfáskodást. Úgy tetszik, ez a' Stertinus egyik akkori himpellére vala a' Stoica Philosophiának, a' ki azoknál a' kik egy borzas szakáll 's egy Cynicusosan pergő nyelv által magokat orrokon fogva hurezoltatni enged-

ték, nagy embernek szerette magát tartatni. A' Cruquius' régi Commentátora úgy beszéli, hogy ez a' Stertinius a' Stoica Philosophiát száz húsz Könyvekben írta - meg. Nem hihetjük hogy a' gyermek túl élte volna atyját, mert Horátzon kívül, a' ki őtet a' II. Könyv' 3dik Satyrájában csúfolódva a' nyolczadik Bölcsnek nevezi, egy régi Író sincs, a' kinek az ő existenciája hírével volt volna. Horátz kacagja a' dolgot is — midőn egy tisztes Pythagoraeust, a' millyen Empedocles vala, ezzel a' Stertiniussal állít szembe, 's azt kérdi, hogy mellyike őrzöng inkább, — Icciuist is, a' ki a' jó Istenek tudják, miként tetszett magának, hogy két illy subtilis Philosophus között Bíróvá neveztetett.

(6) Egy igen elmés fordulás, hogy azt hitessse el Icciuossal, hogy mind az a' mit eddig mondott, épen olly fulánkatlan tréfa volt, mint ez itt. A' Pythagoraeusok, 's nevezetesen az az Empedocles, a' ki a' mi Icciusunk előtt nyilván igen nagy tekintetben állott, úgy hitték, hogy az emberi lélek nem csak az állati testeknek minden nemeibe, hanem még növényekbe is mennek - által, 's azokat egy ideig éltetni tartoznak. Empedocles a' dolgot olly messze vitte, hogy azt meré állítani 's vallani, hogy ő leány, azután fű, továbbad hal, 's végre madár volt, 's ezen elváltozásairól emlékezik. Horátz ezt a' philosophusi esztelenkedést érintette - meg itt a' trucidus szóval. Gessnernek itt a' hal mellett ismét eszébe jut a' maga urticája, de Horátz bizonyosan annál kevésbbé gondolkozott arról. A' Római gazdagok' asztalain a' hal a' legbecsesbb tálak közzé számláltatott; ő tehát itt a' halakat sovány asztallal veti ellenkezésbe, hova feljebb már az urticákat számlálta volt.

(7) Pompejus Grosphus Római Lovag vala, ki Siciliában nevezetes jószágokat bírt, a' mint azt a' II. Könyv' 16dik Ódájából látjuk:

Te greges centum, Siculaeque circum
Mugiunt vaccae; tibi tollit hinnitum
Apta quadrigis equa, te bis Afro
Murice tinctae
Vestiunt lanae —

(8) Ezen megalázott állásban láthatjuk ezt a' szerencsétlen fedelmet az Augustus' pénzein.

(9) Ez a' Levél tehát ősszel íratott 735ben. Lásd Pet a v. Doctr. Temp. II. p. 369.

TIZENHARMADIK LEVÉL.

VINIUS ASSELLÁHOZ.

BEVEZETÉS.

Hogy azt a' becsületes embert, a' kinek nevét ez a' Levél címül viseli, nem Vinnius, hanem Viniusnak hívták, Bentleynek örömet elhisszük, a' nélkül hogy vele kedvünk volna perleni, ha az őáltala előállított ok, hogy Rómában volt egy Vinia Família, de egy Vinnia felől senki sem tud, a' próbát kiállja e. Az egész név, úgy mondja a' Cruquius' Scholiastája, tulajdonképen Cájus Vinius Frontó vala; de minthogy az atyja az Asina (kancza - számár) melléknevet viselé: az Asina név, Asellá - vá (számár - kanczácska) változva, általment az előttünk álló Vínusra is. A' mi születését 's állapotját illeti, úgy hisszük, Torren-

tius azt mint egy túhegygel eltalálta, hogy ő nem volt sem több sem kevesebb, mint egy becsületes paraszt, kire Horátz a' maga Rómába küldözgetett Leveleit bízni szokta volt, 's a' kit most olly véggel ereszt útnak, hogy Munkájának egy exemplárját az Augustus' kezébe juttassa.

Az egész Levélke az Asella neven támadt tréfás szójátékon forog, mellyhez a' Levélvivőnek jószívű 's kurta eszű Sabínumi túskesége adá az anyagot, a' bohó név pedig az alakot. Ez olly Instructio, melly Vínius Asellának azt teszi kötelességül, hogy a' parancsban mint járjon - el, de a' legkomolybb dévajsággal egyenesen úgy írva, a' hogy annak azon esetben kellett volna írva lenni, ha Horátz Rómába egy való-

A' mit itt-létedkor, Vínius, eszedre
 Sokkép' adtam, újra kötöm még szívedre:
 Augustusnak adod, a' mi bízva van rád ⁽¹⁾,
 Ha friss, ha jókedvű, ha engedelmet ad.
 Vigyázz, nagy búzgóság el ne tévesztesse
 Czelodat, 's könyvemet meg ne gyűlöltesse.
 Ha talám a' nyaláb nehéz, ám mentedben
 Inkább vessd-el, minthogy ottan felleptedben
 Bután dőledezzél, csúfot gyűjts fejedre,
 'S vezeték-nevedet fordítsd szégyenedre.
 Ha dombon 's posványon szükség általmenned,
 Tudd-meg, hogy erődnek ott hasznát kell vened.
 'S ha szerencsésen érsz útnak czéljára,
 Ne vidd úgy az írást mindenek' láttára
 Mint hón alatt pásztor szopós báránycáját,
 'S a' borcsap Pyrrhia elcsípett czérnáját ⁽²⁾;
 Vagy a' paraszt szokta lábbelijét vinni,

ságos Szamarat, de még is ollyat, a' kinek, két első lábai helyyett, két keze van 's tud beszélni, küldött volna. En nem ismerek semmit szerencsésebbet azon nemben, hol olly könnyű szerencsésnek nem lenni, és a' hol csak azoknak adatik a' jókedv' keresetlen pillantásaiban tehetni valamint, a' kik elmésségekhez teljes mértékben bízhatnak. De az jut eszembe a' mit Cicero valahol Caesárral mondat: „Ego de omni re facietius puto posse ab homine non inurbano, quam de ipsis facetiis, disputari.“ Minthogy tehát veszedelmesebb a' jó tréfáról disserálnunk, mint magunknak jól tréfálnunk: Olvasóimra legyen bízva, melly sok vagy melly kevés ízléssel fogják ezt a' Horatiusi facétiát elfogadhatni.

Vt proficiscentem docui te saepe diuque,
Augusto reddes signata volumina, Vini,
Si validus, si laetus erit, si denique poscet;
Ne studio nostri pecces, odiumque libellis
Sedulus importes opera vehemente minister.
Si te forte meae gravis uret sarcina chartae,
Abiicito potius, quam, quo perferre iuberis
Clitellas ferus impingas, Asinaeque paternum
Cognomen vertas in risum, et fabula fias.
Viribus uteris per clivos, flumina, lamas:
Victor propositi simul ac perveneris illuc,
Sic positum servabis onus, ne forte sub ala
Fasciculum portes librorum, ut rusticus agnum;

Városi asztalhoz ha megy enni, inni (3).
 Ne beszéld az úczán szélteben mindennek,
 Általad Caesárhoz mely szép versek mennek,
 'S akadj bár számtalan kérdezősködőre,
 Nyomúlj a' tolongók közt némán előre.

Eredj, Isten hozzád! útnad boldoguljon;
 Ne botorkálj; leczkém a' sárba ne hulljon.

MAGYARÁZATOK.

(1) Asellának nyalábja a' Sermók' két könyvből, az Epodusok' egygy Könyvéből, 's az Ódáknak három Könyvéből állott, mert Horátnak addig közre-eresztett Munkáit ezek tették. Nem hihetni (noha az igen lehetséges) hogy Augustus e' Munkákat egyenként már nem látta: de minthogy nem bírta mind és egygyütt, fel szabad tennünk, hogy egygy teljes exemplárt óhajta bírni 's önmagától bírni, noha a' Horátz' Munkáit a' Sósíusok' Bibliopoliumokban akkor illendő áron lehetett megvenni.

(2) Czélzás egygy ismeretes Játékszíni darabra melyben ez a' Pyrrhia egygyik személy volt. Részeg fővel, nehány tekeres fonalat lopott - el; de minthogy a' bor vigyázatlanokká teszi azokat a' kik vele eltöltek, fedelé, hogy a' fonal lopott portéka, 's olly titkolódás nélkül hordá hónja alatt, hogy a' tunicatus popellus' nagy örömeire szükséges képen tolvajnak ismértethették.

(3) A' Római Polgárságnak legtöbb osztályai Tribus Rusticák voltak, és egygy nagy részek mint földmivelők, falukon laktak; 's így az erkölcsöknek és az élet rendének egyszerűsége mellett legtovább megmaradtak. Ha péld. ok. egygy illy falun lakó 's gazdag

Vt vinosa glomus furtivae Pyrrhia lanæ;
 Vt cum pileolo soleas conviva tribulis.
 Ne vulgo narres te sudavisse ferendo
 Carmina, quæ possint oculos auresque morari
 Caesaris: oratus multa prece, nitere porro.
 Vade, vale, cave ne titubes, mandataque frangas.

Tribúlista által asztalhoz hívatott (mint Magyarországon a' birtokában és tekintetében nagyon leszálolt eggytelkú Nemes a' leggazdagabb titulusos vagy nem-titulusos társához) — mezítláb ment a' városig, 's ott vont a' fel a' sarut, hogy sárosan ne lépjen a' czifra parketű szobákba.

(4) Gessnert megint elhagyá a' Horátz' Lelke. Oratus multa prece, nitere porro, — mellyet én a' hely' értelméhez és tónjához képest Baxterrel így értek: „Akármint kérnek az emberek, hogy mondd-meg csak nekik, mit viszesz, ne engedd magad elcsábítatni, hanem tolongj némán keresztül a' sokaságon“ neki annyi mint: „én elég hosszan tettem hozzád kéresemet: te tehát menj, láss a' dologhoz.“ — Az olly Olvasó, qui nasum habet, ítélje - el köztünk a' patvart. — Hogy a' p o r r o nem csak ezt teszi: t o v á b b, hanem ezt is: előbbre, tudva vagyon.

TIZENNEGYEDIK LEVÉL.

A' GAZDÁJÁHOZ.

BEVEZETÉS.

A' falusi jószág' gondviselőjét a' Rómaiaknál villicus-nak mondták, minthogy maga az illy birtok villa rustica nevet visele (a' mai Olaszok' nyelvén a' Villa falusi szép 's gyakorta a' Városi lakásnak minden kényelmeivel, sőt pompájával is vetelkedő lakot jelent.) — A' Villicus örökös-szolgája (mancipiuma) volt Urának, 's a' mezei - munka körül neveltetett-fel. Minden egyéb cseléd és napszámos, 's a' gazdaság, a' maga minden nemeiben, őalatta állott; ő

Gazdám, te, ki gondot viselsz harasztomra,
'S a' magam' magamnak adó jószágomra,
Mellyet fitymálsz, ámbár öt házat tarthatott
Hajdan, 's Váriába öt polgárt járatott (1),
Jer, versengjünk, 's lássuk, ki fog nyertes lenni,
Mellyikünk tudott szebb 's több javítást tenni,
Én e a' szívemben, vagy te az ugarban?
'S a' jószág, vagy az Úr, melyik van jobb karban?

Engem, bár most itt tart Lámia' siralma
'S testvérét gyászoló halálos fájdalma (2),

tette az adást vevést, számot ada a' jószág' Urának, 's ennek hagyásaitól függve maga igazgatta a' villa rusticát.

Horáitz, úgy tetszik, nem a' legalkalmasabbat bírta a' magáéban. Az az ember egy ideig Rómában lakott; 's így falura küldetvén -ki megint, nem felejtethé a' városi czifrább életet; oda sohajtozott mindég, 's szeretete volna, ha reá -vehette volna Urát, hogy a' falun -lakásról ez is mondjon -le. Meg nem tudta fogni, hogy az, a' ki Rómában olly jó napokat csinálhatna magának, ha akarná, Maecénnél 's másoknál vendégeskedhetnék, 'stbb. egy sovány, szűk, népetlen szugolyban mint találhat gyönyörűséget. Horáitz ebből alkalmat veszen, neki a' maga szokott jovialitásával megmosni a' fejét: azonban, úgy látszik, a' Levél kevésbbé van Villicusa' számára írva mint a' magáéra, míg tulajdon hajlandósága 's óhajtasai ellen a' Városban hosszabban mulatott, 's talán a' Publicuméra is; mellynek ő minden történhető alkalmakkal szerette tudtára adni miképen gondolkozik ő az élet dolgai felől, 's miért kedveli a' falusi lakást, melly az ő városi -barátjainak, legalább a' nagyobb részben, épen úgy nem akara fejébe férti mint a' Villicusnak nem fért.

Villice silvarum et mihi me reddentis agelli,
 Quem tu fastidis, habitatum quinque focus, et
 Quinque bonos solitum Variam dimittere patres;
 Certemus, spinas animone ego fortius, an tu
 Evellas agro; et melior sit Horatius, an res.
 Me quamvis Lamiae pietas et cura moratur,

Szívem a' falura hív 's bájol szünetlen,
 'S kitörni a' bezárt kapun, túrhetetlen.
 Engem falu, téged város teszen égbe.
 Kit-kit más' sorsára vágás dönt inségbe.
 Esztelenül teszünk! a' czélt elhibázzuk,
 'S a' helyre a' vádat méltatlanul rázzuk.
 Kedvetlenségünket a' hibás szív szüli,
 Melly magát akárhol hasztalan' kerüli.
 Te cselédkorodban falut óhajtottál:
 Most városra bájol a' ferdő, koczka, bál.
 Én ebben nem vagyok, tudod, változható (3);
 Bús kedvetlenségem mindenkor kiható,
 Ha únalmas tisztem úgy hozza magával,
 Hogy Sabínumomat felváltsam Rómával.
 Nem egyenlőképen tanultunk érezni,
 Izlésünkben azért nem tudunk egyyezni.
 A' mit te pusztának tartasz 's kietlennek,
 Szép hely az, valaki velem tart, mindennek.
 'S viszont a' mi neked gyönyörű 's ígésző,
 Rútnak leli az én szemeimmal néző.
 A' bordély 's a' korcsma kívántatják veled,
 Jól tudom, a' várost, 's az, hogy lakó-helyed
 Előbb tudna gyömbért, mint szőlőt, érlelni,
 'S közellelvő csapház nem hív vendégelni,
 'S nincs nyájas dudásné, ki nyers harsogással.
 Gyúlasszon, hogy tánczolj szilaj tombolással.
 Van pedig elég tárgy időtöltésedre:
 Itt amott parlag föld vár művelésedre,
 'S fáradt ökreidet ha jól kell tartanod,
 Fris falevéltszükség számokra fosztanod.
 Alkalmatosságot 's gondot a' munkára;

Fratrem moerentis, raptō de fratre dolentis
Insolabiliter; tamen istuc mens animusque
Fert, et amat spātiis obstantia rumpere claustra.
Rure ego viventem, tu dicis in urbe beatum:
Cui placet alterius, sua nimirum est odio sors.
Stultus uterque locum immeritum causatur inique;
In culpa est animus, qui se non effugit unquam.
Tu mediastinus tacita prece rura petebas;
Nunc urbem et ludos et balnea villicus optas:
Me constare mihi scis, et discedere tristem,
Quandocunque trahunt invisā negotia Romam.
Non eadem miramur; eo disconvenit inter
Meque et te: nam, quae deserta et inhospita tesqua
Credis, amoena vocat, mecū qui sentit, et odis,
Quae tu pulchra putas: fornix tibi et uncta popina
Incutiunt urbis desiderium, video; et quod
Angulus iste feret piper et thus ocius uva;
Nec vicina subest, vinum praebere, taberna,
Quae possit tibi: nec meretrix tibicina, cuius
Ad strepitum salias terrae gravis: et tamen urges

Eggy patak is ad még, restséged' trucczára,
Mellyet rakonczázni kell sok töltésekkel,
Hogy kímélve bánják a' lapos rétekkal.

Most már értsd-meg azt is, mi Urad' ízlése,
Mért van énekének más hangon zengése?
Én, a' kinek, míg szebb napjaim fénylettek,
A' könnyű köntösök 's megkent haj illettek;
A' ki tudtam (te azt nem fogod kétleni)
Fősvény Cinarának ingyen is tetszeni,
Én, kit sokszor látál ivó-társaságban
Délesteket töltni vidám mulatságban,
Most vágyok egyedül kurta vacsorára
'S a' mezei álom' édes nyugalmaára;
Nem mintha szégyelném a' volt játékokat,
De rút volna félben nem hagynom azokat.
Görbe szemmel senki ott boldogságomra
Nem néz 's titkon felhőt nem borít napomra,
Legfeljebb szomszédim szájokat rám tátják.
A' városi Urat ha kapálni látják.
Te városra sietsz, néked öröm lenne,
Akármelly rossz konyhán tápláltatni benne.
Viszont a' városi szolgák irigylenek
Hogy erdő, barom, kert, tetőled függenek.
Igy a' lassú ökör a' nyeret kívánja,
A' ló, hogy ekébe nem fogják, azt bánja.
Kiki, ugy gondolnám, tanúlt mesterségét
Úzze vígan, 's abban mutassa hűségét.

Iam pridem non tacta ligonibus arva, bovemque
 Disiunctum curas, et strictis frondibus exples:
 Addit opus pigro rivus, si decidit imber,
 Multa mole docendus aprico parcere prato.
 Nunc, age, quid nostrum concentum dividat, audi.
 Quem tennes decuere togae, nitidique capilli,
 Quem, scis immunem Cinarae placuisse rapaci,
 Quem, bibulum liquidi media de luce Falerni,
 Coena brevis iuvat, et prope rivum somnus in her-
 Nec lusisse pudet, sed non incidere ludum. (ba:
 Non istic obliquo oculo mea commoda quisquam
 Limat; non odio obscuro morsuque venenat:
 Rident vicini glebas et saxa moventem.
 Cum servis urbana diaria rodere mavis?
 Horum tu in numerum voto ruis? Invidet usum
 Lignorum et pecoris tibi calo argutus et horti.
 Optat ephippia bos piger; optat arare caballus:
 Quam scit uterque, libens (censebo) exerceat
 artem.

MAGYARÁZATOK.

(1) Vária egy kisded Municipium *) volt az Ánio vize mellett, melly ma Teveróne nevet visel, mint Vária maga ma már Vico Váro. Azon régi időkben a' midőn Itália sokkal népesebb volt, mint akkor lehetett, minekutána azt a' Frigyesek ellen viselt háború (bellum Sociale) és az azt követő polgári háborúk pusztává tették, és minekutána a' Római Gazdagok és Nagyok csaknem minden miveltetésre alkalmas földet megvettek, 's királyi pompájú Villákká változtattak, a' mi Költőnk' ez az egyetlen jószágá egy kisded praediumot teve, hol öt telkes-embere volt (habitationem quinque focis), kik a' szomszéd Vária Bírójától függöttek. Horátnak ezen soraiba, ha érzésünk meg nem csal, egy csepp ártatlan hiúság keveredett. Hogy egy Versgyártó a' maga jószágáról szólhasson, olly ritka jelenés, hogy azon keveseknek, a' kik Homér atyjoktól fogva a' mi időnkig hasonló esetben láták magokat, nem vehetjük rossz neven, ha azt örömmel emlegetik.

(2) Az a' Lámia, a' kinek fájdalmában Horátnak itt osztozik, az leszen, a' kihez az 1. Könyv 26dik Odája 's a' 17dik a' III.-ban szól. Torrentius szerint ezen évszakban csak két Lámiát említenek a' Történet-Írók: Quintus Aelius Lámiát, a' ki Augustus alatt a' Cantaberi háborúban vezérkedett és magát megkülönböztette, 's egy Lúcius Lámiát, ki 755ben Consul volt. Vaillant (Numi Antiqui Familiar. Rom. T. 1. p. 19.) régi pénzekből mutatja meg, hogy amaz Triumvir

---

*) Municipia dicebantur civitates suo jure et legibus gaudentes, muneribus tamen Pop. Romani et honoribus gaudentes. Ge II. XVI. 13.

Monetalis *) volt Augustus alatt, 's hogy mind a' kettő fíja volt Lúcius Aelia Lamiának, a' ki 712ben Praetori méltóságot viselt, és a' kiról Cicero a' Marcus Brútushoz írt egyík Levélben úgy szól, mint igen kedves 's eránta hív barátjáról. (Familiar. IX. 16.). — Nem szenved tehát kétséget, hogy az Quintus Lámia volt, a' kinek halálát az ő testvére Lúcius, a' mi Kőltőnk' barátja, olly szíves fájdalommal siratta.

(3) Gessner nem igen tűrheti, hogy Horátz a' maga állhatatosságával, a' mellyel a' falun-lakás eránt vonattatott, kérkedik, 's azt juttatja eszünkbe, a' mit neki az ő szolgálja Dávus, mond a' II. Könyv' 7dik Satyrájában:

Romae rus optas, absentem rusticus urbem
Tollis ad astra levis. Si nusquam es forte vocatus
Ad coenam, laudas securum olus: ac, velut usquam
Vinctus eas, ita te felicem dicis, amasque,
Quod nunquam tibi sit potandum. Jusserit ad se
Maecenas serum sub lumina prima venire
Convivam; Nemone oleum fert ocius? ecquis
Audit? cum magno blateras clamore, furisque.

Egy hasonló helyet fogunk a' XV. Levélben találni, a' mellyet Gessner még több okkal hozhatott volna fel: de nem kellett volna felednie, hogy az ember sem tréfából sem igazán nem emlegeti az olly hibáját, a' melly benne valóban találtaik. Hogy a' mi Kőltőnk nem színeskedésből szerette a' falusi-lakást, az minden Írásaiból inkább tetszik-ki, mint hogy egész bízakodással nem mondhatná, hogy ő e' részben magához

---

*) Így neveztetének ezen időkbén a' Pénzverés' legfőbb Tisztjei. Hármát a' Tanács nevezé-ki, melly fenn tartá magának azt a' just, hogy rézpénzt verethessen, hármát Augustus, a' ki réz, ezüst, arany pénzt verethetett. Az utolsóbbak tehát a' pénzekén e' czímet viselték: TRIUMVIRI A. A. A. F. F. az az aere, argento, auro, flando, feriundo. Graevii Thes. XI. 766. Lámia az utóbbak közzé tartozott.

hasonló. A' szökevény szeszek nem characteri vonások; 's ha mindég olly szorosan kellene fogni a' dolgot, mint Gessner bán itt Horáttzal, nem tudom mit mondhatnánk a' Socratesekről és Cátókról.

(4) Midőn Horátz az eggyik Városi - inasából csinála Villicust, eggy törvénye ellen vét Columellának: „ne villicum ex eo ordine instituant, qui urbanas et delicatas artes instituerunt. Mert, úgy mond, socors et somnicolosum genus id mancipiorum, otiis, Campo, Circo, theatris, aleae, popinis, lupanaribus consuetum — — — (De Re Rust. 1. 8.) — Való, hogy Horátz a' maga mancipiumainak kisded számában nem sokat válogathata; 's osztán a' Levélnek eggyik-helyéből 's az egésznek tónjából azt lehet kihúzni, hogy eggykor, a' midőn ő még a' Városban lakott, ez az Ispánja nem keveset tudott az ő kisded titkokskájiból.

(5) Az a' nem közönséges adomány, melly ez vagy amaz kisded - tekintetű környülményből, annak vékonyabb vonásai 's azon titkosabb fonalai által, a' mellyeknél fogva az más távolabb fekvő környülményekkel függ - eggyüvé, ezen utóbbakat kitalálja — mi ezt az irigylést - érdemlő tulajdont kénytelenek vagyunk eggy a' Római Nyelvből kölcsön vett szóval bélyegzeni — a' Sagacitás, talán semmi Tudósnak nem szükségesebb mint az Archaeologusnak. De valamint minden érzék a' maga körének legszélsőbb határán bizonytalanná vál: úgy nem is ismerünk semmit, a' mi könnyebben vihetne tévedésekbe, mint ez a' Sagacitás, ha épen olly éles Igazság'- érzésével nincs öszve - párosítva, és ha a' gyakorlott értelem által minden paralogismusok 's hamis Inductiók ellen nem védetik. Példákat erre azoknak Irásaikban, a' kik a' Régiségeket fejtegetik, nem nehéz találni: de mulatságosabbat alig találunk, mint az, a' mellyet nekünk a' tudós Abbé Capmartin de Chaupy a' maga voluminosus Munkájában: Horátznak falusi Jóságáról (Decouverte de la mai-

son de champ de Horace. Vol. 1. p. 349.) hagyja. Mert ki juthatna még álmában is arra a gondolatra, hogy e' szóból: *Rident vicini glebas et saxa moventem* — mellyeknek értelmek olly szembe-ötlő, azt lehessen kihúzni, hogy Horátnak gyönyörű kertje volt. — Horace, úgy mondja az elmés Francia, se représente à sa campagne comme remuant la terre et entant les pierres; ce n'étoit point sans doute ni dans les champs ni dans les vignes qu'il se livroit à cet exercice pénible, mais dans son jardin. La culture de cette portion si agréable d'une possession a de quoi plaire à tout le monde — 's most egész elragadtatással neki-ömlik a' kertnevelés' gyönyörűségei' beszélésének, említi hogy a' Régiségnek melly nagy emberei találták abban örömeiket, a' spectacle intéressant de la nature felől cseveg, 's ezen elmés jegyzéssel rekeszti be, hogy „nem csudálkozhatunk többé rajta, ha a' Horátz' kezében a' toll mellett a' kerti-ásót is leljük.“ — 'S mind ezeket a' *Rident vicini* magyarázatjára, melly mellett Horátnak úgy nem jutott eszébe a' kert, 's az ásó, 's a' sanyarú munka, mint a' Babyloniai torony. A' Monsieur l' Abbé olly könnyen útba igazodhatott volna — De neki egyszer fejében ült a' Horátz' kastélya, 's a' Chateau elegant hogy lehetett volna kert nélkül, még pedig olly kert nélkül, a' millyeneket a' híres Le Notre rajzoltatott, ha azt Vária mellé, nem tudom honnan, a' Tündérek hozták is által?

TIZENÖTÖDIK LEVÉL.

NUMÓNIUS VÁLÁHOZ.

BEVEZETÉS.

Vaillantnál az ő Numi Familiar. Rom. egy Denáriust lehet látni, mellynek egyik felén egy Római fej áll e' Körülírással: C. NUMONIUS VAALA, a' másikon pedig két katonát, kik egy sánczot a' harmadik ellen védenek. Vaillant úgy hiszi hogy ezt a' Denáriust Cajus Numónius Vála, vagy Vaala, vereté, hogy ezzel fizesse seregének zsoldját, midőn Quintilius Várus alatt Germaniában, mint ennek Al-Generális (Legatus) szolgált *). Kiki tudja melly szerencsétlenség érte ezt a' Római Vezért és az ő alatta hadakozó Legiókat, 's a' történet valóban a' Cheruskiai Arminiusnak, akár a' vitézség' oldaláról tekintsük a' dolgot akár a' hűségéről, becsületet ugyan nem csinál. Numónius Vála, kinek különben Paterculus azt a' bizonyosságot adja, hogy ő egy csendes vérű 's elméjű 's becsületes ember volt, ezen alkalomban sem annyi hideg vért nem mutatott, a' mennyit egy csendes, sem annyi bátorságot nem, a' mennyit egy becsületes embertől várni lehetne. Úgy tetszik, azt fogta hinni, hogy a' hirtelen visszavonulás által legalább Lovasságát fogja megmenthetni. De a' Szerencse megcsalá reményét; semmit sem tarthata meg, 's őtet túl élte az a' gyalázat, hogy egy idétlen szaladás által maga vont veszélyt, polgártársaira.

---

*) Vellej. II. 119.

Fulvius Ursínus és mások ezt a Numónius Válat egynek nézik azzal, a' kihez ez az Epistola írva volt. Az nem lehetetlen, de egyszersmind bém bizonyíthatatlan. Mind az a' mi a' Levélből világosodik ki, abból áll, hogy ez nagy birtokú ember volt, és hogy Horátz vele biztos lábon állott, melly nem engedi, hogy esztendejüket egymástól nagyon különbözőknek képzeljük. Úgy tetszik hogy Campaniában 's Lucaniában jószágai feküdtek; 's Horátz, kinek Orvosa azt tanácsolta volt, hogy hideg feredővel melegebb ég alatt éljen mint a' Római és Sabínusi, azon két helynek mineműsége eránt térsen itt kérdést, a' mellyek közt választása még ingott.

Az egész Levél nagy dévajkodással van írva, 's többet bír mint minden más társai azon kedves gondatlanságból, mellyet az Utánlók igen könnyűnek néznek, 's a' Stylisticának minden nemei közt a' legutánolhatóbb. És meg is ez nem az a' negligentia diligens, melly felől Cicero a' maga Szolnokjának — nevezzük így az Orátort, 's ne kérdjük, jó e a' szó; elég hogy rá szükségünk van, 's jobb mint mind azok a' miket az idea' kinyomására eddig próbáltak *) — egyik Fejezetében Marcus Brútushoz szól; nem az a' fortélyos pongyolaság, a' melly megett a' tetszeni-vágyás mintegy ólalkodik, 's a' Mesterség csak azért rejti-el magát, hogy annál bizonyosabb légyen meglepetésünk. Sőt úgy látszik, hogy ez a' dévajkodásnak az a' minden Mesterség és szándék nélkül való gondatlansága, a' melly úgy kezd, hogy maga sem tudja min fog majd végezni; a' hol a' toll magában látszik menni; hol gondolat és kifejezés, úgy a' hogy magok tolják-elő magokat, minden vizsgálat és válogatás

---

*) Meg kell jegyezni, hogy midőn Kazinczy ezt írta; a' a' z ó-
n o k még nem vala ajánlva. T. F.

nélkül elfogadtatnak; a' hol az Író, szíve' vídámságában meg sem álmodja, hogy bohóskodása rossz neven vétethetnék. Ez a' neme a' Tristram Shandyi negligentíának — melly igen is hogy csak azoknak áll jól, quibus ingenii benigna vena est — itt szinte a' Styl' mechanica részeiig el van ömölve, a' Periodusok' alkotásában; 's már a' második versen kezdve a' húszadikig egygy úgy nevezett Hyperbaton áll, hola' parenthesesek úgy állanak egymásban mint a' hagymahéjak.

(nam mihi Baias

Musa supervacuas Antonius, et tamen illis
Me facit invisum, gelida cum perluor unda
Per medium frigus. Sane murteta relinqui,
Dictaque cessantem nervis elidere morbum
Sulphura contemni, vicus gemit, invidus aegris,
Qui caput et stomachum supponere fontibus audent
Clusinis, Gabiosque petunt, et frigida rura.
Mutandus locus est, et diversoria nota
Præteragendus equus: Quo tendis! non mihi Cumas
Est iter, aut Baias, laeva stomachosus habena
Dicet eques: sed equi fraenato est auris in ore.)
Major utrum populum frumenti copia pascat;
Collectosne bibant imbres, puteosne perennes
Iugis aquae; (nam vina nihil moror illius orae.
Rure meo possum quid vis perferre patique.
Ad mare cum veni, generosum et lene requiro,
Quod curas abigat, quod cum spe divite manet
In venas animumque meum, quod verba ministret,
Quod me Lucanae iuvenem commendet amicae:)

Tristram Shandyben nehezen fognánk illy különösen struált helyet találni, 's ha ezt széllyel nem tépdeltém, 's újra nem raktam volna össze, a' Német Olvasó el nem fogta volna tűrhetni — noha az Originálban a' hely egygy szerencsésen mert salto mortale Gratiájával bír.

A' gondosabb Olvasó' kedvéért ide tesszük a' Német fordításnak ezt az egész helyét is.

Wie mild zu Velia der Winter sey,
Wie zu Salern die Luft, und was das Land
Für eine Art von Menschen trage, wie
Der Weg dahin — Doch eh ich weiter frage,
Mein lieber Vala, wisse, dass mir Musa
Antonius das warme Bad zu Bajae
So viel als unnütz hält, und mit den Leuten dort
Mich ganz entzweyt hat, die sich ordentlich
Ereifern, wenn sie mich zu dieser frostigen Jahrszeit
Noch gar in kaltem Wasser baden sehn.
Denn dass ein Kranker ihre Myrtenwäldchen
Verlassen, ihre weit und breit für Gicht
Und Podagra gepriesnen Schwefeldämpfe
Verachten, und ein solcher Waghals seyn kann
Den Quellen Clusiums seinen Kopf und Magen
Zu unterstellen, und das kalte Land
Der Gabier ihrem milden vorzuziehn,
Ist freylich eine That, worüber billig
Der ganze Flecken seufzt. Gleichwohl kanns nun
Nicht anders seyn; wir müssen weiter reisen,
Und bey den wohlbekannten Ruhestellen
Vorbey den Klepper lenken. „Nun wohin?
Der Weg geht nicht nach Bajä oder Cumä“ wird
Dem widerspännstigen mit dem linken Zügel
Der ungehaltne Reiter sagen; denn
Das Pferd hat seine Ohren im Gebiss.
Um also, Freund, zurück zu meinen Fragen
Zu kommen, melde mir (denn deine Antwort
Wird meine Wahl entscheiden) wo von beyden
Besagten Orten sichs wohlfeiler lebt?
Auch ob sie Regenwasser trinken, oder
Lebend'ges Brunnenwasser? Nach dem Wein
In dieser Gegend ist nicht Noth zu fragen.
Auf meinem Gute kann ich mich mit jedem
Behelfen: komm' ich aber an die Küste,
Da muss ich edle milde Weine haben;
Wein, der den Spleen verjagt, mich wie er durch
Die Adern rinnt, mit Muth und Hoffnung schwellt,
Und schwatzhaft mich und bey'm Lucan'schen Mädchen
Zum Jüngling macht —

Millyen Salernumnak, Vála, 's Veliának
Ege, tele, népe 's járása útjának (1)?
Mert (hogy elsőben is azt adjam tudtadra,
Mért legyen szükségem tanács-adásodra)
Músa Antónius (2) Bajae' hévvizeit (3)
Nekem ellenzette, annak vendégeit
Rám csődítván, a' kik készek verekedni,
Hogy illy ősszel merek hidegben feredni.
'S bizony, hogy sok beteg a' myrtusberkeket
E' köszvénygyógyító meleg kútfejeket
Megvetvén, Clúsius' 's Gábii' tájára
Szokik, e' városnak nem is kicsiny kára.
De nincs haszna; el kell megszokott tanyánkat
Kerülnünk, 's máshova hajtnunk paripánkat:
„Hova, hova akarsz vinni, eb' fajása?
Nem Bajae, nem Cumae lesz Urad' szállása.“
Így kell szólnunk, 's rántnunk száját a' fakónak;
Mert szájában vagynak fülei a' lónak. —
Hogy hát tovább kérdjem, mi a' tulajdona
Ama' két vidéknek, hol van több gabona?
Kútvizet isznak e, vagy essőnek levét?
A' bor nem is kérdem mint érdemli nevét?
Mikor itthon vagyok, jó akármelly nemű,
De ha tenger mellett lések, fő érdemű
'S olyan kell, melly messze úzze rossz kedvemet,
Remény bő árjával töltse-meg szívemet,
'S Lucánia' lyányi körül egy képekre
Ifjúi színt adjon, 's enyelgést nyelvemre.
Mellyik tartományban lelni több nyúlakat,
Több szárnyas-állatot, több öreg vadakat?
Hol teszek szert több's jobb halra 's osztrigára (4),

Quae sit hiems Veliae, quod coelum, Vala, Sa-
lerni,

Quorum hominum regio, et qualis via; (nam mihi
Baiae

Musa supervacuas Antonius, et tamen illis
Me facit invisum, gelida cum perluor unda
Per medium frigus. Sane murteta relinqui,
Dictaque cessantem nervis elidere morbum
Sulphura contemni, vicus gemit, invidus aegris,
Qui caput et stomachum supponere fontibus au-
clusinis, Gabiosque petunt, et frigida rura. (dent
Mutandus locus est, et diversoria nota
Praeteragendus equus: quo tendis! non mihi Cu-
Est iter, aut Baiae, laeva stomachosus habena (mas
Dicet eques: sed equi fraenato est auris in ore).
Maior utrum populum frumenti copia pascat;
Collectosne bibant imbres, puteosne perennes
Iugis aquae; (nam vina nihil moror illius orae.
Rure meo possum quidvis perferre patique;
Ad mare cum veni, generosum et lene requiro,
Quod curas abigat, quod cum spe divite manet
In venas animumque meum, quod verba ministret,
Quod me Lucanae iuvenem commendet amicae:)

Hogy jól meghízhassam Phaeáxok' módjára?
Mind ezt add tudtára, Vála, barátodnak,
Ki hív követője lesz jó tanácsodnak.

Rómában egy ember — Ménius volt neve —
Midőn mindent, a' mit örökségül veve,
A' torkába behányt, elmésnek 's nyalkának
Alakában próbált trucczolni sorsának.
Mint csalfa tekergő, bizonyos asztala
Nem lévén, ha gyomra megüresült vala,
Barát 's ellenség között külömbséget nem tett;
Bement, 's hazudozott, míg torkig tele lett.
Mészárszékek sírja, koporsója, pokla,
Valamit hol talált, mindent felfaldokla.
Ha történt, hogy néha kifogyott azokból,
Kik illy madárt tartnak egy avagy más ekből
Akkor annyi paczalt 's juhhúst hányt torkába,
A' mennyi nem férne két medve' gyomrába;
'S szidta, mint Bestius (5), a' gaz fecsérloket
Kész volt volna tüzes vason sütni őket.
Viszont ha kövérebb prédára szert teve,
'S annak is, szokásként, tüstént vége leve,
Úgy segéljen! így szólt, dicsérem azokat,
Kik megeszik isszák minden jószágokat;
Mert nem lehet jobbat e' földön képzelni,
Mint kövér húrossal 's más vaddal eltelni (6).

Nékem is, barátom, ez az indulatom (7),
Bátrabb a' kisebb sors, gyakran mondogatom;
'S ha a' kénytelenység szorít szűk konyhára,
Vívok a' szükséggel, más Bölcsek' módjára.

Tractus uter plures lepores, uter educet apros :
Vtra magis pisces et echinos aequora celent,
Pinguis ut inde domum possim Phaeaxque reverti;
Scribere te nobis, tibi nos accredere, par est.
Maenius, ut, rebus maternis atque paternis
Fortiter absumtis, urbanus coepit haberi,
Scurra vagus, non qui certum praesepe teneret,
Impransus non qui civem dignosceret hoste,
Quaelibet in quemvis opprobria fingere saevus,
Pernicies et tempestas barathrumque macelli,
Quicquid quaesierat, ventri donabat avaro.
Hic ubi nequitiae fautoribus et timidis nil,
Aut paullum abstulerat patinas coenabat omasi,
Vilis et agninae, tribus ursis quod satis esset;
Scilicet ut ventres lamna candente nepotum
Diceret urendos, corrector Bestius. Idem
Quicquid erat nactus praedae maioris, ubi omne
Verterat in fumum et cinerem, Non hercule miror,
Aiebat, si qui comedunt bona; cum sit obeso
Nil melius turdo, nil vulva pulchrius ampla.
Nimirum hic ego sum; nam tuta et parvula laudo,
Cum res deficiunt, satis inter vilia fortis :

De ha nyalánksággal itt 's ott jól lakhatom,
 Más hangon éneklek tüstént, 's azt vítatom,
 Hogy csak az boldog 's bölcs, kinek palotája
 Hirdeti, hogy vagyon kinccsel-tölt ládája.

MAGYARÁZATOK.

(1) Salernum Campaniának, Vélia pedig Lucaniának Városai voltak, amaz az északi, ez a' keleti partján azon nagyobb öbölnek, mely a' Tyrrhenumi tengert a' Minerva és Palinurus' fokai közt formálja, és így valamivel alább Nápolynál. Bár mely keves tekintetben volt akár eggyike, akár másika: arranézve, a' miért erántok Horátz kérdést teszen, szép fekvések által igen alkalmasok voltak.

(2) Antónius Músa a' maga nevét halhatatlanná tévé azon híres cúrāja által, mellyel Augustust, kinek Szabadosa volt, 731ben felgyógyította. Mert az akkori Orvosaik a' Nagyoknak nagyobbára Servusaik voltak ezeknek, 's ezek által fordítottak tudományok' megtanulására, hogy idővel házaiknál, mint Orvosok, szolgáljanak. Az Imperátor' betegsége egy köszvényfolyás volt, szorúlással és száradással, melly őtet azzal rettegteté, hogy egészen megaszand. Az ő Udvari-Orvosa Aemilius fejében fogadott, hogy a' nyavalyát ferdők és izzasztó-szobák által ki fogja kergetni. Annyira ment, hogy a' beteg' szobájának falait is prémes bőrökkel vonatta vala bé; de a' nyavalya nem fogyott, hanem öregbedett. Augustus már elrendelte házáat. Antónius Músa azon szerencsés gondolatra jutott, hogy, nem használván a' hévvizet, hideggel kell próbát tenni. A' közönséges gondolkozás ellenkezésben állott vele: de a' beteg' állapotja a' legvakmerőbb próbát is engedte. Músa tehát azon útra tért, a' melly egyenes ellenkezésben volt az Aemiliusé-

Verum ubi quid melius contingit et unctius, idem
 Vos sapere et solos aio bene vivere, quorum
 Conspicitur nitidis fundata pecunia villis.

val; hivesítő diétát szabott a' beteg' élébe, alig engede enni egyebet mint lapút, hideg itallal itatta, gyakran megöntöztette hideg vízzel, 's gyógyításának olly szerencsés sikere volt, hogy Augustus kevés idő múlva megszabadult bajától, 's örök gyengélkedései mellett is azután még harminczhat esztendőig élt. (Sueton. Aug. c. 59. et 81. Plin. H. N. XXIX. 1. Dion. III.) Músa jutalmúl a' Caesártól és a' Tanácstól nagy summa pénzt, egy szobrot, és azta' just kapta, hogy arany gyűrűt viselhessen, melly neki a' Nemesi Rend' elsőségét adta - meg; 's a' hideg víz olly tekintetbe jött általa, melly a' Bájai hévvizeknek nagy csonkulást okozott. Horátz, ki e' Levél' írása-kor 46 vagy 47 esztendő's vala, hasonlóúl sokat szenvedé a' folyásoktól, kivált szemeiben, mellyek különben is mindég csorogtak; 's minthogy a' Bájai feredők nem segítettek szenvedésein, engede a' Músa tanácsának, hogy próbálná a' Clúsiumi 's Gabii hideg ferdést; (Vetus Comment. Cruquii ad hunc loc.) — 's ennek is olly sikere volt, a' mint a' Levél' víg tónjából húzhatjuk - ki, hogy a' mi Költőnk, a' ki vissza - esés' bajaitól méltán tarthatott, nem látászükségesnek hogy egyébről gondoskodják, mint melegebb téli - szál-lásról.

(3) Bajae, vagy, ha magyarban úgy is szabad mondanunk, Bája, ezen időkben az vala Italiában, a' mi Magyar-országon Szliács és Pöstyén. A' nem betegek ott mulatságot találtak, a' hol a' betegek gyógyulást kerestek; 's a' hogy azok a' Bája' gyönyörűségei közt elég alkalmat kaptak megbetegetni: úgy

ezek a' gyógyulásra - vágás' mellett azt a' kevés egés-ségeket is elvesztették, a' mit oda hoztanak. Bája már a' Caesárok' ideje előtt az a' hely volt, a' hol a' Római Nagyok elhánták magokról a' republicánus kép-mutatást, hogy pirulás nélkül vetlessék magokat azon mulatságok és gyönyörűségek közzé, mellyek miatt ez a' hely olly rossz névbe jött, hogy Propertz a' magalyánykáját innen nem hívhatta - el eléggé hamar *); Cicero pedig, a' Marcus Coeliusért mondott Védő-Beszédben, szükségesnek látá magát igazlani, hogy olly embert veve partfogásába, a' ki ismeri Báját **). Egyéberánt azt jegyezzük - meg az utolsónak Dolabellához írt levele után ***), hogy a' Bája' vidéke már 1800 eszt. előtt, a' midőn még nem szenvedte volt az idő pusztításait, épen nem tartatott olly helynek, a' melly az egészségre hasznos volt volna. A' mit itten Cicero mond, Dolabellára nézve, ugyan nem egyéb mint enyelgés, de kétségen kívül valóvá teszi, hogy a' szép Bája akkor az egészségre nézve veszedelmesnek nézetett, 's ez annyival inkább teszi megfoghatóvá miért tiltotta - el Músa a' mi betegünket e' paradicsomból.

- (4) Sed non omne mare est generosae fertile testae;
Murice Baiano melior Lucrina peloris:
Ostrea Circeis, Misena oriuntur echini.

a' hogy ezt a' Konyhai Philosophia híres Professora, Cátius, a' Horátz' 4dik Satyrájában (II. Könyv.) tanítja. Plínius azt mondja a' boldog Campania' partjai-

- *) Tu modo quam primum corruptas desere Baias!
Multis ista dabunt littora dissidium,
Littora, quae fuerant castis inimica puellis,
Ah, pereant Baiae, crimen amoris, aquae!

- **) Cic. pro M. Coel. XI.

- ***) Gratulor Baiis nostris, siquidem, ut scribis, salubres repente factae sunt: nisi forte te amant et tibi assentantur,

ról: *haec littora, praeter caetera in toto mari, conchylio et pisce nobili adnotantur.* III. 5. — De Horátz a' ki feltette magában, hogy e' télen Phaeáxi módra fog élni, nem elégedett meg a' Tyrrhenumi partok' jó hírekkel; 's minthogy az éghajlat' több vagy kevesebb szelíd voltán kívül, semmi egyéb oka nem vala a' két hely közzül az eggyikre vagy másikra határozni magát, mint az a' kérdés, hogy az ember hol élhet jobban? annál több pontossággal tudakozódik az ő Természeti - Historiájok' Culináris Részének minden czikelyei eránt.

(5) Ez a' Bestius eggy akkor igen ismeretes fukar volt, ki, mint minden Harpaxai a' világnak, a' mértékletes életét nagyon magasztalta, 's sanyarú Censora volt az olly vétkeknek, a' mellyek pénzbe kerültek.

(6) Nil melius turdo est, vulva nil pulchrius ampla. — Lehetetlen vala azt a' Római nyálank falatot, mellyet itt Horátz nevez, a' német Olvasónak illendőséggel feltálcálnunk; úgy hiszem tehát, hogy az a' quid pro quo, mellyet adánk,

es geht

Doch in der Welt nichts über eine fette Drossel,
Nichts über einen guten Schwartenmagen.

bocsánatot fog találni: mond itt Wieland. A' Régieknek azon csemegéji közt, a' mellyek a' szokásból kijöttek, az az étek' neme is állott, a' mellyről Horátz a' gourmand Maeniust magasztalásokra fakadtatja. A' Rómaiakézt is a' Görögöktől tanúlták; legalább Athenaeusból világos, hogy ez önálok sokkal elébb mint Róma a' maga régi szokásaitól 's élet' nemétől elhanyagolt, 's a' meggyőzött Ásia' kényességeit elfogadta, már ismeretes vala. A' kit bánt a' viszketeg, tudni mint készí-

---

et tamdiu quam tu ades, sunt oblatae sui. Quod quidem si ita est, minime miror, coelum etiam et terras vim suam, si tibi ita conveniat, dimittere. Fam. IX. 12.

tették a' Görög földön a' *μητρη υία* -kat, azt az Athenaeus' felhányása által ki elégítheti.

(7) Ez a' Nimirum hic ego sum nem teszen egyebet mint a' mit ma így jelentünk: „Illyenek vagyunk mi emberek.“ A' kifogások olly kevés - számúak lesznek, hogy azokkal öszve - hasonlítva, a' kik ha hazudni nem akarnak, ezt fogják kiálthatni: „Én is illyen vagyok!“ nem jöhetnek tekintetbe. Ezeknek a' becsületes embereknek Szükségi - Philosophiájok, de rék portéka, midőn az ember kénytelen beérni magát babbal és csalánnal, 's ruhára nincs egyebe mint egy darab darócza, 's a' nyomorúság egy hordóba kergeti: de keveset ismerünk, a' kik a' Cynismust annyira vitték volna, hogy elkergetnék magoktól a' Szerencsét, ha az nekik egy Tündér' képében jelenne - meg, 's Numónius Válának egy pár Urodalmait erőnek erejével rájuk tolná.

TIZENHATODIK LEVÉL.

QUINCTIUSHOZ.

BEVEZETÉS.

A' Quinctiusok' familiája a' Római Patriciusoknak legrégibb nemzetségei közé tartozott, 's más szaporább házaknak szokások szerint, több ágakra vala feloszolva. A' mi Költőnk' idejében egy tagja ennek a' háznak, Titus Quinctius Flamininus, Triumvir Monetalis volt, 's némelly helyei ennek az Epistolának nem rosszúl illettek rá. De az egésznek tónja azt téteti - fel, hogy ez Horátnak valamelly régi barátjához

szól, mert a' familiáritásnak ez a' neme csak azok között van a' maga helyén, a' kik egygyrendűek. Inkább lehet tehát elhinni, hogy az a' jó barát, a' kivel Horátz itt olly komolyan, 's olly minden complimentek nélkül moralizál, épen az a' Hirpínus volt, a' kihez néhány évvel elébb egy hasonló tónú Ódát írt vala. (II. 11.) Mellekneve azt hagyja hinnünk, hogy ez a' Quinctius nem az említett ragyogó ház' tagjai közé tartozott, hanem Hirpíni volt *), 's a' Quinctius nevet egyedül azért viselte, mert ő vagy valamely eleje valamely Quinctiusnak pártfogása által nyerte-meg a' Polgárságot. De mi volt, 's mint jutott arra, hogy ötet a' mint Horátz mondja, az egész Róma a' maga szerencségei közé rekeszté, az tudva nincs.

Ha az említett Ódát e' Levéllel öszve - hasonlítjuk, azt lehet gyanítanunk, hogy ez a' Quinctius egyike volt azoknak, a' kik valamely Nagynak kedvezései, vagy iparkodás és okosság által, pénzhez és tekintetbe jutottak, vagy, a' köz kifejezés szerént, szerencsáját csinálta. Hogy akkor, a' midőn Horátz a' hozzá-szóló Ódát írta, ez volt légyen az ő igyekezete, e'sorok: *Nec trepides in usum poscentis aevi pauca—quid aeternis minorem consiliis animum fatigas?* épen úgy látszanak elárulgatni, a' hogy e' Levélnek némelly helyei azt, hogy ezen igyekezetében boldogúlt; valamint azt is, hogy ő, az egyéb szerek mellett, különösen az a' szert is lajtorjává tévészerencsájének, hogy tisztalelkű feddtelen embernek tartassék. Én ezt a' Quinctiust úgy képelem magamnak mint egyikét azoknak a' jámbor és emberséges embereknek, a' kik az által hogy nálók az Okosság és a' Becsület azon-egy dolog, a' vilá-

---

*) Így neveztetett egy, samniumi eredetű, kisedd népség, melly Picenum, az apennini hegység és Samnium közt lakott.

got 's végre önmagokat is elhittették, hogy jobbaknak ismertessenek mint érdemlik; úgy képzelem, mint olly embert, a' ki eléggé szemes, mindég csak a' maga jobb oldalait mutatni - ki, 's cselekedeteinek mindég szép indító - okot, indító - okainak mindég szép nevet ad; mint ollyat, a' ki mindég úgy viseli magát, hogy vele minden megelégedhessék, a' ki a' gonoszokkal úgy nem akar rosszúl lenni mint a' jókkal nem, és, minekutána ezen úton szerencsáját csinálta, igen kis áron vásárlott jó név' és hír' birtokában látja magát a' nélkül, hogy jobb volna igazán mint ezer meg ezer mások, kiknél csak a' szerencsén 's ügyességen múlt, hogy a' világ előtt épen olly kevés belső érdem által, épen olly kedvező fényben nem jelenhetnek - meg. Az a' mód a' hogy Horátz az ő pulsusát tapintja, úgy tetszik, szükségessé teszi, hogy characterét így képzeljük; mert a' ki Horátzot csak féliglen ismeri is, felőle nem fogja feltenni azt a' pedanteriát hogy ő minden úgy nevezni szokott jó barátjának, vagy valakit a' történet vaktában elébe lökött, füleit egygy morális Predikátzióval tele tölteni képes volt volna. Ellenben egygy sok esztendei pajtásunknak, a' ki előtt magunk is in puris naturalibus mutogattuk magunkat, annak alkalmával egygy biztos szót mondannnk csak szabad; 's az igen jól illik baráthoz, hogy midőn barátját elhagyva látja jó Géniusától, annak helyébe lépjen, 's az elszunnyadtat álmából, melly rá veszélythozhatna, szelídebben vagy nem szelídebben is felrázza.

Az a' Morál, a' melly ennek a' szép Epistolának legnagyobb részét eltöltötte, Aeschylusnak íft következő sorában vagyon befoglalva, hol Amphiaraus felől, ki egyyike volt a' Theba ellen költ hét Hőseknek, ez mondatik:

Ου γαρ δοκεῖν αἰστος, ἀλλ' εἶναι θελεῖ.

Ő lenni kíván jó, nem látszani.

A' kik nem bírnak elég lélekkel, híren követni a'

benne lakó Isten' szavát, mellynek javalta nekünk nyugtot és az eránt, hogy azok vagyunk a' miknek lennünk kell, bizonyosságot adhat; abban keresnek pótolé-
 kot, hogy mások által kívánnak annak tekintetni, a' miknek igazán tekintetni nem méltók, de szeretnének méltók lenni, 's másoknak jó vélekedésekkel, mellyet a' világtól erőszakkal, színeskedő fortélyokkal 's koldul-
 gatva nyertek-meg, úgy élnek mint Creditívummal tulajdon lelki- ismértek előtt. Becsületre törekeshnek, úgy mond Aristoteles, hogy a' mások' bizonyításoknak lihessék-el, hogy érnek valamit. Horáitz, a' ki senkit nem akar jónak és bölcsnek ismerni, ha nem bizonyos az eránt, hogy ő valóban jó és bölcs, bár az egész világ ellenkezőt mondjon, azért nem inkább Stoicus mint minden más igazán derék ember, kik elejétől fogva ezt mondták, nem mivel ez Stoicusok elve (principiuma), hanem azért mert ez természete a' a' dolognak. A' Bölcsesség és a' Rény, a' szerént a' hogy ő ítél, mindennek tulajdon dolga; a' ki ebben másokat akarna megcsalni, ön magát csálná-meg; 's ha ezt a' játékot olly mesterséggel játszánánk is, hogy a' csalás soha nem világosodnék-ki, még is a' játék' végével nem mások hanem mi magunk volnánk a' megcsaltak. Okoskodása egészen Socratesi, mind a' megfogásokra mind az elő-adásra nézve. „Miért akarnál te annak látszani, a' mi lenni nem akarsz és nem tudsz? A' mások' vélekedése téged nem teszen semmivé a' mi magadban is nem vagy: légy igazán becsületes ember vagy tégy-le arról hogy annak nézzenek. Ha akarsz az lenni, légy az; élj a' szerént a' hogy szíved adja törvényét, nem a' hogy a' világ ítél felőled; szabaddítsd-meg magad mind attól, a' mi a' magad' nyugodalmas derült javalását, azt a' magad' javalását, mellyet csak a' jó és bölcs bírhat, vagy elvehetné, vagy megcsontkíthatná. Ha érzed, hogy arra nincs elegendő, mondj-le azon vágyról, hogy egy nemes, egy sza-

bad embernek tartassál. A' martalékot is sok dologra lehet még használni, a' martalék is szerencsés lehet a' maga nemében. De azt a' nevet, a' mellyel a' világ olly pazarolva szokott bánni, a' becsületes ember nevet, csak az érdemli, a' ki, — mihelytt az felől van szó, mi Való és mi Igaz (Wahrheit und Recht), vagy mihelytt ki kell cselekedet által mutatnunk, mik vagyunk, — semmit nem néz jónak (szerencsének), a' mitől ötet ember megfoszthatja, semmit nem rossznak (szerencsétlenségnek), a' mit emberektől szenvedhetne. — Ez a' jelen való Levél' Morálja, 's én jobbat nem ismerek.

Egyéberánt a' Költő ezen Epistoláját falusi jószágának az első sorokban előlforduló leírása által interesszánttá tette azok előtt, a' kik ezt a' régen nem élő férjfit annyira meg tudják szeretni, hogy azt, a' mit ő a' maga boldogsága' nagy része gyanánt néze, képzeleteknek birtokává tenni ohajtják. A' Horátz' Sabínumának fekvé a' régi Literatúrának felébresztése oltá sok Tudósokat foglalatatoskodtata; de ezek minden igyekezeteik mellett sem tudtak többet kinyomozni, mint a' mit arról Horátz maga mond: tudnillik, hogy ez az ő kis birtoka a' Sabínumi hegyek között feküdt, kevés mélyföldnyivel feljebb mint Tibur (ma

Kedves Quinctiusom, hogy kérned ne kelljen,
Birtokom mi hasznot hajtson 's mit érleljen,
Olaj, szőlő, alma legyen e gyümölcse,
Vagy a' pajtát széna, 's a' kast búza töltse?
Képzelt gondodnak is ím eleget teszek,
'S jószágomnak magam rajzolója leszek.
Itt, hol egy hegy magát más hegyhez ragasztja,
A' sort egy árnyékos völgy félben szakasztja (!),
Mellyet a' nap jobbról köszönt felköltével

Tivoli), a' Digentia' kis folyamja mellett, Mandéla falu 's Lucretilis és Ustica hegyek között, nem messze Vária kisdud Várostól; hogy e' vidéken Vacúnának egy elpusztult temploma állott, 'stbb. Könnyenképzelhetni hogy az a' tizenhatsz Század, a' melly Horátz közzé 's miközzénk érkezett, és a' mellyeknek elfolyások alatt Romának, Látiumnak, Campaniának egész színe olly igen megváltozott, Horátznak Majorját sem kímélette - meg. De ezen okok által a' fenntebb - tisztelt Abbé Capmartin de Chaupy el nem engedé magát rettentetni, hogy e' vidékekre utazzék 's ottan helyben tégye vizsgálásait, míg végre kicsinálhata, hogy a' hajdani Vária város a' mai Vico-Varo falu a' Lucretilis hegy a' mai Monte Gennáro, a' Digentia folyam a' mai Licenza vize, az elpusztult Vacúna' temploma pedig a' Vespasian által ismét felépített Szerencse' Eggyházának dőledékjei 'stbb. Az egész völgyet ma Valle di Licenza névvel hívják. Ezek a' felfedezések olly nagy tekintetűeknek tetszetek Chaupy Capmartin Úr előtt, hogy ezeket nem sajnálotta három vastag Octáv - Kötetben világ' elébe terjeszteni, mellyeknek forgatások alatt az az óhaj - tás toladodik - fel a' magát - gyötrő Olvasóban, hogy bár hát a' három vastag Octáv - Kötet magát olvastatni engedhetné.

Ne perconteris, fundus meus, optime Quincti,
Arvo pascat herum, an baccis opulentet olivae,
Pomisne, an pratis, an amicta vitibus ulmo:
Scribetur tibi forma loquaciter, et situs agri.
Continui montes, nisi dissociantur opaca
Valle; sed ut veniens dextrum latus adspiciat sol,

Balról délestt hevít érlelő fényével.
 Az enyhes levegőt dicsérned kellene,
 'S midőn a' bokrokhoz som 's szilva intene,
 'S látnád, hogy tölgy 's cserfa urát árnyékával
 Kínálja, 's a' barmot hízlalja makkjával:
 Tarentumot vélnéd előtted állani,
 'S zöld ékességében reád kacsintani.
 Eggy forrás is, mellynél Hebrus Thraciában
 Nem tisztább nem hívesbb, foly itt, 's patakjában
 Mellyel e' vidéken nevét nemesíti,
 A' feredők' fejét 's gyomrát erősíti.
 'S e' nékem olly kedves, 's talám neked is szép
 Rejteknek köszönöm, hogy eröm 's kedvem ép.

Te is ép 's jó is vagy, ha szíved' fő gondja
 Úgy élni, mint rólad a' hír, hogy élsz, mondja.
 Mert téged már régen mindenek Rómában
 A' boldogabbaknak neveznek számában.
 De félek, barátom, mások' mondására
 Hogy többet építvén, mint lelked' szavára,
 A' bölcsen 's jón kívül mást tartasz boldognak;
 'S míg egészségedről az úczák harsognak,
 Úgy jársz, mint ki asztal felett addig rejti
 Hidegét, míg legjobb falatját elejti.
 Esztelen az, a' ki szégyelvén sérelmét
 Későre halasztja az Orvos' védelmét.
 Ha ki diadalmas tettidet hirdetné,
 'S henye füleidet ekkép kecsgetetné:
 „Te szeretheted e meghódolt népedet
 Forróbb indulattal, vagy néped tégedet,
 Azt Jupiter, a' ki köz jónkat akarja,

Laevum decedens curru fugiente vaporet.

Temperiem laudes. Quid? si rubicunda benigne

Corna vej res et pruna ferunt? si quercus et ilex

Multa fruge pecus, multa dominum iuvat umbra?

Dicas adductum propius frondere Tarentum.

Fons etiam, rivo dare nomen idoneus, ut nec

Frigidior Thracam, nec purior ambiat Hebrus,

Infirmo capiti fluit utilis, utilis alvo.

Hae latebrae dulces, et iam, si credis, amoenae,

Incolumem tibi me praestant Septembribus horis.

Tu recte vivis, si curas esse, quod audis:

Iactamus iam pridem omnis te Roma beatum.

Sed vereor, ne cui de te plus, quam tibi credas;

Neve putes alium sapiente bonoque beatum;

Neu, si te populus sanum recteque valentem

Dictitet, occultam febrem sub tempus edendi

Dissimules, donec manibus tremor incidat unctis.

Stultorum incurata pudor malus ulcera celat.

Si quis bella tibi terra pugnata marique

Dicat, et his verbis vacuas permulceat aures:

„Tene magis salvum populus velit, an populum tu,

Servet in ambiguo, qui consulit et tibi et urbi,

Örökös kétségnek éjével takarja!“

Azt felelnéd: Itten Augustus festetik (2).

Hát midőn bölcs elméd 's szíved dicsértetik,
Jó lélekkel, kérlek, felelned lehet e,
Hogy rád illik a' nép e' szép dicsérete.

Illik, vagy nem, mondod, mindnyájan szeretjük
Ha a' bölcsnek 's jónak nevét viselhetjük —
Csak nevét e? Úgy hát a' nép, melly azt adja,
Mihelytt neki tetszik, viszont megtagadja:
Szintén úgy, valamint ad 's vesz tisztségeket,
Emel 's aláz jókat 's érdemetleneket.
Enyém, tedd-le, így szól, 's parancsolatjára
Leteszem, 's szomorún térek más pályára.
Ugy hát, ha ezen nép tolvajnak szidalmaz,
Fajtalannak nevez, 's álnokúl rágalmaz,
Hogy általam omlott atyámnak a' vére,
Gyötrődjem, 's elhaljak kisebbitésére?
Nem, a' nem érdemlett becsület 's gyalázat,
Csak a' beteg észnek szűl kecsét vagy vázat.

Ki hát a' jó ember? Kiki ezt feleli:
Az, a' ki a' haza' törvényét tiszteli,
Ki mint Bíró véget vett sok nehéz pernek,
'S a' kit a' világ tart hiteles embernek. —
Úgy de soknak ezek mind tulajdonai:
Még is tudja háza, tudják szomszédjai,
Hogy bár öltözve van virtus' köntösében,
Belől rút gonoszság rejtezik szívében.

„Nem loptam, nem szöktem“ ha szolgám mon-
Nem is vesszőztetel — e' választ hallaná. (daná,

Iuppiter; “ Augusti laudes agnoscere possis?
 Cum pateris sapiens emendatusque vocari,
 Respondesne tuo, dic sodes, nomine? Nempe
 Vir bonus et prudens dici delector. Ego ac tu.
 Qui dedit hoc hodie, cras, si volet, auferet; ut, si
 Detulerit fasces indigno, detrahet idem.
 Pone, meum est, inquit; pono, tristisque recedo.
 Idem, si clamet furem, neget esse pudicum,
 Contendat laqueo collum pressisse paternum;
 Mordear opprobriis falsis, mutemque colores?
 Falsus honor iuvat, et mendax infamia terret,
 Quem, nisi mendosum et medicandum? Vir bo-
 nus est quis?

Qui consulta patrum, qui leges iuraque servat;
 Quo multae magnaeque secantur iudice lites;
 Quo res sponsore, et quo causae teste tenentur.
 Sed videt hunc omnis domus et vicinia tota
 Introrsus turpem, speciosum pelle decora.
 Nec furtum feci, nec fugi: si mihi dicat
 Servus: Habes pretium, loris non ureris, aio.
 Non hominem occidi: Non pasces in cruce corvos.

„Nem öltem-meg senkit“ — Elveszed béredet,
Nem eszik-meg hollók keresztfán testedet.

„Jó ember vagyok hát.“ — Lassan! így perlene

A' kiseded Sabínus (3), ahhoz több kellene!

Mert vad farkasok is félnek a' gödröktől,

Csukák a' horgaktól, ölyvek a' tőröktől.

A' Jó magát büntől a' virtusért ója;

Te csak büntetésnek vagy tartóztatója;

'S rossz téteményidet mihelytt elrejtethed,

Nem vet semmi gátot lelki-isméreted.

Ha száz köből bab közt egynek vagy lopója,

Csak a' károm kisebb, nem vétkem' rugója.

Az olyan jó ember, kit feljebb festettünk,

Ha az Isteneknek addig, míg mellettünk

'S velünk volt, sertésit 's tulkait áldozta,

'S Apollót és Jánust nyersen kiáltozta;

Utóbb ajakinak csak mozgatásával

Hogy meg ne hallassék, beszél Lavernával (5).

Oh szép Isten-asszony, így sóhajt hozzája,

Fő czélom a' csalás, magad segélj rája:

Fedd-be éjszakával 's köddel fertelmemet;

Akármi bünt teszek, tartsd-meg jó híremet.

A' fösvény, ki lenéz a' szeméthatárra,

Hogy ott találhasson egy két félkrajczárra,

Mint legyen szabadabb 's jobb a' rabszolgánál,

Által nem láthatom az ész' világánál.

A' fösvény mindig fog veszteségtől félni,

'S a' félőt szabadnak nem lehet itélni.

A' ki kincsek után szüntelen fut fárad,

Míg a' gond 's vesződség fején felül árad:

Sum bonus et frugi: Renuit negitatque Sabellus.
Cautus enim metuit foveam lupus, accipiterque
Suspectos laqueos, et opertum milvius hamum.
Oderunt peccare boni virtutis amore:
Tu nihil admittes in te formidine poenae:
Sit spes fallendi, miscebis sacra profanis:
Nam de mille fabae modiis cum surripis unum,
Damnum est, non facinus, mihi pacto lenius isto.
Vir bonus, omne forum quem spectat et omne
tribunal,
Quandocunque Deos vel porco, vel bove placat,
Iane pater, clare, clare cum dixit Apollo,
Labra movet, metuens audiri: Pulchra Laverna,
Da mihi fallere, da iusto sanctoque videri;
Noctem peccatis, et fraudibus obiice nubem.
Quí melior servo, qui liberior sit avarus,
In triviis fixum cum se demittit ob assem,
Non video: nam qui cupiet, metuet quoque; porro
Qui metuens vivet, liber mihi non erit unquam.
Perdidit arma, locum virtutis deseruit, qui

Csak egy gyáva hajdú, ki helyét elhagyja,
 Fegyverét elveti, 's magát rabúl adja.
 Ne öld-meg, eladhatd pénzen e' foglyodat,
 Meg fogja kímélni sok fáradságodat;
 Vedd hasznát barmaid legeltetésére,
 Szántatlan parlagod' megmivelésére,
 Vívjon a' habokkal, 's mind az olcsóságot
 Gátolja jó kalmár ⁽⁶⁾, mind a' drágaságot.
 Igaz Bölcsnek 's Jónak azt lehet tartani,
 A' ki Pentheushoz ekként mert szólani ⁽⁷⁾:
 „Mint véssz rá, o Király, hogy más ember legyek,
 'S valamit illetlent tőrjek, avagy tégyek.“ —
 Enyém fog vagyoned, felel amaz, lenni. —
 „Az az barmom, földem, pénzem? Mit fog tenni?“
 Örökös tömlöczben gyötretel, mint barom.
 „Az Isten szabaddá tesz, mihelytt akarom.“
 Talám hogy meghalhat, e' szava azt teszi.
 Minden inségünket a' halál elveszi.

MAGYARÁZATOK.

(1) Ha azon Leírást, a' melyet Horátz itt a' maga jószága felől ad, össze-vetjük a' Gazdájához írt Levéllel, 's egyéb Írásainak némelly helyeivel, tisztává kell válni előttünk, hogy a' mesterségtelen természetnek épen annyi szeretete, a' nyugalomnak 's függetlenségnek épen ennyi becsülése, épen ennyi szerénység és kevéssel is megelégedni tudás, egy szóval, hogy illy philosophicus fej 's illy vídám szív kívántatott arra, a' mennyi Horátznak jutott, hogy neki az ő kis Sabínuna ennyi örömet adhasson. Nagyon meg fogna csalatkozni, a' ki ezt ollyannak képzelné,

Semper in augenda festinat et obruitur re.
 Vendere cum possis captivum, occidere noli:
 Serviet utiliter: sine pascat durus, aretque;
 Naviget, ac mediis hiemet mercator in undis;
 Annonae prosit; portet frumenta penusque.
 Vir bonus et sapiens audebit dicere: Pentheu,
 Rector Thebarum, quid me perferre patique
 Indignum coges? Adimam bona. Nempe pecus, rem,
 Lectos, argentum: tollas licet. In manicis et
 Compedibus saevo te sub custode tenebo.
 Ipse Deus, simul atque volam, me solvet. Opinor,
 Hoc sentit: Moriar; mors ultima linea rerum est.

a' millyenek a' Cicero ékes kis mezei birtokai voltak,
 melyeket ő egygy, Atticushoz írt Levelében (Ep. XVI.
 6.) az Itália' szemecskéjinek nevez, vagy házáat olly
 pompás kastélynak, a' millyen a' Plíniusé lehetett.
 Az illy birtok és kastély Horátznak sem erszényéhez,
 sem kíványaihoz nem illett volna, 's Maecenás tudni
 látszott, mi való Poetának. Az csak egygy Sabínumi
 Szállásocska volt, egygyike azon praedium rusticumok-
 nak, melyekkel Maecén olly nagy számban bírhatott
 hogy maga sem tudta mennyije van; szűk kiterjedésű
 's alkalmasabb kökényt termeni mint szőlőt, de a'
 mellynek mindene volt a' mi az olly szerény - kíván-
 ságú embert, mint a' millyen Horátz vala, boldoggá

tudta tenni. — „Az én házámban nem fénylik elefáncsonttal kirakott bútor, 's szobáimnak mennyezeteken aranyozásokat nem látni; Hymettusi márványpárkányok nálam nem nyommasztják a' távol Afrikában szeldelt oszlopokat; én nem foglaltam-el ismeretlen örököse Attalusnak királyi lakját, 's polgár - clienseim' nemeszületésű leányaik nem fonják nekem a' Lacóniai bíbort: de nekem egyenes lélek, az elmének bőv ere jutott, 's ambár magam szegény vagyok, jár utánam a' gazdag; ezen felül semmiért nem fárasztom kérésimmal az Isteneket, sem hatalmas barátomtól bőv adományért nem esenkedem; eléggé boldogítva az én egy Sabínumom által. (Od. II. 18.) — „Én gazdagabb vagyok az által a' mi nélkül önkényt akarok elleni, gazdagabb az által, hogy gazdagabb lenni nem akarok, mintha az egész Appúlia töltené-meg csűreimet, a' nélkül hogy szívemet is eltölthetné.“ — mond ő a' III. Könyv 16-dik Ódájában, a' hogy a' helyet Wieland fordítá ez helytt — „Néhány holdnyi föld, egy tiszta vizű patak, 's vetéseimnek meg nem csaló reménye, engem boldogabbá teszen, mint Libyának Urát a' maga arany mezeji. Ha Calabriai méhek nekem mézet nem gyűjtenek is, 's tonnáimban Formiumi bor nem öregszik, 's Galliai juhok nem hordanak is gyapjat: én szegény nem vagyok: mindenem van a' mire szükségem lehet, és ha többre vágnék, te azt tőlem meg nem tagadnád. — De minek cserélnek-fel az én Sabínumi völgyemmel fáradságosabb gazdagságokat? (Od. III. 1.).

A' Római Nagyoknak számtalan Villájik 's falusi jószágaik voltak Tibur, Praeneste, Alba, Tusculum, Baiæ, Formium körül 's más egyéb tájakon, 's Látimumnak minden szép környe, 's az egész bájos tengerszéle Campaniának, el valának hintve ezekkel. — De egy Sabínumot bírni, 's azzal megelégedni, ott örö-

mest múlatni, ott magát boldognak lelteni, azt várni csak egy Horáttól lehet. Kivéven a' Reáté' és a' Velinai tó' környékét, melly a' maga kies volta miatt Roséának neveztetett, az egész föld egy szűkvölgyű, zordon és sovány hon vala. De Horátz arra szoktatta magát, hogy mind azt, a' mit megváltoztatni nem állott az ő hatalmában, legszebb oldalainál fogva tekintse, a' maga Usztikai völgyében is találja szépségeket, mellyekkel sem a' pompás Tibur, sem a' még pompásabb Bája nem bírt.

Quae deserta et inhospita tesqua

Credis, amoena vocat mecum qui sentit,

úgy mond a' Gazdájához: 's mind a' mellett hogy életének egy nagy részét Rómában 's ennek legszebb társaságaiban töltötte - el, sohol nem tetszett magának annyira, mint a' maga jószívű Sabínumi parasztjai közt, kik még, meg nem romolva lelkekben és testekben, az erkölcsök' régi egyszerűségét megtartották; hol az asszonyok még ártatlanok voltak, és a' hol a' férj sem nem kételkedett, sem nem kételkedhetett hogy atyja a' maga gyermekeinek. Az ő Munkáji tele vannak olly apró vonásokkal, a' mellyekből látjuk, hogy neki ezek az emberek kedvesek voltak, mert szíve még feltalálta köztök a' Saturnusi arany kornak némelly nyomait; 's nem a' Maecenás' és Sallustius' dőzsölő ebédjeire, hol arról vala kérdés, ha Lepos szépen tánczol e, vagy nem? hanem a' maga frugális vacsorájira, mellyeket Házi - Isteneinek színek előtt, a' maga Sabínumi szomszédjai közt, szokott volt tartani, és a' mellyek alatt olly dolgok felől folyt a' beszéd, a' mikhez közünk van, és a' mellyeket káros nem tudni — kiált fel e' szókkal: *O noctes coenaeque deum!*

Én úgy ítélem, hogy a' mi Kültönket és az ő kedves szugolyát e' fényben kell tekintenünk. Mons. l'Ab-

bé Capmartin de Chaupy, ki ezt mindég elegáns Villává igyekszik változtatni, és a' ki nem feledheti a' Horázt' Kastélyát, nem igen jól ismerkedett - meg az ő gondolkozásával. Általán fogva annyi Don Quixotismust, a' mennyivel a' Horázt' Villája' romjainak igazi vagy csak képzelt felfedése a' tudós férjfiú' agyát elfoglalta, nehezen képzelhetünk. Az a' mód a' mellyel ő demonstrálgatni szokott, ez által egy igen különös fordulást vett. Hogy ennek csak egy két példáját adjuk, bizonyossá téssen bennünket, hogy a' Horázt' birtoka *domaine considerable* volt, 's nem egy szegény Major vagy Szállás, hanem *une petite terre* (egy kis Urodalom); 's a' bizonyítás abban áll, hogy Horázt - maga azt mondja, hogy őt tűzhelyet bírt (*habitation quinque foci*s). Ezt Horázt nem mondja; ő csak azt mondja, hogy az ő jószágá hajdan, minekelőtte egyetlen egy falusi-jószágga olvad, őt tűzhelyből állott volt. Ezt az értelmet adja az egész öszve - függés, 's igen különös ideával kell annak bírni az Italia' akkori országlási alkotmánya felől, a' ki a' falusi jószágok' birtokosait Földes - Uraknak képzei, a' mit Capmartin Úr tenni látszik. Mingyárt ezután még jobban megy. Horázt, ugymond, a' maga birtokának minden részeit a' legapróságosbb gondokkal festi előttünk; péld. a' II. dik Könyv 3d. Satyrájában Damasippussal ezt mondatja magának:

Atqui vultus erat, multa et praeclara minantis,
Si vacuum tepido cepisset villula tecto.

Ezt Capmartin Úr így magyarázza: *il représente l'habitation sous les traits d'un petit château bien clos*. De, úgy mond, kis kastélyának a' Horáztét csak Királyi Udvarokkal 's a' Persia' Fehelmeinek Palotáikkal öszve hasonlítva kell vennünk; mert hogy az ő kastélya kicsiny nem volt, azt a' Költőnek két helye bizonyítja. De, hogy Olvosóink

azt ne gondolják, hogy többel terhelem a' jó férjfiút szóljon maga: „Le premier est, ou Horace confesse à Maecène le peu d'accord qu'il y avoit souvent entre ses maximes et sa conduite; dont il apporte pour exemple ce caprice dont il detruisoit ce qu'il avoit bati par le seul motif de donner aux parties de son édifice des formes plus agréables.“ — 'S hol mondja mind ezt Horátz? Ki hinné, hogy ez a' Maecenáshoz írt Első Epistola' következő verseinek értelmek:

Quid? mea cum pugnat secum sententia —

Diruit, aedificat, mutat quadrata rotundis.

Tegyük fel, a' mi eddig megbizonyítva még épen nincs, hogy Horátz itt nem egyedül ex hypothesi beszél, 's itt nem szólott a' Poetáknak szokások szerint, a' jelenvaló időben, holott a' feltételiben kellett volna; tegyük fel, a' mi még kevésbbé van bebizonyítva, hogy az ő felkapott képeit betűi értelemben kell vennünk; — ugyan hogy bizonyíthatna valamit ez a' hely a' Horátz' kastélyának nem kisded voltára nézve? — Épen annyit, a' mennyit neki Damasippus (tudnillik maga magának) az ő bolondságai előszámlálásában szemére hány:

Aedificas, hoc est, longos imitaris, ab imo

Ad summum totus moduli bipedalis: et idem

Corpore maiorem rides Turbonis in armis

Spiritum et incessum: qui ridiculus minus illo?

An quodcunque facit Maecenas, te quoque verum est,

Tantum dissimilem, et tanto certare minorem?

Horátz ezt 's amazt építete a' maga villulájában, melly hihetőleg nem vala egyéb mint egy nőtelen embernek eléggé tágas és alkalmas kis ház, de talán holmi toldást 's igazításokat kívánt. 'S ha talán valamit azért építetett volna is, hogy a' ház az által szebb házzá válhasson: azt megtehetette volna, a' nélkül hogy az a' Cicero Ocelli Italiae-jivel még igen távolról is össze-mérkezhett. — „De Horátz maga vádolja magát,

hogy Maecenásnak trucczára építgete?“ — Nékem épen ez bizonyítja, hogy ő eszesebb volt mint a' millyennek Capmartin Úr ötét, mind a' mellett hogy ő esküdött csudálója Horátnak, gondolja. Az illy nyilván- tett magunk' vádolási egy idegennek szájából álarczos mentegetődések. Tudta a' Költő, hogy nincs ő olly kedves barátok nélkül, a' kik ötét a' világ és talán Maecén előtt is nevetségessé akarják tenni az által, hogy ő is épít. Neki elég volt szobájit újra deszkáztatni, vagy egy új ajtót tételni a' régibb helyébe, 's az ő kedves barátjai Tigellinus, Pantílius és Compagnie nem szűntek - meg tele tölteni a' várost, hogy ő egy kis Lucullus a' maga majorházában. A' félremagyaráztatásokat semmi más szerrel nem némíthatta volna el biztosabban mint az vala, hogy maga nevesse a' maga építgetéseit; 's midőn azt a' képtelen vádat, hogy Maecénnel akarja öszve - vetni magát, egy olly nyavalyás embernek adta szájába, a' millyen Damasippus volt, kiki érzette hogy a' vád mennyit nyom.

Ez a' próba a' mellyből látjuk, hogy Capmartin Úr mint tudja a' Horátz' verseit azon kastély' javára alkalmaztatni, a' mellyel képzelete meg vagy on varázsolvá, elég volna, hozzá vévén azt, a' mit feljebb a' Horátz' kertjei' felfedezések felől felhordottam, megismértetni bennünket ezen új Commentátor' módjával: ha bizonyos tekintetek által kénytelennek nem érzeném magamat, az előttünk álló Epistola' első sorainak azt a' fordítását a' mellyet itt adánk, az ő vádjai ellen védelmezni, 's kimutatni, hogy a' tudós ember itt is miként tévede-meg. „Látjuk, ugy mond, ez helyből, hogy a' Horátz' jószága semminek nem volt híjával a' mivel egy jól - conditionált jószágnak bírnia kell: voltak mezejei, mellyek részént gabonát teremének, részént gyümölcs és konyhai zsír adó olajfákkal valának beültetve; voltak szőlőjei, kaszálójei, erdejei, bok-

rai, 's legelőji mindennemű marha' és jószág' szükségére." —

„Ezt a' helyét a' Költőnek, úgy mond továbbad, egygy Magyarázója sem értette mostanáig. Ezek elhittették magokkal hogy a' három első vers semmi nem egyéb mint csupasz ismétlése a' Quinctius' kérdéseinek, melyekre Horátz a' következő tizenegy versekben feleletét adja. De nem sejtették - meg, hogy Horátz a' három első sorban holdföldről, olajfákról, szőlőkről és rétekről beszél, melyek tovább egy szóval sem említetnek, és így hogy ő az ő barátja' kérdéseit csak azért hordotta volna fel, hogy válasz nélkül hagyja, a' mi — épen nem volt volna szép egy jó társaságokban élt embertől. Azonban még ez koránt sem volt volna a' legnagyobb vétek (a' mint hiszi) mert ha a' Magyarázók Írójokat jól értették volna, úgy az következnek, hogy a' Horátz' jövedelmei nem állottak egyébből, mint kökényből, somból, makkból és árnyékból — melly a' legkevésbb kívánságú Poetának is igen szegény jövedelem volna. Úgy hiszi tehát hogy ezt a' helyet így kell fordítani: — „Ne is tudakozd, ha az én jószágom terem e elé gabonát, olajat, gyümölcsöt, bort, szénát, hogy magamat is beérjem vele, 's belőle' valamit el is adhassak. Azt egészen majorházamig ellepte a' bokor, hol a' kökény kék gyümölese játékosan 's eggyzersmind hasznomra egyveledik a' som' setét - veres szemei közzé. De nálam semmi sincs olly nagy számban mint a' fejr és fekete tölgy, melly nyájaimnak makkot, magamnak árnyéket ad.“ — De itt nem arról van a' szó, ha a' fordításnak meg van e az az elegantiája, a' mellyel a' tudós férjfi' földije a' Régiek' esínban pusztá írásaikat kénytelenek felczifrázni, hogy olvashatókká tessenek, hanem valamelly fontosabb pontról, mellynek nagy híjával látszik lenni a' tudományos Abbé. — „A' Horátz bátor rándítású vonásai cselekszik, hogy

némelly Olvasó annak gyengédségét fel nem foghatá, — úgy mond a' megfoghatatlan ember. — „Horátság, hasonló azon régi Festőhöz, a' ki a' maga dolgozásai által többet tudá jelenteni, mint a' mit vásznára vinni tudott, gyakorta sok dolgot zár egy szóba. Ezekben felhordja a' Quinctius' kérdéseit, 's felel is rájuk. Neki elég volt volna ez a' három első sor, ha nem akart volna egyebet mondani mint a' Quinctius' kérdése válaszul kívánt. De Horátság ezekhez még olly tudósításokat is akara vetni, a' mellyeket kérdeni, ennek nem jutott eszébe.“ — Mit mondhatni az illy ne-meire a' dolgok' felfogásának 's előterjesztésének? O-randum ezt ut sit mens sana — Az illy Magyarázatot említeni annyi mint azt megczáfolni; legalább az, a' ki deákul egy kevéské tud, 's a' Horátság' esze felől valamit felteszen, nem vágyhat többet belőle hallani. Ha a' Capmartin' fejét kevésbbé töltötték volna el a' szőlők és az olajfák mellyeket ez, török szakad, látni akar a' Horátság' Majorságában, talán megemlékezett volna arról, hogy Horátság már a' XIV. Epistolában a' jószágot ismerni tartozott Gazdával már úgy szólat a' hely felől, mint egy vad és igen sovány vidék felől; és hogy ő maga, ámbár neki épen ez a' vadon-ság tetszett legjobban, kénytelen vallást tenni, hogy ez a' szurdék akkor fog termeni szőlőt, mikor tömjént és borsot. — Horátság Quinctiusnak, kinek tudakozódásaiban egy kis gonozságot fogott szagolni, nem akara felelni egyenesen. Az a' szempont, a' mellyből ők ketten a' dolgot tekintették, semmiképen nem vala azon - egy. Quinctius a' jószágot a' szerént becsülte a' hogy az sokat vagy keveset hozá - be: Horátság ellenben szerette a' magáét, ha az neki sokat bé nem hozott is. — Quinctius azt kérdé, ha a' jószág gazdaggá teszi e Urát olajjal és borral? Horátság felel, hogy az csak kökényt és somot ád ugyan, 's fekvésére 's agyagjára nézve sokkal jobbat nem is ádhat: de

magasztalja, hogy mind reggel mind estve látja a' napot — (solibus aptus, mond egy helytt ön magáról, és így ez neki nem vala semmi) — hogy ege vize egészes, hogy alkalmas marhát nevelni, és minthogy tele van csalitokkal 's árnyas helyekkel, jól történt hogy azoknak számokból kapott Urat, *qui amant nemus.* — A' legkülönösebb módon meg kell annak vakulva lenni, a' ki nem látja, hogy Horátnak épen nem szándéka az, hogy Quinctiusnak elbeszélje, mit ad mit nem ad neki a' jószág, hanem hogy csak azon mesterkedik, hogy az ő gondolkozását a' Quinctius gondolkozásával contrastba hozhassa, 's ezen fortéllyal amannak fonákságát annál inkább éreztethesse; és hogy általjában mind az a' mit ő itt mond, még csak Bevezetés azon Erkölcsi Exámenhez, mellyet ezzel a' mások által szerencsésnek nézett emberkével tartatni akar.

(2) Fejedelemnek talán soha nem mondtak még szebb és elmésebb csapodárságot, mint ez. Az benne a' legcsudálatosabb, hogy itt Horátn semmit sem mond a' mi a' betű' legszorosbb értelmében való nem volna. A' Rómaiak 727. oltá valóban szerették Augustust, 's olly őrzöngéssel, mellynek erőben és tartósságban alig van a' Történetekben mása; 's Augustus az atya' és Véd-Isten' rollját olly jól játszá, hogy végre maga is azt képzelheté magában, hogy viszont ő is úgy szereti a' Rómaiakat, a' mint azt velek elhitetni igyekezett.

(3) Horátn a' kised Sabínus (*Sabellus*) alatt kétségen kívül magát érti; 's midőn a' Sabínus' lakójinak ez által ott, a' hol a' jó lelkűség' ideájának meghatározása felől vagyon szó, becsületet teszen; maga is osztozni akara az ezeknek adott becsületben midőn magát e' meg nem romlott nép' nationalisált tagjának nevezi. Hogy ez által a' Sabínusok' Venúziumi eredetére czéltott volna, mellyről kérdés lehet,

az Horátnak nincsen manierjában, akármit beszélnek Scholiasztái. — Az az Utópai Philosophus Sabellus, a' ki felől itt Torrentius álmodozik, nem jó tekintetbe.

(5) A' Római köznépnél minden dolognak tulajdon Véd-Istene volt, 's így igen könnyű érteni, mint juthatott a' jó Laverna Nympha, a' kinek szent berkeben Romulus alatt a' Rómaiak a' magok' tolvajkodásaikat elrejtteni szokták volt, azon tiszteletre, hogy később a' zsványok által Patronájokká választassék.

(6) Horátnak idejében még távol valának attól az emberek, hogy a' kereskedés és mind azok eránt, a' kik azt űzik, olly becsüléssel és tekintettel legyenek, mint a' mi időkben igen nyomós okoknál fogva történni látjuk. A' dolognak eggynél több oldala legyen, 's az a' szempont, a' mellyből azt a' hajdani Philosophusok nézeleni szokták volt, a' kereskedésnek nem volt kedvező. Itt ezen felül csak a' tehertviselő részről nagyon beszéd.

(7) Horátnak Euripidesnek Bacchansáiban egy helyet talált, a' mellyet némelly változtatásokkal arra lehetne alkalmaztatnia, hogy a' tiszta lelkű ember' képét, melly által a' maga barátját Quinctiust a' maga-ismeretére akarta hozni, utolsó vonásokkal elvégezze. Euripidesnél Dionysos (Bacchus) perel Pentheus Thébai Királlyal, mivel ez (a' mit minden más eszes Király sem cselekedett volna külömben) praetendalt istenességét azon éjjeli Mystériumoknak, a' mellyeket Bacchus a' Thébai asszonyokkal tartogatott, megismerni nem akarta. A' Király, a' ki úgy hitte, hogy teljes okai vannak a' szép ifjút csábítónak nézni, ijesztgeti ezt, hogy vakmerősége miatt megbünteti. — Mondd - meg tehát, felel neki

D i o n y s o s .

Szenvedni mit fogok? melly büntetés leszen

A' legkeservesbb, a' mit én reám szabatsz?

Pentheus.

Az lesz legelső hogy gerézdszakáladat
A' szépet, orczádról neked lenyíretem.

Dionysos.

Szent e' szakál; nevelgetem én Istennek azt.

Pentheus.

Úgy thyrsusod' veszi - ki kezedből majd kezem.

Dionysos.

Fogd azt; magáé Dionysosé; nekem ő adá.

Pentheus.

Bilincseket rakatok reád, 's itt tartalak.

Dionysos.

Csak akarjam, azt feloldja nékem Istenem.

Maga lévén Dionysos az Isten, a' mellyről szól, és a' kinek istenségét a' Nézők' sokasága, némelly keveseken kívül, hitte, könnyű érteni miben fekszik az, a' mi a' Dialogust a' Görög Parterre előtt érdeklővé teheté. De azzal Horátnak semmi dolga; 's a' hely az által, hogy ő a' nemeslelkű embert tenné az emberi alakba öltözött Isten' helyébe, fennségben többet nyert mint vesztett. Az az értelem is, a' mellyet a' Stóá tanításai szerint Bacchusnak utolsó szavaiba teszen, elmés, és olyan, a' millyet a' cél kívánt: *Moriar; mors ultima linea rerum est.* Meg tudok halni; ez olly szere a' szabadúlhatásnak, mellyet az Isten (a' Stoicusoknál synonymuma a' Természetnek) hatalmamba adott, és a' melly által mind azt a' rosszat a' mit velem tenni készülsz, elkerülhetem.

TIZENHETEDIK LEVÉL.

SCAEVÁHOZ.

BEVEZETÉS.

Azon kevesen kívül, a' mit magából lehet e' Levélből kivonnunk, ennek a' Scaevának személye felől semmi környülmények nincsenek tudva. Gyanítani lehet, hogy születése nem volt minden tekintet nélkül — talán fíja volt a' derék Cassius Scaevának a' ki felől Júl. Caesar a' Polgári-hadról írt III. Könyve' 53. Fejezetében olly dicséretesen emlékezik*) — hogy

---

*) Ó egyike volt a' Caesar' hada' négy centurióinak, kik Dúrrhachium mellett egy megerősített pontot szinte példátlan makacssággal védelmeztek; noha a' megrohanás olly erőszakos

Noha önként is látsz, Scaeva, ép szemekkel,
'S tudod, mikép illik bánni a' főbbekkel,
Még is barátocskád, ki más' tanácsára
Maga - is rá - szorúl, vak vezér' módjára,
Hadd mutasson utat. Halld vélekedését,
'S lássd, nem vehet'd e bé egy vagy más intését.

Ha nyugalom kell, ha korán felkelni,
Kocsizajt kábúlva hallani, port nyelni
'S korcsmákon hányódni alkatlan néked,

magát eddig minden szembe-tűnő szerencse nélkül, valamelly Nagyhoz csatlotta; hogy megcsökkenet reményei között ingani kezdé, tovább menjen e a' futni kezdett úton, vagy elhagyja azt; és hogy Horátz olly végből szólítá - meg e' Levelében, hogy ezzel a' Scaevával azt, a' mit ez talán szolgaságnak nevezé más fényben láttassa, 's kimutassa neki miben hibázott eddig; 's mitől illik a' Nagyok körül magát leginkább óvnia. Diogenesnek és Aristippnek ismeretes vitájok erre neki olly anyagot ad, mellyet ő a' legelmésebben tud czéljára feldolgozni, midőn Aristippust úgy adja - elő mint a' Nagyok körülélő Philosophusoknak remekjét és Ideálját; mint olly embert, a' ki Királyokkal tud élni, a' nélkül hogy szabadságáról 's characteréről lemondott volna; és a' midőn meggyőzni igyekezik barátját a' felől, hogy Aristippus' rollját jól játszani nehezebb mint a' Diogenesét, mert arra több virtus az az, ész, okosság, bátorság, erő, magával - bírás, 's ellenkadhatatlan türedelem kívántatik.

---

volt, hogy Scaeva' pajzsát 230 nyil furnákeresztűl. Caesar hat-ezer tallérral jutalmazá e' nap mutatott vitézségeért, 's cohortájában a' nyolczadik helyről az elsőre tevé által.

Quamvis, Scaeva, satis per te tibi consulis, et scis,
 Quo tandem pacto deceat maioribus uti;
 Disce, docendus adhuc quae censet amicus, ut si
 Caecus iter monstrare velit; tamen adspice, si quid
 Et nos, quod cures proprium fecisse, loquamur.
 Si te grata quies et primam somnus in horam
 Delectat; si te pulvis strepitusque rotarum,

Csendes Ferentínium légyen menedéked ⁽¹⁾.
 Nem csak gazdagnak van az örömhez jusa,
 'S zaj nélkül vigadni szép lelkek' virtusa.
 De ha hasznót kívánsz hajtani házadnak
 'S több gyönyörüséget óhajtasz magadnak,
 Egy gazdagnak nőjön veled is csapatja,
 Ösztövé sorsodat a' ki hízlalhatja.

„Aristippus azért tart a' fő rendekkel
 Mert megelégedni nem tud köz étkekkel.“

„„Diogenes azért vágy a' köz étkekre,
 Mert nem tud szert tenni fő rendű hivekre.““ ⁽²⁾.

Igy perlettek ama' két Bölcsék egymással.
 Mondd-meg, melyik' szavát hallod javalással?
 Vagy, mint ifjabb, vigyázz értekezésemre.
 Mért nyert Aristippus just kedvelésemre,
 Ez ama' mardosó Cynicust gáncsában
 Így akasztotta-meg, mondják, a' vitában:
 Én magamért vagyok (akárki hogy mondja),
 Te a' köz népért vagy másoknak bolondja ⁽³⁾.
 Hidd-el, veled sorsot soha nem cserélek,
 Én szolgálatomért a' Királynál élek,
 'S lovaglok, ha tetszik. Te váltig éhezve
 Egy kis száraz kenyért koldulsz esedezve
 'S hitvány inasoktól; még is hányod veted
 Magadat, hogy másra nem szorúl életed.

Méltán tiszteltetik Aristippus' neve;
 Rajta minden sors, ügy 's munka széppé leve.
 Be tudta, akármelly nagyra-vágyásában
 Érti azzal, a' mi vala hatalmában ⁽⁴⁾.
 Szeretném a' szűrben tűró Bölcsét nézni,
 Fordított sorsában mint fogna ígézni.
 Az egyik mindenkor bársonyöntöst ucm vár

Si laedit caupona; Ferentinum ire iubebo.
Nam neque divitibus contingunt gaudia solis;
Nec vixit male, qui natus moriensque fefellit.
Si prodesse tuis, pauloque benignius ipsum
Te tractare voles, accedes siccus ad unctum.
Si pranderet olus patienter, regibus uti,
Nollet Aristippus. Si sciret regibus uti,
Fastidiret olus, qui me notat. Vtrius horum
Verba probes et facta, doce; vel iunior audi,
Cur sit Aristippi potior sententia; namque
Mordacem Cynicum sic eludebat, ut aiunt:
Scurror ego ipse mihi, populo tu: rectius hoc et
Splendidius multo est: equus ut me portet, alat rex,
Officium facio. Tu poscis vilia rerum
Dante minor, quamvis fers te nullius egentem.
Omnis Aristippum decuit color et status et res,
Tentantem maiora fere, praesentibus aequum.
Contra, quem duplici panno patientia velat,
Mirabor, vitae via si conversa decebit.
Alter purpureum non expectabit amictum,
Quidlibet indutus celeberrima per loca vadet,

*

Ha szükség, rongyban is ezrek' láttára jár ;
 'S mind a' két esetben olly bölcsen viseli
 Alakját, hogy minden csudálja 's tiszteli.
 A' másik mint tűztől, olly igen idegen
 Az úri-köntöstől, 's megfagy a' hidegen,
 Ha elvett kankóját nem vetik vállára
 Vesd réa, hadd menjen, a' bohó, dolgára.

A' ki végez fényes országos dolgokat,
 'S győző szekéréhez lánczol sok foglyokat,
 Az a' nagy Jupiter' thrónusát feléri,
 'S a' Fél-isteneknek dicső rangját kéri.
 A' ki a' Nagyokkal szeretteti magát,
 Az is nem ok nélkül áldhatja csillagát.
 Nem mindennek lehet Corinthusba menni ⁽⁵⁾,
 Nem vét, a' ki szégyent sejt, 's fél próbát tenni.
 De ki ne hívná azt, a' ki a' tengernek
 Trucczolván, oda ér, érdemes embernek ?
 Hát ha kívánságunk' fő tárgyát meglegelni
 Egyedül ott lehet, mit lehet felelni ?
 Azt, hogy egyik félvén a' terhtől, csügged, fut,
 Másik felvállalja, viszi, 's a' célra jut.
 Eggy szóval: a' Virtus vagy csupa pusztá szó,
 Vagy a' bért nagy méltán kívánhatja a' Jó ⁽⁶⁾.

Még egy két szót. A' ki elrejti szükségét,
 Többször tapasztalja ura' szivességét,
 Mint az esenkedő. Más, nagy mohó lenni,
 Más, azt a' mit adnak víg szívvel elvenni.
 „Anyám 's néném szegény, nem lehet tagadnom,
 Házam kevés bért ad, 's el sem szabad adnom“;
 A' ki így szól: „ehes vagyok“ azt kiáltja,
 'S őket egy más koldus tüstént majd felváltja;
 „En is szegény vagyok, vajha megszánnának!“

Personamque feret non inconcinnus utramque :

Alter Mileti textam cane pejus et angue

Vitabit chlamydem; morietur frigore, si non

Retuleris pannum; refer, et sine vivat ineptus.

Res gerere et captos ostendere civibus hostes,

Attingit solium Iovis, et coelestia tentat;

Principibus placuisse viris, non ultima laus est.

Non cuivis homini contingit adire Corinthum.

Sedit, qui timuit, ne non succederet: esto:

Quid, qui pervenit, fecitne viriliter? Atqui

Hic est, aut nusquam, quod quaerimus: hic onus

Vt parvis animis et parvo corpore maius: (horret,

Hic subit et perfert. Aut virtus nomen inane est,

Aut decus et pretium recte petit experiens vir.

Coram rege sua de paupertate tacentes

Plus poscente ferent: distat, sumasne pudenter,

An rapias; atqui rerum caput hoc erat, et fons.

Indotata mihi soror est, paupercula mater,

Et fundus nec vendibilis, nec pascere firmus,

Qui dicit, clamat: victum date; succinit alter,

Et mihi dividuo findetur munere quadra.

Sed tacitus pasci si corvus posset, haberet

Plus dapis, et rixae multo minus invidiaeque.

'S elragadja felét az alamizsnának.

A' holló prédáját ha hallgatva enné,

Többet kapna, észte kevesb irígy venné.

A' ki, midón úton egy fő baráttal jár,

Czéljok Brundusium 's kies Surrentum bár,

Esőre, hidegre, zökögős utakra,

Ládáját felferő 's rabló zshiványokra

Szüntelen panaszt mond: elveszti hitelét,

'S ama' szeretőnek gyanítatja cselét,

Ki most karkötőjét, majd lánczát siratta,

'S költött veszteségit mind addig hallatta,

Míg végre hitellel szava akkor sem bírt,

Midón igazán kárt vallott 's igazán sírt.

A' koldus, ki lábát eltörtnek jajgatja,

A' lágyszivűeket eggyyszer megcsalhatja;

De utóbb, ha való lesz is a' sérelem,

Nem lel szánakozást a' kínos gyötirelem.

Bár könnyvének árja orczáját áztatja,

Bár omlik szivéből kesergő szózatja:

„Ha szívetek nem kő, kérlek, segéljetek,

Szent Oziris tudja (?), nem játszom, higyetek!“

Haszontalan! kiki hidegen azt mondja:

Mást csaljon-meg; többé nem leszek bolondja.

MAGYARÁZATOK.

(1) A' Geographusok nekünk három Ferentinum nevet viselő helyet említenek, 's ezeknek számokban az vala a' legnevezetesebb, melly a' Via Latina mellett Agnani felett hét olasz mélyföldnyire feküdt, 's hajdani nevét még most is bírja. Nem lehetetlen hogy Scaeva ott egy kis jószágot bírt. Az a' Horátiusi tanács, hogy vonja ide magát, ha szabadságát 's kényelmeit szereti, nem igen vala olyan, a' melly Scae-

**Brundusium comes aut Surrentum ductus amoe-
num ,**

Qui queritur salebras et acerbum frigus et imbres,

Aut cistam effractam, aut subducta viatica p̄lorat;

Nota refert meretricis acumina, saepe catellam,

Saepe periscelidem raptam sibi flentis; uti mox

Nulla fides damnis verisque doloribus adsit.

Nec semel irrisus triviis attollere curat

Fracto crure planum; licet illi plurima manet

Lacrima: per sanctum iuratus dicat Osirim:

Credite; non ludo, crudeles, tollite claudum;

Quaere peregrinum, vicinia rauca reclamat.

vának tetszhetett volna; ugyan azért a' Költő könnye-
dén elsuhan rajta, hogy annál tovább mulathasson
azon, a' mit tulajdonképen mondani akara. Hihető
jobban ismerte a' maga barátját Scaevát, mint hogy
ne értse, hogy belőle, neki szánván egyszer magát,
's egy tapasztalás nélkül nem maradt emlékeztető'
segedelmével, szenvedhető udvarnok válhat, de a' ma-
gány sem tehetendi egyébbé, mint igen csekély Philo-
sophussá.

(2) Ha meg tudnál elégedni a' csekély eledelek-
kel, nem keresnéd a' Dionysius Király' társaságát,
's nem tennéd magad' neki scurrájává — a' hogy a'
Cynicus az illyeket nevezni szerette. Így piritgatta
Diogenes a' meghízott, bíboröltözetű Aristippet. Ugy
gyanítom, hogy Scaeva, poshadt kedvének egy rossz
órájában, a' millyenekben minden Philosophusnak kép-

zeli magát, ilyen formán szóla Horátzhoz: Mi szükségem nekem a' Nagyokra? Nem élhetek e én is fűvel, gyökerekkel, mint Diogenes? — Jó, felel neki az amicus; de ha tudnád, mint kell társalkodnod a' Nagyokkal, nem lenne okod panaszkodni ellenek, 's nem szorulnál füre 's gyökerekre. Megvallom én, hogy mesterség fűvel és gyökerekkel élni 's még is boldognak lenni: de Királyokkal társalkodni tudni, az is mesterség. Mind ennek mind annak vannak bajai, mind ennek mind annak örömei. Az az egész kérdés: mellyikére születted inkább?

(3) *Officium facio.* — Aristipp a' Dionysios Király' mulattatását úgy tekintette mint hivatalt. A' Királyok körül olly nagy számban vagynak azok a' kik az ellenkezőt cselekszik, hogy nem csuda, ha a' Királyok az Aristippi szolgálatokra olly becset raknak, melly felől Fizető-mestereik nincsenek mindég egy értelemben övelek. Azonban a' jó Dienes úgy jára a' maga komázójával mint Montaigne a' macskájával. *Scu r r o r e g o i p s e m i h i*, mond Aristipp: a' Király úgy hiszi, hogy a' bolondot ő játszatja velem; de megkövetem szépen — ha én neki üzöm a' bohóskodást, az egyedül azért esik, mert körülé jó napokat élek; 's mihelytt megszűnők kedves dolognak lenni a' tréfát, elvált emberek vagyunk. — Horátz ilyen forma relationban látta magát Augustussal és Maecénnel — de rendes, 's az értelmesebb Olvasónak figyelmét érdemli, hogy nem rettegett közre eresztetni azt a' Levelét, melly az ő titkait így harangozza - ki az egész világnak. A' kiknek tapasztalások van a' dologban, ebből azt vonhatják - ki hogy igazságos akara lenni maga eránt, minekutána a' Levél' elején azt vallá hogy ő az Udvár' mesterségeiben nem ment sokra. Augustusnak és Maecénnek mindég becsületére vál, hogy eléggé nagyoknak érzék magokat, nem gondolni az effélékkel, és hogy Horátz ezt várható tőlök.

(4) Nem hiszem hogy volna ember, a' ki az Aristipp' characterét, a' kinek Philosophiája épen úgy sajátja neki, mint ez a' character az, igazabban fogta volna fel, 's szebben rajzolta volna, mint Horácz ezen szép helytt. A' Cyrenei Philosophust olly kancsalúl ítelték - meg, a' mint közönségesen mind azokat szokás, a' kik nem a' köz modelbe vannak öntve, és a' kik semmi egyébnek nem akarnak nézettetni, mint annak, a' micsodák. Daemonax Philosophus azt szokta vala mondani, hogy ő Socratest tiszteli, Diogenest csudálja, Aristippust szereti (Lucian. in vita Daemon.) — Ha a' csudálás azt illeti a' mi a' legritkább és rend kívül - valóbb, úgy Aristippus érdemli hogy csudáltassék; mert bár melly igen ritkák is a' Diogenesek, egy Aristippusra mindég találunk tíz Diogenest. Az a' mód, a' melly szerént ő gondolkozott és élt, Systemába engedi ugyan szedni magát, 's a' Systemát eltanulni nem épen nagy dolog: de azt az ügyességet, azt a' jó módot, vagy ha szabad volna úgy szólani, azt a' jól - állást, a' mellyel ő élt, 's gondolkozását teljesezésbe vitte, azt senki sem szedi Systemába, azt semmi Formuláre nem írja - körül, pedig épen ez a' jól - álló, melly neki minden tettét követte, és a' mellyben őhozzá még távolról sem közelíte senki, tevé őtet azzá a' ritka emberré, adott neki annyi elsőséget. Szabadabb nyelve Diogenesnek sem volt mint neki. Aristipp mindég mondhatta, mindég tehette a' mit akart, mert ő mindent és mindég akkor mikor illett, cselekedett és mondott, mindég érzette, mikor a' szót ejtette 's a' tettet tette, mi illik és mi nem illik, 's mi elég, — ez pedig olly érzés, melly az élet' Mesterségében, épen úgy mint minden egyéb Mesterségekben, a' való Művészt csinálja. Innen Syrakúzában játszhatá az Udvarnokot, Dionysiuszt mulathatá, tőle ajándékokat fogadhatá - el, sőt azt is eltűrheté, hogy vele

némellykor nem szépen bánának, a' nélkül hogy a' maga méltóságáról mind ezek által valamit veszített, 's az Uralkodó vagy az Udvar előtt magát megalacsonyította volna. Innen jött, hogy ő akár bíbor, akár durva öltözetben mutathatá magát, a' nélkül hogy a' bíborban nyalkának, a' durva ruhában semminek tetszhessék. Innen van az, hogy soha sem akada-el, hogy soha sem zavarodott-meg, 's mindég tudta mit tegyen és mit mondjon, akármelly esetben, akármelly rendű, nemű 's characterű személyekkel volt dolga; innen az, hogy ő mindenhol honn vala, mindenhol a' maga elementumában; hogy minden öszvebomlódásból nehézségek nélkül ki tudta magát fejteni, hogy mindenből hasznót vont, hogy mindennek egyszerre feltalálta a' jó, legalább szenvedhető oldalát, hogy semmi veszteség által le nem veretett, hogy semmi szerencsében magát el nem bízta. Innen vala az, hogy az ő egész életéhez az *Εχω ου εχομαι* (habeo, non habeor) volt a' kulcs. — 'S hol találhatott volna Horátz a' magae-kori céljára tökéletesebb ideált, hogy azt Scaevának tükör gyanánt tehesse elébe?

(5) Non cuivis homini contingit adire Corinthum — *Ου παντος ανδρος ες Κορινθον εσθ οπλους* — ez a' példabeszéd (Erasmi Adag. IV. 4, 68. Voyages du jeune Anacharsis. T. IV. chap. XXXVII.) minden ajakon forgott. Corinthnak képzelhetetlen luxusa, 's a' sok Hetéra, kik között a' esudált Láis volt a' legfőbb, sok Kereskedőt szegénnyé tett kevés napok alatt, ha gazdag hajóval jött is a' város' révébe. Annak tehát, a' ki nem bízott magához, mindég veszedelmes dolog volta a' Korinthusba járás, mert többet veszített mint nyert. De az Adágium jelentse a' mit akar; a' Horátz' okoskodása, ha jól értem, ide megyen - ki: „Az első kérdés az, ha van e dolgod Korinthusban, a' mi megérdemli hogy oda fáradj, vagy nem? Az első esetet veszem; úgy az lesz a' második kérdés: ha bízol e magadhoz

hogy oda elérhetsz? mert a' dolog nehézségekkel jár. Ha ezek elijesztenek, ha érzed hogy elakadsz, legjobban cselekszel ha veszteg ülsz. De imhol van egy más, a' ki ugyan azt keresi Korinthban a' mit te, 's a' ki magát a' veszedelmek által el nem ijeszteti. Ő ezt mondja magának: a' mit keresek, az már eggyszer Korinthban vagyon 's sohol nincs másutt; nekem tehát Korinthba kell mennem, akármibe kerül; 's ezzel neki indul az útnak, szerencsésen oda ér, megkapja a' mit keresett, 's azon felül dicséretet és dicsőséget.“ — A' Scaeva kedves barátunk' állapotjára könnyű az alkalmaztatás. Őneki az a' szerencse volt a' Korinthusi út, a' mellyet egy Nagynak kedvezései által óhajtott elérni.

(6) Torrentius úgy hiszi, hogy Horáitz itt egy csúfondáros oldaltekintetet vet a' Stoicusoknak azon tanításokra, hogy a' Rény elég maga magának: — A' jó Püspök ezt praedurum dictumnak nevezi, 's a' szó még keményebb névre volna méltó, ha értelmét olly messzére terjesztenénk, hogy rénye csak annak van, a' ki az élet' egyéb javait nem tartja érdemesnek a' becslésre. Én úgy hiszem, hogy Horáitz azon kevés szóval, a' mellyel itt magát kifejezi, egyebet mondani nem akart mint ezt: „Diogenes nem fogná megvalítani Aristippnek, hogy több erő kívántatik arra hogy egy bizonyos szerencsét csináljunk 's abban magunkat megtartsuk, mint arra, hogy a' nélkül ellegyünk. És még is semmi sincs bizonyosabb. Ollyan az mint a' Korinthusi út. Hon maradni nem nagy Mesterség; és ha az, a' kinek semmije sincs, mert semmit sem tud szerezni, megelégszik sorsával: azzal csak azt a' piritást hárítja - el magától, hogy azon felül még kineveztik; mert ki ellen duzzoghatna hát, mint maga ellen? Tehát, vagy nem tudjátok mit akartok azzal a' magatok' Rényetökkel, vagy meg kell vallanotok, hogy az, a' ki elég maga - elszánásával, elég türelemmel,

elég állhatatossággal 's okossággal bírt, hogy elérhető a' mit akart, azon hasznót és becsülést, a' melyet a' keresett dolog adhat, úgy tekintheti, mint érdemlett jutalmát.

(7) Ámbár Augustus, vagy az ő nevében Agrippa az Egyipti Istenek' tiszteletét Rómából 's annak külvárositól ötszáz lépésnyire eltiltotta (Dion. L. 52.), a' község, kivált a' vánczorgó salak, mely Rómának minden úczájin hemzsegett, el nem engedé magát az Oziris, Ízis és Annubis új modi Istenségek tiszteletétől tiltatni; 's így Horátz ezeknek a' zshiványoknak costümje mellett híven marad, midőn a' bitang koldussal, kinek senki sem akarja hinni, hogy eltörte a' lábát, az Oziris szent nevére tett eskü által hagyja bizonyítani, hogy szerencsétlenség érte.

TIZENNYOLCZADIK LEVÉL.

LOLLIUSHOZ.

BEVEZETÉS.

Nem lelünk semmi okot, a' melyre nézve ezt a' Lolliust ugyan annak a' Lolliusnak nem nézhetnénk, a' kihez a' második Levél írva vagyon, tudnillik azon Marcus Lollius' fijának vagy testvérétől született unokájának, a' ki 733ban Consul volt, 's nem a' Consulárisnak magának, a' mit Torrentius cselekedett. Baxter, a' ki hajlandónak vallja magát annak elhitelére, hogy ennek a' XVIII. Levélnek Lollius a' és a' XVII-

nak Scaevája ugyan - azon egy személy, 's Gessner, a' ki vele tart, a' két Levél' tartalmának, rokonsága, 's ezen felül egy nevetlen régi Scholiasta' kevés tekintetű autoritására támaszkodnak, a' ki az itt fennforgó Scaevát Scaeva Lollius Eques Romanus-nak nevezi. Úgy tetszik, épen ez az említett rokonság vala az az ok, a' melly miatt a' nevetlen Scholiasta, ezeknek az embereknek ismeretes merészségek szerint, a' két nevet egygé olvasztotta, 's a' két emberből egyet csinált. Az illy gyenge ok magában öszve - omlik. Csak meg kell olvasni 's öszve kell hasonlítani a' két Levelet, 's látni fogjuk, hogy Scaeva és Lollius nagyon különböző személyek, 's a' Levelek is, minden rokonságok mellett, nem kevésbbé azok.

Illőnek látván, hogy ezen öszve - hasonlítás' gyönyörűségét az Olvasónak engedjem, elégnék tartom hogy az itt következőt csak általjában jegyezzem - meg. A' miolta Augustus a' Rómaiknak hajdani alkotmányokból a' néven kívül semmit nem hagyta - meg, 's igazában minden hatalom közöttte és az ő veje Agrippa között vala felosztva (noha ez elég okossággal bírt, megelégedni a' második hellyel az országlásban, és egy, színre nézve, csak kölcsönözött ragyogással) — ezen idő oltá, a' mellyben a' Júliusi ház Rómában minden volt, a' jó házak' fíjai nem láttak egyéb útát nyitva magok előtt, melly tekintetre 's gazdagságra vezethetne, mint ha magokat valakihez csatolják azok között, a' kik vagy az Augustus' kedvezése, vagy a' Caesári ház' rokonsága által az országnak legelső méltóságaiiban voltak. A' mi a' Republicának jobb napjait látott Romainak nyelvében Servitusnak nevezetett, az most megkülönböztetés volt. Az ifjú Lolliust is az a' sors érte most, hogy az országlás' Nagyjaival éljen, hogy a' körülök teendő szolgálat által oda juthasson - el, a' hová hajdan a' hazának nyújtott érde-

mek által léptek a' Róma' ifjai; 's e' végre a' Római szokás szerént egy Patrónust vagy hatalmas barátot választta, a' ki eránt még egy más oknál fogva is le vala kötelezve. Hogy Lolliusnak ekkor ez vala állapotja, noha Patrónusa meg nem neveztetik, azt az egész Levélből lehet látni; 's a' *dum tua navis in alto est, hoc age* — azt mutatja, hogy ő, fíja vagy öccse egy Augustus által kedvelt Consulárisnak, már reménylhetette boldogulását. Horátz tehát, úgy látszik, bizonyosnak nézi a' dolgot hogy az ő ifjú barátja o' tengeren, jó kedvvel vagy rossz kedvvel, tovább fog evezhetni és hogy most már minden csak attól függ, hogy a' szirteket és zátonyokat hová tapasztalatlanság vagy vérenek hevessége vethetné, kikerülje.

Azok az emlékeztetések, a' melyeket ő, régi barátja a' Lolliusok' házának, a' legszívesbb részvételt szembe - ötlő jelenségével ad itt, mind olyanok, hogy azokra ennek a' nemes ifjúnak nagy szüksége vala, akár úgy fogott volna élni mint hívatalt - viselő polgár, akár ez nélkül. Neki mind így mind úgy magánál nagyobbak és hatalmasabbak közt kellett élnie; neki azon kelle lenni, hogy egy örökségül kapott nevet és birtokot tartson fényben, melly, minekutána az országlás' neme' elváltozásával minden bizonytalanná leve, gondot kívánt; mindég volt tehát olly barátokra szüksége, a' kiknek védelmekre 's pártfogásokra bízakodhassék. Az ifju Lolliusnál tehát ez a' tanács annál kedvesebb lehetne, mivel ereiben még folyt valami republicánus vér — annyi ugyan nem, hogy a' Caesar' maradékait egy második Brútussal és Cassziussal ijeszthesse, de igen annyi, hogy egy mindenre kész Udvarnokot ne ígérjen, a' mivé pedig válnia kellett, ha a' Caesárok' új Rómájában csak szenvedhető figúrát is akara játszani. Mert ha Augustus alatt az Uralkodói Udvar' fénye és neve meg nem vala is, a' dolog meg volt; 's az a' Római Lovag, a' kinek

több kedve volt a' maga hajlandóságait követni, mint magát a' Nagyoknak szolgálai lélekkel egészen általadni, bizonyos lehetett az eránt, hogy a' jntalmak' kiosztásakor az ő érdemeiről meg fognak feledkezni, a' kedvetlen alkalmakban pedig hibájiról igen elevenen megemlékeznek. Horátz ugyan a' maga Oktatását azon intésen kezdi, hogy az ő barátja a' Scurra' útálatos characterétől őrizkedjék, melly név alatt Rómában mind azt értették a' mit mi a' csapodár, nyalakodó, ebédleső és udvari - bolond alatt értünk; de látni, hogy az csak azért esik, hogy jó szerrel az ellenkező extremumhoz érhessen, a' mitől Lolliusnak magát, szabad, kerek és heves módja miatt, még több oka vala óvni. Általjában fel lehet tennünk, hogy a' mi Költőnk a' maga ifjú barátjának legkülönösebb környülményeit ismerte, 's így nem könnyen feledhetett valamit a' mire nagyobb szüksége lehetett; noha bölcsőbb volt 's inkább tudta mit enged a' társaságos élet' szebb tónja, mint hogy a' feddésnek csak árnyékát is ne igyekezett volna elkerülni, és a' mit neki csak fülébe sugni illet, úgy ne szövté volna a' mindenek-re - illhető tanácsok közzé, hogy emlékeztetései ennek semmiképen ne fájhassanak.

Érdemes Lollius, te, mint nekem látszol,
Soha barátságban csapodárt nem játszol:
Külömböz a' hű szív 's a' rút hízelkedő,
Mint a' tisztességes asszony 's az elvetemedő.
Te e' külömbiséget el nem felejtheted;
Nem tanúlt mászkálni nemes természeted.

Még tetemesbb ennél a' durvák' hibája,
A' faragatlanság' csúfos nyavalyája,
Melly, lábbal tapodván az illendőséget,
Vadságban helyheztesztet virtust 's dicsőséget.
A' virtus kétféle hibák' középpontja (1),
Sem jobbra sem balra nem hajlik szent fontja.
Némellyik mutatván rabi engedelmet,
Nem csak az alsó helyt, mint ritka kegyelmet,
Fő vendéglőjének mászkálva hálálja,
Hanem minden tettét remeknek találja,
'S olly félve imádja legkisebb mozgását,
Olly mélyen tiszteli buta 's bölcs szólását,
Mintha leczkét kemény mesternek mondana,
Vagy a' Játékszínen rabként sohajtana.

A' másik egy szórszál miatt is beléd vész,
És súlt bolondsággal felfegyverkezni kész.
Mit? egy valakiért zárt vessek nyelvemre?
Máséra építsek, ne saját eszemre?
Inkább, mint ezt tegyem, kétszer vesszek-el bár!
Nem is csuda, szava hogy illy magasan jár.
Mert miről van a' szó? azt kell kicsinálni;
Dolichost méltó e, vagy Castort csudálni;
'S hogy Brundusiumban rövidebb uton légy,
Minuciusén e, vagy Appiusén még?

Si bene te novi, metues, liberrime Lolli,
Scurrantis speciem praebere, professus amicum.
Vt matrona meretrici dispar erit atque
Discolor, infido scurrae distabit amicus.
Est huic diversum vitio vitium prope maius,
Asperitas agrestis et inconcinna gravisque,
Quae se commendat tonsa cute, dentibus atris;
Dum vult libertas dici mera, veraque virtus.
Virtus est medium vitiorum, et utrinque reductum.
Alter in obsequium plus aequo pronus, et imi
Derisor lecti sic nutum divitis horret,
Sic iterat voces, et verba cadentia tollit,
Vt puerum saevo credas dictata magistro
Reddere, vel partes mimum tractare secundas:
Alter rixator de lana saepe caprina,
Propugnat nugis armatus; scilicet, ut non
Sit mihi prima fides, et, vere quod placet, ut non
Acriter elatrem, pretium aetas altera sordet.
Ambigitur quid enim? Castor sciat, an Dolichos
plus?

Brundusium Minucî melius via ducat, an Appî?

Ne légy a' Nagyoknak csúfos majmolója
 Jaj annak, ki magát e' részben nem ója.
 Ha ki feslettsége' áldozatjává lesz,
 Kevélységből pompát ereje felett tesz,
 Az aranyt 's ezüstöt szertelen éhezi,
 'S szegény sorsát bután átallja 's fedezi,
 Azt, bár a' vétkeket ők tízszer tetézik,
 A' Nagyok utálják, vagy váltig leczkézik;
 'S ama' jó anyákra szeretvén ügyelni,
 Kik magoknál jobb lyányt akarnak nevelni,
 Hozzája feddődve ekképen szólanak,
 'S feddésekben csaknem igazat mondanak:
 Ha vetemedem is én esztelenségre,
 Gazdagságom nem hágy jutni nagy inségre;
 Te szegény vagy, szoros köntös illik néked,
 Ne mérkezzél velünk, nem bírja értéked.
 Ha kit Eutrapelus meg akart rontani (2),
 Azt pompásan szokta felcsínosítani,
 Tudván, hogy a' bohó, mihelytt cifrább lészen
 Új természetűvé változik egészen,
 Hivságos dolgokról álmodik reménye,
 Nem kell neki munka, a' kény lesz törvénye,
 Adósságokat gyűjt, 's végre bajvívással
 Keresi kenyerét, vagy napszámozással.

Ne vágyj jó barátod' titkát tudni; de ha
 Rád bízta, semmikép el ne áruld soha.
 Az övét gáncsolva, saját ízlésedet
 Ne dicsérd; kedvéért tagadd-meg kedvedet.
 'S mikor neki tetszik vadászatra menni,
 Ne akarj te otthon Músáiddal lenni.

Quem damnosa Venus, quem praeceps alea nudat,
Gloria quem supra vires et vestit et ungit,
Quem tenet argenti sitis importuna famesque,
Quem paupertatis pudor et fuga, dives amicus,
Saepe decem vitiis instructior, odit et horret:
Aut, si non odit, regit: ac, veluti pia mater,
Plus quam se sapere, et virtutibus esse priorem
Vult; et ait prope vera: Meae (contendere noli)
Stultitiam patiuntur opes; tibi parvula res est:
Arcta decet sanum comitem toga; desine mecum
Certare. Eutrapelus, cuicumque nocere volebat,
Vestimenta dabat pretiosa: beatus enim iam
Cum pulchris tunicis sumet nova consilia, et spes;
Dormiet in lucem; scorto postponet honestum
Officiū; nummos alienos pascet; ad imum
Threx erit, aut olitoris aget mercede caballum.
Arcanum neque tu scrutaberis illius unquam;
Commissumque teges, et vino tortus et ira.
Nec tua laudabis studia, aut aliena reprêndes:
Nec, cum venari volet ille, poëmata panges.
Gratia sic fratrum geminorum, Amphionis atque

• *

Hajdan is Amphion Zéthussal öccsével (3),
Illy okon vesződött, míg szelíd elmével,
Durvább testvérének járván tetszésére,
Gyanút-szülő lantját letette végtére.
Te is így tégy. Úgy nézzd, mint kegyes törvényt
Fényes barátodnak minden kéreményét.
'S ha vadászeszközit 's kutyájit előre
Küldtetni látod a' szokott mezőre,
Ugordjál-fel, vágd-el gondolkodásodat,
Derítsd vídamságra komor homlokodat,
Hogy annál jobb kedved légyen vacsorára,
Ha fáradság-szerző munka lészen ára.
A' vadászat régi jó szokás Rómában,
Jó egészség, jó hír, jó név jár nyomában (4),
'S neked annál inkább fog válni díszedre,
Mert fényt terjeszt ama' szép tehetségedre,
Melly szélként repülő agárt serénységgel
'S halálontó vadkant felmúl erősséggel.
Nem termett úgy senki, mint te a' fegyverre,
Sok vitézi-játék hű bizonyság erre.
Te már gyermekséged' gyenge tavaszában
Szolgáltál ama' nagy bajnok táborában (5),
Ki a' Parthusoknak sasait elnyerte,
'S ellenségeinket győzi világszerte.
'S magadat megvonni hol vennél mentséget?
Tudva van, hogy ámbár az illetlenséget
Minden dolgaiddban szoktad távoztatni,
Szeretsz még is néha tréfásan mulatni.
Tengeri táborhoz téssz készüléteket,
Csolnakokból formálsz kettős hadrendeket:

Zethi, dissiluit, donec suspecta severo
Conticuit lyra. Fratēnis cessisse putatur
Moribus Amphion; tu cede potentis amici
Lenibus imperiis; quotiesque educet in agros
Aetolis onerata plagis iumenta canesque:
Surge et inhumanae senium depone Camoenae,
Coenes ut pariter pulmenta laboribus emta.
Romanis solenne viris opus, utile famae
Vitaeque et membris; praesertim cum valeas; et
Vel cursu superare canem vel viribus aprum
Possis; adde, virilia quod speciosius arma,
Non est, qui tractet (scis, quo clamore coronae
Proelia sustineas campestria); denique saevam
Militiam puer et Cantabrica bella tulisti,
Sub duce, qui templis Parthorum signa refigit
Nunc, et, si quid abest, Italis adiudicat armis.
Ac, (ne te retrahas et inexcusabilis abstes,)
Quamvis nil extra numerum fecisse modumque
Curas, interdum nugaris rure paterno:
Partitur lintres exercitus; Actia pugna

'S az Actiumi harcz' ábrázolására ⁽⁶⁾,
Sergedet, mint Vezér, viszed a' csatára;
Az ücséd ellenség, kerted' tava tenger,
'S vívtok, míg egyyitek zöld borostyánt nem nyer.
Ha ki tetszésére járásodat látja,
Illyen játékodat könnyen megbocsátja.

'S hogy már (ha kell intés) Múzám' intésivel
Tovább menjek, meglássd kiról mit szólsz, 's kivel.
A' szapora kérdőt kerüld, mert csácsogó,
A' mindég tárt fülben nem marad-meg a' szó.
'S eggyyszer ajakodról elrepült titkodat
Vissza nem hívhatod, bár mint bánd dolgotat.

Nagy Űrnál nagy gonddal légy szíved' csínyára;
Ne vess buja szemet szép szobalyányára,
Ne hogy útra - való bért ajándékozzon,
Vagy érte, ha ő is szereti, kínozzon.
Jól megnézzd, kit ajánlj, hogy idegen hiba
Ne szójen bút 's szégyent élte' napjaiba.
Csalhat ítéletünk. Ha téged e' sors ér,
Hagyd-el a' méltatlant, a' kire rút vád fér.
De ha becses embert ellenségnek szája,
Rágalmaz, védelmezzd, légy erős bástyája.
Hogy hagyna hidegen az illyen sérelem,
Holott hozzád közel van a' veszedelem?
Mert szomszédod' házat ha látod gyúladni,
Méltán félsz, 's a' tűznek nem jó időt adni.

A' ki nem ismeri a' világ' hívságát,
Boldogságnak tartja Nagyok' barátságát;

Te duce per pueros hostili more refertur;
Adversarius est frater; lacus, Adria; donec
Alterutrum velox victoria fronde coronet.
Consentire suis studiis qui crediderit te,
Fautor utroque tuum laudabit pollice ludum.
Protenus ut moneam (si quid monitoris eges tu),
Quid de quoque viro, et cui dicas, saepe videto:
Percontatorem fugito, nam garrulus idem est,
Nec retinent patulae commissae fideliter aures;
Et semel emissum volat irrevocabile verbum.
Non ancilla tuum iecur ulceret ulla, puerve,
Inter marmoreum venerandi limen amici;
Ne dominus pulchri pueri caraeve puellae
Munere te parvo beet, aut incommodus angat.
Qualem commendes, etiam atque etiam adspice,
Incutiant aliena tibi peccata pudorem. (ne mox
Fallimur, et quondam non dignum tradimus: ergo
Quem sua culpa premet, deceptus omitte tueri;
Vt penitus notum, si tentent crimina, serves,
Tuterisque tuo fidentem praesidio: qui
Dente Theonino cum circumroditur, ecquid

A' ki miben-létét tudja, fut előre,
 Te a' te sorsodban meg nem válhatsz tőle.
 'S ha már a' szél messze vitte vitorládát,
 Vigyázz, ki ne csapja a' partra gályádat.

A' Nagyok szüntelen gyönyörűségekre
 Nézyén, vágyva vágnak rokon kedvűekre.
 A' komorok nyájast, a' vígak szomorút,
 A' tüzesek csendest, a' lágyak szigorút
 Nem örömet látnak, 's az, a' ki jó borra
 Becset tesz, 's szereti köszöngetni sorra:
 Gyűlöli azt, a' ki a' neki-szánt pohárt
 Megveti, esküdjék bár ezerszer, hogy árt.
 Ne hagyj sűrű felhőt gyűlni homlokodra,
 A' nagy világ azzal vissza-él károdra.
 És az alázatost csúfolja komornak,
 'S fondorló nevet ad a' csendes jámbornak.

Tanuld szüntelenül a' régi 's mostani
 Bölcséktől éltedet boldogul nyújtani (?),
 Ne hogy telhetetlen reménység 's félelem
 Zaklasson, vagy egyéb hiú gerjedelem.
 Tanuld, mi a' Virtus? hol van oskolája?
 Velünk születik e, vagy az ész' munkája?
 Mi kevesebbíti szíved' aggodalmát?
 Mi teszi híveddé? mi adja nyugalma?
 A' bájoló kincs e 's a' dicsőség' fénye?
 Vagy a' bölcs csendesség' elrejtett ösvénye?

Én a' hányszor látom vizét Digentzjának,
 Melly földét itatja fagyos Mandelának,

Ad te post paulo ventura pericula sentis?
Nam tua res agitur, paries cum proximus ardet;
Et neglecta solent incendia sumere vires.
Dulcis inexpertis cultura potentis amici:
Expertus metuit. Tu, dum tua navis in alto est,
Hoc age, ne mutata retrorsum te ferat aura.
Oderunt hilarem tristes, tristemque iocosi;
Sedatum celeres, agilem gnavumque remissi:
Potores bibuli media de nocte Falerni
Oderunt porrecta negantem pocula; quamvis
Nocturnos iures te formidare vapores.
Deme supercilio nubem: plerumque modestus
Occupat obscuri speciem, taciturnus acerbi.
Inter cuncta leges et percontabere doctos;
Qua ratione queas traducere leniter aevum:
Ne te semper inops agitet vexetque cupido,
Ne pavor et rerum mediocriter utilium spes:
Virtutem doctrina paret, naturane donet:
Quid minuat curas, quid te tibi reddat amicum:
Quid pure tranquillet, honos, an dulce lucellum,
An secretum iter, et fallentis semita vitae.
Me quoties reficit gelidus Digentia rivus,
Quem Mandela bibit, rugosus frigore pagus,

Mit gondolsz, barátom, melly érzékenységbe'
 Szendergek? melly kérést küldök-fel az égbe?
 Azt, hogy csenddel bírjam csekély értékemet,
 'S magamnak élhessem, a' míg tart, éltemet;
 Legyen könyvem, legyen egygy esztendőre
 Gondtól mentő kenyér eltéve előre.
 Elég Jupitertől olly dolgokat kérnünk,
 Mellyekhez nem lehet nála nélkül férnünk —
 Vigyázzon éltémre 's eltáplálására:
 Gondom lesz magamnak szívem' nyugalma.

MAGYARÁZATOK.

(1) Egészen a' Socratesi 's a' Peripateticai Iskola' tanítása szerint szól. Mind az *αγαθον* (a' Jó) mind a' *καλον* (a' Szép), a' minden Virtusok' materialéja és formáléja, ezen tanításhoz képest középpen fekszik a' nagy on sok és a' nagy on kevés közt; annál inkább közelítünk hozzá, minél inkább távozunk, mind jobb mind bal felé, az egymással-ellenkező defectus és excessustól: de tulajdonképen szólván, minden esetben csak egygy a' mód azt cselekedni a' mi helyes, 's véghetetlenül sok azt cselekedni a' mi helytelen, az az, elhibítani azt a' vonalat (líneát), melly az Aristoteles kifejezése szerint, a' hyperbole és az ellipsis között középpen megyen, és a' Rény' vonala*). Ezt mondhatni minden emberi tökéletességek felől. Min-

---

*) *Μεσοτης τις εστιν η αρετη — επι το μεν αμαρτανειν πολλαχως εστι — το δε κατορθον μοναχως. Χαλεπον δε το επι-
 τυχειν. Και δια ταυτ' εν της μεν ΚΑΚΙΑΣ η ΠΕΡΒΟΛΗ και η ΕΛΛΕΙΨΙΣ, της δε ΑΡΕΤΗΣ η ΜΕΣΟΤΗΣ.* Aristot. Ethic. ad Nicomach. L. II. 5.

Quid sentire putas, quid credis, amice, precari?
 Sit mihi, quod nunc est; etiam minus: et mihi
 vivam;

Quod superest aevi, si quid superesse volunt Dì:
 Sit bona librorum et provisae frugis in annum
 Copia; neu flitem dubiae spe pendulus horae.
 Sed satis est orare Iovem, quae donat et aufert:
 Det vitam, det opes, aequum mî animum ipse pa-
 rabo.

den Muzának, minden Vénusnak, minden Gratiának megvan a' maga tnlajdon tónja, menése és illősege, a' maga rhythmusa, a' maga mértéke. Mind ezeknek igen gyengéded, sebes és igaz érzésében, 's azon bizonyos Instinctussá - vált készségben, melly ezt az érzést teljesedésbe tudja hozni, áll minden Virtuositas. Csuda e tehát, hogy minden Mesterségben, a' legnehezebben 's öszvebontakozottabban, az élet' Mesterségében leginkább — nincs a' nap alatt semmi tökéletes, és hogy azt a' Szépet, a' melly után minden Virtuóz törekedik, olly ritkán látjuk elérve, vagy a' hol az el van érve, olly ritka ember sejti - meg, olly ritka ember érezi.

(2) Kétség kívül a' Római Volumnius Eutrapelust érti, a' ki Cicero által a' Philippicák XIIIdikában a' Triumvir Marcus Antónius' Collusorjai 's Sodalisai közt fő helyen említetik. Eggyike volt azon kornak Szépecskéji közzül, 's a' görög nevet ezért kapta, melly olly embert bélyegez, a' ki igen kedves mulattató a' társaságokban, 's szikrázó gondolatokat fercseg. Ezeket a' Bon-mot-okat Verbalis és Realis Bonmókra lehetne felosztani; 's az a' pajkosság, a' mellyet Horátz itt említ, az utolsók' osztályába tartozik. — A' Ci-

cero' Leveli VII. Könyvének végében (ad Familiares) áll kettő, melyekből ezt a' Volumnius Eutrapelust igen jól ki lehet ismerni. „Midőn Leveledben megláttam a' kurta felülírást: Volumnius Ciceroni — a' hogy ez csak a' szoros barátok között vagyon szokásban, úgy hittem volt első pillantással, hogy a' Levél a' Senator Volumniustól jó, a' kivel nagy barátságban élek: de a' Levél *ευτραπεια*-ja (dévaj 's gyermekeskedő tónja) éreztette velem mingyárt, hogy az tőled jó. Abban nekem minden igen kedves volt, azt az egyet kivéven, hogy te, a' mint látom, épen nem vagy a' legszorgalmasabb Prókátor, mert engem az én sóbányáim' birtokában nem igyekezttél megtartani *). Mert azt írod, hogy alig fordítottam hátat a' városnak, 's azonnal mind az a' mi olly formán hangzik mint a' bon-mot, 's még a' Sestiuse is, az én rovásomra tétetett. Hogyan? 's te ezt elnézhetéd? Nem fogod e pártomat? nem kelsz-ki miattam? Pedig én úgy hittem, hogy én a' magaméira olly ismertető bélyeget ütöttem, hogy azok el nem cserélthetnek. De minekutána Rómában, a' mint ez mutatja, annyira megromlott az ízlés, hogy nem képzelthetik semmi annyira cythereátlan **), a' mit egyik vagy másik szépnak ne vegyen: tehát tedd védelmezőmmé magadat, ha nekem barátom vagy; és ha az Amphibolia (kettős

---

*) Quod parum diligenter possessio *salinarum mearum* a te procuratore defenditur. Így hívja, enyelgősen, az ugy nevezett *bons-mots*i talentumot, melly miatt olly híres volt.

**) E' szónak saját értelme annyira fordíthatatlan, hogy azt Cicero sem tudá latinul visszaadni. Cytherében, a' Venus' a' Grátiák', Tréfák' és Örömek' szokott lakában szépséget, kellemet és deliséget lehel minden. Mindennek ellenkezője Acytheron; azért Cicero a' *Venustum* nak teszi ellenébe, egészen származása' következtében: mert *Venus* mindent magában foglal, a' mi valódi szépség és kellem.

értelem) nem elmés, a' Hyperbole (nagyítás) nem csinos, a' Paragramma (a' szó' elváltoztása a' betű' elhagyása által) nem bohó, a' Nevetséges nem váratlan, egy szóval, ha a' tréfának minden nemei, melyekről Szolnokomnak II. Könyvében az Antónius' személyében szólottam, nem élesek és nem olyanok a' millyeneknek a' Mesterség' törvényei kívánják, úgy esket tehetsz rá a' Bírák előtt, hogy nem enyéim. A' mi az Ékesen - szólás' Praetendenseit illeti, a' kik ellen neheztelsz, hogy eljöttöm olta a' Fórumot elfoglalták, az a' dolog engem nem igen bánt. Miattam minden vádlottakat lábaiknál fogva hurczolhatnak végig a' városon, 's Sélius eléggé ékes - szólású lehet, megbizonyíthatni, hogy ő nem gaz - ember: azon nem törődöm. De az Urbanitas' birtokában meg kell maradnunk, kerüljön az, a' mibe akar; noha meg kell vallanom, hogy e' részben senkitől mástól nem rettegek, mint — tőled. — Ez a' Levél olyan mint egy tűkör, melly annak képét terjeszti előnkbe, a' kihez intéztetett. A' ki még több vonást kíván mellé, azt feltalálja Cicerónak Levelei között (IX. 26.), hol ennek az Eutrapelusnak olly elegans vacsorája felől vagyon szó, hogy Cicero kénytelennek látá magát még Pae-tus' barátja előtt is mentegetőzni a' miatt, hogy annak vendégei között megjelent.

(3) Winckelmann a' maga Geschichte der Kunst című Munkájában, melly a' Magyar Közönség által azon mértékben nem ismertetik, a' mellyben méltó hogy ismértessék, a' Villa Borghésének egy domború munkájú emlékét hozza - elő, 's az ennek a' helynek világot ad, 's tőle viszont világot vesz. Úgy tetszik, az emlék Euripidesnek egy elveszett Tragoediájával vagyon öszve - függésben, mellynek fő személye Antiope volt, anyja a' két gyermekeknek. Az, a' kit a' szép Antiope a' két gyermek' atyjául valla, maga Jupiter volt. De minthogy az illy beszéd a' hőskorban

sem lele több hitelt, mint az efféle elakadásban megtalálna az a' leány, a' ki az Alkorán' Kalendáriomának valamelly Szentjére akarná tolni a' tettet: kénytelen volt a' két gyermeket az ország - útja mellett kitenni, 's őket a' sors' gondviselésére eresztetni. A' gyermekek pásztor - emberek által találtattak - meg, pásztor - emberek között nevedtek. Zéthus ugyanazon élet' nemére adta magát; de Amphion lantot vére, 's olly csudatévó lyrát vón ajándékba Apolltól, mellynek játékára a' kövek tánczoltak, egymásba szerkeződtek. Azonban ez a' köveket öszve-eggyeztető lant a' két testvér közt gyűlölséget támasztott, úgy mond Horátz. Talán az Euripides' Antiopejének egy scénája forgott előtte, mellyből a' Plátó Scholiastája a' következő sort tartotta - meg:

Félre a' lyrával, add fegyvernek magadat.

Zéthusnak nem igen volt kedvére, hogy az ő testvére a' lantolás miatt minden egyéb munkáit elmúlászotta, 's azt tette eggyetlen foglalatosságává, a' mi, a' hős-kor szokásához képest, a' harczolóknak csak időtöltések volt. Az emlék, mellyet Winckelmann a' maga Monumenti Inediti című munkájában közöl, a' szelíd Amphionnak Horátz által itt ajánlott engedségét épen olly eggyyszerűen mint elmésen adja - elő. Antiope a' maga két fiai között áll, Zethus a' mezei lakást jelentő kalap által tétetett ismeretessé; Amphionnak fején sisak van, 's a' testvére által gyűlölt lantot félig elfedve tartja a' chlamys alatt.

(4) Az ellágyúlt ifjak, kik vékony bőroket féltik, 's a' hidegtől melegtől félnek, nem barátjai a' vadászatnak. A' régi Rómaiak' szokások és erkölcsök szerint a' lágyság gyalázatnak tartatott, a' vadászati hajlandóság tehát, úgymint bizonyos férjfiúi indulatnak 's a' régi erkölcsöktől el nem fajulásnak jele, segéle a' jó név' szerzését.

(5) Ez a hely fedezi - fel előttünk, melly korú volt legyen ez a Lollius, a midőn Horátz hozzá a Levelet írta, 's alig lehet érteni, mint tévedhetnek meg itt a legtudósabb Magyarázók. Augustus 729ben indult a Cantaberek ellen. Lollius ötten igen ifju korában kísérte oda, midőn alig vetette volt le a gyermeki praetextát. Minthogy ez a tizennyolczadik év előtt nehezen szokott volt megtörténni (noha Augustus alatt e' részben is mind inkább távoztak - el a régi rendtartásoktól), azt lehet hinnünk, hogy Lollius az épen említett kort meg nem haladta volt. A Horátz' Levele kevéssel azután íratott, a' hogy a Crassus által elvesztett zászlói Sasok vissza - nyerettek, az az 734. vagy 735ben, 's így Lollius midőn a Levelet vette, nem lehet több mint huszonnégy, legfeljebb huszonöt évű; 's ez egyez mind a Levél' egész tartalmával, mind azzal a mite' szókban lelünk: *Scit quo clamore coronae proelia sustineas campestris*. Mert ámbár meglett emberek, sőt éltes Consulárisok 's Hadi - vezérek is, részt vettek néha a Campus Martiuson tartatni szokott Lovagjátékokban: azok még is tulajdonképen az ifjúság' örömei voltak, mind hogy hadi tettek tételekre készítessenek, mind hogy nyilván megmutathassák hogy bátor lelkeiktől 's gyakorlottságoktól várni mit lehet.

(6) Az Actiumi ütközet határozta - meg az akkori világ' sorsát, mert az Caesar Octaviánust egyedül való Urává tette a' Július Caesarig Urat nem ismert hazának. Ennek a' Rómát elnyomó ütközetnek ideje kezdetévé lett egy új időszámlálásnak, melly Aera Actiaca - nak neveztetett, és az annak emlékezetére megújított Actiumi Apollo' játéka a' legnevezetesebbek, legpompásabbak lettek, a' Capitolínus játékok után, a' Római világban. Könnyű tehát elgondolni, melly eleven lehetett az a hatás, a' mellyet egy illy nagy Revolutionnak elhatározó pillantata a' Rómaiaknak

elméjekben tett volt, még akkor is, a' midőn Horátz ezt az Epistolát írta; 's erre emlékezvén, megfoghatóvá lesz előttünk, mint juthata az ifjú Lollius arra a' gondolatra, hogy testvérével az atyja' jószágában ennek a' nevezetes tengeri ütközetnek drámai utánlásából egy hadi mulatságot csináljon. De úgy tesszik, Horátznak itt valamelly titkosbb, noha az ifjú barát által meg nem sejtett czélja volt, a' miért, őtet épen ezen alkalommal, e' gyermekeskedésekre (nugae) emlékezteti. Az ifjú Lollius olly ház' gyermeke volt, melly megkülönböztetett hajlandósággal 's hűséggel viseltetett az Uralkodóhoz, 's az a' gondolat, hogy az ifjú Lollius ez által csapodárkodni akara Augustusnak, olly természetes, hogy azt minden hízelkedésnek veheté. Azonban a' jó ifjú, ha igazán akará kerülni a' mi nem tanácsos, érthette volna, hogy a' hazának jobbjai, 's maga Augustus is, inkább szerették volna, ha mind az a' mi őket a' Triumvirátus' boldogtalan napjaira emlékeztetheté, a' feledékenység' tengerébe meríthetett volna el. De minekutána egyszer már inkább vala Udvarnok, mint hogy méltónak ítéltette volna hogy az illetén megítélésekkel gondoljon: mint vehette volna balúl, ha hasonló akara maradni magához, azon fenytéseket, mellyek neki itt az Augustus eránt bizonyítgatott figyelem és kedvezések miatt Horátz által adattak? Azért mondja neki a' Költő, hogy őtet ezen Udvarnoki gyermekeskedéseire olly véggel emlékezteti, hogy elmesse minden mentségeit, 's beszédét azzal rekeszti - be, hogy senki sem fog taláztatni, a' kinek bohóságait az ifjú Lollius behúnyt szemmel nézi - el, a' ki viszont az övéit is eltűrni kész ne legyen; olly fordulat, a' mellyel neki eléggé világosan ki vagyon mondva, hogy ő az illy kedvezést csak erga reciprocum várhatja.

(7) Semmi sem bizonyítja inkább mint ez a' hely, melly igaz szívességgel viseltetett a' mi Költőnk az ifjú

Lollius felől, és hogy belőle valóban valami jót várt. Az olly jó-tónú ember mint ő, nem képes olly dolgokat mondani másoknak a' mit ők balúl vehetnének, 's midőn illyeket mond, az onnan jó, hogy ötet a' legforróbb barátság indítá, a' maga gondjait a' más' igazi boldogságára kiterjeszteni. Horácz, a' ki magára nézve nem ismert más boldogságot, mint ezt: „*traducere leniter aevum*, az élet' folyamján lassan lesíklani — és mint az élet' meg nem sejtett örvénye (*fallentis semita vitae*) — minden pillanatban visszatér e' pontra, mihelytt eggy becsült barátjával szól. Úgy hitte ő, hogy mind azon tanácsai mellett, melyeket Lolliusnak az eránt ad, hogy magát a' Nagyok körül mint viselje, csak félig fogná teljesíteni a' barátság' tisztjeit, ha azon eggyetlenül - szükségesre nem fogná emlékeztetni, a' mi neki az ő szíve' nyugodalmát, meglegedését, a' maga belső szabadságát adhatja-meg, — azt az eggyetlent, a' mi az embert attól a' mi magán kívül van, függetlenné, a' mi ötet magának barátjává csinálja, — azt, a' mi neki, azon kívül a' mi elmúlhatatlanul megkívántatik az élet' fenntartására, minden egyebet elmellőztethetővé teszen. Érzeni fogta Horácz hogy itt annál szükségesebb az életnek ezen Philosophiájából elégséges dózist adni neki a' jövődre nézve, mert az ő nyers, szabadságszerető 's görbedezni nem eléggé jól tudó lelke kísértetekbe fogja ötet hozhatni inkább mint száz másokat, hogy azt a' mit a' világ szerencsének nevez, a' fele-útban elveszítse, vagy birtokában soká megmaradni ne tudjon.

Olvasóink talán vágnak tudni, mint fordítá az ifjú Lollius a' maga Mentorának ezen intéseit hasznára? de erre a' Történetek nekünk semmi tudósításokat nem nyújtanak. 'S a' Történetnek épen ez a' hallgatása azt gyaníttatja velünk, hogy vagy nem élt so-kaig, hogy a' téték' pályáján magát megkülömböztet-

hette volna, vagy hogy ő elmékedése tárgyává tévén azt a' mit Horátz neki mondott:

Quid pure tranquillet, honos, an dulce lucellum

An secretum iter et fallentis semita vitae —

az utóbbat magához illendőbbnek ismerte, 's így a' Történeteknek róla hallgatásában feltalálta a' maga keresett céljait.

TIZENKILENCZEDIK LEVÉL.

MAECENÁSHOZ.

BEVEZETÉS.

A' Római Respublicának nyolczadik Százada — mellynek első negyede, a' maga belső alkotmányában támadott olly irtóztos megrázattatások által a' milyent a' Történetek, (legalább tartósságokra nézve) nem említene, leve híressé, nem kevésbbé híresedtetel az által, hogy ebben olly nagy elmék találkoztak öszve, a' kik a' Római Nyelv' határait 's az ő Literatúrájoknak ragyogását épen olly sebességgel terjesztették - ki, mint a' Scípiók és Aemíliusok a' Respublica' erejét; — olly férjfiak, a' kik felgyúladván megvívni a' magok Mestereikkel a' Görögökkel, eggy nagy rakás igen derék Írások által megmutatták, melly fennsége hághattak volna a' Római Múzák, 's hihetőleg mint hagyták volna magok megett a' magok' Mestereiket, ha szerencsétlenül az ő arany korok' hajna-

la épen azon években nem virradt volna fel, a' midőn a' Republica a' Tyrannismus' és Szabadságnak legretetenebb küzdésében, melyet valaha a' világ látott, el nem süllyedt, 's az időnek legnagyobb férjfiái a' jövőnek csaknem egész virágzásával és reményével a' hazával együtt el nem vesztek volna. Mert azon nemesbb Szép - lelkeket, mellyek az Augustus' századának annyi fényt adtak, úgy kell tekintenünk, mint egy boldogabb és jobb idő' maradványait, kik egy rémítő zivatar' és hajótörés' veszélyi közül megmenekedhetének; 's közöttök még a' legjobbak is, egy Várius, Horátz, Virgil, Pollio Lívius, nem voltak azok, nem lehettek azok, 's nem vala szabad azoknak lenniük, a' mik voltak volna, ha a' Szabadság' viaskodóji a' Republicát helyre állíthatták volna, vagy, mivel a' régi alap az épület' nagyságának temérdek terhe alatt el süllyedt, a' Szabadságnak új templomot állíthattak volna, melly erősb alapra állítva 's erősb oszlopokon nyugva, annyi századokig állhasson, mint a' régi állott volt.

Azonban azok a' kevesek, kik a' Szabad Hazát még látták és túl éltek, azok, a' kik Caesárnak az eltaposott Szabadság' legbecsesbb zsákmányaivá levének, leginkább díszesítették azt az időt, melly Augustusi kornak nevezetik. Az által a' miket ők ezen nem annyira romlott mint rontott kor' javítására tettek, ők a' magok korabelieknek hálájokat érdemlették, 's hihetőleg nekik köszönhetni, hogy a' világ, a' varázsoltatásnak egy megfoghatatlan nemében, mindég újra meg újra kész felejtetni, hogy a' Triumvir Octavius Caesar és Augustus, a' Pater Patriae — ugyanazon egy személy.

Az a' gyönyörűség a' mellyet minden jó - ízlésű ember talált az ezen kor' Költőjinek munkájikban; az a' hír és dicsőség, a' mellyet ők magokra vontak, melly noha csak Echója a' kisebb sereg' javulásának a' so-

kaság' szájában: még is mindég irigylésre - méltó elsőségnek tetszett, leginkább pedig az a' tekintet és kedvesség, a' mellyben ezek a' Nagyoknál 's magánál Augustusnál is állottak, mind ez nekik igen kevés idő alatt kimondhatatlan sokaságban támaszta mind követőket, mind vágytársakat, a' közepszerűségnek és rosszaságnak minden lépcsőjiből. Szaporodván a' Poeták, szaporodtak az Olvasók is, és azokkal 's ezekkel a' Bírálgatók is. Minden ember faragcsála verseket, 's elhitette magával, hogy a' Poeták' 's a' Poetai Munkák' megítélésében voksa neki is vagyon. A' feléledni - kezdő Caesári Róma tele vala henyékkal, kik előtt minden szere az idő' előlésének kedves volt; a' gazdagok' bővölködése 's a' nem-gazdagok' szegénysége minden talentomot munkára buzdíta; és, minthogy a' gazdagság és ízlés igen igen ritkán járnak egygyütt, a' Genie' és elmesség' legszemtelenebb praetendense sem marad pártfogók és magasztalók nélkül.

A' nyávalyás Elméskedő 's a' nyávalyás Bírálgató, a' nyávalyás Versfaragó 's a' nyávalyás Olvasgató kezdettől fogva a' mai napig 's mától fogva végezetig, Correlatumok voltak és maradnak; Correlátumok, mellyeknek egyyike a' másikában tükrödzik, és a' mellyeknek egyyike a' másikával egyy árt ér; és bár melly nagy is, különbféle okoknak miatta, a' belső meghasonlás az Ostobaság' országában, csaknem mindég van egyy bizonyos valami, a' mi azt a' közös ellenség ellen egyy zászló alá öszve-gyűjti. Innen azok a' különböző czimborák, a' hol egyy vagy más érdemes ember ellen öszve - esküvések szerkeztettek, és a' hol alku szerént volt kicsinálva, mennyi becset kelljen engedni valamelly új munkának; holott a' mázolóok soha sem voltak ügyesség nélkül, csudálókat és pártfogókat szerezni, míg a' jó Írók, a' kik úgy hitték, hogy efféle segélőkre nincs szükségek, barátok nélkül maradtak, 's a' magokat megvetve érzett

Bírálgatók 's a' magokat elhomályosítva érző Mázol-
gatók által üldözöbe vétettek.

Közönségesen úgy szokták képzelni, hogy az olly
Íróknak, a' kiknek dicsőségeket a' századok' hosz-
szú sora megállapította, érdemek felől eggykorúji úgy
ítéltek mint mi. Ez az Epistola, legalább a' mi Horát-
zot illeti, egyebet hagyhatna hinnünk. E' részben is
már ezer és nyolczszász eszt. előtt a' dolog Rómában
épen az volt, a' mi nálunk és minden más helyeken. Ho-
rátz nagy literárius fényben élt, de kevés literárius
barátjai voltak. Az ő nevét minden ismerte, érdemét
csak azon kevesek, a' kiken viszont ő is érdemeket
látott. Azok, a' kik őtet talán legtöbb szorgalommal
és figyelemmel olvasták, az az, épen azok, a' kik
őtet a' legnagyobb szemtelenséggel lopdosták - meg,
úgy tevének, mintha olly ember a' kit Horátzknak hív-
nak, nem is volna a' világon. A' Bírálgatók' cézhe
azért, hogy Horátz nem méltóztatott felőlök tudni, a'
legsületlenebb ítéletek által álla rajta bosszút. A' kik
Értőknek akarák tartatni magokat, hallván hogy itt
meg ott az ő Írásai javalást nyertek, vállat vonítot-
ták, 's azt jegyzék - meg, hogy arra még sokat mond-
hatna az ember. Az imitátorok őtet örömost hasonlóná
tették volna magokhoz: olly Ódákat, úgy mondának
mint a' Horátzéi, csinálni nem épen a' legnagyobb
Mesterség, 's a' mit azokban jónak találhatni, az gya-
korta csak szóról szóra van lefordítva a' Görögökből,
kiknek nem csak gondolatjaikat, hanem még szólá-
saikat is átalhozta. A' Dilettántok az ő bordalaiban
Pindárnak magasságát, az ő morális érzéseiben a' Sapphó'
tüzét, heroica Ódájiban Anacreonnak kedvességét nem
találták, 's nem átallák a' Lucílius darabos és vég
nélkül fecsegő Satyrájinak adni az elsőséget az ő Ser-
móji felett. Általában annak örvendettek, abból csi-
náltak neki vétket, hogy az ő Versei a' nagy sereg-
nek nem csak nem tetszettek, de attól nem is értettek.

Az Olvasók tudatlansága külömben is mindég nagy istápja a' vagy tudatlan vagy gáncsolni - akaró Criticusnak, 's nincs semmi könnyebb mint azt tenni megfoghatóvá, hogy a' sokaság' ítélete mindég kajla ítélet. Némellyeknek igen éles volt Satyrájiban, mások úgy hitték, hogy nincs elég nervusa; ilyen verset ezenként lehet, úgy mondának, írni egy nap. Mások az ő pajkos, karczolgató, dévaj tónjában nem találhaták - fel magokat; soha sem tudták igazán, mit akart mondani; az ő sava az ő ínyeknek vagy igen szárnyalló vagy igen csípős volt. Egy szóval Horátz minden elmésségével és ízlésével nem a' Római Népnek való volt, 's ámbár a' jó tónhoz tartozhatott, ismerni az ő írásait, az akkori Költők közt talán egy sem volt, a' kit kevésbbé ismertek volna.

Mind ezeknek sok nyomait látni az ő Sermójiban 's Epistolájiban; 's ő maga annyira megvalagyzódve ezek felől, hogy a' sokaság' javaltát nem is kereste, 's Arbusculával hasonlította - öszve magát, játszva és nem épével, a' ki látván hogy a' Szín a' rossz Játzszóknak tapsol, neki nem tapsol, sőt ötet kipiszegik, azal vígasztalta magát, hogy elég neki az, hogy neki tapsol a' Lovagrend. De épen ez a' humorista tón, a' mellyel ő a' maga verselgetései felől szól, 's az a' kevés becs, a' mellyet azokra tenni látszott — mert ha valami igen nagyoknak nem tartotta is, épen rosszaknak nem tarthatta, hiszen olyanoknak Virgil és Várius sem tartották — sokakat egészen megtéveszte. Majd azt nem tudták hinni, hogy úgy szól a' hogy érez, 's kimondák neki, hogy csak azért szól maga felől könnyedén, hogy annál inkább magasztaltassék; majd érdemetlensége' vallásául vevék, melly akaratja ellen is lepattant ajakiról, 's oda magyarázták, hogy a' mint maga is kénytelen megismerni, rajta valami igen sok nem lehet; ők legalább az ő Munkájin sem geniet, sem ráspolyozást nem látnak. Ha azt mondá, meg akar-

ván menekedni tőlök, hogy ő magát Mesternek nem tartja, hogy ő a' maga első verseit desperatióból írta (*paupertas compulit audax ut versus facerem*) vagy hogy csupa kedvtelésből (*me pedibus delectat claudere versus*) vagy mivel nem tudott aludni (*Ne faciam omnino versus? Peream male, si non optimum erat, verum nequeo dormire*) — azt felelték, hogy csak tréfál, hogy csak azért beszél így, mert másokat magához képest kicsinyeknek néz, mert azt hiszi, hogy csak ő tud valamit, 'stbb.

Horátz inkább szerette nyugodalmát, 's inkább ismerte a' darázs természetű Poetasterek' és Criticasterek' nemét, mint hogy velek szónak akarhatott volna állani, az effélékkel az ember mindég bepiszkolja magát, akár veszítsen, akár nyerjen. De midőn most az Epistolák' Első Könyvét ki akará eresztetni, jónak látta az ő követőji, az ő irigyei 's az ő gáncsolóji felől egy két szót mondani a' világnak, 's előadni, honnan jó, hogy a' Publicum, mind a' mellett, hogy az ő Írásait olly nagy kívánsággal vették 's olvasták, azokról olly hidegen beszél, maga az Író eránt pedig olly kevés jó kedvet mutat. 'S kihez intézhető inkább ezen Levele' Bévezetését, mint az ő Múzájának első barátjához, kinek ő élete' csendes szerencsáját köszönheté, és a' ki őtet inkább ismerhette 's inkább ismerte, mint akárki egyéb a' Róma' Nagyjai között?

Így támada ez a' Maecenáshoz intézett harmadik Levél, mellyben Horátz egy hideg vérrel tett biztos beszélgetés' színe alatt az említett Problemát olly módon fejti - meg, melly azon Uraságokra nézve, a' kiknek kedveket egy vacsora vagy egy kopott köntös által meg nyerhette volna, nem a' leghízelkedőbb, de különben minden eszes embert kielégíthet. Dévajsága, mellyel dolgát végzi, 's kivált az a' fordulat a' mellyel Maecént észre alig vehetőleg oda vezette - el, a' hol

akarta hogy álljon, ön • magától ajánlani fogják magokat az ízléssel bíró Olvasónak. Csak az kár, hogy azt a' velős rövidséget, melly egyik fő szépsége az

Ha, tudós Maecenás, nálad a' néhai
Cratínusnak hitelt találnak szavai (1),
Soha soká verse a' bornemiszának
Nem tetszik, 's nem trucczol az idő' fogának.
Úgy van, mihelytt Bacchus az Énekesekre
Azt vetette sorsúl, mint megszállt lelkekre,
Hogy a' Faunusokkal egy czéhben légyenek (2),
A' Múzák, nem nectárt, borszeszt lehelltenek.
A' vén Homér a' bort annyiszor dicsérte (3),
Hogy méltán tartatik részegesnek érte ;
'S Ennius atyánk sem harsogta hangosan
Bajnokink' tetteit máskép' csak ittosan.
„Ezentúl a' piacz 's Libo' puteálja (4),
Légyen minden száraz-torkúak' osztálya,
'S a' kiknek komor ráncz üli homlokokat,
Nagy büntetés alatt letegyék lantjokat. “
E' törvényt tréfából hogy találtam hozni (5),
Már a' Költők éj-nap nem szűnnek borozni.
De ékes e mingyárt Cato' virtusával,
Valaki mezítláb és komor orczával,
Annak rövid 's durva köntösét hordozza,
'S külső tekintetét 's formáját majmozza ?
'S midőn a' Jarbita kérkedvén nyelvével,
Az ékes-szólásnak egy nagy Mesterével,
Egész erejéből küszködnek, mit nyere ?
Nem egyebet mint hogy megrepedt az ere (6).
Vétke legcsábítóbb a' jeles példának.

Originalnak , a' fordító kénytelen vala feláldozni az azok makacsságának , a' kik igen nehezen tudnak 's akarnak érteni.

Prisco si credis, Maecenas docte, Cratino,
 Nulla placere diu, nec vivere carmina possunt,
 Quae scribuntur aquae potoribus. Vt male sanos
 Adscripsit Liber satyris Faunisque poëtas,
 Vina fere dulces oluerunt mane Camoenae.
 Laudibus arguitur vini vinosus Homerus,
 Ennius ipse pater nunquam, nisi potus, ad arma
 Prosiluit dicenda. Forum Putealque Libonis
 Mandabo siccis, adimam cantare severis.
 Hoc simul edixi, non cessavere poëtae
 Nocturno certare mero, putere diurno.
 Quid? si quis vultu torvo ferus, et pede nudo,
 Exiguaeque togae simulet textore Catonem,
 Virtutemne repraesentet moresque Catonis?
 Rupit Iarbitam Timagenis aemula lingua,
 Dum studet urbanus, tenditque disertus haberi.
 Decipit exemplar vitiis imitabile: quod si

Hogy ha ők engemet sárgulni látnának,
Nem lennének restek köménylévvel élni,
'S az egészséges színt halvánnyal cserélni.
Oh buta hímezők, rabi baromsereg,
Hányszor nem kaczagok, hányszor nem kevereg
Bosszúságtól gyomrom, zajtok' zörgésére!

Én új utat törtem Helicon' hegyére,
'S nem szabtam magamat Római példához.
Vezér lehet kiki, csak bízzék magához.
Én hoztam nemzetem' gyönyörűségére
Archilochus' versét Látium földére.
Jambéjónja' lelkét hímeztem,' s hangjait,
Nem tárgyát, 's Lycambest üldöző szavait (7).
Nem is fogsz laurusra méltatlannak vélni,
Azért, hogy versnemét féltem elcserélni.
Mert lám a' tűzeszü Sappho hasonlót tesz;
'S Alcaeus' maga is különbb csak azzal lesz;
Hogy mind vett versnemét újakkal vegyíti,
Mind nevét érdemesbb tárggyal híresíti,
'S mérges verssel rossz hírt nem szerez ipának,
'S megfojtó kötelet nem fon mátkájának,
Ennek, kit Római elébb nem illete,
Új lantommal terjedt köztünk ismérete;
'S gyönyörködve látom szokatlan verseit
Múzámnak, bájolni Hazám' feleseit.

Ha kérded, mint tud sok nyilván becsmérteni,
A' ki otthon csudál, könnyű megfelelni.
Én a' vak köz népnek nem járom ösvényét,
Nem vadászom szeles tudóskáknak kényét;
Ámbár könnyű volna reája szert tenni,
'S eggy vacsorán 's könnyű köntösön megvenni.

Pallerem casu, biberent exsanguē cuminum.
O imitatores, servum pecus, ut mihi saepe
Bilem, saepe iocum vestri movere tumultus!
Libera per vacuum posui vestigia princeps:
Non aliena meo pressi pede. Qui sibi fidit,
Dux regit examen. Parios ego primus iambos
Ostendi Latio, numeros animosque secutus
Archilochi, non res et agentia verba Lycamben.
Ac, ne me foliis ideo brevioribus ornes,
Quod timui mutare modos et carminis artem;
Temperat Archilochi Musam pede mascula Sappho,
Temperat Alcaeus; sed rebus et ordine dispar,
Nec socerum quaerit, quem versibus oblinat atris,
Nec sponsae laqueum famoso carmine nectit.
Hunc ego, non alio dictum prius ore, Latinus
Vulgavi fidicen; iuvat immemorata ferentem.
Ingenuis oculisque legi, manibusque teneri.
Scire velis, mea cur ingratus opuscula lector

Ha hol híres Költők bölcs czéhekbe gyűlnek,
 'S kölcsön idvezelvén egymást, idvezülnek (8),
 Nem vagyok ott csudált verseket hallani,
 'S hív pártfogásomat nekik ajánlani,
 'S egygy tudós bírót sem ítélek méltónak,
 Hogy áldozzam neki, mint mindenhatónak (9).
 Itt van a' bökkenő. Ha már mentségemre
 Ezekhez így szólok: „közös figyelemre
 Méltatlannak tartom erőtlen Múzámot,
 'S szégyenlem gyűlésben olvasni munkámat:
 „Tréfálsz, ez a' válasz, Jupiter' számára (10)
 Teszed-el munkádat, azért nincsen ára,
 Csak te írsz, azt véled, mézízű verseket,
 Magadnak szép lévén, megvetsz mindeneket.“
 Illyenkor siketnek 's némának kell lenni,
 'S elejét akarván tüzesbb harcznak venni
 Tetszésem ellen van a' hely, azt hazudom
 'S veszélytől éltemet mentem, a' mint tudom.
 Nem jó illyenekkel elmésen játszani,
 Jól észre sem vesszük, kezd a' vér forrani.
 A' heves indúlat tüzes haragot szül,
 'S abból vad gyűlölség 's véres csata készül.

MAGYARÁZATOK.

(1) Cratinus — egyike a' legelsőknek, kik a'
 Thespis' vad röhögést indító Játékainak jobb formát
 adtak, 's abból azt csinálták, a' mit Athénben régi
 Comoediának mondtak, azt állította, hogy a' ki
 bort nem iszik, nem lehet jó Költő, 's ezen állításra
 személyes oka; 's olly hív cliense volt a' bor'
 Istenének, hogy rajta az öreg Silénus sem igen könnyen

Laudet ametque domi, premat extra limen ini-
 Non ego ventosae plebis suffragia venor, (quus?
 Impensis coenarum, et tritae munere vestis;
 Non ego, nobilium scriptorum auditor et ultor,
 Grammaticas ambire tribus et pulpita dignor:
 Hinc illae lacrimae! Spissis indigna theatris
 Scripta putet recitare, et nugis addere pondus,
 Si dixi; rides, ait, et Iovis auribus ista
 Servas: fidis enim manare poëtica mella
 Te solum, tibi pulcher. Ad haec ego naribus uti
 Formido: et, luctantis acuto ne secer ungui,
 Diplicet iste locus, clamo, et diludia posco.
 Ludus enim genuit trepidum certamen et iram,
 Ira truces inimicitias et funebre bellum.

tehetett volna ki; 's addig úzte a' marhaságot, hogy
 derekaljai (κωδίαι) tulajdonképen juhbőre, a' millye-
 ken Athénben az illy rendű 's értékű emberek hálni
 szoktak volt, példabeszéddé váltak. Aristophanes azt
 nem engedé feledségbe süllyedni, 's előhossa a' maga
 Lovagjaiban, 's képzelni lehet, hogy a' Parterre han-
 gos nevetésre fakadt, minthogy a' Nézóknek nagyobb
 része Cratint személyesen ismerte. *Εὐ σε μὴ μίσω*, mon-
 ja ott a' megharagudott Kleon Agoracrítushoz, *γερου-*

μην εν Κρατινις κωδιων! (Sc. III. Act. 1.) „Ha téged nem gyűlöllek, jussak a' Cratín' derekaljára! mondja, e' helyett: „akasszanak - fel!“ —

(2) Ut male sanos adscripsit Liber Satyris Faunisque poëtas — A' felhevületeknek mindenik neme, és így a' Poetai is, a' Görögök közt a' bor'Istenének (Liber, Bacchus) tulajdonítatott. A' melly Költők tehát nem szeretnek olly szép társaságokban találtatni mint a' Satyrusoké és Faunusoké, azoknak nagy okok lesz külömbséget tenni a' meglelkesülés és az őrzön-gésig ment felhevület között, akármit mondjanak a' Democritusok.

(3) Az öreg Homér soha nem nevezi a' bort hogy mellé valamelly szépítő epithetont ne vessen, melly annak vagy erőt-adó, lelkesítő, szívvidámító tulajdonságáról, vagy kedves színéről vagyon véve.

(4) A' ki Libónak ezen puteálja eránt, valamelly Philologust vagy Antiquáriust akar tanácsúl kérdeni, annak mondhatjuk, hogy mind azokat, a' kik Salmasiusig éltek, haszontalan' fogja felhányni, mert azok őtet csak megtévesztik. Salmasius az első, a' ki ezt a' dolgot kifejtette (Exercit. in Solin.), 's megmutatta, hogy ez a' Comitiumban álló puteál (közel a' Curiához, a' szent Figefához 's az Attius Naevius szobrához, melly alatt az a' híres beretva, a' mellyel ez az Augur a' hinni nem kész Tarquinius Priscus Király megszegyenítésére, egy fenkövet keresztül - metszett, ezzel a' fenkövel együtt elásva volt) — 's a' Libó' puteálja, melly felől Horátz szól, két külömböző dolgok. Mert Festus Grammaticus szerint, a' Libó' Puteálja is a' Fórum Románumon állott ugyan, mint amaz, de távol ettől, közel a' Minerva' Templomának tornáczához. A' mennyire Festusnak rövid 's alkalmasan homályos szavaiból ítélni lehet, az a' hely, a' hol ez a' Puteál állott, már sok idővel annakelőtte Sacellum, az az, bekerített szent udvar volt, de, a'

mint látszik, a' villám megsujtotta, megrontotta, 's így idővel össze - omlott. A' Rómaiak különös religióval viseltettek a' villám által vert helyek eránt; az olyanokra reá - hágni, építeni, 's meg tisztátalanítani sacrilégium volt. A' Tanács egykor Scribónius Libónak meghagyta, hogy minden villám által megütött helyeket írjon - össze, 's erántok rendelje a' mit legjobbnak ítéland. Minthogy a' hely annakelőtte is szent vala, 's azzá most az égi - tűz által is lett, Libó ezen egy Puteált állíta, az az, egy fedetlenkútformájú kőfalat, mint egy oltárt. Ezen idő oltá ez a' Libó' Putealjának nevét viselte, 's oltár' formájában jelen - meg némelly pénzekben is a' mellyeken a' Libó név olvastatik. Így Nardíninak Roma Antiquájában, így a' Memoir, de Litter. III. Kötetében. De több lévén egynél a' kik a' Scribónius Libó nevet 's Rómában hivatalokat viseltek, nevezetesen Lúcius Scribónius Libó, a' ki 560. Aedilis Curulis, 562. pedig Praetor volt, 's egy másik ugyan e' neveket viselt Libó 720. Consul, az a' kérdés, mellyike építé ezt a' Puteált? De ez eránt bennünket a' Tudósok setétben hagynak. Egyéberánt még meg kell jegyeznünk, hogy a' Foenerátorok (az az azok az Urak, a' kik pro Centóra kölcsönöztek, ezen Puteál körül szoktak volt össze gyűlni; 's a' hely' értelme tehát ez: A' víziszák üzzék azt a' sovány, józan, hideg dolgokat, mellyek a' Fórumon és a' Libó' Puteálja körül folynak! az az ő hivatalok: de a' verselgetést, a' mihez az élet' erejének egészen más folyamja kívántatik, ne illessék.

(5) A' mi Poetánk' legtudósabb Magyarázóji igen csudálatos elakadásban látták magokat, midőn arra a' kérdésre akarának felelni, ki legyen az a' Poeta Praetor, a' ki ezt az Edictumot adta - ki. Hosszú Recensióját leljük az ő minden, nagy részben boldogtalan hypothesisaiknek a' Bentley' kiadásában, de a' ki nekik azért kemény diókat is ad feltördelni. Ő maga Tor-

rentiussal úgy vélekedik, hogy itt *edixi* áll, 's ez eránt négy vagy öt Kézíratra támaszkodik. Ellenben Cruquius és Baxter az *edixit* mellett maradnak, 's úgy hiszik, hogy a' szó Enniusról vagyon. A' Criticai Processus figyelmes meghányása után nekem úgy látszik, hogy az igazság a' Bentley' felén áll, 's így a' helyet, a' jobb meggyőződéshez képest, ezen Fordításomban elváltottattam. Horátság (úgy gyanítom most) egy Maecénhez írt Levélben engedheté magának azt a' dévajkodást, hogy magát Poetai Praetornak tartatni akarhassa, 's a' nyomban következő, quodsi pallerem casu, biberent exsanguie cuminum, olly jól áll az *edixi* mellett, hogy nekem itt többé nem maradt - fel semmi kétségem.

(6) Némelly Commentátor itt is több ravaszkodást sejdít, mint a' mi a' Költőnek szándékában talán lehetett. A' Cruquius' Scholiastája bennünket nyomba vezet, hogy azon történetet, a' mellyre Horátság itt int, jól képzelhessük. Maecén arról hihetőleg igen jól emlékezik, 's így a' Költőnek azt nem kelle olly környülményesen előadni, mintha az Epistolát a' mi számunkra írta volna. A' Declamatiói ügyesség akkor ('s óhajtanám hogy bár mostan is!) úgy nézetteték, mint olly tulajdonság, melly egy jó születésű 's jól nevelt embert nagyon ékesít, Róma tehát hemzsegett az olly Graeculusoktól, a' kik e' szép ügyességben leczkéket adtak. Közöttök a' Rhétor Timágenes egyike vala a' legkedveltebbeknek, 's sokszor hívatott - még az ebédekhez, hogy magát Mestersége' próbájiban hallattassa. Egy Cordus nevű Mauritanus, — hihetőleg új polgára Rómanak, a' ki egy illy alkalommal a' Vendégek között vala, a' Timágenes által nyert javallást látván, nemzete' gyulongósága szerént tüzet kapott, meg akará mutatni, hogy ő Jarbitai születése mellett is, — (Horátság e' nevet adja neki, Jarbás Mauri taniai Királyra emlékezvén, ki Virgílnél elő fordul)

— azon érdemekben, a' mellyek egy Rómaivá vált embert nagyon fognának ékesíteni, senkinek nem enged. Hallatá tehát magát, 's olly erővel látá dolgához, hogy megpattant belé egygy vagy más ere — mert a' rup it itt sokat jegyezhet.

(7) Archilochus eggynél több versnemek' feltalálója volt, 's ezek közt annak is, melly Epodáknak mondatik, és a' mellyben Horátz kezdette a maga legelső lyrai próbájit. Ő a' 15dik és 30dik Olympiás között élt, 's épen olly annyira híresedett - el a' maga ügyességéről a' lyrai Poesisben, mint a' hogy azért jutott kedvetlenségbe 's rossz névbe, mert nem ritkán rossz czélra élt elmésségével, mellynek nyilai olly hegyesek vagy inkább mérgesek voltak, hogy ellenségeit szinte a' kétségbe esésig űzte. Ez vala Lycambesnek is esete, kinek leányát Cleobulét elnyerni óhajtottá volt. A' leány' atyja elejénte oda ígérte neki a' leányt, de később megváltoztatta gondolatját, 's másnak adta. Archilochus a' rajta ejtett gyalázat miatt olly irtózatossá jámbusokkal állá bosszút, hogy Lycambes, Cleobule és ennek két leánytestvére el nem tudák túrni a' szégyent, 's magokat mind a' négyen felakasztották — ha a' valót - szerető Görögök a' dolgot nagyítva nem találták volna előadni.

Az a' fáradság, a' mellyel Horátz itt magát azon vád ellen igyekszik védelmezni, hogy ő csak utánlója a' Görögöknek, a' mellyel megmutatni akarja, hogy ő a' Róma' Költői között originalnak tartatni jussal bír, érdemel némelly magyarázatot. A' mint látszik, és a' mint lehetett is várni, Horátznak sok olly nemű utánlóji 's követőji voltak, a' kiket ő servum pecusoknak nevez, a' kik nem elégedtek - meg azzal, hogy Lyrai Költeményeket írjanak, minekutána ő megmutatta nekik, mintegy miként kelljen ahhoz fogniok, hanem a' kik Odájinak még tartalmokat is, az ő fordulásait 's kifejezéseit ellopdesták, egygy szóval, a'

kik, mint a' mesék' varjúja, az ő tollaival czifrálkodtak, 's így a' madarak' seregébe egyveledtek, 's mint éneklők együtt repültek. Ezek az emberek azzal fogták igazlani magokat, hogy hiszen maga Hórátz is csak utánló — tudnillik a' Görögöké; mert hogy ő volt legyen a' Róma' első Lantos Költője, legalább első, a' ki méltó vala öszve hasonlítani a' Görögökkel, azt tagadni nem lehetett. Horátz tehát, hogy a' Római Publicumnak (melly magát úgy hagyá orrán hunczoltatni mint minden egyéb Publicum) kimutassa az utánlás és utánlás közt a' különbséget, kimondja nekik, hogy ő nem inkább utánlója Archilochusnak mint Alcaeus és Sappho is; hogy ő a' Görögök' versnemeiket (numeros) 's Archilochusnak lelkét, tüzet (animosque) tette magáévá, de a' dolgokat és szókat (non res et verba) el nem lopdosta 's magái gyanánt kiadni nem kívánta *). A' Horátz' tisztelőji, óhajtani fogják talán, hogy ő illy Apologiára ne szállott volna. Minden igazi Művész utánol, bizonyos értelemben, másokat, a' kik őelőtte éltek; de Virgíl, mind a' mellett a' mit Homértól kölcsönözött, még is nagy, és még az utánlás' neme által is, originalis Költő. Egy talentom nélkül szűkölködő himpellértől is kitelik az, hogy egy Epopoeiát, egy Tragoediát, egy egész Kötet Odákat írjon, a' nélkül hogy mást valakit akár a' Régiek, akár az Újak közzül utánolt volna, és ezen Originalitása mellett sem ér - el egyebet, mint

---

*) A' kik Horázt ismerni tanulták, 's megolvasták a' mit az ő értésére 's ismerésére megolvasni szükség, tudják a' Görögök' töredékeikből mellyek a' Horátz' idejében még nem voltak csak töredékek, mint kell azt érteni a' mit ő, és őutána Wieland mond, hogy dolgot és szót nem kölcsönözött, hanem csak szchemát és tüzet. Sőt azt is kölcsönözött, mint Virgíl igen sokat nem csak Homértól, hanem Heziodtól és Theocrístustól is; 's a' kölcsönözés miatt sem Virgíl sem Horátz nem pirúlhat.

hogyan Originális himpellér legyen. Ellenben eggy minden kérdésen kívül nagy Költő nem egyedül a' fabulát, hanem, ha úgy találná jónak, munkája' egész elrendelését is mástól vehetné, 's az által a' hogy azt teszi, még is eggy új 's eggy igen derék Munkát adhatna, 's olykor szint olly jót mint Originálja, olykor még jobbat. A' Mestert nem a' nem - hallott dolog' találása, nem a' characterek, situátiók 'stbb teszik, hanem az az eleven lehellet és szellem, melyet munkájának adni tudott, 's az a' szépség és kellem, melyet azon elöntött. E' részben az illik a' Poetákra, a' mi a' Festőkre és egyéb nemű Művészekre. A' keresztyéni Európának minden nagy Művészei festettek Mária-fejeket és Szent-Famíliákat: a' tárgy ugyan - az; a' characterek ugyan - azok; ugyan - azok a' palett' festékjei is; 's a' Munka még sem ugyan - az; 's ha Raphael, Mengs és Carlo Dolce igen szép Madonnákat adtak is már, a' később idők' nagy Művészeik nem rettentetik - el magokat, hogy ők is szaporítsák azoknak számokat. — De eggy Horátnak is olly igen nehéz a' maga munkáji felől a' Publicum előtt szólani, 's olly megszokott dolog az illy esetekben az elégnél vagy kevesebbet vagy többet mondani, hogy az Írók nem bánhatnak okosabban, mint ha semmit sem mondanak, 's magára a' Munkára bízzák hogy szóljon az maga eránt és Mestere eránt. Ha az jó, úgy olly bizonyosságot teend, melly, ha a' mostaniaktól nem, a' később kortól bizonyosan hallatni, értetni és javaltatni fog.

(8) Horátnak idejében más szokássá kezdett válni, hogy az Írók a' magok dolgozásait eggy egész társaság előtt felolvassák. Azt Virgílnak Patrónusa Asinius Pollio kezdette, a' mint mondják, Rómában. Az e' végre meghívott vendégek eggy nagy szalában gyűltek - össze, a' magával - eltölt Író felment a' maga cathedrájába, eldeclamálta verseit, 's a' gyönyörű-

séggel-éltetett becsületet - tudó hallgatóknak sikoltozásai 's tapsai között szálla - le tribúnjéről , 's a' dícséretbeli alamizsnát rendről rendre szedte - be , megköszönte azt , ígéretet tett , hogy adandó alkalommal vissza fogja szolgálni , 's más nap társánál jelene meg , hogy szavát állja. Mit nyert a' Literatura ezen egymást emelő szertartás által , könnyü képzelni.

(9) Akkor ugyan nem voltak még Holnapos - Írások és Tudományos Újságok , melyek a' Publicum' nevében egy hallgatás által kijelentett rájuk - bízás' ereje mellett , azt a' hatalmat vették magoknak , hogy az újabb Írók felett Criminális Sedriákat tartsanak : de a' Grammaticusok és Rhetorok (a' Szép Tudományok' Tanítóji , kik azt is tisztékké tevék , hogy a' régibb Költőket magyarázzák és analysálják) e' fogyatkozást igen bőven pótlák - ki mind nagy számok , mind befolyások által , melly kicsiny nem lehetett , minekntána a' Római ifjúság tudományos neveltetése egészen az ő kezekben volt. Azok az Írók tehát , a' kiknél úgy termett a' könyv mint a' reves helyeken a' gomba , nagy igyekezettel igyekeztek ezen Uraknak kedvezéseiket 's pártfogásaikat megnyerni. Horátz úgy hitte , hogy ő ezen ceremoniát elmellőzheti , 's úgy hisszük mi is : de míg életben volt , egészen ellenkezőkép vala a' dolog. A' Tudományos Szabad - társaság' szelleme azon dolgozik mindég , hogy egy - időben - élő tagjai között fenn - tarthassa az idvezséges egyenlőséget , 's erővel lát dolgához , nyes és szel , a' hol a' természet önkénytt engedni nem akar. Az olvasgató 's ítélgető Publicum azt hiszi , mint a' Római Nép , hogy a' Fascéseket adhatja 's veheti , a' kinek és a' mikor neki tetszik. Ollykor a' legérdemesbb Író úgy kénytelen lakolni a' maga nagy érdemeiért , mintha nagy vétkeket követett volna el , 's azért szenved Ostracismust , mint Aristídes , mert igen is jó. Horátz ezt a' tapasztalást tette a' maga idejében ; 's ki nevez nekem

a' legtiszteletesebb Holtak közt eggyetlen eggyet, a ki ugyan - ezt a' tapasztalást nem tette?

(10) *Iovis auribus ista* — Görögöktől kölcsönözött szólás, melly azókról szokott vala mondatatni, kik a' magok' dolgaikból titkot csinálnak. Nem lehetetlen, hogy Horátz Jupiter alatt Augustust akará értetni, ki ekkor, legalább a' Provinciákban (kiknek a' Rómaiak a' gyalázatosságnak lépcsőjében többetengedtek eggyet mint magoknak) már oltárokat kapott, 's pénzein és emlékein Augustus Isten - Urunknak — átkoztatott.

HUSZADIK LEVÉL.

A' MAGA KÖNYVÉHEZ.

BEVEZETÉS.

Kétértelmű elsőse az az eszes embereknek, hogy ők minden emberi dolgokban világosabban látnak mint mások, és még is az élet' dolgaiban ritkán cselekszenek okosabban, mint a' kik máskép gondolkoznak. Meg kell vallanunk, hogy midőn ezek és azok eggyet tesznek, azért az nem eggy: de midőn az eszes ember és a' gubó eggy gubóságot teszen, a' gubóság nagyobb gubóság, midőn nem gubó teszi. Mert végre is mi haszon abból, hogy neki csak épen annyi bölcsesége van, hogy az elkövetett esztelenségben azt, a' mi abban a' legjobb, az illusiót, magától elbűlesel-

kedje? — azt az édes, azt a' vigasztaló képzeletet, hogy csak dicséretes, jó és hasznos tetteket tettünk, — azt, melly a' küdben járdogáló népecskének szívét a' legboldogítóbb magával való megelégedéssel tölti-el.

Ezen oldalról tekintve, meg kell vallanunk, a' bolondok' elsőségei az eszesek' elsőségeinél véghetetlenül többek és nagyobbak; a' ki a' maga rongyos szurtos ingét királyi pallástnak nézi, kimondhatatlanul boldog. Hogy az alkalmaztatás itt egyedül az Írókra tétessék, kérdjük ezt: mennyivel boldogabb a' közép-szerű vagy rossz Könyvgyártó a' legjobb Írónál? Ez nem csak a' maga hiuságának csalárd muzsikájában leli teljes gyönyörűségét; nem, ezen felül még a' világnak képzelt köszönetében, javaltában 's csudálásában is leli jutalmát, azon világéban, mellyet, a' mint hiszi, szörnyű nagy szolgálatja által örökre lekötelezhetett. Minden koldult, minden csalt, minden vásárlott közönséges dicséret, mind az a' főhajtás, a' mellyet neki eggyik 's másik barátja 's alázatas szolgálja vagy eggy magánál még nyavalyásabb Író teszen, meg meg annyi bizonyága az ő érdemmel keresett dicsőségének, 's csalhatatlanul záloga, hogy neve a' Halhatatlanság' Oszlopára fel vagy on meteszve. — A' jobb Író azt hiszi, hogy ő ha mind megtette is, a' mivel tartozott, nem egyéb mint haszontalan szolgál, mindég azon tökélet alatt látja magát a' mellyet elérni igyekezett, 's így soha nem juthat - elarra a' pontra, hogy magának eleget tégyen. Ez elégséges volna megkeseríteni neki azt a' hamar elgőzöllő éldelletét a' javulásnak, melly hiuságának innen vagy amonnan tapasztatik, mosolyogtatik, intetik és ásítatik, 's olykor a' Bileámoktól, a' kik készebbek volnának átkozni, nyerítetik. A' dolog teljes voltahoz még az a' szomorú átlátszóság fér, mellyben az emberi dolgok az ő szemei előtt, mint vékony, testetlen árnyékok, fel és alá lebegnek, 's az a' fatális tudás, hogy ama' tapso-

lás, intés, mosolygás és nyerítés igazán mit ér! Az illúzió mind ezekben nem ad neki semmi örömet. Ismeri a' világot, 's így nem hiheti, hogy a' mi neki megérni látszott hogy rajta dolgozzék, a' világnál is érjen valamit; 's eszesebb is méltányabb is, mint hogy azt várhassa, hogy az emberek állandók legyenek tet-széseekben 's ítéletekben, 's a' nem - kért, nem - parancsolt szolgálatokért magokat adósoknak tartani akarnák. Jól tudja ő mint megyen minden, 's miért megyen úgy a' hogy megyen, hogy elhihetné magát azon javaláson, mellyet vele eggyütt olly sok érdemetlen nyer - el; eggy olly javaláson, a' melly felől tudja, hogy az melly üres, melly állhatatlan, 's mint nem ered igaz érzésből és értésből, — hogy azt az újság' órájának, nem várt környülményeknek, a' hangot-adók' befolyásának, az Olvasók' hiúságának, 's száz meg száz hasonló nyomósságú okoknak lehet és kell tulajdonítani, — hogy épen ez a' most talán igen is hangos javalás eggy új Virtuóz által. a' kinek hegedűje más hangból játssza darabjait, a' ki eggy újni-val még magasbbra tud ugrani 's igen ügyesen hány bakfittyeket, tőle a' következő órában már el fog vétetni, — 's mind ezek mellett még is tudva követi - el bolondságát, 's még is sajto alá ereszti a' könyvet!

A' mi Irónk, úgy látszik, ki akarván eresztetni kezeiből az Epistolák' első Könyvét, mind azt a' mit itt előszámlálánk, igen elevenen érzette előre: de az az elmésség, a' mellyel magát Epilogusában bajából kivoná, mutatja, hogy, minekutána meg nem állhata hogy el ne kövesse gubóságát, legalább tudá, mint kell magát szerencsésen kivágni. Érezteté a' Publicummal, hogy ő nem akar lenni dűp a' játéokban, hanem, minthogy eggyyszer vesztenie kell, jó - kedvben akar veszteni.

Az a' fordulat, a' mellyel Horáitz ezen Epilogusban él, hogy kisdéd hiúságának ezt a' kedvezést nyujtsa,

az Epistolát az én szemeimben a' legelmésebb, legkedvesebb kis darabbá teszi, melyet a' Régiségből bírunk. Az atya' és gyermek' isméretes képe egymás képpel, melly a' könyv' várhatott sorsát jövődől, egy igen jól szőtt és szépen illő Allegoriává van együvé - olvasztva. Minden kifejezés egy szegény becsületes atyától vagyon kölcsönözve, ki a' maga könnyűvérű gondolatlan lyánykájának, melly megúnta honn az elzárattatást 's magányos életet, 's most már próbát akar tenni, mint verhetné magát keresztűl a' nagy világon, pontról pontra előszámlálja, mi fogja ott érni. — Gessner, kinek feje az illy plaisantéria megkedveléseire nem vala alkotva, és a' kinek az nem

Édes könyvem, látom, kaczer lyány' módjára
Kacsongatsz Vertumnus' 's Jánus' oszlopára (1);
Alig várod, hogy rád szép ruhát adjanak,
'S Sosiusok (2) pompás boltban áruljanak.
Megútált helyé lett kis szobád' négy fala,
Hol eddig olly kedves mulatásod vala;
Jajgatsz, hogy kevesen látják személyedet,
'S közre bocsátatni kívánod nevedet.
Nem így neveltettél. De ám, menj vesztedre!
Sírva népsz még vissza boldog rejtekedre;
'S ha egyszer elhagytad, százszor könnyörögj bár,
Belőle végképen bohóságod kizár.
„Jaj, mit tettem? Mennyi bajt vontam fejemre?“
Így sírsz, 's nem lelsz sehol írt a' sérelemre.
Mert tudhatod, kiki csúfot úz belőled,
Mihelytt majd szeretőd megcsömörlik tőled.
Ha bosszúságomban jól látok előre:
Látom: millyen sorsod leszen jövődöre.

látszott olly ártatlannak a' millyen, csaknem bosszankodással veszi, hogy Baxter gyönyörködését lelterajta. Tota haec dilogia mihi non placet: úgy mond a' jámbor ember. Azonban az eggyyszer az Originálban vagyon, 's az a' kényes bánás, a' mellyel az Allegória nüanszírozottatott, hasonlít a' legszebb lepelhez, mellyet a' Gráziák valaha Lysippusnak adtak, hogy azzal a' természet' szép meztelenségét, mint egy vékony köddel, bevonja. Annál rosszabb annak, a' kit az illy látások alatt megbotránkoztatnak szemei! Szúrassa-ki ha tetszik: de a' Természet' és Mesterség' szép mívét nekünk ugyan beburkolni nem fogja.

Vertunnum lanumque , liber , spectare videris ;

Scilicet ut prostes Sosiorum pumice mundus.

Odisti claves , et grata sigilla pudico :

Paucis ostendi gemis , et communia laudas.

Non ita nutritus ! Fuge , quo descendere gestis :

Non erit emissio reditus tibi. Quid miser egi ?

Quid volui ? dices , ubi quis te laeserit ; et scis

In breve te cogi , plenus cum languet amator.

Quod si non odio peccantis desipit augur ,

Carus eris Romae , donec te deseret aetas.

Contrectatus ubi manibus sordescere vulgi

Míg új 's fiatal léssz, a' Fő-rend kapva kap,
 De ha reád únván a' köznép közzé csap,
 Vagy molyok étke fogsz egy szegletben lenni,
 Vagy előttek futván Utikába menni;
 Vagy rád boszankodó árosid' boltjából
 Ilerdába (3) kötve küldetel Rómából.
 Atyád, kinek semmit nem hajtasz szavára,
 Nevet akkor, amaz útasnak módjára,
 Ki makacs számarát végre haragjában
 A' mélységbe lökte, így szólván magában:
 Az ostoba pára nem hajt az intésre,
 Vesszen-el, ha kedve van az elveszésre (4)!
 Még az a' sors is vár elébb vagy utóbb rád,
 Hogy egy vén selyp mester Syntaxistáknak ad,
 'S kénytelen léssz őket, korbácsa' kéjére,
 Oktatni a' deák vers' ábéczejére.

Azonban, ha, míg még tetszel szemnek 's fülnek
 Egy szép meleg napon hozzád többen gyűlnék,
 Mondd-meg nekik, hogy én, új nem' osztályosa,
 'S igen közepszerű érték' birtokosa,
 Szárnyammal fészkenél kiljebb terjeszkedtem;
 'S nememnek csorbáját érdemmel befedtem.
 Hogy Rómának hadban 's tanácsban elsőji,
 Csekély személyemnek voltak kedvelőji,
 'S hogy kicsiny 's korán ősz 's napszerető voltam,
 'S haragra 's békére hirtelen hajoltam.
 Ha kinek lesz gondja éveim' számára,
 Mondd: négyszer tizeneggy akkor ért fogytára,
 A' midőn Lollius Lepidus társával,
 Ékeskedett Róma' fő méltóságával.

Coeperis, aut tineas pasces taciturnus inertes,
 Aut fugies Vticam, aut vinctus mitteris Ilerdam;
 Ridebit monitor non exauditus; ut ille,
 Qui male parentem in rupes protrusit asellum
 Iratus: quis enim invitum servare laboret?
 Hoc quoque te manet, ut pueros elementa docen-
 Occupet extremis in vicis balba senectus. (tem
 Cum tibi sol tepidus plures admoverit aures,
 Me libertino natum patre, et in tenui re
 Maiores pennas nido extendisse loqueris:
 Vt quantum generi demas, virtutibus addas.
 Me primis urbis belli placuisse domique,
 Corporis exigui, praecanum, solibus aptum;
 Irasci celerem, tamen ut placabilis essem,
 Forte meum si quis te percontabitur aevum,
 Me quater undenos sciat implevisse Decembres,
 Collegam Lepidum quo dixit Lollius anno.

MAGYARÁZATOK.

(1) Vertumnus — egyy Hetrúriai Istenség, ki a' Rómaiak által, a' legbölcsebb szokás szerént Hetrurianak elfoglalása után, a' Város' Istenségei közzé felvétetett — a' cserelés' 's adás és vevés' dolgainak Patrónusa volt. A' Római Könyvárosoknak boltjaik, a' mint látszik, nem messze állott ezen új Isten' templomától vagy szobrától, mellyek egygyütt a' Vicus Thuscus vagy Turárius -ban állottak. (Nardini Roma Vetus. V. 5.) — Ezen úczának egyyik szögében a' puella és puer meritorius -ok' tartójiknak szállásaik is voltak, a' kikre a' mi Költőnk a' Thusci turba impia vici által (a' II. Könyv' 3. Satyr. 228. versében) czéloz *). Ez adja a' Dilogia' első vonását, a' mint Baxter hiszi, melly az egész darabon végig megyen.

(2) A' két testvér Sosius volt akkor a' legnevezetesebb Könyváros, úgy mond a' Cruquius' Scholiasztája. Horátz felőlök a' Pisókhöz írt Levélben is emlékezik, 's látjuk e' helyből, hogy Horátz általok árultatta a' maga Munkájit.

(3) Utica és Ilerda, amaz Afrikában, ez Hispaniában, két olly hely, mellyeket Rómában alig ismeretek egyéb oknál fogva, mint hogy az elsőben Cató megölte magát, az utolsó mellett pedig Caesar megverte a' Pompéjus' seregét. Nem lehetetlen, hogy a' cultura' hajnala a' Birodalomnak ezen részeiben is felkezde már tűnni: de mutatja az egész öszve - függés, hogy a' mi Költőnk távol, vala attól hogy elhiggyje magát azon, hogy Uticát és Ilerdát is fogják látni az ő versei, a' hogy Gessner akarná magával elhitetni a'

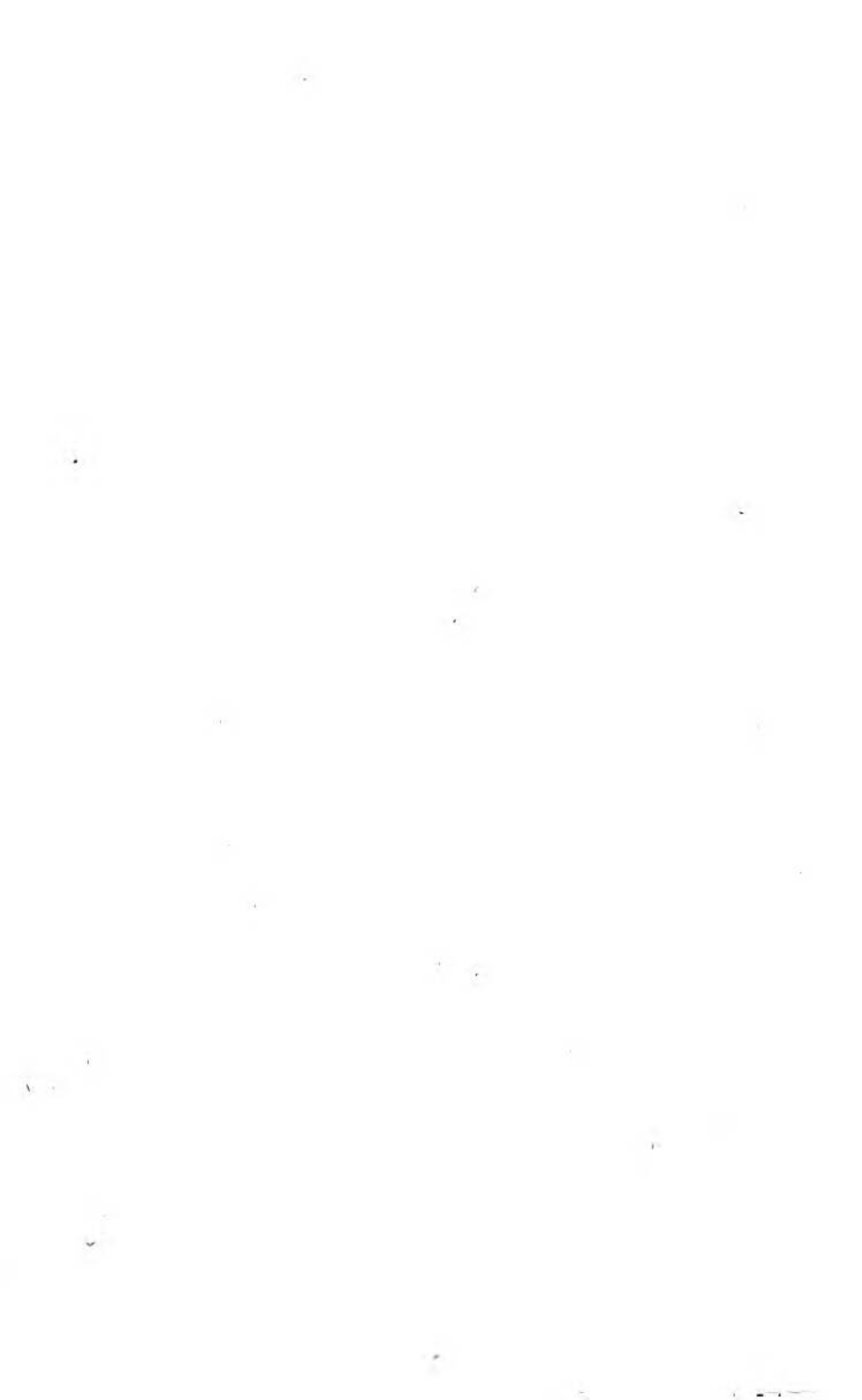
---

*) És Plautus is; Curculio. Act. IV. Sc. I. v. 21. In Tusco Vico, ibi sunt homines, qui se ipsos venditant.

Dilogia' gyűlöléséből, melly nélkül a' darab egész értelme el lesz hibázva.

(4) A' legelmésbb 's eggyszersmind legbohóbb tréfa azon maga 'bolondságán, hogy könyvét kiereszti, noha látá, mi várja érte. „En osztán kaczaghi fogok hozzá, úgy mond, de való, hogy csak fél ajakkal, mint az, a' ki a' maga szamarát, a' ki mindég az örvény' szélén akara járni haragjában végre letaszította. A' szamar kitörte ugyan nyakát 's a' szamar' Uraeggy ideig örült annak vesztén: de csak addig örült, míg el nem mult a' harag, 's most már érzé, hogy a' szamar magát, ő pedig a' szamarát, vesztette - el.

HORÁTIUS'
L E V E L E I.

MÁSODIK KÖNYV.

M Á S O D I K K Ö N Y V.

ELSŐ LEVÉL.

AUGUSTUSHOZ.

BEVEZETÉS.

Mi adott alkalmat e' Levél' írására, azt egy Francia Tudós így adja - elő: —

Augustus, elbájolva a' Horátz' Sermóji által, melyeket Maecénnél olvasott vala, 's meg lévén győződve az eránt, hogy, azok a' legkésőbb maradékgig fenn fognak maradni, meghagyta, hogy igen sok példányokban másoltassanak - le, 's óhajtá, hogy benne láthassa a' maga nevét. Sőt azzal is megtisztelte a' Költőt, hogy egy levelet írt hozzá, mellyben, minnekutána nagy dicséretekkel szólott az ő verseiről, neheztelést éreztete, hogy azok őhozzá nincsenek intézve. Miért nem akarsz te nekem helyt engedni Dialogusaidban? Attól tartasz talán, hogy a' Maradék balúl fogja neked venni, ha vele tudatnád, hogy mi szerettük egymást? — *Mémoires de la cour d'Auguste. 1781. Tom. II.*

Nincs tudva előttünk, melly titkos tudósításai lehettek e' külömben sok tekintetekben becses Mun-

ka' Írójinak; vagy igazábban igen jól tudjuk, hogy ők itt semmi más forrásból nem merithettenek, mint a' mi Költőnknek azon ismeretes kised Biographiájából, melly homlokán a' Suetónius' nevét viseli, és ha nem egészen alá - tolt munkája is a' tizenkét első Caesarok' nevezetes Élet - írójoknak, de bizonyosan olyan, melly nagy részben meg van hamisítva.

A' ki az új Irónak ezen előadását a' most említett kútfővel össze - hasonlítja, tanulságot vehet belőle, mint bánnak a' régi történetekkel az újabbak, 's mennyit veszt a' hitelesség, midőn valamely Író nagyobb elevenséget akarván adni előadásainak, képzelődését arra szabadítja - fel, hogy a' mi hézagjai vannak historiai tudósításainak, kénye szerént pótolgassak. Mert mind az a' mit Suetón mond, egyedül ebben áll: „Augustus, minekutána a' Horátz' Sermőji közül nehanyat megolvasott, illy formán jelentette - ki neheztelését, hogy azokban róla - emlékezet nem esik: „Tudd - meg, hogy haragszom rád, hogy te az illy dolgozásaidat nem énhozzám intézed főképen (vagy nagyobb részben). Attól tartasz e, hogy gyalázatotra váland a' maradéknál, hogy barátim' számokban állottál? *)“ — A' Vita Horatii Írója úgy hiszi, hogy Augustus ezen szemre - hányás által kicsikarta belőle a' jelen - való Epistolát; és meg kell vallani, hogy ha ezen anekdota' való volta túl volna minden kétségen, azt lehetne mondani, hogy ő a' szegény Poetát mellynek szegzett gyilokkal kényszerítette e' Levélnek írására.

Első tekintettel semmi sem látszik kevésbbé hihetőnek, mint az, hogy Caesar Augustus, a' ki magát ezen időtájban, minden nagyítás nélkül első em-

---

*) Iratum me tibi scito, quod non in plerisque eiusmodi scriptis mecum potissimum loqueris. An vereris, ne apud posteros infame sit, quod videaris familiaris nobis esse?

bernek tarthatá a' világon, illy váratlan kifejezéssel élt volna itt. Mert melly időben szólhatott vagy írhatott volna így? A' Triumviratus' idejében lelki ismerete a' vigyázatlanság' pillantatában talán adhatta volna neki az illy gondolatot — de ha igen is gondolatot, kifejezést ugyan nem. De ez az Epistola, kétségbe - vehetlenül, legalább nyolcz esztendővel volt azután írva, a' midőn a' nagy változás, melly az Usurpator Caesar Octaviust törvényes - uralkodó Augustussá tette, véghez ment. Ha tehát e' Levelet az említett megszólítás' közvetetlen gyümölcsének kellene tekintenünk, úgy ennek az Uralkodónak — azon időpontban, a' midőn a' jelenvaló jókért eránta háladatos Róma feledte a' kiállott 's a' haza' rossz Demonának tulajdonított sok nyomorúságokat — az időpontban, a' midőn ő a' legszorosbb értelemben imádott bálványa volt Rómának, 's azon tömjén ködében élt, melly hozzá ezer oltárokról emelkedett, és azon édes csalódással részegítette - el, hogy ő mindentől szerettetik, imádtatik, — úgy mondom, ennek a' Fejedelemnek képesnek kellett volna lenni, hogy magát egy igen váratlan módon elfelejtse, 's olly kifejezésreszálljon alá, melly csak egy olly Tyrann' szájából 's tollából szökhet - ki, a' ki a' maga átkoztatását a' maradék közt előre láthatja, 's egy ilyennek is csak akkor, midőn elméje szokatlanul hagyta - el. Van e valami, a' mit kevesebbé lehessen hihetőnek ismernünk?

Ezen látszó képtelenséget azzal lehetne szelídíteni, ha azt vennénk, hogy a' beszélt történet csak félig való. Augustus, a' ki ismeretes arról, hogy hiúsága a' dicsőségnek minden nemein mohón kapott, félig tréfából félig komolyan, éreztethette valamelly neheztelését, hogy Horátz a' maga Sermójinak egyikét sem intézte őhozza, vagy (a' mit még inkább nézhetünk megtörténtnek) álmélkodást mutathatott azon, hogy egy illy tekintetű Író, a' millyennek ötlet Mae-

cénás, Pollió és mások állították, a' maga talentomait nem használta egy Római polgárhoz illőbben, 's énekeinek tárgyává nem tett, Váriusnak és Virgílnak példajaként, valakit a' Respublica' hajdani hősei közül, vagy azon nagy történeteknek egyikét, a' melyek a' legújabb időkben mentek véghez. Horátz, így lehetne mondani, elérte az intést; de el lévén határozva, hogy a' maga útján fog menni, és semmi más Múzat nem követ, mint a' maga makacs kedvét vagy a' szempillantás' eleven érzését, egy szóval, minthogy jó okokra nézve nagy munkának állani nem akart 's leginkább nem az ollyannak, a' millyet Augustus vagy Maecenás szerettek volna venni tőle: legalább az illett, hogy mentségét intézze Augustushoz; 's ezt annál könnyebben nyere-meg magától, mivel így alkalma volt, ennek az Uralkodónak gondolatjait a' Hazai Literatúra felől sok pontokban megigazítani 's azon ürügy alatt, mintha Értekezésének ez volna fő tárgya, felhordani akart mentségeit, minden erőltetes nélkül, elébe állithatá.

Ez a' felfejtése a' csomónak első tekintettel ollyannak tetszhetik ugyan, mellyet való gyanánt lehet elfogadnunk, de majd önkényt fog egy másik talazkodni előnkbe, melly Suetónnak textusával jobban egygez ha elébb meghatározzuk, melly egybe-függésben állott légyen a' mi Költőnk Augustussal, 's e' végre az utolsóbbnak characterre felől és az eránt, hogy neki a' maga korabeli Literatúrára melly befolyása volt, némelly vizsgálatokat bocsátandunk - előre; egy olly munka, a' mellytől magunkat ezen Epistola' Bevezetésében annál kevésbbé vonhatjuk-félre, mert ez az egész Levélre világosságot terjeszt - el, a' melly nélkül annak némelly vékonyabb vonásokkal tett - szépségei érezhetetlenek maradnának.

Nem tudom, ha a' Történetek a' magok' egész kiterjedésekben mutathatnak e egy halandót, a' ki-

nek caractere homályosabb, érthetlenebb, 's egy categoria alá vonhatatlanabb volna, mint az az Augustus, a' ki felől mint az akkori idő képeének fő személyéről a' jelen való Munkában olly gyakran emlékezet volt. Ha ki az ő Triumvirátusa' tizenöt esztendeinek történeteit, mellyeket ő, Octaviánus nevet viselvén még akkor, véghez vitt egy munkában; egy másikban pedig azon történeteket olvasná, a' mellyeket negyvenkét esztendei uralkodása alatt, Augustus név alatt, követett - el: elhihetné e, hogy az a' Triumvir és ez az Augustus azon egy személyt jegyezi, és nem két különbözőt? — hogy az a' félénk, halátalan, hitetlen, hideg - vérrel öldöklő ifjú gonosz, a' ki előtt a' természetnek semmi köteleke, az emberi 's hazai társaságnak semmi törvénye, az életnek semmi szövetkezése, egy szóval, a' ki előtt semmi isteni, semmi emberi rendelés nem vala szent, a' ki előtt gyanakodó félelmei' megnyugtatasára 's nagyra-vágyó céljainak elérésére semmi gazság nem vala e-léggé gyalázatos — épen az volt, a' ki, Augustus nevet viselvén, a' Rómaiak által sok századok olta mér-ges gyűlölséggel gyűlölt Autokratiát (egyedül - uralkodást) a' mérséklet és tartózkodás, az okosság, a' gondoskodás és munkásság által, mellyekre alig találunk példát, kedvessé, és a' világra nézve valóságos jótétte csinálta; — hogy ez a' gyalázatokkal és fertelmekkel elborított fortélyos semmire - kellő épen az, a' kinek nevével a' magok méltóságokról elfeledkezett és jobbággyá tett 's jobbággyá - vált Rómaiak a' magok' következő Uralkodójikat, jó fejedelem', jó atya', jóltevő Véd - Isten' minden tökéletességeire lekötellezhetni 's felavathatni reménylettek? — Megfoghatatlan és még is bizonyos dolog, hogy ez az ember a' maga életének két szakában mind az egyik volt, mind a' másik.

Az emberiség' történetei az illy elváltozásnak nem ismerik semmi más példáját; úgy tetszhetnék, hogy a' természet csudatétel nélkül (mellyet itt legalább kevés Olvasónk hajlandó keresni) illy változást nem engedhet; 's ez a' legkülönösebbike az ő minden legkülönösebb jelenéseinek, mindég feloldhatatlan talány (aenigma) maradna, ha hozzá azon kulcs nélkül járulnánk, melyet nekünk maga Augustus, életének egyetlen, színeskedés és tettetés nélkül élt, szempillantásában, haldoklása alatt, adott. No's, mondá körüle álló meghittjeihez, gondoljátok e, hogy az élet' mímusát*) szenvedhetőleg játszottan?**)

Augustus nem nyilatkozhatá - ki magát világosabban, hogy az ő szer felett magasztalt rényei felől mit kell ítélnünk. Messzére vinne - el célunktól, ha ezt apróságos gondokkal akarnánk fejtegetni. Elég, hogy ezen felnyílás által az ő életének minden dicséretes cselekvései a' magok igazi fényekbe tétetnek, 's az a' sokféle minden alak, a' melly alatt magát a' maga harmincz negyedik esztendeje oltá a' világgal láttatá, értethetik; 's rajta semmit nem találunk egyéb csudálni valót, mint azt a' Mesterséget, a' mellyel a' Maecén és Agrippa által rá - öltöztetett rollt negyven esztendőnél tovább játszani úgy tudta, hogy sokakat elvakíthatott, 'S még így is sok vész - el ezen mi csudálkozásunkból, ha az eggyüttható okoknak — meghittjei' ügyességeknek, tulajdon gyengesége' érzésének

---

*) A' Rómaiak' mímus nevű kedvenczdarabjaikban, millyeket mai nap pantomímoknak nevezünk, szomorú és víg tárgyak, nem egyedül ugyan, de főkép tagjáratatás és testmozgásokkal játszottak vagy táncz oltattak - el: mint azt akkor nevezék, mert mindennek megvolt a' maga bizonyos rhythmus és muzsikával kísértetett.

**) *Ecquid iis videretur Mimum vitae commode transigisse?* Sueton. in Aug. c. 100.

's azon elszunnyadni soha nem tudott rettegésének, hogy az érheti a' mi Julius Caesárt érte, és hogy Agrippa ötöt a' maga nagy tulajdonságai, 's ennek fíja Marcellus *) a' maga sokat-ígérő rényei által el fogják homályosíthatni — 's végre, a' midőn a' maga legszebb kora' minden barátjait túlélte, az uralkodni - szerető 's uralkodni - értő Livia' befolyásainak 's a' második természetű - való megszokásnak — annyi erőt tulajdonítunk, a' mennyit ezen okok' mindenikének órá természetesen kellett tennie.

Augustus tehát, egész dicsőséges uralkodása alatt csak comoediát játszott a' balgatag Rómaiakkal. Comoedians volt, és nem egyéb, a' midőn a' határtalan Uralkodói hatalmat, mellyett már bírt, és letenni igazán soha nem akart, eggyenként és eggyikét a' másika után minden törvényes titulusok alatt Tanács és Nép által magára tolattatá; Comoediáns, midőn a' magányos ember' mérsékléseit affectálta, és még is megengedte, hogy az ő tiszteletére oltárok és templomok emeltessenek; Comoedians, midőn a' régi törvények és szokások eránt, mellyeket minden pillantatokban

---

*) Még vagyok győződve, hogy a' világ, Augustus' egyedülös uralkodása' első éveiben, több jót köszön azon természetes behatásnak, mellyel olly nagy embernek mint Agrippa, 's olly sok szép reményekkel biztató ifjúnak, mint Marcell, a' remegő 's annyi gonoszt tett bitorra (usurpator) kelle lennie; mint a' mennyit közönségesen hisznek. Minden szem csodálkozással és bizodalommal csüggött a' férfin, szeretettel és reménnyel az ifjún, ki nek kora halála (731 évb.) országos inségként sirattatott meg. Augustusnak látszani kelle legalább annak, a' mik azok voltak; azon rények iránt, mellyek a' Rómaiak előtt olly kedvesekké tévék neveiket, tiszteletet kelle mutatnia és szeretetet, hogy feledjék örökre, ó mi volt. Melly könnyen vehették volna észre, hogy Agrippa nálánál méltóbb a' világ' első polczára? Vagy melly könnyen juttathatá egy olly praesumptivus örökös, mint Marcell, eszökbe, hogy a' successio' idejét meg is lehetne rövidíteni?

hágdosott által, buzgó tiszteletet játszott; Comoedi-
ans, a' midőn a' Mediolánus' lakosait, meglátván a'
tyranngyilkos Marcus Brútus' emlékét, mellyel ez a'
város ezt a' maga egykori Patrónusát megtisztelte —
megdicsérte hogy egy szerencsétlen barátjok eránt
hűségeknek 's hálajoknak e' bizonyosságát adák. 'S őt
a' ki olly nagy ügyességgel bírt az Uralkodói rények-
nek mindenikét játszani, ő ne volt volna e' kész Comoe-
diánsná lenni akkor is, midőn a' Múzák' szeretetével
akara büszkélkedni, melly szeretet illy hideg, álnok
és magán-kivül szeretni semmit nem tudó lélekbéso-
ha sem jöve még, 's jönni ezután is soha nem fog?

Az a' tudományos nevelés, a' mellyet ő a' maga
első ifjúságában Apollóniában vett vala, vagy arra
volt intézve, hogy természetének fogyatkozásait meg-
javítsa, 's a' Szépnek és Jónak elevenebb érzését, melly
igazi alapja a' Rénynek és az ezzel olly szorosan ro-
kon Múzák'-szeretetének, kifejtse — vagy az az ő
nagy-bátyjának megkéseztetése által korábban szakasz-
tatott félbe, hogy sem maga után nevezetes hasznót hagy-
hatott volna. Kevés holnapok abban az új elemben
(elementum), a' mellybe egyszerre belé löketett; az
országglási bajok' örvénye közt, melly által magát,
a' nélkül hogy tudta volna mint jutott belé, elkapva
érzé; azon Nagyság' szédítő mámorában, a' mellyre
erővel állítatott, a' nélkül hogy azt elviselhette volna
— az a' kevés idő e' környűlmények közt több volt
mint kelle, hogy azt a' kevés jót, a' mit egy nagy
reményekre nevededő Római ifjú' módi - nevelése ad-
hatott, egészen letörölje. Az öreg Cicero, kit csik-
landott az, hogy ennek az ifju Telemachnak Mentora
lett, igen hamar megcsalva látá magát előre is hiú-
nak ismerhetett reményében, 's ősz fejével lakolt vét-
kéért, hogy a' kétszínű gyermek embert a' Szabad
Társaságnak Protectorává segítette emelni ellenére a'
haza' törvényeinek. Az ifju Octavius Caesar a' maga

természeti hajlandóságainak adta magát, mihelytt a' Mentor' kezéből kifeszeltetett, karjai közzé rohant Antóniusnak, 's a' Róma' sepredékivel keveredvén társaságba, elvesztette a' szeméremnek és mérsékletnek minden maradványát, 's Triumvirátusa' első esztendejében második Sullává vált volna, ha bátorsága 's ereje utól érhetne volna kegyetlen őrzöngéseit.

Örök betegeskedései, természeti büntetése feslegtéségének, mellyekben huszonegyedik esztendeje oltaszenvedett; 's meggyőzhetetlen félenksége, melly szenvedelmeit hérczben tartotta, Rómát megmentették végső elpusztulásától, őtet pedig azon gyalázattól, hogy a' maradék előtt csak hazája' elnyomásáról ismértessék. A' közönséges gyűlölség' rettentései arra kényszerítették, hogy szeretetet érdemeljen, 's személye' bátorságának óhajtása az ország' bátorsága lett.

De mennyi jót kelle tennie, hogy azon rossznak következeit, a' mellyet nem tehete többé meg nem tettek, jóvá csinálhassa! Melly kötelességeket rakott rá az illy elszánás! Soha sem volt volna ő képes ezt az elszánást követni, ha annak teljesítésében magára hagyatott volna. De midőn az volt minden dolga, hogy annak, a' mit őhelyette Agrippa 's Maecénás és Messála gondoltak és tettek, nevet kölcsönözön; midőn azon a' bátorságos uton, a' mellyet neki ez a' három mutatott és nyesett, neki csak mennie, ezeknek talentomaikat 's rényeiket csak színlenie, 's az ezek' munkájiknak, veszedelmeiknek és érdemeiknek gyümölcsét csak szednie kellett: a' végre-hajtás könnyű volta által annyira felbátorodva, a' neki-kölcsön-adott tehetségek által úgy megerősödvé, a' minden reményeit maga megett hagyott szerencsés következtések által a' maga Geniusához való bízodalom által annyira eltelve érzette magát, hogy kedvet kap a' munkához, 's minden figyelmét és gondjait arra in-

tézte, hogy barátjainak igyekezeteiket a' magái által gyarapítsa. Fáradhatatlanul tanulta azt a' rollt, a' mellyet ezek vele akarának játszadni, és minthogy a' hypocritai Mesterségekre benne elég talentom volt, azt olly derekasan megtanulta, hogy a' játszott roll végre természeti játékának nézethetett. Ő valóban annak tetszik a' minek a' játéki roll mutatta; a' tulajdon javokra megcsalt Rómaiak megkönnyítették neki a' csalás' fáradságát, midőn szemeiket önkénytt behűnták; 's olly nagy szokott lenni az idő által gyarapított szokás' ereje, hogy ő ezt a' csak játszott character legalább bizonyos percekben, a' maga igazi characterével felcserélte, 's igazi könnyeket sírt, a' midőn, élete' legszebb napján, a' Haza' Atyja' dicsőséges nevezetét őrzöngésig-ment szeretettel tolt rá az a' nép, melly magát őáltala boldogítottanak érzette.

Agrippa és Maecén, kiknek a' világ azt köszönheté, hogy ez a' bitangoló tyrann a' legjobb Uralkodóvá, mintegy csuda által, változék-el, úgy osztottak-meg befolyásokban, hogy az elsőbb az Országlás' terheiben nyilván és közvetetlenül részt veve, ez pedig megelégedett azon szerencséjével, hogy az Uralkodónak meghittje 's barátja volt, a' nélkül hogy magányi állapotja' boldogságairól lemondott volna. Az elsőbbnek characterében az a' természeti hajlandóság festette magát, melly a' Nagyot választja tárgyaúl: a' másodikban a' Szép' szeretete. Amaz egy Hadi-Vezérnek 's Ország' Kormányzójának minden talentomai-val bírt: ez egy világban élni tudó 's kellemes társalkodásu embernek kívánt tartatni. Mind a' kettő szereté a' Mívészsegeket: de amaz azokat leginkább Rómának dicsőbbé-tételére, 's nagy épületek' 's intézetek' felállítására fordítá, ez inkább a' társasági élet' szépítésére. Agrippa azon volt, hogy az új Augustus' uralkodásának erősséget, tartósságot 's ragyogást adhasson, Maecén, hogy azt a' Rómaiakkal megkedvel-

tethesse; 's míg amaz magasztalásra méltó tetteket teve, ez azokat, a' kik érdemesek valának e' tetteket énekleni, serkentgette, buzdítgatta. 'S valamit ők tettek, mind az annak esett javára, a' kinek auspiciumi alatt ez is az is a' maga saját körében serénykedett.

A' szerencse, melly talán egy halandóért sem teve annyit mint Augustusért, úgy akará, hogy vele egy időben néhány olly elmék keljenek-elő, a' kik alkalmasok voltak e' kort a' legkésőbb maradéknál is feledhetlenné tenni. Virgílt csak hét, Horáztot csak két esztendővel hagyá öelőtte születni, mint két olly Heroldot, a' kik egykor a' magok korabelieknek úgy írják-le az ő uralkodását, mint a' Végezésnek olly nagy munkáját, a' mellyen az Istenek századok olta dolgoztanak, és mint egy új jobb időszaknak kezdetét. És még is Augustus ezeket a' férjfiakat nem fogta volna ismerni, legalább annyira bizonyosan nem becsülte volna, ha Pollio és Maeconás meg nem tudták volna győzni az eránt, hogy ő "az azok' ritka adományaiknak igen nagy hasznát veendheti. Neki mind vad elméje, mind az a' szüntelen-tartó mámor, a' mellyben ifjúságát tölté, mind gondjainak nagysága és kiterjedése össze-férhetetlenek valának a' léleknek azon tisztább zengésével, 's azzal a' gyengédebb érzéssel, a' mellyek arra kívántatnak-meg, hogy a' Virgílt alkotásainak szépségét 's verseinek édes zengését igazán felfoghassuk 's becsúlhessük. De azon fokon, a' hol Augustus állott, még kevésbb ízléssel bírhatott volna, mint a' mennyivel talán valóban bírt, és még is pártfogója 's jutalmazója lehetett azon jobb fejeknek, a' mellyek neki az ő meghittjei által ajánltattak, a' mellyeket a' köz vélekedés megismért, és a' mellyeket ő a' maga nemes leereszkedése 's jutalmazása által a' maga dicsőségére lekötelezhetett. Neki minden esetre elég volt, ha által tudta látni; hogy

az ő java nem kívánja kevésbbé, hogy ezek neki Clíensei legyenek, mint az övék, hogy ő legyen Patrónusok; 's ezeknek alkalmasan egyenlő lehete, akár érzi az ő becseket, akár csak úgy tesz, mint ha azt érzene.

Augustus, ámbár annak akara látszani, a' ki az illetén elméket kifogás nélkül pártfogásában tartja — *ingenia seculi sui omnibus modis fovit*, mond Suetón. c. 89. — külömbséget teve az eránt, kitől és miként énekeltek. Természetes volt, hogy ő a' legemínensebb főktől akara tiszteltetni, hirdettetni. De épen ezeknek számában vala egy, a' kit sem az a' tekintet nem tudá irígységre gyúlasztani, a' mellyet a' maga Aeneise által Virgíl szerzett; sem azok a' jutalmak nem hevíthettek -fel, mellyek ennek ezért adattak; egygy olyan, a' kinek tehetségeitől mind azok, a' kik őtet ismerték, mindent vártak, és a' ki a' maga koráért, 's Annak kedvezése miatt, a' kihez az egész világ csapodárkodva tolongott, semmit vagy igen keveset látszott tenni; egygy szóval egygy olyan, a' ki, közepette Rómának és a' Maecenás Alcinousi házának, szünetlen' a' magányos életet emlegette, 's azok közt, a' kik tekintetért és gazdagságért egymást-tolva vetélkedtek, 's ezek miatt cselekedni 's szenvedni mindent készek voltak, nem csinála semmi titkot, hogy ő ellenkezőképen gondolkozik, 's a' középszert, melly a' világ' mértéke szerint nem vala egyéb mint szegénység, ha függetlenséggel 's magunk éldellésével jár egygyütt, elébe teszi mind annak, a' mit Királyok' 's a' Királyok' barátjai adhatnak. 'S ez az egygy — a' mi Horátzunk vala.

De ez az ő függetlenség' és középszerű' szeretete, mellyek mindég tulajdonságai voltak a' Mercuriális férjfiaknak, hihető, közös érzése vala neki egyéb Költő-társaival. A' mi őtet mind ezektől megkülömbözteté, egygy más környülmény vala, mellyet Augus-

tus nem tekinthete hideg szemekkel. Virgíl péld. és Ovid soha nem voltak egyéb mint Költők, 's a' Múzák mesterségét űzték mint olly talentomot, a' mellyre őket a' természet hívta vala meg, és a' mellynek gyakorlását ők életek' foglalatosságává tették. De Horátz ifjúságában egy pályára lépett, melly őtet, ha a' szerencse kedvezett volna felekezetének, egészen más czélig fogta volna elvezethetni.

Nincsen tudva, mint történhetett, hogy Horátz, egy születés és gazdagság nélkül való ifjú, ki ekkor Athénben tanult, 's katonai tehetségeinek még semmi próbáját nem adta, olly nagy tekintetű Vezér alatt mint a' millyen Brútus vala, a' tyranngyilkos, Obersternek (Tribúnusnak) neveztetett egy Légio felett. De Lessing abból, hogy ez megtörtént, igen helyesen következteti, hogy Brútusnak őbenne olly tulajdonságokat kelle látni, mellyek őtet e' megtiszteltetésre méltónak bizonyíthatták; 's úgy hiszem, hogy Shaftesburyval nem csalatkozom-meg, ha a' maga Könyvéhez írt Epistolában e' sort:

me Primis Urbis BELLI placuisse, domique

annak jelensége gyanánt veszem, hogy ő Brútus előtt igen nagy kedvességben állott, és hogy e' nagy ifjú ember által közelebbi 's biztos társalkodásra méltatott. Azok szerint a' miket látunk, nem csak mívelt elmének szép volta tette őtet az illy nemű személyeknél kedves társsá, hanem különösebben gondolkozásának nemessége; az a' törvénnyel megegyező, sőt törvény által parancsolt tűz, mellyel a' tyrannist utálta, az a' hűség, a' mellyel uratlan hazájának igaz ügye eránt lángolt: juttatta azon szerencséig, hogy a' Republicai felekezet' Nagyjai által ezer más hasonló idejű 's rendű ifjakkal elébe tétetett, mellyet e' feltétel nélkül lehetetlen volna megmagyaráznunk. Mert bizonyosan több jó és gazdag házak' fiai tolongtanak ökörlöttök, 's Brútust nem a' szükség kényszeríté ezek mellett

eggy Szabadosnak 's Venúziumi Vámszedőnek fijaig szállani alá, hogy Légiójinak Vezéreket adhasson.

Kétség' kívül meg sem álmodta azt Horátz, midőn még az ő legszebb estvéjét Brútusnak sátorában töltötte, hogy ő huszonöt esztendő mulva ennek a' galád, hadakozni nem született Octaviusnak, a' ki ellen ő szívvvel lélekkel harczolt, e' complimentet tegye:

— tunc hic populus sapiens et iustus in uno,

Te nostris ducibus, te Gralis anteferendo —

Ellenben talán Augustus sem felejtette-el egészen, midőn e' verseket olvasá, hogy huszonöt eszt. előtt nem Horátznak jó akaratján mult, hogy őtet nem az érte, a' mi Brútust és Cassiust.

A' Philippii szerencsétlen csata és ezen utolsó Romaiak' halála után Horátzon állott, az ifjú Pompéjus mellé csatolja e magát, mint igen sokan mások, vagy, a' mit még többen cselekedtek, Antonius és Octávius alatt vegyen szolgálatot. Az utolsót nemes lelke nem engedte, az elsőbbet az okosság nem; mert hogy a' Republica' ügye egészen és végképen eldőlt; azt a' dolgok' kevésbb ismérte mellett, mint a' mit nála feltennünk lehet, könnyű vala értenie. Előtte tehát nem vala nyitva egyéb rés, mint az, hogy személyét hozza bátorságba; és hogy az útalt győztesektől, eggynek vagy másnak közben - vetése által *) legalább annyit kapjon, hogy legyen miből élnetnie. Az ő kisdud ősi birtoka a' Triumvirális Fiscus' kezébe

---

*) A' köz vélemény azt tartja ugyan, hogy Maecén, mingyárt a' Philippii ütközet után mentette volna meg Költőnk' életét. Nem tudom van e ennek más alapja, mint Sidónius Apollinaris' semmit sem mondó bizonyítása; de a' magam' részén olly férfiú áll tanuképen, kinek a' dolgot legjobban kelle tudnia, 's ez — Horátz maga, ki Sermóji' I Könyvbeli hetedikében Maecénnel való ismerkedése' történetét olly világosan beszéli-el, hogy e' pontról kétség többé nem lehet.

jutott. Az ő gondolkozásával 's az ő fekvésében itt nehéz volt volna nyílást kapni, ha őtet a' Múzák nem vették volna pártfogásokba, kiknek szolgálatjokra neveltetett.

Ha poetai első próbái közzül, mellyek által Rómában magát kiismérteté, jött e által valami a' mi időnkig, nehezen lehet meghatározni. De látjuk egyik Sermójából, hogy őtet a' Várius' és Virgíl' barátsága juttatá Maecénnek ismeretségébe *). Kilencz holnappal később az első felvezettetés után, ennek meghittebb cliensei 's barátjai közzé látta magát felvéve **), 's hihető, esztendőök múlva kapta ettől a' fejedelmi birtokú magányos embertől ajándékban azt a' Sabínumi kisedet jószágot, melly felől az ő Verseiben olly gyakorta vagyon emlékezet.

Nem látszik hogy a' Triumviratus' egész ideje alatt Octaviussal vagy a' későbbi Augustussal közelebbi ismeretségbe jött volna, 's egyetlen egy kétséges értelmű helyen kívül, hol egy Octaviust nevez azoknak számokban, a' kiknek javalások neki kedves lehetne azokban, a' miket az Actiumi ütközet előtt irta, semmi nincs, a' mi azt mutatná, hogy ennek a' Triumvirnek vagy személye vagy ügye eránt részvétellel volt. Az a' szépfényű, noha igen rövid roll, a' mellyet ő az Anti - Caesári felekezetben viselt, azon tartalékos környülmények közt, a' mellyekben magát most látá, már becsületére 's bátorságára nézve is félre - vonulást kívánhatott volna tőle. De azok a' sok lassú intések,

---

*) Nulla — mihi te fors obtulit. Optimus olim

Virgilius, post hunc Varius dixere quid essem.

Látni ebből, hogy többszöri próba kellett, míg Octavius' kedvence és barátja a' Költőt, ki magát neki hihetőleg ajánlani akarta, magához bocsátá.

**) — revocas nono post mense, iubesque

Esse in amicorum numero. Ibid.

mellyeket figyelmesbb Olvasójának nem lehet meg nem sejtienie, hihetővé teszik, hogy azt neki szíve szint úgy tanácslá mint okossága, és hogy ő nehezen és sok küszködések után nyerheté - meg magától, hogy azon felekezet' fejét, mellynek részére az Istenek kelének, tömjénezzé. Én még az Epódok' XIII. Énekében is talállok egy vonást, mellyet nem lehet egy, akaratja ellen szívéből kiszaladt, de eléggé hangos és reményét még le nem tett, óhajtnak nem nézni, hogy a' hon' szabadsága ismét helyre fog állítatni. Arra buzdítja egyik barátját, hogy csináljanak egy jó napot magoknak:

— — — Rapiamus, amice,
Occasionem de die;
Dumque virent genua,
Et decet, obducta solvatur fronte senectus.
Tu vina Torquato move
Consule pressa meo.

'S most, mintegy el akarván háritani azon ellenzések, mellyek által az ő barátja őtet az idők' szeren-séftlenségére emlékeztethetné, ezeket veti a' mondot-takhoz:

*Caetera mitte loqui! Deus haec fortasse benigna
Reducet in sedem vice. Nunc et Achaemenio
Perfundi nardo iuvat, et fide Cyllenea
Levare diris pectora sollicitudinibus.*

félíg-talányos szók, mellyek a' mi Költőnk' szájában nem tehetnek egyebet mint ezt: „Verd - ki fejedből a' haza' inségeit! Eggy szót se a' kedvetlen dolgokról! Talán megfordul a' koczka, 's eggy Isten, a' ki felünkre kél, mindent a' régi lábra állít. Most, barátom, nárdussal kenjük - meg magunkat, 's énekekkel 's a' lant' idegeivel verjük - el a' bánatot, mellyre ezer okunk van, és a' mellynek még sem volna semmi haszna.“ A' VII. Epodusban, Quo nunc, scelesti, ruitis? és a' XVI. ban: Altera jam teritur bellis ci-

vilibus aetas, 'stbb. a' Rómaiaknak olly hévvel, melly nem úgy cseng mint csak poetai ihletés, eggy olly szív' teljes kiömlésével, mellynek feldagadt érzései az okosságnak minden gátjait szélllyel - tépdelte, a' legkeserűbb szemre - hányásokat csinálja. Eggyikben sincs ugyan szó egyenesen az ifjú Caesar ellen; de nincs eggy szó is, melly annak ügyéhez legkisebb ragaszkodást mutatna. Az utóbbikban szinte annyira megyen, hogy polgártársait, vagy legalább azoknak jobb felét arra serkengeti, hogy a' Phocaeusok' példáját követvén a' veszni - indult Rómát hagyják - el, és a' meddig lábaik vihetik, vagy a' hova a' szelek hajthatják, menjenek, 's alkossanak új hazát:

Eamus omnis exsecrata civitas

*Aut pars indocili melior grege: mollis et expes
inominata perprimat cubilia.*

De elébb, mint a' Phocaeusok, esküdjének-meg, hogy hazájokba soha vissza nem térnek. Ez az egész Óda olly elkeseredéssel szól a' Köz - társaság' boldogtalan-sága felől, melly nem mutat olly Költőre, a' ki Octaviusnak csapodárkodni akar. Még az első Epodosban is, hol magát a' szeretett Maecénnek a' barátság' egész forróságával 's erőszakoskodva igyekszik társává tenni, midőn ez az Actiumi ütközetbe indult — sőt a' IX. ben is, hol e' barátjának a' nyert győzedelmen vett örvendését jelenti, épeu nem juttatá magának eszébe, hogy e' természetes alkalommal éljen, valami hízelkedőt mondani annak, a' kit ez a' győzelem a' világ' Urává teve. Eggy szóval, valamíg Octáviusz még nem tartathatott egyébnek mint Usurpátornak, Horátz a' maga jobb időbeli gondolkozásához hív marada; és nem elébb mint a' midőn Augustus minden triumviri hatalmat vissza - ada a' Római Tanácsnak és Népnak, 's azt a' nyugalom után epedő Rómának minden Karjaitól megkérve vette ismét által 's már nem mint rablott, hanem mint neki önkényt ajánlott ha-

talmat, — egyesíté az első Könyv' második Ódájában a' maga szavát a' közönséges öröm' sikoltásaiha, hogy az új Augustust annak ismerje, a' kit magok az Istenek választottak - ki a' világnak ennyi inség után leendő megvívasztalására, 's elragadtatván a' Rómaiaknak epidemiai szerelmek által, e' stróphákon végzi énekét:

Serus in coelum redeas, diuque

Laetus intersis populo Quirini,

Neque te, nostris vitiis iniquum,

Ocior aura.

Tollat; hic magnos potius triumphos,

Hic ames dici Pater atque Princeps. —

Ezen időszak oltá az Ódák' három elsőbb Könyveiben néhány vagyon, a' mellyekről Augustus felől tiszteletes említés tétetik, de egy sincs, a' melly egyenesen hozzá volna intézve, vagy a' melly az ő magasztalásának tetszhetnék. Mert hogy a' XIIIdik az 1. Könyvben czímül ezt viseli: Ad Augustum, abban Horátz úgy nem vétkes, mint abban nem, hogy a' XIV. nygan - ezen Könyvben ezt a' felülírást kapta némelly Kiadásokban: In Brutum, bellum civile parantem. Ez a' XIIIdik Óda tulajdonképen nem egyéb mint egy hosszú előszámlálása sok részént Mythologiai részént Római régibb hősöknek, kiket eggyeszerre óhajtana magasztalni, és ugyan -ezért eggyikét sem énekli. Regulust nevezi, a' Scaurusokat, Aemilius Paulust, Fabríciust és Curiust 'stbb. 's e' complimenttel rekeszti - be a' sort:

micat inter omnes

Iulium sidus, velut inter ignes

Luna minores,

De mind az, a' mit a' három következő Strophákban, mellyek az Istenek' atyjához vagynak intézve, még mond, azon jelentésből áll, hogy az Olymp' és a' föld' igazgatása között van és Augustus között megosztva, és hogy ez, ha majd a' Parthusokat, Indusokat és Sérú-

sokat meg fogja hódoltatni, csak Jupiter után leszen második, 's az egész világot igazgatni fogja. Te minor latum reget aequus orbem. Ez inkább volt szoros igazság mint hízelkedés; 's az egész Óda, úgy gondolnám, elveszti nagy részét annak, a' mi miatt az Augustusnak kedves lehetett volna, a' Költő' bizonytalansága által, hogy kit kelljen énekelnie, és e' merész sorai által:

— — an quietum

Pompili regnum memorem, an superbos

Tarquini fasces, dubito, an Catonis

Nobile lethum.

Általjában ez az Óda, minden Pindarusi szép emelkedése mellett, a' mellyen kezdődik, alkalmasan úgy néz - ki, mintha toldalékul akarna szolgálni azon mentéseinek, a' mellyekben a' mi Költőnk az I. Könyv' Vldik Ódájában a' nagy Agrippának, 's a' IIdik Könyv' XIIIdikében Maecenásnak magát a' Caesar Augustus' nagy tetteinek méltó éneklésekre ügyetlennek vallja, — mentségek, mellyeknek tételekre, úgy látszik, neki valamely ok vala adva, és teljesen hasonlítanak azokhoz, a' mellyekkel itt Augustust rázza - le nyakáról. Az igazi ok sem a' Költő' tehetetlenségében vagy henyességében nem feküdt, sem azon hiú ürügyben*), a' mellyet eggy olly nagy embernek mint Agrippa, vallani nem pirult:

Nos conviviam, nos praelia virginum

Sectis in iuvenes unguibus acrium

Cantamus —

---

*) Valami kis politika volt benne, midőn a' frivolitás ezen affectatioja 's ezen hozzátétel által:

— Vacui, sive, quid urimur,

Non praeter solitum leves,

Agrippa előtt inkább könnyelmű, gondatlan, egyedül gyönyört vadászó lepke embernek akart látszani, mint a' dolgok menetelével meg nem elégedőnek.

hanem azon érzésben, hogy őhozzá nem illik annak tetteit énekelni a' ki ellen ő, mint a' Római Szabadság' eltaposója ellen, egykor fegyvert fogott, és a' kinek kezeiről a' világnak minden aqua lustrális sem moshatja - le a' Brútus' és Cassius' és olly sok más Római Nemeseknek véreket, kik úgy estek - el mint az ő őrzöngő nagyra - vágyásának áldozatai. Az illy gondolkozást nyilván 's tartalék nélkül mondani - ki, oktalanság volt volna: de inkább éreztette azt minden alkalommal még az új országlás' legelső férjfijaival is, mint akkor fogta volna, ha ez a' gondolkozás és érzés annyira nem volt volna tulajdona, hogy ollykor a' rettegő okosság' határain is túl kapdossa. Ennek bizonyosságait, úgy vélem, azon szép Ódájában is látni melly a' Consularis Asinius Pollio' nevét viseli czímül (az első a' második Könyvben) hol a' legutóbbi Triumvirátus és az abból eredett belháború felől, mellyet Pollio megírni készült, olly hanggal szól, a' melly épen nem látat velünk Caesareanust, és a' mellynek ez az egy stróphája:

Andire magnos jam videor duces,

Non indecoro pulvere sordidos,

Et cuncta terrarum subacta

Praeter atrocem animum Catonis.

a' legszebb emlék, melly a' kényszeríthetetlen Catónak, 's a' Róma' szabadságáért elhullott nemeslelkű férjfiaknak állíthatott.

Könnyű képzelni, hogy annak, a' ki a' régi jó ügy' védjei eránt ennyi forró hűséggel, 's az eránt a' kit istentelensége és a' vak sors Fejedelemmé teve, annyi hidegséggel vala, 's gondolkozását illy kevéssé titkolta - el, minden társalkodási kedvességeire, minden talentomaira, 's Maecenásnak minden barátságára szükségé volt, hogy egy vagy más képen azon gyanúba ne essék, mintha a' békételenek' száma közzé tartóznék ő is. De azt is könnyű érteni, melly igen szük-

séges volt legyen neki, Rómából 's a' köz dolgok' folytatásától magát félre - vonni, a' maga kis Sabínumban a' magányt keresni, 's elkészülve lenni arra, hogy ne csak a' nagyobb szerencséről lemondjon, hanem, ha a' sors úgy kívánná, azt a' keveset is vissza adja, a' mit bírt. Ezt ő gyakran helyeken, nevezetesen a' III. Könyv 29dik Ódájában:

Fortuna, saevo laeta negotio, et
 Ludum insolentem ludere pertinax,
 Transmittit incertos homines,
 Nunc mihi, nunc alii benigna
 Laudo manentem: si celeres quatit
 Pennas resiquo quae dedit, et mea
 Virtute me involvo, probamque
 Pauperiem sine dote quaero —

olly melegen, 's olly híven festi, a' hogy attól leheté várnunk, a' ki az emberi dolgok' megváltozásának olly nagy és sok jeleit tapasztalhatá.

Nehezen fogunk hibázni, ha a' mi Költőnknek ezen gondolkozásában keresendjük annak igazi okát, hogy a' midőn Augustus reá akará bírni magányos leveleinek írását, és e' végre Maecén által szolgálatjával meg is kínálta, ez az ajánlást el nem fogadá, 's a' sokak által nagy szerencsének tekintett kegyelmet, egészségtelenségének színe alatt elhárította magától. Nagyon kétlem, ha lehet e kívánni nyomósbb bizony-ságot arra, hogy Horácz sem a' maga korabeliek, sem a' maradék előtt nem kívánt annak barátjaként nézet-ni, a' ki az ő egykori felekezetét és az egész szabad hazát eltaposta; valamint arra is, hogy nála sem mérésen nem múlt gyanusnak tetszhetni 's kedvetlenség-be jönni Augustusnál, sem széplelkűségén, melly vele egy olly hívatalt, bár nem közt, hanem csak magányit, megvettete, a' melly által tekintetre, nagy befolyásra, 's gazdagságra juthatott volna. Mert hogy neki e' lépéshez nem volt jobb indító oka mint a' munkátlan és független élet' szeretete, azt senki sem fog-

ja elhinni, ha az ő characterével megismerkedett és a' ki maga eléggé nemes, hogy egy jobb - nemű ember eránt igazságos lenni tudjon. A' kinek óhajtsai nem mennek túl a' Közsépszeren, azaz azon vonalon, melly a' dúzság és a' szűkölködés közt közben vagyon, az, igen is, boldog lehet az olly gondolkozással, a' millyen a' Horátz volt; de ezzel a' gondolkozással senki nem bír, midőn előtte nyitva áll az út a' gazdagsághoz és fényhez, ha melyében a' cselekvésnek jobb principiumát nem hordja, mint a' millyen a' lomhaság és a' kedvtöltés.

Augustus kétség' kívül megsejté mi indítja Horátzot az ő ajánlásának el nem fogadására; de a' miolta a' Római világ felett egyedül és nyugalomban uralkodott, által - hághatatlan törvényévé tette volt magának, hogy mind abban a' mi az ő személyét 's házi dolgait illeti, semmi szabadságot nem veszen - ki magának azon felül, a' mit minden más Római polgár is tenni fogna; 's tisztelni fogja az eggyes tagok' szabadságát, hogy az a' fék, a' mellyet az egész hazára vetett, annál kevésbbé éreztethessék. Eggy Tibériusnak vagy Domitiánusnak ajánlott kegyelmét el nem fogadni, veszedelmes lehetett volna: de Augustus a' Horátz' mentségét nem csak balúl nem vette, sőt ezután még több jeleit adta tekintetének eránta mint eddig. Minél távolabbra voná el őtőle magát Horátz, Augustus annál több leereszkedéssel volt eránta, 's nyájasságai szinte tolakodások voltak. Úgy néze - ki a' dolog, mintha nagyságának mind addig valamelly híját érzene, míg ennek a' különös embernek szívét is meg nem nyerheti, a' ki eggy elmés enyelgő' külsője alatt olly rényt visele keblében, melly az ő ifjú kora nagy barátjainak bélyegével volt megjelezve, 's őtet a' múlt időkre kiáltá érdemesnek. Augustus olly sok szilaj Pompejánust meg toda szelídíteni, 's azt higgyje e, hogy Horátz lesz az az eggy, a' kit ő személyének

's uralkodásának meleg barátjává semmiképen nem tehet? — Az a' kisded három levél, mellyeknek töredékeit nekünk Suetón fenn - tartotta, csalhatatlanul bizonyítja, hogy ez a' czikkely Augustusnak épen nem volt kisded tekintetű. Ámbár néhány ízben elidéztetett általa, ismét meg ismét visszatér hozzá, most kérve, majd tréfával, majd indúlatosan igyekezik magához szoktatni, magához kapcsolni, 's minekutána sikeretlen volt minden serénykedése, neheztelőleg támadja meg, mellynek a' mi Költőnk nem állhata többé ellent. „Végy - ki nálam magadnak vallamellyszabadságot, ezt írja neki, mintha asztalosaimnak egyike volnál; te tudod, hogy én a' szövethézeknek ezen nemében állottam volna veled eddig is, ha azt gyengélkedő egésséged megengedte volna“*). — Bizonyos idő múlva ezután egy enyelgő fordulat által érezteti vele, hogy színlelt mentségét annak veszi a' minek azt vennie kell. „Mint állasz emlékezetemben, azt a' mi közös barátunktól Septímiustól is megértheted, mert alkalmam vala az ő jelenlétében is említeni nevedet. Mert azért hogy te kevély valál megvetni az én barátságomat, én nem nézek - el hasonló kevélységgel feletted.“ Úgy gyaníthatni, hogy a' levél Augustusnak Spanyol - országban - mulatása alatt 729ben vagyon írva. A' szúrás eléggé hegyes volt, de nem igen nyert többet Horátnál mint azt, hogy vele a' III. Könyv 14dik Ódáját íratá, mellyben ez a' Rómaikat örömgölyasztja az ő Fejedelmeknek győzelemmel koszorúzott közelítő visszajötte miatt, a' meghódoltatott Astúria' 's Biscaya' lakosai közzül. Augustus ezen távol-

---

*) Sume tibi aliquid iuris apud me, tanquam si convictor mihi fueris; quoniam id usus mihi tecum esse volui, si per valetudinem tuam fieri possit. Sueton' l. c. Az utolsó szavak világosan mutatják, hogy úgy rést még mindig akara neki nyílva hagyni.

léte alatt egy veszedelmes betegséget állá - ki, 's Rómában már elhíresztelték halálát. Az a' rettenés, a' mellyet a' Nép közt ez a' hír támasztott, 's azon bizonyosságok, a' mellyeket ez alkalommal Augustus a' Rómaiak' hajlandósága felől veve, a' Költőt igen érdeklő festésekre ragadhaták, 's melly szép fénybe teheté a' Fejedelem képét, a' nélkül hogy magát hízeltedésekig 's nagyításokig alacsonyítsa! de Horátz reá nem veheté magát, hogy szíve' rovására a' Poetát játssza; vagy igazábban, szíve olly kevés részt veve ezen Odán, hogy inkább messze a' historiai igazság alatt marada. Mi lehet fagyosbb mint ez a' kezdet:

Herculis ritu modo dictus, o plebs (!)
Morte venalem petiisse laurum
Caesar, Hispaná repetit Penates
Victor ab orá.

'S ez mind az a' mit ő egy csak poetai szempontból tekintett igen érdeklő tárgy felől mondhatta? Tehetésein mult e, hogy többet nem mondott? Azt hinni senki nem fogja, ha ugyan őtet ismeri. És így az akaraton kellett. Az egész Odában, kivéven a' hideg és erőlködést - áruló megszólítást a' Római K ö z s é g h e z, nincsen semmi, a' mi Augustusra nézve hízeltedőnek tetszhetnék, mint a' negyedik strophá:

Hic dies, vere mihi festus, atras
Eximet curas: ego nec tumultum,
Nec mori per vim metuum, tenente
Caesare terras.

Világosabban Horátz azon egygyetlen okot, a' melly miatt ő, mint a' Respublika' egyéb egykori küzdőji, a' mostani dolgokkal végre megbékéltek, nehezen fogta volna előadhatni. — De elég volt e ez, nem mondom egy Udvarnoktól, hanem csak a' Költőtől is, a' ki, ha szíve nem volt volna olly hajthatatlanul makacs; itt olly sok szép holmit mondhatott volna? a' helyett hogy az Odának csaknem felét arra vesztegeti.

el, hogy parancsokat ad inasának, vacsoráját mint készítse - meg és hogy ahhoz hívja - meg a' szép szavú Neaerát, ha tudnillik máshová nincs ígérkezve. — 'S ki hitte volna, hogy még ezen dalában is, az Augustus' vissza - érkezésére írt Ódában — 's a' más világról való vissza érkezésére írottban, mert a' köz hír őtet megholtanak mondotta — alkalmat találhasson, kifakadt örömmel emlékezni azon esztendő felől, a' melyben fegyvert visele Augustus ellen? „Ha Neaerának kapusa bé nem akarand eresztetni, úgy mond, hagyd ott a' házat 's fordulj vissza. Az én esztendeimben elmúl kedvünk a' pajkosságokra. Igaz, hogy én ezt nem türtem volna midőn Plancus' consulságában (712ben) ifjúságomnak még teljes tűzében voltam.“ — Úgy gyaníthatjuk, hogy ez az Óda nem úgy volt írva hogy Augustus is lássa, 's ha látta, bizonyosan nem magyarázhatá oda, hogy Horácz az ő személye eránt különös melegséggel viseltetik.

Minthogy az a' tárgy a' melly eránt itt értekezem, igen essentialis vonás a' mi Költőnknek még nem eléggé ismert, vagy igazábban, Magyarázójinak hibás vélekedések által hamis fénybe állított characterében, legyen szabad az itt mondottakhoz még egy bizonyosságot függesztenem: — Horácz csaknem minden Verszetében az idő árja ellen úsz. Minden alkalommal, sőt külön, egyenesen e' célra írt, darabjaiban [fenyíti a' Rómaiak' romlott erkölcsöiket, esztelen bujálkodásokat, 's öseinek eszes és mérséklett életektől elfajulásokat. Soha sem melegebb ő, soha sem kél magasbbra, mint midőn szíve azon emlékezet által dagadoz, mi volt egykor a' haza, mik voltak a' még Urat nem ismerő hon' nagy férjfijai. Még azon énekeiben is, a' melyyek Augustusnak fagyos, kétértelmű 's hyperbolés dicséretén kezdődnek vagy végződnek, szíve ezen vonszódásainak adja - által egészen magát, valamint a' Maecénhez írottakban érezteti leginkább

melly becses neki a' szabadlétel, melly hidegen nézi azt a' boldogságot és szerencsét a' melly másoknak vélekedésétől függ, 's mennyire van meglegedve azon szegénységgel, a' mellyben óhajításai felett gazdagnak látja magát. — 'S ezek nem olly érzései voltak, a' mikkel csak verseiben csinálgata parádét; Horáitz valóban ilyen volt, Horáitz valóban így élt, 's akarva volnánk igazságtalanok. eránta, ha ezt tovább nem akarnánk megismerni. Vagy azt hisszük talán hogy Horáitz ez által is csak beszínleni igyekezett magát Augustus előtt? Hihetjük e, hogy a' ki a' világot és az emberi szívet illy jól ismerte, eléggé eggyügyű lehetett magcsalatni magát ezen ravasz fejedelem által, a' ki merő alakoskodásból szüntelen azt óhajtgatá, hogy a' Római erkölcsök megjavuljanak? Vagy azt képzeljük e, hogy az az Augustus nagy örömét találta azon a' régi - Rómaiság' szellemén, melly a' mi Költőnk' Munkájából olly gyakorta csillámlik - elő, 's országlásának barátját nézheté abban, a' ki a' maga republikánus gondolkozását olly kevésé titkolgatja, 's minden alkalmakkal eléggé világosan kimondja, hogy ő hazájának mostani állapotját semmi más tekintetből nem nézi ollyannak a' min megnyugodni lehessen, mint abból, hogy még szerencsétlenebb lenni azzal eggyütt nem akar.

Azomban a' mi Költőnk nem feledi a' Decorumot, 's igazságos volt megvallani, hogy ez az uralkodó, a' ki a' világot a' maga szelíd és jóltevő országlása által magához igyekezett békéltetni, érdemel kifogást; Augustusnak pedig, az uralkodás' gondjai alatt, 's azon számtalan és határt nem ismerő bizonyosságai közt a' jobbágyi hűségnek és imádnak, a' mellyel őtet a' Királyútáló Róma tisztelgeté, nem leheté az egésznek nagy tömötségében egy kevés tekintetű embert el nem veszteni szemei elől. De egészen ugyan el nem vesztette, 's mind annak megsejtésére talált alkalmat

hogy a' mi Költőnk ökördűle érdemeket szerzeni nem törekedett, mind arra, hogy ezen megnehezteljen, elég okot. Ez az ő neheztelése, mellyet az említett, Suetónnál talált, levelében enyelegve de elég érezhetőleg jelent - ki, még elevenebb lőn, midőn Verseinek a' Vinius Asella által vett példányából látá, melly keveset teve ő érte a' mi Költőnk' Múzája. Ennyi Sermók, ennyi Epistolák közt eggyetlen egy sem szól hozzá. Ennyi Oda közt olly igen kevés, a' hol Horáth az ő oltárára eggy két szem tömjént, 's azt is csak mintha hajánál fogva húzatott volna elő, 's elfordított ábrázal, vete. Eggyetlen egy sincs az Imperator' magasztalásának 's az ő kora' dicsőítésének szentelve, legalább csak egy sem, a' melly őhöz 's a' Költőhöz méltó legyen, 's elég életet kapott, általhathatni a' maradékokig! Ez több vala mint a' mit az Augustus' hiúsága elbírhott. Ő valóban megneheztele, 's a' harag' első fellobbanásában sík - ki tollából az a' Suetón által fenn - tartott levél, melly által a' mi Költőnk fálnak szorítatik, hogy vagy megváltoztassa magaviseletét, vagy tégyen vallást, hogy Augustus az ő hallgatása' való okát kitalálta.

Úgy tetszik, ez a' merő megtörtént dolgokon épített előterjesztés igen könnyen megfoghatóvá teszi, hogy Augustus e' környülmények között 's a' maga őtet sokszor el - elkapó hevességével, igen is képes vala olly kifejezéssel élni Horáthhoz eresztett levelében, melly ha váratlanúl hangzik is, a' legrövidebb 's legcsalhatatlanabb szer vala, czélt érni. A' levél' valósága tehát ezen kifejezés miatt nem vétethetik elég okkal kétségbe, 's igaz gyanánt vehetjük, hogy a' mi megszorított Költőnk ez a' veszedelmes kérdés: an vereris, ne apud posteros infame sit, quod videaris familiaris nobis esse? kényszeríté az itt következő Epistola' eléggé vastagocskán tett complimentjeire, és azokra, a' mellyeket neki a' IV. Könyvnek némelly

Ódájiban tett. *) — Horátz mentséget érdemlenez, ha minden egyéb indítványokat elmellőzven, csak ezt az egyet tekintjük is, hogy azzal a' Fejedelemmel nem akará egészen dolgát rontani, a' kinek játszott nyájas és szelíd characteré azoknak szemeikben, a' kik őtet a' Proscriptiók' idejében ismerték, nem látszhatott elég-gé természetesnek, hogy azon titkos borzadástól meg-öriztessenek, a' mellyel a' megszelídített farkas' csapodárkodásait szokás vizionlani.

De nem akarunk igazságtalanok lenni Augustus eránt, a' ki a' maga köz élete' tizenkét esztendejének infamiáját egy csaknem négyszer annyi szelíd és dicseretes igazgatás által kipótlani sőt csaknem lemosni tudta. Minden esztendővel természetesebbé lón neki az a' szép roll, mellyet játszott; minden esztendővel gyarapodtak és szaporodtak az ő Róma eránt tett érdemei, mellynek ő bizonyos tekintetekben második alkotója volt, és a' melly neki annál kedvesebb leve, minél több just szerze azt a' maga mívének nézhetni. Horátz — a' ki szemmel-látó tanúja vala e' nagy, e' hirtelen, e' csuda elváltozásoknak, 's a' szempillantás' áltatásainak minden órában nem állhata mindég ellent — nem bírt volna poetái szívvel, ha a' maga azon szempillantati érzéseitől el nem kaptott volna olykor, 's az elmúltat, bár csak pillantatokig, néha el nem felejtette volna úgy, hogy, a' maga' honjának és polgártársainak istentelen elnyomójában, a' közönséges nyugodalom' és bátorság' újra felállítóját, 's egy felvirítani ő alatta elkezdett szebb időszak' jóltevő Géniusát is ne lássa. A' felmelegedésnek ilyen pillantatai között a' hideg' hízelkedés' vétke nélkül is mondhatta ezt felőle:

---

*) Az Odáknak ez a' IV. Könyve későbbben íratott mint az Epistolák.

Quo nihil maius meliusve terris
 Fata donavere bonique Divi,
 Nec dabunt, quamvis redeant in aurum
 Tempora priuscum.

Vagy ezt:

Quae cura patrum, quaeve Quiritium,
 Plenis honorum muneribus tuas,
 Auguste, virtutes in aevum
 Per titulos memoresque fastos
 Aeternet?

Azonban az Augustushoz intézett Ódák 's az ötlet leginkább magasztalók, az ötödik és tizenötödik a' IV. Könyvben szorosán tekintve nem állanak egyébből, mint azon hasznoknak hisztoriai igazság szerént tett előszámlálásokból, a' mellyeket a' világ az új igazgatás alatt valóban veve; és, ha ezeket kicsikart dicséretetek gyanánt volna is kedvünk venni, meg kellene vallanunk, hogy Horátz azt, a' mit tovább meg nem tagadhata Augustustól, azzal a' mivel magának tartozott, igen jól tudta öszve-eggyeztetni.

A' jelen - való Epistola tehát, valóban úgy látszik, hogy a' Suetón által említett indításból vette lételét, 's már előttünk van, ha ugyan meg nem csalatkozom az igazi szempont, a' mellyből azt tekintenünk kell. Augustus, a' ki minden hiusága mellett elég értelemmel bírt, látni, mennyivel elolthatatlanabb fényt adand neki a' maradéknál az a' magasztalás, a' mellyel őtet korának legjelesebb fejei tisztelendik, mint azok a' véget érni nem tudó tömjénezések, mellyeknek új meg új feltalálásai úgy szólván eggyetlen foglalatossága volt a' maga hatalmától megrablott Tanácsnak — Augustus úgy kívánta, hogy Horátz nagyobb dolgozásainak legalább egyikét hozzá intézze; 's a' Költő, a' ki e' kötelesség alól tovább ki nem fejtőzhetett, érzette a' dolognak egész nehézségét 's kényes voltát. Olly munkát kelle dolgoznia, melly Augustushoz méltó de Horátzhoz ne méltatlan, amahhoz ne kicsiny,

de magához nagy ne legyen, egy szóval, a' mivel az Imperátor meglegedhetik, de a' melly őtet a' maga szemei és a' maradék előtt meg ne alacsonyítsa. A' tárgynak ollyannak kelle lerni, melly rá bajt ne huzzasson és még is érdeklő legyen 's alkalmas arra, hogy az ő Sermóji' és Epistoláji' tónjában, 's az ő dévaj szeszével tractáltathassék. Nagy külömbféleségét kelle bírnia a' dolgoknak, 's olyat, hogy azok egy szépegésszé alkottathassanak; a' felséges Olvasót oktathassa, holott csak azt látszik keresni hogy mulathassa őtet; melly alkalmat adjon a' Költőnek, hogy az Augustus' hiuságát úgy csiklándozza, hogy az orvosi szer' vehiculumának kívánatos volta az ezzel öszve-elegyített orvosságot megsejthetetlené tegye.

Horátz nehezen találhatott volna tárgyat, melly e' tulajdonokat olly teljességben egyesítse magában; 's a' maga által szabott törvénynek:

Sumite materiam vestris, qui scribitis, aequam

Viribus —

jobban felelhetett volna meg, mint a' melly ezen Költői Értekezésben foglaltatik; Augustusnak pedig, ki első ifjúságában Görögök által és Görögök közt neveltetett, és a' ki a' munkásság' és elszóratatások' határtalan örvényében, melly közt tizenkilenczedik esztendeje olta szüntelen' hanyattatott, kevés időt kap megismerkedni a' Római Literaturával, nem lehetne örömet nem találni azon hogy ennek történeteit, egy könnyen végig - nézhető festésben, 's annak okaival, hogy a' Rómaiak a' versírás' mesterségeinek külömbféle nemeiben miért maradtanak olly igen messze a' Görögök megett, attól hallható, a' ki e' tárgyban biztosan - vezető Mesternek ismértethetett. Horátz ez által alkalmat kap Augustusnak a' Poezist a' maga való fényében 's a' kimiveltetéshez képest való állásában 's a' Népek' erkölceire hatásában előadni, 's éreztetni vele, hogy az Izlés és a' Múzák' Mesterségeinek

szeretete az Uralkodót, már a' maga tulajdon becsületére nézve is, figyelemre serkentheti. E' tekintetben azt mondhatni, hogy ez a' Levéla' minden korok' Augustusaikhoz, a' 7dike pedig az I. Könyvnek a' minden korok' Maecénjeikhez szól. E' részben annál szabadobban elmondható értelmét, mivel, részéntszerénységből és jó tónból, részént azért, hogy az ezen Epistola' végében igen elmésen előadott mentségeit el ne gyengítse, úgy játssza rollját, mintha, a' mi őtet magát illeti, a' dologhoz nem is volna köze.

A' mit Blackwell a' maga általunk néhány ízben említett Munkájában: *Mémoires de la cour d'Auguste*. Vol. II. 460. a' mi Költőnk' Írásairól általjában mond, „hogy a' Mesterség az ő plánjaiban sokkal elmésebben el vagyon rejtve, mint hogy azt a' tudós világ' köz emberei megsejthetnék“ — az össze-hasonlíthatatlanúl különösen ezen Epistolára illik, úgymint a' mellyben a' Költő a' maga plánját 's ennek különös arányait az előadás' makacs tónja és a' megsejtés alól elsíkolgató szökdelések által mesteri kézzel el tudta rejteni. De hogy ebben mind e' mellett igen megfontolt és célra - vivő össze - függés vagyon, azt az itt következő előterjesztés mindennel fogja éreztethetni. A' ki osztán ezt az elő-rajzot, melly az Egésznek, úgy szólván, csak csont-állványát jegyzi, magával a' Munkával hasonlítja-össze, épen nem téssen a' maga ízlésének képzésére haszontalan studiumot, ha majd saját szemeivel vizsgálandja, hogy a' Költő ezt a' csont-állványt mint ruházta - fel musculusokkal, a' részeket melly symmetriai módon szerkeztette egygyüvé, melly természetesen 's melly össze-illőleg függ mindenik rész a' másiktól, 's az átlametelek melly könnyű 's melly kedves lebbenésekkel síklanak-el, 's a' vivida vis animi melly vékony szálak által szövö az elemeket (elementum) 's a' tete-meket és tagokat egygy eleven egésszé.

Eggy rövid megszólítás után, — melyben tisztelő 's megvethetetlen okát adja, miért nem akar ő, jó polgár, Augustusnak hosszas beszéddel terhére válni — ezen jegyzéssel fog dolgozni: „hogy a' legnagyobb és az emberi nemzetnek legtöbb hasznót hajtott hősei a' régiségnek, csak a' maradék által helyheztetének érdemlett polczaikra, éltekben ellenben irígység volt és hálátalanság jutalmok. Egyedül te térsz itt, Augustus, a' kifogást; mi neked még éltedben emelünk oltárokat, mellyek mellett, ha te egykor (mint ama' hősek) az istenekké - lett emberek közzé fogsz íratatni, a' mi maradékink eskünni fognak, 's mi ez által azt valljuk, hogy a' világ tehozzád hasonlót még soha nem látott. E' részben a' te néped az igazság és méltányság szerént ítélt; de mihelyt a' mi korunk mívei 's a' most élő Irók felől foly a' szó, azonnal igazságtalan lesz, eltér a' törvény mellől, 's semmit sem ismér jónak, mint a' mit a' régiség' rozsdája elült.“

Ez az utolsó vala az, a' min Horátz a' maga Beszédét kezdeni akarta. De melly ügyességgel bán midőn a' nélkül hogy az Olvasó érthetné, miért, Romuluson 's Liber Pateren kezdi! 's melly elmésen tudja élni az alkalommal, hogy még ezen állítást is: „Róma igazságtalan a' maga Költőji eránt“ — complimentté tegye Augustus eránt, melly olly vastag, hogy azt minden más mint Ő, kinek nem lehet könnyen elég vastagon hízelkedni, csúfolásnak vette volna! — Minekutána polgártársainak nevetséges voltokat, kik a' Római régibb Literaturát több szeretettel kedvelék mint az azt érdemlette, elég élességgel lefesté, sorba veszi az ő régibb Versírójikat, a' kik tudnillik az ő századja előtt elholtanak, Ennius Atyán, az ő Homérjeken kezdve, mindenikét mintegy elsietvén mellettek, egyg vonással jegyzi - ki, őket durvasággal, ízetlenséggel 's nyelveknek nem tudásával vádolja, 's kaczagást indító tűzbe gyúlad azok ellen,

a' kik e' Kezdőknek nem elnézést és bocsánatot kívánnak, hanem szinte csudálást. 'S miért ezt? „Az igazi ok természet szerint nem valamely érdemben fekszik, a' mellyel ezek a' vén Verselgetők nem bírtak, hanem az emberi szívnek eggy makacsságában, melly a' hamis ízlést azokban, a' kik ezzel be vannak poklosítva, orvosolhatatlanná teszi, — az emberek ön-szeretetekben, melly miatt senki sem szereti megvallani hogy nem vala igaza; hogy öreg napjaiban minden ember idegen rúttnak lelnei, a' mit valaha szépségnek tartott; és hogy többnyire bosszúsággal telünk el azok eránt, a' kik valamit jobban mernek tudni 's csinálni, mint azok tudtak 's csináltak, a' kiket eggy-szer kedvünkbe fogadtunk.“

„És még is, ugy mond, azon környülményekben a' mellyek közt Literatúránk kezdődött, azon akadályokban, a' mellyeket haladhatásunknak elébe országglási alkotmányunk, erkölcsünk, 's örök háborúink vetettek, sőt nemzeti characterünkben is igen nyomós okokat találunk, a' mellyekre nézve lehetetlen vala azon időig, melly legközelebbre nyúlt a' miénkhez, nagy előmenetelt tenni, annyival inkább a' tökélet' pontjaig eljutni. Későn kezdénk ismerni a' Görögöket, a' mi tanítóinkat és példányainkat, 's azután is, hogy őrök dolgozni elkezdetünk, a' mi tűzünk, az a' mi sietésünk, az hogy restelgetünk ráspollyal simogatni munkáikat, nem engedék, hogy Mívész munkáink készülhessenek; munkáink, mellyek az öszve-hasonlítást a' mi példányainkkal kiállhassák.“

Ez a' tartalma az Epistola' nagy részének a' 90. versen kezdve a' 167dikig. De melly titkos mester-séggel tudta a' Költő azt, a' mi Methodusi az előadásban, elkerülni, hogy a' mit mondania kellett, a' társasági tónban adhassa -elő, mintha gondolatjai előre nem készült menést tennének! Eggy véletlen általlépés, ez az eggyyszerű, mesterkéletlen kérdés: „ha a'

Görögök azt a' mi új olly kevésbé becsülték volna, mint mi szoktuk, mi volna most régi? — ötet a' Görögök közé viszi által, mint a' Szép Mesterségek' feltalálói közé, 's nyolcz sorban, könnyű kézzel, de a' leg - eltalálóbbr igazsággal rajzolja az ő Művészi-Geniejeknek characterét, holott úgy látszik, mintha csak azon időbeli környülményeket akarná, festeni, a' mellyekben ők a' magok' pályai játékok és Szép Mesterségek eránt való hajlandóságoknak eresztették által magokat. Ezen nyolcz versben mindenik szó nagy-jelentésű vonás. A' Görögöknek ezzel a' képével, kik a' Mesterségeket úgy üzték mint játékokat, de olly szenvedelemmel üzték, mint a' leánygyermek a' maga bábozását, vagy a' fiúgyermek a' laptázást, a' régi és az új Rómaiakat kettős contrastba állítja. „A' mi eleinknek, úgy mond, a' Görögöknek ezen Genie-játékjaik felől semmi képzelmények, vagy legalább ezekre sem idejek sem kedvek nem volt; az ő gond-jok, mint a' meglett korú férjfiaknál szokás, az ő házaik' állapota 's a' gazdagodás volt; benn a' hon-ban a' Rendek eggyaranyúságát igyekeztek fenn - tartani, kül a' honon háborúkat folytattak, hogy hatal-moknak 's gondjaiknak köre nagyobbodjék. De most így folytatja szavait, melly hirtelen változás érte nemzetünk' characterét! Ezelőtt nem voltak Költőink: most az egész Város verseket faragcsál. Senkinek sem jut eszébe, hogy arra Mesterség, tudomány és gyakor-lás kívántatik; mindenikünk született Poeta. Őseink komolyabbak voltak mint hogy verselgetéssel akarhat-tak volna gyermekeskedni: mifelőlünk azt lehetne mondani, hogy azért verselgetünk, mert a' megvén-hedés másodszor teve gyermekekké.“

Az illy epidemiai poetai megdühödésnek egyik természetes következése az hogy a' Mesterség, leg-alább egy ideig, nevetségessé lesz 's becsét veszti 's az igazi Művészek az Aspiránsok' rettenetes soka-

ságában eltűnnek, 's veleek együtt nevetségesekké lesznek. Horátz nem akarta, hogy az a' vissza - élés, a' mellyet a' Múzák' Mesterségeivel Róma csinált, a' Mesterségnek Augustus előtt is kárt tegyen. Itt tehát egy igen könnyed fordúlattal a' másik oldalra tér. „Ez a' verselgetés, úgy mond, a' mellyben Róma nyavalyog, olly forma betegség, mint a' hideglelés; de ez nem csak ártatlan esztelenség, hanem még hasznos is.“ — 'S most, a' maga Tristram Shandyi manierjában, elkezd tréfálni bizonyos úgy nevezett hasznok felett, a' mik a' hazára az illy veszedelmetlen jámbor emberkékről, a' millyenek a' Versfaragcsálók, háramlanak; — 's minekelőtte magunkat észre vennénk, íme, a' nélkül hogy a' tónt megváltoztatta volna, azon igazi hasznoknál vagyunk, a' mellyeket a' Múzák' Mestersége az emberi nemzetre árasztanak; és ezen, minden rövidsége mellett teljes és való előterjesztésről, által-lép a' Poezisnak, úgy szólván, Természeti - Historiájára, vagy inkább annak a' Rómaiak közt ismertes fő nemeire; lerajzolja, millyen volt első durva és nyers állapotjában, 's kimutatja, léptenként mint nemesedett - meg, és végre, az által, hogy a' Görögöket utánlotta, miként hágott - fel azon tetőre, a' mellyen most áll.

A' Poezisnak Dramai neme minden Játékszínnel bíró népnél legtöbb és legközönségesebb részvétellel fogadtatik. Horátz tehát leginkább azt vette itt tárgyul, 's figyelmessé teszen bennünket, miért haladtak a' Rómaiak inkább a' Tragoediában mint a' Comoe-diában. Mintegy észre - vétlenül ez ötet a' közönséges akadályokra vezeti, mellyek a' Drámai Költésnek az ő honjában ellene költek — azon kedvetlenségre hogy a' Költő a' Nézők' makacs kedvétől függjön, a' nagy sereg' romlott ízlésére, 's hogy a' Publicum mindenek felett azon kapkod, a' mi szemét mulattatja, az új és csudás decoratiókon, pompás scénákon, drága öltöze-

teken 'stbb., mellyek a' néző sokaság' nemesbb részét is annyira elfoglalta, hogy a' játszott darab nem is nyer figyelmet, 's a' legtanultabb Színjátészó is nem nyer tapsot, mert jól játszik, hanem mert öltözete szemet vont magára.

Az a' csak színlett tartalék, hogy Augustus hamis értelmet adhatna szavainak; midőn ő a' Római theátrumot vele olly kevésbé kedves fényben látatja, alkalmat nyújt neki, Értekezésének e' szakaszát négy verssel rekesztetni-be, mellyben, a' Tragoediát magasztalván, azt a' mi ebben a' Mesterségben a' legfelségesebb, 's annak nagy hathatását, úgy jegyzi - ki, hogy szemei előtt csak Aeschylus és Sophocles lebeghettek, 's azt vallja, hogy az az ember a' ki ezt tudja, az ő szemeiben megnyerte a' Múzák' Mesterségének Non plus ultráját. Azomban óhajtja még is hogy Augustus azon Költőket se tartsa érdemetleneknek a' maga figyelmére, a' kik nem Nézőkért, hanem Olvasókért fáradoznak. Midőn a' Poeták' osztályára szállott vele, egy nagy sokaságról szólott; azért most (hogy Augustust egy megneveztethető mellékúton azon kis leczkéhez vezethesse, a' mellyet neki adni szándékozott) azon minden környülmények bohó előszámlálásán kezdi dolgát, a' mellyek által ezek, majd mivel a' világ' és jobb társaságok' tónját nem ismerik, majd szertelen, noha sokszor nem igazságtalan érzékenységek miatt, ollykor mértéken túl ment reménységből is, szerencsétlenek magokat nevetségesekké tenni; — egy olly szaka a' Levélnek, melly azon igazságon felül, a' melly által a' maga Confraterjeinek gyenge oldalát kimutatja, még azzal a' titkos szépséggel bír, hogy egyszersmind a' — legelmésbben szótt Satyra a' Múzák' nagy méltóságú pártfogójikra 's Augustusnak a' legszebb móddal azt adja értésére, hogy viszont melly szomorú sorsa van a' Könyvíróknak is, midőn azokat kénytelenek amüsirozni, a' kik általok

amüsiroztatni akarnak, és épen nem amüsiroztathatók. Ez egyyike azon gyakorta előforduló eseteknek, hol mind a' két résznek igaza van. Augustusnak valóban nagy méltatlanság volna balúl venni, hogy ő magát egyy olly könyv mellett, a' melly ötet nem múlathatja, eluná; ez akár onnan jőjön, hogy, a' mint sokszor megesik, fejében egészen más dolgok vannak, akár onnan, hogy a' mit olvas, nem érti jól, vagy állapotjának mineműségéhez képest benne holmit nem érezhet egyyütt, 'sbb. Ellenben a' szegény bangó Versgyártótól sem kívánhatjuk, hogy gyönyörűségét lelje abban ha az ő Augustusa épen az olly helyeknél, a' mellyek leginkább fárasztották - ki, vagy a' mellyeket ő a' legszerencsésebbeknek ismér, ásítani kezd, vagy a' maga Mauritániai törpéjével tréfát indít. *) Horáitz, a' mint látjuk, a' legigazságosabb ember széles e' világon: azonban magának azt az engedelmet veszi - ki, hogy Augustusnak minden kigondolható szerénységgel és szabadsággal elméje elébe terjeszti, hogy mind ez mellett, hogy egyy nagy Úrnak az épen nem lehet mind egyy, ha, péld: a' maga tetteit a' késő maradéknak elénekeltetni akarja, 's e' végre karját vaktában valamelly illy Éneklő után kinyújtotta, jót kapott e vagy rosztat. Szerencséjére itt bizonyásgúl a' Macedo

---

*) Augustus különös kedvelője volt fiatal csinos törpéknek, kiket a' világ' minden tájain, de kivált Mauritániában és Lybiában, kerestete össze magának. De lehető legnagyobb kicsinységök mellett tökéletes jól kelle képezve lenniök, 's e' mellett szépeknek, élénkeknek is. Ő azok' csevegéseikben gyönyörködött, velök dióként játszott, 's ekkép gyermekké lévén elfeledé természetes szomorúságát 's — a' világ feletti gondjait Sueton. in Aug. c. 83. — Dionból azt tudjuk, hogy az előkelő romai asszonyságok is szép kis fiucskákat, kik abba különösen belé voltak tanítva, szemök' gyönyörködte se végett szobáikban meztelenül futkározni hagyának. Hist. Rom. L. 48.

Alexander' isméretes historiácskája fut keresztül fejen, kit neki, ámbár Királyt, minthogy háromszáz esztendőök oltá sírjában fekvék, olly nevetségessé szabad vala tennie, a' mint kedve tartá; kivált minekutána neki a' Virgil' és Várius' kedvelések miatt, kik ekkor már a' Színről leléptek volt, alázatos főhajtást teve. Hogy Horátz ezen alkalmat is használni fogja, 's el nem mulatandja megmutatni, hogy az az ő feltétele, a' melly szerént meghatározta, hogy olly nagy tárgy' éneklését, mint az Augustus' tettei, soha merészleni nem fogja, — azok után a' miket e' részben őfelőle már értettünk, várni lehetett.

Ez tehát a' skeletona ennek, a' mi philosophicus Költőnk' figyelmet leginkább érdekelő Sermójának; 's úgy hiszem, hogy benne mind feltalálhatni azt, a' mire szükségünk lehet, hogy annak igaz volta felől, a' mit a' Levél elrendeléseiről mondtam, meggyőződhesünk,

Az executióban mind egyesülnek azok a' characteristicus szépségek, a' mellyek azt cselekszik, hogy Horátz minden tetszetes eggyszerűsége 's könnyűsége mellett, annyi századok oltá az eggyetlen marada, 's semmi más dolgozásában nem látjuk lelkének facettjeit (oldalszeléseit) olly szépen eggyüvé játszani, mint

Minthogy tennen magad, a' világ' láttára,
Olly nagy terhet viselsz milliók' javára;
Az országot vitéz karddal erősítéd,
Törvénnyel jobbítod, erkölccsel szépítéd ⁽¹⁾:
Caesar, hazám ellen fognék bünt mivelni,
Ha hosszas beszéddel mernélek késlelni.

Rómulus és Bacchus, és Pollux Castorral,
Kiket nagy tetteik az utóbbi koral

ebben. Kivált az az egész Epistolán végig - menő ne-
me az erőszakatlan tartózkodásnak, 's az az igazitón'
meg nem szakadt fonala érdemli figyelmünket, a' melly
őhozzá a' mindenttehető, de mindég nem egyébnek
mint egy Romai polgárnak tetszeni akaró, Augustus
eránt illet; egy igen szép közép - Tinte az alázko-
dás és egyenlőség, a' komolyság és dévajkodás, a'
csuszongó csapodárság és a' Catóság' idétlen affectá-
tíója közt, az eránt a' kinek kezében egyszer a' Vi-
lág már volt — egy szóval olly szerencsés öszveele-
gyedése a' Bölcseségnek, elmésségnek és szesznek, a'
képzelet' játékaival, értelemmel és világ' szép tón-
jával, hogy e' nemben talán semmi szebb nem talál-
tatik.

A' mit mondok, ambár tulajdon érzésem után mon-
dom, egy azzal a' mit a' minden nemzetbeli jobb fe-
jek ítéltek; és ha az Olvasó — feltéven, a' mit fel-
tenni mindég szükség, hogy a' hiba nem az ő szeméé
— mind ezt nem leli - fela' német fordításban: úgy leg-
alább Horátz egészen ártatlan; 's a' Német a' ki egyen-
letlen erővel és a' Rómaihoz olly igen hasonlatlan Nyelv-
vel merte illetni az Originált, viselje vakmerősége'
büntetését egyedül.

Cum tot sustineas et tanta negotia solus,
Res Italas armis tuteris, moribus ornes,
Legibus emendes; in publica commoda peccem,
Si longo sermone morer tua tempora, Caesar.
Romulus, et Liber pater, et cum Castore Pollux,
Post ingentia facta Deorum in templa recepti,

Emeltettek dicső istenek' módjára,
Míg élteket nemek' csínosítására
Szentelvén, végeztek vérengző harczokat,
'S adtak nemzeteknek törvényt 's városokat,
Gyakorta fakadtak bús kesergésekre,
Hogy nem következett hála érdemekre.
Az, a' ki megtörte a' Hydra' száz fejét,
'S olly számos szörnyeken mutatta erejét,
Maga tapasztalta, 's példája hirdeti,
Hogy az irigységet csak halál győzheti.
Mert a' ki a' napként ragyog érdemével,
Az a' kis lelkeket égeti fényével,
'S ugyan azt, elhunyván élete' világa,
Sírva kéri vissza ezrek' kívánsága.

Csak te vagy az, Caesar, kinek élteben már
A' hűség' adója illendőkép kijár.
Mert már most száz oltár áll tiszteletedre,
Hogy unokánk nálok esküdjék nevedre, (tesz,
'S szegény 's boldog köztünk egy szóval vallást
Hogy ollyan mint te vagy, sem nem volt, sem
De ámbár bölcs 's igaz néped' ítélete, (nem lesz⁽²⁾).
Ez egyben, hogy néked rangot tisztelete
A' Római 's Görög bajnokok felett ad,
Nem olly igaz szemmel néz másokra, mint rád,
Ezeket mostoha lélekkel rostálja,
'S mind azt, valami új, 's közel van, fitymálja
Olly igen barátja lévén a' multaknak,
Hogy ó törvényei a' Tíz-férjfiaknak ⁽³⁾,
'S Királyinkkal kötött frígyek' írt példái,
'S a' Pontifexeknek száraz Krónikái ⁽⁴⁾,

Dum terras hominumque colunt genus, aspera
bella

Componunt, agros assignant, oppida condunt;
Ploravere suis non respondere favorem
Speratum meritis: diram qui contudit hydram,
Notaque fatali portenta labore subegit,
Comperit invidiam supremo fine domari;
Vrit enim fulgore suo, qui praegravat artes
Infra se positas: extinctus amabitur idem.
Praesenti tibi maturos largimur honores,
Iurandasque tuum per nomen ponimus aras,
Nil oriturum alias, nil ortum tale fatentes.
Sed tuus hic populus, sapiens et iustus in uno,
Te nostris ducibus, te Graiis anteferendo,
Caetera nequaquam simili ratione modoque
Aestimat, et, nisi quae terris semota suisque
Temporibus defuncta videt, fastidit et odit:
Sic fautor veterum, ut tabulas peccare vetantes,
Quas bis quinque viri sanxerunt, foedera regum
Vel Gabiis, vel cum rigidis aequata Sabinis,
Pontificum libros, annosa volumina vatum,
Dictitet Albano Musas in monte locutas.
Si, quia Graecorum sunt antiquissima quaeque
Scripta vel optima, Romani pensantur eadem

'S Sibylláktól a' melly vén könyvek maradtak (5),
Azt hiszi, a' Músák által sugalltattak.

Ha ki, azon okból, hogy a' Görög Író
Minél régibb, annál több érdemmel bíró,
Megveti a' velünk egy korban élőket,
'S egy fontban mér Görög 's Római Költőket,
Annak nem érdemel sok szót gondolatja;
Az szint illy igazán, 's illy jussal mondhatja,
Hogy a' szilva' külső részét nem ehetjük,
Minthogy a' diónak belsőjét szeretjük (6);
'S hogy Róma' Muzája híresbb mint fegyvere,
'S jobban fest,zeng,és küzd mint tudós mestere(7).

Ha idővel javúl a' vers is, mint a' bor,
Kérdem, melly esztendő adja becsét, melly kor?
A' kinek közöttünk jó emlékezete,
Száz évtől fogva van, vallyon azt lehet e
Ók 's jók közzé fogni, vagy új és rossz legyen ?
Hozz törvényt a' pernek, melly czélt 's véget te-
„Száz évet elérvén, az Író régi 's jó.“ — (gyen.
Hát az egy holnappal 's évvel utóbb haló,
Kikhez fog tartozni ? melly nevet viseljen ?
Helyt régiek közt e, vagy hol, 's kiknél leljen ?—
„Ez is a' régiek számába veendő,
Bár egy két hó hibáz, bár egy két esztendő.“
Jól vagyon! én tehát a' kitett summából,
Mint ama' katona szórt lova' farkából (8),
Egy egy évet addig húzok-ki számomra,
Míg mind a' száz elfogy, 's e' csendes ostromra
Mint a' lassú víztől titkon vásott halom,
Ledől a' csak régít fedező oltalom.
Melly az érdemnek csak idejét számlálja,

Scriptores trutina; non est, quod multa loquamur:
Nil intra est oleam, nil extra est in nuce duri.
Venimus ad summam fortunae; pingimus, atque
Psallimus, et luctamur Achivis doctius unctis.
Si meliora dies, ut vina, poëmata reddit,
Scire velim, pretium chartis quotus arroget annus:
Scriptor abhinc annos centum qui decidit, inter
Perfectos veteresque referri debet? an inter
Viles atque novos? excludat iurgia finis.
Est vetus atque probus, centum qui perficit annos.
Quid? qui deperiit minor uno mense vel anno,
Inter quos referendus erit? veteresne poëtas?
An quos et praesens et postera respuet aetas? —
Iste quidem veteres inter ponetur honeste,
Qui vel mense brevi, vel toto est iunior anno. —
Vtor permisso, caudaeque pilos ut equinae
Paulatim vello, et demo unum, demo etiam unum,
Dum cadat elusus ratione ruentis acervi,
Qui redit ad fastos, et virtutem aestimat annis,
Miraturque nihil, nisi quod Libitina sacravit.
Ennius, et sapiens et fortis, et alter Homerus,
Vt critici dicunt, leviter curare videtur,
Quo promissa cadant et somnia Pythagorea.
Naevius in manibus non est, et mentibus haeret

'S csak azt, a' mit a' sír szentté tett, csudálja.
Ennius, Költők közt e' bölcs 's erős vitéz,
Kit Tudósink serge Homéros gyanánt néz,
Rosszúl emlékezik tett fogadására,
Vagy Pythagorási kérkedő álmára ⁽⁹⁾,
'S még is jó. Naevius nem forog kezünkben,
Azomban versei még újak eszünkben ⁽¹⁰⁾,
Annyira szent minden Költő, mihelytt régi!
Ha kérdés van, hogy kik a' Szín' ékességi,
Az ilyen felelet tüstént elégséges:
Paccúvius tudós, Accius felséges ⁽¹¹⁾.
Afránius méltó Menander' hírére ⁽¹²⁾,
Epicharmushoz is Plautus közel ére.
Szép 's fontos tárgyakkal bővebb Caecílius,
Elmes mesterséggel győzőbb Terentius ⁽¹³⁾,
Ezek a' nagy Költők, ezeket tanulja
A' nagy Róma, 's Színén tolongva bámulja!
Líviustól fogva korunkig ezeknél
Lehet csak találni észet, mint remekeknel.

Néha jól lát, többször vak a' köz nép' szeme.
Ha nekik a' régi Poeták érdeme
Olly dicsőség, mellyben egy új sem osztozik,
'S azt nem is várhatja, nagyon csalatkozik.
Hogyha írásokról ollyan vallást tenne,
Hogy sok rög, sok hiba, 's avult szó van benne,
Igazat mondana, megeggyezne velem ⁽¹⁴⁾,
'S jó úton vezetné a' való értelem.
Nem mondom, hogy a' vén Livius' munkája ⁽¹⁵⁾,
Mellyért Orbílius' haragos pálczája
Engem sorszor megvert, tűzre kárhoztassék:
De hogy szépnek, jónak, csínosnak mondassék

Paene recens, adeo sanctum est vetus omne poëma.
 Ambigitur quoties uter utro sit prior; aufert
 Pacuvius docti famam senis, Actius alti:
 Dicitur Afranî toga convenisse Menandro;
 Plautus ad exemplar Siculi properare Epicharmi;
 Vincere Caecilius gravitate, Terentius arte.
 Hos ediscit, et hos arcto stipata theatro,
 Spectat Roma potens; habet hos numeratque poë-
 Ad nostrum tempus Livî scriptoris ab aevo. (tas
 Interdum vulgus rectum videt; est ubi peccat.
 Si veteres ita miratur laudatque poëtas,
 Vt nihil anteferat, nihil illis comparet, errat:
 Si quaedam nimis antique, si pleraque dure
 Dicere cedit eos, ignave multa fatetur,
 Et sapit, et mecum facit, et Iove iudicat aequo.
 Non equidem insector, delendave carmina Livî
 Esse reor, memini quae plagosum mihi parvo
 Orbilius dictare, sed emendata videri,
 Pulchraque, et exactis minimum distantia, miror.
 Inter quae verbum emicuit si forte decorum,
 Si versus paullo concinnior unus et alter,
 Iniuste totum ducit venditque poëma.
 Indignor quidquam reprehendi, non quia crasse
 Compositum illepideve putetur, sed quia nuper;

Azt méltán ellenzem. Mert ha csak egy két szó,
'S egy két vers szép, azért nem az egész könyv jó.
Ki ne bosszankodjék, ha mi fitymáltatik,
Nem vétkéért, hanem mert újtól íratik?
'S ha a' régít nem csak tartják kímélésre
Méltónak, hanem fő polczon tündöklésre.
Mert kérdjen csak: kell e játékit Attának ⁽¹⁶⁾,
Venni a' mostani pompás Szín' tárgyának?
Azt kiáltja minden Vének' ítélete,
Hogy a' szépnek 's jónak már nincs becsülete,
Holott olly darabok ennyire jutottak,
Mellyeket Roscius és Aesóp játszottak ⁽¹⁷⁾,
Vagy hogy az illyeknek nem tud más tetszeni,
Mint a' mit ifjonta tanultak érteni,
Vagy szégyelnek venni mesterül ifjakat,
'S vén korban elvetni a' rég tanultakat.
A' ki Numa' őszült versét ma javalja ⁽¹⁸⁾,
'S bár szint úgy nem érti mint én, szépnek vallja,
Az nem régen elhúnyt elméknek áldozik,
Hanem minket gyűlöl 's velünk hadakozik.
Hahogy a' Görögök így utálták volna
Az újat, hozzájok vallyon mi bájolna?
Mint gyönyörködtetne kedves olvasással,
A' mit kézről kézre közlünk ma egymással?
Midőn Görög-ország, szünvén hadakozni,
Időt 's alkalmat nyert bátran mulatozni,
'S mint egy kényeztetet ifju, vak hevében,
Elpuhult a' boldog Szerencse ölében.
Mindent forrón kapott, 's elébb bajvivásra
Hajlott kedve, aztán gyors pályafutásra
Utóbb elefántcsont-, márvány-, 's ércz-képeket

Nec veniam antiquis, sed honorem et praemia
posci.

Recte, necne, crocum floresque perambulet Attae
Fabula, si dubitem, clament periisse pudorem
Cuncti paene patres, ea cum reprehendere coner,
Quae gravis Aesopus, quae doctus Roscius egit:
Vel, quia nil rectum, nisi quod placuit sibi, ducunt;
Vel, quia turpe putant parere minoribus, et quae
Imberbi didicere, senes perdenda fateri.

Iam Saliare Numae carmen qui laudat, et illud,
Quod mecum ignorat, solus vult scire videri:

Ingeniis non ille favet plauditque sepultis,
Nostra sed impugnat, nos nostraque lividus odit.
Quod si tam Graiis novitas invisae fuisset, (ret,
Quam nobis, quid nunc esset vetus? aut quid habe-
Quod legeret tereretque viritim publicus usus?

Vt primum positis nugari Graecia bellis
Coepit, et in vitium fortuna labier aequa,
Nunc athletarum studiis, nunc arsit equorum;
Marmoris aut eboris fabros, aut aeris amavit;
Suspendit picta vultum mentemque tabella;
Nunc tibicinibus, nunc est gavisus tragoedis;
Sub nutrice puella velut si luderet infans,
Quod cupide petiit, mature plena reliquit.

Kedvelt, 's szerelemtől ragyogó szemeket,
 Szegezett festéssel-bájoló táblára,
 Vagy játékra bámult, 's tánczra 's muzsikára.
 Hasonlatos lévén kedve-töltésében,
 Az olly leánykához, melly dajka' kezében
 Szabad kényén játszik, majd ezt majd azt kéri,
 'S viszont mást, serdülő korát ha eléri ⁽¹⁹⁾;
 Mi vagyon olly kedves, mi olly gyűlöletes,
 Hogy az ne lehessen únt, ez kellemetes?

Igy lett Görög-ország — ezt szülte a' béke —
 Minden szép Mesterség' csendes menedéke.
 Más renddel 's szerrel folyt a' dolog Rómában.
 Itt korán felkelvén cliense' bajában,
 Húséges pártfogó és tanácsló lenni,
 Bátorságos helyre tőkepénzét tenni,
 'S Véneket hallgatni, 's oktatni ifjakat,
 Mi emel-fel, 's kártól mi ment jó házakat.
 Ez volt soká népünk' foglalatossága,
 Ez fő dicsósége 's kedves mulatsága.
 De megváltoztatá tetszését vaktában,
 'S most a' verselésnek ég 's forr hagymázában ⁽²⁰⁾,
 Gyermek, vén, koszorút kerítnék fejekre,
 'S ebédnél is nyílik ajakok versekre.
 Én a' ki nem írni verset úgy feltettem,
 Magam is Parthusnál hazugabbá lettem,
 Mert mihelytt a' hajnal nevet ablakomra,
 Asztalt, tintát, tollat adatok számomra.
 Hajóhoz nem értő a' kormányhoz nem nyúl,
 Kovács, Orvos nem megy megtanúlt tárgyán túl,
 Verset kinek-kinek ír keze 's mond szája,
 Akar van értelme, akár nincs hozzája.

Quid placet aut odio est, quod non mutabile cre-
 Hoc paces habuere bonae, ventique secundi. (das?
 Romae dulce diu fuit et solenne reclusa
 Mane domo vigilare, clienti promere iura,
 Cautos nominibus rectis expendere nummos,
 Maiores audire, minori dicere, per quae
 Crescere res posset, minui damnosa libido.
 Mutavit mentem populus levis et calet uno
 Scribendi studio: puerique patresque severi
 Fronde comas vincti coenant, et carmina dictant.
 Ipse ego, qui nullos me affirmo scribere versus,
 Invenior Parthis mendacior; et prius orto
 Sole, vigil calamum et chartas et scrinia posco.
 Navim agere ignarus navis timet, abrotonum
 aegro

Non audet, nisi qui didicit, dare: quod medicorum
 Promittunt medici; tractant fabrilia fabri: (est,
 Scribimus indocti doctique poëmata passim.
 Hic error tamen et levis haec insania, quantas
 Virtutes habeat, sic collige: vatis avarus (unum;
 Non temere est animus; versus amat, hoc studet
 Detrimenta, fugas servorum, incendia ridet;
 Non fraudem socio puerove incogitat ullam

De bár e' nyavalya árt sokak' agyának,
 Bár forrázván bódít, hasznos a' hazának.
 A' Költő nem könnyen vágy nagyra vagy sokra,
 Gondja csak versre van 's szép kimondásokra,
 Drágaság, veszteség, tűz, víz, had víja bár,
 Vérző sebet szíven nem ejt akármelly kár,
 Ravasz csalárdságnak nem fér hozzá vétke,
 Bár kenyere van csak 's egygy tál sovány étke;
 Ha nem alkalmas is vitéz katonának,
 A' Város veheti hasznát tanácsának.
 'S kis dolgok nagyoknak ha szoktak használni,
 A' Költő becsét is könnyű kitalálni.
 A' gyermek nyelvének ő irtja vétkei,
 Elidegeníti rút szóktól füleit,
 Szívét nyájas szókkal a' jóra unszolja,
 Makacs, mérges, irigy hevét orvosolja.
 Lefesti a' régi tettek' javát 's szépét,
 Láttatja példákból a' jövődők' képét.
 Sínlődjék valaki 's jusson szegénységre,
 Ő enyhítő olajt tölt minden inségre.
 'S a' szeplőtlen ifjú 's leány imádságot
 Mint mond, ha ő nem gyújt benne buzgóságot?
 'S a' kart szívre-hatón ő esdekelteti,
 'S az istenek jelenlétét érezteti.
 Aszályban az égtől esőt nyer lantjával,
 Elúzi a' pestist a' had' ostorával.
 A' vétkektől-futó békét vissza-hozza,
 Aratók' csűrében az áldást halmozza,
 Mert; ha szívre-ható énekek zengenek,
 Megbékélnek minden főbb 's alsóbb istenek (21)

Pupillo; vivit siliquis et pane secundo :
Militiae quamquam piger et malus, utilis urbi;
Si das hoc, parvis quoque rebus magna iuvari,
Os tenerum pueri balbumque poëta figurat;
Torquet ab obscoenis iam nunc sermonibus aurem;
Mox etiam pectus praeceptis format amicis,
Asperitatis et invidiae corrector et irae;
Recte facta refert; orientia tempora notis
Instruit exemplis; inopem solatur et aegrum.
Castis cum pueris ignara puella mariti
Disceret unde preces, vatem ni Musa dedisset?
Poscit opem chorus et praesentia numina sentit;
Coelestes implorat aquas docta prece blandus;
Avertit morbos, metuenda pericula pellit;
Impetrat et pacem et locupletem frugibus annum.
Carminibus Dî superi placantur, carminibus Manes.
Agricolae prisci, fortes, parvoque beati,
Condita post frumenta, levantes tempore festo
Corpus et ipsum animum spe finis dura ferentem,
Cum sociis operum, pueris et coniuge fida,
Tellurem porco, Silvanum lacte piabant,
Floribus et vino Genium, memorem brevis aevi.
Fescennina per hunc invecta licentia morem,

*

Hajdan a' kevéssel vígan éldegelő,
'S istenihez buzgó jámbor földművelő (22),
A' gazdag aratást öröm innepléssel
Végezvén, 's kívánván gyönyörködtetéssel,
Magát 's a' kik terhét meg szokták osztani,
Hív párját 's gyermekit felvidámítani,
Pihenést engedett testnek és léleknek,
Lenyomó súlyától a' viselt terheknek;
'S malacgot áldozott Tellusnak számára,
Sylvánusnak tejet töltött oltárára,
'S a' Géniumot, rövid napjait hogy búval
Ne ölje, terhelé borral 's koszorúval (23),
Nőtt ezen szokásnak nem soká új ága,
A' Fescenniumi versek' pajkossága (24),
Melly egymást felváltó durva enyelgéssel,
Szolgált a' nézőknek víg időtöltéssel,
'S esztendőnként eggyyszer fordulván csak elő,
Nagy mértékben kedves volt 's örömevelő:
De utóbb a' tréfa vad dühösséggé vált,
Mérgesen mart mindent, valakit hol talált.
Dultak, fultak, a' kik megsértettek tőle,
Egyebek is félvén, rejteztek előle.
Nem lévén bátorság, törvény hoztatott,
Versekben gúnyolni keményen tiltatott (25).
Használt az orvos szer, a' pálcza' ereje,
Illendőbb játéknak 's versnek lett kútfeje.
A' Görögök durva hódoltatójokat
Magokhoz szédítvén, a' tudományokat
Elhozatták vele Látium' földére,
'S a' Saturnusi kor' éktelen versére,
Ekkor következék kellemesbb csínosság,

Versibus alternis opprobria rustica fudit,
 Libertasque recurrentes accepta per annos
 Lusit amabiliter : donec iam saevus apertam
 In rabiem verti coepit iocus, et per honestas
 Ire domos impune minax. Doluere cruento
 Dente lacessiti ; fuit intactis quoque cura
 Conditione super communi ; quin etiam lex
 Poenaeque lata, malo quae nollet carmine quem-
 Describi. Vertere modum, formidine fustis (quam
 Ad bene dicendum delectandumque redacti.
 Graecia capta ferum victorem cepit, et artes
 Intulit agresti Latio. Sic horridus ille
 Defluxit numerus Saturnius, et grave virus
 Munditiae pepulere ; sed in longum tamen aevum
 Manserunt hodieque manent vestigia ruris :
 Serus enim Graecis admovit acumina chartis,
 Et post Punica bella quietus quaerere coepit,
 Quid Sophocles et Thespis et Aeschylus utile fer-
 rent.

Tentavit quoque rem, si digne vertere posset ;
 Et placuit sibi, natura sublimis et acer ;
 Nam spirat tragicum satis, et feliciter audet ;
 Sed turpem putat inscite metuitque lituram.
 Creditur, ex medio quia res arcessit, habere

De még maradt nálunk még sok parasztosság.
 Mert későn, mikor már Carthágót megvette,
 A' tartósabb béke' ölében kezdette
 Nemzetünk vizsgálni Görögök' könyveit,
 Sophocles', Aeschylus, Thespis' remekeit.
 Nem soká próbát tön, mit lehetne venni
 Belőlök, 's anyai nyelvre általtenni;
 Szerette a' próbát, mert természetéhez
 Illett, 's nagyra-termett 's lángoló lelkéhez.
 'S nincs is érdem nélkül Szomorú-játéka,
 Csak abban ejt hibát jól-kezdő szándéka,
 Hogy a' simításhoz nagy türessel nem bír,
 'S vétkesen átalja jobbítani a' mit ír (26).

A' Vig-játék könnyű, azt szoktuk feltenni,
 Minthogy köz életből látjuk tárgyát venni.
 Holott öregbíti ez a' nehézséget,
 Mert nem lel a' vétő egy könnyen mentséget.
 Nézzd csak, mint tud Plautus, akarván rajzolni
 Szerelmest, kerítőt, vén atyát mázolni (27);
 Mint festi Dossénus torkos korhelyeit (28),
 A' Színre melly rusnyán küldi személyeit.
 Miért? mert sok Költő csak munkája ára
 Zsebét töltse, nem néz verse' jóságára;
 'S ha kit hírre-vágyás könnyű hintójában
 Hordoz a' nép' kéjén játék'írásában,
 Azt a' tapsolni-rest néző elcsüggeszti,
 A' sűrűn-tapsoló rút göggel pöffeszti;
 Illy semmiből áll az 's fillért sem érdemel,
 A' mi hírhajhászót földhez sujt 's felemel,
 Engem a' Szín soha fel nem hevítene,
 Kedvétől ha híznom vagy fagynom kellene.

Sudoris minimum; sed habet comoedia tanto
 Plus oneris, quanto veniae minus. Adspice, Plau-
 Quo pacto partes tutetur amantis ephebi! (tus
 Vt patris attenti, lenonis ut insidiosi!

Quantus sit Dossennus edacibus in parasitis!
 Quam non adstricto percurrat pulpita socco!
 Gestit enim nummum in loculos demittere, post
 Securus, cadat, an recto stet fabula talo. (hoc
 Quem tulit ad scenam ventoso gloria curru,
 Exanimat lentus spectator, sedulus inflat:
 Sic leve, sic parvum est, animum quod laudis ava-
 Subruit ac reficit! Valeat res ludicra, si me (rum
 Palma negata macrum, donata reducit opimum.
 Saepe etiam audacem fugat hoc terretque poëtam,
 Quod numero plures, virtute et honore minores,
 Indocti stolidique et depugnare parati,
 Si discordet eques, média inter carmina poscunt
 Aut ursum, aut pugiles: his nam plebecula gaudet.
 Verum equitis quoque iam migravit ab aure vo-
 Omnis ad incertos oculos et gaudia vana. (luptas
 Quatuor aut plures aulaea premuntur in horas,
 Dum fugiunt equitum turmae peditumque cater-
 vae;

Sok jó Költőnek is az által kedve vész,
Hogy sokszor a' butább de számosbb olyan rész,
Melly a' Nemességgel, ha ez mást ízlelne,
'S ízlését sürgetné, tüzes harczra kelne.
A' Játék közt öklöst 's medvetánczot óhajt,
Mert a' köznép díbdáb tréfára sokat hajt ⁽²⁹⁾,
Sőt a' Fók is azzal estek szerelembe,
'S minden érzés elment a' fültől a' szembe.
Csak pompa kell. Sokszor a' legjobb munkánál.
Tovább tart a' melléktrefa négy óránál.
Itten lármáz dühös fegyverek' csörgése,
Lovasok', gyalogok' öszve-ütközése,
Ott Királyok, hátra-kötözött kezekkel,
Hurezoltatnak sok más szerencsétlenekkel;
Most arany hintónak futnak kerekerei,
Majd az ellenségnek terhes szekerei
Csikorognak tömve asszonnyal, leánnyal,
Házi-bútorokkal, 's ezer más zsákmánnyal,
Szebbnél szebb drágaság jó ezek' nyomába,
Egész Corinth fogva vitetik Rómába.

Ha még Democritus itt laknék földünkön,
Nevetne jó-ízűn esztelenségünkön,
Ha látna bámulni, mint legfőbb csudára,
Fejér elefántra 's teve' parduczára,
Több gyönyörködéssel nézné az illy népet,
Mint minden Játékot, akármelly jót 's szépet.
Azt vélné, hogy csupán ön multságára
Mond mesét a' Költő, számara' számára.
Mert, ki nyomhatná-el a' lármát szavával,
Melly majd felforgatja Színünket zajával?
Mint a' mérges tenger 's Garganus' zúgása,

Mox trahitur manibus regum fortuna retortis ;
Esseda festinant, pilenta, petorrita, naves ;
Captivum portatur ebur, captiva Corinthus.
Si foret in terris, rideret Democritus ; seu
Diversum confusa genus panthera camelo ,
Sive elephas albus vulgi converteret ora :
Spectaret populum ludis attentius ipsis ,
Vt sibi praeberentem mimo spectacula plura ;
Scriptores autem narrare putaret asello
Fabellam surdo : nam quae pervincere voces
Evaluere sonum, referunt quem nostra theatra ?
Garganum mugire putes nemus, aut mare Tuscum:
Tanto cum strepitu ludi spectantur et artes ,
Divitiaeque peregrinae ; quibus oblitus actor
Cum stetit in scena, concurrat dextera laevae.
Dixit adhuc aliquid ? Nil sane. Quid placet ergo ?
Lana Tarentino violas imitata veneno.
Ac ne forte putes me, quae facere ipse recusem ,
Cum recte tractent alii, laudare maligne ;
Ille per extentum funem mihi posse videtur
Ire poëta, meum qui pectus inaniter angit ,
Irritat, mulcet, falsis terroribus implet ,
Vt magus et modo me Thebis, modo ponit Athenis.
Verum age et his, qui se lectori credere malunt,

Úgy kábít a' Nézők' vad kiáltozása (30);
Ha látnak idegen kincset 's öltözetet,
Alig tesz valamelly szép Játszó kezdetet,
Mindenek tapsolnak. 'S mi ád okot rája?
Szépet mond? — Nem. Hát mi? Bíbor a' ruhája.

De ne gyanítassam, hogy azét fitymálom,
A' mit más jól készít, mert nem én csinálom.
Megvallom, hogy feszes kötelen jól menni,
Nem nagyobb mesterség, mint olly Író lenni,
A' ki tetszésére nézőjinek szívét,
Ámbár költeménynek tudják lenni mívét,
Ezer különböző érzésre hevíti,
Most össze-szorítja, majd kiszélesíti,
'S annak, mint varázsló, hazát most Thebában
Tud alkotni, másszor viszont Athenában (31).

Még is ha Költőket kívánsz serkenteni,
'S Római Munkákkal akarod tölteni
Apollóhoz méltó szép alkotványodat,
Azoktól se vond-meg, o Caesar, gondodat,
Kik magokat inkább bízzák Olvasókra,
Mint a' Színen finnyás kéjjel olcsárlókra.

Mi Költők, való az, magunk teszünk sok kárt,
(Hogy saját fámról is nyessem azt, a' mi árt),
Ha ollyankor küldjük Munkánkat kezedbe,
Mikor elsüllyedve vagy fontos tisztedbe.
Ha pihenéskor alkalmatlankodunk,
Ha, mihelytt legkisebb gáncs ért, komorodunk,
Ha egy helyet kétszer olvasunk nem kérve,
Ha fáj, mihelytt kiki nem látja dicsérve,
Melly munkába került könnyű Költeményünk,
Melly elmés, melly kényes benne szövevényünk ;

Quam spectatoris fastidia ferre superbi,
Curam redde brevem, si munus Apolline dignum
Vis complere libris et vatibus addere calcar,
Vt studio maiore petant Helicon virentem.
Multa quidem nobis facimus mala saepe poëtae,
(Vt vineta egomet caedam mea,) cum tibi librum
Sollicito damus, aut fesso; cum laedimur, unum
Si quis amicorum est ausus reprêndere versum;
Cum loca iam recitata revolvimus irrevocati;
Cum lamentamur, non apparere labores
Nostros, et tenui deducta poëmata filo;
Cum speramus, eo rem venturam, ut, simul atque
Carmina rescieris nos fingere, commodus ultro
Arcessas, et egere vetes et scribere cogas.
Sed tamen est operae pretium cognoscere, quales
Aedituos habeat belli spectata domique
Virtus, indigno non committenda poëtae.
Gratus Alexandro regi Magno fuit ille
Choerilus, incultis qui versibus et male natis
Rettulit acceptos, regale numisma, Philippos.
Sed veluti tractata notam labemque remittunt
Atramenta, fere scriptores carmine foedo
Splendida facta linunt. Idem rex ille, poëma
Qui tam ridiculum, tam care prodigus emit,

Ha verselésünkről, mihelytt értésedre
Fog esni, azt véljük, hogy szert tesz kedvedre,
'S megtöltvén érette üres erszényünket,
Hogy folytassuk, váltig ösztönözzs bennünket.
Mindazáltal egész lelked' figyelmére,
Méltó ez a' kérdés: kinek őrzésére,
Kelljen bíznod amaz érdemnek templomát,
Melly olly sok nagy 's dicsó ragyogású nyomát
Mind hadi mind békes tettekben látatja,
'S mellynek hírét a' rossz toll fenn nem tarthatja.

Choerilus Nagy Sándor' teljes bízodalmát
Bírván, rossz versei' királyi jutalmát
Filep-aranyai' summájában vette,
'S bajnokját tintaként mocsokkal festette (32),
Ugyan-ez a' Király ki silány munkáért
Olly tékozló kézzel fizette e' nagy bért,
Azt akarta, őtet csak Apelles fesse,
'S szobrát érczben az eggy Lysippos éltesse.
Ha ki itt a' hősnek józan érezését
Öszve-vetné 's amott megromlott ízlését,
Azt hinné, 's kész volna megesküdni rája,
Hogy Boeotia volt nevelő hazája (33).

Másképp van a' dolog, o Caesár, teveled;
Te a' nagy Virgíllel Váriust kedveled (34),
Kik mindenkép méltók mind választásodra,
Mind dicsérettel tett jutalmazásodra.
S józan ésszel hiszed, hogy a' kő 's ércz képek
Nem tudják hívebben, bár akármelly szépek,
A' jeles férjfiak' arczát ábrázolni,
Mint nagy lelkeiket a' Költők rajzolni.
Én is szebbnek tartom az illy festéseket,

Edicto vetuit, ne quis se praeter Apellem
Pingeret, aut alius Lysippo duceret aera
Fortis Alexandri vultum simulantia. Quod si
Iudicium subtile videndis artibus illud
Ad libros et ad haec Musarum dona vocares,
Boeotum in crasso iurares aëre natum.
At neque dedecorant tua de se iudicia, atque
Munera, quae multa dantis cum laude tulerunt,
Dilecti tibi Virgilius Variusque poëtae;
Nec magis expressi vultus per ahenea signa,
Quam per vatis opus, mores animique virorum
Clarorum apparent. Nec sermones ego malem
Repentes per humum, quam res componere ges-
tas,
Terrarumque situs et flumina dicere et arces
Montibus impositas et barbara regna, tuisque
Auspiciis totum confecta duella per orbem,
Claustraque custodem pacis cohibentia Ianum,
Et formidatam Parthis te principe Romam,

Mint a' földön-járó alacsony verseket,
 'S szeretnék felséges tárgyat választani ,
 Nemzetek', országok' sorsáról szólni,
 'S arról, mint alkotál új szép városokat,
 Mint nyert vitézséged új borostyánokat,
 Miként zárattak-be a' Had' ércz kapuji,
 'S Párthusok mint lőnek hatalmad' tanúji ,
 Ha elmém nem volna kisebb szándékánál ⁽³⁵⁾.
 De nagyságod többet vár kised munkánál.
 'S a' nagyot, erőmet mely felül haladja ,
 Megpróbálni eszem 's szemérmem nem hagyja.
 Sért, a' ki ész nélkül teszen szolgálatot,
 'S kivált versben, könnyen nyerhet útálatot.
 Mert azt, a' mit nevet, jobban megtanulja
 Kiki, mint a' minek szépségét bámúlja.
 Értetlen szívesség magát soha velem
 Meg nem kedvelteti, 's mind egy a' sérelem ,
 Ha ki elcsúfított képemet árúlja ⁽³⁶⁾,
 Vagy becsületesemet rossz versekkel dúlja.
 'S igen átallanék fedetlen lábában,
 Egy hitvány Írónak rossz társaságában,
 Halottnak módjára nyújtóztatva lenni ,
 Akaratom ellen kalmárboltba menni ,
 'S olly papirosokként, mik semmit sem érnek ,
 Köntösül szolgálni tömjének, gyömbérnek.

MAGYARÁZATOK.

(1) Olvasóink még emlékezni fognak a' Róma' bel-
 ső állapotjának azon rövid rajzolatjára, melyet az
 Epistolák' I. Könyvében a' Numíciushoz írt Levél'

Si, quantum cuperem, possem quoque ; sed ne-
que parvum

Carmen maiestas recipit tua, nec meus audet
Rem tentare pudor, quam vires ferre recusent.
Sedulitas autem stulte, quem diligit, urget,
Praecipue cum se numeris commendat et arte:
Discit enim citius meminitque libentius illud,
Quodquis deridet,quam quod probat et veneratur.
Nil moror officium, quod me gravat, ac neque
In peius vultu proponi cereus usquam, (ficto
Nec prave factis decorari versibus opto:
Ne rubeam pingui donatus munere, et una
Cum scriptore meo capsula porrectus aperta
Deferar in vicum, vendentem thus et odores,
Et piper, et quidquid chartis amicitur ineptis.

Magyarázatai közt adtunk, és a' mellyben az Augustus' távolléte alatt lefolyt 732 — 35. esztendőök voltak figyelmünk tárgyai. A' Rómaiak azon három eszt. alatt mellyekben Augustus őket úgy szólvan magok-
ra hagyta volt, világos jelét adák, hogy a' Szabadság,

ha az nekik vissza - adatnék is, veszedelmekre fogna válni. Ők magok elevenebben érzék most, mint ezelőtt mindég, melly szükség az őrájuk nézve, hogy Eggytől igazgattassanak. Volt legyen ennek az Eggynek hatalma akármelly határtalan, csak az előttök gyűlölt Királynevet ne viselje, csak őket a' királyi méltóságnak külső fényével ne nyomja, csak a' hajdani neveket és formákat megtartsa: az ő szemeikben nem Úrnak látszott, hanem csak első Tisztviselőnek ki a' maga hatalmát tőlök vette, a' ki az ő nevekben országglott, nekik a' maga igazgatásáról számot ada, 's olly annyira nem volt a' törvény felett (az az lenni nem látszott), hogy, inkább hogy minden felszabadítását a' törvény alól, melly neki a' Tanács és Nép által mintegy jutalom képen már megadva nem vala, az elő forduló alkalmakban (az az, valamikor azt a' maga céljaira szükségesnek látta) kegyelemképen kérte - ki.

A' midőn tehát Augustus 735. vissza - jöve Rómába, hol az ő jelenléte a' legnagyobb rendetlenségek eloltása miatt elmúlhatatlanul megkívántatottnak tetszett, a' Tanács és Nép egy szájjal lélekkel azt valá, hogy ő az az eggy Orvos, a' ki a' hon' fogyatkozásait meggyógyíthatja; és hogy minden ahhoz megkívántató hatalommal törvényesen felruháztassék, nem csak az Erkölcsökre vigyázat tiszte (Praefectura Morum) 's az a' hatalom, hogy a' Tanácsot újra alkossa, 's minden törvénytelen vissza - éléseket eltöröljön (Potestas Censoria), hanem a' Consuli méltóság is egész halálíglan 's olly mértékben adatott - meg néki, hogy ezen méltóságnak minden hatalmát és fényét, annak nevezete nélkül is, benn a' Városban és kívül a' Városon, bírja és gyakorolja. Minthogy a' Tanács' és Nép' végzéséből, a' Fő - vezéri és Tribunicia hatalmon kívül, mellyet már eddig is birt, most a' Consulit és Censorit is a' magok egész kiterjedésekben meg-

nyerte: meg lehet fognunk, melly értelemben mondta légyen neki Horátz, hogy az országlásnak egész terhét ő maga viseli. Augustus azon időben a' mikor ezt Horátz írta, a' megújítások' 's megigazítások' magára vállalt nagy Munkáját nagy részént megtette, 's ezekre a' nagykiterjedésű, fáradságos és — gyümölcstelen igyekezeteire, de a' mellyek másfél versbe szorítva, igen gyönyörű poetai effectet tesznek, czéloznak az Epistola' első sorai. Ez a' három vonás: armis tueri, moribus emendare, legibus emendare, mindent magában foglal, a' mit a' legjobb Fejedelem népe' boldogítására tehet. Augustus magának ezt az érdemet szerzé Italia eránt, mellynek legnagyobb része, úgy szólván, csak elővárosa volt most a' határtalan Rómának. Azon igyekezett hogy a' dőlni-indult épületet megtámassza, kifoldozza, bevakolja, 's szép külsővel ékesítse. A' Rómaiak meg voltak elégedve azzal a' mit teve; imádták őtet ezért; 's ő még többet teve mint a' mit tőle vártak, kívántak (mert ők csak kenyeret 's Színjátékokat *) kívántak); őneki mindenről vala gondja — 's Horátz vonogathatá e tovább magát, hogy valaha már ő is fűjjon egyet a' Fama' trombitájába, ki a' világnak illy példátlan érdemeket hirdetgete?

Ebből áll mind az, a' mit azon egy valóságos hízelkedésnek mentségére mondhatok, mellyel Horátz terheltehetik, tudnillik e' botrányoztató két sorra:

Sed tuus hic populus, sapiens et iustus in uno,
Te nostris ducibus, te nostris anteferendo —

Horátz ezekben semmit sem mond egyebet, mint a' mit a' Rómaiak cselekedtek. — „Igen de Horátz őket

---

*) — — — Nam qui dabat olim
Imperium, fasces, legiones, omnia, nunc se
Continet atque duas tantum res anxius optat,
Panem et Circenses —

dicseri ezért! "S tehetett e kevesebbet az Augustushoz intézett Levélben? 'S legyünk igazságosok, 's valljuk meg: nem volt e ezen maga nemében eggyetlen halandónak olyan oldala, melly által minden előtte és minden utána élteket felülhaladott? — Örömet valom én, hogy Brútus nagyobb ember volt mint az általa - kedvelt Horátz, mert ő készebb volt volna még egyszer veszni mint hogy Octaviusnak illy Complimentet tegyen. De hős lenni senki nem köteles. . . .

(2) Úgy tetszik, hogy azok a' képzeletek, a' melyeket a' Róma' Caesárjainak még életekben történt Istenné - létek felől csinálni közönségesen szoktunk, nem kised igazítást kívánnak. Sokan, még a' kik a' Tudósok közzé számláltatnak is, nem igen rettegnek attól, hogy a' — különben is csak a' k Pogányok eránt igazságtalanok legyenek; legalább igen kis tekintettel vagynak azon kölömbség eránt, a' melly az illy dolgok körül a' mi gondolkozásunk és az ezek gondolkozása között vagyon, és hogy az a' mit ezek értettek az Isten' nevezete alatt, melly kevéssé eggyez a' mi Theoriánkkal a' legfőbb Lény felől. — Az úgy nevezett Pogányok a' minden dolgok' első okán kívül (mellynek vagy templomai vagy Papjai sohol nem voltak, és a' melly felől csak az ő Philosophusaik álmodoztak és csevegdéltek) nem ismertek egyéb Istenségeket mint a' Védlelkeket. Még az első rendű Istenek is (Dii maiorum gentium) nem valának egyebek, mint Istenekké tett emberek, kiket nagy érdemeikért, mellyekkel magokat a' világ' első idejében megkülömböztették, a' maradék által fenntebbi Lények gyanánt tisztele, mert az volt felőlök a' vélekedés, hogy ők, az emberi alak' letétele után is jóltevőleg gondoskodnak az emberi nemzet felől. Minden háznép Lar (a' plurálisban Lares) nevezet alatt tiszteléseinek lelkeiket, mint olly Házi - Istenségeket, a' kik azon házhoz vonszódásokat, a' mellyekben laktak,

halálukkor le nem tették, hanem azon hajlékokban még mindég örömet mulatnak, maradékaikban gyönyörködnek, nekik szerencsét hoznak, őket a' veszedelmek ellen óvják, 'stbb. Ezen igen régi 's közönséges hit természetesen azon képzeletre vezeté őket, hogy a' Városok' alkotóji, mint gyökatyáji egy nemzeti háznépnek, az ő halálok után a' szerént tartják-fenn a' magok hajlandóságokat az övéik eránt, a' hogy a' Lárok szeretik a' magok' házaikat, és hogy azon munkának fenn tartása 's örök állandósága, melly nekik annyi fáradságba került, soha sem szűnhet - meg gondjok lenni. E' forrásból erede a' Régieknek egész isteni - tiszteletek. Az a' közönséges megfogás, a' melly innen fejtődött - ki, a' *Δαίμων*, nevezetek alatt olly inkább vagy kevésbbé fennséges és hatalmas emberhasznosságú lényt gondoltata, melly a' jótételek által just szerze az emberek' hálás voltokra *), és ezen ő hálás voltoknak bizonyosságául tőlök bizonyos szolgálatokat meg is kívánt. Könnyű képzelni, hogy a' Törvényszabók, Uralkodók, Papok, Jósok, Varázslók, 'stbb. mint éltek a' magok' céljaikra 's hasznaikra ezen közönségessé - vált gondolkozásával a' köznépnek; 's valóban igen nagy csuda gyanánt kellene tekintenünk, ha hála vagy csapodárság a' Fejedelmeket e' fennebbi lények' számába nem iktatta volna; midőn a' régiebb Isteneknek sem volt egyéb jusok az emberektől tiszteletet várni, mint a' mellyet jótételeik által szerettek. Az uralkodó házak külömben is Istentől vagy Istenekké lett emberektől vonták - le származásokat; 's Királyból lenni Istenné akkor nem vala nagyobb lépés, mint abból a' mik mindnyájon va-

---

*) *Deus est mortali iuvare mortalem: et haec ad aeternam gloriam via. Hac procures iere Romani — Hic est vetustissimus referendi bene merentibus gratiam mos, ut ta es Numinibus adscribantur. Plin. Hist. Natur. L. II. 7.*

gyunk, Királlyá. 'S miképen vonakodhattak volna a' Görögök, és kivált ők, egy Augustusnak, egy Hadriánusnak, nyújtani religiosus tiszteletet, holott a' Locrisiak egy pusztá Athlétát Euthymiust (Plin. VII. 47.) még életében ekképen tisztelének - meg *). A' Görögök voltak azok is, a' kik első példát adának azon Római Proconsuloknak és Vezéreknek, a' kik eránt jótételeik által le voltak kötelezve, oltárokat sőt még templomokat is emelni, 's neveket-viselő in-nepi napokat rendelni. 'S innen érthetjük, miképen történhetett, hogy Augustus e' bennünket megbotrán-koztatható isteni tiszteletet elfogadható a' nélkül, hogy e' miatt a' Rómaiaktól kevélységgel 's istentelenséggel vádoltathatott volna. Ezek nem annyira magának Augustusnak, mint az ő Géniusának és a' Római Nem-zet' Majestásának nyújtattak, melly most már egészen őbenne lakozott. Ez egy kötelezőbb neme volt a' hódolásnak — annál kötelezőbb mivel önkényi — egy új politico - religiosus kötél, melly a' vele öszveköttöt religio által erősbbs sanctiót kapott, és a' számos 's egymástól messze - fekvő tartományait ennek a' temérdek hazának szorosbban fűzte egyyüvé, 's an-nak fejével elválaszthatatlanul öszve - kötötte, 's épen ezen okra nézve nem engedte - meg soha Augustus, hogy neki valamelly Provinciában templom állítassék, hanemha az nem egyedül neki hanem vele egyyüt Dea Rómá - nak is avattatott (Sueton Aug. c. 50.); noha előtte tudva volt, hogy előtte nem egy Proconsul-nak kirekesztőleg nyújtva volt ez a' tisztelet. De ak-kor még fenn állott a' Szabadság, hogy az a' fény, a' mellyet ez a' tétel jegyze, a' Respublicára esett vissza, mellynek Majestását a' Proconsulok a' nekik-jutott Tartományokban viselték. Augustus alatt a'

---

*) Lásd Abbé Mongaultnak Értekezését ezen dolog eránt Mém. de Literat. I. Kötet.

dolgok inkább megváltoztak minthogy az a' becsülés, a' mellyet egy T. Flamínius egykor tartalék nélkül elfogadhata, kevelységre nem magyarázthatott volna, ha azt Augustus csak a' maga személyére, 's társúl nem vévén a' maga jegyesét (a' meggyilkoltat!), fogadta volna el. Róma, Istennévé személyesítve már több Görög - országi Városokban bírt templomokat. Smyrna volt az első, melly a' Rómaiaknak 559ben a' maga áhítatosságának ezt a' legnagyobb jelét, a' melly az akkori gondolkozás szerint lehetséges vala, adta. Hogy az Augustus' Géniusa, mintegy öszve - házасítva a' Róma' Szerencsájével, a' távolabb Provinciákban közönséges templomot kapjon, hol az Augustus és a' Város szorosan öszve - kötött boldogságáért segédre szólítottak, abban nem vala semmi botránkoztató; de ugyan - ezt benn tenni Rómában, annak a' félénk Augustusnak, a' ki most a' gyűlölt elsőségnak még árnyékát is el akará távoztatni, veszedelmesnek látszott.

Azonban sem nem akarta sem nem tudta meggátolni, hogy azon oltár olta, mellyet a' Tanács az ő vissza - érkezésekor 735ben a' Fortuna Redux - nak émele, az ő tiszteletére temérdek más oltárok is állítassanak: de ezek az oltárok nem azért állítottak, hogy rajtok neki mint Istennek nyujtassanak áldozatok, hanem hogy ezeknél érette, mint halandóért, áldozzanak és könyörögjenek. Hogy ezekben ez volt a' cél, és nem semmi egyéb senki sem fogja kétségbe hozni, a' ki a' Rómaiak Vallását ismeri. Ezt bizonyítja az az oltár is, a' mellyet Abbé Mongault Gruterből hoz-elő, és a' melly még ma is Rómában a' Medicsiek' kertjében találhatik. A' felülírásból látni, hogy ez egyike volt azoknak a' mellyet a' S. P. Q. R. Augustusnak avatott; egyik felén Augustus áll, mint Pontifex Maximus, körül fogva Paptársaitól, 's áldozva. Mert hogy maga magának áldozott volna, az talán csak

nem fog senkinek jutni eszébe. — Ezt fogják mondani: „Mit akar tehát Horátz, a' midőn ezen oltárok' felállítását olly nagyra viszi? Hiszen abból a' mit mond, alig gondolhatni egyebet mint azt, hogy a' Rómaiak a' magok Augustusokat még élteben Istenné tették volna.“ — Felelünk erre: Ambár az a' tisztelet, a' mellyet ezek neki az oltárok' szentelése által mutatattak, isteni tisztelet sem nem volt, sem lenni nem akart: az még is olly megkülömböztetés vala, melly őelőtte senkinek nem adatott, 's zálogul szolgálhatott azon Apotheosisnak, melly reá halála után várt. 'S ennél nem is vala több; 's midőn Horátz többet látszik jelenteni, az csak olly fortély, a' melly az Augustusnak adott elsőséget annál inkább emelje, és a' melly talán nincs szerencsétlenül magyarázva ezen fordítás által:

Neked életedben

Emelgetünk oltárokat, hogy egykor

Azok körül esküdjön unokánk.

(3) A' XII. Táblák' Törvényei, mellyek a' Város 303 és 304-dik eszt. az arra rendelt Tíz-férjfiaktól hozattak.

(4) Horátz csak *Pontificum librost* mond, 's alattok kétség' kívül azon Könyveket érti a' mellyeket Lívius Commentarii Pontificum-, a' Halicarnassusi Dionysius pedig a' Szent Könyveknek (ἱεροὶ βιβλίοι) nevez. Ollyankor fogtak dolgozásához, a' midőn a' Pontifex Maximuson kívül, a' kire azoknak írása bízva volt, kevesen lehettek Rómában, a' kik írni 's olvasni tudtak. A' Könyv egygy Regékkel 's Mesékkel felpiperézett Krónikája vala a' Városnak, kezdettől fogva a' VII. Századig. Talán ez a' csudálatos foglalat 's az előadásnak régi jambor és hívékeny módja tette, hogy azt, a' mint Atticus mondja Cicerónál (De Legib. I. 2.), olly igen kellemes olvasásúnak találhatták. Horátz, noha épen nem az az ember, a' ki

nagy gyönyörjét találhatta volna a' megőszült szépségekben, nem tagadja, hogy ezeknek a' régi rongyoknak van valami kedvességek: ő csak azokat karczolgatja, a' kik ezeket annyira kedvelék, hogy az új munkákon ezek mellett nem találtak semmi szerethetőt. —

(5) Róma ekkor tele volt olyanokkal, a' kik holmi régi jövendőléseket házról házra hordottak, 's ezek között azok, a' mellyeket eggy Cn. Marcius nevű Római Nemes mondogata — előre megjövendőlé a' Cannaei szerencsétlen csatát — magára voná a' Tanács' figyelmét. (Liviusnál a' XXV. K.) — Midőn Augustus, 741ben, az eggykori Triumvir Lepidus' halála után a' Fő-Pontifexi méltóságot is megnyeré, melly neki a' legfőbb hatalmat adá a' Vallás' dolgai körül — ez által a' Souverainitásnak még eddig nem bírt eggy ágát is magáévá tette, — minden efféle könyveket össze-gyűjtetett, és kétezernél több Kötetekben, megégettetett. De azok a' Versek, a' mellyek a' Sibyllák munkájának tartattak, oly nagy tekintetben voltak a' Nép előtt, hogy ezeket hántani tanácsosnak nem látá. A' Gyűjtemény Tarquínnek ideje oltá a' Capitólíumban tartatott, 's a' Frigyesekkel folytatott Háborúban a' Templommal eggyütt elégett ugyan; de a' Tanács kevés idő múlva azután Erythrén 's Italiának és Siciliának egyéb helyeiben magányos személyeknél eggy újabb Gyűjteményre teve szert, melly mintegy ezer sorból állott. Ezen időkig a' rettegek ezekhez folyamodtak; míg Augustus hihetőleg azért, mert a' babonát szeretők' áhítatossága a' világot az illy kincsektől nem akarta megfosztva látni, 's e' névalatt tulajdon szüleményeiket hozta életre, azokat a' mellyek össze-gyűjtethettek, vizsgálat alá vétette, a' nagy-tiszteletű Collegium XV. Virorum Sacris Faciundis által másokat vétette, 's két arany tokba zárván a' Palatinusi Apollo' szobrának lábköve alá eltétette.

Itt tartattak ezek Christus Urunk szül. 363dik esztendejéig, a' midőn ez a' Temploma Apollónak elégett a' két tok pedig nagy veszedelmek között a' lángokból kiragadtatott. Claudian 403ban még úgy emlékezik felölök mint a' mellyek megvoltak és nagy tiszteletben állottak, 's kárhoztatja Stilicót, hogy ő, a' Római Birodalom ellen lángoló haragjából, minthogy ezek a' versek annak Palládiuma gyanánt nézettetének, veszni hagyta.

(6) Ezt akarja mondani: Valamint az nem következik, hogy mivel a' dióban az, a' mit megemészteni nem lehet, a' héj, kívül, az enni - való pedig belől van, az olajfa 's szilva' gyümölcsében is a' gyümölcs van belől, a' gyümölcs' köve pedig kívül: úgy nem következik, hogy a' Római Költők között is a' Régiek a' jók, mivel ezt így tapasztalni a' Görögöknél.

(7) Hogy Horátz itt a' maga korabeli Rómaiaknak akarta legyen a' festésben adni a' Görögök felett az elsőséget, még pedig egy Augustushoz intézett Levélben, a' ki előtt magát ezen szerencsétlen Hazafisága által épen nevetségessé tette volna — azt gondolni nem lehet, ha száz Scholiasta mondaná is. Kész, sőt hajlandó vagyok én elhinni, hogy akkor még egy Horátztól sem kívántatott, hogy minden felől legyenek ismeretei, és így hogy neki szabad volt nem érteni a' festéshez. De kellett e arra épen Connaissance, hogy azt tudja valaki, melly végetlenül hátrább voltak a' Rómaiak e' részben a' Görögöknél? 'S miként lehetett volna annak, a' ki látta Athént, és a' ki már rég olta asztalosa vala Maecenásnak, arra a' gondolatra vetemedni, hogy a' Rómaiakat a' magok tájfestő Lúdiusok 's egy Arellius miatt, (a' kinek Istennéji mindég tulajdon Kedveseinek portréji voltak) a' Görögökkel állítsa szembe, a' kik, csak a' Pericles' és Alexander' Századjából is, hasonlíthatatlanul több jeles

festőkkel dicsekedhettek, mint a' mennyi rosszat és középszerűeket Róma a' maga építése eszt. olta bírt? — Én tehát a' 31. sor' végén a' pontot commává változtattam - el, 's Gessnerrel és Batteux - val a' következő rendeket: Venimus ad summum fortunae etc. úgy vettem, mint az Okoskodás' folytatását, a' melly által Horátz a' Római Literatura' vak tisztelőjit elakasztani 's megpirítani akarja: „Ha azt akarjuk vátatni, hogy valamint a' Görögögnél jobbak a' Régiek úgy minálunk is ezeknek kell a' jobbaknak lenni: úgy semmi sincs olly képtelen, a' mit így ne lehessen igaznak vennünk; úgy azt is elhitethetjük magunkkal, hogy a' Muzsikában, Festésben, Athletikában felül múltuk őket, eggy szóval, hogy a' Non plus ultra-t már elértük. “

(8) A' melly történetre Horátz itt emlékeztet benünket, azt Plutarch beszéli a' Sertórius' Életében. Ez a' Generális — a' kiről kénytelenek vagyunk megvallani, hogy ő eggyike azon nagy embereknek, a' kik a' Szerencsének semmit nem köszönhetnek — némelly győzödelme 's némelly megverettetése után ismét, öszve - állíta eggy nevezetes sereget, de a' mellynek tüzes, vad és semmi rendhez és fenytékhez szokni nem tudó barbarusai mindég csak megtámadni akartak, 's veleek hamar véget fogott volna érni, ha meg nem győzhette volna az eránt, hogy a' hadak' folytatásához nem csak erő és vakmerőség kívántatik. Eggykor megengedé nekik hogy töltsék kedvet, 's rútúl megverettetének. Ez a' csapás most épen olly elcsüggedtekké tette őket, a' hogy annakelőtte a' mérészségnél is bátrabbak voltak. Sertórius idejét látta, hogy őket veszedelmes bolondságokból meggyógyítsa. A' legfelségesebb Philosophiai Serkentés is itt sikertelen volt volna, mert a' vad ember az ollyat meg nem érti, a' nem - vad pedig mulatságot talál annakhallgatásában, 's midőn a' Szépszóló véget ér, egymás kö-

zött azon perlenek, ha jól beszélt e vagy nem. Sertórius kiadá parancsát, hogy népe gyülekeznek-fel, 's két lovat hozata-elő, a' nélkül hogy tudatta volna mit akar velek: egy fiatal délczeg Andalúziai mént, és egy kehes, száraz, rokkant göcsörét. Az erős lovat, mellynek kivált a' sűrű serény és fark adá-meg díszét, egy nyomorék gyenge csutak vezette, a' dögöt egy szépnövésű izmos legény. Nyugtalanul várá minden, mi akar mind ebből lenni. Vigyázatok, kiáltá a' Vezér. 'S most az inas czombos szép legény megragadá a' rossz ló' farkát, mintha azt ki akarná szakasztani, míg a' nyomorék csutak a' másiknak neki-állott 's farkát apródonként mind kitepte. — Az Apológ a' bölcs sokaságnak nagy mulatságára volt, de ha Sertórius őket a' Hasznos Tudomány nélkül hagyta volna, olly bölcsen tértek volna vissza, a' hogy jöttek. Megszólalt tehát: Bajtársak, úgy monda; látjátok hogy ésszel és türelemmel többre lehet menni, mint csak erővel. A' ki a' dolgot tovább akarja tudni, hányjafel Plutárchot, 's végig olvashatja.

(9) Pythagorás Crótonban a' Lélek' által-költözését tanította, ámbár azt talán maga sem hitte, vagy legalább egészen más értelemben hitte. A' régi Római Költő Ennius, eggykorosa a' Scípióknak és Paulus Aemiliusoknak, a' maga nemében és a' maga idejében, tiszteletet érdemlő ember volt. A' Római Literatura őalatta úgy kezd emelkedni, hogy legszebb előmenetelt ígérhete magának. Ő gazdagítá azt legelőbb a' Görögök' kincseivel, 's elég merészsége volt egy még készületlen nyelvben, melly csak az ő kezei alatt kezd hajlékonnyá lenni, Homér után törekedni. De talentomai' érzése, 's az a' hír, a' mellyet eggykorosai közt szerze, az ő szerénységéhez képest nagyocská lett; 's a' jó Ennius, mivel a' Scipio tettei felől egy historiai nagy Költeményt, 's hexameterekben egy nagy Római Chronicont írt, nem csak örömmel hallá

magát a' Római Homérnak nevezettni, hanem Évkönyveinek Bévezetésében nagy bizakodással azt is beszélé, hogy neki Homér atya álmában megjelent, 's kijelentette, hogy az ő lelke (a' Homéré) sok elváltozások után elébb egy pávába, a' pávából pedig Enniusba költözött. Ez az a' Pythagorási álom, a' melyre itt Horáitz czéloz. Ennius ez által arra kötelezé magát, hogy a' Rómaiak Homérje leszen: de olly kevés gondja volt rá, mint fogja szavát állhatni, mint a' Criticusok nem igen kérdék (ha ugyan Horáitznak e' részben hitelt adhatunk) ha szavát megállotta e. Hiszen ő maga legjobban tartozott, úgy mondák, tudni, miben vagyon a' dolog: § rájok nézve az vala a' legkönnyebb, hogy higyjék a' mit ő mondott.— Az az értelem, a' mellyben ezt a' helyet Gessner akarja vétetni, olly boldogtalan, hogy két ízben kell megolvasni ha tudni akarjuk, hogy megértettük e mit akar. Megfoghatatlan az a' horror naturalis, a' mellyel ez a' tudós ember mind az eránt viseltetik, a' mi úgy néz ki mint irónia.

(10) Horáitz, a' maga czélja ellen, ennek a' Naeviusnak nem kis complimentet teszen, midőn felőle azt mondja, hogy csaknem minden ember könyv nélkül tudja verseit, noha a' Munka nem forog többé kezek közt. Naevius egy időben éle Enniussal, noha nála valamivel ifjabb volt, 's mint ez a' társa, az Epica és Drámai Poezis által vont tekintetet magára. Az ő igazi talentoma a' Comoediák' írásában állott, de a' melly pályán még életében megelőztetett Plautus által. Cicero azt mondja felőle, hogy ő facetiarum plenus volt, 's Szolnokjának II. Könyvében néhány darabjait hozza - elő, mellyek neki igen rendes-kéknek tetszenek. Hihető hogy ezek a' jó gondolatcskák jutottak - által szájról szájra a' Horáitz' idejéig.

(11) Pacuvius, az Ennius' testvér - hűgának fíja, a' Festés és Tragoediák' írása által jutott névre. Szü-

letett 533ban, 's 625ig élt. A' Római Nyelv és Poezis sokat nyert általa, 's az az eggy két töredék, a' melyet előbb fel fogok hozni, igazolják azt a' nagy tekintetet a' mellyben ő még a' Cicero' idejében is állott, a' ki ámbár az ő deáksága nem vala a' legtisztább, neki, a' mint látszik, az első helyet mutatja-ki a' Római Tragicusok között, 's szavait sok ízben elő-hozza. — Attius, vagy Accius, harmincz esztendőskorában lépe - fel mint vetélkedő - társa a' Tragoediában, hogy a' már akkor nyolczvan esztendőskorú Öreg' homlokáról lépje az érdemmel - keresett és sokáig hordott koszorút. Azok a' Criticusok, a' kik Enniusban a' második Hómért találták, Acciusban készek voltak a' második Sophoclest lelteni - fel, 's Pacuvius kénytelen volt megelégedni a' Római Euripides' nevével, a' kit példányává teve, a' mennyire Fragmentumaiból ítélni lehetünk.

(12) Ezt az Afrániust, ki a' maga Fabula Togatájai által (olgy Comoediák, a' mellyekben Római személyek és szokások jöttek - elő) szerze nevet, a' Criticusok nem azért hasonlítottak Menanderhez, kinek nyelvét, a' mint látszik, nem is értette, mivel a' Gratiáknak ezt a' Költőjüket tette példányává, hanem azért, mert úgy hitték, hogy ő a' Göröghöz a' természet által alkottatott hasonlítóvá, és azért is, mert az ő darabjai a' több Római Színjátékok között, a' magok kedvessége által épen úgy különböztették meg magokat, mint a' Menanderéi. Cicero e' helyre világot vet. Afranius úgy mond, Cájus Títius Római Nemest követte, a' ki a' maga korabeli ékes - beszédű férjfiak közé számláltathatik, 's olgy messzére ment, a' hogy eggy Latinus Szolnok sine Graecis literis mehet. —

(13) Epicharmus, a' Pythagorás' iskolájából, 's régi Comoediai Író a' Syracusai Hiero' idejében virágzott, és így Aristophanes előtt. Plató neki adja az

elsőséget a' maga Századjának Cómicus Költőji között. Ötven darabot írt, de a' mellyeknek csak czímjeik 's némelly töredékeik maradtak - fenn. Ha úgy állott Plautushoz (a' szerént a' mit Horácz mond), mint hihetőleg Accius állott Sophocleshez, 's Menanderhez Afránius, úgy dolgozásainak elveszéseken méltán kesereghetünk. — Caecilius valamivel idősebb vala mint Terentz, 's úgy látszik, hogy, mint ez, a' maga darabjait legnagyobb részént Menandertől és az Athénei új Comoedia Költőjítől kölcsönözte. Nem leheter rossz Író, minekutána Cicero (de opt. gen. Orat.) kétségesnek hagyja, ha minden Római Cómicusok közt nem őtet illeti e a' legfelső polcz, noha két más helyen vádolja, hogy a' nyelvet nem írta tisztán. (Brut. c. 72. — ad Attic. VII. 3.) Mit értettek a' Criticusok azon a' méltóságon, a' mellyben ők az elsőséget Caeciliusnak, 's azon a' mesterségen, a' mellyben Terentznek adják, nem olly könnyű megmondani. Mint-hogy ezek a' kifejezések ellenébe vannak téve egymásnak, úgy gyanakszom, hogy amaz alatt a' tárgy' több becsét, ez alatt a' szerencsésebb kidolgozást akarták értetni: Caeciliusnak több sullya volt: Terentznek több ízlése. — De talán az a' vincere Plautusra vitetik, a' ki felől a' szó épen volt, 's ezen esetben az értelem kétség' kívül ez lenne: Caecilius őtet szemérme és józansága, Terentz az alkotás' mestersége által múlta felül. — Egyéberánt még azt a' megjegyzést kell tennünk, hogy ezen ítéletek nem a' Horácz' rovasára valók; úgy hozza - elő ezeket, mint a' Criticusok' ítéleteiket, mellyeket a' Publicum még az ő idejében is szokott valla hallatni; 's Horácz olly távol van attól hogy maga is így ítéljen, hogy inkább mind az által a' miket itt a' Régieknek az Újabbak felett való elsősege felől mond, azt elgyengíteni igyekszik.

(14) Az az ítélet, a' melyet Horátz ez helytt a' hatodik Század' leginkább kedvelt Költőji felől, Ennius atyán kezdve le a' fél-Menander Terentzig (a' hogy ötöt Július Caesar nevezé) hozott, olly keménynek és nem érdemlettnek tetszik, hogy nem lehetett közelebbi vizsgálat alá nem vennünk.

Legelébb is két kérdés tolja előnkbe magát, melly feleletet kíván. — Az első az, ha ezek a' régi Költők érdemlették e azt a' kevés tekintetet, a' mellyel Horátz felőlök szól? — A' második kérdés — önkénytt fogja előadni magát, ha az elsőre megfelelendünk.

Nem akarom itt, hogy az az ok a' melyet az a' nagy tekintet nyujthatna, mellynek birtokában a' Régiek a' Republica' VI. és VII. Századjában magokat állandóan meg tudták tartani, többnek vétessék mint illik. Alkalmasan tudva van az, hogy az efféle okok mit nyomnak. Azomban csak-ugyan nem lehet és nem kell felejtetni, hogy a' Sulla' Usurpációja és a' polpári hadak közt folyt idő, az az, épen az a' mellyben Cicero virágzott, a' legtulajdonabb értelemben a' legszebb kora volt a' Római Literaturának; hogy Roma nem látott semmi más időszakban akár számra akár belső erőre nézve, több jeles főket a' maga kerületében; és hogy a' Görög Literatura, mint Kánonja a' Rómainak, semmi más időben nem becsültetett, nem tanúztatott inkább. Az a' következtetés tehát, hogy — ha a' régi Római Költők az illy férjfiak által még mindég tiszteltettek, az ő Munkájik még mindég örömet olvastattak, hallattattak, 's minden szempillantásban ajakokon hordattattak: nem hihető hogy rosszak voltak légyen — ez a' következtetés, mondom, eggy igen helyes Előrészen látszik épülve lenni, 's a' ki Cicerónak Munkájival ismeretes, nem fogja tagadhatni hogy a' Középrész kérdésbe vehetetlen tett. De itt nem szorúlunk idegen anctoritásra. Némelly darabjaik ezeknek a' Horátz által olly igen

lealázott Iróknak által - jöttek reánk. Cicerónak kedvező ítéletét a' Római Epicharmus' facétiái felől tulajdon érzékeinkkel ítéldhetjük - meg; 's a' Plautus' sava (Plautini Sales), a' mellyek ellen Horátz a' Pízókhoz - írt Levélben olly nyers nyilatkoztatást teve, a' Literatúra' Felébresztése oltá a' mai napiglan annyi kedvelőket talált mint hajdan Rómában. Ezen Költő cömiciusi Geniejét (kinek darabjai nagyobb részént csak a' legalsóbb rend' életéből vagynak véve) még azok is megismerik, a' kiknek ízlések megbántva érzi magát általa, örömeiket lelik pajkosságain 's magányos cabinetjekben bohó gondolatjai felett olly hangos kaczagásra fakadoznak, mintha a' Római Parterren ülnének. A' Terentz' Víg - Játékai még ma is minden mívelt ízlésű Olvasónak édes gyönyörűséget adnak, 's az a' tiszta és csinos nyelv, a' melly miatt az ő darabjait a' Cajus Laelius' tisztelői ezének gondolták (ad Attic. VII. 3.) talán legkisebbbike azon Gratiájinak, mellyek ötet minden szívet - ismerő ember 's minden elegans formarum spectator előtt olly igen kedvessé teszik. De azok a' régibb Költők is, a' kik felől csak kevés töredékeik után ítéldhetünk, egy Ennius, egy Pacuvius, egészen más fényben jelennek - meg előttünk, mint a' mellyben őket Horátz láttatja. Lássuk péld. ezt a' képét egy kitanúlt kaczernek:

— quasi in choro pila ludens
 Datatim dat sese, et communem facit;
 Alium tenet, alii nutat, alibi manus
 Est occupata, alii pervellit pedem;
 Alii dat annulum spectandum, a labris
 Alium invocat, cum alio cantat, et tamen
 Alii dat digito literas —

Ki hitte volna hogy az öreg Enniustól illy képet lehet várni? (Fragm. Vet. Poet. Lat. Edit. Henr. Steph. p. 131.) — Vagy hol az a' Költő, a' ki Pacuviusnak

itt következő töredékét melyet nekünk Cicero tart a fenn, (de Orat. III. 39.) szégyellene magáénak valani?

Interea prope iam occidente sole inhorrescit mare,
Tenebrae conduplicantur, noctisque et nimbium occoecat
nigror;

Flamma inter nubes coruscat, coelum sonitu contremittit,
Grando mista imbri largifluo subita turbine praecipitans
cadit,

Vndique omnes venti erumpunt, saevi existunt turbines,
Fervet aestus pelagus —

Elég látnunk egy körmöt, 's tudhatjuk ha oroszláné volt e. Bár mely nagyok lehettek ezen régi Költők' fogatkozásaik, illő volt e, 's igazság volt e, hallgatni arról, a' mi írásaikban dicséretet érdemlett? És ha Horátz nekik a' magok időszakjoknak durvaságát, 's gyakorlatlanságot, és darabosságot vét szemekre, egy szóval, azt a' szerencsétlenséget, hogy ők voltak az elsők, a' kiknek a' jeget meg kelle törni: nem vala e méltó, hogy azt a' merést és fáradságot említse dicsérettel, a' mely annak megtörésére kívántatott? Tudjuk, mit felele Virgíl, midőn egy valaki azon csudálkozott hogy az Aeneis' Írója Enniust olvasgató: Aranyat szedek a' szemetdombon, felelé Virgíl; 's a' legszerencsésebb kifejezések' 's képek' sokasága, melyeket az Enniusi töredékekben lelünk, és a' melyek az Aeneisben is előfordúlnak, bizonyosságai, hogy Virgíl ezen aranybányákat használni tudta. (Macrob. Saturnal. L. VI.) — Horátz csak a' szemetdomb felől szól 's feledi, hogy abban Virgíl aranyat talált. — És osztán abban is méltónak látszik a' gáncsolásra, hogy a' borzas Lívius Andronicust, és Attát, Enniussal, Acciussal, Naeviusal, ezeket ismét Plautussal, Caeciliussal, Pacúviussal, 's e' három utolsót Terenttzel és Afrániussal egygyüvé - hányja: holott, ámbár mind ezek azon-egy században éltek, negyven ötven eszt.

előbb vagy később az illy nemű Iróknál nagy különbséget csinál, 's péld. az, a' mellyet Terentz és Plautus között, látunk, (a' ki harmincz egynehány évvel volt idősb Terentznél) ízlésekre, Urbanitásokra 's nyelvek szépségére nézve felette kitetsző. Terentzet egy Enniussal és Naeviussal egyenlőnek mondani, — akár szunnyadékonyságból történt ez, akár szándékkal — megbocsáthatatlan igazságtalanság.

Az én szándékom soha sem volt Horáztot védelmezni, a' hol őtet utól-érte az emberiség. De itt helye van azt kérdeni, hogy ízlésének vagy szívének mentésére lehetne e valamit mondanunk. — Mindeneknek előtte, úgy hiszem, hogy, nem az lévén itt a' czél, hogy a' régibb Költőket az ő becseknek kimutatásával számlálja-elő, neki szabad vala, ezeket azon oldalaiknál fogva venni tekintet alá, a' mellyek bizonyságul szolgálhattak, hogy a' Római Publicum igazságtalan a' régibb Írók miatt az újabbak eránt; 's azoknak érdemeik felől annál inkább hallgathatott, mivel ez a' Publicum óerántok úgy is kelletlenül feljebb igazságos volt. Továbbá tagadhatatlan, hogy az itt megnevezett szakállas Írók valóban meg valának lepve azon fekélyek által, a' mellyeket Horázt említ; ha ez az ő korok' vétke volt e, vagy tulajdon magoké, azt vizsgálni nem mostanra való vala, mert neki nem az vala dolga, hogy ezeket az Írókat pirítsa - meg, kik Horáztot nem bántották, — hanem hogy azokkal, a' kik magokat az újabb Poeták' Bírájokká tevék, 's felőlök felette fonák kárhóztató ítéleteket hozogattak, ügyetlenségeket éreztessé. Végre mentségére lehet neki az is, hogy ezek a' jámbor öregek mind azt a' mit rajtok dicsérni lehete, a' Görögöktől vették, 's így azon felül hogy ők valának a' kezdők, és hogy útát ők nyestek, kevés jó mehet rovásaikra. Ezt Terentzről is lehet mondani, és őfelőle ugyan igen különösen úgy mint a' ki maga is megvallá, hogy ő magát egészen

a' Görögök' új Comoediájok' nagy példányai szerint képzelte, és hogy az ő darabjai nem egyebek, mint szabad fordításai a' Görögökéinek, 's az ő munkájiból kiszedett 's egyyüvéalkotott festmények. Így nem kell több egy tekintetnél arra, hogy Ennius' kaczerján kiismerhessük, hogy az is valamelly Görög Íróból van általvéve. Épen ezt mondhatni az ő minden régi Tragoediájik felől, mellyek egyről egyig vagy fordításai vagy másai a' Görög Origináloknak. Horázt tehát nem igazságtalan öerántok, midőn az ő szépségeik felől, mellyeket csak lopásoknak tekint, hallgat, és csak azt említi, a' mi az ő számokban a' legtöbbeknek tulajdonjok volt, tudnillik az ő fanyar ízléseket, vétkes nyelveket, hibás kifejezéseket, gondatlan verseléseket. — Demind ezeken túl nem kell felejtenuk, hogy az a' humoristai heveskedés, a' mellyel e' tárggyal banni látjuk, nem egyéb mint csak poetai fictió, a' melly által előadásának elevenséget adni, 's Augustust mosolyra vonni igyekezett; és hogy majd lejjebb, midőn a' Római Poezis' története őtet a' Római Dramaticusok' próbatéteire visszavezetendi, a' Tragicusoknak mind meg fogja adni a' mivel nekik igazságosan tartozott.

(15) Ez a' Lívius igazábban Görög volt, 's Andronicus nevet visele. Római fogságba jutván, 's Marcus Lívius Salinator által szabadságát vissza-nyervén, a' Rómaiszokás szerint Patronusa nevét melléknévül vette - fel. Ő vala az, a' ki 514. első példával vitt a' Színre egyy olly Tragoediát, melly valamiben hasonlita a' Görögökéihez. De ez az ő érdeme Horázt előtt nem tetszheték olly felette nagynak, hogy az ő sivatag verseiben, mellyek miatt egykor olly sok csapásokat szenvedett, feltalálhassa mind azon szépségeket a' mellyeknek csudálgatására a' plágázni-szerető Orbilius őtet és tanítványtársait buzdígtatá. Bentley, a' ki szeret egyyetlen egy lenni a' maga vé-

Iekedéseiben, valamelly nem tudom melly vonszódást érez szívében a' jó Orbílius eránt ki, hihető, nem akart rosszat a' plágázni - szeretéssel. Az ő véleménye az, hogy Lívius Andronicus régibb Író volt, mint hogy iskolai könyvül szolgálhatott volna; e' szerént, a' maga Criticus hatalmához és méltóságához képest, a' Lívius nevet Laeviuszá változtatja - el, mellyet egy igen öreg és igen ismeretlen Könyvcsináló hordott, és a' kinek Szerelmes Tréfájit (Erotopaegnia) Ausónius, a' maga híres Cento nuptialisában az Annianus' Fescennínájival egy sorba állítja. Bentleynek igazsága van; az illy forma Iskolai - könyv alkalmazatos volna a' tanulóknak figyelmét megragadni, 's Orbílius így kevesebb pofot és lapoczkázást osztogathatott volna ki; csak hogy nem hihető, hogy találtathatott volna Iskola - Mester, az egy Bentleyt kívül, a' ki illy elmés expediensre vetemedjék. Ellenben elméletlenebb semmi nem lehet, mint az az ok, a' mellyet a' vén Lívius ellen hord - fel. — Orbílius egy obsitos katona volt, a' ki az Iskolai királyi - pálczát csak azért vette kezébe, hogy egy napról más napra tenghessen, midőn a' gyermek Horátz őalatta olvasni 's írni tanult. Hihető, tudománykája nem terjedett felette messzére, 's tanítványai elébe azért adá Lívius Andronicust, mert maga is belőle tanulta, a' mit most ő taníta másoknak.

(16) Títus Quinctius Atta, hasonlóképen Nemzeti Theatrális Író, a' VI. Század' közepe' táján élt, a' mint látszik. Az ő nevét semmi más jó Író nem említi. Azomban látni e' helyből, hogy az ő munkáját olykor érte az a' szerencse és becsület, hogy a' Római Játékszín' Le - Kainjai és Previlljei által is játsztatnak, 's ezen kedvező történet által tapsot nyertének. — Festus Grammaticus azt jegyzi - meg felőle, hogy ez a' Quinctius az Atta nevet (Sabínusi szó) a' maga járásáról kapta, mert lábainak nem tudhatni melly hi-

bája miatt csöszögve ment. A' Scholiasták e' szókbán: „recte necne perambulet“ ezen csöszögő járásra célzást találnak.

(17) Horátz szükségesnek látta a' maga mentségére nézve, előadni annak igaz okait, hogy azok az ő polgártársai, a' kik a' magok legszebb idejeket még az előbbi Században elélték, miért mutatnak olly nagy tiszteletet az Accius', Naevius', Atta', 's több ezekhez hasonlók' dolgozásaik eránt. Az első, és kétségen kívül legfőbb, az volt, mivel ők a' magok ifjúságokban és így a' legelevenebb behatások' korában, e' darabokat Aesopus és Roscius által látták vala játszatni, kiknél Róma nagyobb 's tökeletesebben elkészült Játszókat soha nem bírt. Ez a' két Mívész már azon század' közepe' táján virágzott, melly legközelebb előzte vala - meg az Augustusét: de mind ketten hosszú életet éltek, 's a' Róma' Nagyjai és Népe eránt való tekintetből, még öreg napjaikban is meg engedék kérlelni magokat, hogy rend kívül való innepeken a' Színre ismét fellépjenek. Aesopus ezt utolszor 698ban tette, midőn Pompéjus a' maga pompás Amphitheatrumát felavató; épen ott hagyta - el a' szó, a' hol annak legerősb hatást kellett volna csinálni, 's minden Néző értette, hogy ideje megszűnt. A' legvilágosbb bizony-sága annak, hogy ő mennyire kedveltett, 's az illyen talentomok akkor mint fizettettek, abban áll, hogy ámbár ő vesztegetésig menő fényességgel élt, fijának húsz millió sestertiumokat, és így egy millió és kétszáz ezer forintnál többet hagyta. Aesopus csak Szomorú-, Roscius mind Szomorú, mind Vig - Játékokban nagyok voltak. Cicero, mind kettőnek nagy barátja, különösen Rosciussal szoros szövetségben élt; 's írásai mutatják, melly nagy tekintettel volt Rosciusnak mind Mestersége, mind elméje 's szíve eránt. Melly tiszteletre - méltó embernek kellett annak lenni, a' ki felől Cicero nyilván merte ezt mondani: „Ez olly nagy

Mesterségében, hogy egyedül ő látszhatik méltónak, a' ki Színre lépjen: 's olly széplelkű 's jó férjfi, hogy csaknem fáj, hogy ötet a' Színen látjuk.“ (Pro Quintio. c. 25.) — Az a' Beszéd, a' mellyben ötet egy bizonyos Fannius Chaerea vádjai ellen védi és a' mellynek szerencsétlenségünkre mind kezdete mind berekesztése, és így épen az, a' mi a' legérdeklőbb, elveszett, a' 6dik Fejezetben egy csaknem még több erejű helyet ad: „Ez úgy méltóbb a' maga művészi érdeme miatt mint minden más, hogy a' Szín' Játzói között álljon, mint a' hogy tiszta erkölcei miatt volna méltóbb mint minden más, hogy a' Cúria' férjfijai közzé vétessek - fel.“ — A' maga Mesterségében, korának közönséges ítélete szerént, olly tökéletességre hágott - fel, hogy köz - mondássá vála, minden felől, a' ki valamelly tudományban vagy ügyességben másokat felülhaladott, azt mondani, hogy Roscius a' maga nemében (Videtisne, quam nihil ab eo nisi perfecte, nihil nisi cum summa venustate fiat? nihil nisi ita ut deceat, ut uti omnes moveat, atque delectet? Itaque hoc iam diu est consequutus, ut, in quo quisque artificio excelleret, is in suo genere Roscius diceretur. De Orat. I. 28.) — A' természet neki mindent adott: a' legszebb termetet és arcot, a' legzengőbb szózatot, a' legnemesbb mozgást és viseletet, 's mind ezen, Színjátzónak olly igen szükséges, adományokkal ő mindent egygyesíte, a' mit tudomány, szorgalom és gyakorlás adhatnak, hogy a' legszerencsésbb természet kiképzettessék. Csuda e tehát, hogy mind azok a' Rómaiak, a' kik látták Rosciust és Aesópot a' Plantus', Pacúv', Accius' és Caecilius' darabjaikban, — 's illyenek életben még sokan voltak — olly kedves behatást tartottak - meg minden napjaikra, hogy az új Játzók által adott új darabokban nem találhaták - fel azt a' hajdani gyönyörűséget, ha talán az új darabok jobbak voltak is? — Ez mentségére kél ugyan az öreg Uraságok-

nak, a' kikkel Horátz itt keménykén látszik [bánni: azonban az ellenek tett vádat nem gyengíti - meg — noha az a' mit ő annak megfejtésére, hogy az új miért talál olly ritkán kegyelmet ezen Urak előtt, a' természetből és az emberi lélek' isméréteiből hord - elő, nem is érdemli hogy vádnak neveztessek.

(18) Numa Király, a' régi Róma' isteni - tisztelének felállítója, tizenkét Papot rendele, kik azon szent paizsokat (Ancília) őrizték, mellyek az égből estek volt alá. Azon czeremoniák közzé, melly tulajdonok volt ezeknek a' Papoknak, egy hadi - táncz is tartozott, mellyet ők, a' Hadak' Istenének innepén paizzsal és karddal felfegyverkezve, egy Numa által parancsolt muzsika alatt, a' Város' úczáján jártak - el, valamint egy bizonyos hymnus is, mellynek nyelvét a' Horátz' idejében olly formán értette a' Római Nép, mint a' mostani Németek a' Szerzetes Kéro Énekét Szent Annóra. Ez az a' Carmen Saliare, mellyet Horátz itt említ. Varro, a' ki a' Római Régiségekre olly sok időt és szorgalmat fordított, úgy hitte, hogy reá akadt ennek a' sivatag régi szent éneknek kulcsára 's ez által a' Régiség' heves kedvelőjít népszerűsítette úgy szólni felőle, mintha azt értenék, 's csnda szépségeket találnának benne. Legalább honi dal volt (πατριος ὕμνος, a' mint azt Dionysius, a' Halicarnassusi, nevezi), igazi régi Római termés, mellyben hihetőleg semmi sem volt a' mi Homérre, Alcaeusra és Pindarra emlékeztethető vala őket; 's így azoknak, a' kik a' Római nem közönséges Patriotismus által gyúlongának, felette kedves lehete!

(19) Az a' kép a' mellyet a' mi Költőnk itt a' Görögöknek a' Nemesebb Mesterségek eránt lángoló szeretetekről ad, nekem a' legszebb helyek közzé látszik tartozni a' mellyeket az egész Horátzban találhatunk. — A' Görögök voltak az az első Nép a' világon, melly a' léleknek és testnek minden gyakorlá-

sait játékká változtatá, 's Nemzeti foglalatossággá tévén ezeket a' játékokat, magának Nemzeti charactert adott, a' melly által ők az egyéb Nemzetekhez képest azok lettek, a' mi Alcibiades és Aspasia mind azokhoz képest fogtak volna lenni, a' kik közt megjelentek volna. Ők voltak az elsők a' kik az embernek azon tulajdonságából, a' melly által minden álatokat maga megett hagy, a' Nyelv ből, Mesterséget tudtak csinálni, még pedig a' minden más Mesterségeket felül múlt. Az ének, az idegverés, a' táncz nálok Múzai - oktatások voltak. Nekik, 's egyedül nekik fedte-fel magát a' Szépség' Istennéje, a' maga elválaszthatatlan társaival, a' Gratiakkal; 's az ő minden műveik szépek voltak, kiesség ömlött-el mind azon a' mit tettek és mondtak. Ők akadtak, még pedig egyedül ők, arra a' nagy titokra, mint lehessen a' Fenntségest a' Széppel, 's a' Hasznost a' Kedvessel öszve - párosítani. Az ő Törvényhozójik Éneklők voltak, az ő hőseik a' Múzák' oltárán áldozgattak, mint az ő Bölceik a' Grátiakéin. Az emberi értelemnek legelvontabb megfogásaik is szép testet kaptak az ő Költőjiknek phantasiájokban, az ő Festőjiknek ecsetjek, az ő Sobrászaiknak vésőjök alatt, 's kedves szívemelő alakokká változtak-el. Maga a' Religió is, sok más nemzeteknél a' legirtóztatóbb 's legkegyetlenebb, ónálók emberszerető formát kapott; a' más népek' Istenei hieroglyphi szörnyek voltak: az övéik a' legtökéletesebb emberiség ideáljai. Az ő Mysteriumaik, a' mint Cicero mondja, (de Legib. II. 14.) jóltételek valának a' világnak; 's ez a' titokkal - teljes homály, a' mellyben más nemzetek a' babonának rémítő kísértetei által gyötrettettek, abból ők az életre örömet, a' halálra reményt merítettek. Mind ezekben a' Görögöknek vidám, szabad, ifjontai Szellem egy vígkedvű, játszadozó elhevüléssel dolgozott, melly egy játékából más játékába látszott repdesni. Nekik

minden szép Mívészségek bírt egy bizonyos időszakot, a' mellyben szenvedelmesen üzetteték, kedvelteték és jutalmaztaték. Maga az az állhatatlanság is, melly nekik tulajdonok volt, elővitelére vala a' Mívészségnek, mert a' Szépségnek semmi modellje mellett, a' Mesterségnek semmi lépcsőjén, a' Mívésznek semmi manírja mellett nem állapodtak - meg, 's mindég valami újat, ha nem szebbet bár, legalább valami egyebet kívántak. De épen ezért az ő Mesterségeik végtére is csak bábok voltak, a' mikkel a' nemzet játszott; a' mikkel majd szerelmeskedett, majd őket elökte, majd ismét előkereste, másképen öltöztette, sub nutrice puella velut si luderet infans.

(20) Ha Horátz, mosolyogván ezt a' maga kora' epidemiáját, tudta e, hogy az isteni Augustus, a' kihez itt szól, maga sem vala e' bajtól ment? E' kérdésre nem felelhetünk. De hogy a' Verselgetéshez olykor neki is jött egy kis kedve, azt Suetónból látjuk. „Poeticam summam attigit.“ Még bírunk tőle egyetlenegy Munkát hexameterekben, így mond tovább, mellynek címje 's tartalma Sicília. — A' tárgy szép volt és gazdag, 's könnyű képzelniünk mint bánhatott vele az illy rangú Poeta! — Voltak ezen felül még a' Suetón' idejében egy csomónyi Epigrammjai is, mellyek alig ha vizeskék nem voltak, mert azokat a' világ' Ura a' ferdés alatt szokta volt meditálni. Ajax című Tragoediája talán ifjonti esztendejinek munkája volt, a' midőn hiúságáról feltehetjük, hogy Sophoclest háta megett reménylette hagyhatni. Mennődörögve villámigatva fogott hozzá; de látván hogy nem megy, letett róla. Hihető, az az elmés szó vala benne a' legjobb, a' mellyet Lucius Váriusnak *), a'

*) Ezen anekdot' elbeszélője, Macrobius, csak ezt mondja: Lucius, gravis Tragoediarum scriptor. Ki legyen már ez a' Lucius? azzal sok tudós törte fejét. A' legtermészetesb volt

Költőnek, ada feleletül, a' midőn ez kérdést teve ezen Ájác eránt. De, hogy megértethessék, előre tudni kell, hogy a' Szomorú-Játék' hősének az utolsó Felvonásban a' maga kardjába kellett volna esni, és hogy a' Rómaiak, midőn ki akarák törteni a' mit írtak, spongyiát vettek-elő. — „Az én Ajáxom?“ kérdé Augustus; oh az keresztül-ütötte magát a' spongyiával! (in spongiam incubuit). — Csaknem hihetetlen tehát; hogy Horátz semmit ne tudott volna Augustusnak poetai hőstettei felől. — Nem tudom, ha Beroaldus jól érti e Virgílt, midőn a' nyolczadik Eclogának e' sorait:

En erit, ut liceat totum mihi ferre per orbem,
Sola Sophocleo tua carmina digna cothurno!

olly complimentnek nézi, a' mellyet Virgíl az akkori Octavius Caesárnak az írni elkezdett Ajác miatt csinált: de hogy Horátz nem az az ember volt, a' ki bár egy Augustusnak a' maga ízlése' rovására hízelkedni tudott volna, eléggé mutatja a' mit látunk. Talán azt hitte, hogy elég compliment fog lenni, ha úgy teszen, mintha az Ó Felsége' verselgetései felől semmit nem hallott volna; de ha ez a' tisztelettel - teljes tudatlanság olly jól vétetett e fel, mint a' Virgíl vastag csapodársága, az más kérdés.

(21) Én azt rendes játéknak vagy elmés csuszamlásnak tartom, hogy Horátz itt, a' hol a' Poesisnek külömbféle hasznait a' köz életbeli vele - élesre nézve számlálja elő, valót és képzeltet egymással öszvekever, és az által észrevétlen el tudja kerülni azt a' gyanút, mintha ő a' maga által üzött mesterséget hiu-

---

Lucius Variusra, kiről alább lesz szó, bukkanni; de épen azért vala ez az utolsó kire sejdítesök szállt. Nodum in scirpo quærere olly közmondás, melly különösen a' régiek legtöbb magyarázóira illik. S épen ezért hagyják gyakran épen az igazi csomót érintetlenül.

ságból kívánta volna nagyobbnak tekintetni, mint a' dolog kívánja. Tudva vagyon, melly külömbféle végekre szokta vala fordítani a' babonásság a' legrégibb idők olta az éneklést, 's már az I. Könyv' I. Énekére tett Jegyzéseink közt említettük. A' Carmen Rómában mind az Epicus és Lyricus Költeményeket jegyezte, mind a' varázslás' formuláját. Úgy hitték, hogy magában a' rhythmusban is valamelly titkos erő vala elrejtve. Az Istenek versekben szóllottak az emberekhez; Apollo a' maga feleleteit versekben adta; a' mit a' prophétai szél a' Cumaei Sibylla' barlangjából kifűjt, egy rakás versekkel beírt falevél vala. Azok a' Carmenek, a' mellyeknek Horátz azt az erőt tulajdonítja, hogy azok a' föld - feletti 's föld - alatti Istenségeket megszelídíthetik, tulajdonképen azon theurgiai hymnuszok, mellyekkel az Orpheus Mysteriumban és a' többiekben is, 's általjában minden Expiatiók 's halotti-áldozatok alatt, éltek.

(22) Melly szép festése ez a' magok' hajdani parasztosan-durva egygyűgyűségekből boldog Rómaiak' aratási-innepeknek! Melly szíves, melly philosophusi lélekre mutat az a' kép itt, melly azt terjeszti előnkbe, hogy a' Poesis mint támadott a' falukon e' népnél! Melly szelíd, melly kedves szelleme lebeg a' Természetnek és Humanitásnak ezen egész vadúl kies tájdarabon! Minden szó egy Commentáriust érdemel, 's mindenik profanálva volna egy Commentárius által.

(23) „Genium memorem brevis aevi“ — úgy mond Horátz; és a' szóban benne fekszik ez a' természetes és örömmre olly érdeklőleg serkentő érzés: ki tudja, ki éli végig az esztendőt? ki tudja, meglátjuk e' ismét e' vígnapot? A' német fordítónak azt el kelle hagynia, mert csak környülrás által nyomhatta volna ki, az pedig a' periodust czúszóvá tette, 's az egész festést elrontotta volna. De rajta volt, hogy a' festés' ef-

fektjét azon szípadás által érhesse - el, a' mellyet itt az egész veve, 's a' jobb-érzékű Olvasó talán úgy fogja találni, hogy Horátz ez által semmit nem veszített:

Wenn unsre alten, biederherzigen,
Mit Wenigem vergnügte Ackerleute,
Nachdem sie ihres Schweisses Früchte in die Scheunen
Gebracht, am Erntefest, mit ihren Kindern
Und treuem Weibe, den Gehülffen ihrer Arbeit,
An Leib und Seele — (denn auch diese trug,
In Hoffnung dieses Tages, ihren Antheil
Der Last des langen Jahrs) — sich gütlich thun
Und pflegen, und zur künft'gen Arbeit wieder
Erfrischen wollten — machten sie vorerst
Mit Opfrung eines Mutterschweins die Erde,
Mit Milch den Gott der Heerden, und mit Blumen
Und Wein den Genius des Lebens sich gewogen.
Mit bäurischroher Ungebundenheit,
Erschallte dann in lust'gen Wechselzeilen,
Der Fescenninen freier muntre Scherz.
Der muntre Tag kam alle Jahre doch
Nur Einmal! Sollte nicht dies einzigmal,
Die Freude alle Fesseln von sich werfen?
Man tanzte, sang, und brachte gute Schwänke
Hervor, und lautes Lachen wieherte
Dem gröbsten Spass, dem tollsten Schwank entgegen.

(24) A' mik a' Görögök' bak-dalaik voltak, mellyekkel a' Bacchus' innepein faluról falura járó Muzsikások a' népet mulattaták, és a' mellyekből Athénben idővel a' Tragoedia és Comoedia vált, alkalmasan azok voltak a' Fescennínusok a' Rómaiaknál. Eredeteket 's mineműségeket Horátz elegendően leírja. A' nyers embereket a' Természet tanítja a' vad Költésnek egy bizonyos nemére, mellyből a' Mesterség később azt csinálja, a' mit a' kicsinosodott nemzetek közt Poesisnek neveznek. Ugyan - az a' természet, melly Rómának durva parasztjait, midőn ezek az aratási - innepen magokat az örömmek neki - eresztették, dalolni 's tánczolni tanítá, arra is tanítá őket, hogy

dalaiknak szavaikba egy bizonyos mértéket vigyenek; de az ő versek olyan vala mint éneklések, és tánczolások. Saturninus Verseknek mondattak legelőbb, nyilván azért, mert méltók voltak a' Saturnusi időhöz, a' midőn a' természet még féketlen és gyermeki szabadsággal játszott; és Fescenninusoknak Etruriának Fescennia Városától, hol, a' mint állítják, kezdődtenek. Hihetőleg azért, mivel a' Római mezeilakosok ezen időkben a' magok gyermekeiket inkább az aratási-innepeken szokták volt megházasítani, a' Fescennium (vagy versus Fescenninus) különösen olly menyegzői versezeteknek adatott, melyeket a' vőlegény' társai a' lefekvés' kamarája előtt éneklettek. Az illetén, egy sereg vad és pajkos ifjak által, a' menyegző' örömeinek részegségében, eléneklett dal épen olly kevésbé tisztelte a' rhythmust mint az illendőséget. Minél vastagabb, annál jobb, — ez vala a' törvény. Trágárságok, mocskos tréfák, a' vőlegény' csintalanságainak emlegetése, minden jó volt, ha nevetést tudott indítani; 's az lévén kérdésben: mellyike okozhat legtöbb és lehangosabb röhögést, ezek a' Fescenninumok végre pasquillekké levének, 's a' tréfa a' legbúsabb komollyá vált; úgy hogy az igazgatásnak belé kellett avatkoznia a' dologba, 's megtiltani pälczák' büntetése alatt, hogy a' mások' ajtaji előtt boszantó - dalokat énekelni senki ne merészeljen. Azomban a' Fescenniai Versek' énekelgetése, a' jó házaknál is szokásban maradt, 's ezek, a' Nyelvre és kifejezésekre nézve, idővel csínosabbak lettek ugyan, de a' szemérmes füleket ezután is bántották. Ezeknek példáját Catullusnál és Ausóniusnál találhatni. Maga Augustus is a' maga triumvirális ifjúságában, ilyen-nel tisztelő - meg barátját Polliót, 's a' törvény' értelméhez képest ezen tettével fustélyra tévé magát méltóvá. Polliónak barátjai azt tanácslád Polliónak, hogy a' Triumvirnek adná vissza a' kölcsönt Líviával tar-

tott menyegzőjekor, ki az ilyen Epithalamiumra igen gyönyörű tárgyat ada; de Pollio, kinek neheztelése azon közben kiparázott, azt felelte nekik: Ezt ugyan cselekedni nem fogom, mert az ellen bajos írni, a' ki proscribálhat*).

(25) A' XII. Táblák' törvénye halálos büntetést rendelt „si quis occentassit sive carmen condidissit, quod infamiam faxit flagitiumque alteri, capital esto“ — ezt mondja Szent Ágoston, Doctora az Anyaszenteggyháznak, De Civit. Dei. II. — Hihető a' halálos büntetést utóbb keménynek tartották, 's az alantabb sorsú polgárookra nézve pálcázásra változtatták, — következésképen, Horátnak megjegyzése szerint a' Római Literatúra a' maga fentebb léptét elsőben is a' pálcának köszönheté. De idővel ez a' büntetés is feledékenységre ment; a' törvény fenn - maradt, de nem vitetett teljesedésbe, úgy hogy a' mi Költőnk, midőn egyik barátja intette hogy a' Satyrák írásának hagyja békét, 's eszébe juttatá, mit rendel a' törvény:

Si mala condiderit in quem quis carmina, lis est
Iudiciumque —

a' m a l a c a r m i n a kifejezéssel tréfát űz, 's ezt feleli:

Esto ! si quis m a l a —

tudnillik nem másokat sértő, hánem nyomorú verseket

(26) A' Görögök, a' mi a' Múzák' szép Mesterseégeiket, az igazi Artes Humanitatis, illeti, az ezek' valóságos feltalálójiknak tekintethetnek. Őket tulajdon Géniusok, tulajdon kényes érzések vezette arra, hogy a' Szépnek és Illőnek minden más népek előtt elrejtett ideáját magokban kifejtsék, 's lépcsőről lépcsőre addig képezzék, hogy kevés idő alatt a' tökélet'

---

*) Pollio, cum Fescenninos in eum Augustus scripsisset, ait: At ego taceo. Non enim est facile in eum scribere, qui potest proscribere. M a c r o b. Saturn. II. 4.

pontján láthassák - meg. A' Rómaiak mind ezen Mes-
terségekben mindég csak fordítójik és utánzójik vol-
tak nekik; az ő ékes - szólások, Poesisek, Philoso-
phiájok nem honi, hanem görög földről általhozott
gyümölcsök voltak; azon győzelmek' gyümölcsei, a'
mellyek által ők Hellásnak elébb Védőjikké, tovább
Uraikká lettek. Ezek közt az Ékes - szólás és a' Drá-
mai Poesis volt az a' melly a' Római földet leginkább
megszerette. A' Rómaiak, kik akkor, a' midőn az
Athéni Színjáték a' maga legfőbb virágzatjában volt,
magokat még felette bárdolatlan 's vad játékok által
mulattatták (mellynek kezdete és előmenetele felől
Lívius a' maga Histor. VII. Könyv. szól), csak a' VI.
Század' elején kezdék ismerni az olly darabokat, mel-
lyeknek egy történet vala tárgya. A' legelső próbát
az effélék körül a' Római akkor még ügyetlen mivelet-
len Nyelvben, egy Görög - országi születésű rabszol-
ga tette; 's ámbár az új Játék, minden fogyatkozásai
mellett, nagy javalással fogadtatott: több kelle reá
egy századnál, míg a' Drámai Poezis azt a' megvette-
tést eltörölheté, melly rá a' Toszkáni Histriokról
(Rómának első színjátszójiról) maradott. Csaknem
minden Dramai Költőjik Szabadosok voltak és így
ollyan rendnek tagjai, a' kikből nem válhattak Aeschy-
lusok, és még is azt mondja Horátz, „hogy a' Ró-
maiak nem voltak Tragoediai talentumok nélkül. Ez
a' neme a' Színjátékoknak jól illett a' Római Nemzeti
characterhez, 's a' VI. Századbéli sebes előmenetel
után azt lehetett volna várni hogy az ő példányaikat,
a' Görögöket, legalább utól-érendik. A' Rómaiiban
kedv is tűz is volt arra a' mi nagy, 's ő szerencsés a'
merésben: de az gátolta a' célhoz közelítésben, hogy
elúnta a' szorgalmat, 's a' törlést gyalázatnak tartot-
ta; „— 's ez olly neme a' kevélységnek, melly a' Cor-
rectióval — azzal a' mi a' poetai munkáknak, mint
minden más munkáknak is, maga adja - meg az igazi

becset, össze - eggyezhetetlen; mert az valóban nem egyéb mint vak szerencse, a' midőn a' Genie, ez nélkül, eltalálja a' líneát melly, 'Aristotelesnek kifejezése szerint a' Hyperbole és Ellipsis, az az a' Soknál több és a' Kevésnél kevésbb közt közben van elvonva, — azt a' líneát *quam ultra citraque nequit consistere rectum*. Raphael Mengs azt mondotta egy fejről a' mellyet épen rajzolt, és a' mellyel meg vala elégedve: „Ezen többet dolgoztam kenyérrel mint crayonnal.“ — Ez értelemben kívánja Horácz, hogy a' Költő litúrázzon. Az ő ítélete szerint a' Római Íróknak ez a' törlőgetni nem szeretése cselekvé, hogy önálok olly kevés jó munka termett. Az igazi Mívész' szemeiben semmi szépség nem fedheti - el a' hibát; 's így hiba nélkül lenni, ez az igaz tökéletesség: *Virtus est vitio caruisse*. — Semmi Művész, semmi Költő nem fog tehát valami igen jót előállítani, minekelőtte neki ez a' titok felnyitott.

(27) A' Görögök felől ezt mondotta Juvenál: „*Natio Comoeda est*“ — az egész Nemzet Comoediásokból áll, — a' Görög Comoediásnak született. Ennek oka nem csak abban feküdt, hogy az Athéniek mindennemű behatásokat példátalan érzékenységgel fogadtak - el, 's minden nemeit a' charactereknek nagy könnyűséggel utánozhattak, kiváltképen pedig a' nevetségest ritka gyorsasággal tudták felkapni, 's valamit idegennek vagy botránkoztatónak láttak, azt nézni nevetséges fényben szerették: hanem bizony abban is, hogy a' bohóságnak minden nemeit magoknál hon találták. Így sem Comicus Írójik nem voltak tárgy, sem Színjatszójik nem Originálok nélkül, a' kiket másolniok lehessen. A' Római nép komolyabb, érettebb, józanabb volt, 's hét századok' elfolyta alatt több és nyomosbb dolgokkal volt elfoglalva, mint hogy a' Comoediának, a' magok erkölcsseikkel, rendtartásaikkal 's nemzeti characterekkel sok tárgyat, legalább a' gyengédebb nem-

ben, adhattak volna. Aristophanesnek az Athéniek' messzére -kinéző országlási plánjaik kimeríthetetlen kútfeje volt a' nevetségesre nézve — mert az ő plánjaik és az arra elvezetni - akaró szerek között gyakorta a' legképtelenebb öszve nem illés volt: ellenben a' Rómaiak elejétől fogva egy nagy célra törekedtek, 's azt megszünet nélkül egy soha félbe nem szakasztott férjfiúi tűzzel űzték, lassan, de egy lépést sem téve soha hátra felé. Mi nevetségest találhatott volna az illy menésben maga Aristophanes is? 'S ugyan - ezt lehet mondani erkölcsök 's szertartásaik felől. Eggyszerű, sanyar, munkatűrő, kevéshez-szokott, törvényeiket 's rendtartásaikat híven tisztelő, büszke, nemes, nagylelkű vala a' Rómaiak' character egészen addig, míg Carthágón diadalt veve. Mit kaczagtathatott volna meg itt Aristophanes? egy Menander mit mosolyogtathatott volna meg itt? Honnan lehetett volna itt szővni a' nemesbb Cómicumot? 'S midőn e' tiszteletes erkölcsök az Országlás' temérdek nagyságának természetes következése által a' VII. Században hihetetlen sebességgel romlani kezdettek, nem nevetségesek levének, hanem iszonyítók. — Való, a' Rómaiak, még legszebb évszakokban is, mint csaknem mind azok, a' kik komoly és nagy dolgokkal foglalatoskodnak, szerették a' víg darabokat, 's teljes kebellet kaczagtak az ilyeneken: de ahhoz kaczajdarabok kellenek nekik, 's Plautus ada kaczajdarabokat, mert tudta mire van szükségek. A' szelídebb comicum Rómában meg nem érthetett beszéd volt volna, a' hogy nálunk is az a' Nézőknek sokasága előtt. A' Költőnek a' maga képzületét meg kelle feszíteni, neki nagyítani, neki Caricaturákat kelle festeni, hogy a' maga Nézőjit mulathassa. De Horátz e' szempontból most nem akarta nézni a' dolgot. Nem gondolván vele, miért festette olly vastag ecsettel a' maga caractereit Plautus, az ő munkájának érdemét a' szerént szabta-meg, a' mint azok

mint Művészi dolgozások érdemlették; hallgatva hasonlítja - össze az ő caricaturáját az Aristophanes' caricaturájával, az ő erkölcsalakjait a' Menander' erkölcsalakjaival, 's úgy leli, a' mit tagadni nem is lehetett, hogy az összev hasonlítást ki nem állhatják. A' Commentátoroknak, kik alkura nem tudtak jóni ön-magokkal: ha Horátz ez helytt dicsérni akarta e Plautust, vagy megfenyíteni, a' mi Horátzunk' becsületére, hajlandóbbak az elsőt hinni mint az utolsót, noha ezt a' dicséretet össze nem eggyeztethetik a' Horátz' értelmével és ízlésével — tekintetbe kellett volna venni, hogy itt a' szó Plautusnak csak hibáji felől vagy, és hogy az olly orrú 's az olly Athéni ínyű Irónak mint Horátz; azon Festőnek, a' kinek ecsetje, midőn erkölcsöket és bolondságokat fest, olly éles környvonaloikat (contour) teszen és még is olly szelíden coloríroz, a' jónak és rossznak egymásba-folyó különbségeiket a' legkönnyebb tussokkal olly szerencsésen széllyel tudja lehelleni; eggy szóval hogy azon Költőnek a' ki maga is ügyes festője az erkölcsöknek, gondolatjaiban olly igaz, kifejezéseiben olly tiszta, nyelvében olly hív és erőltetést nem ismerő: a' Plautus' durva rajzolásai, vas-tagon - sült tréfáji, parasztos és régi nyelve 's csínatlan stílje által inkább kelle megbántatnia mint ezeknek a' Commentátoroknak. Horátznak ezt balúl venni annyit teszen, mintha az Olasz-Iskola' legnagyobb hőseitől azt kívánnánk, hogy Ostadénak Hollandiai részeg hajós legényein vagy a' Jacob Jordaens' pozsgás Nymphájin nagy gyönyörködéseiket találják.

Csak azt jegyzem - meg még, és mintegy itt-ementemben, hogy valamint ez az egész Epistola, úgy különösen ez a' hely is olly jól illik mireánk, mintha ez nem ahhoz az Augustushoz volna intézve, a' ki alatt Urunk születék minékünk, hanem a' mostani Irók- valamelyikéhez szólana. Ki nem nézi ma magát an-

nak, a' kitől színt úgy kitelik egy Comœdiát (vagy Tragoediát) írni, mint annak a' rendi? Közönségesen azt hiszik, hogy semmi sincs könnyebb, 's épen azon okból hiszik ezt, a' miért azt Rómában akkor hitték, 's épen azon okból csalatkoztak - meg, a' melyet Horátz teszen elikbe a' maga kora' himpelléreinek. Kiki vallja hogy Horátznak igaza van: azonban mindég olly Comœdiákat hallunk, a' melyek előtt ő bedugta volna füleit, 's mi — a' kiknek minden jó — (hanemha a' darab valóban igen jó volna, 's valamelly ravasz mérő pajzánságból elhíttetett volna bennünket, hogy az nem jó) — mi úgy tapsolunk, hogy ég tenyerünk belé. — Én ezt csak azért mondom — hogy mondva legyen. Mert a' nagy Publicumtól, melly nagyon orrolja hogy pór seregnek neveztetett, azt kívánni hogy tudja mit csinál, nem volna okosabb, mint ha Horátztól azt kívánnánk, hogy neki is tessenek, a' mi a' Publicumnak tetszik.

Egyéberánt Quintiliánnak ítélete a' Római Comoedia felől épen az, a' melly a' Horátzé. Mi (úgy mond ez, Instit. Orat. X. 1.) a' Komoediában a' Görögök megett legtávolabb sántikalunk, noha Aelius Stolo úgy hitte, hogy Múzák a' Plautus' nyelvén szólanának, ha a' Róma' nyelvén szólanának, 's noha Terentz' darabjai (mellyek bizonyosan e' nemben a' legcsínosabb, a' mit bírunk) Scípio Africánusnak tulajdonítatnának. Mi alig értük - el a' legvékonyabb árnyát annak a' Gratianak, melly az Athénieknek tulajdona —

(28) Legjobb lesz megvallanunk, hogy ezt a' Dosénust csak abból ismerjük, a' mit Horátz felőle itten mond. Egy gyors Comoedia-csináló fogott lenni, kinek darabjait a' Római Játékszín sokat adta. — A' kik ezt a' Plautus' egyik vagy másik darabjának ébédleső-jévé akarják csinálni, igen rendes módra akadtak a' régi magyarázása körül, 's a' mardosó iróniát hideg tréfával cserélik-fel. 'S innen csudálkozva látom, hogy

Baxter is köztők van, a' ki Horátságban máshol is lát iróniát, a' hol az bizony nincs.

(29) Ámbár Horátság itt csak a' maga korabeli Comœdiák' Íróji felől szólott: úgy hiszem, hogy neki erre egy ötlet magát közelebből illető oka lehetett, hogy itt azon kedvetlenségek eránt, a' mellyek az ezek professiójokkal együtt járnak, magát világosabban nyilatkoztassa-ki. Ő a' maga Satyrájában annyi bizonyosságait adta, hogy belőle igen jó Cómicus Író fogna válhatni, hogy az ő barátjai 's pártfogóji, sőt talán maga Augustus is hihetőleg álmélkodásokat jelentettek az eránt, hogy erejét e' részben meg nem kísérti, holott itt talán mind azokat maga megett hagyhatná, a' kiket eddig Róma látott. Értésére adja tehát, hogy neki az illy maga megkísértéséhez sok és kevés hiúsága vagyon; több, mint hogy elméje' nyugodalmát 's indolentiáját feláldozza azon hírnek, a' mellyet talán magára vonhatna; 's kevesb, mint hogy a' Római Publicum' szeszeit hidegen nézhetné, ha e' veszedelmes pályára egyszer fellépett volna. Ez az utolsó pont neki alkalmat ad mosolygó csipkedéssel szólni a' Játékszíni rossz gond és a' Publicum' még rosszabb ízlése felől. Becsüli e az az ember magát, úgy mond, a' ki olly Játékszínért akarná dolgozni, melly a' jó darab alatt is zúg, 's oda hagyja azt a' bajvívók és egy tánczoló medve miatt? — Ez történt száz esztendő előtt már Terenttzel is. Az ő Hecyráját alig kezdék játszani, midőn zsibongás támadt, hogy valahol Kötéljárók mutatják mesterségeiket; az Amphitheatrum egyszerre üresen maradt, 's kiki ment, csudálni a' Kötéljárókat. Bizonyos idővel azután megint játszáknak a' darabot. Az első Act békével vala kihallgatva. Szerencsétlenségére a' másodikban hírt hoztak, datum iri gladiatores. A' nép zajgani kezd, lármázni, tolongani, veszekedni a' helyen, 's a' Játékosoknak meg kellett szűnniök. Cicerónak egy Levelében, (ad Familiar.

VII. 1. — írta azt 698.) — hol ez a' maga philosophus barátjának Mariusnak azon pompás és sok napokig tartó játékok felől ad hírt, mellyek által Pompéjus Magnus a' maga Amphitheatrumát felavatta, sok bizonyításokat lelünk azokról a' miket Horátz a' Római Nép uralkodó ízlése felől itten mond, — noha az a' dologban a' legrosszabb, hogy a' Római Nép e' részben nem vala jobb mint minden más nép e' földön. De nem csak az a' rend az a' mi az olly játékokon gyönyörködik, hol csak a' szem talál mulatságot, mond Horátz; illyenek a' fentebb Rendei is. Nem azért jelennek - meg hogy halljanak, hanem hogy lássanak. A' mit a' darabban a' Költő csinált, az nekik csak mellékdolog: a' fő személy a' Decorateur és a' Szín' Szabója. Még a' Játszó is semmi; az bízvást feléphetne, ha néma volna is, mert ha tapsot nyer, az nem játékanak adatik, hanem annak, hogy öltözete drága, vagy külföldi szabású. Nekünk hosszú, szemmet - vakító jelenések kellenek, ritka állatok, eggy teve - párducz, eggy fejer elefánt — az illyen mulatja, gyönyörködteti a' mi gyermeki Publicumunkat — 's mi még csudáljuk, hogy a' Melpomene' színének becse vesz? hogy Comoediánk jobba nem vál? hogy a' jobb elmék a' Színnak dolgozni nem akarnak? — A' legnagyobb figyelmet itt az érdemli, hogy Maecén és Augustus magokat itt megérintve érezhették, 's úgy vélem, Horátz nem mondhatta-ki az utolsóbbnak szebb móddal, hogy egyenesen és egyedül ő az oka, hogy a' jó ízlés és az igazi Ars Musica (a' hogy a' Drámai Költést Terentz jegyezi) Rómában alá szállott. Csak a' Suetón' Augustusának 43. Fejezetét hasonlítsuk-össze e' hellyel, 's látni fogjuk hogy Augustus volt az, a' ki, eggy részént mivel e' játékokat maga is szerette, más részént mivel ezzel alkalma volt a' Népet maga eránt lekötelezhetni, ezeket az új meg új, csudálatos, szemfényvesztő Színjátékokat tekintetbe

hozta. Spectaculorum et assiduitate et varietate atque magnificentia omnes antecessit, úgy mond Sueton, 's azt veti mellé, hogy Augustus maga mondotta volna hogy ő a' maga nevében négyszer, a' másokéban pedig, kik vagy jelen nem valának vagy kevesebb tehetségűek voltak mint hogy ezt a' terhet elviselhették volna, huszónháromszor ilyen nemű 's egynehány napokig tartani szokott játékokat adott. Ada ilyeneket a' nagy Forum Románumon, a' Marcellus' Theatrumában, némellyőalatta épült Amphitheátrumokban, a' Circusban, 's az úgy nevezett Septa Juliakban *) mellyek leginkább a' nagy vadászatokra vagy vadak' viadalára fordítatának. Adott nekik Görög Szabdallókat, minden nemű pályafutókat, 's még tengeri csatákat is egy temérdek tóban, melly közel a' Tiberishez ásattatott 's körül vala véve egy árnyékos ligettel. De nem elégedett meg azzal, hogy a' népet csak az arra-rendelt napokon mulassa a' mutatványokkal: hanem midőn valamely ritkaság, vagy valamely soha nem látott dolog Rómiába érkezett, ('s neki gondja volt hogy olyan mindég találtassék) azt a' néppel most itt, majd ott láttatta, péld. egy rhinocerotst, egy szeretlen vadságú tigrist, egy ötven réfnyi kígyót, egy törpét, a' ki nem vala egészen kétláb magasságú és csak hét fontot nyomott, 'stbb. Ezen felül drámai játékok nélkül sem hagyá őket, még pedig minden nemben, mert adott Szomorú Játékokat, Víg Játékokat, Bohóskodásokat, 's per omnium linguarum histriones, az az honni 's Görög és Oscan Játékszók által. 'S mint-

---

*) Ez a' Septa Julia egy temérdek tágasságú piac volt a' Márs'-Mezején. Lepidus királyi Galériát építete körültte, Agrippa pedig festésekkel és faragásokkal ékesítette-fel. Itt tartattak a' vadászatok és vadvívások, az a' mulatsága a' vérontás' nézésében gyönyörködő Rómaiaknak, mellyetők a' Gladiátorok után leginkább kedveltének.

hogy ezen Színjátékok csak azért adattak, hogy a' nép minden nemből lásson valamit, és mindég mást meg mást, 's minthogy benne a' nép' mulattatása volt a' fő cél, még pedig Lazzik 's a' legotrombább tréfák által: a' Drámai Muza 's a' Színjátésközi Mesterség általa keveset nyere. Úgy látszik valóban, hogy egyik fő oka e' kettő' leszállásának az volt, hogy a' két nagy Játékos Aesopus és Roscius nem hagytak magokhoz méltó tanítványokat 's követőket. A' Rómaiak, kik ezek által a' legtökéletesebbhez 's legszebbhez voltak szoktatva, nem tudtak megelégedni a' középszerűvel; 's midőn most végre a' két híres Pantomim, Pylades és a' Maecén' kedveltje, Bathyllus felléptek, 's a' legszebb természettel és arccal, a' Mesterség' heves szeretetével, egy nemből, melly a' Rómaiak előtt még ismeretlen volt, a' Táncz - mesterségének és a' Mimi-cának minden kellemeit kifejtették, 's az elragadtott férjfi és asszonyi Nézők előtt a' tökéletnek épen azt a' képét mutatták, a' mellyet a' régiebbek, kik Rosciust és Aesopust látták, még mindég emlegettek; úgy igen is természetes dolog, hogy Melpomene és Thalia a' bájos Terpsichorének kénytelen vala elsőséget engedni, és hogy a' Római Publicum tragicus és comicus tárgyakat a' Görög Mythologiából és a' Hőskorból inkább láta Bathyll és Pylades által eltánczolva, mint a' Roscius' középszerű Követőji által declamálva. 'S ha így nem álmélkodhatunk is azon, hogy a' mondottak szerint az Ízlés rosszra változott: annyi legalább való lészen, hogy Augustus annak egyik oka volt, 's így azon hallgatva tett feddések, a' mellyekkel ötöt Horátz ez helytt terheli, még mindég eléggé szózatásoknak vehetjük annak a' nemes szabadságnak jelére, mellyet rajta már több helyeken tapasztalánk.

(30) Seneca, a' ki fél századdal éle később mint a' mi Poetánk, egyik Leveleiben épen illy képét adja

annak a' csatajnak, melly a' Római Színjátékokat követni szokta, hogy ez által fitogtathassa lelkének nagy erejét, mellyet az elmélkedésben ez a' lárma sem tudna megháborítani. *Ecce Circensium obstrepit clamor; subita aliqua et universa voce feriuntur aures meae, nec cogitationem exentiunt, nec interrumpunt quidem. Fremitum patientissime fero: multae voces et in unum confusae pro fluctu mihi sunt aut vento sylvam verberante.* Epist. 83.

(31) Baxtfert ez helytt nagy szerencsétlenség érte; azt hitette - el magával eggy rossz órában, hogy Horátnak minden más Magyarázóji e' szavait meg nem értették, 's neki csak magának volt orra megszaglani az iróniát, mellyel itt a' Drámai Mesterség magasztaltatik. Eggy szóval az éles - látású férjfi úgy képzei, hogy Horátn itt nem mond egyebet mint ezt: „ő színt olly kevésse irigylí a' Róma Comoedia - íróit mint a' Kötelenjárt, a' ki hogy a' plebeculának mulatságot csináljon, eléggé esztelen, szerencsétlenségre tenníki a' nyakát.“ De a' mit ezen annak nézett iróniá' védelmére felhozhat, Quintiliánnak már említett szavából áll: *In Comoedia maxime claudicamus*; az pedig rajta semmit sem segít. Mert szembe-tűnő dolog, hogy Horátn itt a' Tragoediáról szól, nem a' Comediáról, ugymint a' mellyre magára illik az inaniter angit, irritat, mulcet, falsis terroribus implet, és modo me Thebis, modo ponit Athenis. Mert az a' léhaság, mintha ezen utóbbi szavaival csak ezt akarná mondani: a' történetet majd Thébába teszi, mint Amphitruójában. Plautus, majd Athénbe, a' régi Comoedia' szokott játék helyére — nem az ő manírjához illik. Nekem úgy tetszik, hogy az ő szeme előtt Aeschylus és Sophocles lebegett, és hogy az *Ille per extantum* etc. értelme, akár magát akár az egész öszvefűggést tekintsük, nem lehet egyéb, mint ez: Hogy azt ne hidd, hogy én a' Dramai Mesterséget egyedűl azért

vetem - meg mert erőtlennek 's alkalmatlannak érzem magamat, azon fényt nyerni: bizonyossá tesznek, hogy az én szemeimben semmi nincs nehezebb mint az a' Mesterség, melly a' Nézőt az Író' tetszése szerint hozza minden indulatba, 's bennünket egy régi mesés történetért, melly Athenában vagy Thébában kétezer eszt. előtt ment véghez, úgy el tud foglalni, mintha az egyenesen minket illetne, 'stbb. A' ki ennyit tud, az nagy és nehéz Mesterség' embere ugyan; abban olly könnyű megbukni 's nyakat törni mintha kötelen tánczolni, 's a' hatás olly csudálatos mint a' Mágia áttatásai; tudjuk hogy csalattatunk, 'stbb. — Ez az a' mit Horátz mond és Baxteren kívül, a' ki a' szép értelmet üres, nyavalyás 's ide semmiképen nem ilhető ironiává változtatta, az ő szavaiban még minden Olvasója talált.

(32) Le nom de Choerilus a été malheureux en poesie, mond Mons. Dacier; három vagy négy poeta között, kik e' nevet viselték, egy sem volt, a' kit dicősege 's munkája túl - élt volna. De annál szerencsésebbek voltak élteknek napjaikban. Az egyik, a' ki Számószí eredetű volt 's egy időben élt Herodotussal, egy Hős Költeményt hagyta, az Athéneiek' győzedelméről Xerxesen, 's ezt a' győzedelmesek olly jó neven fogadák, hogy az Epicusnak minden verséért egy egy státert fizettetének a' Kincstárból. (Egy Státer alkalmasint annyi mint ma egy forint.) — Egy más Choerilust Lysander horda magával a' hadban, 's fizette, hogy az ő történetét változtassa regévé. — Az a' harmadik, a' ki felől itt vagyunk szó, Alexander által méltatott azon szerencsére, a' mellyre neve' társát emelte az említett Spártai Vezér, 's ha különben Horátznak hinnünk kell, a' maga nyavalyás verseit királyi módon látá Filep - aranyokkal megjutalmaztatni. Akron Grammaticusnak szavai szerint a' mi Choerilusainknak nem igen nagy okok volna paj-

tások' boldogságát irigyleni. Alexander Király és az ő Udvari-Poetája, ha tudnillik Ákron igazat beszél, abban egygyeztek - meg, hogy Choerilus a' maga Alexandriasának minden jó soraért egy Philipp d'órt, 's minden rossz soraért egy pofot kapjon. Choerilus, a' kinek (mint minden hozzá-hasonlóknak) maga felől felette jó opiníója volt, már tömve képzelé a' sok arannyal erszényét, 's szórta a' verseket; ezt gondolá magában: húsz harminczezer vers szép kerek summácskát fog adni, 's nem magán áll e, hogy annyi ezerre vigye a' munkát, a' mint akarja? Elkészülvén az Epopeával, itt 's amott találkozott ugyan egy két tűrhető sorocska, 's az aranyokat el nem vonták tőle: de a' rossz sorok, és így a' sok pofok is, annyira mentek, hogy Choerilus még minekelőtte a' munka utolsó Énekét felolvashatta volna, halva feküdt. Az Istoria ha nem volna is való, legalább nem rosszúl van koholva. — A' rege rendesen peng, 's a' mi Horáztunk, annak elmondása miatt, a' maga érdemlett tekintetéből semmit sem vesz. Mert hogy Alexander, midőn az Achill' sírját meglátogatta, szerencsésnek kiáltozta ezt a' hőst mivel neki egy Homér juta, mutatja ugyan, hogy az ifjú Világdúló magának is óhajtott azon tettekhez, mellyeket teendő vala, Homért, de nem, hogy bírt ízléssel, megkülömböztetni, ha Choerilus, a' ki egy két esztendővel később beszegődött nála Homerusnak, az e, vagy nem, a' kit ő bírni óhajtott. Osztan az emberi gyermekek, nagyok és kicsinyek, olly örömet hallják dicsértetni magokat, hogy még a' rossz versek is jobbaknak tetszenek mint a' millyenek, midőn azokban magunkat halljuk magasztaltatni — a' mint azt a' mindennapi példák világosan bizonyítják.

(33) Itt, gondolnám, a' mi Költőnk megtévedhetett a' következtetésben. Alexander csak Apellestől kívánt festve lenni, mint Lysippustól érzbe-öntve, 's Homértől énekelve. Szerencséje volt hogy a' két el-

sőbb egy időben élt vele: ha száz esztendővel hamarabb éltek volna, Alexander úgy járhatott volna a' maga Cabinet - Festőjével 's Statuáriusával, mint Udvari - Poetájával. Mert ő Macedóniai Felsége mit tehetete arról, hogy Choerilus nem volt Homér? Hogy én ezen velekedésem által Alexander Királyt, a' Nagyot, épen nem sértem - meg, arra nekem egy tanúm van, a' kit minden Bíró hitelesnek fog ismerni, mert ez ön - maga Apelles. Alexander ezt a' Mívészt gyakran meglátogatta, és — a' mint az történni mindég szokott — a' Mesterség' dolgai felől épen azon magához - bízakodással szóla vele, a' mellyel egy Generalisával szólhatott volna, hogy az utolsó ütközet miért volt szerencsés vagy szerencsétlen. A' Grátiak' Festője hihetőleg olly jó tónusú ember volt, a' ki tudta, hogy az illy esetben az illy Mesterezővel mint kell bánni de ő — Mívész volt; 's minthogy a' nagy Király egy beszédében nagyon meg találta tévedni, nem bírt tovább magával. Kérem Felségedet, ne mondjon illyet illy hangosan; mondá Apelles lassú hanggal; látja azok a' fiúk, a' kik ott festéket törnek, mint erőlködnek hogy nevetések ki ne pattanjon. Plin. XXXV. 10.

(34) Horáitz, a' mint látánk mindég tisztelő távol-ságban vontá - el magát Augnstustól. Virgíl és Várius nem voltak olly nehézkes ízletűek 's nem is volt rá annyi okok mint ennek. Várius Augustusnak tetteit éneklé: azaz, azt, a' mit a' szerencse, a' mit az ő Hadi - Vezérei, 's a' Rómaiak' romlottsága tett érette, 's mind ezt tartalék nélkül, egyenesen, egy ezen czélra - írt Hős - Költeményben: Virgíl kényesebben bánt; de az ő Aeneisének még sincs egyéb czélja mint az, hogy ragyogóvá tegye azt a' nevet, a' mellynek Anchisessel ezeket mondatá:

Hic Caesar et omnis Iuli

Progenies, magnum coeli ventura sub axem.

Hic vir, hic est, tibi quem promitti saepius audis,

Augustus Caesar, Divi genus, aurea condet
Secula qui rursus Latio . .

Ez a' két Poeta tehát érdemlette hogy igen kedves legyen Augustus előtt: 's Horáitz ki nekik ezt a' Szerencsét soha sem irígylette, a' ki nekik mindég barátjok volt, annál inkább kapott itt az alkalmatosságon, mert midőn igazságosnak mutatta magát ezek eránt, olly főhajtast teve Augustusnak, melly neki és az ő egyenes lelkének semmibe sem került. Virgíl és Varius a' mí Költőknél mindég együtt járnak; és noha azon kevés, és kurta töredékek, a' mellyeket a' Várius' írásiból nekünk Macrobius tarta-meg a' Saturnaliák VI. Könyvében, velünk őtet csak Nyelvének és versificatiójának szépségéről ismertethetik-meg: elégségesek még is arra, hogy velünk Munkájának elvesztét sajnáltassák. Quintilián ugyan nem említi nevét az Augustus' idejebeli Epicusok közt: de a' helyett Thyestesét a' Görögök' legjobb Tragoediájival egy sorba állítja.

(35) Horáitz a' maga mentegetődzésiben mindég egy beszéd mellett marad; mendacem oportet esse memorem verborum suorum. De az a' fordulás, a' mellyel itt él, meg akarván győzni Augustust, hogy egyedül tehetetlenségének érzése által rettentetik, a' Kalliope' trombitáját harsogtatni, 's azt az örökké valóságnak szentelt dalt—

— — tuis

Auspiciis totum confecta duella per orbem,
Et formidatam Parthis, te principe, Romam,

hős versekben énekelni — ez a' fordulat, mondom, olly ravasz, hogy már ezentúl alkalmasint bizonyos lehetett az eránt, hogy többé nem fog sarkaltatni. Hiszen én magamra 's dicsőségemre nézve is inkább szeretnék egy illy gazdag, egy illy fényes tárgyat énekelni, ha melyem és tudóm ezt elbírná, mint illy földön csúszkáló Sermókat énekelgetni, 'stbb. — Augustus kényte-

len volt engedni az illy fontos oknak. Igaz, hogy így az ő vélekedése a' mi Poetánk' tehetségéről tetemest veszte: de hihető, Horátz azt hitte, hogy a' maga szabadságát, hiusága' feláldozásával, nem vásárolta - meg drágán.

(36) E' helyből azt vonhatjuk - ki hogy már azon régi időkben is úgy vala szokás, mint ma, felette rossz portréját árulni a' nevezetesebb embereknek, és azokat úgy vétetni, mint azoknak igen hív képeiket. Legalább úgy tetszik, hogy nagy része azoknak, a' régi híres Romaiak' fejeiknek, melyeket ma is bírunk még, azon in pejus fictis munkák' számába valók, a' melyek ellen Horátz itt protestál, de haszontalan, mert sorsát ő sem kerülhette - el.

MÁSODIK LEVÉL.

JULIUS FLORUSHOZ.

BEVEZETÉS.

Ez az Epistola azon személyhez intéztetett, a' melyhez az Első könyv' harmadika szól. Mi volt ez a' Flórus Költőnknek, mi volt Tiberiusnak, azt maga Horátz elmondja. Eggy nevetlen régi Scholiasta ötöt Satyrák' Írójává csinálja; melly okokra nézve, az előttem tudva nincs. Hogy a' maga korának szép fejei közzé számíthatott, hogy rendes versecskéket írt, azt magától Horátztól hallánk amott; de e' szók: Quae circumvolitas agilis thyma? és Seu conditis amabile car-

men — inkább sejtet velünk egy könnyű, kedves, enyelgő Catullusi Költőt, mint egy Satyricust; 's ezt bizonyítja ezen Epistola' helye is, hol Horátz neki ezt mondja:

te dalt szeretsz,
Egy más iambust; míg egy harmadik
Csak azt kedvelli, a' mit a' Bion;
Csípős játéka szója - meg.

Ha Flórus az volt volna a' minek a' Scholiasta akarja tekintetni, azt mondogta volna, a' mit a' harmadik felől itt mond.

Akármit van a' dolog, az Epistola (a' mennyiben bennünket a' Római akkori Literaturával megismertettet) úgy tekintethetik, mint társa az Augustushoz írt előbbeninek. Sokban hasonlít a' Maecénnek szóló elsőhöz az Első Könyvben, a' mi az indító alkalmatosságot és czélt nézi, 's nem kevés pótolékot foglal magában az I. Könyv 19-dikéhez. Július Flórus, a' ki a' maga patronusával, Tibérrel, távol vala, vádlotta a' mi Költőnket, hogy neki a' régen megígért Verseket még sem küldi. Horátz ugyan azolta is, hogy ezt írt a' Maecénnek:

Nunc itaque et versus, et caetera ludicra pono,

mindég csinált verseket, valamikor kedve jött rá, de nem szeretette ha arra kényszerítették — 's annál inkább protestált az efféle megszólítások ellen, minél kevésbbé akart egy categoriában állani azon ex professo Poetákkal, kiknek száma előzőnlötte a' Vároast, de a' mivel a' Római Literatura legkisebbet sem nyere. Ő tehát a' maga ifjú barátját a' mentegetődzésnek hosszú sorai által tolja le nyakáról, mellyeknek mindegyike elég ok, miért ne tartson számot a' megígért versek vételére.

Az a' mód, a' mellyel ezen okokat felhordja, egy bizonyos félig való, félig tettett, rossz szeszből kap

sót, melyet inkább lehet érzeni, mint leírni. Az a' nevetséges, mellyel a' magokat - elhitt poetai tribúlisait gazdagon becseppetgeti, két elsőséggel dicsekedhetik: egyik az, hogy olly ártatlan jószívűséggel, 's olly epétlenül van elmondva, hogy azt magok a' megérintett Urak sem igen vehették rossz neven; másik az, hogy az olly való, hogy még ma is úgy illik, mintha ma volna írva, 's miközöttünk. Még egy harmadikat is kellett volna említenem, kivált mivel az a' legjobb, ha a' dolgot szorosan fogjuk; azt, hogy ő, a' maga szokása szerint, a' Satyrát a' legigazabb, legelmésebb jegyzések

Flórus, ki olly híven szolgálod 's tiszteled
 A' jó 's vitéz Nérót! ha valaki veled
 Egy olly szolgán, a' kit kelendővé tenne
 Vagy Gábi vagy Tibur, illy alkura menne:
 „Imhol e' jó legény, tetőtől talpig szép,
 Adj ötszáz forintot, 's szolgálatodba lép.
 Nálam rég szoktatva van szófogadásra,
 Ugrik 's fut akármelly csekély jeladásra.
 Tud egy kis görögöt, sokban sokra mehet;
 Lágy agyag, belőle mindenféle lehet.
 Sót, ha nem cifra is, éneklő szózatja;
 Urát, a' bor mellett, az is mulathatja.
 Nem szaporítok szót; a' melly áros' száját
 Vásítja, gyanússá teszi portékáját.
 Nem épen a' szükség hajt az eladásra;
 Még, szegény-létemre, nem szorultam másra.
 Derék fi! más áron tartaná más kalmár;
 Neked olcsón adom, mert rég ismerlek már,
 Csupán egyszer bújt-el a' ház' padlására,
 Félvén, hogy vétkéért korbács száll hátára.“

és intések által ('s kivált e' szép versével: *At qui legitimum cupiet fecisse poema*) tanítóvá tudta tenni.

Azok a' morális jegyzések, mellyek a' Levél' végében állanak, az ő minden Leveleinek Philosophiája; a' hogy viszont ez az ő életéének mondathatik. Előttünk tehát nem lehetnek újak többé. De az a' *Gratia*, melly neki mindég oldala mellett lebeg, olly kecsét önt ezekre, melly felér azzal, a' mit az *Újság'* kecsse adhat; az a' mód pedig, az a' tónus, a' mellyel szólani Horátz szokott, a' legismeretesbb dolgokat is olly érdeklőkké tudja tenni, hogy hallgatója őtet hallgatni napestig ki nem fárad.

Flore, bono claroque fidelis amice Neroni,
 Si quis forte velit puerum tibi vendere natum
 Tibure vel Gabiis, et tecum sic agat: „Hic et
 Candidus et talos a vertice pulcher ad imos,
 Fiet eritque tuus nummorum millibus octo,
 Verna ministeriis ad nutus aptus heriles,
 Litterulis Graecis imbutus, idoneus arti
 Cuilibet: argilla quidvis imitaberis uda;
 Quin etiam canet indoctum, sed dulce bibenti.
 Multa fidem promissa levant, ubi plenius aequo
 Laudat venales, qui vult extrudere, merces;
 Res urget me nulla: meo sum pauper in aere.
 Nemo hoc mangonum facere tibi; non temere a me
 Quivis ferret idem; semel hic cessavit, et, ut fit,
 In scalis latuit metuens pendentis habenae.“

A' jelentett hibán ha fel nem akadnál,
Hanem alkuvódnak, a' mennyit kér, adnál:
Ez pénzedet bátran zsebjébe tehetné,
E' tettéért semmi törvény nem büntetné.
Tudva 's kész-akarva vennél hibás szolgát;
Ki menthetné, ha pert kezdenél is, dolgát.
Én is elmentedkor megmondám előre,
Ne tarts bennem számot gyors levelezőre.
De mit használt tudnod-adnom rest voltomat,
Ha mind a' mellett is így sérted jusomat?
A' mi több, hazugnak láttatol feddeni,
Az ígért verseket hogy kések küldeni.

Nem régen Lucullus' táborozásában,
Egy vitézt mindentől, mit szolgálatjában
Kerese, megfosztott egy tolvaj' gazsága,
Míg azt mély álommal nyomta lankadtsága,
Az, mint egy éh farkas dühös agyarokkal,
Marczangolván mindent, 's magát is másokkal,
Rá üt az ellenség' egy magas várára,
'S megvévén, tág kaput nyit gazdag prédára.
E' jeles tettéért nem csak tiszteltetik,
Szép summa pénzzel is nyertessé tétetik.
Nem soká egy más várt ostrommal megvenni
Akarván a' Vezér, itt kezd próbát tenni,
'S ilyen szókkal, melyek lelket adhatnának
Akármely félénknek, szól e' katonának:
Menj jó Szerencsével, Mars' derék magzatja
Oda, hol vitézség a' szép cél't mutatja.
Nagy jutalmát fogod venni érdemednek.
Habozol? Mi oka lehet késésednek?

Des nummos, excepta nihil te si fuga laedit :
Ille ferat pretium poenae securus, opinor.
Prudens emisti vitiosum: dicta tibi est lex;
Insequeris tamen hunc et lite moraris iniqua!
Dixi me pigrum proficiscenti tibi, dixi
Talibus officiis prope mancum: ne mea saevus
Iurgares, ad te quod epistola nulla veniret.
Quid tum profeci, mecum facientia iura
Si tamen attentas! Quereris super hoc etiam quod
Expectata tibi non mittam carmina mendax.
Luculli miles collecta viatica multis
Aerumnis, lassus dum noctu stertit, ad assem
Perdiderat, post hoc vehemens lupus, et sibi et
Iratus pariter, ieiunis dentibus acer, (hosti
Praesidium regale loco deiecit, ut aiunt,
Summe munito, et multarum divite rerum.
Clarus ob id factum, donis ornatur honestis;
Accipit et bis dena super sestertia nummum.
Forte sub hoc tempus castellum evertere praetor
Nescio quod cupiens, hortari coepit eundem
Verbis, quae timido quoque possent addere men-
„I, bone, quo virtus tua te vocat; i pede fausto, (tem:
Grandia laturus meritorum praemia! quid stas?“

A' ravasz köz legény ezt a' választ adta :
Az menjen , erszényét a' ki ellopatta ! (1).

Barátom , magamat festem e' példával.
Ifjuságom' sorsa úgy hozta magával,
Hogy Róma nevelne , hol kezdtem tanulni ,
Achilles' haragját 's bosszúját bámulni.
Athéna kevésbé tovább gyarapított ,
Annyiban tudnillik , mennyiben tanított ,
Fejért feketétől megkülömböztetni ,
'S az igazat Plátó' nyomán fejtegetni.
De e' kedves helyről hamar elragadtak
A' mostoha idők , 's olyan fegyvert adtak ,
A' had' zajai közt tudatlan kezembe ,
Melly vitéz Caesárral nem szállhatott szembe.
Utóbb hogy Philippi megnyírta szárnyamat ,
'S az árvíz elmosta csekély vagyonomat ,
A' szegénység , melly olly merész szokott lenni ,
Helyet a' Költők közt kényszeríte venni (2).
De most midőn többé nem nyom már szükségem ,
Hol találna elég írt esztelenségem ,
Ha készebb nem volnék napjaimat alva
Tölteni , mint hitvány verseket koholva ?
Az idő szüntelen tőlünk prédát vesz 's vár ;
A' szerelmet , tréfát , 's bort elragadta már ,
A' lantot is készül kezemből csikarni :
A' nagy erő ellen mit merjek akarni ?
Másfelől kedve is sok Olvasónak sok !
Te dalt szeretsz , másnak kellenek jambusok.
Van olyan is , a' kit bár melly versek' java
Sem bájol , ha benne nem csíp Bion' sava (3).
Eggy-izlésű vendég alig van három bár ;

Post haec ille catus, quantumvis rusticus : „Ibit ,
Ibit eo , quo vis , qui zonam perdidit“ , inquit.
Romae nutriri mihi contigit , atque doceri ,
Iratu Graiis quantum nocuisset Achilles.
Adiecere bonae paulo plus artis Athenae ,
Scilicet ut possem curvo dignoscere rectum ,
Atque inter silvas Academi quaerere verum.
Dura sed emovere loco me tempora grato ,
Civilisque rudem belli tulit aestus in arma ,
Caesaris Augusti non responsura lacertis.
Vnde simul primum me dimisere Philippi ,
Decisis humilem pennis , inopemque paterni
Et laris et fundi , paupertas impulit audax ,
Vt versus facerem. Sed, quod non desit, habentem,
Quae poterunt unquam satis expurgare cicutae ,
Ni melius dormire putem, quam scribere versus ?
Singula de nobis anni praedantur euntes ;
Eripuere iocos, Venerem, convivia, ludum ;
Tendunt extorquere poëmata. Quid faciam vis ?
Denique non omnes eadem mirantur amantque :
Carmine tu gaudes , hic delectatur iambis ;
Ille Bioneis sermonibus et sale nigro.
Tres mihi convivae prope dissentire videntur ,

Eggynek ínye édest, másé savanyút vár.
Mit adjak? a' mi ott remek, itt köz-szerű,
'S a' mi viszont itt sós, az amott keserű.

De mást elhallgatván, mit gondolsz, Rómában,
Irjak e annyi gond' 's vesződség' árjában?
Ez arra kér, kezes hogy legyen helyette:
Az hogy költeményit hallgassam, 's érette
Mindent a' mit kedvem szeret, félre tegyek,
Más kettő, hogy nálok látogató legyen.
'S a' város' két végén tettek szert lakásra;
Látod, gyönyörű mód van a' sétálásra (4)!
Hát sűrű serege az úczán-járóknak,
Melly ürességet ad a' gondolkodóknak,
Itt egyy ács, kit urrá tett sok árendája,
Ront rád, 's vele vivők' 's öszvérek' csordája.
Ott csiga húsz-mázsás kővel lassan forog,
Vagy halottas-szekér kínosan csikorog;
Másutt dühös eb fut, 's iszapos disznó jó,
Menjen már, 's verseljen magában a' Költő!

A' Költők mindenkor völgyeket, halmokat
Szerettek, 's kerülték a' nagy városokat.
Zöld fák' árnyékában örömet szunnyadó
Patrónusok, Bacchus, lévén törvényadó.
'S te azt várod, hogy én ez örök lármában
Énekeljek, 's járjak jó Költők' nyomában?

Sok, ki lakni csendes Athénát választja,
'S ott, hét évig magát könyvekkel hervasztja,
Ha kinn jár bálványnak szótalanságával,
Sértetik a' néptől hangos hahotával:
'S én itt, hol hab habot, zaj zajt nem szűn úzni,
Itt próbáljak szókat lant' számára fűzni?

Poscentes vario multum diversa palato. (alter;
Quid dem? quid non dem? renuis tu, quod iubet
Quod petis, id sane est invisum acidumque duobus.
Prater caetera me Romaene poëmata censes
Scribere posse, inter tot curas totque labores?
Hic sponsum vocat, hic auditum scripta, relictis
Omnibus officiis; cubat hic in colle Quirini,
Hic extremo in Aventino, visendus uterque;
Intervalla vides humane commoda. — Verum
Purae sunt plateae, nihil ut meditantibus obstet. —
Festinat calidus mulis gerulisque redemptor:
Torquet nunc lapidem, nunc ingens machina ti-
Tristia robustis luctantur funera plaustris; (gnum;
Hac rabiosa fugit canis, hac lutulenta ruit sus:
I nunc, et versus tecum meditare canoros.
Scriptorum chorus omnis amat nemus et fugit ur-
Rite cliens Bacchi, somno gaudentis et umbra: (bes,
Tu me inter strepitus nocturnos atque diurnos
Vis canere et contracta sequi vestigia vatum?
Ingenium, sibi quod vacuas desumsit Athenas,
Et studiis annos septem dedit, insenuitque
Libris et curis, statua taciturnius exit
Plerumque, et risu populum quatit; hic ego rerum

'S az illy fáradságot mért tartsam méltónak?
Azért e, hogy tesseem eggy vagymás bohónak (5)?

Rómában eggy Rhétor' 's Prókátor' testvére,
E' hív pár ravaszon járt egymás' kedvére.
Csak dicséretöket hallotta kicsiny 's nagy.
Ha eggyik elkezdé: Öcsém, Múcius vagy!
Köszönettel adós másik sem marada,
'S bátyjának szintannyit: Gracchus-nevet, ada(6).

Hasonló hagymáz bánt rossz Költőnket minket.
Halljad, ha nem hiszed, vad dicséretinket.
„Enyém tüzes, ennek szelíd hang éneke;
Mind kettő a' kilencz Múzák' fő remek e“ (7).
Azután osztozni láss Phoebus' templomán,
Hol olly kevés Költő jár dicsőség' nyomán.
Végtére jój, ha van időd meghallgatni,
Mert szoktunk egymásnak pálmát osztogatni.
Mikép verjük ama' játszó bajvívókkal,
Egymást kölcsönösen magasztaló szókkal (8).
Engem az eggyiknek varázsló pálczája
Alcaeussá teve. Mit mondhatok rája?
Mit mást? hanem hogy ő Callimachussal ér,
Vagy Mimnermussal is, vagy akárkit mást kér,
Egyebekkel együtt mind ezt meg kell tenni
Annak, a' ki kapós Író kíván lenni.
Máskép társaiban ingerel darázsrajt.
De én, a' nem-Költő, nem várhatván e' bajt,
Ha szert tevék józan eszem' bírására,
Mért adnám fületem rossz vers' hallására,
Mert ámbár száz okos a' himpelléreket
Nevezz, ők vígan irkálnak verseket,

Fluctibus in mediis et tempestatibus urbis
Verba Iyae motura sonum connectere digner?
Frater erat Romae consulti rhetor, ut alter
Alterius sermone meros audiret honores,
Gracchus ut hic illi foret, huic ut Mucius ille.
Qui minus argutos vexat furor iste poëtas?
Carmina compono, hic elegos, mirabile visu
Caelatumque novem Musis opus! Adspice primum,
Quanto cum fastu, quanto molimine circum-
Spectemus vacuum Romanis vatibus aedem!
Mox etiam, si forte vacas, sequere, et procul audi,
Quid ferat, et quare sibi nectat uterque coronam.
Caedimur, et totidem plagis consumimus hostem
Lento Samnites ad lumina prima duello.
Discedo Alcaeus puncto illius: ille meo quis?
Quis nisi Callimachus? si plus adposcere visus,
Fit Mimnermus, et optivo cognomine crescit.
Multa fero, ut placem genus irritabile vatum,
Cum scribo, et supplex populi suffragia capto:
Idem, finitis studiis, et mente recepta,
Obturem patulas impune legentibus aures.
Ridentur, mala qui componunt carmina: verum
Gaudent scribentes, et se venerantur, et ultro,

Részeg kedvvel néznek magok munkájokra,
'S némát is unszolnak magasztalásokra.

Ha ki pedig akar jól írni, mit nem tesz?
Mihelytt tollához nyúl, kemény bíróvá lesz.
Minden szót, mellynek nincs ereje 's kelleme,
'S istenek' nyelvének rangjára érdeme,
Ha erősen áll is, kimozdít helyéből,
Bár míve ki nem ment még szent rejtekéből.
Azokat, mellyekben van erő, van elme,
Homályból napfényre hozza bölcs figyelme,
Ha bár a' mostoha idő keleteket
Elvette, 's penésszel fedte szépségeket.
Az újakat nyájas orczával fogadja,
Ha atyjok a' Szokás' voksát rájuk adja;
'S a' sebesen 's tisztán folyó víz' árjának
Módjára, melly kövér termést ad tájának,
Kincseit mindenütt bőven szaporítja,
'S hazáját szép 's gazdag nyelvvel boldogítja.
Itt fattyat nyes, amott gazt írt éles késsel,
Fanyarnak jó ízt ad gondos műveléssel,
'S mind ez melly sok kínnal megy véghez elrejtí,
Beszédét enyelgés' könnyű hangján ejti,
Mint a' tanult Mímus, csak tréfálni látszik,
Akár Satyrt, akár vad Cyclopsot játszik ⁽⁹⁾.

Készebb legyenek hitvány Költőnek tartatni,
Csak magamat tudjon rossz munkám mulatni,
Mint jó verset írni ennyi fáradsággal,
'S még is fizettetni hálátalansággal ⁽¹⁰⁾.

Egyszer egy Árgosi fő polgár' elméje
Meghomlott, 's a' Szín volt esze' kelepczéje,

Si taceas, laudant, quicquid scripsere, beati.
At qui legitimum cupiet fecisse poëma,
Cum tabulis animum censoris sumet honesti;
Audebit, quaecunque parum splendoris habebunt,
Et sine pondere erunt, et honore indigna ferentur,
Verba movere loco, quamvis invita recedant,
Et versentur adhuc intra penetralia Vestae.
Obscurata diu populo bonus eruet atque
Proferet in lucem speciosa vocabula rerum,
Quae, priscis memorata Catonibus atque Cethegis,
Nunc situs informis premit et deserta vetustas:
Adsciscet nova, quae genitor produxerit usus.
Vehemens et liquidus puroque simillimus amni
Fundet opes, Latiumque beabit divite lingua.
Luxuriantia compescet, nimis aspera sano
Levabit cultu, virtute carentia tollet:
Ludentis speciem dabit, et torquebitur, ut qui
Nunc Satyrum, nunc agrestem Cyclopa movetur.
Praetulerim scriptor delirus inersque videri,
Dum mea delectent mala me, vel denique fallant,
Quam sapere et ringi. Fuit haud ignobilis Argis,
Qui se credebat miros audire tragoedos,
In vacuo laetus sessor plausorque theatro;

Üres theatrumban csuda játékokat
Vélt látni, 's részegen dicsérte azokat;
Külömben helyes volt minden más tétele
Baráti, szomszédi megalkhattak vele.
Mint férj, megelőzte párját nyájassággal,
Mint gazda, remek volt szelid jámborsággal,
'S ha bár legjobb borát szolgálja meglopta,
Tüstént a' palaczkot fejéhez nem dobta;
Úton útfélen is eléggé felderült,
Ésszel járt, kocsikat, vermeket kikerült.
Hogy jó rokonai gondjával végtére
Ó bor 's hunyor által szert tett ép elmére,
Így szóllott: Barátim, bizony megöltetek,
Midőn józan fejű emberré tettetek.
Olly tévelygésnek lett miattatok vége,
Mellynek irigylendő vala édessége (11).
'S ha illy nyavalya bánt minden versácsokat
Legjobb, gyermekeknek hagyni a' bábokat,
'S nem Római dallá szókat szerkeztetni,
Hanem a' Bölcsesség' lantját jól pengetni.
Én is hát, zárkozván csendes rejtekemben,
Ezt teszem, 's így szóllok magamhoz szívemben:
Ha szomjadat sok víz nem győzné oltani, (12)
Meg fognád Orvosnak bajodat mondani;
'S hogy szíved szüntelen több több birtokra vágy,
Arról bal szemérmed vallást tenned nem hágy(13)?
Ha melly javasolt fű vagy gyökér' ereje,
Sebednek nem lenne enyhülés' kútfeje,
Nem tekintvén, hogy ki mit dicsér 's mit szeret,
Elvetnéd az ollyan fűvet vagy gyökeret;
'S midőn a' kába nép hite azt állítja,

Caetera qui vitae servaret munia recto
More; bonus sane vicinus, amabilis hospes,
Comis in uxorem, posset qui ignoscere servis,
Et signo laeso non insanire lagenae;
Posset qui rupem et puteum vitare patentem.
Hic ubi cognatorum opibus curisque reffectus
Expulit helleboro morbum bilemque meraco,
Et redit ad sese: „Pol, me occidistis, amici,
Non servâstis, ait, cui sic extorta voluptas,
Et demtus per vim mentis gratissimus error.“
Nimirum sapere est abiectis utile nûgis,
Et tempestivum pueris concedere ludum;
Ac non verba sequi fidibus modulanda Latinis,
Sed verae numerosque modosque ediscere vitae.
Quocirca mecum loquor haec, tacitusque recordor;
Si tibi nulla sitim finiret copia lymphae,
Narrares medicis: quod, quanto plura parâsti,
Tanto plura cupis, nulline faterier audes?
Si vulnus tibi monstrata radice vel herba
Non fieret levius, fugeres radice vel herba,
Proficiente nihil, curarier. Audieras, cui

Hogy a' bolondságot a' pénz meggyógyítja,
Bár látod, hogy kincstől bölcs nem lett életed,
Még is azon vak nép' tanácsát követed?

Ám ha ezüst 's arany okosabbá tenne,
'S félelmet 's rossz vágyást szívedből kivenne,
Úgy már méltó-szégyen tüzével gyúladnál,
Ha fösvényebb lelket ismernél magadnál.

Ha saját birtoknak szokás is nevezni
Azt, a' mit kész pénzen tudunk megszerezni,
Sok dolgokat (kérdézz törvénytudókat bár)
A' velek-élés is magunkévá tesz már.
Tied a' szántó-föld, melly táplálásodra
Kenyért ad, 's Orbius' tisztje ha számodra
Gabonát 's bort termeszt, azt a' vallást teszi,
Hogy ez az Úr, a' ki termését megveszi;
Pénzt adsz neki, 's minden szükséges dolgokat
Kapsz tőle, szőlőt, bort, 's tojást és tyúkokat,
'S így aprónként téssz szert olly föld' bírására,
Mellynek két 's több ezer forint is volt ára.
Mit nyersz, vagy mit vesztesz, ha józanúl ítélsz,
Akár régen-, akár csak minap-vetből élsz?
A' száz év előtt vett jószágnak gazdája,
Szint úgy, ha mást hisz is esze' babonája,
Vásárolt étkekből eszi vacsoráját,
'S vásárolt rőzsével fűteti kályháját.
Azonban azt, a' mit nyárfákkal hív gondja
Magának meggyézett, sajátjának mondja,
Mintha sajátunknak hívhatnók bölcs okkal,
Azt a' mit számtalan viszontagságokkal
Pénz, szép szó, erőszak 's halál más' kezére
Juttat minden óra' nem várt ütésére.

Rem Dî donârint, illi decedere pravam
Stultitiam; et, cum sis nihilo sapientior, ex quo
Plenior es, tamen uteris monitoribus îsdem?
At si divitiae prudentem reddere possent,
Si cupidum timidumque minus te; nempe ruberes,
Viveret in terris te si quis avarior uno.
Si proprium est, quod quis libra mercatus et aere
Quaedam, si credis consultis, mancipat usus: (est,
Qui te pascit ager, tuus est; et villicus Orbî,
Cum segetes occat, tibi mox frumenta daturas,
Te dominum sentit; das nummos, accipis uvam,
Pullos, ova, cadum temeti: nempe modo isto
Paulatim mercaris agrum, fortasse trecentis,
Aut etiam supra, nummorum millibus emtum.
Quid refert, vivas numerato nuper, an olim?
Emtor Aricini quondam Veientis et arvi
Emtum coenat olus, quamvis aliter putat; emtis
Sub noctem gelidam lignis calefactat ahenum;
Sed vocat usque suum, qua populus adsita certis
Limitibus vicina refugit iurgia; tanquam (rae,
Sit proprium quidquam, puncto quod mobilis ho-
Nunc prece, nunc pretio, nunc vi, nunc sorte su-
Permutet dominos, et cedat in altera iura. (prema,
Sic, quia perpetuus nulli datur usus, et haeres

Ha hát szünet nélkül tartó birtokokat
Nem lelünk, 's mikép hajt egy hab más habokat :
Úgy más' örökösét más örökös hajtja,
'S elúzi, mikor szebb örömit óhajtja :
Mit használnak faluk , sok barom-seregek ,
Mit rengetegekhez toldott rengetegek ,
Ha nagyot és kicsinyt vág Orcus' kaszája ,
Kit meg nem kérlelhet minden kincs' bányája ?

Márvány, elefántcsont, drága kő, festett kép,
Bársony ruha, ezüst, 's több más efféle szép,
Soknál ismeretlen, némellynek bár lenne
Módja megszerezni, nem lel kedvet benne.
Mit legyen az oka, hogy két testvéreknek,
Egyike a' játszó gyönyörúségeknek
Inkább szeret henye étellel hódolni,
Mint Heródes' kövér földjén országolni ;
Másika, bár gazdag, mindég gyötri magát,
Túzzal vassal irtván olcsón-vett parlagát,
Azt az őket-őrző Génus tudhatja,
Ő, ki kinek-kinek szívét igazgatja,
Kivel-kivel együtt támad 's hal, szünetlen
Változik képében, most víg, majd kedvetlen (14).

Én azzal, a' mim van, élek tetszésemre,
'S fordítok, a' mennyit tetszik, szükségemre,
Mondjon örökösöm akármit felőlem,
Hogy annál, mit hagyok, többet nem kap tőlem,
De figyelmem' tárgya az sem szűnik lenni,
Kit kelljen víg bölcsnek, kit korhelynek venni,
'S mint ád a' józan ész törvényt az okosnak,
Kit hívjon fősvénynek, kit takarékosnak.

Haeredem alterius, velut unda supervenit undam,
Quid vici prosunt, aut horrea? Quidve Calabris
Saltibus adiecti Lucani, si metit Orcus
Grandia cum parvis, non exorabilis auro?
Gemmas, marmor, ebur, Tyrrhena sigilla, tabel-
Argentum, vestes, Gaetulo murice tinctas, (las,
Sunt, qui non habeant; est, qui non curat habere.
Cur alter fratrum cessare, et ludere, et ungui,
Praeferat Herodis palmetis pinguibus; alter,
Dives et importunus, ad umbram lucis ab ortu
Silvestrem flammis et ferro mitiget agrum,
Scit Genius, natale comes qui temperat astrum,
Naturae Deus humanae, mortalis in unum-
Quodque caput, vultu mutabilis, albus et ater.
Vtar, et ex modico, quantum res poscet, acervo
Tollam; nec metuam, quid de me iudicet haeres,
Quod non plura datis invenerit; et tamen idem
Scire volam, quantum simplex hilarisque nepoti
Discrepet, et quantum discordet parvus avaro.
Distat enim, spargas tua prodigus, an neque sum-
Invitus facias, neque plura parare labores; (tum

Mert más a' jószágot szórni tékozolva,
 Más, úgy élni vele, hasznát meggondolva,
 Hogy sem a' mit költesz, ne sajnáld bús gonddal,
 Sem rakásra gyűjtni ne vágyj sok bolonddal:
 Hanem, nézvén élted' sebes folyására,
 Gyorsan vígadj játszó gyermekek' módjára (15).

Csak szennyes szegénység rabjává ne tégyen.
 Bú nélkül evezek, bár kis hajóm legyen,
 Ha vígan nem lobog kevély vitorlája,
 Dühös szélvészeknek sem leszek prédája,
 Holott sorsom olly ész, érdem, érték 's rang lett,
 Mellyfők közt végsővé, végsők közt fővé tett (16)

Nem vagy fösvény? Jól van! Hát egyéb vétkekre
 Nem hajlasz? Mit felelsz ezen kérdésekre?
 Nem puffadsz e hiu dicsőség' gőzétől?
 Ment vagy e haragtól, 's halál' félelmétől?
 Álom, jövőndőlés, kísértet 's más csuda,
 Bűnös Thessalia ha mit szűlni tudá,
 Nevetség' tárgyává lett e már lelkednek?
 Köszönöd e minden új részét éltednek?
 Nem hajgálsz e átkot hibázó hívedre?
 Jobbá 's szelídebbé lesz e vénségedre?
 Mit használ lábodból hogy már kivétetett
 Egyg tüske, ha szúrást nem egyg, hanem sok tett?
 Ha még mindenekben nem tudsz bölcsen élni,
 Kitanúlt mesternek óvd magadat vélni.
 Evés, ivás, játék elég időt vett-el;
 Hagyd-el a' vendéglő asztalt köszönettel,
 Ne légy boros fővel ifjak' nevetsége,
 Kikhez jobban illik öröm részegsége (17).

Ac potius, puer ut festis quinquatribus olim,
Exiguo gratoque fruaris tempore raptim. (trum
Pauperies, immunda domus, procul absit: ego, u-
Nave ferar magna, an parva, ferar unus et idem.
Non agimur tumidis velis Aquilone secundo;
Non tamen adversis aetatem ducimus austris;
Viribus, ingenio, specie, virtute, loco, re,
Extremi primorum, extremis usque priores.
Non es avarus: abi. Quid? caetera iam simul isto
Cum vitio fugere? caret tibi pectus inani
Ambitione? caret mortis formidine, et ira?
Somnia, terrores magicos, miracula, sagas,
Nocturnos lemures portentaque Thessala rides?
Natales grate numeras? ignoscis amicis?
Lenior et melior fis accedente senecta?
Quid te exemta iuvat spinis de pluribus una?
Vivere si recte nescis, decede peritis.
Lusisti satis, edisti satis, atque bibisti;
Tempus abire tibi est; ne potum largius aequo
Rideat et pulset lasciva decentius aetas.

MAGYARÁZATOK.

(1) Aza' történet, a' melyet itt Horátz elbeszéli, hihető, hogy valósággal véghez ment Lucullusnak valamely katonáján, 's talán ez adott alkalmatosságot e' példabeszédre: Ibit, qui zonam perdidit, melly gyakran penghete a' Római katonaság' ajakin; noha az sem lehetetlen, hogy a' példabeszéd a' Horátz' ideje előtt már régen forgásban volt, és hogy annak magyarázatjául a' mi Költőnk csinálta a' történetet. De akár mint legyen, elég hogy a' regében sok értelem fekszik, és hogy a' hely' czéljához való.

(2) Az a' rövid Biographiai tudósítás, a' melyet Horátz az ifjú Tibér'barátjának 's Secretáriusának talál elébe, hogy ő a' Brútus' seregének Obersteréből mint változék egy epétlen Satyrák'-Írójává 's Odák'-Éneklőjévé, megérdemli, hogy mellette egy kevésse megállapodjunk, hogy lássuk, melly ügyességgel illeté azt a' hűrt, mellynek igen is könnyű volt volna felette kedvetlen hangot adni.

A' mit itt a' maga neveltetése felől mond, azt az Epistolák' 1. Könyvének IXdik Darabjából kell kibővíteni; Flórus felől fel lehet tenni, hogy ő bírta azt az elsőbb Könyvet, mert az már akkor ki vala adva. — Horátz abban vallást tesz, még pedig olly móddal, melly mind fejének, mind szívének becsületére vál, hogy ő a' maga egész szereucséjét ezen nevelésnek köszönheti, mellyet mások költségesebbnek 's gondosabbnak nézhettek, mint a' mit az ő sorsa vagy kívánni vagy engedni látszott, de a' melly nem lehetett másféle, ha neki azzá kelle képzettetni, a' mire őtet szerencsés adományai szólították. Itt Horátz mind azt a' miket ott monda, egy vonásba húzza-össze: Romae nutrir mihi contigit: szerencsém volt

Rómában neveltetni; 's egygy tekintet vetvén az ő későbbi, noha csak a' kedvetlen történet általelővont Poetaságára, ezt veti mellé: *atque doceri iratus Graiis quantum nocuisset Achilles*, az az, hogy Rómában avattatott a' Görög Literatura' ismertetébe. Mintegy tizenkilencz esztendő's korában az atyja Athenábaküldötte, a' szebb és nemesbb élet' mesterségeinek akkori honnjokba, hova minden jobb-születésű Római ifjak általmentek, hogy műveltetéseknek végső kicsínosodását megnyerhessék.

Ezen idők olta a' mostaniakig egygy várost sem nevezhetünk a' világon, melly egygy magát formálni óhajtó ifjúnak 's a' tudományokat csendes nyugalomban gyakorlani akaró Tudósnak az volt volna, a' mi Athéna volt, miolta egygy hatalmas Respublicából a' Római nagy Birodalomnak Municipális - városává vált, a' nélkül hogy polgárjai a' magok öseiknek ismeretes elevenségeket 's utólérhetetlen atticismusokat elvesztették volna, melly nekik, minden hanyatlások mellett, igen szembe-tűnő felsőséget ada Római Uraik 's Patrónusaik felett. Az akkori Athéna minden egyéb tekintetekben csak egygy öszve-omlott emléke volt annak a' hajdani Athenának, a' hol Pericles, Cimon, Thucydides, Xenophon, Socrates, Plátó, Sophocles, Euripides, Aristophanes, Phidias, Alkamenes, Zeuxes, Parrhasius, Aspasia, Diotima 's más egyebek egygy félszázad' rövid körében egygyütt éltek. De egygykori nagyságának 's szépségének omladékai között úgy szólván a' maga épségében állott a' Múzá' temploma, és ámbár ekkor tájban polgárjai közt egygy sem volt, a' ki a' Pericles' idejében fel merhette volna emelni fejét: de a' mint Cicero mondja (de Finib. 1. 2.) az egész város tele volt jelenségeivel és nyomdokaival azoknak, mik azon nagy emberek' emlékezetét támaszhatták-fel a' lelkes nézőben, a' kik egygykor ott éltek. Minden tekintés valami ollyant lát-

tata, a' mi emlékezetbe hozta ezeket; minden lépés annak a' nevezetes városnak valamelly szerencsés erekléjére hágott, melly régiségére, nemesbb érzéseire 's a' Mívészre melegek' ismételére 's szeretetére nézve a' világ' minden népei közt felső helyen tündöklött. Az Academiában ugyan nem állottak már ugyan-azok a' fák, a' mellyek alatt Plátó a' maga kedvelt tanítványainak a' Múzák' nyelvében mesélte azokat a' fennlebegő álmokat; az érzéketlen Sulla azokat kivagdalattá, a' midőn a' tyrannus Aristiont ostronlotta; de azoknak töveikből azolta már új liget nevedek, 's annak árnyékos csendében a' Carneades' és Philó' tanítványai még most is keresték az Igazságnak nyomait, minthogy azt magát feltalálni olly valaminek tartották, melly semmi halandónak meg nem adatik.

E' kevés rándítás nekünk homályos képét adhatja azon eleven emlékezeteknek, a' mellyek Horátnak lelkebe tolakodtak, midőn itt véletlenül ifjúságának Athenában 's az Academia' sétalójiban élt szép napjaira emlékezett. Nem az lévén szándéka, hogy egykori érzéseit 's vissza-emlékezéseit előnkbe fesse, mind ezt, 's ennél ezerszer többet, csak két szóval mondja. De hogy a' mi Költőnket csonkán ne értsük, mind azt kell gondolnunk, a' mennyire az lehetséges, a' mit ezt írva ő gondolt — 's az az óhaj, hogy Olvasóimat, nagy fáradságok nélkül, e' pontra állíthassam, indított engem arra, hogy, mint itt, Magyarázatimban messzebbre is kerültem mint fogtam volna, ha csak saját könnyebbségemet vontam volna tanácsra.

A' Philosophia' Muzájának e' csendes és kies lakjában szívta - be Horátz azt a' Socratesi gondolkodás' és érzés' nemét, melly őtet Rómának minden egyéb Költőjétől olly kedvezve különbözteti - meg. Itt teve ő szert, úgy szólván egész élte' napjaira, azon atticai sóra, mellynek kedvesen - éles elreppenő szesze az ő írásainak egy néki - tulajdon, és (a' mint szerencsét-

lenségemre, már későn tapasztalom) más nyelvre által vihetetlen kecsét ad. Itt jutott a' nemes-lelkű Brútusnak is ismeretségébe, mely által el látszott ugyan szakasztatni a' Múzáktól, de a' mely a' maga következei által legfontosbb környüállásává leve az ő életének.

Mikor kezdődött legyen ez az ismeretség, azt meghatározni szorosan nem lehet. Hihető, a' midőn Brútus, Rómának 711dik esztendejében egy ideig Athenában tartózkodott, és ott, — míg a' Bölcsektől leczkét veve, 's a' Philosophusokkal 's az ezeket-hallgató ifjú Rómaiakkal olly nyugalmasan bölcsekedék, mint azt Cicero tehette a' maga Tusculánumban — kényszerítve az idők által Antónius és Octavius Caesar ellen hadra készült. Ezen ifjú Rómaiak közt vala a' mi Horátzunk is; 's a' ki Brútust Cicerónak és Plutarchnak írásaikból ismeri, a' ki azt, hogy Horátznak a' maga ifjú esztendejiben millyennek kellett lennie azon festések után a' mellyeket felőle tulajdon munkájában leljük, divinálni tudja, felette természetesnek találja, hogy az ifju Horátznak elég volt meg látni 's eggyyszer szólni a' minden hősöknek, a' kik az emberiségnek becsületet csinálnak, legnemesebbikével 's szeretetre legméltóbbikával, hogy annak egy nemes lelkű, tüzes ifjú hevével magát egészen neki adja; természetesnek azt, hogy viszont Brútus is mind azt megtalálja a' derék ifjában, a' mi őtet szeretetére méltónak kiáltotta. Midőn Brútus elhagyá Athenát, ezeket az ifjú Rómaiakat mind magával vitte, el tehát a' mi Horátzunkat is, a' ki kevés idő alatt olly annyira meg tudá nyerni az ő tekintetét, hogy a' Brútus seregének egy Legiója (mintegy hatezer ember) az ő igazgatására bízott. Hogy Horátz e' bizodalomra nem vala méltatlan, azt a' Philippi mellett tartott csatának szerencsétlen kimenetele mellett is olly bátorsággal fel lehet tenni, mint az bizonyos, hogy semmi ok nincs

az ellenkezőt hinni; és hogy egynél több alkalmatosságban vala jelen, a' hol férjfiúi lelkét megbizonyította, azt nem lévén e' részben más tudósításink, a' Pompéjus Várus, azon időbeli barátjához 's tisztársához intézett Ódájából kihozhatni, noha ezen Óda közönségesen annak megmutatására szokott említetni, hogy Horáitz hadi tűzzel nem bírt. A' kezdét:

O saepe mecum tempus in ultimum
Deducte, Bruto militiae duce

legalább épen bizonyosága az ő tűzének, mint a' mi tovább áll:

Tecum Philippos et celerem fugam
Sensi, relictæ non bene parmula,
Cum fracta virtus, et minaces
Turpe solum tetigere mento.

az ellenkezőt bizonyíthatná, ha nem volna igen hihe-
tő, hogy Horáitz a' relictæ non bene parmula
által maga és Archilochus görög Költő között csak
hasonlatosságot igyekezett támasztani; és ezt ekkor,
a' midőn olly veszedelmes mint haszontalan volt volna
életének hadakozási szakaszát szép világban látni,
ha arra nem tudom melly nagy jusa volt is. Ezen fe-
lül hozzá vagyunk szoktatva Horáitznál annak látásá-
hoz, hogy ő majd szerénységből majd dévajságból sok-
szor kevesebbet mond maga felől mint illik; 's ha mi
az ő szavait mindég betű szerint akarnánk érteni: úgy
nekünk ötet, tulajdon meggyőződésünk ellen épen a'
szerint kellene rossz Verselőnek tekintenünk, mint
e' sorokhoz képest rossz hadi-embernek. Azonban még
e' helynél is egyedül a' hibás magyarázat cselekszi,
hogy rajta igen sokan felakadnak. Horáitz ezen Ódá-
ban olly dolgokat említ, mellyek az ő barátja előtt
minden környűllátásaikban ismeretesek voltak, 's mint-
hogy azon veszedelmeket, a' mellyekben egykor
együtt forogtak, egyedül elveszettnek gondolt barát-
jának reménytelen meglátása hozá emlékezetébe: csak

az ezen veszedelmek' legnagyobbikát nevezi-meg—azt, a' midőn megszaladtak volt, mellyben sok derék és vitéz férjfiak voltak társaik. Ha igazat kell mondanunk, ő e' részben nem vádolhatta sem magát sem barátját. Brútus a' maga szárnyával, hol Horátz is állott, a' legtökéletesebb győzedelmet nyeré Octaviusnak légión-jin; 's egyedül némelly fatális, szerencsétlen történe-tek' öszvelánczolódása törte-meg az ő hőselkét és az ő nagy barátjáét Cassiusét (mert a' *fracta virtus* órá-jok czéloz), hogy ez a' két nemes gyilkosa annak a' tyrannak, a' ki méltó volt egy egész világon ural-kodni, kénytelen vala tulajdon keze által veszni. Horátz ezt úgy tudta mint mi: de olly formán tűnik előnkbe a' dolog, mintha nem emlékezhethnék ezen ál-tala is szeretett két Nagyoknak halálára, hogy ne vá-dolja magát, miért nem veszett-el ő is velek; 's a' n o n b e n e, a' mint nekem érzésem sugja, olly fohász, a' mellyet ő a' két Nagylelkűnek utána sóhaj, 's egy szégyen' kifejezése, melly csak olly lélekben talál helyt, a' melly maga is nemes, mint az azoké volt.

Azon idő közt, a' mellyben ezek történtek, és a' mellyben a' mi Költőnk ezt az Epistolát írta, mint-egy huszonnyolcz esztendőök multak-el. A' dolgok' ábrázatja ezen idő alatt véghetetlenül elváltozott. Octavius Caesar, a' ki Philippi mellett olly nyavalyá-son viselte vala magát, Caesar Augustussá változott-el, 's a' széles világ felett, Iupiter után az első, nyu-godalomban, szeretve 's imádva uralkodott. Horátz részt vett azon kevély csendességben, mellyet az ő uralkodása vissza ada Italianak, Horátz élt a' sze-mélyes szabadság' szerencséjével, melly rá magára nézve a' kit nem csiklandott semmi nagyra-vágyás, pótolék vala az elveszett polgári szabadságért, 's a' sors az ő életét szorosan öszvekapcsolá az Augustus által szeretett legjobbakkal. Mind ennek elég erővel kelle Horátzra hathatni, hogy ő, kivált egy Caesá-

rok' Clienséhez írt levelében, a' szerint szólljon ifjúsága' hadi próbája felől, ha azt eggyyszer említeni kellett, a' hogy a' tartózkodó Okosság tanácsolhatta. Mert neki, a' ki Philippinél eggykor Brútus és Cassius alatt egy légiót igazgatott épen az ellen, a' kit most Augustusnak hívtak, kétszeresen nehéz volt azon idők' történeteit illetni, a' mellyeket Augustus maga is örömet temetett volna a' Lethe' fenekébe. Minden kifejezés, melly a' Brútus' igyekezetét javallotta volna, nem csak sértőnek, hanem bizonyos értelemben felségsértésnek fogott volna vétetni: ellenben minden kifejezés, melly azt kárhoztatta volna, Horátzot a' maga és minden jobb ember' szemeiben, útalatra méltónak fogta volna festeni. Nem több mint egy sok vagy kevés szó mindent elrontott volna; 's nem vala szabad éreztetni, hogy neki munkába került ezen dolog eránt kifejezni érzését 's gondolkozását. Nekem úgy latszik, hogy Horátz magát e' nehézségek közzül olly fortéllyal fejtette - ki, melly az ő elmésségét is okosságát is, becsületének minden sérelme nélkül, emeli.

*Dura sed emovere loco me tempora grato,
Civilisque rudem belli tulit aestus in arma
Caesaris Augusti non responsura lacertis.*

— — — a' kemény idők

Kedves lakomtól engem eltolának,
'S a' polgárháború' hullámai
Fegyverhez kapták a' próbátalant,
Melly Caesar Augustus' erős karjával
Meg nem mérkezhett —

Valljuk - meg, Horátz ezen nyaktörő szökést ügyesebben 's magához illőbben meg nem szökhette.

Egyedül a' harmadik sort tarthatná valaki vastag és rút hízelkedésnek, mert tudva van, 's Horátz előtt még inkább tudva volt, hogy Octavius első vala Philippinél, a' ki elbújt, 's mindent elveszettnek vélvén harmad napig lappangott egy mocsáros helyben. De

nem kell felejtenuünk, hogy Rómában közönséges do-
log volt Augustusnak tulajdonítani, a' mit érette a'
kedvező Szerencse, 's az ő Vezérei 's katonáji tettek.
A' Iacerti Caesaris Augusti tehát az Udvari Stylistica
szerint semmit nem teve egyebet mint a' vak Szeren-
cse' játékát, 's Horátnak ezen szavait az ő idejében
senki sem vette egyébnek.

Augustus, a' ki legjobban tudta, melly keveset
ért volna az ő személyes vitézsége egy Brútns és Cas-
sius ellen, ha a' vak Sors olly szembetünőleg nem ál-
lott volna az ő felére, ezt a' kifejezést titkos gúny-
nak vehette volna: de ezen esetben Horátnak nagy
oka volt azt várni, hogy Augustus ezt a' gyanút
éreztetni nem fogja. Közötte és a' Róma' fíjainak ér-
telmesebb fele között egy szóba nem öltöztetett egyet-
értés vala fenn, hogy ők egymást kölcsönösen meg-
csalják, 's úgy bánjanak, mintha nem vennék észre,
hogy csallattatnak. Augustus a' maga rollját úgy ját-
szotta mint egy Komédiás, kinek elég, ha, míg roll-
játjátssza, azon hősnek nézzük a' kit játszik: azt a'
kívánságot, hogy valóban annak tartsék is, sem
nem tehette azokhoz, a' kik a' Város' 700. esztendeje
előtt születtek, sem nem tette. Nem bánta Augustus,
akármit gondola magában Horátn, mikor e' sorokat pa-
pirosra vetette; neki elég volt, ha úgy szólott, a' hogy
mindenek szólni meg szoktak volt.

Az a' három rend, melly nyomban következik,
és a' mellyekben a' mi Költőnk a' Philippii ütközetnek
reá nézve szerencsétlen következéseit említi, hason-
lóképen mesterséges fordulatot mutat:

Vnde simul primum me dimisere Philippi,
Decisis humilem pennis, inopemque paterni
Et laris et fundi —

A' mi kedvetlen, a' mi gyűlöletes abban vagyon, az
enyhítve van az enyelgésnek egy könnyű színe által
melly épen ott fekszik, a' hol azt rosszúl senki nem

veheté, az az, önmagán. Huszonöt esztendő múlva nevetethünk olly szerencsétlenségen, mellynek következései bennünket már nem nyomnak. Meghalván Brútus, az ő katonai méltóságának is vége volt. A' *dimisere* tehát épen olly jól illik a' dologra, a' hogy tréfás; 's Horátz nem találhatott volna szerencsésebb képet a' Brútus' és Cassius' felén állottak' és proscriptio által vagyonjaiktól megfosztottak' állapotja felől sértes nélkül szólni, mint midőn magát egy madárhoz hasonlítja, mellynek szárnytollait elmetélték. 'S most lép már azon pontra, a' hova ezen egész elbeszélés által célzott. Minthogy tehát semmi egyéb résem nem maradt nyitva megmenekedni az inségtől, úgy mond, a' szegénység, melly a' nyavalyás halandókat minden próbára neki vetemíti, engem arra bírt, hogy verseket irkáljak.

E' szerint az Éhség Istennéje, a' *Dea Fames* *) volna tehát az az egy és igazi Múza, kinek azon Költő' írásait köszönhetjük, a' ki az Augustus' arany idejének egyik fő disze 's tizennyolcz századok olta minden jó ízlésű 's elméjű embereknek bálványa volt? Melly bátorító példa ez a' mi verselgető ifjaink' napról napra szaporodó seregének, kik a' csüggedésig kergetve ezen rettenetes Istenné által, hosszú görbe újjakkal nyúlnak az apollináris lant után, és minthogy te-

---

*) Egy annak nézett Istenség — úgy mond a' hasonlíthatatlan Magister Benjamin Hederich a' maga nagy tudományú *Lexicon Mythologicumában*; 1741. lap 898. — kinek lakása, a' mint némelleyek állíták, a' Pokol' kapujánál, mások szerint pedig Scythiában, még pedig egy köves pusztá mezőn volt, hol ő a' szálanként álló fűvet körmeivel és fogaival gyűjtötte rakásba. Ezen kívül haja borzas volt, beesett szeme, halvány képe, sárgás foga, töpörödött bőre, mellyen keresztül bélét is lehetett látni 'stbb. Ovid. *Metamorph.* VIII. 797.

hát az ő collegájok Horátz így is talált egy Macé-
cént, 's a' maga éhség által sugallott verseivel urává
tudta magát tenni egy Sabínumnak, úgy hiszik, hogy
ugató gyomrok inspiratioja miatt keresztyén feleba-
rátjaikat subscriptióra hívhatják - meg! Ki pirúljon
megvallani melly vocatio tette őtet Költővé, minek-
utána Horátz tartózkodás nélkül előadja, hogy ő egye-
dül és egyenesen a' szükség által leve Poetává? —
Melly nagy következései vannak egy duzmadt ked-
vi szempillantatnak sok esetekben! 's melly nagy oka
vala Tristram Shandynek, hogy de la Casa Érseknek
tízezer kisdéd; ördögöcskéji ellen egy idvezséges in-
tést adjon, kik minden elmés agyat csalhatatlanul kö-
rülfoznak mihelytt író - asztala mellett helyt fog. Óriz-
kedjék, a' mint akar, küzdjön ellene 's tegyen fohász-
kodásokat, a' hogy tetszik: míg észre vehetné, be-
mártván tollát a' kalamárisba, egyike vagy másika
a' toll' hegyén van, 's a' szerencsétlen annyi rosszat
szül a' világban, hogy egész életében sem teheti is-
mét jóvá. Horátz, a' mint tudjuk, csaknem mindég
valamelly szesz' hatalmában volt, 's a' szesz egyik
neme a' jó vagy rossz Tündéreknek, kik a' Színadás'
és a' Setéttisza' bájolásai által az ellőttünk álló dol-
gokból azt csinálhatják a' mit akarnak. Ő midőn ezt
az Epistolát írta, Rómában mulatott, a' hol ő életé-
nek végső esztendejiben épen nem örömet lakott, 's
ekkor, minden kétség nélkül, kénytelen volt ott mú-
latnia. — Első ok a' rossz kedvre! — A' városban pe-
zsegtek a' Költők, Verskovácsok és Dilettantok, a' kik
magokat az ő Confratereknek nézték, 's hihető úgy
hitték, hogy neki igen is nagy becsületet mutatnak,
ha mint a' mesék' almáji ezt kiáltják neki: Mi almák
úszni is tudunk! 'S ezek az Urak nyakára jártak, be-
lé akadoztak az úczákon, az olly házaknál, a' hol
meg szokott vala jelenni, nyomában voltak, kény-
szerítették hogy hallgassa az ő dolgozásaikat, versecs-

kéket írtak tiszteletére, még pedig úgy hogy másik kezekben készen álla a' pasquillus, melyet mingyárt elő vontak volna, ha mesteri munkájoktól megtagadta volna a' dicséretet, 'stbb. Második ok arra, hogy rossz kedve legyen. — 'S midőn most, kifárasztva, általizasztva 's elbosszantva egy Római napnak ennyi kínjai által, haza ér, még egy levelet talál asztalán, melly neki szemére hányja, hogy a' megígért verseket el nem küldötte! — 's az igen is természetes volt, mert meg sem csinálá még. Egy oly embernek mint Horátz talán semmi sincs kedvetlenebb mint midőn oly ígéreteire emlékeztetik, mellyet jószívűségének valamelly vigyázatlan órájában az alkalmatlan idegen belőle kicsikart. Már szeretném látni, hol az a' kimeríthetetlen jó kedv, a' melly, mikor az efféle bajok egyetemben veszik ostrom alá, ki ne pattanjon? Horátz, a' mint azt maga beszéli egynél több helyen, békételen 's ki-kifakadó természettel bírt, ut genus est irritabile vatum. „Hordja - el a' manó az egész verselgetést! (így hallom ezen pillantatban felkiáltani) 's átkozott az a' nap és az az óra, midőn engem legelőször szálalta - meg az a' gondolat, hogy verseket faragcsáljak, ha azért, mivel ifjúságomban — midőn kénytelen valék magamat valami által megkülömböztetni, 's egyedül ezen ügyesség által próbálhatám szerencsémét — versek' írásával foglalatoskodtam, melly, jól meggondolva, csak a' Philippii ütközet' szerencsétlen következése volt, arra jutottam, hogy egész életemben, szépelmének nézessem magamat, 's azt lássam, hogy minden nyomorék poetai kontár rokonának szidalmaz, 's azok az udvari kullancsok, a' kik szeretnének a' magok Uroknak valami új verset elő mutatni, engem mihelytt eszekbe jut, csigára vonhatnak!“ — Illyen elposhadásban üle neki a' mi emberünk, 's Epistolájának első sorai papirosra voltak vetve. — Az oly ember mint ő mindég eléggé ura arra magának, hogy

duzzadtságát egy idegen előtt el tudhassa tréfálni magától: de az ilyen tréfában még is mindig marad egy bizonyos kesernyesség, legalább csípősség, 's az olly szívű, a' maga érdemét úgy érző a' millyen a' mi Horáztunk volt, az epének ezt a' maradványáttöb-bére magán önti - ki; — 's így megtörténhetik, hogy a' ki tíz eszt. előtt így szólította - meg a' Múzák' Istenét egygy igen szép Ódájában:

Frui paratis et valido mihi,
 Latoe, dones, et, precor, integra
 Cum mente, nec turpem senectam
 Degere, nec cithara carentem.

's a' ki talán kevés hetekkel e' Levél után egy szint olly szépségű Ódában örömmel ismerte - meg, hogy az Ének' Múzája által már bölcsőjében avattatott Költővé, és hogy ő épen nem érzéketlen azon szerenese eránt, hogy a' mellette elmenők ujjal mutatnak reá, mint Rómának első Lyricusára — egy más pillantatban, a' midőn tudnillik a' dolgot egészen más oldalról 's egészen más fényben látja, azt mondja, a' mit itt a' mi Költőnk Iulius Flórusnak mondott.

(3) Ez a' Bion, kit a' Bölcsnek nevezettel és még más nyolcz ugyan e' nevet viselő tudós Bionokkal össze nem kell tévesztetni, mérges Satyrákat írt, mellyekben, mint Lucián, kinek ő ada példát, sem embereknek sem Isteneknek nem kegyelmezett.

(4) Az Aventínus és a' Quirinális hegy egymástól annyira feküdtek, hogy a' jó gyalogló sem járhatá - meg egygy óránál kevésbb idő alatt.

(5) Baxter itt ismét helyén kívül lát Satyrát; úgy hiszi, hogy Horázt itt azokat az umbratilis studiosusokat csípkedi, a' kik az örök tanulás miatt fel nem tudják lelteni magokat az élők között. De ha ez így volna is, a' magyarázat semmin nem segít, 's mindig fenn marad e' kérdés: az Ingenium sibi quod vacuas desumsit Athenas, miként illik ide? 's e' hely mint

függ - össze azzal, a' mi előtte és utána áll? A'Sana-don' és Batteux' fordításaikban is szembe-tűnő az össze nem függés 's a' periodus úgy áll itt, mintha azt valamelly vak történet toltá volna ide. Azzal hízelkedem magamnak, hogy ezt a' hibát elmentőztem. Horátz ezt akará mondani: A' ki valamelly tudományban nevezetes tetőre óhajt vergődhetni, annak magát magányban, huzamosan 's egész szorgalommal gyakorlania kell. Annak pedig természetes következtése az, hogy az ilyen ember, midőn a' maga árnyékából, literárius remeteségéből, ismét a' világba lép, nem bírhat azzal a' beszédességgel, eutrapeliával, a' mellyel a' szép társaságokban élő és mozgó Rómaiak bírtak. De a' nagy sereg ezt tekintetbe venni sem elég értelemmel nem bír, sem igazság-érzésével. Nem gondolják meg, hogy annak, a' ki tökéletességre törekszik egy oly Mesterségben, melly feszült szorgalmat 's mély elméllést és combinatiokat kíván, ('s minden bizonyal ilyen a' Poesis is, ha azt annyinak nem tetszik vennünk, mint a' legsilányabb verselgetést) szükségesképen el kelle magát vonnia azon alkalmatosságoktól, a' hol külső módja kigyalúttathatott volna, hanem neveti 'a' tudós státuát, melly az úczán is mély gondolkozásba merülve megyen, 's a' szebb társaságokban fel sem tudja tátani száját. Ha ez így van a' népetlen Athenában*), mint járnék én Rómában, ha hogy szép verseket írhassek, hasonlót cselekedném?— Horátz ezt úgy hozza - elő, mint egyikét azon sok okoknak, a' mellyek miatt elmúlt kedve a' versfaragcsáláshoz. A' csípés tehát, mellyet itt találunk, nem az umbratilis embereket illette, hanem a' — tiszteletes Publicumot; mert Horátz az a' kevély volt, a'

---

*) Athéna a' mi Költőnk' idejében népetlennnek mondathatott. Pedig virágzásának idejében csak nem oly nagy 's csak nem oly népes volt mint Róma.

ki többnek hitte olykor magát mint ezt a' nagy sokaságot.

(6) Caius Gracchus, egyike a' két nevezetes testvéreknek, a' maga idejében a' legékebben - szóló férjfiúnak tartatott. A' Mesterségnek erős, szíveketragadó nemében, a' mint Gellius beszéli, még Cicéronál is feljebb becsültetett. Cicero (de Oratore 1, 47) Publius Múciust a' Római Republicának három fő Törvénytudóji közzé számlálja. — Ha ezek a' két testvérek, a' kik egymást illy szép elnevezésekkel tisztelgették, egy atyának 's egy anyának gyermekei voltak e, vagy csak sworn Brother e k, a' hogy őket Baxter nevezi, azt kevés gondunk lehet vizsgálni: de nem látom, mért kellessék a' szónak legszorosabb értelmétől eltávoznunk, kivált hogy a' tréfa úgy annál mulatságosabb.

(7) Carmina compono, hic elegos — mirabile visu! caelatumque novem Musis opus — Wieland' fordítása:

Bennünket Versírókat épen e'
Hagymáz gyötör. — Én Ódát esztergályzok,
Elégiákat az; 's valljuk - meg, úgy,
Hogy nem csudálni nem lehet, 's hogy annál
Tökéletesbbet a' Parnasszusi
Kilencz leány sem adhatna —

szorosan adja az Original' értelmét, 's Horáitz, ha össze fogjuk a' hely' minden részeit, nem akarhatott egyebet mondani. Egyéb okai közt, hogy az eszén való embernek miért kell a' Versírás' üzésétől elidegenítetni, ő azt is mondja, hogy a' ki egyszer a' czéhhez tartozik, kénytelen visszaadni a' maga czéhbeli - társaitól vett tulajdon - hasznokat kereső magasztalásokat, vagy az ollyanokkal, a' millyeneket senki sem óhajt ellenségének, gyűlölségben élni. 'S mint-hogy az egyik Poeta a' másik Poeta gyűlölségétől nagyon tart, közöttök bizonyos szóba nem öltöztetett

eggyesség van kötve, melly szerint egymást kölcsön magasztalgatják. Én péld., úgy mond, Odát csináltam, egy más valaki Elégiát. Öszve akadván versenyt futunk egymással, hogy a' másika' munkáját mellyikünk tudja inkább dicsérni. „Hajj! be felséges darabot csináltál megint! mind a' kilencz Múzsza sem tudott volna szebbet, jobbat, tökéletesebbet, szebben görgőt, simábbat dolgozni! — Nem látok semmit, a' mit ezen magyarázat ellen mondani lehetne. És még is Bentley, a' maga szokása szerint, elpazarolja sophismáját, és tudományát annak megmutatására, hogy ezt a' helyet másképen kell interpungálni, 's a' caelatumot kitörleni, 's sacratummal felcserélni; és hogy itt vagy a' Palatinus Apollo temploma forog szóban, vagy, a' mi a' jó öregnek még inkább tetszenék, a' Herculesé, hol a' kilencz Múzák' szobrai fel voltak állítva; ezeket Ambraciából hoztak oda, a' mint azt Euméniusból láthatni; és a' mi több efféle idétlen olvasottság még van. Mind az, a' mit a' tudós férjfiú ez által nyert volna, ha a' dolgot megnyertnek vallanánk is, abban állana, hogy Horáttzal a' legtermészetesebb tréfa helyett egy sületlenséget mondassunk. Vagy mi szolgálatot tehetne a' mirabile visu, caelatumque novem Musis opus itt, hanemha azt, hogy két vers kitel-jék? — A' Dacier és Masson magyarázatjaik felől, az ő becsületeket tekintvén, legjobb semmit sem szólani.

(8) Horátnak tulajdon szavai ezek:

Caedimur, et totidem plagis coneuimus hostem,
Lento Samnites ad lumina prima duello.

Azok a' Samnisok, a' kik felől itt szó vagy, olly Gladiátorok voltak, a' kik a' nagy vendégségek alkalmatosságával, a' vacsora' kezdetekor (ad lumina prima) csinosan felfegyverkezve 's a' hajdani Samnisok' öltözetekben a' végre jelenének - meg, hogy a' vendégeket szabdalkozásaik által mulattassák. E' gya-

korlás alatt mind megtették azt játékból, a' mit a' közönséges productiók alatt (munus gladiatorium) valóssággal vala szokás tenni, 's olly hevesen bántak viaskodó társaik ellen, mintha életnek 's halálnak kellett volna köztök meghatároztatni; de fegyvereik nem voltak ártható fegyverek, 's a' szabdalkozás vér nélkül folyt; noha némellyek Athenaeusnak egy helyéből (Deipnosoph. VII.) azt hozták-ki, hogy a' Rómaiak a' magok vendégségeiket vérontással 's öldöklésekkel fertéztették-meg. De már maga ez az összevont-hasonlítás is, mellyet Horátz itt a' bajvívók és egymást magasztaló Poeták közt tesz, már elégséges volna, ezen egyéberánt is hihetetlen és semmi régi Író által nem erősített állítás' megczáfolására. Osztan ennek a' parallelának vagyon még egy más 's titkosbb szépsége, tudnillik egy antiphrasis által tett összevont-hasonlítása. A' Római Samnisok, midőn kímélés nélkül mentek egymásnak, 's adósok egy vágásra vagy szúrásra sem maradtak, halálos ellenségeknek látszottak, pedig barátok voltak. A' dolog a' Poetáknál egészen ellenkezőképen volt: nálók a' barátság csak a' külsőben állott, a' gyűlölség feküdt szívekben: kifogyasztották magokat a' kölcsönös magasztalások' mondásában, pedig szerették volna kivájni egymásnak a' szemét.

(9) A' ki ezt az egész helyet, hol Horátz bennünket azoknak módjokkal hoz ismeretségbe, a' kiknek a' legitimum opus a' czéljok, 's azt mutatja-ki, hogy ők a' Nyelv', a' Stylus', a' Tónus', a' Kifejezés', a' Colorít', a' Versificatio', és a' Correctio' tekinteteikre nézve mit igyekeznek elérni (az Olvasó engedjen-meg, hogy ennyi és illy sokféle idegen szókat kevert össze itt a' Wieland' fordítója) ha ki Horátznak e' helyét, és az ő dolgozását összevont-hasonlítja, úgy fogja találni. hogy ő maga tulajdon képét festette itt, bár azt festeni nem szándékozott.

Különösen úgy látszik, hogy ezen szép és igaz vonás, melly az egész képet bevégezi:

Ludentis speciem dabit, et torquebitur —

eggyike azoknak, a' hol kezét csak maga körül gyűjtött tapasztalása vezethette. Mert jaj annak a' könnyűségnek, melly nehézségekbe nem került! — Én épen nem vagyok abban a' vélekedésben, hogy ő itt, a' mint Baxter akar elhitetni bennünket, főképen a' Dramaticusokat tartotta szem előtt. Horátz itt Virgilre emlékezett, és magára. — A' tertium comparationis, gondolnám, azon könnyűségben fekszik, mellyel az olly tanult Pantomimus mint Pylades, majd egy Cyclopsot majd egy Satyrt (két egymással nagyon ellenkező character) a' maga mozdulásai által előadni tudta. Az otromba, ügyetlen, paraszt Cyclops neki olly könnyű roll vala, mint a' csintalan, dévaj, könnyűlábú Satyr, noha amaz neki sokkal több erőlködésébe került.

(10) Gessner azt véli, hogy a' mit Horátz itt e' soron kezdve: Praetulerim scriptor delirus inersque videri a' 141-ikig: Nimirum sapere est abjectis utile nugis, mond, egy másnak képében mondja; mintha így szólana: „Ha illy nehéz jó Irónak lenni, én inkább akarok nyavalyás himpellérnek tartatni, de tetszeni magamnak. Mit teszen az, ha képzeletem hamis is, csak engem tegyen boldoggá, mint azt az Argósi embert tette az a' képzelet, hogy tragoediákat hall, a' hol tragoediát senki sem játszott.“ Erre Horátz, a' szerint a' hogy Gessner gondolja a' dolgot, ezt felelné: „Végre is legokosabb azt a' bábjátékot ellökni, 's az helyett okosabb portékával foglalatoskodni.“ — Én a' textust másképen értem. Horátz, úgy tetszik, ezen Epistolában mindenütt a' maga személyében szóll, de nem mindég azon - egy tónusban. A' 125dik és 126dik sor között egy kis hézag

maradott. Azt hihetnénk, hogy elveszett onnan egy két sora, ha nem ismernénk az Auctornak azt a különösségét, hogy az árkokon inkább szeret általszökni mint hogy pallót keresgéljen, noha csak két három lépésnyire kellett volna kikerülni. A' fő dolog önála az, hogy ne felejtsük, melly kedvben volt, mikor a' levelet írta. Az a' barátja, a' kihez a' Levél szóll, maga is Poeta vala, még pedig talán azok' számából, kik a' verscsinálást minél könnyebb munkává szeretik magoknak tenni, 's a' ki tehát Horátzot is illyennek nézte, 's azt hitte, hogy tőle nem kíván valami nagyon nehéz portékát, ha arra ösztönözi, hogy régi tartozását valaha már rövja-le. Az a' rossz kedv, a' mellybe ez a' megszóllítás a' mi Költönket helyhezheté, rend szerint hajlandóvá teszi az embert holni paradoxus, és váratlan dolgok' mondására 's vitatására; sárgáknak nézzük a' tárgyakat, 's ugyanazért a' legtisztább meggyőződéssel sárgáknak mondjuk is. Azon okoknak előszámlálása, hogy ő, legalább Rómában, készebb bár mit csinálni mint verseket, ötet természetesen vezette azon haj' és nyomorúság' megújult érzésére, hogy neki minden Római Verselő és Dilettánt Collegája, 's hogy ő kénytelen ezeknek nyavalyás dolgozásait hallgatni, dicsérni, magasztalni. Neki, egy két szempillantásig, irígylendőnek látszott ezen jámborok' boldogsága, kik a' magok agyoknak idétlen szüleményeket gyönyörködéssel nézték (quos sua delectant mala), 's elgondolta, melly nehéz viszont neki csinálni valamit, a' mi a' próbát kiállhatja (legitimum carmen). Ez az elmélkedés ötet természetesen vezette azon képre, mellyet a' jó Költő' dolgozásáról adott. Július Flórus, igen hihetőleg, egyike vala azon beatus-oknak, a' kiknek verseik ha épen felette rosszak nem voltak is, nagyocskán éreztették, hogy azok nem sok munkába kerültek. Horátz nem akarta, hogy az ő barátja magát

ezen kép által megsújtva érezze; vagy talán attól tartott, hogy Flórus megsejti, hogy Horátz az itt festett Költőn, qui legitimum cupiet fecisse poema — magára czélozott; 's ezen esetben is, a' másokban is, nem segíthete magán könnyebben, mint ha magát a' több verselgetők' számába számítja, 's a' maga nevében mondja, a' mi az ő értelme soha nem volt. „Félre vele! ki fárasztaná-ki így magát?“ 'stbb. — Az ironiának ez a' neme, melly a' mi Irónkban olly gyakorta fordul-elől, mindenkor a' legszerencsésebb fortély magunkat a' bajból kifejteni. A' legkedvetlenebb dolgok is elmondathatnak minden sértés nélkül, mihelyt azokat magunknak mondani látszunk. — Én így értem a' helyet; 's minthogy azt a' mi következik: *Ni mirum sapere*, etc. olly fordulásnak tekintem, a' melly által Horátz úgy tesz, mintha jobb gondolat érte volna, és egy őrzöngési magunk' megcsalódásának édesége mellett is, legtanácsosabbnak azt hiszi, hogy józan ész mellett maradjunk: a' helyett hogy ő a' *ni mirum* szón úgy ugorja által az árkot mint egy sövénykarón, tanácsosabbnak láttam azon egy deszkát vetni keresztül, 's azt így fordítottam:

Ha minden Verselőt ez a' baj éri, 'stbb.

(11) Aristoteles, vagy inkább a' Csudálatos Mondák' (*δευμασιων ακουσματων*) Compilátora, melly Aristotelesnek tulajdonítatik, ugyan e' történetet beszéli egy Abydosi ember felől, mint Aeliánus egy hasonlót bizonyos Thrasyllus felől, kinek minden egyéb dolgok eránt helyén volt esze, de azt hitte hogy valamelly hajók a' Pyraeusban (Athéni révben) állanak, mind övé, 's ugyan - ezért magát a' legboldogabb és leggazdagabb teremtésnek tartotta, míg a' testvére neki azt a' kelleetlen szolgálatot tévé, hogy a' húnnyor' segedelme által, ismét szegény emberré csinálta.

(12) „Ezt teszem, 's így szólok magamhoz szívemben“ — még pedig igen szép versekben, no-

ha ugyan-e' lélekzettel még minden verscsinálást, mint olly bábjátékot, melly nem illik bölcs emberhez, magamtól messze ellökék: — Nimirum

*Ipse ego, qui nullos me affirmo scribere versus,
Invenior Parthis mendacior —*

Ez a' tanútságokban gazdag Monológ az Epistolának egész végéig tart.

(13) Ez a' gondolat, a' hogy azt mind Horátz, mind Magyar Fordítója adták, szóról szóra Aristippusé, 's Plutárch által ennek Értekezésében: a' Gazdagság' Szeretetéről, — mint az ő sajátja úgy hozattatik - fel. Ez én előttem egyedül azon tekintetben méltó a' figyelemre, mert új ok annak hitelére, hogy Horátz az Aristipp' Philosophiájával és bölcs mosdásaival szoros ismeretségben állott; és minthogy az nagyon jól egyezett az ő gondolkozásaival és érzésével, adott alkalmatossággal tartózkodás és citatio nélkül élt vele.

(14) A' Rómaiak' vallása szerint — 's ez az ő vélekedések közös vala a' földnek csaknem minden népeivel — minden embernek egy tulajdon Géniusa, az az védlelke volt, melly a' maga védettjét az életbe bévezette, ennek az élet' lefolyta alatt mindig oldala mellett állt, 's abból ki is kísérte. Az asszonyok' Géniusaikat Júnóknak nevezték; 's a' szolgák a' magok Uroknak Géniusára, a' szolgál - leányok 's asszonyok a' magok Asszonyok' Júnójára, a' Római Birodalom pedig, egyetemben, az Augustus és az ő maradékinak Géniusára, esküdtek. A' Görögök' és Rómaiak' Vallása általjában nem köttetett semmi tanításbeli vélekedésekhez, 's az ő religiójokban meghatározatlan 's ingó 's kéjes volt minden; így e' czikkelyre nézve is: a' kinek úgy tartotta kedve, két Geniust hitt, egy fejt és jót, kinek minden jót, 's egy feketét és gonoszt, kinek minden gonoszt köszönt, a' mi őtet érte; vagy egy Geniust, a' ki, a' mint Horátz mondja itt,

fejér és fekete volt eggyzersmind, és a' szerint a' hogy magát a' Védlett viselte, eránta vagy kegyes vagy nem kegyes. Innen támadának e' szólások: bosszús Geniust bírni (habere), megengesztelni a' maga Geniusát, a' maga Géniusával kényesen bánti, 's több eff. Minél erősb, hatalmasbb, bölcsőbb, vigyázóbb, egy szóval, minél tökéletesbb természetű volt a' maga természetére nézve az illy Genius, és minél több szeretettel viseltetett a' maga Védlettje eránt: ez annál inkább múlt felül másokat. Így intette-meg egy Egyiptusi Léleklátó Antoniust hogy őrizkedjék a' maga sógora és tisztvársa Octaviánustól. A' te Geniusod, úgy-mond, rettegi az övét; a' tiéd ugyan természetére nézve nagy és merész: de mihelytt ezen fiatal-ember' Géniusához közelít, öszvesorvad, 's kicsinnyé vál, 's elgyávúl.

A' Régieknek a' Géniusokról való hitek kétség kívül azon gondolkozásokból eredett (mert nem csak minden embernek, hanem minden egyéb természeti valóságnak is, külön Geniúrok volt) hogy az isteni Lélek a' látható világnak minden tagjaira kiömlött. A' mi a' dolgoknak fennlételre való erőt, izgást, gyarapodást, életet, érzést, életet adott, része volt ezen mindenben - végig - ömlő természeti Léleknek. Ezért nevezi Horátz a' Geniust az emberi természet' Istenének. Az nem maga az ember, hanem az a' valami, a' mi az embert, ezzé az emberré csinálja 's annak Individualitását teszi. Az ő personalitása ezen ember' életéhez vagy on fűzve; 's midőn ez meghal, a' Génius a' Lelkeknek közönséges Oceanjában vész-el, a' mellyből ennek születésekor, előjött volt, hogy azon anyag' (materia) portiojának, a' mellyből ennek termeni kellett, a' maga, néki - tulajdon, alakját megadja, 's azt megelevenítse 's meglelkesítse. Innen nevezi Horátz: *Mortalem in unumquodque caput.*

(Horátnak ezen sorai nem csak azért, mert a' mostaniaknak gondolkozása a' Rómaiakétól e' részben nagyon különböz, hanem azért is, mert a' versek igen szépek, megérdemlik hogy kiírjuk. Azt tesszük a' Wieland' igen szerencsés és szép fordításával is, és hogy a' deákul nem értő Olvasó a' Horátn sorait, a' németül nem értő a' Wielandét használhassa, mellé vetjük amannak a' Virág' fordítását, ennek pedig a' magunkét; noha a' Kisé a' helyet szabadon, de minden csonkaság nélkül 's igen szép sorokban adta.

Scit Genius, natale comes qui temperat astrum,
Naturae deus humanae, mortalis in unum -
Quodque caput; vultu mutabilis, albus et ater.

— — de tudja

A' Genius, születéskori jegy' követője 's vezére,
Emberi természet' bölcs istene, a' ki halandó
Mindennel; más más orcájú, 's jó gonosz angyal.

Virág.

Das mag der Genius von Beiden weisen,
Der Gott der menschlichen Natur, der mit uns
Geboren wird und stirbt, veränderlich
Von Angesicht und Laune, weiss und schwarz.

Wieland.

Azt tudni fogja Gényusok talán,
Az emberi természet' istene,
Ki velünk léssen és hal, változó
Kedvében mint arcában, kormos és fejr. —

Minthogy a' Görögök minden látatlan dolgot 's levont ideákat emberi szép alakokba szoktak voltöltöztetni: az emberi természet' Gényusa is megkapta a' magáét. Úgy festetett mint egy gyermek, vagy már félig ifjú, egy csillagos lepellel kevésse felruházva, 's virág vagy juhar - lomb koszorúval, 's olykor meztele nélkül 's szárnyakkal, mint a' Villa-Borgheseben, mellynek szépsége által Winckelman (Gesch. der Kunst, a'

Bécsi Kiadás szerint lap 278) olly magasságig érze magát elragadtatva, a' hova mi őtet alig követhetjük.

(15) Horáitz nem sokára azután, hogy a' Caesári féllal megbékélt, illő lábon akarván élni, egy titulust vásárla, melly őtet egy sorba állítá a' Lovagokkal (Sueton in vita Horatii). Augustus alatt kevesen voltak - meg a' hajdani Patricius és Senátori familiákból: ellenben a' város tele volt holmi szerencse' fíjjaival, a' kik még azzal sem dicsekedhetének hogy Római születésűek, sőt pirúlhattak, hogy servus atyáktól származtak: de a' Triumviratus' boldogtalan idejében nagy gazdagságra tettek szert; 's ilyenekkel vala tele a' Senatus is. E' szerint a' hajdani három Osztály (Patricius, Eques, Plebejus) elenyésze, 's a' Lovagokra 's Köznépre való felosztás leve a' megszokottabb; az az, a' ki a' Köznép közzé nem tartozott, a' Lovagok közzé tartozott. Erre nézve Horáitz igazsággal elmondhatá, hogy ámbár atyja csak Libertinus volt, az az olyan, kinek atyja manumissus (szabadossá tett) servus vala, ó loco, az az, rangra nézve, az első közzé számláltathatott, ha ezek közt alól állott is.

(19) A' mi Költőnk a' maga szokása szerint itt is elhagyja az öszvehasznált szókat, 's a' dolog' helyébe teszi annak képét. E' versek értelmének, magát ezt tekintve, nincs semmi nehézsége: de mint függnek öszve az előbbiekkal, 's hogy mint kelljen tulajdonképen érteni ezt: Vivere si recte nescis, decede peritis, nem olly épen világos; 's a' Magyarázók a' helyett hogy bennünket felvilágosítának, megtévesztenek. Baxter így írja környűl: Si nequis ulterius ad animum tuum vivere per aetatem, via cede iunioribus, et contentus vita excede — a' Sanadonak pedig és a' Batteuk a' helyet nagy bátorsággal így adják: Si tu ne sais point user de la vie (éldelleni, uti, frui, geniessen) — Szeretném, ha nekem nem épen Horáitzban, hanem bár melly Római Íróban is mutatna valaki példát, a'

hol a' recte vivere annyit tenne, mint kényűnk szér-
 rint élni. A' mi engem illet, én ennek más értel-
 met adni nem tudok, mint: az ész', vagy a' (Stoicusi
 értelemben) természet' sugallása szerint élni, vagy a'
 mi végre is egyre megyen, a' Bölcsék' tanításaik sze-
 rint. Azonban még nem akadtam annak nyomára, hogy
 akár az Ész, akár a' Természet, akár valamely Bölcs
 ezt tanácslaná: „Ha öreg korod nem engedi, hogy azt
 tedd a' mit az ifjak tudnak: vágd ketté a' gégedet.“
 — Talán ezen elakadásból nem szerencsétlenül fejtet-
 tem - ki magamat: midőn ezt a' sort olly formulá-
 nak vettem, mellyben Horátz mind azt, a' mit a' 145
 sor olta az Epistola végéig per dialogismum (a' hogy
 az ollyat a' Rhetorok nevezni szokták) mondatott ma-
 gának a' maga lelkével, eggyüvé foglalta, és a' vers'
 értelmét így adtam: „Ha mind ezt nem tudod, az az,
 ha még olly kevésre menél az élet' mestersége' eltanú-
 lásában (melly az Aristippus' Philosophiájának fő tár-
 gya volt): állj tovább, 's adj helyt azoknak, a' kik
 ahhoz jobban tudnak.“ — implicite ez ezt is mondja:
 tanulj tőlök! Mert, minekutána ő ezt az Élet' Mes-
 terségét (verae numerosque modosque vitae) a' liberá-
 lis Mesterségek' legnemesebbikének 's leghasznosabbi-
 kának adta - ki: következik, hogy a' ki azt nem tud-
 ja, nem tehet jobbat, mint hogy azt a' Peritusoktól
 eltanulja, a' helyett, hogy úgy tévén, mintha azt már
 értené, a' tudomány' Mesterei közzé avatja magát. 'S
 minthogy az Epistolát végre bé kelle rekeszteni, ezt
 ő egy olly vékony fonallal, a' mellyet Olvasójának
 nem szeme, hanem csak elméje sejtthet - meg, öszveköti
 azzal a' mit feljebb monda:

Nimirum sapere est abiectis utile nugis,
 Et tempestivum pueris concedere lusum —

's elmélkedésének berekesztése alatt ismét ott leli ma-
 gát a' hol azt kezdette: „Játszál, tréfáltál eleget; ide-
 je hogy e' bohóságokat ('s ide számlálja, az alkal-

matlanokra nézve, a' verselgetést is) szüntessd - meg, 's hagyd az ifjabbakra. — A' hasonlatosság, melly által ezt a' gondolatot kifejezi, nem kíván magyarázatot; az alkalmaztatás önkényes lesz meg; 's a' brüsk berekesztés igen jól illik azon szeszhez, a' mellyel az egész Levelet írta; 's olly tulajdona a' mi methodust nem erősen szerető Költőnknek, hogy rajta ez helytt sem fogunk felakadhatni.

HARMADIK LEVÉL.

LUCIUS CALPURNIUS PÍSÓHÓZ ÉS FIJAIHOZ.

BEVEZETÉS.

Nem tudom, ha a' Literaturának egész Historiája mutathatja e példáját az olly rendes sorsnak, mint a' melly ezt a' Levelet érte. Ha ez azon cím helyett, a' melly alatt a' Horátz' Kiadásában közönségesen állani szokott *), azt viselte volna elejétől fogva, a' melly alatt mi adjuk itt, és a' melly azt, a' legértelmesebb Commentátorok' vélekedése szerint, illeti: elesett volna az az eggyetlen ok, a' miért az a' legtöbbször által hamis világban tekintetett. A' Magyarázók, Jason de Noyes és Jacob Grifiolin kezdve a' legutolsóbbakig, eggy Epistolábannek, mellynek a' Horátz' czéljához képest úgy nem kelle a' Költői Mesterség' Oktató-Könyvének lenni, a' hogy az ő Maecenáshoz írt Epistolája nem Ethica, és az Augustushoz szóló nem a' Római

*) De arte poetica liber.

Literatúra' Historiája — sem egy teljes Poeticát nem kerestek volna, mint a' régi Commentátorok, sem, mint Batteux, a' Dramatica' Theoriáját nem, vagy, mint Hurd, a' Római Drámák' Criticáját. Egyg önkényt csinált csomok' sokasága, 's ugyan-annyi elmés, de Horátzot nem illető felfejtések elfogtak volna esni; egy szóval, ezen előre felkapott vélekedés nélkül, a' mellyel ez a' szerencsétlen titulus a' Tudósok' fejeket eltöltötte, sem olly sok holmit nem tömtek volna ezen poetica Epistolába, a' mi Horátznak eszébe nem jutott! sem talán, azt az egyetlen és való nézőpontot, a' honnan ezt nézni kell, el nem tévesztették volna. Eschenburg, a' maga tudós Jegyzései által a' R. Hurd Commentariusára szükségtelessé tette, hogy e' részben többet mondjak. Azonban ha ez a' Tudós a' jelen - való Epistola' Commentátorainak megtévedéseiket igen helyesen kiismerte is, 's közelebb jutott azon igazi néző - ponthoz, a' mellyből annak megítéltetnie illik: mind a' mellett hogy az ő soknemű érdemeit örömmel vallom - meg, nem lehet ezen állítása ellen: „Senki sem fogja tagadni, hogy ezen Epistolának legnagyobb része a' Játékszint illeti“ magamat nem állítanom például. A' fordítás dolgozása engem, a' mi igen is természetes volt, közről ismereteme - meg a' Horátz' Epistolájával; 's álmélkodásomnak legszámasabb és legtudósabb Commentátorai elvakulásokon, kivált a' Batteux-én és Hurdén, kik abban, elejétől fogva mind végig, Drámai Poeticánál 's Criticánál egyebet nem látnak, annál nagyobbak kellett lenni, mivel, még minekutána szememet a' dolognak neki - meresztettem is, azt sem láthattam, hogy annak csak fele sőt kirekesztőleg a' felének fele is, a' Játékszint illeti. Minél inkább fontolgatám az okokat, annál kevésbbé értettem, hogy Horátz, ha az ő fő czélja itt a' Játékszín' javítása talált volna lenni, miért választotta épen ezt a' menést, hogy ő magának

miért engedett olly gyakor' és olly szükségtelen sok félre-téréseket, 's ámbár a' Poetica Epistola' kecses gondatlanságának sokat el lehet és el kell nézni, munkájába miért nem vitt valamivel többecske methodust. Ellenben, a' mint ugyan nekem látszott, világosan érttettem, hogy ezen értekezés' dolgozása alatt neki egy egészen más czélzása volt, melly a' Római Játékszínre semmiképen nem tartozott; hogy az ő törvényeinek 's jegyzeteinek csak kis része illeti a' Drámai Költést; és hogy ő azon helyeken, a' hol Commentátorai Színjátéki leczkézést találtak, csak példákat kölcsönöz a' theátrumtól ezek által közönséges és a' Poesisnek minden nemeire, de kivált az elbeszélőre nem kevésbé mint a' Drámaira, alkalmaztatható törvényeket akarván magyarázni 's fejtegetni.

Hogy az Olvasót tovább függőben ne tartsam, ki fogom mutatni azt a' pontot, a' mellyből, ítéletem szerint, ennek az Epistolának tekintetni kell, — készen lévén, ha hypothesisem a' problemát szerencsésebben nem oldotta volna fel mint a' másoké, állításomat visszavonni.

Az a' mód, a' mellyel én, szemem előtt tartván a' derék Lord Shaftesburynak egy intését, Horátnak minden egyéb Leveleit vettem vizsgálat alá, úgy tetszik, itt is igaz útba vezetett — mellyre talán csak azért nem akadtak az ő tudós Commentátorai, mert a' jó Horátnak igen is tudósok voltak. A' Poeta, legalább némelly esetekben, alkalmasabb megérteni a' Poetát mint a' Criticusok, kik úgy el vannak telve a' Mesterség' Metaphysicájával, Theoriájával és a' Methodussal, hogy a' magyarázatott Poetának minden Concretáji az ő fejeikben, egy nálok mechanicaivá vált operatio által, abstractumokká változnak - el, 's minden individuális vonásból egy közönséges és minden esetre alkalmaztatható törvény vál, 's végre a' valamelly Méltós. ifjú Könyvirónak adott intésből, kit

szerencsétlen szerelmétől akarnánk elvonni, a' *Dramatica Poesis*nak Theoriája lesz.

Mi a' Horáitz' mindenik Epistolája magyarázása alatt azt tevének - fel, hogy azoknak egyyike sem volt tulajdonképen a' *Publicum*' számára írva, hanem mindeniknek dolgozására valamelly különös történet ada alkalmatosságot, 's mindenike egy bizonyos személyhez volt intézve, 's a' Levél' tartalmának a' megnevezett személyre 's a' mi Poetánkkal való szövetségére van mindég tekintet. Mindenikben vagy világos jelenséget, vagy legalább elégséges nyomokat találtunk, ennek feltételére: 's nehezen fog tagadtathatni, hogy ha némellyik Epistola mellett azon különös környüllállások 's czélzások, a' mellyeket annak bővebb megértése végett kulcs gyanánt adánk - elő, szorosan fogva, csak hypothesisnek tekintethetnek is: ezek a' hypothesisek általok annyi hihetőséget kaphatnak, a' mennyivel az illy nemű dologban megelégedhetni, ha tudnillik általok minden setét, homályos és érthetetlen úgy világosítatik 's úgy fejtetik - fel, hogy az erránt magunkat megnyugtathatjuk. Részemről által nem látom, miért nem lehetne 's kellene ugyan - ezt a' Písókhöz - írt Epistola mellett is feltenni. Sőt meg vagyok eránta győződve, hogy a' kulcs annak igaz megértéséhez azon különös szándékban fekszik, a' melly azt cselekedte, hogy ez a' Levél nem más valakinek, hanem a' Písóknak íratott; és hogy ezt a' szándékot bizonyos particularításokból kell kitalálnunk, a' mellyek a' Levélben eléggé ki vannak jelezve, noha ennek Commentátorai azokat a' magok' figyelmeekre épen nem méltóztatták.

Hogy ezt a' lehetőségig világosságba hozhassuk, szokásunk szerint azon kell kezdenünk a' munkát, hogy Olvasóinkkal azon személyeket ismertetjük - meg közelebbről, a' kikhez Horáitz ezt a' maga Poetai Értekezését intézte.

Ámbár a' Levél e' részben egyebet semmit nem mond, mint azt, hogy ez Písóhoz az atyához és ennek fiaihoz, szóll, 's ámbár ezek felől benne egy két keveset jelentő, sőt épen két értelmű complimentnél egyebet felőlők nem találunk; nem lehet kétség hogy az öreg épen az a' Lucius Calpurnius Píso volt, a' ki a' Város' 739. eszt. Marcus Livius Drusussal Consulságot visele, 's azután Pamphiliában Proconsul volt, 's 743ban az ötödik kedvelő Augustus által ki valaküldve, hogy csendesítse - el azt a' nyughatatlanságot, melyet Bacchusnak egy Vologeses nevű Papja, támasztott volt (Dio. 1. 54.) Midőn Vellejus Paterculus a' maga Római Historiáját írta, az az negyven esztendővel későbbben mint Horátnak e' Levele írathatott, akkor ez a' Píso, már igen megélemedett korában Tibér alatt, a' Városnak Praefectusa (jó rendre vigyázó fő Tisztje) vala. Vellejus (cap. 98) azt mondja felőle, hogy kénytelen lesz minden megvallani, esse mores ejus vigore ac lenitate mixtissimos, et vix quemquam reperiri posse, qui aut otium validius diligit, aut facilius sufficiat negotio, et magis, quae agenda sunt, curet sine ulla ostentatione agendi. — Ez az Író, ki nek munkájában az általa istenlett Tibérius idejének lelke mint egy öblös - tükörben rajzolja magát, portréjának festéséhez többnyire a' szerint elegyíti a' festékeket, hogy azokat lemásolni nem könnyű; következképen magamhoz nem egészen bízva így fordítanám ezt a' helyet: „Erkölcseiben a' keménység és szelídség csudálást érdemlő módon vagyon öszveömlve, 's nem könnyen találtathatott valaki, a' ki a' magányos élet' nyugalmát inkább szerette, azonban a' hivatalok terheinek elviselésekre alkalmasabb volt, 's azt, a' mi reá tartozott, jobban teljesítette, minden fitogtatása nélkül annak a' mit tett.“ — Ezen dicséret' alkalmasint keresztül-látszó színein is látni, melly nemű ember lehete ez a' Píso, a' ki jöllehet olly nevet vi-

sele, melly ötet szűnet nélkül emlékeztetheté, mik voltak az ő ősei a' szabad Rómában, úgy tudá magát alkalmaztatni, hogy ötven esztendeig bírhatá egy Augustusnak, sőt még egy gaz Tiberiusnak is, bizodalját. Neki azonban mentségére szolgál, hogy a' Respublicát nem látta; 's Seneca, ki egy már megholtnak sem hízelkedett, azt a' dicséretet adja neki, hogy ámbár, nem-római szokása szerint, az éjjeleket keresztül - korhelykedte, 's annak helyébe osztán az egész félnapot keresztül - aludta, gondos Városi Praefectus volt, 's a' rendet dicséretesen fenn - tartotta (Epist. 83).

A' Thessalonikai Antipater kis Költeményei közt, a' mellyeket az Anthologia felvett, egynehányat találunk, mellyek a' mí Písónkhoz intéztettek, 's ezekből azt húzhatjuk - ki, hogy ő különös jóakaró Ura volt ennek a' Görög Költőnek. Ez az Antipater egy nagyobb Költeményt készíté azon győzelem' fényesítésére, mellyet Píso a' Thrax fanaticusokon nyert, 's azt egy Epigrammával nyújtotta - be a' maga Patronusának. A' Músa, úgy mondja ebben, soha sem közelít hozzád alkalmatlan időben; akármennyire légy elfoglalva, a' te füled neki mindég nyitva vagyon. (Brunkii Analecta.. II. p. 112. n. XIV.) — Őszvehasonlítva ezt azzal a' mi Horátnál a' 366. versben áll, érteni fogjuk mint mondhatá Píso felől egy régi Scholiasta ezt: nam et ipse Píso poeta fuit, et studiorum liberalium antistes, — mellé annyit téve, hogy a' mi Písónk is faragsált ollykor holmi kis versecskéket, mint az akkori Rómában minden, a' kit ez a' viszketeg megszállott; és hogy ő a' Literatúrának 's a' Tudósoknak barátja 's pártfogója volt, mint péld. Maecén.

Melly esztendőben írta Horátn ezt az Epistolát, meghatározni szorosan nem lehet; de hihető hogy Písónak Consulsága előtt írta inkább mint utána, és így

a' Város' 739 esztendeje előtt. (Piso a' maga Consulatusa után Pamphiliába küldetett, 's 743 oltá 46ig, a' mellyben Horátz elholt, el vala foglalva a' Thráciai zenebonások' lecsillapítása által.) — Ez a' Római Nemes akkor még igen fiatal ember volt, 's a' fiai talán csak serdülő gyermekek; mert a' Iuvenes patre digni által nem szükség magunkat megtévesztetnünk; a' szó itt nem ifjakat hanem csak fiakat jelent; a' melly értelemben a' iuvenis szó, a' mint azt a' Philologusok jól tudják, a' Róma' Irójinál gyakran fordul elő. Ha meggondoljuk, hogy Lúcius Píso, az atya, a' Város 783. eszt. a' midőn Velléjus a' maga Historiáját írta (Dodwelli Annal. Vellej.) még Praefectus Urbi volt: nem lehet gondolni, hogy az ő idősbb fija 738. már a' férjfiúi tógát viselhette volna; következésképen épen azon korában volt, a' mellyben a' Szép Tudomány tanulása volt a' Róma' jobb házai' gyermekeiknek foglalatosságok, ezt a' nevezetet azon értelemben vévén, a' mellyben az nálunk szokott vétetni.

Ezt feltévén, én így képzelem, hogy ez az Epistola támadhatott: — Az ifjú Piso a' maga iskolai cursusa alatt annyi hajlandóságot mutatá a' Poesishoz, 's olly hatalmas vonszódást a' vercsinálásra, hogy atyját rettegések környékezzék-meg. Bánthat bennünket ez a' viszketeg, bár a' dologra teljességgel nem születünk; 's ezt igen gyakran tapasztalhatni az ifjú emberek körül, 's hihető ez gyötrötte az ifjú Pisót is. Az Urfi a' dologgal nem mint bábjátékkal bánt, 's nem azért, mert ezt úgy kívánta a' módi, hanem mert valóban vágyott nevet csinálni eggykor magának ezen az úton. Az öreg, ki Rómának eggyik első házából vette eredetét, és a' ki az új uralkodás alatt örömet fenn tartotta volna házának eggykori fényét, nem nézhetett nyugodalomban, hogy fija olly mulatkozásra vesztegeti idejét és erejét, melly születéséhez és a' maga

elrendeltetéséhez olly kevésbé illett, 's a' veszedelmes bolondságtól őtet örömet elvonta volna. A' Numa' fijától, Calpustól, eredő Calpurniusi ház ennyi századok oltá még eggy Poetát sem szült, úgy nem jót, mint rosszat nem; az ő fija legyen e az, a' ki a' maga reputációját olly mesterség körül keresse, mellyen igen nehéz utól - érni a' jobbakat, és a' melly körül annak a' kit a' természet nem hitt ez utra, olly felette könnyű magát nevetségessé tenni? Ha azon felette kedvetlen behatásról nem szólunk is, a' mellyett az ifjú Calpurniusnak szerencsétlen első theatrális darabja a' Publicumban hátra hagyott volna; melly igen árthatott az ő szerencséjének ez a' bohó szenvedelem Augustus körül, a' ki a' Római Nemesség' gyermekeiből nem Poetákat, hanem alkalmatos Tisztviselőket 's alázatos Udvarnokokat akara nevelve látni? Píso ugyan szerette a' Literatúrát; 's ha hajlandóságból nem mutatott volna is tekintet az eránt, kénytelen volt volna magát a' közönséges tónushoz szabni: de hogy fija magát Poetává formálja, azt épen úgy nem óhajtotta, mint azt nem, hogy fijaból kötelenjáró legyen, noha a' voltigírozás a' szebb neveléshez tartozott; és épen azért mert a' verselgetéssel, tréfából, maga is mulatgatá magát, annál inkább óhajtotta, hogy a' poetáskodás' nevetségés hajlandósága az ő ragyogó házában firól fira általmenő tulajdonságnak ne tekintethessék.

Én úgy hiszem, hogy a' gondolkozásnak ezt a' módját hihetőnek lehet venni eggy olly embernél, a' millyen a' régi házból eredett, 's gazdag, és Consul-ságra menendő Lucius Calpurnius volt. És ha az a' veszedelem a' mellyben az ő poetai koszorúra vágyó fija forgott, az ő szemeiben talán nem volt volna is illy nagy: annyit azonban nyomhatott, hogy Horátz késznek lássa magát, jobb ideát adni a' fiatal-embernek a' Poesisről, 's annak nehézségeiről 's veszedelmeiről. Píso, a' mint ez Epistola gyanítatja, olly

baráti lábon állott a' mi Költőnkkel, hogy ennek csaknem lehetetlen volt tőle e' kevésbe kerülő szolgáltatást megtagadni. Eggy rövid munka, melly a' poetai mesterség' legfőbb törvényeit 's úgy szólván mystériumait foglalja magában, a' legillőbb szernek tetszék, a' célul tett szándékot tekervényes úton, de annál bizonyosabban elérni. 'S ki tudja, nem kérte e maga az ifjú Calpurnius e' szolgálatra? 's így Horátnak olly szín alatt, mintha őtet Költővé akarná képzeni, oda intézhette az egész Epistolát, hogy ifjú barátját a' veszedelemmel teljes pályától elrettenthesse, még pedig olly fortélyosan, hogy ez a' szándék ki ne tetszhessék. Az a' módja a' philosophálásnak a' melyet Horátnak a' maga Sermójában és Epistolájában követett, e' célra egészen alkalmas volt. Az a' Methodust utáló Szabadság, a' mellyel ő magát a' maga gondolatjai által vezetteté, és a' melly az Epistolaris Compositiókhoz olly igen illik, megengedé neki, hogy Episódiumokat és Digressiókat tehessen; fő célja annál inkább nem tűne szembe, 's így a' maga Értekezését úgy fonhatta, hogy ne csak azoknak vonhassa magára figyelmeket, a' kikhez egyenesen volt intézve. Főképen pedig annak örvendhetett, hogy így alkalmatossága volt, azoknak a' nyavalyás Verselgetőknek, a' kikkel a' Város tele volt, kimondani a' mit érdemlettek; azt, hogy azon Mesterségnek, a' melyet űzni eléggé vakmerők voltak, csak elementumait sem tudják.

Ha ezen előadásomat az Epistola' támadása és célja eránt valónak vesszük: úgy minden tiszta, értelmes és célra tartozó lesz benne; 's ez az Ars Poetica, ha Compendium Poeticae gyanánt vétetik, kénytelen lesz szenvedni, hogy azt eggyüvé - nem függő, dőledékeny, mellékdolgokkal és üres csevegéssel tele tömött mázolásnak neveztessék: ellenben ha annak tekintjük, a' minek tekintetni illik, tudnillik Poetai

Epistolának, a' mellyben Horátz az ifjú Písót, az atyjával tett titkos végezés szerint, a' verselés' veszedelmes szenvedelmétől elvonni igyekezett, olly becsű Munkává fog válni, melly Horátzhoz teljesjussal méltó, 's az ő Sermőji közt első helyet kívánhat.

Ezen feltétel mellett érteni fogjuk, miért vannak hézagjai — mert nem akara Poeticát írni.

De miért nem font több methodust a' maga plánjába? — Mert Levelet akara írni, 's nem Oktató Munkát, 's nem vala egyéb plánja mint a' fő czélzás, mellytől soha el nem távozik.

Oktatásai miért állanak inkábbára csak a' hibáktól való rettentésben? — Mert az ifjú Písónak leginkább erre vala szüksége.

Azon helyek, a' mellyekbe a' poetai Mesterségnek Mysteriumai el vannak rejtve, miért csak az Avattaknak érthetők, 's miért nem tanult az Epistolából a' mai napig csak egy himpellér is valamit? — Horátnak semmi sem vala kevésbbé szándéka mint az, hogy az ifju Písót Poetává tegye.

Mire valók végre azok a' sok Sarcasmusok a' maga korának nyavalyás Verselőji ellen? mire valók azok a' rémítések, hogy magunkat a' Múzáknek szédítő kecséik 's a' poetai magunk megcsalásának veszélyei ellen óvjuk? mire valók azok a' szoros, 's a' futását futni még csak kezdő Poetasternek elviselhetetlen feltételek, 's az a' szinte a' csontig forrázó lúg, a' mellyel Horátz az őrzöngő Poetákat (a' hogy ő a' nyavalyásokat nevezi) minden irgalom nélkül végig-öntözi? — mind ez az egész Értekezésnek miért veszi-el csaknem felét? — Mert épen ezt akarta az egész poetai Értekezéssel.

Én az én vélekedésemet, a' mellyel ezen Poetai Epistolának czélját tekintem, hypothesisnek neveztem és ez által mindent felszabadítottam, azt semminek egyébnek nem tekinteni: azonban úgy hiszem, hogy

ha ki nem sajnálja nyomban követni a' mi Költőnket a' maga tévedező menésében, kezdettől fogva mind végig; úgy fogja talán találni, hogy a' hypothesis több mint csak hypothesis, és hogy az evidentiáig meggyőzhetjük magunkat a' felől, hogy mingyárt e' célra indul, 's azért indul oda, hogy oda érhessen a' hol megszűnt. Az Olvasónak talán kedvesebb ezt a' sétalást azzal tenni, a' ki Horátzot már rég olta lesegeti, mint magában.

Az olly Munkában, a' hol olly valamit tettünk célul, a' mit csak úgy érhetünk - el, ha a' cél ki nines jelentve, legjobb semmit ki nem jelenteni. Horátz tehát a' maga Értekezését minden Bévezetés nélkül kezdi, de egy, valóban Socratesi fortéllyal kimutatja, mi a' legfőbb vétek a' Költeményben, mint minden egyéb Mesterség' mivében: az, a' mellyet az igazi talentom és genie nélkül maradt fők soha meg nem foghatnak: Nem tudnak csinálni egy Egészet. Másként kezdik és másként végzik; munkájok egygyüvé nem illő részekből van öszverakva; egészen ellenkezőképen mint a' szép emberi alak, melly a' szemnek a' végig - nézés alatt olly tárgyat ad elébe, mellyen az Egész Eggsége annál inkább ragadoz bennünket álmélkodásra, minél bővebben és gondosabban hasonlítjuk öszve az egyes részeket egymással és kölcsönös öszveköttéseikben.

Azon ellenvetést, mellyet maga csinál magának: „Hogyan? 's a' Festőnek és Poetának nem volt e mindég szabad mindent merni?“ — csak az olly új tanítványtól várható, a' millyennek az ifjú Píót képzelénk 's ő arra egy kép által felel, melly az ő törvénye' igazságát igen szembe - tűnővé 's megfoghatóvá teszi ugyan, de minthogy annak alkalmaztatása szorosan a' Költő' igaz ítéletétől és biztos 's gyakorlott, érzésétől függ, rajta keveset segíthete.

Horáitz a' 14dik versben folytatja a' maga dolgát 's szelíden neveti azt a' vétket, a' melly igen gyakran követtetik az Eggység' törvénye ellen. Az ifjú emberek többére tetszenek magoknak a' szép descriptiókban, mindég festenek, valamikor arra legkisebb alkalmatosság adja - elő magát. Illik e a' festés e' helyre, nem ellenkezik e a' czéllal, hogy az által az Olvasót elfoglaljuk, nem veszi e el a' világosságot más tárgytól, melly itt kíván állani, 's több eff., azzal ők keveset gondolnak. 'S így végre is olly Munkává lesz dolgozások, a' mellyben, mint a' hideglelős ember' álmában, nincs semmi öszvefűggés; a' szép leányfő egy ló' nyakán áll; a' szép cyprusfa fő figura a' festésben, hol a' szegény hajótörést szenvedtnek kellene magára vonni figyelmünket, 's a' Mívész, a' ki egy nagy mendenczét akara adni, egy bögrét csinál.

A' második veszedelem, mellyet az ifju Poeták ritkán kerülnek -el, ha nem áll segédekre a' tiltó Génius, melly az igazi talentumot mindég vezérli, az: hogy midőn az egyik hibát akarják kikerülni, az ellenkezőbe esnek (v. 25).—Hogy darabosak ne legyenek, lágyabbak lesznek mint kellene; hogy alant ne másszanak, a' felhők közt szállonganak, holott a' róna földön csak egyenlő lépésekkel kellett volna lépdellemük; eszelősködnek, mert ujat akarnak mondani. Ez megsejtette, hogy bizonyos előadások nagy meg hatást tesznek, 's elhitette magával, hogy hasonló hatást tenni, vagy még nagyobb, elég, ha a' dózist duplán 's triplán veszi. Egy harmadik tapasztalta, hogy egy két környűllás életet 's igazságot ada a' festésnek, 's úgy hiszi, hogy festéseiben a' legapróbb apróságokat is ki kell festenie. E' hibák nagy forrása az, hogy az Író nem bír elég képzeléssel 's ítélő tehetséggel, mellynek a' Poetában, valamint minden másnemű Mívészben, olly sebesen és bízatosan kell hatni, mint a' legélesebb érzelemnek. Azt megmondhatjuk

ennek vagy amannak, hogy ezzel az érzelemmel nem bír; de ki adhatná - meg azt neki, ha a' természet töle megtagadta.

Valamint a' gyermek tudatlanságból vakmerő: úgy egygy némelly lelki gyermekségből többre kap mint a' mit elbír. Horátság tehát a' 38. versben arra inti a' kik valamit írni akarnak, hogy mindeneknek előtte ismerkedjenek-meg erejekkel 's soha se álljanak olly tárgynak, mellyet teljesen nem ismernek, 's úgy meg nem tekintettek minden oldalról, hogy minden történhető kérdésre felelni tudjanak. Az a' fiatal ember a' ki sem magát sem a' körülte forgó dolgokat nem ismeri, és a' ki csak értetlenségből lát mindent világosnak és könnyűnek, mint lehetne az bizonyos az eránt hogy többet nem bízik erejéhez mint illik, 's tárgyának megválasztásában meg nem tévedett.

De ha e' részben magát nem vádolhatja is, még mindent ez által meg nem teve. Épen az a' helyesen ítélő értelem, mellynek őtet a' maga materiájának megválasztásában 's elrakásában vezérlenie kell, hogy a' Munka elébb az ő tulajdon lelke előtt egészen és elevenen álljon, 's tovább a' nyelv' segedelme által Olvasójának 's Hallgatójának lelkébe által költözzék, épen ezen értelemnek kell őtet a' Nyelvvel való élésben, a' szók' megválasztásában, a' maga helyére állításában 's öszvefűzésében intéznie (v. 46). — Horátság itt csavarodik - el legelőször a' maga szoros céljától, 's úgy tetszik, hogy itt nem annyira a' Písó' háza-népét tartotta szeme előtt, mint a' Római Publicumot. Menti a' megavult szók' felélesztését, az alacsony szók' megnevesítését, az új szók' csinálását, midőn az Író okosan és tartózkodással él az effélékkel, az az, nem inkább mint a' szükség kívánja; 's tanításait egy intéssel rekeszti - be, mellyet az olly Író, a' ki a' maradék' kezében is akár forogni, nem tisztelhet eléggé, és a' melly intés ezzel azt az óhajást teteti, hogy

Nyelve, ha ő abban a' tökéletesség' legfelsőbb tetőjire eljutott volna is, ne maradjon sokáig az a' mi volt. (A' Nyelv változik megszűnés nélkül, 's a' Nyelvnek megszűnés nélkül változnia kell, 's mind addig jóra változik míg végre, a' legfőbb tetőt elérvén, az azt beszélő nemzet' elsüllyedésével, és nem elébb, az is hanyatlásnak indul; mert míg maga a' nemzet épségben áll fenn; 's míg annak virító Literatúrája van, addig a' Nyelv is, minden változásai mellett, épségben áll.) Ha a' Látium Nyelve maradt volna a' mi időnkig az Itália' nyelve, úgy Virgíl és Horátz az Olaszoknak olly érthetetlenek volnának mint a' Németeknek a' VI-Henrich Császár korabeli német Poeták, 's a' Magyaroknak az a' Latiatuc feleym.

A' Nyelven kívül az ifjú és öreg Poetasterek semmiben nem vigyázatlanabbak mint a' Versificatióban. Épen az, a' mi legnehezebb a' poetai Mesterségben, nekik legkönnyebbnek 's figyelmet legkevesbbé érdemlőnek tetszik. Vagy épen nincs fülök azon különbféle szépségeket megsejteni, a' mellyek a' periodus' görgése, a' rhythmus, 's a' szók' válogatása által, azon hangok' harmoniájának tekintetében, a' mit azoknak ki nyomniok kell, okoztatnak: vagy, ha munkájokat nem restellették, megelégedtek azzal, hogy a' vers folyjon, 's a' rím (homoeoteleuton, rossz de megszokott nevével: cadentia) tökéletesen eggyezzek a' sorok' végein, 's ha rímetlen a' vers, a' poetai lábak hibásaknak ne találtassanak. Meg sem álmodják ők, hogy a' Versificatio' más meg más neme más meg más hangzást kíván, hogy a' lélek' különböző indulatjainak festéséhez illjék, — hogy a' komoly, hogy a' borzadást támasztani akaró tárgy könnyen és édesen folyó sorokban, vagy a' szomorgó bánat szökellő dactylusokban a' legvisszásbb hatást teszi; — hogy mind ezek körül megszámolhatatlan hibát lehet ejteni, 's megszámolhatatlan szépségeket lehet nyerni, és így megszámolha-

tatlan törvényekre is kell vigyázni; — hogy gyakorta egyetlenegy szó, sőt olykor egyetlenegy hang, egy *Ó*, egy *Ú*, az egész hely' muzsikáját elrontja. Sokaknak tudatlanságok e' részben annyira megyn, hogy legkisebb gyanítások sincs a' felől, hogy a' vers különböző nevei és a' tárgy' különböző nevei között lehetne valamelly tisztelést-kivánó ok; 's még nem nagy az ideje, hogy egy didacticus Költemény jutott kezembe, melly oly nemű stróphákban, mint Hallernek ez az Ódája:

Freund, die Tugend ist kein leerer Name;
Aus dem Herzen keimt des Guten Same,
Und ein Gott ist's, der der Berge Spitzen
Róthet mit Blüthen —

énekli a' maga tárgyát, még pedig hét vagy nyolcz Könyvekben! — Horázt ezt a' fonákságot v. 73 — 85. csak gyengén illeti; 's minthogy az ő célja inkább volt az, hogy az ügyetlen Verselőt nevetségessé tegye, mint hogy jókat neveljen: azon kevés közönséges törvényeit, a' mellyeket a' kifejezés stílus és versificatio eránt adott, azon világos intéssel rekeszti-be, hogy a' Poeta-név' elnyerésére reménységet magának senki nem nyújthat, a' ki ezen három pontban még nem eléggé jártas. 'S midőn így a' maga korának és a' régiebbeknek Poetájakat (kik a' Mesterségnek e' részeivel sokat bibelődni restelkedtek, 's a' mint már feljebb is mondá, elégnek tarták, hogy a' vers folyjon, 's könnyen és bőv özőnléssel folyjon) nyilván és tartózkodás nélkül himpelléreknek kiáltotta, az ifjú Pí-sót annak megisméretére vezeti, hogy az a' versfarragás csak még is nehezebb és komolyabb munka lehet, mint a' millyennek azt ő képzelte volt.

Mind eddig Horázt egy szóval sem érdeklette még a' Dramatica Poesist. De a' Játékszín lévén az a' hely, a' mellyen a' Horázt által leczkézés alá fogott Római Költők magokat csudáltatni leginkább óhajtották, és

mivel az ifjú Píso is ezen a pályán szándékozott, a' mint nekem látszik, koszorúkat nyerni: Horátz e' tárgy-nak indul, 's a' 86 sortól fogva a' 127dikig ennek legfontosbb törvényeit adja - elő, kimutatván azon legte-temesbb botlásokat, a' melyekre az ő idejebeli thea-tralisták vetemedni szoktak volt. Mert ámbár az idő ezeknek minden munkáikat régen elnyeldeste, mely miatt meg sem érthetjük az ezekre itt tett célzásokat: annyit bátor következtetéssel kivonhatunk a' Ho-rátz szavaiból, hogy ő ezeknek a' mindég és mindenre kész Poetáknak hibájik ellen akarta megóvni a' maga ifjú hallgatóját.

A' Horátz' gondolatjainak menését ezen poetai Ér-tekezésben bízvást a' sétáláshoz hasonlíthatjuk, hol a' járkálásnál egyéb szándékunk nincs; hol az ide 's amo-da térés nem vétetik hibának, és a' hol majd azért állunk - meg, hogy egy kies tájat szemlélhessünk kényünk szerint, majd hogy egy szép formájú vagy alakú virágot leszakasszunk, vagy mivel egy árnyékos tölgy bennünket hűvesbe csalogat; hol az új meg új tárgy mindég új meg új beszédet fonat velünk, és a' hol, minden tévedezésink mellett, végre is ott lel-jük magunkat, a' hova eljutni elindulásunkkor akar-tunk. Egy tárgynál sem múltat addig, hogy a' mit tudni óhajtanánk, mind elmondja; ritkán von olly szo-rosan törvényt, hogy annak alkalmaztatása a' Mes-terség' tanítványának könnyűvé 's bíztoossá tétessék; az egyes esetekről minden szempillantásban a' kö-zönségre tér, 's a' Játékszínről vissza a' Poesisra; de egy alkalmatosságot sem mulaszt-el, hogy, vala-hol lehet, a' rossz Írón egyyét ne sujtson. Így bán a' 89 soron kezdve a' 152dikig, hol azt hihetné az Olva-só, hogy itt végre be akarja avatni a' Thalia' és Mel-pomene' Mysteriumaiba. 'S a' 179 sortól fogva kivált érdekel is némelly igen fontos pontokat; de az emberi négy kornak könnyű kézzel tett szép rajzolatján kívül

ismét mindent által szökik, a' mi a' Dramaturgiai leczkésésben helyt kívánhatott volna, hogy az éneklő kar felől szólhasson, melyet a' Rómaiak a' Görög theátrumról eléggé ismerhettek; 's itt, előfordulván egyszer a' Chorus, historico - philosophica Előadásra téveszti - el magát, 's elmondja, mint és miként leve az a' Chórus, a' mivé azt Aeschylus csinálta; és hogy a' legrégibb Tragoediák' vagy Bakjátékok' Chórusa mint változott - el Satyrai - Játékokká. Ha Horátz teljes Poeticát akart volna írni, meg nem foghatnánk, miért mulatott az illy apróságok körül több ideig mint a' Tragoedia 's Comoedia mellett: de az az Író, a' ki magát semmire sem kötelezte - le, nem vonathatik számadás alá; 's el lévén telve feje egy bizonyos ideállal, hogy az illy Satyrai portékákat mint kellene írni, neki adja magát gondolatjának, 's gyönyörködő bőbeszédűséggel mondja - el mint írna Ő olyanokat, 's ezen kedvtelése közben felejtí hogy nem maga van. A' mit ezen alkalmatossággal azon neki - tulajdon nyelv felől mond, a' melyben ezt a' munkát írni fogná, nagy figyelmet érdemel, 's vezére lehet az orr nélkül nem maradott Költőnek, a' ki a' Comica Poesisnek némelly nemeiben készülne szerencsáját próbálni.

Horátz addig játszik ezen idea körül, hogy egyszerre melegebbé vál mint a' millyennek eddig tapasztalánk: dévajtsága öregbedik, 's szüntelen csipkedí a' nyavalyás Poetákat. Az a' barátságos intés, melyet az illyeknek (244 — 250) a' Satyrai játékok' tónusára nézve ad, a' legkegyetlenebb korbács, melyet valaha a' Satyrák' Múzája felrántott; 's nagyon kételkedem rajta, ha lehetne e ezeknek a' nyomorult gubóknak a' magok nyavalyásságokat a' megvetés' keserűbb nevetésével szemekre lobbantani.

Pajkosságában, a' nélkül hogy azt maga is észre vette volna, ismét a' versificatiohoz tér vissza, 's éles - ségét annyira viszi, hogy a' maga Confrater Urainak

elmondja, mi a Jambus — mert hogy a Písó' Urfíjainak azt megmagyarázta a Praeceptor, arról nem kétkelhetünk — 's bosszúra fakadva a Rómaiak ellen, kik igazságtalanok voltak a magok régibb Poetájik eránt, szemekre hányja, hogy nincs fülök érzeni a vers' szépségét. Kimondotta nekik, hogy azért maradnak örökké a Görögök megett a Poesisnek csaknem minden nemeiben, 's leginkább a Drámaiban, mert restellik a gyalúlgatást, a simítást. Az ő ítélete szerint a Hibátlanság teszi a Mesterség' legfőbb tetőjét 's tökéletességét, 's az ifjú Písókat házoknak fényekre (vos Pompilius sanguis) kényszeríti; hogy a poetai dolgozást poetai mívnek ne vegyék míg az, a kifáraszthatatlan szorgalom által a legtökéletesebb simaságra eljutott. A Rómaiak az ő ítélete szerint igen sokat tulajdonítottak a természet' ajándékának 's keveset a tanulás és gyakorlás által szerzett ügyességnek; pedig a poeta szint úgy nem lehet-el a második mint az első nélkül, 's a Görögök azért olly tökéletesek, mert a Compositio' tűzét és a kidolgozás fáradságát minden munkájikban együtt találjuk.

Az az egész nevezetes hely, melly a 319 kezdődik, 's a 365dikig tart, a legtökéletesebb útastást adja, mint kelljen a Poetának a maga nagy czéljaira elkészülni, 's mennyi fáradságba kerül, olly mívet teremteni, melly túl-élje a maga mesterét. De mind ez úgy öszve van hányva vetve, hogy az Epistoláris Stílusnak ez a szabadsága 's gondatlansága alig tudja kimenteni Horátzot, 's az Olvasó kísértetbe jó a rendetlenséget keresett rendetlenségnek nézni, hogy így az ifjú Písót tanításainak sokasága 's öszve nem fügése által megzavarhassa, 's benne a Mesterség' nehéz voltának érzését az előadás' mivolta által megketőztesse. Ezen gyanításomat, bár melly rendesnek tetszik, annál hihetőbbnek találhatná az Olvasó, mert mesteri bánásainál és a maga fő tárgyára mindég vis-

szá meg vissza pillantó tekinteteinél fo
 gyobb zavarón által is kiláthatni, hogy
 tik, hanem maga viszi magát. Ha ő szándék
 kezdetben kiismertette 's nagyon kiismert
 várhatott volna egyebet mint hogy azt elé
 nem fogja. Horátz fortéllyal vitte dolgát.
 tal embernek, a' ki ég felmászni a' Múzáknak
 zérúl ajánlja magát, még pedig a' legszíve
 lanabb arcczal. Olly úton indul vele, mellyen
 ga's nehéz volta a' legbátrabbat is elriaszt
 Poeta elijed: ő az utat rövidnek is, könny
 zelte, 's ezen nehézségek felől álmodni sem
 félig sem tette-meg azt. 's már ki van fárad
 re biztatja, bátorítja időt enged neki a' pi
 a' nélkül hogy ez azt észre vette volna olly
 lítja, a' hol kívánságinak célját a' legszebb
 pillantja-meg, 's azt hiszi, hogy már min
 ér. Ismét mennek; de az út most még hossz
 nehezebbé lesz; a' szép templom, melly neki
 szemébe tűnik, hátrább látszik vonulni; 's veze
 gé kegyetlen, neki, míg őtet kézen fogva ránga
 azon veszedelmeket festegetni elébe, mellyekből
 történhetik, hogy semmi hatalom nem ragadan
 azon ingoványokat emlegetni, a' mellyekbe kö
 besipadhatnak, azon meredek bérceket, a' me
 keresztül kell mászniok, azon gyalázatot és nyak
 alább láb és kartörést, melly itt más sokakat é
 végre egy időben egyedül hagyja, azt állítván,
 ő tovább szolgálatjára nem lehet, 's magánáll, to
 akar e menni, de nála nélkül, vagy, a' mi böl
 volna, szándékáról lemond 's visszatér. —
 zel a' móddal bán Horátz ezen Levélben
 val, kit a' Heliconra akar fel
 dőn a' fiatal-embert e'
 hogy fel akarja él
 get; az őt Felv

a' legutolsó Mázoló úgy szabhat - ki mintegy Aeschylus, vele trimeter Jambusokat csináltat, 's mind ezt úgy adja elébe mint nagy fontosságú dolgot, — a' botlásokat úgy hozza - elő, mint olly csuszamlásokat, mellyek egy szegény bűnös Poetának elnézethetnek, mert ki kívánjon tökéletességet a' halandótól, 's több eff. — 's azon végzi tanítását, hogy ötet kíméléssel, szeretettel félre vonja, 's fülébe, mint igen nagy titkot azt ordítja, hogy az Isten' nagy világában utálatosabb nevetségesebb portéka semmi nincs, mint a' — közép-rendű Verselőcske.

A' 385. versen a' Horátz' igaz erányzásai olly láthatóképen, olly tisztán mutatják - ki magokat, hogy elég csak tovább olvasni, 's lehetetlen lesz rájuk nem ismernünk. Minden rettentései után még nyitva vala az ő ifjú barátja előtt egy út a' mellyen magát csalogassa. „Jó, úgy mondá ez magában; az mind való lehet, a' mit hallék; de szükség e, hogy én nagy mesterré dolgozzam - ki magamat? Én a' magam mulatságomra csinálók verseket. Husz más magam - forma Tragoediákat, Comoediákat, Elegiákat, Jambéjonokat csinált, a' nélkül hogy meg Mesternek kívánt volna tekintetni. Mit tesz az, ha az én verseim nem épen a' legjobbak is. A' Génie, akármit mondjanak, mindég több mint a' Mesterség. — Osztan minden ember nem olly nehézkes ízléssel bír mint ez a' Horátz. Azok az én jó barátim, a' kik előtt felolvastam dolgozásaimat, meg voltak elégedve. Szemeim nem csalnak - meg, láttam, hogy a' munkának ez 's amaz helye mint hatotta - meg őket, 'stbb. — E' vánkoskákat, mellyeken a' jó fiatal - ember a' maga felriadt poetai lelkiisméretét már már elszunnyasztotta, Horátz most egymás után rántja - ki feje alól. Az Urbanitás törvényei távolról sincsenek megsértve. Sőt még azt hiteti - el vele (391 — 411), hogy épen nincs okapírulni a' Mesterség szeretetéért: de elég, hogy csak azt

a' reménységet sem hagyja - meg neki, hogy a' kolcs lyukon fog elillanthatni. A' legkisebb alkalmiatossági Versecskét sem hagyja neki szabadon. Többet bizik, úgy mondja, fejéhez, mint hogy attól tarthatna, hogy valaha eléggé gyenge leend, a' középrendű poeták' nevetséges seregébe lépni. Azonban, ha csak ugyan írand valamit, az a' tanács adatik neki, hogy őrizkedjék a' hitetlen barátoktól, kiknek az a' poeta, a' ki gazdag jóvedelemben mint lélekben, soha sincs hijokkal. Vónja tanácsra a' legsanyarúbb bírakat, verseit tartsa ki-lencz esztendőig zár alatt, hogy kitörölhesse a' mi kitörlést kíván. — A' ki megfontolja melly melegséggel rettentí ezt a' fiatal-embert azon kedvező Úraktól, a' kik a' pulchre! bene! recte! kiáltozásokban kifogyhatatlanok, mint ajánlja neki a' legsanyarúbb Cri-

Ha ki emberfőhöz lónyakat festene,
Mindenütt más tagot rakna mint kellene,
'S tollakkal keverné 's*rút hal' formájával,
Azt, a' mit fenn kezde szép leány' arczával:
Nem nevetnétek e, barátim, mívére,
Midőn kérkedéssel hívná nézésére?

Elhigyétek, Písók, hiv mása e' képnek
A' vers, mellyben olyan zavart tárgyak lépnek
Előnkbe, mint beteg' álmadozásai,
Hol a' fők és lábak nem egygy test' tagjai.
Úgy de a' kik képet vagy verseket írnak,
Akármit költeni örökös just bírnak.

Tudjuk, 's azzal mi is szoktunk dicsekedni,
'S hajlandók vagyunk azt másnak is engedni;
De nem hogy szelídek 's vadak vegyüljenek,
Bárány tigrist, madár kígyót szeressenek.

ticát, mint tér új meg új fordulatokkal a' kitörlésre: kézzel fogja tapinthatni, hogy igen nagy oka volt, kétséggel lenni az ő talentumai eránt. Illy rettegéssel nem szoktunk senkit ijesztgetni, ha hozzábízodalmunk van. Nem is látunk az egész hosszú Epistolában csak egy vonást is, mellyet oda magyarázhataánk, hogy ő a' maga fiatal - emberéből várt valamit. Veszedelemet sejdít minden felől, és szégyenbe - esést. És hogy a' megjövendőlt gyalázat annál nagyobb behatással töltse el lelkét, elválna végre tőle olly keménységgel bán a' rossz Poetákkal, hogy az ifju Písonak a' meggyógyíthatatlanok közzé kellett volna számláltatni, ha ezen Manuductio ad Artem Poeticam megolvasása után maradt volna még benne valami kedv próbát tenni, ha a' kétfejű hegy' bérceire eljuthatna e.

Humano capiti cervicem pictor equinam
Iungere si velit, et varias inducere plumas
Vndique collatis membris, ut turpiter atrum
Desinat in piscem mulier formosa superne,
Spectatum admissi risum teneatis, amici?
Credite, Pisones, isti tabulae fore librum
Persimilem, cuius, velut aegri somnia, vanae
Fingentur species; ut nec pes, nec caput uni
Reddatur formae. Pictoribus atque poëtis
Quidlibet audendi semper fuit aequa potestas.
Scimus et hanc veniam petimusque damusque
vicissim.

Sok munka van pompás kezdettel hirdetve,
'S rá egy két skárlátfolt, hogy ragyogjon, vetve,
Diana' temploma szép festés berkével,
'S egy patak 's szivárvány, Rhénus nagy vizével;
Szép, de nincs jó helyen. Talán a' Képiró,
Cyprusfát is írni nagy készséggel bíró (1);
Mit használ, ha festést egy hajótörött kér,
'S bért azért, hogy kára rajzoltassék, ígér?
Izzad a' fazekas: nagy edényt vársz tőle,
A' munka kész 's egy kis bűgre lett belőle (2).
Írj akánnit akarsz: csak egy Egészt tegyen
A' mit írsz, 's magával harczoló ne legyen.

Barátim, az legtöbb Költőknek hibája,
Hogy őket megcsalja szépség' alorczája.
Egy röviden akar írni, 's homályos lesz;
Mást a' sok simítás lélektelenné tesz;
Amaz magasra vágy, 's felpuffad írása;
Ez mász, hogy szelekkel ne vívjon járása;
'S a' ki, ne mondassék, hogy másoktól tanul,
Egy dolgot forgatni akar hallatlanúl,
A' tengeri delfint erdőbe helyheti,
'S a' Nereist vadkan' hátára ülteti.
A' hibától-félés bölcs mesterség nélkül,
Regulák mellett is, hibára hibát szül.

Aemíl oskolája körül egy Képmetsző,
Egy avagy más részben méltán lehet tetsző;
Csinálhat remeknek beilló körmöket,
'S a' rezen lobogni-látszó hajfürtöket,
'S még is kontár, ha nincs a' dolog' veleje
Szép Egészt teremő mesteri ereje.

Sed non, ut placidis coëant immitia ; non, ut
Serpentes avibus gementur , tigribus agni.
Inceptis gravibus plerumque et magna professis
Purpureus , late qui splendeat , unus et alter
Assuitur pannus , cum lucus et ara Dianae ,
Et properantis aquae per amoenos ambitus agros,
Aut flumen Rhenum, aut pluvius describitur arcus;
Sed nunc non erat his locus; et fortasse cupressum
Scis simulare; quid hoc, si fractis enatat exspes
Navibus, aere dato qui pingitur ? Amphora coepit
Institui; currente rota cur urceus exit ?
Denique sit quodvis simplex duntaxat et unum.
Maxima pars vatium, pater et iuvenes patre digni,
Decipimur specie recti. Brevis esse laboro :
Obscurus fio ; sectantem levia nervi
Deficiunt animique ; professus grandia turget ;
Serpit humi tutus nimium timidusque procellae.
Qui variare cupit rem prodigialiter unam ,
Delphinum silvis adpingit , fluctibus aprum.
In vitium ducit culpaë fuga , si caret arte.
Aemilium circa ludum faber unus et unguis

Én hogyha magamat Költőnek vallanám,
 Illyen Művész lenni, azt úgy átallanám,
 Mint fekete hajjal 's szemmel ékeskedve,
 Olly rút ábrázattal bírni mint a' medve.
 Válasszatok tí, kik borostyánagakat
 Vártok, erőtkhez mérséklett tárgyakat,
 'S elébb mint akartok akármiről írni,
 Vizsgáljátok, mit tud vállatok elbírní.
 A' melly Munkát bölcs ész fontolva czélul vesz,
 Abban értelmesség, jó rend 's szépség is lesz.
 A' rendnek az, ha nem csalamot, érdeme,
 Hogy a' minek most van kellete 's kelleme,
 Csak azt illeti most; sokat halasztva rejt,
 'S mindent illő helyen 's illő időben ejt.

A' szórakásban is ízzel 's ésszel bíró
 Kényes szedegető legyen a' Versíró.
 Sokszor már az által a' mondás szebbé lesz,
 Ha ravasz helykezés szokott szót újjá tesz.
 A' hol rejtekben volt dolgot kell festeni,
 Szabad nem hallott szót kéjünkre költeni;
 Csak a' kéj ne sértse a' szemérmességet;
 Fog a' nem-rég csinált nyerni kedvességet (3)
 Ha Görögök' tudós nyelve volt forrása,
 'S jó módjával esik meghonosítása.
 Mért Caecíliusnak 's Plautusnak mit adna
 A' Római, a' mit tőlünk megtagadna?
 Én ha mit gyűjthetek, mért irigyeltetem,
 Holott Enniusban 's Cátóban sejthetem (4),
 Hogy őseink' nyelvét szokták bővíteni,
 'S képzeiteket új névvel jelenteni?
 Szabad volt 's mindenkor szabad lesz az olly szók'

Exprimet et molles imitabitur aere capillos,
Infelix operis summa, quia ponere totum
Nesciet. Hunc ego me, si quid componere curem,
Non magis esse velim, quam naso vivere pravo,
Spectandum nigris oculis nigroque capillo.
Sumite materiam vestris, qui scribitis, aequam
Viribus, et versate diu, quid ferre recusent,
Quid valeant humeri. Cui lecta potenter erit res,
Nec facundia deseret hunc, nec lucidus ordo.
Ordinis haec virtus erit et Venus, aut ego fallor,
Ut iam nunc dicat iam nunc debentia dici,
Pleraque differat et praesens in tempus omittat.
In verbis etiam tenuis cautusque serendis,
Hoc amet, hoc spernat promissi carminis auctor.
Dixeris egregie, notum si callida verbum
Reddiderit iunctura novum. Si forte necesse est
Indiciis monstrare recentibus abdita rerum;
Fingere cinctutis non ex audita Cethegis
Continget, dabiturque licentia sumta pudenter.
Et nova fictaque nuper habebunt verba fidem, si
Graeco fonte cadant, parce detorta. Quid autem

*

Kiadása, mellyek új-vert pénzek, de jók.
Mint a' fák elhányják időről időre
Leveleket 's szebbet hoznak jövendőre,
Ugy az ókorbeli szók is elhullanak,
'S az újak ifjakként frisen virítanak.
Mi, 's a' mink van, halál' adósai lenni
Tartozunk. Bár ezer nagy hajót pihenni,
Dühös szelek elől, tág kebelébe hív
A' hegyből vájt öböl — királyi dicső mív;
Bár a' tó, melly elébb volt békák' tanyája,
Most a' termékenység' 's bővség' szép hazája;
'S a' folyó melly pestis volt a' mezőségnek,
Most más úton enged a' bölcs Mesterségnek.
Mind ez múlandó mív, 's időknék zsákmánya:
Sokkal inkább a' Nyelv' dísze 's ragyogványa.
Sok elenyészett szó nyer még új életet,
Sok elenyész, melly most bír nagy tekintetet,
Mihelytt a' Szokásnak parancsolja kénye,
Mellytől függ a' beszéd" 's nyelv' minden törvénye.

Melly verssel kell hadat 's bajnoki tetteket
Írni, adott arról Homérus remeket.
Az egyenetlenül páros vers' nemébe (5);
Elébb azok, kiket kínos kelepczébe
Ejtett a' szerelem, zárták keserveket,
'S utóbb boldogok is öntötték szíveket.
De gyenge hangjait elsőbb ki kezdette,
Bizonytalan, 's a' per most is foly felette.
Archilochust harag, mint mérges nyilával,
Fegyverkeztette-fel saját jambusával.
A' Víg-, és Szomorú-Játékok lábai,

Caecilio Plautoque dabit Romanus, ademtum
Virgilio Varioque? ego cur, acquirere pauca
Si possum, invideor, cum lingua Catonis et Ennî
Sermonem patrium ditaverit, et nova rerum
Nomina protulerit? Licuit, semperque licebit,
Signatum praesente nota procudere nomen.
Vt silvae foliis pronos mutantur in annos,
Prima cadunt: ita verborum vetus interit aetas,
Et iuvenum ritu florent modo nata vigentque.
Debemur morti nos nostraque; sive receptus
Terra Neptunus classes Aquilonibus arcet,
Regis opus, sterilisque diu palus aptaque remis,
Vicinas urbes alit et grave sentit aratrum;
Seu cursum mutavit iniquum frugibus amnis,
Doctus iter melius; mortalia facta peribunt,
Nedum sermonum stet honos et gratia vivax.
Multa renascentur, quae iam cecidere, cadentque,
Quae nunc sunt in honore, vocabula, si volet usus,
Quem pences arbitrium est et ius et norma lo-
quendi.

Res gestae regumque ducumque et tristia bella,

Ebből szabattak-ki, mert sebes hangjai
 Mívelést rajzolni legjobban illenek,
 'S beszélgetni 's lármát győzni termettenek.
 A' lantnak Istenek' 's Vitézek' tettei,
 'S gyors bajnokok' 's lovak' víg győzedelmei'
 Hírét, 's a' szerelmet együtt a' tréfával,
 Engedte a' Múza zengni szép hangjával.

Minden versnemnek van saját színe 's hangja;
 Mikép illet engem a' Költőknek rangja,
 Eltalálásokban ha vagyok járatlan,
 'S inkább, mint tanuljam, maradok tudatlan?
 Nem szeret a' nyájas darab olly pompába
 Öltözni, melly illik a' Tragoediába;
 'S a' tárgy, melly rajzolja Thyestes' ebédjét,
 Csömörli a' Köznyelv' 's Víg-játék' beszédjét.
 Ne legyen helyétől egyik is megfosztva,
 Melly neki a' sorstól illőkép van osztva.
 Azonban Thalia felviszi szózatját
 Néha, 's Chrémes fennyen dörgi káromlatját,
 'S a' Tragoedia is, ha bút kell festeni,
 Társalkodó nyelven kíván beszélni.
 Telephus és Péleus mint szerencsétlenek (6)
 'S hazájokon kívül bolygók, kénytelenek,
 A' másfél-lábnyi szók' dagályát elvetni,
 Ha panaszok akar szíveket sebhetni.

Nem elég, hogy a' vers szép 's hibátlan legyen,
 Édességével is szükség csudát tegyen (7).
 Mint mosolyogva néz a' mosolyodókra
 Az emberi orcza, úgy sír a' sírókra.
 Könnyet hullassak e? Légy bús elébb magad,

Quo scribi possent numero, monstravit Homerus.
Versibus, impariter iunctis, querimonia primum,
Post etiam inclusa est voti sententia compos.
Quis tamen exiguos elegos emiseric auctor,
Grammatici certant et adhuc sub iudice lis est.
Archilochum proprio rabies armavit iambo.
Hunc soeci cepere pedem, grandesque cothurni,
Alternis aptum sermonibus, et populares
Vincentem strepitus, et natum rebus agendis.
Musa dedit fidiibus divos puerosque deorum,
Et pugilem victorem et equum certamine primum,
Et iuvenum curas, et libera vina referre.
Descriptas servare vices operumque colores,
Cur ego, si nequeo ignoroque, poëta salutor?
Cur nescire, pudens prave, quam discere malo?
Versibus exponi tragicis res comica non vult;
Indignatur item privatis ac prope socco
Dignis carminibus narrari coena Thyestae;
Singula quaeque locum teneant sortita decenter.
Interdum tamen et vocem comoedia tollit,
Iratuque Chremes, tumido delitigat ore:

Telephus és Péleus, 's fájdalmad rám ragad.
 Ha sorsodat nyelved nem tudja követni,
 Úgy vagy ásítani fogok, vagy nevetni (8).
 Gyászos ábrázathoz gyászos szók illenek,
 Haragoshoz ollyak, mellyek rémítenek;
 Játszóhoz enyelgők, 's ha nem látszik kedve,
 Szólása is legyen elkedvetlenedve.
 A' hánypék eseti változnak éltünknek,
 A' természet annyi érzést ad szivünknek.
 Örömet kóstoltat, ingerel besszúra,
 Vagy kényszerít földig nyomó nehéz búra;
 'S úgy kell néznünk a' Nyelv' érthető hangjait,
 Mint a' belső érzés' külső tolmácsait.
 'Sa' ki másképp 's mást mond, mint sem indulatja,
 A' fő 's al nép' csúfját az méltán várhatja.

Sok függ attól, ki az, kit versbe foglalunk,
 Isten e vagy Vitéz szólal-meg általunk;
 Ért ősz e, vagy ifjabb kor' heves bohója,
 Tisztas asszonyság e, vagy hív szolgálója;
 Utaz e mint Kalmár, vagy úz gazdaságot,
 Ázsiát lakja e, vagy Görög-országot.

Tárgyat közhírből végy, vagy bár költs ké-
 Hihetőség üsse bélyegét mívedre. (nyedre,
 Achillest fested e? Hogy kedvessé tegyen,
 Gyors, heves, haragos, kérlelhetlen legyen;
 A' kötelességet 's a' törvényt nevesse,
 'S a' kényen nem-járót karddal fenyegetse.
 Medea legyen vad, Ixion hitetlen,
 Ío gyors, Íno lány, Orestes kedvetlen.

Ha téled alkotott személyt fogsz játszani,

Et tragicus plerumque dolet sermone pedestri.
Telephus et Peleus, cum pauper et exsul, uterque
Proiicit ampullas et sesquipedalia verba,
Si curat cor spectantis tetigisse querela.
Non satis est pulchra esse poëmata, dulcia sunt,
Et, quocunque volent, animum auditoris agunto.
Vt ridentibus arrident, ita flentibus adsunt
Humani vultus. Si vis me flere: dolendum est
Primum ipsi tibi; tunc tua me infortunia laedent.
Telephe, vel Peleu, male si mandata loqueris,
Aut dormitabo, aut ridebo. Tristia moestum
Vultum verba decent, iratum plena minarum
Ludentem lasciva, severum seria dictu.
Format enim natura prius nos intus ad omnem
Fortunarum habitum; iuvat aut impellit ad iram,
Aut ad humum moerore gravi deducit et angit;
Post effert animi motus, interprete lingua.
Si dicentis erunt fortunis absona dicta:
Romani tollent equites peditesque cachinnum.
Intererit multum, Davusne loquatur, an heros,
Maturusne senex, an adhuc florente iuventa

A' millyennek kezded legelől mutatni ,
Láttassd azt ollyannak végig a' munkában ,
'S eggyezzen magával egész mivoltában.

Nehéz a' gondolatot valóvá csinálni ,
'S külön természetet közösből formálni ;
'S könnyebb személyidet Iliásból vened ,
Mint újdön-újaknak teremőjök lenned.

A' másoktól vett tárgy sajátod fog lenni ,
Ha sem mindennapit 's hitványt nem mersz ven-
Sem a' vettet szóról szóra nem fordítod , (ni ;
Sem a' követéssel úgy be nem szorítod
Szűk helyre magadat , hogy bár kedved lenne
Kijőni , a' szégyen vagy rend rabbá tenne.

Kezdetén munkádnak ne vágj nagy feneket ;
Ne kezzd úgy mint ama' Költő az éneket :
„A' híres háborút fogom énekelni.“
'S szavának a' gőgös mint fog megfelelni ,
Mit ád , hogy ígérni olly tár szájjal szeret ?
A' hegyek vajudnak , 's kölyköznek egeret.
Melly sokkal bölcsebb az , a' kinek munkája
Minden szépségeknek tüköre 's példája :
„Mondd-el , Músa , ama' férjfi' eseteit ,
Ki sok nép' városit látta , 's erkölceit.“
Nem lobbant olly lángot , mellynek füst a' vége ;
Füstből lesz itt a' tűz' tartós fényessége ;
Hogy utóbb a' sok szép eltöltsön csudával ,
Antiphates , Cyclops , Charybdis , Scyllával.

Fervidus; an matrona potens, an sedula nutrix;
Mercatorne vagus, cultorne virentis agelli;
Colchus, an Assyrius; Thebis nutritus, an Argis.
Aut famam sequere, aut sibi convenientia finge,
Scriptor. Honoratum si forte reponis Achillem;
Impiger, iracundus, inexorabilis, acer,
Iura neget sibi nata, nihil non arroget armis:
Sit Medea ferox invictaque, flebilis Ino,
Perfidus Ixion, Io vaga, tristis Orestes.
Si quid inexpertum scenae committis, et audes
Personam formare novam: servetur ad imum,
Qualis ab incepto processerit, et sibi constet.
Difficile est, proprie communia dicere, tuque
Rectius Iliacum carmen deducis in actus,
Quam si proferres ignota indictaque primus.
Publica materies privati iuris erit, si
Nec circa vilem patulumque moraberis orbem;
Nec verbum verbo curabis reddere fidus
Interpres; nec desilies imitator in arctum,

Ő, ha Diomedest kíséri útjára,
Nem tér vissza neme' dicsó forrására,
Sem a' hadat, mellyet harczoltak Trójánál,
Nem kezdi Lédának ikertojásánál.
A' dolognak siet kimenetelére,
'S a' hallgatót rántván tüstént közepére,
Mindeneket úgy fest mint tudva-levőket,
'S elmellőzi a' szép fényt fel nem vevőket.
'S úgy költ, úgy tud hamist igazzal tetézni,
Hogy a' sok részt egy szép egésznek kell nézni.

Te, ki szép játékot tétetsz-fel felőled,
Halljad, mit várok én, mit vár a' nép tőled,
Ha olly hallgatókra van kedved szert tenni,
Kik ne resteljenek végig veszteg lenni:
Fessd mindenik kornak híven erkölceit,
'S nyomd-ki a' tündér szív' 's idő' bélyegeit.
A' gyermek, kit csak most kezd hordozni lába,
'S ki most önt hangokat érthető formába,
Szeret hasonlókkal játszani, hirtelen
Haragszik, megbékél, 's változik szüntelen.
A' serdülő ifjú, megváltván végtére
Mesterétől, siet élni tetszésére;
Lovazni, vadászni, koszorút nyerni vágy;
Szíve minden roszra, mint a' viasz, olly lágy;
Pénzét szórja; makacs, ha intetik jóra;
'S a' hasznost legutóbb veszi gondolóra.
Magasra lát, kíván heves gyúladással,
'S kedves tárgyát tüstént felcseréli mással.
A' férjfi kort más ész vezérli, 's más elme.
Ismeretség, főbb polcz, 's kincs mind en figyelme;

Vnde pedem proferre pudor vetet aut operis lex.
Nec sic incipies, ut scripto cyclicus olim:
„Fortunam Priami cantabo et nobile bellum.“
Quid dignum tanto feret hic promissor hiatu?
Parturiunt montes, nascetur ridiculus mus.
Quanto rectius hic, qui nil molitur inepte: (iae,
„Dic mihi, Musa, virum, captae post tempora Tro-
Qui mores hominum multorum vidit et urbes“
Non fumum ex fulgore, sed ex fumo dare lucem
Cogitat, ut speciosa dehinc miracula promat:
Antiphatem, Scyllamque, et cum Cyclope Chary-
Nec reditum Diomedis ab interitu Meleagri, (bdim;
Nec gemino bellum Troianum orditur ab ovo.
Semper ad eventum festinat, et in medias res,
Non secus ac notas, auditorem rapit, et quae
Desperat tractata nitescere posse, relinquit;
Atque ita mentitur, sic veris falsa remiscet,
Primo ne medium, medio ne discrepet inum.
Tu, quid ego et populus mecum desideret, audi.
Si plausoris eges aulaea manentis et usque
Sessuri, donec cantor, *Vos plaudite* dicat;
Aetatis cuiusque notandi sunt tibi mores,
Mobilibusque decor naturis dandus et annis.

Rendet szab éltenek, 's vigyáz, ne míveljen
 Semmit, a' mit utóbb változtatni kelljen.
 Az élemedettet sok baj környékezi,
 Vagy, minthogy a' kincset szüntelen éhezi,
 'S szegénységtől tartván, fél élni a' késszel,
 Vagy minthogy mindent tesz hideg 's félénk ész-
 Lassú, rest, sok időt kívánó 's ígérő, (szel,
 Komor, panaszkodó; azt a' kort dicsérő,
 Melly neki mosolygott hajdan mint gyermeknek;
 'S kemény fenyítője a' nevendékeknek.
 A' jövőendő idő sok jót hoz számunkra,
 'S a' múltó elragad sokat fájdalmunkra.
 Hogy hát aggott Öreg' alakját Ifjúnak,
 'S Gyermekeit ne adjuk meglett Férjfiúnak,
 Vigyázzunk mindenik kornak sajátjára,
 'S tartsuk mindenikét a' maga számára.

A' Játékban vagy szem előtt hímeztetik
 A' mívelés' tárgya, vagy elbeszéltetik.
 A' mi a' fül által száll-le a' lélekre,
 Bágyadtabban szokott hatni a' szívekre,
 Mint a' mit ama' hív tanú, a' szem, szemléf;
 'S a' Néző magának maga beszélni vél.

De még sem kell mindent a' Színen mutatni.
 Sok van, a' mit illik szemmel nem látatni,
 Hanem beszéltetni ollyannak szájával,
 Ki tanúi hitelt nyerjen szép hangjával.
 Sem Medéa magát gyermeköldöklésbe,
 Sem szörnyü Atreus emberhús - főzésbe,
 Szem előtt ne ártsa; sem, hogy sebhessenek,
 Progne madár, Kadmus kígyó, ne légyenek.

Reddere qui voces iam scit puer et pede certo
Signat humum, gestit paribus colludere, et iram
Colligit ac ponit temere, et mutatur in horas.
Imberbus iuvenis, tandem custode remoto,
Gaudet equis canibusque et aprici gramine campi;
Cereus in vitium flecti, monitoribus asper,
Vtilium tardus provisor, prodigus aeris,
Sublimis, cupidusque, et amata relinquere pernix.
Conversis studiis aetas animusque virilis
Quaerit opes et amicitias, inservit honori,
Commisisse cavet, quod mox mutare laboret.
Multa senem circumveniunt incommoda, vel quod
Quaerit, et inventis miser abstinet, ac timet uti;
Vel quod res omnes timide gelideque ministrat,
Dilator, spe longus, iners avidusque futuri,
Difficilis, querulus, laudator temporis acti
Se puero, castigator censorque minorum.
Multa ferunt anni venientes commoda secum,
Multa recedentes adimunt. Ne forte seniles
Mandentur iuveni partes, pueroque viriles,
Semper in adiunctis aevoque morabimur aptis.
Aut agitur res in scenis, aut acta refertur.
Segnius irritant animos demissa per aurem,

Az illy előadás bennem elhivőre

Nem talál, sőt számot tarthat gyűlölőre.

Hogy a' Játék bájos erőre szert tegyen,
Öt Felvonás, ne több, 's kevesebb se legyen.

Istenség se oldja-fel a' csomót benne,

Hol oldani ember elégséges lenne.

Egy tárgyról negyedik személy se beszéljen.

A' Kar résztvevőknek jusaival éljen,

'S a' Felvonások közt csak olyan játéka

Legyen, millyet kíván a' Költő' szándéka.

Kedvezzen a' jóknak 's legyen tanáccsal hív,

A' haragot oltsa, szánjon ha kény 's tiszt vív,

A' mértéklés józan asztalát javallja,

'S a' bölcs törvényt 's csendes békét magasztalja.

'S titkot ki ne mondjon, 's Isteneket kérjen,

Hogy büszkékre átok, jókra áldás térjen.

A' síp, melly éleszi a' Kart zengedezve, (9)

Hajdan nem volt harsány, 's nem volt megrezezve;

Vékony szál 's kevés lyuk csak gyenge zengéssel

Közlött lelket a' nem nagy számú gyűléssel;

'S eleget tett, míg még a' színt körülötte,

Kevés, mértékletes, 's jámbor nép töltötte.

De hogy ez nagy földet nyert sok diadallal,

'S a' várost keríteni kelle szélesb fallal,

'S szabad volt pompásan egymást vendégelni,

'S Geniusát borral napestig kérlelni,

Az ének 's muzsika, valamint mindenek,

Zabolátlanabbak 's pajkosbbak lettenek.

Mint volt volna máskép azoknak ínyekre

Kik henyén pihenni, goromba - létekre,

Quam quae sunt oculis subiecta fidelibus, et quae
Ipse sibi tradit spectator. Non tamen intus
Digna geri promes in scenam, multaque tolles
Ex oculis, quae mox narret facundia praesens.
Ne pueros coram populo Medea trucidet,
Aut humana palam coquat exta nefarius Atreus,
Aut in avem Progne vertatur, Cadmus in anguem.
Quodcunque ostendis mihi sic, incredulus odi.
Neve minor, neu sit quinto productior actu
Fabula, quae posci vult et spectata reponi;
Nec Deus intersit, nisi dignus vindice nodus
Inciderit; nec quarta loqui persona laboret.
Actoris partes chorus officiumque virile
Defendat; neu quid medios intercinat actus,
Quod non proposito conducat et haereat apte.
Ille bonis faveatque et consilietur amicis,
Et regat iratos et amet peccare timentes;
Ille dapes laudet mensae brevis, ille salubrem
Iustitiam, legesque et apertis otia portis;
Ille tegat commissa, deosque precetur et oret,
Vt redeat miseris, abeat fortuna superbis.
Tibia non, ut nunc, orichalco vincta, tubaeque
Aemula, sed tenuis simplexque foramine paucos,

Faluból, városhól, főbbek 's nemtelenek,
Gyülevész sereggel egyyüvé mentenek?
A' síp hát eggyszerű hangját czikornyázta,
A' [táncz buján mozgott, 's ruháját czifrázta.
A' csendes lant számos húrokat pengetett,
'S a' Költő is ezek' nyomába sietett.
A' Kart magasabban repülni szoktatta,
Énekét szokatlan szókkal rohantatta,
'S jövendőt nyomozó szép 's bölcs mondásait
Ugyadta, mint Delphi titkos válaszeit⁽¹⁰⁾.

A' ki kezdte Bacchus' dicsőítésére
Azt a' Játékvívást, mellynek bak volt bére,
Nem soká máskép is mulatott másokat,
'S játékszínre vivén víg Satyrosokat,
Előbbi sanyarú módját enyhíteni,
A' komolyhoz tréfát próbált vegyíteni.
Mert a' durva népnek, midőn a' bor mellett
Innepen meghevült, inger 's újság kellett.
De hogy a' Satyrus' csufja 's hahotája
Meg ne sértsen, tartson mértéket tréfája.
'S ha melly Isten 's Vitéz, ki elébb bíborban
Tündöklött, jelen van az enyelgő sorban,
Korcsmán-dózsölökként beszédét ne ejtse,
Sem, mászkálni félvén, felhőkbe ne rejtse.
A' Szomorú-Játék alacsony dolgokat
Megvetvén, mint hozzá nem illő tárgyakat,
Mint a' tisztas asszony, kinek, ellenére,
Innepen tánczolni kell mások' kényére:
Úgy mulat kénytelen, 's szemérmes orczával,
A' durva Satyrok' csintalan nyájával.

Adspirare et adesse choris erat utilis, atque
Nondum spissa nimis complere sedilia flatu;
Quo sane populus numerabilis, utpote parvus
Et frugi, castusque verecundusque, coibat.
Postquam coepit agros extendere victor, et urbem
Latior amplecti murus, vinoque diurno
Placari Genius festis impune diebus,
Accessit numerisque modisque licentia maior.
Indoctus quid enim saperet liberque laborum
Rusticus urbano confusus, turpis honesto?
Sic priscae motumque et luxuriam addidit arti
Tibicen, traxitque vagus per pulpita vestem.
Sic etiam fidibus voces crevere severis,
Et tulit eloquium insolitum facundia praeceps,
Vtiliumque sagax rerum, et divina futuri,
Sortilegis non discrepuit sententia Delphis.
Carmine qui tragico vilem certavit ob hircum,
Mox etiam agrestes Satyros nudavit et asper
Incolumi gravitate iocum tentavit eo, quod
Illecebris erat et grata novitate morandus
Spectator, functusque sacris, et potus, et exlex.
Verum ita risores, ita commendare dicaces
Conveniet Satyros, ita vertere seria ludo,

Én Satyra - író ha kívánnék lenni,
 Nem csak parasztos 's köz szókat fognék venni,
 'S nem járnék olly alatt víg enyelgés végett,
 Hogy a' fül nehezen tenne külömbséget,
 Dávust e, vagy ama' gaz Pythiást hallja,
 Ki vén Urát ezer tallérral megcsalja;
 Vagy Silénust, a' ki, ha nem legfőbb is bár,
 Istent nevelt, 's annak társaságában jár.
 Csupa szokott szókból egy olly új mív lenne,
 Mellyet kiki könnyen készülőnek venne,
 'S ha próbára kelne, a' könnyű munkában
 Fáradna, izzadna, 's kinlódnék hijában.
 Olly fontos, a' szókat tudós rendbe venni!
 Olly becsessé lehet az avultat tenni!

Ha már a' Faunusok a' Színre léptenek,
 Tanácslom, arra is jól figyelmezzenek,
 Hogy se Fő-Városi Urfiak' módjára,
 Ne vágyjanak csinos nagy világ' hangjára,
 Sem magokat mocskos trágár beszédekkel,
 Ne útáltassák-meg jó-ízlésűekkel.
 Mert csömörlést okoz az illy tréfák' sava
 Annak, a' kinek van lova 's atyja 's java,
 A' ki nem mindent tart koszorút-érőnek,
 A' mi tetszik holmi dió- 's babvevőnek.

Rövid syllabának ha tüstént nyomába
 Hosszú lép, jámbus lesz. A' vers' illyen lába,
 Gyors láb, 's azért a' vers, mellybe hat tétetik,
 Hármasknak, trimeter néven, neveztetik ⁽¹¹⁾.
 Kezdetben mind a' hat egyenlő volt benne,
 Utóbb hogy nyomosabb 's méltóságosbb lenne,

Ne, quicumque deus, quicumque adhibebitur heros,
Regali conspectus in auro nuper et ostro,
Migret in obscuras humili sermone tabernas;
Aut, dum vitat humum, nubes et inania captet.
Effutire leves indigna tragoedia versus,
Vt festis matrona moveri iussa diebus,
Intererit Satyris paulum pudibunda protervis.
Non ego inornata et dominantia nomina solum,
Verbaque, Piones, Satyrorum scriptor amabo,
Nec sic enitar tragico differre colori,
Vt nihil intersit, Davusne loquatur et audax
Pythias, emuncto lucrata Simone talentum,
An custos famulusque dei Silenus alumni.
Ex noto fictum carmen sequar, ut sibi quivis
Speret idem, sudet multum frustra que laboret
Ausus idem: tantum series iuncturaque pollet!
Tantum de medio sumtis accedit honoris!
Silvis deducti caveant, me iudice, Fauni,
Ne, velut innati triviis aut pene forenses,
Aut nimium teneris iuvenentur versibus unquam,
Aut immunda crepent ignominiosa que dicta:
Offenduntur enim, quibus est equus, et pater, et res,
Nec, si quid fricti ciceris probat et nucis emtor,

Birtokát közlötte erős spondeussal;
 De úgy ruházta-fel a' megosztott jussal,
 Hogy a' másod 's negyed helyből, mint mostoha
 Vendég az örököst ki ne nyomja soha ⁽¹²⁾.
 De ritkán láthatjuk ilyen épségében
 Accius' 's Ennius' Múzájok' versében.
 'S az olyan vers, mellynek mázsát-nyomó súlya
 A' Játékszínt gyötri, rútúl elárulja,
 Hogy a' gyarló Költő vagy igen sietett,
 Vagy mesterségéhez fonákul érthetett.

A' szép hang nem minden bírót tud igézni;
 'S mi sok hibát szoktunk e' részben elnézni.
 De azért ha lelek illy vastag füleket,
 Bolyongjak 's irjak e idétlen verseket?
 S csak számot tarthassak lágy engedelemre,
 Ne féljek, ha kiki rá-lel is vétkemre?
 Gáncs ugyan nem érne az ilyen esetben:
 De részt méltatlanul várnék dicséretben.

Ti, kik méltán vágytok' felmagasztaltatni,
 Ne szűnjetek görög Írókat forgatni. —
 „De őseink Plautus' versei' hangzását,
 Szintúgy magasztalták mint elmés szólását.“ ⁽¹³⁾
 Mind kettőt, nagytűrők', sőt kábák' módjára,
 Ha nézünk, ám én 's ti, okos regulára;
 'S ha a' durvást 's elmést megkülömböztetjük,
 'S mi zeng szépen, újjal 's füllel jól felvetjük.

A' Tragoediának Thespis volt kezdője;
 'S azt, hogy, mint újságnak, lenne több nézője,
 Társai falunként szekeren hurczolták,
 'S játszáskor arczokat seprővel mázoltak.

Aequis accipiunt animis; donantve corona.
Syllaba longa brevi subiecta vocatur iambus,
Pes citus: unde etiam trimetris ad crescere iussit
Nomen iambeis, cum senos redderet ictus.
Primus ad extremum similis sibi; non ita pridem,
Tardior ut paulo graviorque veniret ad aures,
Spondeos stabiles in iura paterna recepit
Commodus et patiens; non ut de sede secunda
Cederet aut quarta socialiter. Hic et in Acci
Nobilibus trimetris apparet rarus, et Enni
In scenam missos magno cum pondere versus,
Aut operae celeris nimium curaue carentis,
Aut ignoratae premit artis crimine turpi.
Non quivis videt immodulata poemata iudex.
Et data Romanis venia est indigna poetis.
Idcircone vager scribamque licenter, ut omnes
Visuiros peccata putem mea, tutus et intra
Spem veniae cautus? vitavi denique culpam,
Non laudem merui. Vos exemplaria Graeca
Nocturna versate manu, versate diurna.
At vestri proavi Plautinos et numeros et
Laudavere sales; nimium patienter utrumque,
Ne dicam stulte, mirati; si modo ego et vos

Utóbb tett szert tisztesbb lárvára 's ruhára
Aeschylus, 's Színt csinált a' Játszók' számára,
'S mester 's remek is lett felséges szólásban;
'S illő méltósággal lépésben, járásban.

Az ó Comoedia ezeket követte,
'S eleinten magát nagyon kedveltette;
Utóbb szabadsága zabolátlanúl járt,
'S a' törvény tartozott neki szabni határt (14).
Szabott, 's rútúl megszűnt a' Kar' víg játéka,
Mihelytt gátoltatott kártékony szándéka.

Mind ezekben próbát Költőink is tettek,
'S dicséretet kivált azzal érdemlettek,
Görögök' nyomáról hogy el mertek térni;
Mertek honi nemes tetteket dicsérni,
'S a' Színen Római bajnokot Rómában,
Láttatni polgári vagy hadi ruhában (15).
'S nem is volna híresbb Látium' fegyvere,
'S kormánya, Nyelvénél (16), ha olly sok embere,
Ki verset faragni tanul köz szokástól,
Nem félne, mint tűztől, a' versgyalulástól.

Ti, o Pompilius' jeles unokáji,
Legyetek a' versnek sanyarú bírái,
Mellyet az úntalan törlés nem jobbított,
'S akarmelly kis rögtől tízszer nem simított.

Minthogy Democritus az Elmét dicséri,
'S a' Mesterséget csak szolgának isméri (17);
'S eltilt Helincontól minden nem részeget:
Már lelünk ollyakból eggy egész sereget,
Kik hosszú körmöket 's szakállt hagyván nőni,
Félnek az emberi társaságba jőni,

Scimus inurbanum lepidò seponere dicto,
Legitimumque sonum digitis callemus et aure.
Ignotum tragicæ genus invenisse Camoenæ
Dicitur, et plaustis vexisse poemata Thespis,
Quæ canerent agerentque peruncti faecibus ora.
Post hunc personæ, pallæque repertor honestæ
Aeschylus, et modicis instravit pulpita tignis,
Et docuit magnumque loqui, nitique cothurno.
Successit vetus his comoedia, non sine multa
Laude; sed in vitium libertas excidit et vim,
Dignam lege regi: lex est accepta, chorusque
Turpiter obticuit sublato iure nocendi.
Nil intentatum nostri liquere poetæ:
Nec minimum meruere decus vestigia Græca
Ausi deserere, et celebrare domestica facta,
Vel qui praetextas, vel qui docuere togatas.
Nec virtute foret clarisve potentius armis,
Quam lingua, Latium, si non offenderet unum-
Quemque poetarum limæ labor et mora. Vos, o
Pompilius sanguis, carmen reprehendite, quod non
Multa dies et multa litura coercuit, atque
Praeseptum decies non castigavit ad unguem.
Ingenium misera quia fortunatius arte

Vélvén, hogy akármely híres nagy Költővel,
Egy fő rangban vagynak, ha bírnak olly fővel,
Licín' borotvája mellyet nem tett széppé (18),
'S három Anticyra sem tehetne éppé (19).

Balgatag én! minden tavasszal belőlem,
Mint irtom az epét! mi nem telnék tőlem,
Holott az epesség nagy elmének jele!
De ha már így szoktam, nem törődöm vele,
Azt teszem hát, a' mit a' köszörű-kő tesz,
Mellytől, bár éle nincs, a' vas élessé lesz.
Ha verset nem írok, meg fogom fejteni,
Miből készül a' vers, mint kell azt költeni.
Mi illendő, mi nem, benne? a' hibával,
Ki mit vesz? ki mit nyer a' jeles munkával?

Érts! ez a' jól-írás' legfőbb regulája,
Mint 's mit érts, megmondja Socrates' bölcs nyá-
Hahogy gazdag az ész jól-értett dolgokkal, (ja.
Könnyen párosítja a' szókat azokkal.
A' ki tudja mint kell jó polgárnak lenni (tenni,
'S gyermek' 's barát' 's testvér' 's gazda' tisztét
'S Hadvezért, Tanácsot 's B'rót jóvá mi tesz,
Az minden személynek igaz festője lesz.
Nézz a' világnak is élő erkölcsére,
'S tégy szert bölcs hímező természet' nyelvére.
A' melly darab híven festi az életet,
Ékesség 's mesterség nélkül dicséretet
Többször nyer hasznáért, mint sok kecségtető,
Kellemes, de üres hangokat pengető.

A' Múza legbecsesbb, legritkább kegyelmét,

Credit, et excludit sanos Helicone poëtas
 Democritus, bona pars non unguis ponere curat,
 Non barbam, secreta petit loca, balnea vitat.
 Nanciscetur enim pretium nomenque poëtae,
 Si tribus Anticyris caput insanabile nunquam
 Tonsori Licino commiserit. O ego laevus,
 Qui purgor bilem sub verni temporis horam!
 Non alius faceret meliora poëmata; verum
 Nil tanti est; ergo fungar vice cotis, acutum
 Reddere quae ferrum valet, exsors ipsa secandi:
 Munus et officium, nil scribens ipse, docebo:
 Vnde parentur opes; quid alat formetque poëtam.
 Quid deceat, quid non; quo virtus, quo ferat error.
 Scribendi recte sapere est et principium et fons.
 Rem tibi Socraticae poterunt ostendere chartae:
 Verbaque provisam rem non invita sequentur.
 Qui didicit, patriae quid debeat, et quid amicis,
 Quo sit amore parens, quo frater amandus et ho-
 spes,
 Quod sit conscripti, quod iudicis officium, quae
 Partes in bellum missi ducis, ille profecto
 Reddere personae scit convenientia cuique.
 Respicere exemplar vitae morumque iubebo

Az ékesen-szóló nyelvet 's dicső elmét,
A' Görög nemzeten, e' népen tetézte,
Melly a' dicsőséget legfőbb kincsnek nézte (20).
A' Római gyermek még csecsemő, 's már kész
Felvetni, mint oszlik száz részre az egész.
Itt Albínus' fija; tegyünk próbát vele:
„Mi marad, ha elkél, félforintból, fele?“ —
Öt garas. — Jelesen! a' gazdasághoz ért!
Hát fél forint 's fertály mennyit tesz? Fél tallért.
'S annak kit így megfog fösvényesség' rozsdája,
Mint legyen nagy becsben tartandó munkája?

Vagy haszon, vagy öröm célja a' Költőknek,
Vagy olly játék, melly ad leczkét az élőknek.
Ha oktatsz, rövid légy; hogy hamar foghassa
Szódat a' gyors lélek, 's híven megtarthassa.
Büntetlen a' szív meg nem terheltetik;
Lefoly a' mi reá felesleg töltetik.
Ollyat költs, ha kívánsz csak gyönyörködtetni,
A' mi az igazhoz lássék közelgetni.
Ne mesélj képtelent, 's Lámia tréfából
Mit felfalt, életben ne húzzd-ki gyomrából.
Ha csak virág a' vers, az ősz nép gáncsolja,
Ha kóró, az ifjak' serege gúnyolja.
A' ki vidít 's oktat, 's szépet 's jót egyesít,
Az minden szíveket magához édesít.
Ő a' Sósiusok' erszényét hízlalja (21),
'S nevét messze külföld 's késő világ hallja.

De némelly hibákat méltán kímél a' vád;
Mert illendő hangot a' húr sem mindég ad;
Néha fonákul zeng az ész 's kéz' daczára;

Doctum imitatore, et veras hinc ducere voces.
Interdum speciosa locis morataque recte
Fabula, nullius Veneris, sine pondere et arte,
Valdius oblectat populum meliusque moratur,
Quam versus inopes rerum, nugaeve canorae.
Graiiis ingenium, Graiis dedit ore rotundo
Musa loqui, praeter laudem nullius avaris:
Romani pueri longis rationibus assem
Discunt in partes centum diducere. Dicat
Filius Albini: Si de quincunce remota est
Vncia, quid superet? poteras dixisse: Triens. Eu!
Rem poteris servare tuam. Redit uncia, quid fit?
Semis. An, haec animos aerugo et cura peculî
Cum semel imbuerit, speramus, carmina fingi
Posse linenda cedro, et levi servanda cupresso?
Aut prodesse volunt, aut delectare poëtae,
Aut simul et iucunda et idonea dicere vitae.
Quicquid praecipies, esto brevis; ut cito dicta
Percipiant animi dociles, teneantque fideles:
Omne supervacuum pleno de pectore manat.
Ficta voluptatis causa sint proxima veris,
Nec, quodcunque volet, poscat sibi fabula credi;
Neu pransae Lamiae vivum puerum extrahat alvo.

'S a' nyíl sem mindég ér arányzott czéljára.
 Nem; ha sok tündöklék valamely munkában,
 Nem ütközöm én meg egy két olly hibában,
 Mellyet a' Költőnek szűl gondatlansága,
 Vagy kevésbé óvhat nemünk' gyarlósága.
 „Hogyan? 's hát mindenek 's bátran hibázhat-
 Nem! valamint helye nincs a' bocsánatnak, (nak?“
 Ha ki a' vett intést mindenkor felejtí,
 'S azon szó' írását mindég rosszul ejti.
 Valamint a' lantos méltán nevettetik,
 Ha egy hang általa mindég elvételik;
 Úgy Choerilus nekem a' sokvétkű Költő,
 'S nevetve csudálom, ha egy két jó vers jó.
 'S bánom hogy Homérus néha szűnyadozik;
 Bár kényen szűnyadhat, ki hosszan dolgozik.

A' vers a' festéshez annyiban hasonló (22),
 Hogy némellyik közel, másik távol szép 's jó.
 Egynek homályos hely ád nagyobb kellemet,
 Más fényt szeret 's nem fél bár melly éles szemet;
 Azt, hogy tessék, eggyyszer kell csak tekinteni,
 Ez, ha tízszer nézzük, mindég fog tetszeni.

O te, ki testvérid közt legidősebb vagy,
 Bár jól indúlsz, 's atyád gondja éretted nagy,
 Siess, a' mit mondok, jól elmédbe venni,
 Hogy sokakban elég tűrhetőnek lenni.
 Sok Szószóló, ámbár nem ér Messalával,
 'S nem bír Cascellius' nagy tudományával,
 Még is kedves: de a' közepszerű Költő
 Istent, embert, kalmárt bosszúsággal-töltő.
 Mint a' vendégségben rossz muzsikájával,

Centuriae seniorum agitant expertia frugis ;

Celsi praetereunt austera poëmata Rhamnes :

Omne tulit punctum , qui miscuit utile dulci ,

Lectorem delectando , pariterque monendo.

Hic meret aera liber Sosiis ; hic et mare transit ,

Et longum noto scriptori prorogat aevum.

Sunt delicta tamen , quibus ignovisse velimus :

Nam neque chorda sonum reddit , quem vult ma-

nus et mens ,

Poscentique gravem persaepe remittit acutum ;

Nec semper feriet , quodcunque minabitur , arcus.

Verum ubi plura nitent in carmine , non ego paucis

Offendar maculis , quas aut incuria fudit ,

Aut humana parum cavit natura. Quid ergo est ?

Vt scriptor si peccat idem librarius usque ,

Quamvis est monitus , venia caret ; et citharoedus

Ridetur , chorda qui semper oberrat eadem :

Sic mihi , qui multum cessat , fit Choerilus ille ,

Quem bis terque bonum cum risu miror ; et idem

Indignor , quandoque bonus dormitat Homerus ?

Verum operi longo fas est obrepere somnum.

Vt pictura , poësis ; erit , quae , si propius stes ,

Te capiat magis , et quaedam , si longius abstes ;

Kesernyés mézével 's dohos olajával
Megsértne a' gazda, mert vígan tarthatna,
Ha bár mind ezekből semmit nem adatna:
Úgy a' vers is, mellynek czélja vidítani,
Rossz ha nem hibátlan, 's szokott boszantani.

A' ki a' Campusi bajnokjátékokat
Nem érti, próbálni nem meri azokat,
A' tanyért, karikát 's laptát nem illeti
A' tudatlan, 's magát ki nem nevelteti.
A' ki nem tud hozzá, írjon e verseket?
Mért ne? hiszen neme számlál nagy neveket,
Vagyon ezerekből álló jövedelme,
Nincs becsületének mocska, sem sérelme.
Ám írjon; de téged úgy bír szíved 's eszed,
Minerva daczára hogy ezt te nem teszed.
'S ha még is vágysz utóbb lenni versíróvá,
Tedd atyádat, Tarpát (23), tégy engem bíróvá,
'S tartsd, a' mit készítesz Költői tüzedben,
Kilencz esztendeig fogva szekrényedben.
Nálad jobbíthatod a' mi benne nem jó;
Vissza soha nem tér a' kirepített szó.

Orpheus, az Istenek' szent híve, versekkel,
Az erdőkben széllyel bolygó emberekkel,
Szilajság 's öldöklés' dühét letétette,
'S fenevad-hódító nevét innen vette.
Amphion is Thébát építvén várával,
Mondják, lantja' nyájas-zengésű hangjával,
A' kemény köveket elevenné tette,
'S a' hová akarta, magával vezette.
Hajdan az volt legfőbb tisztjek a' Bölcsenek:

Haec amat obscurum, volet haec sub luce videri,
Iudicis argutum quae non formidat acumen :
Haec placuit semel, haec decies repetita placebit.
O maior iuvenum, quamvis et voce paterna
Fingeris ad rectum, et per te sapis, hoc tibi dictum
Tolle, memor : certis medium et tolerabile rebus
Recte concedi : consultus iuris et actor
Causarum mediocris abest virtute disert
Messalae, nec scit, quantum Cascellius Anlus ;
Sed tamen in pretio est : mediocribus esse poëtis
Non homines, non dī, non concessere columnae.
Vt gratas inter mensas symphonia discors,
Et crassum unguentum, et Sardo cum melle papa-
Offendunt, poterat duci quia coena sine istis : (ver
Sic animis natum inventumque poëma iuvandis,
Si paulum a summo decessit, vergit ad imum.
Ludere qui nescit, campestribus abstinet armis,
Indoctusque pilae discive trochive quiescit,
Ne spissae risum tollant impune coronae :
Qui nescit, versus tamen audet fingere ! Quidni ?
Liber et ingenuus, praesertim census equestrem
Summam nummorum, vitioque remotus ab omni !
Tu nihil invita dices faciesve Minerva ;

Istennek, embernek, népnek, személyeknek,
 Saját jusaikat külön választani,
 Ellent a' fajtalan életnek állani,
 Házasság' lánczával kötni a' szíveket,
 Városokba hívni, 's írni, törvényeket.
 'S minthogy mind ezekre unszolt a' vers' bája,
 Hírt 's dicsőséget nyert a' Költők' szent nyája.
 Utóbb Homérus jött magas elméjével;
 'S Tyrtaeus a' férjfi-szíveket versével,
 Buzdította nemes bajnoki tettekre;
 'S Delphi verssel felelt a' tett kérdésekre.
 Azzal a' bölcsesség' útja rajzoltatott,
 Királyi szívekhez menetel nyittatott.
 'S végtére kezdetét az a' játék vette,
 Melly a' nyári munkát vígan végeztette.
 Ha hát Phoebus tanít, mit 's mint kell költened,
 Az ének' Muzáját nincs mit szégyenlened.

Mesterség csinál e jó Költőt, vagy elme?
 E' kérdésre nem egy tudósink' értelme.
 A' mint én részemről értem 's tapasztalom,
 Sem mesterség nélkül akármelly szorgalom,
 Sem a' míveletlen ész nem elegendő:
 Mind a' kettő együtt szép, jó 's irígylendő.
 A' ki pályát futván, dicsőség után jár,
 Az mint gyermek, sokat tesz, fárad 's izzad már;
 Szerelemtől 's bortól magát tartóztatja.
 Pythiában a' várt bért meg nem kaphatja ⁽²⁴⁾
 Egy sípos is, ha csak leczkét nem hallgatott,
 'S kemény mester által nem gyakoroltatott.
 Elég legyen e hát, hogy ezt 's azt fitymálja

Id tibi iudiciũ est, ea mens: si quid tamen olim
Scripseris, in Metii descendat iudicis aures,
Et patris, et nostras, nonumque prematur in an-
Membranis intus positis. Delere licebit, (num,
Quod non edideris; nescit vox missa reverti.
Silvestres homines sacer interpresque deorum
Caedibus et victu foedo deterruit Orpheus;
Dictus ob hoc lenire tigres, rabidosque leones:
Dictus et Amphion Thebanæ conditor arcis
Saxa movere sono testudinis, et prece blanda
Ducere, quo vellet. Fuit hæc sapientia quondam:
Publica privatis secernere, sacra profanis,
Concubitu prohibere vago, dare iura maritis,
Oppida moliri, leges incidere ligno:
Sic honor et nomen divinis vatibus atque
Carminibus venit. Post hos insignis Homerus,
Tyrtaeusque mares animos in Martia bella
Versibus exacuit; dictæ per carmina sortes,
Et vitæ monstrata via est; et gratia regum
Pieriis tentata modis: ludusque repertus,
Et longorum operum finis: ne forte pudori
Sit tibi Musa lyrae solers, et cantor Apollo.
Natura fieret laudabile carmen, an arte,

A' Versíró, 's magát ekképen csudálja:
Engem verseimért mindenek csudálnak;
Rühesedjenek-meg, kik hátul mászkálnak.
A' legutolsók között melly rút dolog menni,
'S a' nem tanultban is tudatlannak lenni!

Mint kótyavetyére a' dobos vevőket,
Úgy gyűjt a' nyerendő pénz hízelkedőket
A' Költőhez, kinek van nagy jövedelme,
'S kinél jobban tenyész a' kincs, mint az elme.
'S ha ez szívesen is kész látni vendéget,
Adósért magára venni kezességet,
'S kimenteni a' kit szorít kelepczéje:
Csuda, ha van elég esze 's szerencséje,
Ismerni az igaz 's hamis barátokat,
Kik körülkerítik a' dúzs gazdagokat.

A' ki tőled vett 's vél ajándékot venni,
Ne merd azt verseid' bírójává tenni.
Addig, részegsége míg tart örömének,
Nem talál az határt 's czélt dicséretének.
„Szép! dicső! felséges!“ ez minden szóllása,
Sokszor halavánnyá teszi bámulása,
Sót örömet festi szeme' harmatjával,
'S magán kívül tapsol kezével, lábával.
Mint ki bérben szokott halottat siratni,
A' gyászoló szívnél többet tud jajgatni:
Úgy a' ki gúnyolva magasztal tégedet,
Többet mond, mint a' ki tiszteli versedet.
Sok nagy-úr barátit korsókkal itatja ⁽²⁵⁾;
'S kínzó szerszám helyett bor által vallatja,
Ha méltók e hozzá. Te csak írv verseket,

Quaesitum est: ego nec studium sine divite vena,
Nec rude, quid possit, video ingenium: alterius sic
Altera poscit opem res, et coniurat amice.
Qui studet optatam cursu contingere metam,
Multa tulit fecitque puer, sudavit et alsit;
Abstenuit Venere et vino: qui Pythia cantat
Tibicen, didicit prius extimuitque magistrum.
Nec satis est dixisse: „Ego mira poëmata pango:
Occupet extremum scabies, mihi turpe relinqui
Et, quod non didici, sane nescire, fateri.“ (est,
Vt praeco, ad merces turbam qui cogit emendas,
Assentatores iubet ad lucrum ire poëta
Dives agris, dives positis in foenore nummis.
Si vero est, unctum qui recte ponere possit,
Et spondere levi pro paupere, et eripere atris
Litibus implicitum, mirabor, si sciet inter-
Noscere mendacem verumque beatus amicum.
Tu, seu donaris, seu quid donare voles cui,
Nolito ad versus tibi factos ducere plenum
Laetitiae; clamabit enim: *pulchre! bene! recte!*
Pallescet, super his etiam stillabit amicis
Ex oculis rorem; saliet, tundet pede terram.
Vt, qui conducti plorant in funere, dicunt

Felfeded a' rókabőrbe-bújt szíveket.
Quintilius azt, ki tanácsát kérlette,
Hogy itt 's ott jobbítsa munkáját intette.
Ha ki azt felelé, hogy már több próbát tett,
De semmire nem ment — az olyan választ vett,
Hogy valami nem jó, mind azt kitörölje,
'S a' rossz helyett jobbat koholjon pórölye.
Ha amaz ekkor is mentette a' hibát,
Ó, minthogy nem kívánt szerezni galibát,
Ezt gondolá: eggy szót sem tékozlok rája;
Hadd tessék magának, társ nélkül, munkája.

A' jó 's okos barát a' lankadt verseket
Feddi, gáncsot talál, ha lát keményeket.
Azt, a' mi semmi csínt nem bír, kárhoztatja;
A' felesleg való piperét irtatja;
Több fényt kér, hol a' szó vagy dolog homályos;
Mindent jegyzésbe tesz a' mi akadályos;
Kész Aristarchus lesz, 's nem fogja mondani:
Kár illy csekélységért barátot bántani (26).
Az illy csekélységek nagy rosztat szülhetnek
Azoknak, miattok kik kinevettetnek.

Mert mint azt, a' kinek rühe, holdkórsága,
Nyavalyatörése van, vagy sárgasága:
Ugy kerülük a' rossz Költőt az eszesek,
'S csak gyermekek veszik-körül 's más szelesek.
Ha ez: midőn futkos, orrát fenn-hordozva,
'S verseket buffog-fel, magát 's mást kínozva,
Ama' madarászként eggy kútba puffanik,
Ki rigókat lesvén veremre bukkanik.
Böggjön, kiáltson bár: Jertek segíteni!

Et faciunt prope plura dolentibus ex animo, sic
Derisor vero plus laudatore movetur.
Reges dicuntur multis urgere culullis,
Et torquere mero, quem prospexisse laborent,
An sit amicitia dignus. Si carmina condes,
Nunquam te fallant animi sub vulpe latentes.
Quintilio si quid recitares, Corrige, sodes,
Hoc, aiebat, et hoc; melius te posse negares,
Bis terque expertum frustra, delere iubebat,
Et male tornatos incudi reddere versus.
Si defendere delictum, quam vertere, malles,
Nullum ultra verbum aut operam insumebat in-
Quin sine rivali teque et tua solus amares. (nem,
Vir bonus et prudens versus reprehendet inertes,
Culpabit duros, incommisitis allinet atrum
Transverso calamo signum, ambitiosa recidet
Ornamenta, parum claris lucem dare coget,
Arguet ambigue dictum, mutanda notabit;
Fiet Aristarchus; non dicet: cur ego amicum
Offendam in nugis? Hae nugae seria ducent
In mala derisum semel exceptumque sinistre.
Vt mala quem scabies aut morbus regius arguet,
Aut fanaticus error et iracunda Diana,

Ne próbálja senki kiemelíteni.
 Annak, ki akarná kihúzni kötéllel,
 Azt mondanám: Hát ha önkénytt vív veszéllyel?
 'S bohó Empedocles gyászos halálára
 Mutatnék, ki, vágyván istenek' rangjára,
 Leugrott torkába a' tüzes Aetnának. —
 Legyen szabad veszni a' rossz Poetának!
 Valakit életre kényteleníteni
 Szint olyan erőszak, mint mást elveszteni.
 Nem egyszer tett ő így; nem él, húzzák-ki bár;
 A' híresen-halást úgy megszerette már.
 Úgy sem lehet tudni, lantját mért pengeti;
 Ha csak bús Nemesis azért nem bünteti,
 Hogy vagy megmocskolta atyja' tetemeit,
 Vagy valamelly szent hely látta fertelmeit.
 Elég az, mérgesen dühödik bal kedve,
 'S mint a' vas rekeszből kirontó vad medve,
 Őrült hangon 's módon tett olvasásokkal,
 Kerget tanultakat tanúlatlanokkal;
 'S ha kit megragadhat, azt általkapcsolja,
 Verse' hallására halálig unszolja.
 'S addig szívja vérét, akarmelly akadály
 Áll ellent, míg torkig nem telik, mint nadály.

MAGYARAZATOK.

(1) A' kik szerencsések voltak megmenekedni a' hajótörésből, a' Neptún' templomában egygy képet függesztettek - fel, mellyen a' kiállott szerencsétlenség festve volt. Némellyike illy képpel járá körül a' kiket adakozásra óhajtott lágyítani maga eránt. Egy

Vesanum tetigisse timent fugiuntque poëtam,
Qui sapiunt; agitant pueri, incautique sequuntur.
Hic, dum sublimis versus ructatur et errat,
Si, veluti, merulis intentus, decidit, auceps,
In puteum foveamve, licet, Succurrite, longum
Clamet, Io cives! non sit, qui tollere curet:
Si quis curet opem ferre, et demittere funem,
Quî scis, an prudens huc se deiecerit, atque
Servari nolit? dicam, Siculique poëtae
Narrabo interitum: Deus immortalis haberi
Dum cupit Empedocles, ardentem frigidus Aetnam
Insiluit. Sit ius, liceatque perire poëtis:
Invitum qui servat, idem facit occidenti.
Nec semel hoc fecit; nec, si retractus erit, iam
Fiet homo, et ponet famosae mortis amorem.
Nec satis apparet, cur versus factitet; utrum
Minxerit in patrios cineres, an triste bidental
Moverit incestus; certe furit, ac velut ursus,
Obiectos caveae valuit si frangere clathros,
Indoctum doctumque fugat recitator acerbus;
Quem vero arripuit, tenet occiditque, legendo,
Non missura cutem, nisi plena cruoris, hirudo.

régi Scholiasta e' helynél azt jegyzi - meg, hogy Horátz egygy ismeretes történetre 's szóra célzott itt. Bizonyos Képfestő szerencsés volt a' cyprusfákban; 's minthogy a' Vevők tőle gyakran kívántak olyan táblákat, a' melyeken cyprusfák is legyenek: a' jó ember önkényt is ajánlotta magát az azok' festésére. Így akkor is, midőn a' tenger' veszedelmeiből megszaba-

dult kívána tőle képet: *Μη τι και κυπαρισσε δελεις* Akarod e, ugy mond ennek, hogy a' tenger' háborúja mellé cyprusfát is fessek?

(2) Urceus exit amphora annyi, mint desinit in urceum. Hogy a' mi Költőnk ezt akará mondani, ezt mutathatta az egész szövedék, és még is hány Commentátor 's Fordító nem látta.

(2) A' mit Horáitz itt a' Rómaiaknak enged, azt szabadnak nézé az Olasz, a' Franczia, az Anglus magának is: 's csak nekünk Németeknek ne legyen e szabad? úgy mond ezen sorok alatt Wieland. Mintha a' mi eleink nem voltak volna barbarusok, mint minden mások és mintha valaha a' még vad nép' nyelve idegen segítség nélkül kiformáltathatott 's meggazdagodhatott volna.

(4) Cato Major, más nevével a' Censorinus, egyik nagy fija a' régi Rómának, magára némelly historiai 's gazdasági írások által is vont fényt.

(5) A' régi Scholiasták semmit nem kételkedtek abban, hogy Horáitz itt némelly Augustus és Agrippa által készült rend kívül való munkákra ne czélozna. A' tengerrel öszve-kötött nagy tó, melly az éjszaki szél ellen eggy egész hajó-serget véd, azt mondják, a' Nápolyhoz közel fekvő Lucrinus tót jelenti, mellyet Augustus öszvekapcsolt a' tengerrel, 's roppant töltések által Portus Iuliusnak neve alatt Italiának egyik legjobb és legbátorságosabb kikötő helyévé tett. — A' tó, melly előbb békák' tanyája volt, az ő vélekedések szerint a' Pomptínus mocsár, mellyet Augustus kiszáraztatott; az a' folyó pedig, melly más úton tanúlt járni, a' Tiberis, mellynek medrét Agrippa megváltoztatta. — Gessner úgy hiszi, hogy a' receptus terra Neptunus nem czélozhat Augustusra, 's a' Regis opus miatt nem, úgy mint a' ki a' királyi nevet, hamiskodva, útálta: hanem hogy az Xerxesnek igyekezetére czéloz, ki az Áthos hegyét keresztül-fúratá. Nekem

úgy látszik, hogy itt semmi szükség nincs illy erőltetett magyarázatokra vetemedni, mert ezen regis opus alatt sem Augustus sem más valaki a' Rómaiak közül nem értett egyebet, mint ezt: opus regium, az az, olly munkát, mellyel akármelly Király dicsekedhetnék. Egyéberánt az a' tömjén, a' mellyet Horátság itt Augustusnak e' nagy munkák' előhozásával gyűjt, a' maga egész becsét azon könnyed módtól veszi a' mellyel az nyujtatik, tudnillik egyenesen onnan, hogy az nem akar tömjénnek tekintetni. Augustusnak neve nem említetik; a' munkák csak nagyságok által jegyeztetnek - ki; az Olvasóra van bízva, hogy találja ki miről van itt szó; 's az a' legszebb, hogy Horátság ezeket úgy hordja - fel, mint az emberi múlandóság' példáját és, midőn azon igyekszik, hogy emlékezeteket a' később maradéknál fenn tarthassa, megjövendőli, hogy egykor össze fognak ömleni, a' nélkül hogy azért Augustus megnehezthetett volna.

(5) A' pentameterrel egyesült hexametert érti.

(6) Két tragicus tárgy a' Görög Hőskorból. Mind Sophocles mind Euripides mind a' kettőt felvitte a' Játékszínre.

(7) Non satis est pulchra esse poemata, dulcia sunt. — A' szép alatt Horátság kétség kívül azt érti, a' mi hibátlan, törvénnyel - eggyező, jól alkotott, eggy szóval a' mi által eggy Költemény az értelemnek tetszhetik: az édes alatt, a' mi az érzékeknek tetszik, 's szívre hat.

(8) Ezen egész helyen, a' 100. soron kezdván a' 113kig, nem a' Játzó' kötelessége felől van szó, hanem arról inkább, mit tégyen a' Poeta, hogy a' kötelességeinek eleget tevő Játzóval szégyent ne vállalson. A' Játzó egészen beteheti magát az általa játszott személy' fekvésébe, hangzása, ábrázatjának játékaik igen érdeklők lehetnek, 's azt bizonyíthatják, hogy érzi a' mit neki érzeni kell látszatnia; eggy szó-

val: ő egészen Péleussá 's Telephussá változhatott volna által. De ha vele oly dolgokat mondat a' Poeta, midőn most fájdalmának, midőn most bánatjának szókba kell ömölni, a' mellyeket mondani illy állapotban semmi emberi teremtésnek nem juta eszébe: akkor a' között a' mit a' Néző hall és a' közt a' mit lát, olly ellenkezés támad, melly a' látás' egész hatását meghazudtolja 's elenyészteti. A' természet' közönséges folyása szerint, az illy állapotban levő embertől — a' ki e' bús arcczal, e' meghajlott testtel, e' lankadást mutató lépéssel jó elinkbe, — a' kin a' belső érzésnek mind azon külső nem-akart jeleit látjuk, a' mellyek megelőzni szokták az indulatnak szókba ömlését — az illy esetekben a' természetnek igaz hangzását és szavait várjuk, mellyek egész valóságunkba behatnak, a' sympathiai érzésnek minden csatornáját felnyitják, szíveinket szánással ellepik, 's szemeinkbe könnyeket gyűjtenek. — De ha az igazi Telephus helyett, a' kit a' természet bizonyosan megtanítana, mint szóljon szíveinkhez, csak egy Költőt hallunk, a' ki csak Imaginációkat ostromolja, képet képre, hyperbolát hyperbolára halmoz, vagy talán egy őrzöngő' dühével bombasztot 's esztelenségeket tajtékzik: úgy a' Telephust-játszó nyavalyásnak minden hangján érezzük, hogy egy szava sem való; illusiónk elenyész, a' sympathia ellagyúl és helyett a' megcsalatkozott várás' bosszúsága száll-meg 's a' rosszúl-gyurt theatrumi hős a' maga Hallgatóját annál bizonyosabban fogja ásításra, kaczagásra 's haragra fakasztani, ha a' Költő a' természettől eltávozott, a' mennyinél inkább a' Játszó iparkodnék a' nem természetes rollát természetesen játszani. — Azonban minthogy az a' tanács, a' mellyet itt Horátz a' Költőnek ad, még magában nem elégséges elkerültetni minden vétket: egy másikat is vet hozzá, mellynek szoros követése nélkül ez a' Telephus, azt mondván a' mit egy más valaki igen nagy megatással mondhatott

volna, igen visszás hatást támaszthatna; tudnillik azt a' törvényt, hogy a' Költő tartsa szem előtt mindég azon környúlállásokat 's rendeltetéseket, mellyek egygyüvé fogva, a' személy characterét csinálják. A' Költő nagy tudománya tehát annak tudásában áll, hogy minden külön személy' külön fekvésében mi illik. De mennyi ismereteket foglal ez a' tudomány magában! az ítéletnek melly élességét, 's melly eleven, sebes és biztos érzést tétet - fel a' dolgozás közben!

(9) Tibia non, ut nunc, orichalco vineta (és így mint a' mai hautbois), tubaeque Aemula, sed tenuis simplexque foramine paucō Adspirare et adesse choris erat utilis... A' sípnek elejénten csak négy lyukai voltak; A' Thebai Antigenidas, a' ki Alcibiadesnek ada leczkéket a' sípolásban, annak több lyukakat adott, 's hihető az Athénei Játékszín elfogadta az új találmányt.

(10) Batteux és csaknem minden régibb Magyarázók hibásan értették ezt a' helyet. Horáitz itt tulajdonképen sem dicsérni sem gyalázni nem akarja a' Kart, hanem csak azt beszéli, miként válhatott a' Kar, a' Görög Játékoknak mintegy gyökere, azzá, a' mivé azt Aeschylus és Követőji tevék. Hogy a' dolog egészen úgy történhetett e, a' hogy Horáitz beszéli. az más kérdés; annyi legalább való, hogy ez az előadás sem hézagok nélkül nincs, sem az igazsággal mindenben nem egygez.

(11) A' Jambéjon a' Görögöknél hat lábból állott, 's e' szerint hexameternek kellett volna neveztetni; de így a' Homér által gyakorlott hatostól meg nem különböztette volna a' név. Minthogy a' Jambéjon' lábai per dipodiam szoktak volt számláltatni, 's így a' hat láb hárommá változott: a' hatos verset hármasnak, Trimeternek, nevezték - el.

(12) A' Jambéjon hat lábból állott, 's ez volt szchemája: — — | — — | — — | — — | — — — —

Minél kevésbb volt benne a' spondeus, 's minél több a' jambus, annál szebbnek tartatott. Az iskola csak azt kívánta hogy a' páros számú lábhelyekre ne lépjen egyéb mint jambus, 's kivált a' legutolsóra ne Jó tehát Horátnak ez a' sora is: Quis non malarum, quas amor curas habet — sőt még ez is jó: Pavidumque leporem et advenam laqueo gruem — Már Euripides is bőven kezdé szórni spondeusit a' maga trimeterjeiben; Phaedrusról pedig sok olly sorokat találhatunk, a' mellyekben csak az utolsó lábhely tartotta - meg a' jambusi pattanást. — A' Németek' és Anglusok' jambejoni csak ötlábúak, de néha a' hatodikból toldalékul vesznek - fel még egy syllabát. Berzsenyinek is van egy két Epistoláji illy jambéjonokban, 's az én fülem legalább ezeket inkább kedveli, mint péld. ok. ezt Horátnak: Pavidum | que lepo | rem et ad | venam | laqueo | gruem.

(13) Nem tudom, ha van e, 's volt e Tudós, kinek fülei a' Terentz' és Plautus' verseit verseknek vehette: a' magaméiről kénytelen vagyok vallást tenni, hogy azok nehezen különböztethetik - meg a' prózától az olly verseket, mellyekben a' Poeta teljes tetszése szerint, 's legalább háromszor 's négyszer egy sorban, a' jambusi láb' helyére spondeust, dactylust, anapaestust és tribrachyst tehet; és a' hol egy vers akár csak nyolcz, akár tizenkét, akár tizenhatsz, husz, huszonkét, 's még több syllabákból is állhat, ha a' Poetának úgy tetszik. Való, hogy ha a' Terentz' verseit úgy olvasom mint nem verseket, hanem csak prózát, érzem, hogy a' dolgozásban sok numerust, kedves gördületet tapasztalhatni: de ezt Plautus felől épen nem mondhatom; sőt úgy tetszik, hogy az az ember a' syllabák' és hangok' mérsékelgetését nem tartotta magához méltó gondnak. — A' Plautini Sales felől nem mondhatnánk sokkal kedvezőbbet. Hol az az Olvasó, ha ízlése jó munkák körül élesült, ki a' Plautus' Am-

phitriiojában három Scénát végig tudjon olvasni? Men nyinek kelle ezekből a' Plautusi scénákból elfaragtatni még végre Moliereiké válhattak! Melly öldöklő fecse-gés! melly fagyos tréfák! mennyi szemet és mocskos-ság még a' hol valami nevetni valót találunk is. Ugy látszik tehát, Horátnak igen is igaza van, midőn a' régibb Rómaikat azzal vádolja, hogy Plautussal nagy szelídséggel bántak. A' Plautus' dolgozásainak sok szép-ségei vannak; noha feltehetni hogy ő azokat a' Gö-rögöktől spolia opima gyanánt ragadozta - el: de hogy neki sem ízlése sem érzése nem volt, azt csak az ta-gadhatná, a' ki maga szűkölködnék nálok nélkül. Alig lehetne érteni, mint ítélnék Varro és Cicero azt a' mit nálok a' Plautus' Savai és Numerusai felől talá-lunk, ha azt nem lehetne feltennünk, hogy azokat Ro-scius tudá előttök kedvessé tenni. A' Rosciusok ajaki-kon a' Plautusi vers is kaphat kedves zengést.—Egyéb eránt Horátn a' Római Comicus' döcögő verseit annyi-val méltányabban fenyíthette, ha az Aristophanesre emlékezett, kinek jambusai, Anapaestusai 's Karjai olly nagy gonddal 's olly szépen vannak faragva, hogy azok még most is, a' midőn a' görög Muzsika felől semmi képzeletünk nincs, minden fület elbájolnak.

(14) Horátn nem híven adja - elő okát, miért fosz-tatott - meg az úgy - nevezett régi Comoedia azon ha-tártalan szabadságától, mellyel a' maga darabjait Aris-tophanes (a' Lovagokban, Békákban, Felhőkben, Ma-darakban 'stbb.) dolgozta. Ezt a' szabadságot nem kell visszaélés gyanánt tekintenünk, mellyet az Athéni Uralkodás eggy ideig csak tűrt; sőt inkább az, mint az Ostracismus, eggyik oszlopa volt a' haza' Aristocratico - Democratica igazgatásának. Az Athéni Ma-gistrátus nem nézte volna behunyt szemmel hogy 40 vagy 50 esztők alatt több mint 370 illy vásottsággal írt darabok játszottak, ha nem érzette volna, hogy az Ó - Comoediának ez a' féketlensége a' hazának hasz-

nos, és hogy az a' bántás, melyet a' Játszók némelly ártatlan 's olykor tiszteletes embereken vittek véghez, elég pótolékot nyújtott ezért a' rosszak' elretentésekben. Az hogy Aristophanes a' Népet is, az az magát az ott uralkodó Felséget, teljes tetszése szerint bántotta, eléggé érezteti velünk, hogy Athén a' maga theatrumának ezt a' szabadságát politica szabadsága' egy fontos részének tekintette; 's ez a' gondolatlan, nevetni szerető, pajkos, vásott nép (egész prototypusa a' francia népnek bizonyos értelemben) minden könnyűsége mellett eléggé józan volt megérteni, hogy neki nem esik kárára, ha az igazságot olykor kevesebb vagy több csipősséggel is elmondhatja magának. 'S ez a' nagybecsű része az ő szabadságának nem is elébb tűnt.-el mint egész alkotmánya' ele nyésztével. Mert nem a' szabad Társaság Magistratusa hozta az itt említett törvényt, hanem az úgy nevezett harmincz Tyrannus, kik a' Spartai Lysandertől se gélve, a' 93. Olympiás' vége felé, Athént járom alá verték; melly igyekezetekben nagy része a' Városnak, mellettök volt, tudnillik mind azok,

— qui dignus erat describi, quod malus, aut fur,
Quod moechus foret aut sicarius, aut alioqui
Famosus. (Satyr. I. 4.)

Az Oligarchák' Despotismusa meg nem férhetett a' Já tékszín' Szabadságával, melly semmi vétket, semmi bolondságot nem kíméle - meg, és sem születés, sem gazdagság, sem a' hivatalok' fénye, sőt még a' való érdem által sem némitatá - el magát. 'S minél romlot tabbak levének az erkölcsök, annál hajlandóbbak le vénék az emberek itt is eltűnni egymásnak hibáikat, 's annál inkább gyűlöltek azt a' goromba Censort, a' kinek tatárostora miatt nem lehetett az ember vagy gazember, vagy bolond, ha egyikre vagy másikra a' maga haszna vagy néha csak mulatsága miatt is, ked ve volt. A' Comoedia prisca tehát Athenában a'

Democratiával együtt leve oda. — A' Közép Comoedia, melly a' RéGINEK helyébe lépett, inkábbára Parodiákkal múlatta a' Publicumot, hogy hajdani szabadságának legalább valamelly árnyékát birni látszassék. A' Mesék' korának, az Iliásnak és Odysseának heróseit 's heroinájit travesztálgatá, 's ezen foglalatosság alatt elég módja volt satyricus festéseket tenni, mellyek osztán a' sokaság által úgy magyaráztathatának, a' hogy ennek magyarázni tetszett. Így támadá osztán a' Macedoniai Királyok alatt az Új Comoedia, mellynek Menander és Philemon nagy díszei voltak. Ennek tárgyai az Intriga - darabok, 's a' közönséges Characterek voltak, 's olly kímélve karczolgatták az uralkodó szokások' és erkölcsök bolondságait, hogy a' Néző, betekintvén a' tükörbe, nem neheztelhetett - meg, ha képét nem látta rutabbnak mint szomszédját. — A' Régi Comoedia egy a' maga szerencsétől 's féketlen reménységtől részeg, de szabadságát 's jusait féltő democraticus nép' mulatsága volt: az Új Comoedia egy hajdani nagyságáról lecsüllyedt, henye, 's igen nagyon kimivelt népé, melly őseinek fenn - szállongó készülleteiről lemondott, 's a' Játékszín és tréfák mellett igyekezett felejteni, mi volt valaha. —

(15) Horácz, hogy még is dicsérhessen valamit a' Római Poetákon, azzal magasztalja őket, hogy köztök Aelius Lamia, Afranius, Pomponius 's mások, praetextatus és togatus, az az, Római személyekből álló Tragoediákat 's Comoediákat vittek - fel a' Színpadra. A' Görögök bizonyosan nem irigylék a' Rómaiaknak azt a' Complimentet, a' mellyet nekik itt Horácz csinál.

(16) Nyelv a' Római Iróknál Literaturát is jegyez; a' kettő nálok synonymon.

(17) Democritus azt tanította, — úgy mondja Cicero, de Divinat. 1. 37. — hogy az eszelősségnek bi-

zonyos neme nélkül senki nem lehet Poeta; 's azt veti mellé: „Plátó is ezen értelemben van; de nevezze bár eszelőségnek azt a' meglelkesedést, a' melly a' Költőt teszi, minthogy arról olly gyönyörű dolgot mond, mint Phaedrusában.“ Plátónak ez a' helye olly szép, hogy nem állhatok ellene vágyásomnak, melly azt lefordítatni kívánja. — „A' harmadik neme az őrzöngésnek, (ezt mondhatja a' maga Socratesével) az, a' melly a' Múzaktól jön. Ez, midőn a' lány, még idegen szín által meg nem rontott lelket megihleté, arra ösztönözi ezt, hogy a' régi kor' csudateteit dalokkal 's a' poesisnek egyéb nemű munkájival minteggy Bacchansi részegültségben szebbé és a' később élendőknek oktatókká tegyék. Mert a' ki, e' Múzák' dühe által meg nem lepve, a' Poesis kapujához közelít, azt híven, hogy őtet a' Mesterség is Poetává teheti már, tökéletes soha nem lesz, 's az illy józan és eszes (meg nem ihletett) poeták munkájik által mindég el lesz homályosítva.“ —

Horátz annak igazsága felől, a' mit Democritus és Plátó itt tanítottak, (mind a' mellett hogy azokat az őrzöngő, holdkórságú Versgyártókat, a' kik ezzel a' theoriával vissza akarának élni, csúfolja és vesszőzi) annyira meg volt győzve, hogy még midőn poetai bolondsága reális nem volt is, mint a' III. Könyv' 25 Odájában: quo me, Bacche, rapis? — olly szerencsésen tudja azt színleni, a' hogy eggy Augustus' századabeli poetától várni lehetett, — 's ilyen péld. ok. e' Strophá is: Auditis? an me ludit amabilis insania? és a' mi ezt követi (III. 4.). De ne tekintessük, mennyire illhetett a' poetai részegségnek ez az Apológiája a' mi Költőnk' szájába, ki többére az eszektől el nem távozó Írók' számába tartozik: annyi mindég igaz marad, 's a' tapasztalás minden korban és minden nemzetek közt bizonyosságára költ annak a' tanításnak, hogy a' lelkesedés nélkül való Költők, ha igen nagyon

tetszenének is mikor őket magokat halljuk, a' lelkesedettek mellett (feltéven hogy egyéb tulajdonságra nézve ezeknél nem rosszabbak) soha sem fognak megállhatni. De Plátó bizonyosan nem azt akarta mondani, hogy a' lángoló 's a' Múzsák' dühétől elfoglalt Imaginatio magában már nagy Poetát tehessen; 's nagy különbség van itt is, mint a' religioi 's a' szerelmi enthusiasmusban, ha Istentől jön eihlettetésünk, vagy egy álnok megtestesült Sátántól. Homér, Pindár és Aeschylus, a' megihletettek' sergének három legelső Költőji, értelemben, tudományban, bölcsességben épen olly nagyok, mint képzelésben; soha őket az illőnek helyes érzése el nem hagyja; ideájiknak zúgó chaosában a' józan ész mindég középbén lebeg, mint Ovidnál a' Deus, aut melior natura, 's ez a' dolgokat elválasztja, rendbe osztja, oszveköti, 's szemeik' láttára viragoztatja az élő 's egy célra törekedő erőknek egy világává. Az amabilis insania, mellyet Plátó (ki ez helytt ugyan-az által megszállva lenni látszik) a' Múzák meglehellésének tulajdonít, életbe hozható az ő dolgozásoknak első csiráját, őket a' munka alatt tüzelhetette, közölhetette velek azt a' melegséget, a' mellyben a' lélek szárnyainak minden rezgése ki-fes-el-nek, elhajthatta szemeik előtt az emberiség' ködét, hogy isteni formák láthatására alkalmasokká tétessenek: de mind ez orgánokat tétet-fel, mellyeket nekik a' Múzák nem adhattak, 's ismérteket, mellyeknek nem lehetett beléjük öntettetni, 's egy nyelvet, mellynek készen kellett lenni, és a' mellyet nekik úgy kelle tanulni a' hogy az ollyat minden más halandók tanulják. Egy szóval: egy Ilias, vagy csak egy Éneke az Iliásnak, annyira nem Munkája a' poetai dühnek, mint nem egy pillantásnak; és ámbár vagynak autoschediastai Versezetek, mellyek úgy tékintethetnek, mint természet' productumai, 's egy lelkesítő hevedségnek 's egy ez által a' maga szokott határán túl feszített

phantasiának sugallati; mindazáltal mindég való marad, hogy a' poezisben is a' legnemesebb termések cultúra által több szépséget 's gyümölcseik jobb ízt kapnak; és hogy, a' mint Horátnál alább még igazabban mondja, gazdag ér nélkül a' legszorgalmasbb tanulás és munka, 's mesterség nélkül a' legszerencsésebb talentum sem teremt nagy érdemű művet.

(18) Julius Caesar egy Licinus nevű Borbélyt Senátorrá teve azon fontos ok miatt, mert nagy ellensége vala Pompéjusznak. Licinus meggazdagodott, 's maradékai márvány emlékekkel ékesíték - fel temetőhelyét, mellyre egy nemes-gondolkozású ember bosszúsan ezt írta:

Marmoreo tumulo Licinus iacet: at Cato nullo,
Pompeius parvo. — Quis putet esse Deos?

(19) Hogy a' hunyor (helleborus, Niesewurz) alkalmatos szer a' bolondság' elűzésére, ismeretes a' Classicusok' Olvasójnál. Ezt a' lélekgyógyító orvosszert Anticyra szigete termette nagy mértékben.

(20) Oh az arany íge! mond Wieland ez helyre. — De a' Görög-orzági nagy Költők' és Bölcsék' idejében még nem vala szégyen, szegénynek lenni; 's a' nagy ember, ha megholt, nem rettegeté, hogy gyermekei koldúlni fognak. 'S az az időszak, a' mellyben ez a' nép nagy embereket szült, 's a' mellyben méltó volt nagy emberekkel bírni, sokaig nem is tartott.

(21) Sósiusok, a' Könyvárosok. Lásd az 1. Könyv XX. Levelét.

(22) Vt Pictura Poesis. — Horátnak, mint minden sententiákban gazdag Íróknak, eleitől fogva az a' szerencsétlensége volt, hogy némelly mondásai a' magok helyekből kikapattak 's apophthegmákká emeltettek, még pedig egészen más, 's nem ritkán éppen ellenkező értelemben mint a' mellyben a' szót ő akarta vétetni. Illyenek ezek is: chorda semper oberrat eadem — és: interdum bonus dormitat Homerus. A' mi

két dolgot csak egy pontban hasonlíta-eggyüvé, azt a' hívatlan Magyarázók közönséges regulává csinálták, 's Batteux a' szokot így fordítja: „A' Poesissel úgy „van a' dolog mint a' Festéssel; a' kettő közt az minden különbség, hogy az vonások és színek, ez beszéd és hang által nyomja - ki magát.“ — Illy formát mondhat a' ki sem nem Festő, sem nem Poeta, 's mind a' két Mesterségből igen felületes ismereteket kapkodott-fel, 's annak valóságába behatni nem tudott: de hogy Horácz ezt nem mondotta, azt Batteuxvel láthathatta volna a' szók' grammaticai jelentése is; mert itt a' poesis és pictura nem Versírás' és Képirás' mesterségét, hanem Képet és Költeményt jelent. — Horácz e' szók' által magyarázza, miben hasonlít a' Költemény a' festett munkához:

erit quae, si propius stes,
Te capiet magis; et quaedam, si longius abstes.
Haec amat obscurum, volet haec sub luce videri,
Iudicis argutum quae non formidat acumen.

Gedichte sind darin den Mahlereyen gleich,
Dass manche desto mehr die Augen fesseln,
Je näher man hinzutritt; andre, wenn man weiter
Zurücktritt erst die rechte Wirkung thun.
Dress liebt ein schwaches, jenes, das sich nicht
Vom schärfsten Auge scheut, ein helles Licht, 'stbb.

Ismeretes lehet előttünk sok egyéb helyeiből, hogy Horácz azt szerette, a' mi teljesen el vala végezve; a' mi a' Mívészek' nyelvén correct (hibátlan), a' mit ő caelatum novem Musis opus névvel nevez; 's ő egyedül e' tekintetben hasonlítja a' Költeményt a' Festéshez. Valamint vannak festések a' mellyeket távolról vagy gyenge fényben kell nézni, hogy tetszhessenek és viszont vagynak ollyak is, a' mellyen minden ecsetvonás olly gyengédeden van a' másikba olvasztva, hogy a' darabot annál szebbnek leljük, minél tovább és gondosabban nézzük: úgy találunk poetai dolgozást—péld. Theátrumi darabokat, mellyek az első olvasás vagy

játék alatt a' tárgy' érdeklő volta, a' mesteri öszve-
 bomlasztás, a' dolog sebes vitele, az új situatiók, az
 erősen - festett characterek 's nagy szenvedelmek által
 'stbb. nagyon szerettetik magokat, de, ha őket közeli-
 ről 's teljes fényben, az az hidegebb vérrel, több figye-
 lemmel, apróbb vonásiban vonjuk vizsgálat alá: apró-
 donként olly vétkekre akadunk benne, a' mellyeket
 elébb épen nem sejtettünk meg, vagy legalább tisztán
 nem láttunk; 's így a' darab annál többet vesz, mi-
 nél tovább néztük. Eggy más munka ellenben nem bír
 azzal a' megragadóval midőn először tekintjük, desze-
 liden szítja a' szemet magához, 's minél gondosabban
 vizsgáltatik legapróbb részeiben is: annál feddhetet-
 lenebbnek, szebbnek, tökéletesebbnek kell azt talál-
 nunk. 'S ennek természetes következése az, hogy mi-
 dőn amaz első meglátással nagyon tetszik, de min-
 den újabb tekintete mellett veszte valamit érdeméből,
 ezt az Olvasó elő venni soha ki nem fárad, 's mindég
 új meg új olly szépségeket lel rajta, a' mellyeket sze-
 me első, második, harmadik látásakor fel nem kapha-
 tott. — Nékem úgy látszik, hogy ez az az eggy érte-
 lem, a' mellyet a' Horátz' szavaiban, az egész szöve-
 ményt tekintvén, lelteni lehet.

(23) Az a' Criticus, a' kinek Horátz itt valami
 igen kedvezőt látszik mondani, Spurius Metius Tarpa
 volt. A' régi Commentátorok azt jegyzik - meg, hogy
 ez a' Tarpa eggyike vala azon öt Commissáriusoknak,
 kik a' Drámai Játékokat ítélgették, minekelőtte azok
 Színre léphettek. Cicerónak eggy leveléből (ad Famil.
 VII. 1.) azt látni, hogy ez a' Metius, vagy Maecius,
 mar 699. ilyen Commissárius volt; de a' mit Cicero
 róla mond, nem jól illik ahhoz a' mit Horátznál ta-
 lálunk. „Míg te a' napot jószágodban teljes tetszésed
 „szerint töltheted, úgy mond M. Máriusnak, nekünk
 el kelle túrnunk, a' mi Spurius Maeciusnak javallását
 megnyerte.“ Nobis perpetiundum erat, quae Spurius

Maecius probavisset. — De az egész levelen kitetszik annak a' Nézőnek rossz kedve a' ki épen nem azért ment a' Színbe, hogy ott magának az adandó darabot azon időben tetszeni hagyassa. Cicero az illy alkalmatosságokban örömet lövellgette nyilait, 's akkor nem olly jó lábon állott Pompéjussal, kinek azon időben felszentelt Amphitheatrumában a' játék adaték, hogy nagy kedve lehetett volna, féket vetni gunyolódni szerető viszketegének. Ezen felül azt is gyaníthatni, hogy Metius akkor alkalmasint fiatal-ember volt, 's a' Cicero megvetése, ha tudnillik az volt, inkább csípkedte fiatalságát, mint talán ízlését. Bentleynek az a' vélekedése, hogy az a' Maecius, a' ki felől itt szó van, nem lehet az, a' kinek ítélete felől Cicero negyven eszt. előtt olly megvetéssel szólott, e' szerint alkalmasan öszv^o rogyyan.

(24) A' Pythiai játékokban az egyik bért a' legjobb sípos nyerte - el; 's úgy beszélnek a' Régiek, hogy ezt megnyerni igen nem könnyű volt.

(25) Mi érhető Horáztól, hogy a' barátságnak két illy különös próbáját épen itt vesse öszve egymással? Valljon nem czélzott e valamelly akkori 's eléggé ismeretes esetre, melly a' gonosz tréfát még csíppőbbé teheté? Annyi bizonyos, hogy Lucius Píso maga egyike volt azon nem minden lépten találtatható embereknek a' kik ezt a' borpróbát kiállák. Augustus is, Tibérius is rá vonták Písót erre, 's ezt ő olly derék legényesen állá-ki, hogy ide járúlván egyéb alkalmatos tulajdonságai, ennek a' két Fejedelemnek bizodalmit megnyeré. Tibérius, a' ki nem elégtette - meg a' mindennapi bizonyosságokat míg annyira hozathatá magát, hogy valakinek higgyen, a' Suetón' szavai szerint Lucius Písót és Pomponius Flaccust két nap és eggy éjjel egy házban itatta magával; 's akkor Flaccust Syriai Proconsullá tette, Písót pedig Róma Város Praefectusává; 's mind a' két hivatal azoknak számokba való volt.

a' mellyeket a' Caesárok csak a' magok meghittjeiknek szoktak volt adni. Sueton e' tettet annál képtelenebbnek látszik találni, mert Tiberius a' maga legfőbb méltóságával együtt járó Censor perpetuus másik hivatala szerint épen ekkor foglalatoskodott az erkölcsök megjobbításán. De talán épen ez sugá neki azt, hogy egy pár Vir Consulárist, kiknek egyéb érdemeiket 's tehetségeiket ismerte, e' próbára vonja. Az erkölcsök akkori nagy megromlásában a' dobzódás és részegeskedés egy nagyon elhatalmazott vétek volt Rómában; 's ha Tibérius csak bortgyőzött, inni-tudót keresett volna, talált volna eleget. De neki olly férjfiak kellettek, a' kik a' legnagyobb esztelenség közepette is, bírtak fejekkel és nyelvekkel; 's minthogy ez a' két ember el volt híresedve e' részben, olly próbára akará vonni, melly eloszlathata minden kétséget. Én a' dolgot így tekintem, 's úgy tetszik, nem jól kapta-fel a' Tibérius' characterét, a' ki azt hihetifelelőle, hogy ő az olly fontosságú hivatalt, a' millyen a' Praefectura Urbis mind Rómára, mind magára őreá nézve volt, kivált uralkodása első esztendejiben, egy emberre bízhatta volna, kinek minden érdeme az volt, hogy korhelykedni 's torkoskodni derekasan tudott. — A' Világot és Udvart derekasan ismerő Seneca is ezen néző pontból tekinti a' dolgot, 's ez a' Bölcs azt a' tanúságot teszi Písó felől, hogy ámbár ennek szokása volt az éjjeleket borozásban tölteni-el, 's a' reggelt szinte a' hatodik óráig (Rómaisán a' napot felvirradtától számlálván) végig aludni: hivatalát nagy ügyességgel viselte. — Mind ez ugyan Horátnak halála után történt: de Seneca azt mondja, hogy ezt a' Písót Divus Augustus is titkos bízodalmai által tisztelte-meg, midőn ötlet Thraciában seregeinek Fő-Vezérévé nevezte-ki; 's azt gyanítja a' mit ott találunk, hogy a' dőzsöléseket ifjabb korában igen is kedvelt Augustusnak elég alkalmatossága volt, Písónak érdemeit az

illy próbákban tapasztalni. 'S ez az, a' mire Horátz, a' maga ravasz 's gyengédeden illető módjával, ez helytt talán czélozhatott.

(26) Valamint Horátz a' rossz Versgyártót, mikor az illyet nagyon akarja bántani, Choerilusnak csúfolja: úgy a' tiszteletet kívánható Criticust Aristarchusnak szereti nevezni, annak nevével, a' ki a' Homér' Munkájának Kézíratait egymással öszve-hasonlította, 's az olvasást meghatározta; 's úgy tetszik hogy a' Horátz' magasztalása elégséges lehet elnémitani azokat, a' kik Aristarchusnak nevét kevély megvetéssel szokták bitangolni.

ELSŐ KÖNYV.

[illegible]

XII. Icciushoz.

Bevezetés	178
A' levél	180

XIII. Asellához.

Bevezetés	191
A' levél	192

XIV. A' Gazdájához.

Bevezetés	196
A' levél	196

XV. Válahoz.

Bevezetés	206
A' levél	210

XVI. Quinctiushez.

Bevezetés	218
A' levél	222

XVII. Scaevához.

Bevezetés	242
A' levél	242

XVIII. Lolliushoz.

Bevezetés	254
A' levél	258

XIX. Maecenáshoz.

Bevezetés	276
A' levél	282

XX. A' maga Könyvéhez.

Bevezetés	295
A' levél	298

MÁSODIK KÖNYV.**I. Augustushoz.**

Bevezetés	307
A' levél	344

II. Florushoz.

Bevezetés	414
A' levél	416

III. A' Píókhöz. (Másoknál: de arte poëtica liber.)

Bevezetés	469
A' levél	490

TUDNIVALÓK.

1. A' m. t. Társaság ezen munkáknak csak kiadója lévén, nem kezkeskedik a' bennök követett nyelvszabályokról, sem írásmódról, sem végre akárminemű nyelvet 's írást illető elvekről; egyedül arra kívánt a' kéziratok' bírálatában ügyelni; hogy az elfogadott és sajtó alá bocsátandó kézirati munka, mint egész egy vagy más tekintetből ajánlható legyen, 's a' literatura' jelen állapotjában kiadásra méltónak tartathassék.

2. Nem vizsgálhatván meg a' benyújtott kéziratokat a' Társaság fejenként és egészben: ez, u. m. Horátius' levelei Wieland' magyarázó jegyzeteivel, Fáy András tiszt. és Schedel Ferencz rendes tagok, mint e' végre hivatalosan megbizottak' írásbeli ajánlására adatott sajtó alá.

3. A' Társaság által kiadott kéziratok közül ez, Vd. számu.

Döbrentei Gábor,
Titoknok.

**A' magyar tudós Társaság' költségével eddig kijött
munkák.**

Magyar helyesírás' és szóragasztás' főbb szabályai. A' m. t. Társaság' különös használatára. Pest, 1832. 8.

Külföldi Játékszin. Kiadja a' m. tudós Társaság. Pest, 1833. 12.

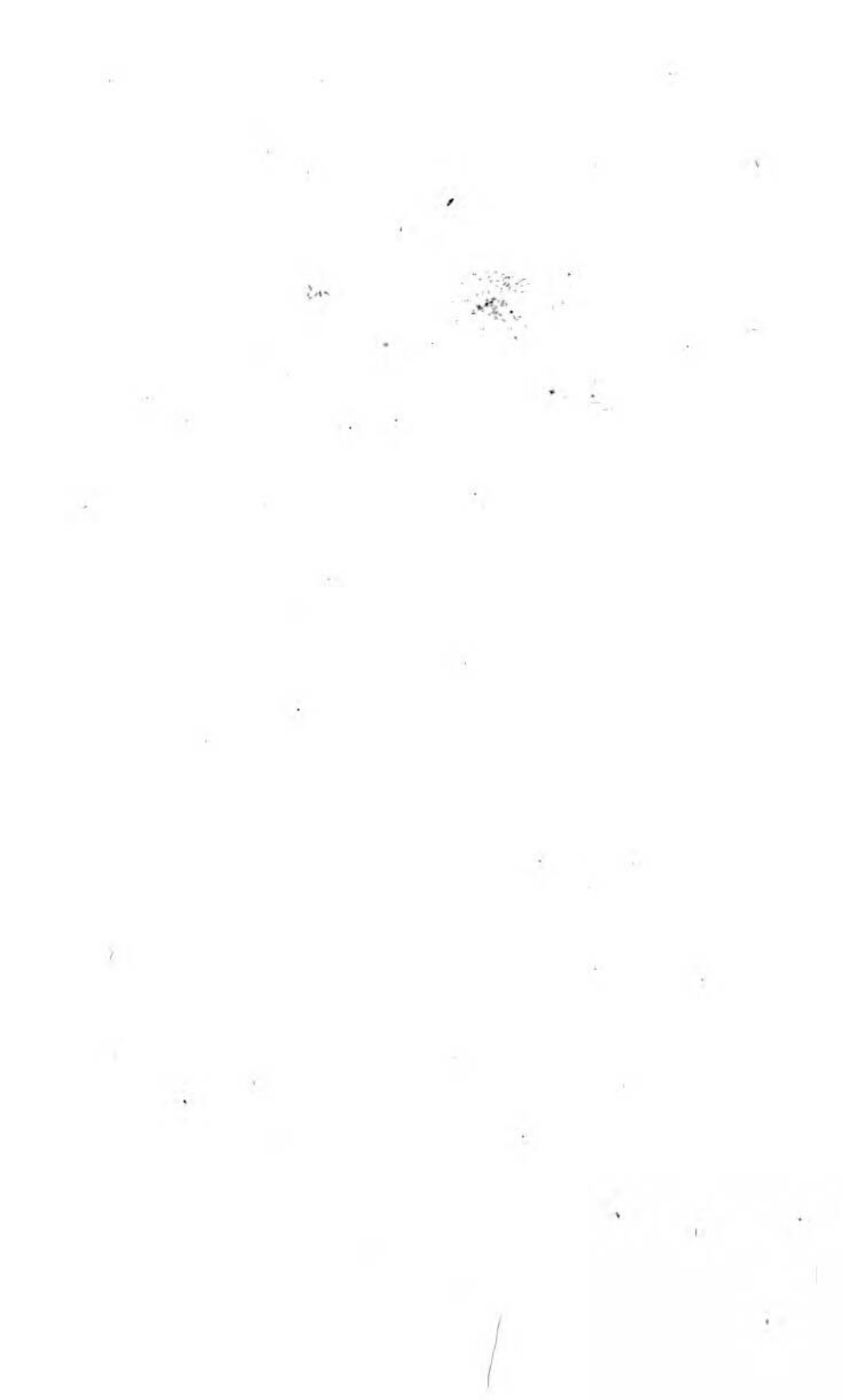
Első kötet: Iphigenia. Dráma öt felv. Goethétől. Ford. Kis János.

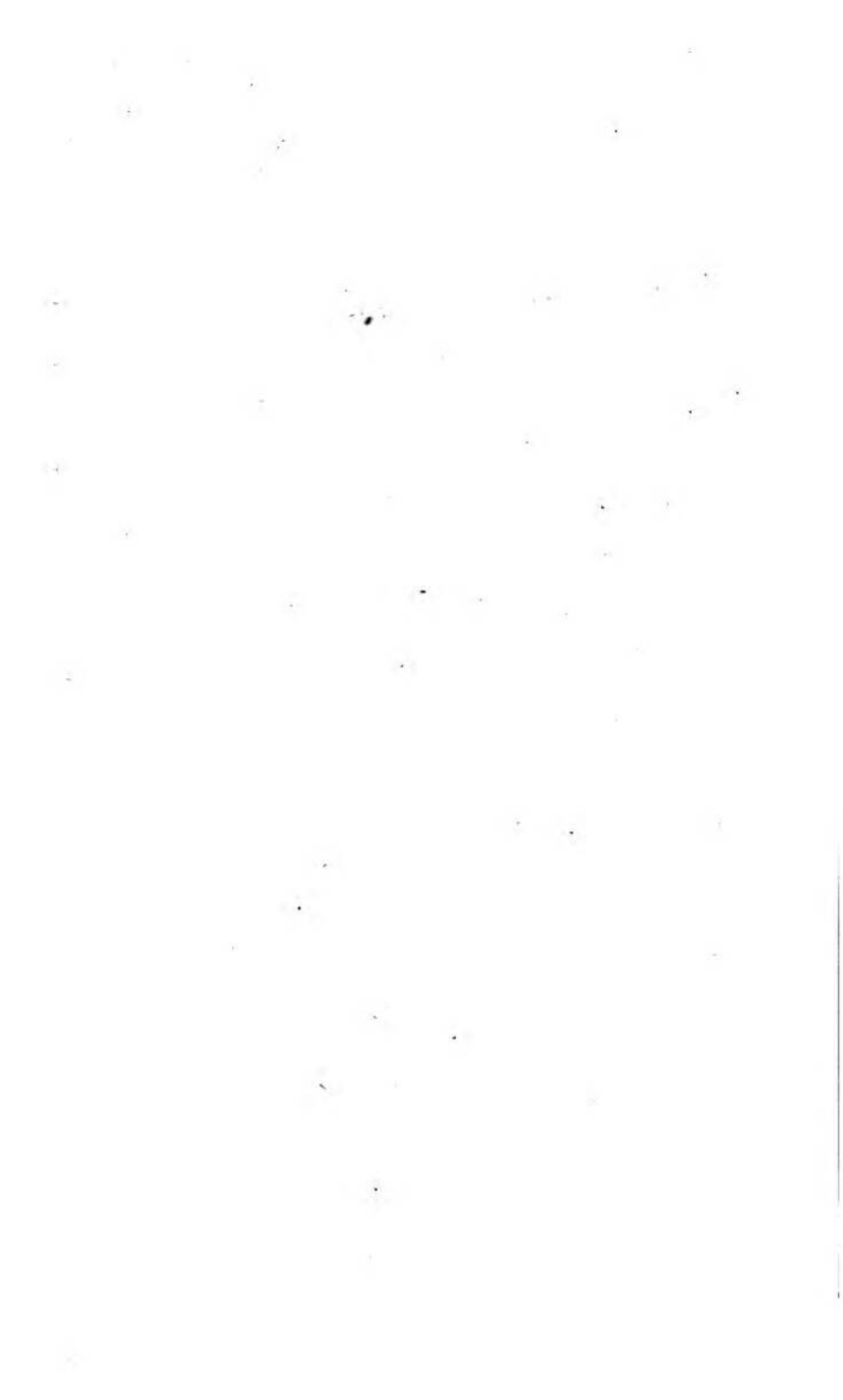
Második kötet: Nők' Iskolája. Vigjáték öt felv. Moliere-től. Magyarosítá Árvay Gergely.

Harmadik kötet: A' nőtelen philosophus. Vigj. három felv. Alberto Notától. Ford. olaszból Császár Ferencz.

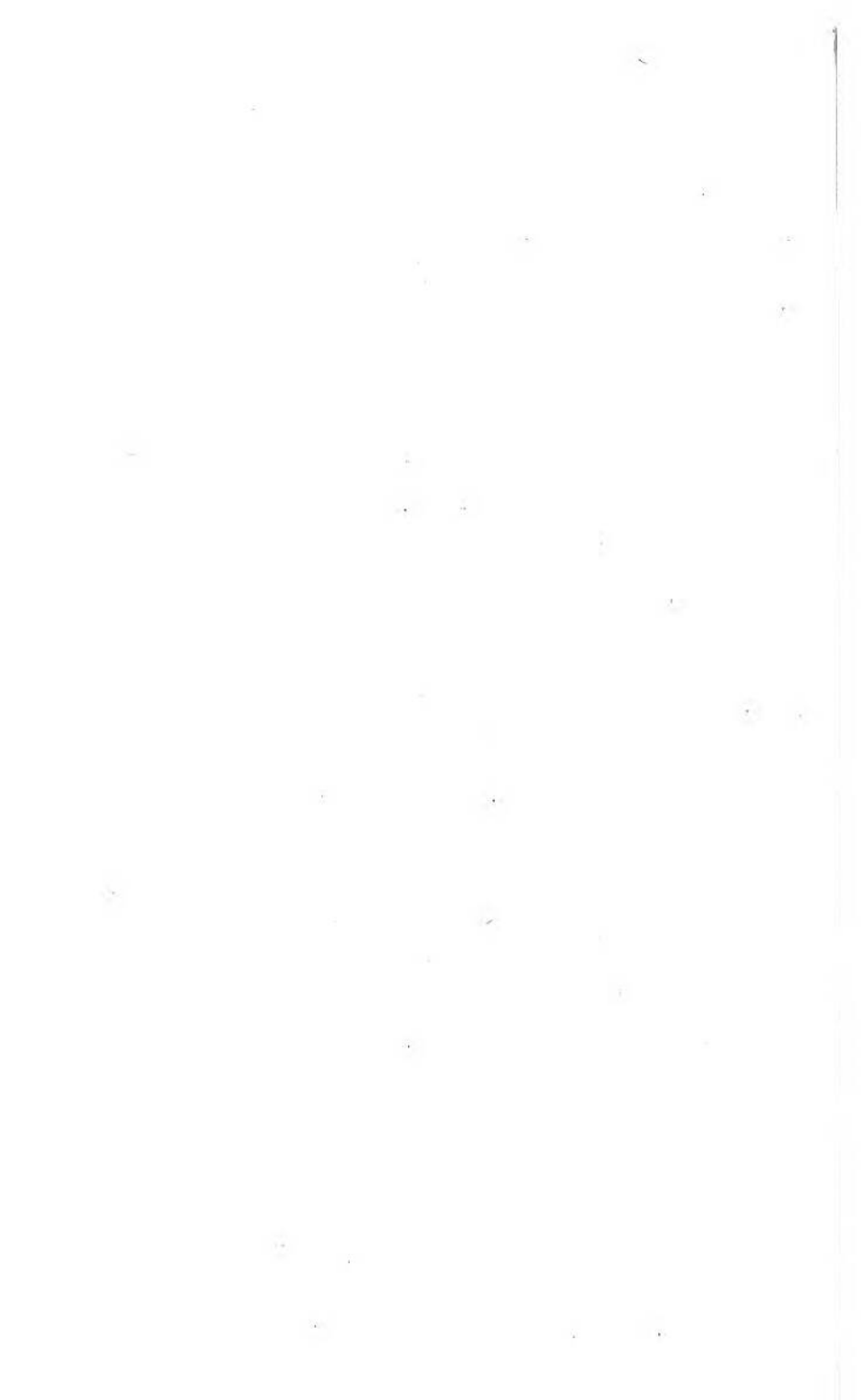
Gramatica ungherese dell' Avvocato Francesco Császár, Patrizio Consigliere etc. Pest, 1833. nagy. 8.

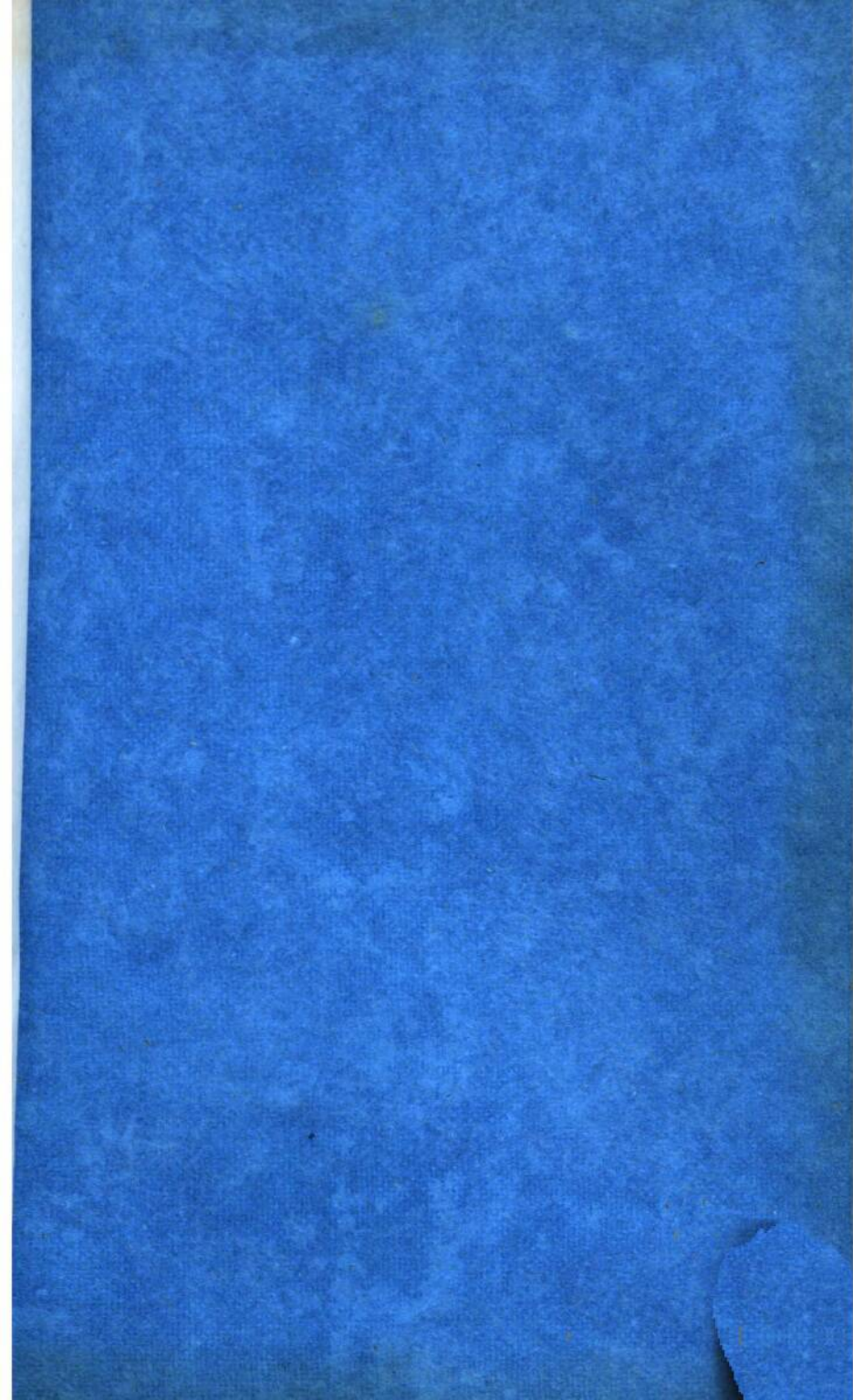
Horátius' levelei. Fordítá Kis János. Az eredeti textussal Döring szerint 'e Wieland' magyarázó jegyzeteivel Kazinczy Ferencz által. Pest, 1833. nagy 8.

Österreichische Nationalbibliothek

+Z15559300X

Österreichische Nationalbibliothek

+Z15559300X

